HIPPOCRATIS
DE AERE AQVIS ET LOCIS
LIBELLVS.

HIPPOCRATIS

DE AERE AQVIS ET LOCIS LIBELLVS.

IN QVEM GALENI COMMENTARIA DESIDERANTVR.

Iano Cornario interprete

Nuperrime ab Augustino Gadaldino non paucis in locis ad antiquißimi exemplaris Græci fidem emendatus.

In noſtro codice græco vetuſtiſsimo, ex quo omnia ferè, quæ in margine huius libri adnotauimus, excerpta ſunt, titulus eſt, περί ἀέρων, τόπων, ὑδάτων, καιρῶν, ἀνέμων, ἀστέρων. id eſt de Aeribus, Locis, Aquis, Temporibus, Ventis, Stellis. Et totus hoc liber ita eſt diſpoſitus. In capite ſecundo poſt dictiones, *æstate quidem calidæ, hyeme vero frigidæ,* ſequuntur ſtatim ea verba, quæ ſunt poſt quatuor verſus, videlicet, *homines ǫ; capita humida, ac pituitoſa, & c.* vſq; ad finem capitis. Poſtea ſequitur. *Volo autem & de Europa, et de Aſia demonſtrare & c.* quod eſt principium capitis ſeptimi vſq; ad verba, *quantũ ſaltem mihi C in ea re eſt compertum.* Poſtea ſequitur. *De iis uero, qui ad dextrã hyberni, & c.* quod eſt principium octaui capitis vſq; ad verba, *De natura ergo, ac diuerſitate, & forma eorum, qui Aſiam, & Europam incolunt, ita habeat.* quod eſt principiũ capitis noni. Poſtea ſequitur, *Aſiam plurimũ differre dico ab Europa ſecundũ naturas, et c.* quod eſt poſitum in capite ſeptimo, nõ procul à principio vſq; ad finem illius capitis. Poſtea ſequitur: *Quod autẽ timidiores, effœminatiores, ac imbelles præ Europæis, & c.* quod eſt poſitum in primo verſu cap. 9. vſq; ad finẽ libri. Deinde ſequitur, *De reliquis autẽ aquis deinceps narrare volo,* quod eſt principiũ cap. 3. vſq; ad finem quinti capitis. Deinde, *Et quæ quidem urbes bene ſitæ ſunt,* quod eſt in quarto verſu cap. 2. vſq; ad verba. *Et phagædenas ex omni occaſione oboriri ueriſimile eſt, ſi ulcus fiat,* quod eſt in ſeptimo verſu illius capitis. Deinde. *Et inteſtinorum leuitates, & aqua intercus ferè reliquis morbis, & c.* quod eſt in cap. 6. paulo poſt medium vſq; ad finẽ illius capitis. Ita vt nihil omittatur, niſi illa verba, quæ ſunt in octauo verſu ſecũdi capitis, videlicet. *Si uero hyems frigida ſit.* quæ tamen verba re vera ſuperflua ſunt. Quin & in libro de vulneribus capitis, in quẽ neſcio quo modo magna huius libri pars irrepſit, legi debet, non τὸ δ' ἐ χειμῶνος ψυχρῷ, ſed τῷ δ' ἐ χειμῶνος ψυχρά, id eſt hyeme vero frigidæ, ſcilicet aquę, vt indicetur poſt has tres dictiones, continuari, ac ſequi debere, *homines ǫ; capita humida, ac pituitoſa, & c.* Sed quicquid ſit de reliquis capitibus, ſecundum certe, & ſextũ videntur ſatis confuſa eſſe, ac meliorẽ ordinem D requirere, aliqua etiã in ſexto ſuperflua eſſe. Nunquid ergo non eſſet mala horũ duorum capitum diſpoſitio, ſi poſt verba, *æstate quidem calidæ, hyeme uero frigidæ,* quę, vt dixi, ſunt poſita in ſecũdo capite, ſtatim ſequeretur in eodem capite, *homines ǫ; capita humida, & pituitoſa, & c.* vſq; ad finẽ capitis, vt etiã eſt in meo antiquo codice? Si ǫ; in hoc etiã eodem capite, vel in fine ipſius poſt dictiones, *eo quòd multum temporis inter matutinũ, ac veſpertinum intercedit,* vel in aliqua alia eiuſdem capitis parte, reponerentur ea verba, quæ ſunt in quarto verſu capitis, videlicet: *Et quæ quidẽ urbes bene ſitæ ſunt ad Solem, & ad ventos, & bonis aquis utuntur, hæ minus à talibus mutationibus afficiũtur: quæ uero aquis paluſtribus, ac lacuſtribus utuntur, & non bene ſitæ ſunt ad uentos, & ad ſolẽ, hæ minus.* Verba autẽ ſequentia, videlicet: *Et ſi quidẽ æſtas ſiccafuerit, citius ſedantur morbi: ſi uero pluuioſa, diuturni fiunt: & phagædenas ex omni occaſione oboriri ueriſimile eſt, ſi ulcus fiat,* collocarẽtur in ſexto capite poſt verba, *Quare derepente æstate accedente, & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt.* ita vt poſt verba, *ſi ulcus fiat,* ſtatim ſequeretur, *Et inteſtinorum læuitates, & aqua intercus, & c.* ut eſt in meo codice ueteri? Ea autẽ uerba, quæ ſunt prope finẽ capitis ſexti, uidelicet, *Si uero hyems borealis ſit, & ſicca: uer autẽ auſtrinum, & pluuioſum, æstate lippitudines fient ſiccæ: pueris, & mulieribus febres,* quamuis in codicibus græcis habeantur, ſuperuacanea tamen eſſe uidentur: noſterǫ; etiam interpres in poſtrema ſua editione conſulto ea omiſit, tanquam eorum ſenſus idem, clarior ǫ, admodum, in eiuſdem capitis initio habeatur.

Cim. F. 4324 / [4]

HIPPOCRATIS

ARGVMENTVM LIBRI.

Quam vim aeris, aquarum, & regionum uarietas ad mores, ac naturam hominum mutandam obtineat.

Non nulla, quæ ad morbos dignoscendos, & ad præsagiendum summe faciunt. CAP. 1.

A † φιλογυμναστὰι,

B † Cod. manuscriptus hēt solū ἢ ἐδωδοὶ, i. & edaces.

C † ὅτε τῶν κοινῶν ἡ φύσις quæ uerba alias uerterat interpres, neq; communiū natura. cod. tamē antiquissimus habet ὅτε τῶν κοιλιῶν ἡ φύσις, i. neq; uēticulorū natura, & ita oīno uidetur legendum, ut mox infra in margine apparet.

D † Hæc uerba non sunt in cod. græcis.

E † πάγκοινα, quā dictionem ipse iferius uertit, omnibus cōmunes.

F † in antiquissimo cod. græco additur καὶ αἱ νόσοι, i. & morbi: & oīno uidētur addenda hæc uerba, ut paulo superius uisum est.

G † ταῦτα δ'ἔσται, uel (ut in antiquo) ἐστὶ μεταξὺ τῆς, & c. i. Hi aūt erūt (uel sunt) inter brumalē Solis exortum, & brumalem occasum.

H* In antiquissimo cod. legit καὶ μετέωρα, id est & sublimes: & ita omnino uidetur legendum: uide etiam infra capite ultimo uersus finem.

I* Cod. ex Aldinus habet κοινῶς antiquus κίνδυνος, id est periculum est.

K* Vide nostram annotationem libro præfixam.

L* παραπληκτικὸς.

QVicunq; artem medicam integre assequi uelit, hæc illi omnino sunt agenda. Primū quidem temporum anni rationem habere debet, quantum potentia quodlibet eorum ualeat: non enim simile quicquam in illis existit, uerum multum differunt cum ipsa à seipsis, tum propter uarias, quæ in eis fiunt, mutationes. Deinde uentorum & calidorum, & frigidorum, maxime qui ex his, omnibus hominibus sunt communes, & mox, qui in unaquaque regione sunt indigenæ, & proprij. Neque uero negligentiorem se circa aquarum facultates cognoscendas exhibere conuenit. Quemadmodum enim gustu differunt, & pondere, sic quoque uirtute aliæ ab aliis longe differre uidentur. Quare, siquis ad urbem sibi incognitam perueniat, circumspicere oportet eius situm, quo modo, scilicet, ad uentos, & Solis exortus iaceat: Non enim æquales uires sunt, ad Septentrionem sitæ, & uergentis ad Austrum, neque eius, quæ Solem exorientem, & quæ eundem occidentem spectat. Hæc itaque diligenter oportet perscrutari: ac simul quo modo habeant circa eam aquæ: num ne palustribus utantur, & mollibus, aut duris, & ex sublimi loco prolabentibus, & scaturientibus ex petris, siue salsis, & crudis. Terra etiam ipsa consideranda, nudá ne sit, & aquis carens, aut densa, & aquosa, & an concaua sit, & æstuosa: uel alta, & frigida. Hominum insuper diæta perquirēda, qua maxime delectentur: an bibuli sint, & lurcones, & ocio dediti, aut [a]†exercitiis uariis utentes, & tolerantes laborum} [b]†ciborum que plus appetentes, quàm poculorum. } Ex his enim singula sint inuestiganda. Nam, qui hæc omnia probe, quantum fieri potest, cognouerit, aut horum plurima, eum non latere possunt, cum in urbem etiam ignotam sibi peruenerit, neque morbi regioni peculiares, & patrij, [c]†neq; cōmunis regionis natura, qualis nam ea fuerit, ut non possit [d]†{in cognoscendis morbis} dubius hærere, aut errare, sicubi ad morborum medicationē adhibeatur. Quæ ambo illis euenire solent, qui non prius prouidi hæc diligenter cognouerunt. Vniuscuiusque præterea temporis, ac anni futuri constitutionem prædicere poterit, qui uidelicet morbi [e]† communi affectione} ciuitatem sint inuasuri, tum æstate, tum hyeme, & quæcunque pericula unicuique sint timenda ex diætæ immutatione. Cum enim temporum mutationes, & astrorum ortus, ac occasus obseruauerit, quemadmodum singula horum eueniant, prænoscet utique, & de anno, qualis hic sit futurus. Hoc nanque modo siquis rimatus fuerit, ac præcognouerit temporum occasiones, maxime de singulis sciet, ut plurimum q; sanitatem assequetur, & recta uia procedet, non minima artis suæ gloria. Quòd sicui hæc sublimiora uideantur, is si ab hac sententia discedat, discet non minimam partem conferre ad rem medicam ipsam Astronomiam, sed omnino plurimam, cum unà cum temporibus, [f]† & uentres in hominibus mutentur. Quo modo autem singula, quæ diximus, scrutari, ac explorare oporteat, deinceps dicam manifeste.

A.l.1.f.2.d.2. c.3.fol.3.2.a

A.l.1.f.2.d.2. c.10.fol.35.h

A.l.3.f.21.t.1. c.8.fol.382.g

F

G

De ciuitatum natura pro ratione situs, & uentorum, quibus ipsæ perflantur. CAP. 2.

QVæcunque quidem ciuitas, ad uentos sita est calidos, [g]† puto autem eos tales esse, qui inter brumalem Solis exortum, itidem que brumalem occasum perflant} huic hi uenti sunt peculiares. A Septentrionalibus autem uentis tuta, ac protecta ea ciuitas existit. Aquæ uero eius multæ, & subsalsæ sunt, & necessario [h]† nō sublimes, æstate quidem calidæ, hyeme frigidæ. Et quæ quidē urbes bene sitæ sunt ad Solem, & ad uentos, & aquis bonis utuntur, hæ minus à talibus mutationibus afficiuntur. Quæ uero aquis palustribus, ac lacustribus utuntur, & non bene sitæ sunt ad uentos, & ad Solem, hæ magis. Et si quidem æstas "sicca fuerit, citius sedantur morbi. Si uero pluuiosa, diuturni fiunt: & phagedænas ex omni occasione oboriri [i]ue risimile est, si ulcus fiat. Si uero hyems frigida sit, [k]homines capita humida, ac pituitosa habere par est: & uentres ipsorum frequenter exturbari, pituita à capite influente: & formas ipsorum, ut plurimum, debiliores esse: ipsos que ad edendum, ac bibendum non appositos esse. Nam, qui capita debilia habent, non fuerint boni potores. Crapula enim magis grauat. Morbos uero hos ipsis uernaculos esse: Primum quidem mulieres morbosas, ac fluxionibus obnoxias esse: deinde multas steriles esse ex morbo, non à natura, & frequenter abortire: Pueris uero incidere conuulsiones, ac anhelationes, quæ morbus puerorum, & sacer esse putantur: Uiris autem dysenterias, & alui profluuia, & febres lenes, diuturnas, hybernas, & pustulas nocturnas multas, & hæmorrhoidas in sede. Pleuritides autem, & peripneumoniæ, & febres ardentes, & quicunq; acuti morbi putantur, non multum proueniunt. Non enim fieri potest, ut isti morbi uigeant, ubi alui liquidæ existunt. Lippitudines uero oboriuntur humidæ, non graues, nec diuturnæ: si non ex mutatione magna temporum morbus aliquis omnibus communis occupet. Et, ubi quinquagesimum annum transgressi fuerint, defluxiones ex cerebro accedentes, homines [l]semidsydē ratos faciunt, ubi caput derepente insolatum, aut frigore correptum fuerit.

Vide annotationem nostri huic libro præfixam, in qua indicatur, quo modo, quę i hoc capite habent, melius disponenda essent.

A. li.1.f.2.d.2. c.6.fo.3.2.h

H

Atque

A *Atque hi quidem morbi ipſis vernaculi ſunt: præterquam ſi morbus aliquis omnibus communis ex temporum muta*
tione oboriatur, nam & huius participes fiunt. Quæcunque vero ciuitates his ex oppoſito ſitæ ſunt, ad ventos fri
gidos, inter occaſum ſolis æſtiuum, & orientem æſtiuum: etiam ipſis hi venti vernaculi, ac indigenæ ſunt, ab auſtro
vero, & calidis ventis protectæ ſunt. Et de his vrbibus ſic ſe res habet. Primum quidem aquæ, & duræ, & frigidæ
vt plurimum dulceſcunt. Homines autem [a] vegetos, & ſiccos eſſe neceſſe eſt: & plures ventres infernos crudos, ac
duros habere, ſupernos vero fluidiores: bilioſos que magis, quàm pituitoſos, eſſe. Capita vero ſana, ac dura habent. &
plerunque [b]† vaſa ipſis rumpuntur. Morbi autem [c] populares ipſis hi ſunt, [d] pleuritides, & quos acutos eſſe morbos re
ceptum eſt. Neceſſe eſt autẽ ita habere, cum alui duræ exiſtant. Et ſuppurati multi ex omni occaſione fiunt. Huius
autem cauſa eſt, corporis [e] extẽnſio, ac ventris duritia. Siccitas enim, & aquæ frigiditas facit, vt vaſa rumpantur.
Edaces autem tales naturas eſſe neceſſe eſt, & nõ multum bibaces. [f]† Non enim fieri poteſt, vt ſimul multum edant,
ac bibant. } Lippitudines que his fieri ex temporis interuallo neceſſe eſt, duras autem, ac vehementes, & ſtatim ocu-
los rumpi: Sanguinis item ex naribus fluxiones vehementes æſtate fieri iunioribus triginta annis: Morbos etiam ſa-
cros appellatos, paucos quidem, verum vehementes. Longæ vero vitæ magis, quàm alios, hos homines eſſe par eſt:
& vlcera non pituitoſa oboriri, neque efferari. Mores vero magis feros, quàm manſuetos. Ac viris quidem hi morbi
A.l.3.f.21.t.1. c.8.fol.382.g *vernaculi ſunt: præterquam ſi quis omnibus communis ex temporum mutatione ingruat. Ex" mulieribus vero pri*
B *mum quidem multæ ſteriles fiunt propter aquas, quæ duræ ſunt, ac crudæ, & frigidæ. Purgationes enim menſium nõ*
contingunt commodæ, ſed paucæ, ac prauæ. Deinde pariunt difficulter, & non valde abortiunt. Vbi vero pepere-
rint, pueros nutrire non poſſunt. Lac enim ab aquarum duritia, ac cruditate extinguitur: & tabes frequẽtes à partu
fiunt. Præ violentia enim ruptiones, ac vulſuras habent. Pueris autem hydropes in teſtibus fiunt, quandiu parui fue-
rint: deinde ætatis progreſſu euaneſcunt. Pubeſcunt autem ſerò in hac ciuitate. Et de calidis quidem ventis, ac frigi-
dis, & vrbibus ad hos ſitis hoc modo, velut dictum eſt, res ſe habet. Quæcunque vero ciuitates ſitæ ſunt [g]† inter
æſtiuos, ac hybernos Solis ortus, & quæcunque ex oppoſito harum, de his ita habet. Quæ quidem ad orientem Solem
ſitæ ſunt, eas par eſt eſſe ſalubriores his, quæ ad ſeptentrionem conuerſæ ſunt, & his, quæ ad calidos ventos ſitæ ſunt,
etiamſi ſtadium ſolum interſit. Primum enim moderatior eſt caliditas, ac frigiditas: deinde aquas, quæ ad Solis ortus
ſunt, omnes ſplendidas eſſe neceſſe eſt, & odoratas, & molles, & amabiles oriri in hac ciuitate. Sol enim emergens, ac
illuſtrans ipſas caſtigat. Matutinum enim tempus ipſe aer vt plurimum ſemper occupat. Et hominum formæ boni co
loris ſunt, [h]† & magis floridæ, ſi non quis alius morbus prohibeat. Et clara voce præditi ſunt homines, & ad iram,
ac intelligentiam præſtantiores ſeptentrionalibus, ſiquidem & alia, quæ in ipſa naſcuntur meliora exiſtunt. Et ciui-
tas, quæ hoc modo ſita eſt, veri maxime ſimilis eſt, iuxta caliditatis, ac frigiditatis moderationem. Et morbi pauciores
fiunt, ac debiliores, ſimilesque ſunt morbis, qui in ciuitatibus ad ventos calidos conuerſis oriuntur. Et fœminæ iſthic
C *valde fœcundæ ſunt, ac facile pariunt. Et de his quidem ita habet. Quæ vero ad occaſus ſitæ ſunt, & ipſæ à ven-*
tis ab oriente ſpirantibus protectæ ſunt, & tum calidi venti leuiter afflant, tum frigidi ab Vrſis præterflant: eas vr-
bes neceſſe eſt ſitu morboſiſſimo poſitas eſſe. Primum enim aquæ non ſunt ſplendidæ. Cauſa vero eſt, quòd aer matu-
tinum tempus vt plurimum occupat, qui aquæ immiſtus claritatem eius diſperdit. Sol enim prius, quàm eleuetur,
non illuſtrat. Aeſtate vero, mane quidem auræ frigidæ ſpirant, & ros decidit. de cætero vero Sol {ad ipſas} occi-
dens, quàm maxime homines percoquit. Quapropter etiã decolores, ac infirmos ipſos eſſe par eſt, & ex omnibus præ-
dictis morbis participare. Nulla enim re ab ipſis ſeparantur. Veriſimileque eſt ipſos graui voce præditos, ac raucoſos
eſſe propter aerem, eo, quòd impurus plerunque iſthic eſt, & morboſus. Neque enim ab aquilonaribus valde expur-
gatur. Non enim perſeuerant venti. Qui vero perſeuerant, ac ipſis incumbunt, aquoſiſſimi exiſtunt. Nam venti occi
dentales, ſimiles potiſſimum ſunt autũno. Et huiuſmodi ciuitatis ſitus eſt ad diei mutationes, eo, quòd multũ temporis
inter matutinum, ac veſpertinum intercedit. Et de ventis quidem, qui commodi ſunt, ac incommodi, ita ſe res habet.

A* ἐντόνους

B† ῥηγματίαι εἰσὶν. quæ dictio paulo ẽt inferius habetur & ita ẽt ab interprete vertitur. Gal. tamẽ in explanatiõe linguarũ Hippocratis. in dictione ῥωγμετῖνις, aut, ῥωγμαλίνις, qui aliquid ex iternis ruptiũ habet, quod ſanè & ῥηγματίαν, nominat.

C* ἐπιδημεῖ.

D† pleuritides quę multæ

E* ἔντασις.

F† Hæc verba non ſunt in antiquo codice græco, & uidẽtur eſſe gloſſema. vide etiã ca. 3. nõ procul à principio.

G† πρὸς τὰ πνεύματα τὰ μεταξὺ & c. id eſt ad vẽtos qui ſunt inter æſtiuos ac hybernos & c.

H† In antiquo cod. græco legitur καὶ ἀνθρώποι ἐσι μᾶλλον ἢ ἄλλα, ἢν μὴ τις νᾶσος κωλύῃ, i. & floridæ magis quàm alię, niſi quis morbus prohibeat.

I † περὶ δὲ τῶν λοιπῶν ὑδάτων. ideſt De reliquis autem aquis.

De natura paluſtrium & lacuſtrium aquarum, & earum, quæ è fontibus ſcaturiunt. CAP. 3.

D† *Caeterum de aquis deinceps narrare volo, quæ morboſæ ſint, & quæ ſaluberrimæ: & quæ mala ab aqua fieri*
veriſimile eſt, item que quæ bona. Plurimam enim partem conferunt ad ſanitatem. Quæcunque igitur palu-
ſtres ſunt, & ſtabiles, ac lacuſtres, eas neceſſe eſt æſtate eſſe calidas, ac craſſas, et olentes. (Cum enim non defluant, ſed
aqua pluuia ſemper noua inferatur, & Sol vrat, neceſſe eſt ipſas decolores eſſe, & prauas, ac bilioſas.) hyeme vero
glaciatas, & frigidas, ac turbatas præ niue, ac glacie, vt pituitoſiſſimæ, ac raucoſiſſimæ exiſtant: Bibentibus autem
ſplenes ſemper ſint magni, ac pleni: & ventres duri, tenues, ac calidi: Humeri vero, & clauiculæ, & facies atte-
nuata. In ſplenem enim carnes colliquantur, quapropter graciles exiſtunt. Edaces autem eſſe tales, ac ſiticuloſos par
eſt, ventres que tum ſupernos, tum infernos calidiſſimos habere, vt etiam fortioribus medicamentis opus habeant.
Atque hic morbus ipſis, & æſtate, & hyeme familiaris eſt. Ad hæc etiam hydropes plurimi, ac letaliſſimi fiunt.
Aeſtate enim dyſenteriæ multæ, ac alui profluuia incidunt, & febres quartanæ diuturnæ. Hi autem morbi prolon-
gati tales naturas ad hydropas deducunt, ac occidunt. Et hi quidem morbi ipſis æſtate fiunt. Hyeme vero iu-
nioribus quidem peripneumoniæ, & inſaniæ, morbi: Senioribus vero febres ardentes propter ventris duritiem.
Mulieribus autem, tumores oboriuntur, & pituita alba, & vix in ventre concipiunt, ac difficulter pariunt, & fœ
tus magnos, ac tumidos: deinde ex alimentis tabeſcentes, ac deprauati fiunt. Et purgatio commoda poſt partum

A.l.1.f.2.d.2. c.3.fol.32.a

A.l.1.f.2.d.2. c.10.fol.35.h

Vide annotationem noſtrã huic libro præfixam, in qua indicatur, quo modo, quę hęc capite habentur, melius diſponenda eſſent.

A. li.1.f.2.d.2. c.6.fo.32.h

mulieribus non contingit. Pueris vero herniæ accedunt, & viris varices, & vlcera in tibiis. Quare fieri non po- E
teſt, vt tales naturæ longæuæ ſint, ſed ante temporis aduentum ſeneſcunt. Præterea fœminæ ſe in vtero habere putant, & vbi partus tempus adeſt, ventris moles illa, ac plenitudo euaneſcit. [2]† Hoc autem contingit ex aqua, cum vteri ex aqua concepta laborant. Atque has quidem aquas ad omnem rem improbas eſſe cenſeo: ſecundo vero loco eas, quarum fontes è petris ſcaturiunt: duras enim eſſe neceſſe eſt: [b]† aut iſthic, vbi calidæ aquæ exiſtunt: aut ferrum naſcitur, aut æs, aut argentum, aut aurum, aut ſulphur, aut alumen, aut bitumen, aut nitrum. Hæc enim omnia præ violentia caloris naſcuntur. Non itaque ex huiuſmodi terra aquæ bonæ prodeunt, ſed duræ, & æſtuoſæ, quæ & difficulter minguntur, & ad alui egeſtionem contrariæ ſunt. Optimæ vero ſunt, quæ ex ſublimibus locis, ac terreis collibus fluunt. Hæ enim & dulces ſunt, & albæ, & vinum modicum ferre poſſunt. & hyeme calidæ fiunt, æſtate vero frigidæ. Tales enim fuerint ex profundiſſimis ″ fontibus. Maxime vero [c]† laudare eas oportet, quarũ fluxiones ad Solis exortus erumpunt, & præſertim ad æſtiuos. Neceſſe eſt enim ſplendidiores eſſe, odoratas, ac leues. A.l.1.f.2.d.1. c.16.fo.37.f A.l.2.f.2.d.2. c.16.fo.38.g

Quæcunque vero ſalſæ, & crudæ, ac duræ ſunt, ad hoc quidem, vt eas omnes bibant, non bonæ ſunt. Sunt tamen aliquæ naturæ, & morbi, quibus tales aquæ in potu commodæ ſunt, de quibus ſtatim dicam. Habet autem & de his hoc modo. Quæ quidem aquæ fontes ſuos ad orientes habent, hæ præ omnibus optimæ ſunt. Secundum ab his locum habent, quæ inter æſtiuos Solis exortus, ac occaſus emergunt, & magis hæ, quæ ad orientes. Tertio loco ſunt, quæ inter occaſus æſtiuos, ac hybernos ſcaturiunt. Peſſimæ vero, quæ ad auſtrum, & quæ inter [d]æſtiuum ortum, & oc- F
caſum. Et hæ quidem ad auſtrales partes valde prauæ ſunt, ad boreales vero meliores. His autem hoc modo vti conuenit. Quisquis ſanus eſt, ac valet, is nullum diſcrimen faciat, ſed ſemper eam, quæ præſens eſt, bibat. Quicunque vero morbi gratia eam, quæ commodiſſima eſt, bibere volet, is, ſi ita fecerit, maxime ſanitatem aſſequi poterit. Quorum quidem ventres duri ſunt, & idonei ad hoc, vt amburantur, his dulciſſimæ, & leuiſſimæ, ac ſplendidiſſimæ conducunt: quorum vero molles ventres, & humidi ac pituitoſi ſunt, his duriſſimæ, & crudiſſimæ, ac ſubſalſæ aquæ conferunt: ſic enim maxime reſiccari poterunt. Quæcunque enim aquæ optimæ coctu ſunt, ac facillime liqueſcunt, eas par eſt & ventrem maxime exoluere, ac eliquare. Quæ vero crudæ ſunt, & duræ, & minime coctu bonæ, hæ magis conſtringunt ventres, ac reſiccant. At enim mentiuntur homines de ſalſis aquis propter imperitiã, in eo, quòd per aluum ſecedere, eam que ſoluere putantur. Maxime enim contrariæ ſunt ad alui egeſtionem, ac ſeceſſum. Sunt enim crudæ, & coqui non poſſunt. Quare venter magis ab ipſis adſtringitur, quàm eliquatur. Et de fontanis quidem aquis hoc modo res ſe habet.

A † Cod. impreſſi habent τῦτο δὲ γίγνεται, ὑπὸ ὑδέρῳ ὑκόταν ὀδρωπιῶσιν αἱ ὑστέραι, manuſcriptus, τῦτο δὲ γίγνεται ὅκόταν & c. i. hoc ãt cõtingit, cũ uteri hydrope laborarint.

B † ἢ εἴτε eſt in impreſſis, manuſcriptꝰ ἢ ἐκ γῆς, aut ex terra, vbi & c.

C † ἐπαινεῖν eſt in impreſſis, manuſcriptus habet ἐπαινέω, id eſt laudo.

D * ἀερινῆς eſt in impreſſis, ut uertit interp. manuſcriptus habet χειμερι νῆς, i. hybernã

De aquis pluuialibus, & de iis, quæ è niue, aut è glacie factæ ſunt. CAP. 4.

DE pluuialibus autem, & quæ à niue fiunt, vt habeat, deinceps dicam. Aquæ igitur pluuiales leuiſſimæ, & G
dulciſſimæ, & tenuiſſimæ, ac ſplendidiſſimæ ſunt. Primum enim Sol, quod tenuiſſimum, ac leuiſſimum eſt in aqua, educit, ac ſurſum rapit. Clarum autem hoc, ipſum [e]mare facit. Quod enim ſalſum eſt, iſthic relinquitur præ craſſitudine, ac grauitate, & fit mare. Quod vero tenuiſſimum eſt, Sol ſurſum rapit præ leuitate. Rapit autem tale non ſolum ab aquis ſtagnantibus, ſed etiam ex ipſo mari, & ex omnibus, in quibus aliquid humoris ineſt: ineſt autem in omnibus rebus. Et ex ipſis hominibus tenuiſſimum, ac leuiſſimum humorem ducit. Eius rei maximum ſignum inde ſumere licet, vbi homo veſtibus indutus in Sole iter fecerit, aut ſederit. Quaſcunque enim corporis partes Sol aſpicit, hæ non exudant. Sol enim, quicquid comparet ſudoris, ſurſum rapit. Quæ vero ſub veſte contectæ ſunt, aut ſub aliqua alia re, hæ exudant. Educitur enim, ac domatur à Sole ſudor. Seruatur autem ex tegmentis, vt ne diſperdatur à Sole. Cum vero in vmbram deuenerit, totum corpus ſimiliter ſudore perfluit: non enim amplius Sol affulget. Quapropter etiam ex omnibus aquis hæ citiſſime putreſcunt, ″ & odorem malum pluuialis aqua habet, eo, quòd ex plurimis congregata eſt, ac permiſta, vt citiſſime putreſcat. Ad hæc vero, vbi rapta eſt, & in ſublime eleuata, dum circunfertur, & ad aerem permiſcetur, & quod turbidum eſt in ipſa, ac noctem refert, id excernitur, ac decedit, & fit aer, & nebula: quod vero [f] tenuiſſimum eſt, ac leuiſſimum in ipſa, hoc relinquitur ac dulceſcit, dum à Sole vritur, ac coquitur. Fiunt autem & alia omnia, quæ coquuntur, ſemper [g] dulcia. Quandiu igitur diſperſa fuerit, & nondum congregata, fertur ſublimis. Vbi vero coaceruata fuerit, ac ſimul congregata derepente à ventis inter ſe aduerſarijs, tunc deorſum prorumpit, qua parte plurima collecta fuerit. Tunc enim hoc magis fieri veriſimile eſt, cum nebulas à vento ſtabilitatem non habente concitatas, ac procedentes, derepente ventus contrarius, ac aliæ nebulæ reliſerint: atque tunc quidem prima ipſius pars congregatur, quæ vero à poſteriore parte ſunt, inſuper accedunt, & ſic craſſeſcunt, & nigreſcunt, ac ſimul congregantur, & præ grauitate deorſum prorumpunt, & pluuiæ fiunt. Atque hæ quidem aquæ optimæ ſunt ſecundum hanc rationem: verum opus habent, vt decoquantur, ac excolentur: ſin minus, odorem prauum habent, & raucedines [h]† & vocis grauitatem bibentibus inde accedere par eſt. At vero aquæ ex niue, ac glacie factæ, omnes malæ ſunt. Cum enim ſemel concretæ fuerint, non amplius in priſtinam naturam reſtituuntur: ſed, quod quidem in ipſa clarum, ac leue, & dulce eſt, excernitur, ac diſperditur: quod vero turbidiſſimum eſt, ac ponderoſiſſimum, relinquitur. Hoc vero cognoueris hoc modo. Si enim volueris hyemis tempore vaſculum certa aquæ menſura infuſa ſub Dio exponere, quo maxime congeletur, deinde poſtridie in locum calidum deportatum ſinere, quo maxime glacies liqueſcat, & vbi exoluta fuerit, aquam metiri, reperies aquam multo pauciorem. Atque hoc ſignum eſt, quòd à congelatione id, quod leuiſſimum, ac tenuiſſimum eſt, diſperditur, & non, quod grauiſſimum, ac craſſiſſimum

E * Sal.

F * Siue λεπτότατον, i. tenuiſſimũ, vt eſt in impreſſis, ſiue λαμπρότατον, i. ſplendidiſſimũ, vt eſt in antiquo cod. vtrunq; probari poteſt.

G * Al. γλυκύτερα, id eſt dulciora.

H † καὶ βῆχες, id eſt et tuſſes, additur in antiquo cod.

C vide noſtram annotationem libro huic præfixam: in qua melior huius capitis diſpoſitio oſtenditur.

A li.1.f.2.d.2. c.7.fo.33.d D

A crassissimum existit: non enim hoc disperdi poterit. Hac igitur de causa has aquas, quæ à niue, ac glacie eliquantur, pessimas esse puto ad omnes res: item que eas, quæ ad has sequuntur. Atque sic quidem de pluuialibus, & niualibus, ac glacialibus aquis res se habet.

De noxis, quæ ex malarum aquarum potu proueniunt. CAP. 5.

CAlculo vero maxime laborant homines, & ex renum affectionibus, & vrinæ stillicidio, & coxendicum morbo corripiuntur: & herniæ fiunt, vbi aquas omnigenas bibunt, & de magnis fluminibus, in quæ alia deferuntur: & de stagno, in quod fluxiones multæ, ac omnis generis deueniunt: &, qui aquis inuectitijs vtuntur, quæ ex longo, & non breui locorum interuallo afferuntur. Non enim fieri potest, vt alia aqua similis sit alij. Sed aliæ dulces sunt, aliæ salsæ, & aluminosæ, aliæ de calidis fluunt. Vbi vero hæ simul inter se miscentur, dissident: & quæ" fortissima est, semper superat. Prævalet autem non semper eadem, sed aliàs alia. Sed & ex ventis, alij quidem Boreas robur exhibet, alij vero Auster: & de reliquis eadem ratio existit. Talibus igitur necesse est limum, & arenam in vasis subsidere: & ab his, si potentur, morbi prædicti fiunt. Quod autem non omnibus, consequenter declarabo. Quorum quidem aluus satis fluida est, ac sana, & vesica non ardens, neque stomachus vesicæ valde [a] cõardescit, hi facile vrinam eijciunt, & in vesica nihil ipsis congregatur. Quorum vero aluus ardens, ac feruida fuerit, in his necesse est
B etiam vesicam idem perpeti. Cum enim magis, quàm pro natura, fuerit calefacta, stomachus ipsius inflammatur. Vbi vero hæc perpetitur, vrinam non dimittit, sed in se ipsa concoquit, & adurit, &, quod quidem tenuissimum in ipsa est, excernitur: &, quod purissimum est, transit, & emingitur. Quod vero crassissimum, ac turbidissimum est, coaceruatur, & concrescit, primum quidem parum, deinde maius fit. Dum enim voluitur ab vrina, quicquid crassum compactum fuerit, ad seipsum adaptat, atque sic augescit, & in tofum concrescit. Et, cum vrinam emittit, ad vesicæ stomachum allabitur ab vrina impulsum, & vrinæ emissionem impedit, & dolorem vehementem exhibet. Quare pueri calculosi, fricant ac trahunt pudenda. Videtur enim ipsis causa mictionis eo loco esse. Signum autem eius, quòd hæc ita se habent, hoc est: vrinam splendidissimam calculosi mingunt ad similitudinem seri, eo quod id, quod crassissimum est, ac [b] biliosissimum, isthic manet, & coaceruatur, ac concrescit. Et pleriq; sanè hoc modo lapidem, & calculum contrahunt. Fit autem pueris etiam ex lacte, si non salubre id fuerit, sed valde calidum, ac biliosum. Ventrem enim percalefacit, & vesicam. Quare vrina, dum aduritur, hæc patitur. Et sanè sentio melius esse pueris vinum quàm aquosissimum dare: minus enim venas adurit, ac resiccat. [c] † Muliebribus autem pudendis non similiter contingit. meatus enim vrinæ in vesica breuis est, & amplus, vt facile vrina impellatur. Neque enim manu pudendum fricat, veluti masculus: neq; vrinæ in vesica meatum contingit. [d] † Ad pudenda enim perforatus est. Et, quia meatus sunt ampli, etiam plus bibunt, quàm pueri. Et de his quidem sic res se habet, aut his quàm proxime.

A.l.1.f.2.d.1. c.16.fo.37.f

A.l.2.f.2.d.2. c.16.fo.38.g

C De morbis, qui ex mutatione temporum anni oriuntur, ac quæ tempora ad pharmaca exhibenda incommoda sint. CAP. 6.

Vide nostram annotationem libro huic præfixam: in qua melior huius capitu dispositio ostenditur.

CAeterum de [e] *annis hoc modo consideratione facta quis cognoscere possit, qualis nam annus sit futurus, salubris ne, an morbosus. Si enim secundum rationem fiant signa in astris occidentibus, ac orientibus: & in autumno aquæ fiant: & hyems sit moderata, & neq; valde [f] clemens, neque modum excedens frigiditate: & in vere, ac in æstate tempestiue pluat, sic sanè saluberrimum esse annum par est. Si vero hyems quidem sicca sit, & borealis, ver autem pluuiosum, & australe, necesse est æstatem febriculosam fieri, & lippitudines [g] † inducere. Cum enim æstus derepente accedat, terra humida existente à vernis imbribus, & ab austro, necesse est æstum duplicatum esse, & à terra irrigua, ac calida, & à Sole vrente: cum ventres in hominibus non dum constricti sint, neque cerebrum resiccatum. Non enim fieri potest, cum ver tale existat, vt corpus, & caro non humore fluida fiant adeo, vt febres acutissimæ in omnes irruant, maxime autem in pituitosos. At dysenterias par est fieri & mulieribus, & viris humidioribus. Et si quidem circa canis exortum accedat aqua, ac tempestas, & Etesiæ spirauerint, spes est cessationis, & vt autumnus salubris fiat: Sin minus, periculum est, ne & pueri, & mulieres moriantur, minime vero senes: & ne, qui superstites euadunt, in quartanas desinant, & ex quartanis in hydropas. Si vero hyems australis fiat, & pluuiosa, &
D clemens, ver autem boreale, & siccum, & tempestuosum, primum quidem" mulieres, quæ vterum gestant, & partus ipsis ad ver instat, abortum facturas esse verisimile est: quæ vero etiam pepererint, impotentes, ac morbosos pueros parere ita, vt aut statim pereant, aut tenues, & debiles, ac morbosi viuant. Atque hæc quidem mulieribus. Reliquis vero dysenterias, & lippitudines siccas, & aliquibus defluxiones à capite in pulmonem. Pituitosis igitur dysenterias fieri verisimile est, & mulieribus pituita de cerebro defluente propter naturæ humiditatem. Biliosis vero lippitudines siccas propter carnis caliditatem, ac siccitatem. Valde autem senibus defluxiones, propter raritatem, ac eliquationem venarum, adeo vt aliqui quidem derepente pereant, aliqui vero [h] semiydẽrati, aut dextra, aut sinistra parte fiant. Cum enim hyems sit australis, & pluuiosa, ac calida, & corpus non astringatur, neque venæ, vere accedente boreali, & sicco, ac frigido [i] † cerebrum, postquam ipsum dissolui, ac purgari contigit, à grauedine, ac raucedine tunc simul cum vere stabilitur, ac constringitur. Quare derepente æstate accedente, & ardore, ac mutatione contingente, hi morbi incidunt. Et intestinorum læuitates, & aqua intercus fere reliquis morbis desinentibus superueniunt, cum non queant facile ventriculi à concepta humiditate exiccari. Si autem æstas pluuiosa sit, & austro multum perfletur, similisq; que sequatur autumnus, necesse est hyemem morbidam esse, & ijs, qui pituita abundant, & qui quadragesimum*

A.l.1.f.2.d.1. c.16.fol.38.b

A li.1.f.2. d.2. c.7.fo.33.d

A * συμπέπρακται *cum asteriſco, eſt in Aldino codice: in manuſcripto aũt* συμπέφρακται, *i. obſtructum eſt.*

B * χολωδέςατον, *id eſt biliosiſſimum, eſt in impreſsis: in manuſcripto autem* θολωδέςατον, *id eſt, turbidiſſimũ.*

C † *Codex manuſcriptus habet* τοῖσι δὲ θήλεσι λίθοι οὐ γίνονται ὁμοίως, ὁ γὰρ οὐρητὴρ βραχὺς, & c. *id eſt Fœminis autem calculi non ſimiliter fiũt: ureter enim, ſeu meatus ueſicę breuis ẽ, et latus, etc.*

D † *Locus hic obſcurus ſanè eſt, & in græcis codicib⁹ uarie legitur: impreſsi .n. habent,* ἐς γὰρ τὰ αἰδοῖα ξυντέτρηνται, καὶ διότι οἱ οὐρητῆρες οὐκ εὐρεῖς: καὶ πίνουσι πλεῖον ἢ οἱ παῖδες. *Manuſcripti aũt:* ἐς γὰρ τὰ αἰδοῖα ξυντέτρηνται, οἱ δ' ἄνδρες οὐκ εὐθὺ τέτρηνται, καὶ διότι οἱ, & c. *i. In pudẽda .n. perforatus ẽ (ſi de vretere ītel ligatur) vel perforata eſt (ſi de fœmina.) Mares ãt nõ recta perforati ſunt: & quia vreteres non ſunt lati, et bibunt plus, quàm pueri.*

* E ὡρέων *eſt in manuſcripto, i. tẽporibus anni.*

F * ἔυδιος.

† G *In manuſcripto etiam legitur: & dyſenterias. ut ī 3. aph. 11.*

H * παραπλήκτως.

I † *Mẽdoſa ſunt exemplaria impreſſa: habent .n.* ὁ ἐγκέφαλος ὁπηνίκα αὐτὸν ἔλη ἅμα τῷ ἦρι, & c. *Manuſcriptus hẽt* ὁ ἐγκέφαλος ὁπηνίκα αὐτὸν ἔδει ἅμα τῷ ἦρι. *i. cerebrum, cum ipſum vnà cum vere diſſolui, ac purgari oportebat à grauedine, & raucedine, tunc concreſcit, ac conſiſtit.*

mum annum excesserunt, febres ardentes fieri verisimile est: qui vero bile abundant, costarum abscessus, & pulmonis. Si vero æstas sicca existat, & borealis, sequens vero autumnus pluuiosus, ac vētis septentrionalibus agitatus, capitis" dolores ad hyemē expectare conuenit, & cerebri [a] † concussiones, amplius q; raucedines, grauedines, & tusses, aliquibus etiā tabes. Quòd si borealis sit autumnus, ac siccus, ac neque sub cane, neq; sub Arcturo pluuiosus, confert pituitosis natura, & maxime qui natura sunt humida, & mulieribus: Biliosis autem infestissimum hoc tempus existit: valde enim exiccantur: accidunt q́ue eis lippitudines aridæ, & febres acutæ, ac diuturnæ: non nullis etiam melancholia: siquidem, quod liquidissimum, & aquosissimum in bile est, consumitur, densissimum vero, & acerrimum relinquitur: quod idem accidit secundum eandem rationem, & circa sanguinem, vnde & hi morbi his accidunt: pituitosis autem hæc omnia commoda sunt. Exiccantur enim, & in hyemem perducuntur, minime humecti, sed resiccati. [b] † Si vero hyems Borealis sit, & sicca, ver autem austrinum, & pluuiosum, æstate lippitudines fient [c] fortes, pueris, & mulieribus febres} Hæc igitur siquis mente concipiet, & considerabit, is prænoscet plurima omnino, quæ ex huiusmodi mutationibus sint futura. Maxime autem obseruare oportet magnas temporum mutationes, vt neque medicinas in illis libenter exhibeamus, neque uramus, quæ circa vētrem, neq; secemus prius, quàm prætereant dies decem, aut plures, & non pauciores. Periculosissima sunt etiam ambo solstitia, maxime vero æstiuum. Periculosum etiam æquinoctium utrunque, magis vero autumnale. Oportet autem, et astrorum exortus considerare, præcipue Canis, deinde Arcturi, & Pleiadum occasum. Morbi enim in his maxime diebus iudicantur, alij q́ue perimunt, alij vero desinunt, reliqui vero omnes in aliam speciem, alium q́ue statum transmutantur. Et hæc quidem, sicut dixi, ita se habent.

A † Græcus codex hēt σφακέλους, quę vox Galeno teste ī secundo de locis affectis plurima hēt significata: hic fortassis eos significat morbos, qui in cerebro à pituita oriuntur, apoplexia, & huiusmodi.

B † Hæc verba uidētur superflua, ut etiam in annotatione libro huic prefixa indicatum est.

C † Al. ξηραὶ, i. siccæ.

A.ibidem.e

A.l.3. f.21.t.1. c.8.fol.382.g

De Aegypti, & Lybiæ natura, ac eorum, qui eas regiones inhabitant. CAP. 7.

Volo autem, & de Asia, & Europa demonstrare, quantum differant inter se per omnia, & de gentium formis, quid distent, & nihil inuicem simile habeant. Verum de omnibus, siquis dicere velit, in immensum excresceret sermo: quare de maximis, & plurimum differentibus dicam, quantum saltem mihi in ea re est compertum. Asiam plurimum differre dico ab Europa secundum naturas omnium ex terra nascentium, iteḿ que hominum. Longe enim pulchriora, & maiora omnia nascuntur in Asia. Est́ que regio ipsa, hac nostra multo mansuetior: sunt etiam hominum mores benigniores, & [d] cultiores. Causa vero horum est temporum anni temperatura. Siquidem in" medio Solis exortu sita est ad auroram, à frigiditate omni remota. Incrementum autem, & benignitas inde omnium maxime proficiscitur, cum nihil sit præcellens, & cogens violenter, sed per omnia æqualitas vigeat: quanquam non habeant vbique per omnem Asiam omnia secundum eundem modum. Quæcunque enim in ea regio in medio sita est calidi, & frigidi, ea omnium fertilissima existit, & arboribus refertissima, & maxime [e] serēna, aquis q́ue [f] maximē vtitur, & cœlestibus, & ex terra promanantibus. Neq; enim à calore combusta est valde, neq; à squallore, & aquarum inopia exiccatur, neque à frigore oblæditur: verum austris perflatur, & irrigua est, tum propter imbres multos, tum propter niues. Fructus autem suo tempore maturos, multos in ea nasci par est, siue ex sparsis seminibus hi proueniant, siue terra ipsa per se sponte producat eorum plantas: quarum fructibus vtuntur homines, eas ex agrestibus cicures, & domesticas facientes, & pro commoditate sua transplantantes. Pecora etiam ipsa pleniora prouenire illic maxime est consentaneum, quæ & pariunt sæpius, & pulcherrime educantur. Quin & homines habitiores esse, ac specie pulcherrimos, & magnitudinis eximiæ, minime q́ue differentes, quantum ad formam, ac corporum proceritatem attinet, constat. Certum q́; est hanc regionē [g] † proxime accedere ad naturam, ac mediocritatem anni temporum: verum virilitatem, ærumnarum ac laboris tolerantiam, ac audaciam non verisimile est huic naturæ innasci, Sicut neque eiusdem, neq; diuersi generis constantes, ac perpetui sunt amatores. Vincit enim in ipsis voluptas: quæ ratio est multiformes generari partus, præcipuē in feris. Atque sic quidem de Aegyptijs, ac Libycis mihi habere videtur.

D * ἐνεργότερα, i. magis operosæ. Ant. codex habet ἐυεργετηκότερα, i. beneficentiores.

E * ἔυδιος.

F * μάλισα, est impressis: in manuscripto καλλίστοις, i. optimis.

G † Cod. impress. si corrupti sūt: manuscriptus habet τῆ ἤρῃ ἐγγύτατα εἶναι καλὰ τὴν φύσιν, i. ad uer proxime accedere natura.

De cæteris regionibus Asiæ ab hyberno Sole ad Mæotidem paludem, de Macrocephalis, ac de ijs, qui accolunt Phasim. CAP. 8.

H

De ijs vero, qui ad dexteram hyberni ortus Solis vsque ad Mæotidem paludem habitant (Hic est enim Europæ, & Asiæ terminus) sic habet. Multo maior diuersitas est inter illas ipsas gentes, quàm de quibus iam dixi, cum propter varias temporum mutationes, tum ob regionis naturam. Habet autem eodem planè modo, quemadmodum, & circa aliorum hominum terras accidit. Vbi enim tempora magnas mutationes faciunt, & frequentissimas, illic & regio agrestis, & maxime inæqualis existit, inuenias q́ue, & montes plurimos, & densos, item q́ue campos, & prata. Vbi autem non valde variant tempora, illic æqualissima regio est, quod idem, & de hominibus ipsis est intelligendum. Siquis enim recte consideret, videbit quorundam naturam montibus syluosis, ac [h] † aqua carentibus} similem esse, aliorum vero [i] * aquosa, ac exilia loca referre, sicut quidam pratorum, ac paludum naturam præ se ferunt, atque alij, quorum planitiebus, nudis q́ue, ac siccis terris constitutio similis existit. Tempora enim, quæ formarum naturam variant, sunt diuersa: cum ergo inter sese sint maxime diuersa, varias, & multiplices formas producunt. Porrò, quæ parum inter se differunt, gentes relinquam, Quæ autem plurimum [k] † non natura solum, sed & legibus} discrepant, de illis referam, quo modo habeant. Ac primum omnium de Macrocephalis, cum nulla omnino alia gens sit, quæ similia capita habeat. A principio quidem [l] * cōsuetudo in causa fuit, vt tam longis capitibus essent. Nunc autem natura ipsa cum consuetudine conspirauit. Siquidem generosissimum apud eos putatur caput habere, quam maxime longum: consuetudinis autem hoc initium fuit. Cum recens infans natus est, caput eius adhuc tenerum,

H † Est quidem ἀφύδροισιν: ī cod. impressis: manuscriptus tamē hēt ἐφυδροίσι, i. aquosis.

I * Est in impressis ἐνύδροις: in manuscripto tamen ἀνύδροις, i. inaquosis.

K † ἢ φύσει, ἢ νόμῳ, i. uel naturæ, uel lege.

L * νόμος, i. lex, & ita semper.

A tenerum, ac molle existens, quàm celerrime constringunt manibus, coaptantes que cogunt in longitudinem augeri: quin & vinculis connectunt, ac aptis instrumentis colligant, quo rotunditas capitis prohibeatur, ac longitudo augeatur. [a] † Ea consuetudo tantum effecit, vt eiusmodi natura capitum existeret. Temporis vero progressu [b] † natura quoque tales produxit, vt non esset necesse consuetudine priore cogere. Cum" enim semen genitale ab omnibus corporis membris procedat, à sanis quidem sanum, à morbidis morbosum, fiat que, vt ex caluis calui gignantur, ex cæsys cæsy, & vt plurimum distortus distortum generet, eadem que ratio sit circa reliquas formas, Quid prohiberet, vt non ex Macrocephalis Macrocephali gignerentur? Nunc autem non nascuntur ita {magnis capitibus,} quemadmodum prius, cum consuetudo non amplius [c] dûret, [d] † per incuriam hominum intercepta. } Et de his quidem hæc mea est sententia. De illis autem, qui Phasim accolunt, adijciam. Regio eorum paluſtris est, calida, aquosa, & densa: imbres que in eam decidunt omnibus temporibus, & magni, & impetuosi. Homines vero ipsi vitam agunt in paludibus, domos que ligneas, & ex arundinibus in ipsis aquis habent extructas: neque multum inde prodeunt, vt adeant vel emporia, vel vrbes, verum nauiculis ex vno ligno fabrefactis permeant sursum, ac deorsum: habent enim fossas, ac ductus aquarum plurimos. Bibunt autem aquas calidas, & stagnantes, quæ & à Sole sunt putrefactæ, & ab imbrium casu auctæ. Ipse que fluuius Phasis omnium fluuiorum stagnantissimus est, & qui lentissimo cursu profluat. Fructus autem, qui illic nascuntur, omB nes insalubres sunt, cuirati, imperfecti que præ multitudine aquarum, propterea neque vnquam matureſcunt. Atque cum multus aer cum aquis regionem occupet, ob hanc ipsam causam, quod ad formam attinet, Phasiani sunt à reliquis hominibus longe diuersi. Sunt enim magnitudine ingenti, ac corpulentia valde excellenti, neque iuncturæ eorum vllæ, neque venæ comparent, pallidum que præ se ferunt semper colorem, quemadmodum, qui regio tenentur morbo: loquuntur autem, vt siqui alij, omnium hominum grauissime, nimirum aere vtentes non sereno, [e] † sed obscuro, & maxime humectato: } sunt insuper ad laborem à natura ipsa segniores. Anni que tempora non [f] *varias habent neque ad æstum neque ad frigus permutationes. Venti autem eis sunt plurimi Austrini, præter vnum eius regionis proprium, & indigenam, qui aliquando violentior, ac molestior calidus existens spirat, quem Cenchrona patrio vocabulo appellant. Verum Boreas non valde ad eos pertransit, quòd si aliquando spiret, debilis tamen existit, ac valde lenis.

A ibidem.e

A.l.3. f.21.t.1. c.8.fol.382.g

Cur Asiani timidi sint, & imbelles. CAP. 9.

DE natura ergo, ac diuersitate, & forma eorum, qui Asiam, & Europam incolunt, ita habet. Quòd autem timidiores, effœminatiores, ac imbelles præ Europæis Asiani existant, moribus que mansuetiores, tempora ipsa anni in causa sunt, quæ non magnas permutationes faciunt, neque caloris, neque frigoris, sed semper æqualia perC manent: vnde neque mentes stupore percelluntur, neque corpora fortem transmutationem incurrunt. A quibus verisimile est iram exasperari, [g] † cognitionem q;, & calorem amplius excitari, quàm si semper in eodem statu quis persistat. Mutationes enim sunt rerum omnium, quæ etiam hominis mentem semper excitant, neque sinunt quiescere. Propter quas sanè causas imbelle vniuersum Asianorum genus existit, atque adhuc amplius propter leges. Multo maxima enim Asiæ pars sub Regibus est. Vbi autem non in sua potestate viuunt homines, neque sui iuris sunt, sed dominis subiecti, ibi non multum curiosi sunt, quo modo se ad bellum apparent, immo magis hoc curant, vt ne bellicosi videantur. Pericula enim eis non æqualia instant: nam hi in militiam proficisci, labores que perferre, ac mortem oppetere pro dominis suis coguntur, relictis interim domi liberis, vxoribus, ac reliquis amicis: atque siquidem viriliter, & fœliciter bellum gesserint, dominis inde cõmoda accedunt, eorum que facultates inde augentur. Verum ipsis præter pericula, & cædes, nihil demetitur. Proinde neque horum hominum regionem frequenter habitatam esse necesse est, immo eam propter inertiam bellicam, ac ocium à plerisque relinqui. [h] † Quo circa, & siquis à natura virilis, & magnanimus est, ita plurimum eius animus leges auersatur: cuius rei magnum indicium, vel inde haberi licet, quòd, quicunque in Asia Græci, item que Barbari dominis non subsunt, sed iure suo degunt, sibi, ipsis que omnes labores lucrifaciunt, illi bellicosissimi omnium existunt. Periclitantur enim ipsi sibi, virilitatis que præmia ipsi reportant, sicut timiditatis, ac ignauiæ pœnam luunt pariter. Inuenias autem & Asianos ipsos inter se D differentes, generosiores alios, alios degeneres: quorum omnium causa ad temporum mutationes est referenda, quemadmodum & in præcedentibus dixi. Atque sic quidem habet in Asia.

A li.1.f.2.d.1. c.11.fo.35.g

De natura, moribus, uictu, & forma Scytharum. CAP. 10.

IN Europa vero genus hominum est Scythicum, circa paludem habitans Mæotim, quod à reliquis gentibus differt, Sauromatæ appellantur. Horum fœminæ equites sunt, arcubus vtuntur, ac sagittas iaculantur ex equis, cum hostibus congredientes, dum virgines existunt: neque deuirginantur prius, quàm hostium tres confecerint: neque prius maritis cohabitant, quàm sacra Deo patrio more fecerint. Quod siqua sibi virum acceperit, ab equitatu libera est, nisi necessitas cogat communi expeditione omnes arma sumere. Dexteram autem mammam non habent. Nam puellis adhuc infantibus matres æreo instrumento in hunc vsum parato, igne que candefacto eam auferunt, ac exurunt, ne iterum succrescere contingat, atque vt omnis vis, ac robur in dextrum humerum, & brachium deferatur. Cæterum reliqui Scythæ, quod ad formam attinet, ipsi sibi similes sunt, alijs dissimiles. Sicut quoque Aegyptij ipsi inter se, præterquam quòd hi à vehementi calore, illi ab intenso frigore sunt compressi. Verum solitudo, quæ Scythica dicitur, in planitie sita est, pratis abundans, sublimis, & mediocriter aquosa. Sunt enim fluuij in ea magni, in

A † Cod. impressi habent, αὐτὸς τὴν ἀρχὴν ὁ νόμος κατειργάσατο, ὥστε τοιαύτην τὴν φύσιν γενέσθαι. Manuscriptus οὕτως τὴν ἀρχὴν ὁ νόμος κατειργάσατο, ὥστε ὑπὸ βίης τοιαύτην τὴν φύσιν γενέσθαι. i. Ita à principio lex effecit, vt à ui talis natura genita sit.

B † ἐν φύσει ἐγένετο, ὥστε τὸν νόμον μηκέτι ἀναγκάζειν.

C * ἰσχύει.

D † διὰ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἀνθρώπων, est in impressis cod. manuscriptus. διὰ τὴν ὁμιλίαν τῶν ἀνθρώπων, i. propter cõuersationem hoĩum: ac si diceret, quia cum hac gente aliæ gentes cõmiscentur.

E † Manuscriptus habet ἀλλὰ νοτώδεϊ καὶ θολερῷ.

F * multum.

G † Cod. manuscriptus habet, καὶ τῷ ἀγνώμονος, καὶ θυμοειδέος μετέχειν μᾶλλον ἢ. i. & de inhumanitate, ac iracundia participãr magis, q̃si, etc.

H † Al. ex antiquo. Ita ut ẽt, si quis à natura virilis, et magnanimus ẽ, eius animus à legibus ĩuertatur: cuius rei &c.

gni, in quos aqua ex campis per riuos deducitur. In hac itaque Scythæ degunt, qui Nomades vocantur, propterea E quòd nullas habeant domos, sed in curribus habitant. Sunt autem currus, ex quibus minimi quatuor rotis, reliqui sex circumaguntur, Sunt etiam luto obturati, ac instar domorum fabrefacti, aliqui simplici, aliqui etiam triplici tabulato. Robur autem ipsis inest aduersus omnes iniurias aquarum, niuis, ac ventorum propellendas. Trahunt currus aliquos quidem boum paria duo, aliquos tria, atque hi cornibus carent, cum præ frigore regionis cornua eis non enascantur. In his itaque curribus degunt mulieres. In equis autem vehuntur viri. Sequuntur autem simul oues, boues, & equi. Tandiu deinde in vno subsistunt loco, dum sufficit ipsis pecoribus pabulum, quo deficiente in aliam regionem commigrant. Vescuntur autem ipsi carnibus elixis, bibunt que lac equinum: comedunt etiam hippacem, id autem est caseus equinus. Hactenus ergo de victu, & * mōribus diximus, temporibus que anni, ac formis, quæ à reliquis hominibus longe sunt Scythiæ genti diuersæ. Ipsa enim sibi inter se gens similis existit, quemadmodum & gens Aegyptiorum. Minime autem fœcunda ea gens est, regio que ipsa minimas feras enutrit, neque numero, neque magnitudine insignes. Sub ipsis enim Vrsis, Rhiphæis que montibus sita est, vnde Boreas spirat: Sol que ipse supremo æstiuo solstitio deficiens proxime accedit, ac tum quidem exiguo tempore calefacit. Neque vero venti à calidis locis spirantes valde ad eam regionem penetrant, nisi parumper, & debiles. Verum ab Vrsis venti procedentes sunt illic perpetui frigidi à niuibus, glacie, ac aquis multis. Qui nunquam à montibus decedunt, vt propterea etiam ægre † ἐν νότοισι. habitari possint. Aer que ipse totum ferè diem nūbilus campos occupat. Ipsi vero † in humidis locis } degunt. Et se F rè perpetua est ipsis hyems, æstas autem paucissimis diebus, atque illis non valde multa. Sunt enim planities eminentiores, & nudæ, neque vllis montibus circumseptæ, sed ferè sub ipsis Vrsis † accliues. Neque feræ nascuntur illic magnæ, sed quales possibile est sub ipsa terra contegi. Prohibet enim hyems, & nuditas terræ, quæ & diuerticulis, & vmbraculis caret, propter temporum anni mutationes, neque multas, neque fortes, sed similes semper, vel parum admodum diuariantes: vnde & formas corporum inter se similes habent, cum eodem vtantur victu, & amictu, æstatis, & hyemis tempore, atrahunt que aerem aquosum, condensatum, aquam insuper bibentes à niuibus, & glacie resolutam, nullo etiam corporis exercitio accedente, cum non verisimile sit corpus, aut animum vllis exercitationibus apta fieri, vbi non mutationes temporum fiunt fortes. Propter quas causas formæ eorum sunt crassæ, & carnosæ. Iuncturæ vero humectæ, & inefficaces: ventriculi que humidi omnes, maxime omnium tamen inferior aluus, nequit enim ipsa exiccari in eiusmodi & regione, & natura, & temporis constitutione. Sed pinguedine, & nuditate carnis formæ inuicem sunt similes, masculorum masculis, & fœminarum fœmellis. Tempora enim cum sint inter se similia, nullas corruptiones, neque malignitates inferunt in seminis genitalis misturam, ac compactionem, nisi quiddam aliud fortuito, vel casu contingat, aut à morbo. Magnum autem argumentum humiditatis corporum Scytharum hoc exhibebo. Multos enim ipsorum, præcipue qui Nomades sunt, reperias exustos humeros, ac brachia habentes, manuum que iuncturas, pectora, coxas, & lumbos, nullam sanè aliam ob causam, nisi ob † humoris, & mollitiei naturæ detractionem. Nam neque arcus intendere, neque telum torquere possunt † præ impotentia humiditatis } humerorum: cum autem vruntur, humor ipse à iuncturis exoluitur, fiunt que corpora ipsorum validiora, melius nutriuntur, & magis redduntur articulorum vsu potentia. Fluida vero fiunt, ac lata, primum propterea quòd fascijs non colligantur, quemadmodum fieri solet in Aegypto: deinde quòd non animaduertunt quomodocunque inter equitandum equis insideant: postremum etiam propter desidiam perpetuam. Masculi enim eorum ante, quàm potentes fiant equos conscendere, atque in illis vehi, plurimum temporis desident in curribus, raro que prodeunt, vt inambulent, propter exilia, ac perpetuas circulationes. Muliebrium autem corporum formæ ad miraculum vsque fluxæ existunt. † Porrò Scytharum gens fului valde coloris existit propter frigus ingens. Non enim vehemens accedit ad eos Sol, à frigore vero albedo exuritur, & fit fulua. Neque vero possibile est fœcundam esse eorum naturam, cum viri minime cupidi sint cum fœminis commiscere, ob nimiam corporis humiditatem, ventris que mollitiem, ac frigiditatem, quæ causæ apparent minime viros ad coitum incitari. Accedit his lassitudo ex continua equitatione contracta, quæ eos ad commistionem reddit impotentiores: atque hæ sunt causæ, cur viri infœcundiores putentur. Mulieres autem pinguedo carnis, & humiditas steriles facit, præ quibus vteri earum genitale semen arripere nequeunt. Lunares nanq; purgationes eis non eueniunt, quemadmodum est necesse, sed minus, & per longius tempus. Ipsum que amplius vteri os præ pinguedine concluditur, vt nequeat semen suscipere. Sunt enim ocio H sæ, & pingues, ventres que earum frigidi, & molles. Vnde necessario sequitur non multum fœcundā Scytharum gentem esse: cuius rei famulæ earum indicium exhibent: statim enim, vbi ad viros accesserint, ac fuerint cum illis commistæ, in ventre concipiunt, propter corporis exercitium frequens, carnis que gracilitatem.

* νόμες.

† ἐν νότοισι.

†Aliqui legunt ἀνάνθη. i. steriles, ac sine floribus, nō autem ἀνάντη, i. accliues.

† humiditatē naturæ, et mollitiem.

† præ humiditate, ac impotentia.

† ἠβραδέα, i. et tardæ: additur ī manuscripto.

Cur multi Scytharum Eunuchi, ac ad concumbendum impotentes. CAP. II.

AMplius autem præterea plurimi Scythæ Eunuchi fiunt, & muliebria officia obeunt, instar que fœminarum omnia faciunt, & loquuntur, vocantur que hi effœminati. Regionis quidem incolæ causam ad Deum referunt, colunt que hos ipsos homines, & adorant, sibi ipsis timentes, nequid tale accidat. Mihi vero hi affectus diuini quidem esse videntur, sicut & reliqui omnes, neque vllum aliquem alio esse diuiniorem, aut humaniorem, † sed diuinos omnes, verum vnusquisque eorum suam propriam habet naturam, neque aliquis citra naturam nascitur. Quare, quomodo hic affectus contingat, vt mihi videre videor, narrabo. Ab equitatione ipsa diuturni eos corripiunt articulorum dolores, nimirum propendentibus semper ex equis eorum cruribus. Deinde claudi fiunt, contrahuntur que coxendices, cum inualuerit morbus. Medicantur autem sibi ipsis hoc modo. A principio morbi venam

† Manuscriptus habet, ἀλλὰ πάντα ὅμοια, ἠὲ πάντα θεῖα, i. sed oēs similes, & oēs diuinos, verum, &c.

A. l. 3. f. 21. t. 1. c. 8. fol. 383. a

A nam retro vtranque aurem incidunt, quo facto, sanguine multo promanante somnus eos corripit præ imbecillitate, sic que obdormiscunt, quorum quidem aliqui depulso somno sani exurgunt, aliqui vero minime. † Atque mihi sanè videntur ea medicatione se ipsos perdere. Venæ" enim retro aures sunt, quas siquis secet, sterilitatem inferat his, quibus secantur: quare id etiam ipsis ex earum incisione accidere certum est. Quando igitur postea vxores adeunt, impotentes que se factos vident cum illis coire, primum quidem nihil molestius cogitantes quiescunt: cum autem bis, aut ter, aut amplius frustra opus tentarunt, neq; quicquam proficiunt, mox putant se Deum offendisse, in quem culpam reijciunt. Induunt que se veste muliebri, palàm se euiratos esse confitentes, ad mulierum que contubernia transeunt, & cum illis eadem, quæ illæ, agunt. Hoc itaque malo ditissimi Scytharum afficiuntur, minime vero infimi. Immo, qui maxime, & genere, & potentia præualent, ex nulla alia, quàm continuæ equitationis causa, hoc perpetiuntur: Pauperes vero minus, cum non equitent. Vnde, si hæc affectio alijs diuinior censenda esset, non nobilissimis, non ditissimis Scytharum ferè solis accideret, sed esset omnibus æqualiter peculiaris. Immo magis inuaderet pauperes circa cultum deorum negligentiores, si saltem gaudent dij in hominum admiratione constitui, & pro hoc beneficia hominibus retribuunt. Diuites enim sæpius dijs sacra facere par est, victimas offerre, colere que, cùm pecunijs abundent: Pauperes autem minus id facere, cum non habeant. Quin etiam aliquando deos detestantur, qui eis opes non suppeditent, vt verisimilius esset, pauperes, ac parum abundantes, hoc malo propter crimina sua puniri, quàm diuites, & qui opibus abundant. Verum, sicut & prius dixi, diuinus quidem hic affectus est, secundum que naturam accidit, similiter, vt alij omnes, neque alia eius causa, quàm ea, quàm dixi, Scythis existit. Simili autem modo, & reliquis hominibus euenit. Vbi enim maxime, & frequentissime homines equitant: ibi plurimi à diuturnis doloribus articulorum, coxendicum que, & maxime pedum corripiuntur, ad coitum que fiunt impotentes: quæ omnia mala Scytharum genti adsunt. Atque propterea Scythæ omnium hominum minime sunt ad coitum valentes. Et quòd anaxyridas (braccharum, seu fœminalium id genus est) semper habent, & plurimum temporis in equis degunt, vt neque manu tractare pudenda liceat, atque præ frigore, & lassitudine, voluptatis, ac iucunditatis coeundi obliuiscantur, neque prius aliud sibi faciendum putent, quàm vt euirati fiant.

A.l.3.f.21.t.1.c.8.fol.383.a

† Al. ex antiquo cod. græco. Atq; mihi quidē videtur ea medicatione sē corrumpi: legitur enim διαφθείρεσθαι ὁ γόνος.

* ἀναθήματα.

De reliquorum Europæ populorum natura, pro mutationis temporum, regionum, & aquarum uarietate. CAP. 12.

HActenus ergo de Scytharum gente recensui. Reliquum autem in Europa hominum genus valde inter se dissimile est, & diuersum, tum quod ad magnitudinem attinet, tum quod ad formam: atque id pro-
C pter temporum mutationes contingit, apud eos magnas, & frequentes. Sunt enim eis calores vehementes, & hyemes fortes, pluuiæ multæ, rursum q; siccitas diutina, & venti plurimi, ex quibus multæ, & oīmodæ fiunt transmutationes. Neque à vero discrepat circa generationem has ipsas mutationes sentiri, in q; seminis genitalis coactione aliam, neque ex eodem etiam eandem, æstatis pariter, vt hyemis, pluuioso, vt sicco tempore, progigni. Ea que causa est, cur putem Europæos magis, quàm Asianos, secundum corporum formas inter se discrepare, & magnitudines diuersissimas in singulis adeo vrbibus prouenire. Plures enim corruptiones contingunt in seminis coactione, cum tempora frequenter variant, quàm si eadem sunt, & similia. Eadem autem morum ratio in vtrisque existit. Feritas, integritas, & audacia à natura Europis innascitur. Frequentes enim mentis perculsiones feritatem inducunt, mansuetudinem contra, & benignitatem extirpant. Quare etiam magnanimos magis eos, qui Europam incolunt, Asianis iudico. Siquidem similitudo, & æqualitas perpetua segnitiem parit. Mutatio autem, & animum, & corpus ad exercitationem excitat. Augetur itaque à desidia, & ocio timiditas. Ab exercitio vero, & laboribus crescit virilitas. Vnde bellicosiores quoque Europæi extant, non ob hanc solum causam, sed & propter leges. Non enim regibus obediunt, quemadmodum Asiani. Vbi enim sub regibus viuitur, ibi necesse est homines timidissimos esse, quemadmodum & supra ostendi: seruitute nanque animi eorum pressi non libenter, neque volentes, temere pro aliena potestate se periculis exponunt. Europæi au-
D tem suo iure viuentes, cum pro se ipsis, non pro alijs, pericula belli subeant, magna cupiditate feruntur, volentes que, ac alacres difficultates omnes aggrediuntur, ipsi que sibi ex re bene gesta præmia reportant, vt certum sit leges plurimum ad magnanimitatem gconferre. Tota itaque, & vniuersa res de Europa, & Asia, sicut retuli, habet. Cæterum Europa ipsa adhuc habet gentes inuicem differentes, non magnitudine, & forma solum, sed & fortitudine. Quæ vero in eis hanc diuersitatem faciant, in præcedentibus dixi, dicam que amplius magis manifeste. Quicunque regionem montanam, asperam, nudam, & aquosam incolunt, & quibus mutationes temporum contingunt magnæ, & diuersæ, hic & hominum formas magnas progigni conuenit, qui & ad laborem, & ad viriliter agendum à natura præstent, quibus que feritas, & immanitas non mediocriter à natura sint congenita. Qui vero loca concaua, pratensia, & æstuosa habitant, ventos que calidos plus sentiunt, quàm frigidos, & aquis vtuntur calidis, hi magni quidem esse non possunt, neque † bene compositi, & longi, sed in amplitudinem à natura producti carnosi sunt, & capillis nigris. Immo & ipsi toti nigri magis, quàm albi, & qui minus de pituita habeant, quàm de bile. Virilitas autem, & tolerantia laboris non æque ipsis à natura ineſt, nisi consuetudo accedat, & hæc in eis efficiat. Quòd si flumina extent in ea regione, quæ stagnantes, & pluuias

φθοραὶ, est in impressis. manuscriptus μορφαὶ i. formæ, & ita uidetur legendum.

* θυμοειδὲς.

† καχοῦται. Vide Gal. ī expl. ling. Hipp. in dictione καχοῦται seu κακοῦται.

& pluuias aquas euehant, homines ipsi incolumes, ac splendidi viuent. Si vero flumina desint, aquas que pu- E
teorum, & stagnantes, & [a]* olentes bibant, necesse est ab illis ipsis aquis, [b] † & ventrem lædi, & splenem.
Quicunque autem altam habitant regionem, planam, ventis expositam, & aquosam, eorum formæ magnæ,
ac inuicem similes, [c] † & erectæ. Animi quoque eorum existunt mansuetiores. Qui vero macra, aquis ca-
rentia, & nuda loca tenent, & quæ temporum mutationibus [d] † non sunt permista, horum formas necesse
est esse duras, & intentas, flauas magis, quàm nigras: iræ et mores etiam eorum rigidi sunt, pertinaces, & con
tumaces. Vbi enim mutationes temporum contingunt frequentes, & plurimum inter se diuersæ, ibi & for-
mas, & mores, & naturas reperias plurimum differentes. Temporum itaque varietates potissimæ sunt, quæ
naturam ipsam permutant: deinde etiam regio, in qua vtique quis enutritur: postremum autem aquæ. Inue-
nias enim ferè semper, & formas hominum, & mores, regionis naturæ compares. Nam, vbi terra pinguis, et
mollis, & aquosa, aquæ autem valde sublimes, ita vt æstate calidæ sint, & hyeme frigidæ, & temporum ra
tio aliàs probe conueniat: Ibi & homines carnosi, [e] † articulis non apparentibus, humidi, laboris intolerantes,
& vt plurimum maligni nascuntur. Segnities que, & somnolentia eis inest multa. Sunt que ad artes tractan
das crassi, non acres, aut subtiles. Vbi autem regio est nuda, natura munita, & aspera, quæque & à frigore
hyberno prematur, & à Sole æstiuo exuratur: Ibi duros, & [f] * graciles, & articulis probe compositis, in-
tentos que, & hirsutos reperias homines, & in quibus à natura laboris tolerantia, & vigilantia F
insit, qui que mores, & iras habeant pertinaces, & contumaces, magis que feritate par-
ticipantes, quàm mansuetudine: insuper ad artes etiam acutiores, & plus solertes, et
ad res bellicas gerendas aptiores: Quin & omnia, quæ è terra proueniunt,
terræ ipsius naturam resipiunt, & sequuntur. Atque hactenus qui-
dem maxime contrarias corporum naturas, & formas dixi-
mus, è quibus coniectura facta, si quoque re-
liqua consideraueris, nunquam
à vero aberrabis.

A* Al. ἑλώδεα, i. palustres

B † Corrupti sunt cod. ipressi: manuscriptus habet τὰ τοιάδε εἰδέα προγαςρότερα, ϗ ὠλιγνώδεα εἶναι, id ē, eiusmodi formas uentrosas ē, et lienosas:

C † Codex manuscriptus hēt, ἀνανδρώτερα δέ, ϗ ἡμερώτερα αἱ γνῶμαι. i. effœminatiores aūt, & māsuetiores eorū animi existunt.

D † ἢ κέκρηνται. manuscriptus. ἢ ἔυκρατα. i. non bene temperata.

E † Græca lectio habet ἄναρθροι, quæ significat etiam articulorum imbecillitatem, & inconstantiam.

F * Sunt qui legant ἰσχυρούς, id est robustos.

GALENI
DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS
LIBRI TRES

Martino Gregorio interprete.

Ab Augustino Gadaldino plerisq; in locis emendati.

ARGVMENTVM PRIMI LIBRI

Facultates in Alimentis Ratione ac Experientia compertas enarrat. Ac in primo quidem libro de Seminibus vniuersis agit, quæ venerunt in vsum alimenti.

Cur Cibaria eadem Diuersis hominibus exhibita Varia efficere videantur: ac de Communi ratione dignoscendorum Alimentorum. CAP. 1.

DE facultatibus, quæ alimentis insunt, pleriq; præstantissimorum medicorũ præcipuo studio in eã speculationẽ conuersi conscripserũt, quòd oĩum, q̃ sunt in medicina, ea propemodum sit vtilissima: nã alijs præsidijs non omni tẽpore vtimur: sine alimento aũt ne viuere quidẽ, neq; secunda neq; aduersa valetudine, possumus. Merito igitur præstantissimorũ medicorũ plurimi facultates, quæ ei insunt, diligenter magno q; studio perueſtigarũt: & alij quidẽ sola experientia nobis illas innotescere contenderunt: alijs vero rationẽ quoq; vnà placuit adiũgi: alij neq; vel primas ipsi tribuerũt. Quòd si, vt inter Geometras & Arithmeticos, ita inter eos, qui de alimẽtis scripserunt, omnino conuenisset, nihil nunc oporteret nos denuo hanc de ijsdem, post tot ac tales viros, scribẽdi molestiam subire: verùm, cũ mutuis dissensionibus suspectos sese reddiderint (fieri.n. nequit, vt oẽs vera dixerint,) quæ ab illis sunt tradita, à seueris iudicibus examinari est necesse: iniquũ.n. fuerit vni præ alijs absque demonstratione fidẽ adhibere. Porrò, cũ demonstrationũ duo genere sint principia, "aut.n. à sensu, aut à notione euidenti, demonstratio oĩs ac fides proficiscitur, nos quoq; † ad præsentis commentationis conscriptionem necesse est aut altero horũ, aut vtroq; vti. At, cũ ratione iudicare non oĩbus itidem sit promptũ (nã & natura sagaces esse oportet, & à puero ingeniũ in mathematicis disciplinis excoluisse atq; exercuisse,) satius est ab experientia auspicari, eo q; maxime, q; bona pars medicorũ hac sola alimentorũ facultates inuẽtas esse pronunciarint. Ac empiricos quidẽ qui omne studiũ operam q; eò conferunt, vt, quæ ratione sunt inuenta, ambitiosis contentionibus oppugnẽt, fortasse quis contempserit: verùm Diocles (tametsi pfessione est dogmaticus) hęc ad Plistarchũ in primo de sanitate tuẽda libro scripta reliqt. Qui ergo oĩa sapore eodẽ, odore, calore, aut alio

« id genus prædita, vires easdẽ obtinere existimant, haud rectè opinantur, nã multa ostẽdere q; possit dissimilia fieri ab his, ẽt si, quod ad prædicta attinet, inter se cõueniant. Neq; sanè, si quid aluum aut vrinam mouet, aut aliam quamlibet habet facultatem, ideo tale esse quodq; est putandum, q; vel calidum sit, vel frigidum, vel salsum, quandoquidem non dulcia omnia, aut acria, aut salsa, aut « cætera id genus, easdem habẽt facultates: sed, si quis actionis cuiusq; ipsorum causam toti naturæ « retulerit acceptã, is minime à veritate aberrarit. Quí verò singulorũ causas, cur videlicet nutriãt, « aut aluum aut vrinam cieant, vel aliud quidpiam eiusmodi præstent, reddendas autumant, ignorare videntur, primum, q; hęc inquirere, haud frequenter ad vsus sit necesse: deinde, q; multa sint « in rerum natura, quæ principijs quibusdam ex natura sua quodam modo sunt similia, vt nullam « causæ rationem admittant: ad hæc non nunq̃ hallucinantur, cum incognita & controuersa neque « admodum verisimilia sumendo, abundè causam ipsam credunt se assignasse. Quo circa neq; ijs,

A.l. 2. t. 1. c. 3. fol. 91. f

† *Græce* πρὸς τὴν τοῦ προκειμένου σκέμματος ἄθροισιν, *ad præsentis speculationis collectionẽ. Vetus interpres videtur legisse* ἔυρεσιν *quod vertat inuentionem.*

quí cauſas eiuſmodí afferunt, neq; íjs, quí de omnibus cauſam putant eſſe reddendam, eſt attenden E »
dum, ſed potius íjs, quæ diuturna experientía fuerunt explorata, credendum: quorum autem poſ- »
ſumus, cauſa eſt ínquírenda, quando, quod de ípſís dícimus, ſíc ſperamus fore notum magís ac ma »
gís credibile. Hęc ſunt Dioclís verba, ſola experientia alimentorum facultateſ nobís notas eſſe ar »
bítrantís, non ex indicationíbus, quæ cũm à † temperamento tum à ſaporíbus ſumũtur: cum aũt,
quę eſt ín partíbus plantarum, alía adhuc ineſſet índicatio, eíus non meminít. Díco autem partí-
bus plantarum índicationem ineſſe, qua præter alías Mneſítheus eſt vſus: per hanc enim ín plan-
tís alías quídem radícibus, alías caulíbus, facultates ineſſe oſtendít, quemadmodum certe & fólíjs
& fructíbus & ſemínibus alías. Quod ígitur experientía, vt alía pleraq;, ita & quí cíbí facile aut ſe-
cus concoquantur, quí q; ſtomachum iuuent aut offendant, deniq; quí aluum laxent íritent aut
ſíſtant, nós doceat, nemo eſt, cuí vel tantíllum eſt mentís, quí ignoret: cæterum ín hís ípſís nõ parũ
fallunt, quí citra límitationem, faciunt de rebus periculum, vt ín commentarijs de ſímpliciũ phar-
maçorum facultate, atque in tertio de temperamentís, demonſtrauímus: ac ſanè, quí vtrobíque
committuntur errores, multum ínter ſe ſunt ſímíles. Quapropter hoc quoque loco ad víuum,
vti illíc, límitationes ſcríbere, quíbus quís íntentus ſíngulorum facultates citra errorem poſſit de-
prehendere, haudquaquam mei eſt ínſtítutí, quí ſemel duntaxat de quaque re ſcríbere ſoleam, non F
eadem ín multís commentarijs de íjſdem paſſím ínculcare. Vſítatum ígitur míhí morem ne nunc
quídem prætermíttam, ſummas tantummodo límitationum, id'que ea breuítate, quam oratíonís
perſpícuítas patietur, complexurus. Incípíam autem ab eo, quod omnibus eſt ín ore, quod'que
Eraſiſtratus mínus recte ſcripſit, melícratum vídelícet aluum non cuíuís ſubducere, neque lentem
cohíbere: ſed quoſdam eſſe, quí præter quàm quòd neutrum experíuntur in contraría etíam íncí-
dant, vt ſíſtatur quídem eís aluus à melícrato, laxetur autem à lente: præterea quoſdam ínueníri,
quí bubulam mínorí negocío, q̃ píſces ſaxatíles, conficíant Equídem ab íſtís ſemper ſoleo ſcíſcíta-
rí (nam à poſtremís exordíar) quod'nam ípſís ſymptoma accídat, quo íudícent ſe ſaxatíles píſces
non coxíſſe, vtrum'ne pondus quoddam ín vẽtrículo, vt ínſtar plumbí, aut lapídís, aut lutí quíd-
dam íncumbere ípſís vídeatur, hoc nempe modo quídam, quem ex huíuſcemodí cruditatibus
ſenſum percípíunt, ínterpretantur: an mordicationem quandam manifeſto ín ípſo, an flatum, an
ructum grauem ſentiãt: tum alíj nídorulentum magís ſíbí ructum accídere, alíj mordicationem,
non nulli vtrunque, reſponderunt. Horum ígitur corporis habítum díligenter contemplatus, de
prehendí bílís fluę copíam ín ventrículo, vel ob prauam quampíam temperíem, vel propter pe-
culíarem conſtructíonem, eſſe aceruatam: peculíarem autem díco conſtructionem, quoníam ho- G
mínibus quíbuſdam bílís ex iecore ín inteſtína defluẽs, in ventrículum regurgítat: prauam verò
temperíem, cum calor natura ípſís ineſt acrís ac mordax, & (vt ſíc dícam) febrículoſus. Proínde
par eſt, vt iſtí cíbaría corruptu difficília melius, q̃ facília, coquant: qñ, quæ facile concoquuntur,
facile ítem alterantur ac corrumpuntur: contra, quæ concoctu ſunt difficília, non facile quoque
tum alterantur tum corrumpuntur. Hæc certè, ſí in multum calorem íncíderint, coquuntur ma-
gís, q̃ ſí moderato occurrerint: atque hac profecto ratíone accídit, vt non nulli bubulam facilius, q̃
píſces ſaxatíles, conficíant. Lens autem quíbuſdam aluum mouet magís, q̃ ínhíbeat, non alía ratío
ne, q̃ vt in commentarijs, quos de ſímplícium pharmacorum facultate conſcripſímus, demonſtra
uímus. Quemadmodum enim ex íjs, quæ à nobís præparantur, non nulla, quæ facultatem ac ſub-
ſtantiam habent contrariam, componuntur, ita & natura ipſa permulta, quæ ſenſuí ſímplícia ap-
parent, commíſcuit: quod in pleríſq; alimentís comperías. Etenim non lens ſola, ſed & braſſica, at
que adeo marina propemodum omnía, quíbus teſta pro cute eſt, quæ Græci ὀſτρακόδερμα appel-
lãt, compoſitam ex pugnantíbus facultatibus naturam ſunt ſortíta: nam ſolídum cuíuſque corpus
tardè permeat, aluum q; ſíſtit: humor vero ſtímulat ad excretíonem. Huíus porrò rei ex coctíone
manifeſta ſumítur demonſtratío, cum aqua, in qua dictorum quodq; fuerít decoctum, aluum ſub- H
ducat, ípſa vero corpora ínhíbeant. Hínc non nullos audías, quí dícant, ſí braſſicam leuíter coctã
& vníuerſím ac repente ex lebete ín vas alíquod, ín quo ſít oleum ac garum, transfuſam, ante alíos
cíbos ſumpſerís, aluum ſubducet. Alíos autem vídeas braſſicam, quæ græcís dyſephthos íd eſt bís
cocta, nuncupatur, ad ventrís cohíbítionem hoc modo apparare: Cum ípſam aquæ prius incoxe
rint, aquam quídem totam ex lebete effundunt, aliam autem adfundunt puram & calídam, ín qua
rurſus braſſicam ſecundo coquunt, vt, ſí quíd proprij ſucci poſt priorem decoctionem habuit re-
líquum, ín hac penitus deponat: omnibus enim, quæ ín humore coquuntur, vſu venít, vt quíd-
dam ab eíus facultate in ſe deríuent, ac de ſua vícíſſim portionem alíquam ípſí ímpartíantur. Id
quod ín íjs, quę in iure alíquo elíxamus, ſíue legumen, ſíue anímantís pars, ſíue olus íd fuerít, quo-
tídíe tíbí lícet díſcere: res nanque elixa, tam guſtu q̃ olfactu, ípſíus iuris: ípſum autem ius, rei, quæ
in ſe eſt elíxa, qualítatem ac facultatem repræſentat. Totíus porrò, quí nũc nobís eſt propoſítus,
ſermonís veritatem poteris ſíc explorare. Lentem, aut braſſicam, aut alíquod marínorum memo-
ratorũ animalíum decoquíto, poſtea decoctum oleo garo pípere q̃ conditum, cuí líbuerít, propí-
nato: ídem facíto in braſſica bís cocta: vídebís enim potione quídem aluum dílui, ſolídí autem
corporís eſu conſtíparí. Quare non eſt, quo'd míremur, ſí ab huíuſcemodí cíbís, quando cum

ípſorum

† Antiquus & Aldinus legũt, κρῖσιν, i iudicio, nos κράσιν

A ipsorum succo solidum corpus sumptum fuerit, tormina interdum & inflationes oriãtur: pugnant enim quædam inter vtrunq; fit, cum solidum quidem corpus hęreat subinde ac tardet, succus autẽ ad excretionẽ properet: quo casu, si, quod mordicat, excretum fuerit, cessat symptoma: sin morentur, ventrem torminibus ac flatibus infestari est necesse, quibus sola pugnantium excretio finẽ imponet. At, cum nõ nullis venter ad egerẽdum natura sit propensus: alijs autem sit siccus & ad egerendum difficilis, vtriq; pro sua natura symptomatis, quę ab huiusmodi cibis fiunt, afficientur, cũ venter interdũ quidem succi, interdũ vero solidi corporis facultati opituletur: duabus nanq; contrarijs causis simul cõmissis, vnam superare, alteram succumbere alteri est necesse. Idipsum autem propter ventris affectus quosdam accidit, non natiuos quidem illos, sed aliquo tempore subortos.

Al. 1. f. 1. d '4. c. 1. fol. 7. a b c.

Nunc enim pituitosum in eo humorem, nunc biliosum, aceruari contingit: atq; ipsius "pituitosi, alius quidem est acidus, alius salsus, alius dulcis, alius deniq; sensibilis qualitatis est expers: rursum alius est liquidus, alius crassus, alius viscidus, alius dissipatu facilis: Ad hæc humoris biliosi, alius est flauus, alius pallidus: in quorum vtroq; maximum est pro maioris & minoris ratione discrimẽ, vt interim alias eius species prętermittam, quæ in corporibus ægrotantibus apparent. Singuli igitur memorati humores, cum aut ad alui excretionem, aut eiusdem cohibitionem, plurimum habeant
B momenti, postea, q̃ integra ciborum memoratorũ corpora cũ suis succis in ventrem peruenerint, ijs quidem, quæ eiusdem secum sunt facultatis, ferunt suppetias: aduersantur autem ijs, quæ sunt cõtrariæ. Supra igitur duas genere causas recensuimus, propter quas ijsdem sumptis cibis diuersi in vẽtre effectus sequerentur: nunc vero præter naturalem constitutionem, & liquidas solidas q; τῶν ἐσθιομένων id est ciborum, partes tertia quoq; adinuenta est. Nec verò, siue ἐσθιόμενα, siue ἐδέσματα, siue τροφὰς appelles, quicq̃ intererit: siquidem tum ijs nominibus, tum etiam his nihilominus, cibos σιτία & βρώματα appellant. Cui rei testis est Hippocrates in opere de morbis popula-
« riter grassantibus scribens ad hũc modum: ‖ Τὰ βρώματα id est escas ac potus, experiri oportet,
« an æquè diu morentur. Ac rursus alio loco: Labŏr, σιτίον, hoc est cibus, potus, somnus, venus, oĩa mediocria. De nominibus quidem certe (quod semper prædicamus) non oportet nos esse solicitos: nec, quo pacto quis ipsis vtatur, laborare, cum ea præsertim omnia Græcis sint vsitata: sed rerũ ipsarum scientiam consectari. Alimenta ergo citi tardi ue tranlitus esse comperiuntur, alia s ob naturalem nostram ab initio constitutionem, alias ob ventris dispositionem acquisititiam, non nunquam ob peculiarem aliquam esculentorum ac poculentorum substantiam: quandoquidem ex ijs quædam humida, quædam sicca dura ue sunt: ceu alia viscida, alia friabilia ac diuisu facilia: non
C nulla denique acrimoniam in sese habent, alia acorem, aut amarorem, aut dulcedinem, aut salsuginem, aut austeritatem, aut acerbitatem, aut alias, extra has, facultates medicamentosas eiusdem generis cum ijs, quę purgantibus medicamentis insunt. Siquidem atriplex, blitum, malua, cucurbita, quia sunt lenta ac perhumida, alijs quæ talia non sunt, celerius subsidunt, potissimum ijs, qui sumptis illis in solo leniter obambulant, sensim modicè cedentia: lubricant enim, si quis concutiatur, promptius, quàm si quietus iaceat. Eodem in genere ponere quis possit mora, dulcia cerasia, & ex vinis quæ dulcia simul sunt ac crassa. Pepones quoque, & quos melopepones vocant, quòd humidi sint ac lenti, ventri subducendo sunt idonei, facultatem q; mediocriter abstergendi habẽt, & horum maxime pepones: quam facile, si sordidam aliquam partem ijs confricueris, percepe-
ris, protinus nanq; cernes, quicquid in ipsa est sordium, abstergi: ideo q; inter ea, quæ vrinam mouent, connumerantur. Porrò inter humida corpora & aquosa, sunt, quæ præcocia vocitant, & persica, & omnino quęcunq; nullam gustantibus ea aut olfacientibus, qualitatem vehementem repræsentant: quæ, si quidem venter ad deijciendum est propensus, non ęgrè subsidunt: sin minus, hęrent & ipsa sublimia, nihil ad ipsam excretionem conferentia. Etenim huiuscemodi ciborum materia medium quodammodo inter aluum sistentia & proritantia locum sortita, exiguum quid
D in alteram partem affert momenti, si in ventrem incidat nec ad excernendum valde socordem, nec ad distributionem alacrem ac robustum: interdum enim hæc quoque aluum cohibent. Quin & melicratum, in quibus celeriter distribui occupat, nihil aluo ad excretionem confert: quinimmo cibis secum commistis, ad distributionem præit: quod, si distribui celeriter non anteuertat, ad excretionem, non secus ac flaua bilis sua acrimonia ac mordacitate, irritat. Hoc ergo cibariorum atque potionum genus dũtaxat mordicatione sua ventris partes ad expulsionem exuscitat: perspicuum autem est, q etiam intestinorum substãtiam nomine ventris complectimur, sic nempe vulgus προγάστορας & μεγαλοκοίλους, id est ventre prominulo & ventricosos appellat. Alia autem sunt, quæ ventrem subducunt, q facultates in se medicamentosas habeant commistas, similes ei, quę in scammonia, colocynthide, helleboro, & id genus alijs conspicitur: horum enim substantia ex cibo & pharmaco est commista, vt si ipse in ptisanæ cremorem succi scammonij paululum quid inijcias: qui succus, etiam si sensum quidem sic effugerit, sua tamen actione minime latebit, sed aluum palàm subducet. Atq; hoc esse videtur quibusdam, quod ab Hippocrate [a] ‖ dictum est. In cibo medicamentum. Alij verò non sic modo, sed de illis quoque [b] † cibarijs intelligi posse dictum eius voluerunt, quas neque alendi neq; purgandi animalis vllam habent facultatem: Hæc
* enim inquiunt non modo vt alimenta, verum etiam vt medicamenta, sæpenumero agere, cũ ma-

2. Epid. Sect. 2ª. haud longe à principio.

6. Epid. com. 6: t. 3. 3ª. 195. e

A In lib de Alimẽt. ad init

B † Al. trãslator non habet illam dictionem cibarys.

nifeſte nos calfaciant, refrigerent, ſiccent, aut humectent: veluti, dum horum nihil in hominis cor- E
pore efficiant, ſed ipſum tantummodo alant, tum medicamenti rationem haudquaq̃ habere. Sunt
autem ſanè pauciſſima id genus edulia: quotquot verò ea fuerint, alimenti duntaxat rationem pla
nè habent, corpus eius, qui ſumpſit, in qualitate non immutantia: etenim, quod refrigeratũ eſt aut
calfactũ, humectatum aut ſiccatum, ſecundũ qualitatẽ eſt mutatum: quod vero ex cibo ad molem
diſſipatę ſubſtantiæ ſarciendam animal ſibi aſſumpſit, ab illo dũtaxat, vt alimento, iuuatur. Quam
ob rem, quę medij ſunt temperamenti, nulla q̃ vincenti qualitate ſunt prædita, ea ſolum ſunt ali-
menta, non etiam medicamenta: ventrem q̃ nec ſoluunt, nec cohibent: ſtomacho nec robur, nec
imbecillitatem inducunt: ſicuti ſudores vrinam ve nec prouocant, nec coercent: nec aliam quãuis
diſpoſitionem calidam, frigidam, humidam, aut ſiccam in animantis corpore ingenerant, ſed, qua
le animantis, quod nutritur, corpus aſſumpſerant, tale prorſus conſeruãt. Verum hoc quoq; loco
limitatio quædã eſt vtiliſſima, quę ne ipſa quidem à Diocle eſt poſita, vt nec ab alio quouis, quos
mihi adhuc perlegere contigit. Si enim hominis corpus medij planè ſit tẽperamenti, per alimenta
medij temperamenti eo in ſtatu ſeruabitur: verum, ſi id frigidius, vel calidius, ſiccius, aut humidius
fuerit, medij temperamenti cibum & potum perperã exhibueris: quippe huiuſcemodi corpus
quatenus ab exacte media conſtitutione receſſit, eatenus in diuerſum ſtatum traducatur, eſt neceſ- F
ſe: fiet autẽ id per prę ſentis diſtemperantiæ cõtraria. Contraria autem pari interuallo in vtraque
oppoſitione à medio in vtranque partem ſecedunt: vt, ſi corpus tribus (verbi gratia) numeris à
temperata ac media conſtitutione ad calidiorem ſeceſſerit, totidem cibum quoque à medij tem-
peramenti cibo ad frigidiorem ſecedere erit neceſſe: ſin vero quatuor numeris ad humiditatem
diſceſſerit, totidem cibum mediocri ſicciorem eſſe conueniet. Atque in hoc certe permultos eſt
inuenire, qui de ijſdem cibis ex diametro pugnantia pronuncient. Nuper enim duo inter ſe con-
certabant, quorum alter ſalubre, alter inſalubre mel eſſe affirmabat, vterq; ex illato ſibi à melle affe
ctu coniectans, non dum illud intelligentes; quòd omnes homines non vnum ab initio habue-
runt temperamentum: neque, ſi habuiſſent, immutabile ipſum ætatis curſu aut in temporum an- A.l.3.f.13.t.2.
ni ac locorum commutationibus tueri potuiſſent: vt nunc omittam, q̃ ijdem homines vitæ inſti- c9.fol.295.a
tutis, ac victus ratione natiuum corporis habitum immutant. Ne igitur longe abeam, eorum, qui
de melle inter ſe diſceptabant, alter quidem erat ętate ſenex, & natura pituitoſior, vita q̃ ocioſa, &
cum ad alias omnes actiones, tum autem ad eas exercitationes, quę balneum præcedunt, ignauus:
ob eam q̃ que cauſam mel ei erat vtile. alter vero natura erat bilioſus, & annos natus triginta, in
quotidianis q̃ operibus multum ſeſe fatigabat: non ab re igitur in eo mel celeriter in bilem ver- G
tebatur, ea q̃ ratione ſibi erat nocentius. Noui autem & ipſe quendam, qui de ore ventriculi que-
rebat: quod cũ ab aceruata in eo pituita prouenire, ex ipſius ſermone cõiectaſſem, conſuluiſſem q̃,
vt cum ſinapi betam & porrum ſumeret, eorum ope inciſam pituitam, largiter per aluum excre- A.l.3.f.13.t1.
uit, omnibus q̃ ſymptomatibus eſt liberatus. Idem poſtea, cum poſt eſum ciborum acriũ non co- c.53.fol.151.a
xiſſet, mordicationem q̃ in ventriculo ſentiret, ſumpto rurſus cum beta ſinapi, non modo à mor-
dicatione non fuit leuatus, verum etiam longe deterius habuit: tum protinus admiratus, quid eſ-
ſet, q̃ ab ijs, quę ante ſummopere iuuiſſent, nũc grauiter læderetur, cauſam ſciſcitaturus ad me ac-
ceſſit. Eos porrò, qui rei medicæ ſunt imperiti, in his falli non eſt abſurdum: verum medicos, qui
pleraque & eadem vtiliſſima theoremata prætereunt indiſtincta, quis ferat? Non enim ipſos ſim-
pliciter pronunciare conuenit piſces ſaxatiles permultis quidem concoctu eſſe faciles, non nul-
los vero reperiri, qui bubulam facilius conficiant, ſed vtroſque diſtinguere: quemadmodum de-
melle non ſimplicirer pronunciare, ſed ſimul adijcere, quibuſnam ętatibus, naturis, anni tempo-
ribus, regionibus, ac vitæ rationibus vtile ſit, aut noxium: verbi gratia, q̃ calidis & ſiccis ſit aduer
ſiſſimum: frigidis vero ac humidis vtiliſſimum, ſiue ea temperies eis ſit naturalis, ſiue acceſſerit
proprer ætatem, ſiue propter regionem, aut anni tempus, aut vitæ conditionem. Itaque ad præ- H
ſentem ſpeculationem ſumme neceſſarium eſſe videtur hominum pariter ac ciborum tempera-
menta conſideraſſe. Porrò, qualia nam hominum ſint temperamenta, & qua ratione ea dignoſce
re conueniat, in commentarijs, quos de temperamentis ſcripſimus, ceu vtiq; & de medicamento-
rum temperamentis, in ijs, quę de illorum facultatibus prodidimus, abunde diximus: in præſen-
tia vero tempus expoſcit, vt alimentorum temperamenta exequamur ea methodo, qua libro
de victus ratione ſunt ſcripta, qui eſt, vt nõ nullis placet, Hippocratis: vt alijs, Philiſtionis, aut Ari
ſtonis, aut Euriphontis, aut Philitę, omnium antiquorum virorum. Initiũ autem ipſius in nõ nul
principium ſecundi libri de Diæta. lis quidem exemplaribus eſt: ‖ Ciborum omniũ ac potuum facultates, tum naturales tũ arte acci- »
tas, ſic dignoſcere oportet: in alijs autem hoc. Locorũ autem omnium ſitum ac naturam ſic opor- »
tet dignoſcere. Cum ergo ſeorſum libellus hic circumfertur, de ratione victus inſcribitur, eſt q̃ »
ſecunda pars, cum opus totum in partes tres ſit diuiſum: cum vero totus vnicus & non diuiſus,
ex tribus conflatus inuenitur, de natura humana & victus ratione inſcribitur. Secunda igitur
pars, in qua agitur de cibis, non ab re forte Hippocrate digna putabitur: ſed prima quàm pluri-
mum ab Hippocratica ſententia recedit: verum id quidem prę ter inſtitutum obiter q̃ ſit dictum.
Cuiuſcunq; autem memoratorum virorum fuerit, omnem in cibis victus rationem ad vniuerſa-

lem

Alem quandam methodum videtur reuocare. Qui enim hordeum natura frigidum, & elixatione humidum esse didicerit, sciuerit q3 corporum temperamenta, tum naturalia tum alicuius affectus occasione acquisita, dijudicare, is rite non tantum sanis corporibus, verum etiã ęgrotantibus, hordeum edendum exhibebit: præterea & cataplasmatibus ex hordeacea farina percommode vtetur, qui & corporis & hordei temperamentum tenuerit. Nec vero satis fuerit principalissimam ac primam cuiusque cibi temperiem nouisse, sed (vt in libris de medicamentis mõstratum est) eas quoq3 quæ hanc sequuntur qualitates callere oportet, vtquæ & ipsæ sunt vtilissimę, multæ quidem, si non omnes, in saporibus, quædam autem etiam in odoribus. Quòd enim vnumquodque ex tanto calido, frigido, humido, & sicco, quodammodo est temperatum, idcirco hoc dulce, illud amarum, salsum, acerbum, austerum, acre ve apparet: ἄλυκὸν autem nihil aliud est, q̃ ἅλμυρὸν id est salsum: nam vtraq3 voce res vna declaratur. Item acerbi & austeri commune genus est, qd' Græci στύφον hoc est adstringens, appellamus. Cæterum in quarto libro de simplicium medicamẽtorum facultate, de omni saporum genere copiosissime disseruimus: quem certe librum necesse omnino est eum perlegisse, qui ea, quæ in præsentia à nobis dicuntur, est assecuturus, vt ne, quæ semel de ijs dicta sunt, in hisce libris identidem repetere cogamur. Ergo ciborũ non nulli quidem (quem
B admodum haud ita pridem commemorauimus) si quis eos gustauerit aut olfecerit, nullam insignem ac manifestam qualitatem præ se ferunt, quos sanè ἀποίους & ὑδατώδεις, id est qualitatis expertes & aquosos nominant: alij autem manifestissimam habent astrictionem, aut congenitam dulcedinem, aut acrimoniam: sicut non nulli quoq3 salsiores, aut amaritudinis quidpiam habere, perspicue cernuntur. Quare perspicum est cibos eiusmodi eandem cum ijs medicamentis habere facultatem, quibus cum sapore conueniunt. Cęterum in commentarijs de medicamentis, causam explicuimus, quamobrem adstringentia quędam non eadem cum alijs adstringentibus in corporibus agant, vt aloe, æs vstum, atramentum sutorium, flos æris, squama q3, & chalcitis. Etenim, q̃ in quoque istorum adstringenti facultati ac substantiæ alia quæpiam est admista, euenit, vt
A.l.3.f.13.t.2. c9.fol.295.a opera, quę sigillatim edunt, immutentur: perinde, ac si malo cydonio scammoniam intus miscueris: quod vtiq; interdum facimus, partes mali, quæ circum semen sunt, exculpentes, deinde cauitatem scammonia implentes, deinde circũlinentes aç assantes, atq; ita malum mandendum exhibentes. Quod nanq3 hunc in modum pręparatum est, absque stomachi subuersione aluum subducit, facultate nimirum purgatrice, quam malum ipsum à scammonia acquisiuit, in ipso vincente, propria autem ipsius mali manente: alioqui nec iucundum, nec adstringens, nec stomacho esset vti-
C le. Ad eum igitur modum cibaria quædam facultatem quampiam habẽt in se ipsis admistam, cui aut purgare, aut aliud quippiam agere, sit naturale: in quibus non est dubitandum, quin saporum facultates actionem suam, quam à natura habent, efficiant: in quo enim qualitas inest astringens, ipsa, quantum in se ipsa est, vicina corpora cogit, constringit, ac refrigerat, Idem autem corpus non nunq̃ alias sui partes calfacientes, alias refrigerantes, habere potest (vt in libris de simplicium pharmacorum facultatibus demonstrauimus) natura scilicet eas ita permiscente, vt medici quidem frigido cuipiam pyrethrum aut piper interdum commiscent. Hæc certe (vti diximus) in commentarijs de medicamentis copiosissime pertractata, his, quæ nunc à me docentur, sunt vtilissima: nam, qui hæc ante didicerit, modum reperiet, quo cibos omnes sigillatim apparare queat. Nam nos quoq3 Τευτλοφακὴν, id est ex beta & lente edulium, non nunq̃ damus: atq3 ante nos Heraclides Tarentinus multis non tantum inculpata valetudine fruentibus, verum etiam malo aliquo affectis, sæpe exhibebat. Primum ergo betarum copiam, deinde, cum condimus, aut salis pluisculum aut dulcem garum ei injicimus: † a sic nempe aluum magis subducit. Sin minus vis subducere, lẽtẽ ex corticatam bis decoquito, aqua videlicet priore effusa: dein salis aut gari portiuncula addita aliquod eorum, quæ aluum modice sistunt, injicito (puta acetum,) ea mensura, vt gustum non offen
D dat: ita enim iucundissimum atq3 vtilissimum effeceris pharmacum & cibum non paucis eorum, qui diututna diarrhœa conflictantur. Porrò dixi, non paucis, non omnes complecti volens: nam hic quoq3 limitationum est vsus, per quas eorum, qui diarrhœa iampridem laborant, affectus inuenientur. Omnino enim nullius rei vires experientia commodè explorabis, nisi prius per rationem ad vnguem compertum habueris affectum, cui applicatur, id quod exploras, siue sit cibus, siue potus, siue medicamentum: † b quippe affectuum cognitio, est materia remediorum, non
Mβ ipsorum remediorum cognitio. At, quoniam fieri non potest, vt, nisi quis materiarum, quibus vtimur, facultates exacte calleat, illarum ope egentibus succurat, necesse est, vt alibi de pharmacorum, ita hoc quoque loco de alimentorum facultatibus, disseramus. Cognitio autem horum vix tandem longo tempore recta nobis accedit: quam consequimur cum ex certa definita q3 experientia, tum ex halituũ saporum q3 natura † c quæ duo rebus, quas examinamus, insunt: ad hæc ex consistentia, quam habent secundum lentorem aut friabilitatem, aut laxitatem & densitatem, aut leuitatem & grauitatem: hæc enim omnia ad ipsarum inuentionem adeo conferunt, vt, cum in peregrinam regionem perueneris, si quid esculenti nunq̃ prius tibi conspecti offenderis, permultas sis occasiones atq3 adiumenta ad eius facultatem pernoscendam habiturus. Cęterum, quæ Mnesitheus de radicibus, caulibus, folijs, fructibus, seminibus q3 prodidit, non certam valde ha-

B † Locus hic ex vetusto cod. græco restituẽdus est, in quo legit ὕλης γάρ ἐσιν βοηθημάτων, ἧ τῶν τοιούτων γνῶσις ἐκ αὐτῶν τῶν βοηθημάτων. i. materię. n. auxiliorũ, non ipsorũ auxiliorũ ẽ taliũ rerũ cognitio. Sensus aũt ẽ, q̃ cibi potus & medicamenti notitia nõ ẽ cognitio remedij, sed materiæ remedij: tunc enim illa materia efficit remediũ, cum opportune adhibetur, q̃ sñia Gale. est familiarissima

C † *Quos habere videntur ea quæ examinantur.*

A † *Ant. interpres. magis. n. subductiuus est iste videtur autẽ legisse* ὑπακτικώτερος γὰρ ἔτος. *hic .n. garus magis subducit aluum.*

bent dignotionem, si experientia definita ipsa exploraris: quod ex ijs, quæ sequentur, fiet manifestum: statui enim de cibis singulis seorsum pertractare. Quòd si tractatus ipse longior erit, poterimus ipsum postea alio quodam minore libello perstringere, qui ijs, qui artem callent, vtilis erit: quandoquidem exercitatio sola ac doctrina, quæ per diffusam enarrationem traditur, nos artifices reddit. Ideo q3 nõ inscite illud mihi vulgo dici videtur, optimam esse doctrinam, quæ viua voce traditur, neq3 enim quenquam ex libro nauclerũ, aut alterius artis opificem euadere: libri enim sunt ijs, qui ante eruditi fuerunt, monimenta, non rudium & indoctorum doctrina perfecta. Quòd, si qui sint, qui præceptoribus careant, velint q3 ijs, quę plane ac cõpiose sunt scripta, (qui nobis scribendi mos est) diligenter incumbere, magnum ij fructum capient, potissimum si ea relegere identidem non grauentur.

* κατὰ διέξοδον.

De Tritico, & Panis speciebus. CAP. 2.

HAud iniuria medicorum plurimi præsentem doctrinam à tritico mihi videntur auspicati, quando cum apud Græcos omnes, tum barbarorum plurimos, semen hoc & frequentissime & summa cum vtilitate vsurpatur. Inter "tritica autem plurimum habent alimenti, quæ dẽsa sunt, totam q3 substantiam habent adeo compactam, vt dentibus vix diuidi queant, talia enim exigua mole, corpora plurimum nutriunt: quæ vero ijs sunt contraria, quæque dentibus quidem facile franguntur, fracta q3 rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quòd, si vtrorũ q3 parẽ modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multo grauiora esse comperies: hæc autem sunt colore etiam laxis flauiora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed diuidendo quoque, vt diximus, ac frangẽdo: multa enim, quæ extrinsecus flaua ac densa fuerunt visa, rara intus ac laxa alba q3 apparuerunt. Hæc sanè furfuris habent plurimum: &, si quis postea, quàm molita sunt, tenuissima farina excussa, ex reliquo panes, quos πιτυρίας id est furfuraceos appellant, fecerit, parum quidem ipsos alere, ventrem vero multis excrementis implere experietur, ob eam q3 causam facile etiam subsidere: prẽterea, q̃p furfur non nihil facultatis habet detersoriæ, merito intestinis irritatis celeris eorum fit deiectio. His autem contrarij quidem sunt panes purissimi, plurimum ponderis exigua mole habentes: omnium vero panum tardissime deijciuntur. Videbis sanè illorum massam admodũ lentam, ita, vt q̃p longissime indiuulsa trahatur: quod corporis lẽti est proprium. Meritò igitur ij quidem & fermento copiosiore indigent: omnium q3 maxime subigere eos oportet, nec statim post fermentum & subactionem assare: furfuraceis vero paucum fermentum, & lenis subactio, breue q3 interuallum sufficit. Pari modo, qui puri sunt, assationem diuturniorem, furfuracei breuiorem postulant. Porrò non pauca est inter purissimos ac sordidissimos, minoris maioris q3 ratione latitudo, cum alios quidem puros, alios sordidos, & vocemus, & re vera sint. Est autem & alia panum species inter hos planè media, quos αὐτοπύρους appellant: medici autem veteres ipsos nominabant συγκομιστοὺς. Cæterum, q̃p hi fiant ex farina secretionis experte, furfure scilicet à pura farina non separato, omnibus id est perspicuum: illinc enim nomina ipsis indiderũt, αὐτοπύροις quidem, q̃p ὅλος αὐτὸς ὁ πυρὸς, id est totum ipsum triticum nulla sui parte adempta in panificiũ cedat: συγκομιστοῖς autẽ, quòd ad ipsos conficiendos tota farina nusquã à furfure seiuncta συγκομίζηται, hoc est, comportetur. Verum & inter hos ipsos, qui ad vnguem medij inter furfuraceos & q̃p purissimos panes esse videntur, non parua est pro tritici natura differentia: siquidem ex denso ac graui tritico præstantiores, ex laxo autem ac leui panes fiunt deteriores. Et apud Romanos quidem, vt & apud alios propemodum omnes, quibus ipsi imperant, panis quidem purissimus σιλιγνίτης id est siligineus: qui autem huic est proximus, σεμιδαλίτης id est similaceus, nuncupatur: verum σεμίδαλις quidẽ græcũ nomen est & antiquum: σίλιγνις vero neq̃ græcum est, neq3 ipsam aliter possum exprimere. Inter panes igitur, siligineus plurimum alimentum præstat: post ipsum autem similaceus: tertio loco medius, qui & σιγκομιστὸς & αὐτόπυρος dicitur: quartum post hunc est sordidorum genus, in quibus furfuraceus est postremus, minimum q3 omnium nutrit, & omnium maxime per aluum subsidet. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrime subacti, qui'que in clibano igne moderato fuerunt assati: nam ignis ardentior primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, accidit q3 duplici nomine, prauum panem fieri: priori quidem, q̃p partem internam habeat crudam atq̃ illaboratam: posteriori vero, q̃p externam siccam habeat, ac præassatam, & testaceam. Porrò ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiorem relinquit, & maxime partem omnem eius internam. Qui autem in igne moderato, longiore spatio per totos se ipsos æquabiliter assati fuerint, ij tum bellissime in ventriculo cõcoquẽtur, tum ad cæteras actiones, quæ coctionẽ consequuntur, erunt accõmodatissimi. Pessimi autẽ panes ij sunt habendi, quibus nihil memoratorum ante, adest. Cũ aũt iam fines, q̃bitatis & prauitatis in panibus cõstituerimus, nemo iam est, qui nõ vel tacentibus nobis facile intelligat alios esse panes, q̃ aut optimis, aut deterrimis sint propinqui, alios porrò ab illis lõge discedere, tũ alios quosdã inter vtrosq̃ hos locũ mediumobtinere. Proinde, quemadmodũ prius de melle admonuimus nõ simpliciter esse pronunciandum ipsum salubre esse aut insalubre, sed pituitosæ quidem naturæ, hoc est humidiori ac frigidiori

A. l. 1. f. 3. d. c. 7. fol. 61. g

A. l. 1. f. 3. d. 2. c. 7. fol. 63. d

A ac frigidiori, q̃ ſit tẽperata, ipſum eſſe ſalubre: nec minus etiã, ſi ea natura tantũ fuerit frigidior ſine multa humiditate, aut humidior ſine multa frigiditate: calidis autẽ tẽperamẽtis, ac his etiã multo magis calidis & ſiccis haudquaq̃ ipſum conuenire: ita panum quoq; is athletæ quidem eſt accommodus, qui neq; belliſſime eſt aſſatus, neq; multũ habet fermenti: priuato autẽ & ſeni, qui belliſſime quidem in clibano eſt aſſatus, fermenti autem habet multum: porrò qui fermento omnino caret, nemini prorſus eſt accõmodus. Quòd, ſi caſei aliquid inſuper addatur (vt ruſtici apud nos feſtis diebus ſolent apparare, eos q̃; panes ipſi vocant ἀζύμους, id eſt fermenti expertes) eiuſmodi prompte omnes læduntur, etiam ſi qui fortiſſimo ſint corporis habitu, cuiuſmodi ſunt meſſorum ac foſſorum robuſtiſſimi: ab his nanque facilius confici videas panes ἀζύμους, vt bubulam etiam ac hircinam, q̃ à grauibus athletis: quid. n. iã loquar de ouilla aut caprina? In Alexandria vero aſſinina quoq; veſcuntur: ſunt, qui & camelina: ad ipſarum enim coctionem non nihil confert tũ cõſuetudo, tũ vero non minimũ earũ carniũ, q̃ ſumuntur, parſimonia, ac deniq; ipſa totius corporis inanitio, quę illis neceſſario accidit, qui toto die in priuatis operibus ſeſe conficiunt. Carnes enim inanitæ rapiunt ex ventre ſuccum non modo ſemicoctum, ſed non nunq̃ etiam omnino crudum atq; incoctum, cum cibo ſumpto operibus ſeſe reddiderint: ob eam q̃; cauſam ij grauiſſimis morA.l.1.f.3.d.2.c.7.fol.63.g

B bis poſtea prehenduntur, & ante ſenectam intereunt. Quæ cum vulgus ignoret, illos ob corporis robur beatos prædicat, cum ea eſſe & concoquere ipſos videat, quę nemo noſtrum neque edere queat neq; coquere. Quòd aũt eorum pleriq;, qui "laboribus ſeſe confecerunt, à prauis cibis minus lędantur, in cauſa eſt, q̃ ijs ſomni ſint profundiores, quę res ad coctiones multum ipſis adfert momenti: quòd, ſi ipſos plures ordine nocles inſomnes ducere coegeris, morbo ſtatim corripientur. Illi igitur vnicum hoc ad prauos cibos coquẽdos habent cõmodũ: athletę vero alimẽtis quidẽ vtuntur optimi ſucci, ſed craſſi ac viſcoſi, illi ſanè qui inter ipſos ſunt graues: quo nomine paleſtritæ potiſſimum, nunc vero & pancratiaſtæ & pugiles, ita appellantur. Cum enim id ſolum eis ſit propoſitum, vt ad certamina ſeſe comparent, in quibus interdum totum diem aut luctari aut παγκρατιάζειν coguntur, idcirco cibo indigent corruptu ac euaporatu difficili: talis autem eſt, qui ſuccum habet craſſum ac viſcoſum, cuiuſmodi potiſſimum eſt cibus ex carnibus ſuillis & panibus (vt diximus) apparatis, quibus ſoli vere athletæ veſcũtur. Quòd, ſi quis priuatus & ab exercitatione alienus eodem cibo vti voluerit, celerrime in morbum plenitudinis incurret, Græci vocant πληθωρικὸν: quemadmodum, ſi homo vtens exercitationibus, oleribus ac ptiſanæ ſucco alere tur, totum ſuum corpus celeriter labefactarit ac confecerit. Porrò, ſi quis noſtrum panibus illis vta

C tur, quibus dixi athletas vti, ſuccus ex eis abũdabit craſſus ac frigidus, qualem proprie crudum ſuccum nominare conſueuimus. Eſt ſanè & pituitæ ſuccus crudus & frigidus, non tamen craſſus, vt qui humiditatem multam habeat & ſpiritum flatulentum: crudus autem ſuccus proprie nuncupatus, talis eſt, quale id apparet, quod in vrinis ſubſidet quandoque puri adſimile: verum pus & graueolens eſt & lentum, crudus vero ſuccus craſſitie & colore illi duntaxat eſt ſimilis, vt qui neque graueolens eſt neque lentus. Non tamen febricitantibus quidem ex crudorum humorum copia ſolis in vrinis ſubſidet, cuiuſmodi dixi, ſed & ſanis, qui poſt multos exanclatos labores cibos duros ac confectu difficiles eſitant. Verum de alijs quidem poſtea tractabimus: nunc vero, quoniam de panibus primo ſtatuimus diſſerere, ijs, quę à nobis dicta iam fuerunt, hæc adijciamus.

Aui.l.2.t.2.ca.365.fo.13.9.d

Omnium "quidem optimi ſunt clibanitæ, ad eum, quem præſcripſi, modũ tum aſſati tum ad aſſationem p̃parati. Proximi autem ipſis ſunt, qui in minori furno aſſantur, ἰπνίται nuncupati, eodem videlicet, quo prædicti, modo præparati: ſed, quia in profundo nõ ſimiliter aſſantur, ob id ab ipſis bonitate ſuperantur. At, qui ſuper craticulam, aut cineres calidos, aut foci pauimentũ ceu clibanũ aſſanſ, prauí oẽs ſunt, vt qui inæqualiter ſe habeant: nam partes ipſorum extimæ ſupra modum ſunt aſſatæ, intimæ autem crudæ. Cętерum ijs, quos ꝓpterea, q̃ cineribus tecti aſſantur, ſubcineri-

D cios nuncupant, cineres ipſi prauitatem aliquam aſpergunt: quapropter omnium panum hos (ſi ipſis cętera omnia ante pariter adfuerint) quod ad aſſandi ſaltem modum attinet, propemodum dixerim eſſe deterrimos. Oportet enim ſemper ea, de quibus agitur, ita accipere, vt, quæ inter ſe comparantur, in illis duntaxat, de quibus agitur, mutuo diſſideant: quandoquidem, ſi, quę pluribus inter ſe modis diſcrepant, contuleris, quæ de ſingulis ipſis membratim & ſeorſum dixeris, ea omnia collecta habebunt. De panum igitur differentia abunde dictum eſt.

De Placentis, quæ ex Farina triticea fiunt, Græci Πέμματα *vocant.* CAP. 3.

DE alijs autẽ placentis, quæ ex triticea farina parantur, dicere nunc fuerit opportunũ. Ergo quos Attici quidem ταγηνίτας, nos autem Græci, qui Aſiam colimus, τηγανίτας appellamus, parantur ex ſolo oleo. Oleum quidem ſolum in ſartaginem igni fumi experti impoſitam inijcitur: quod vbi incaluerit, triticea farina multa aqua imbuta ei adfunditur: quæ celeriter, dum cum ipſo oleo coquitur, cogitur ac denſatur inſtar caſei teneri in calatho cõcreſcentis: tunc autem iam ipſam vertunt, ſuperficiem quidem ipſius ſuperiorem infra conſtituentes, vt ipſa ſartaginem etiam tangat, quod vero prius erat inferius, quod q̃; abunde iam eſt coctum, ſurſum in ſublime tollentes, vt iam ſit in ſuperficie: &, cum iam, quod modo infra eſt, concreuerit, poſtea vertunt ipſam bis forte aut ter, quoad tota placenta æqualiter ipſis cocta videatur. Perſpicuum ſanè eſt,

quò d ipſa quidem crassi est succi, quodq; ventrem cohibet, & succos crudos gignit: quapropter E A.ibid.t
& à quibusdam mellis quidpiam ei admiscetur: sunt, qui & salem marinum miscẽt. Fuerit autem iam id quidem placentæ genus quoddam, aut species, aut quocunq; modo appellare libeat: quem admodum & alias quasdam placentarum species tum rustici homines, tum vrbanorum pauperrimi, ex tempore cõponũt. Itaq; quæ πέμματα ἄζυμα in clibano assant, atq; mox, cũ extracta sunt; in mel calidum, vt id in tota sese recipiant, injiciunt, placentæ etiam sunt genus quoddam: præterea omnia, quę cum melle ex itrijs apparantur.

De varia Itriorum compositione. CAP. 4.

DVplex autem est Itriorum species, pręstantior quidem, quam rhyemata: deterior vero, quã lagana appellant. Igitur omnia, quæ ex his ac similagine componuntur, crassi sunt succi, & tarde permeant, iecoris q; meatus, per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos deniq; in renibus gignunt: quod, si cocta belle fuerint, atq; in sanguinem mutata, admodũ nutrient. Quæ vero cũ melle parantur, mistam habent facultatem: cũ.n. mel ipsum succum habeat tenuem, & ea, quibus cum miscetur, tenuet, factum merito est, vt, quæ mel copiosius, dũ parantur, assumpserint, quæ q; diutius cocta fuerint, & minus tarde permeent, succum q; ex tenui & crasso mistũ generẽt: iecori vero, renibus & lieni, in recte quidem habentibus, magis, cũ ea F
quæ sine melle parata sunt, conducant: in ijs vero, qui obstructionis principium habent, aut inflãmatione aut scirrho sunt obsessi, nihil minus, cũ illa noceãt: nõ nunq; etiam longe grauius: & multo omnium maxime, quorum farina fuerit admodum lenta: succus nanque, qui ex ijs proueniet, non modo propter crassitiem ferri prorsum inhibetur, verũ etiam intrinsecus angustis vasorum finibus circũfixus adeo impingitur, vt haud facile solui queat: atq; ita viscus læsum ijs, qui ita sunt affecti, sensum ponderis exhibet, ciborum ac potuum tenuantium ope indigens. Scripsimus autem alibi vno libro de victu attenuante. Nihil tamen eorum, quę ita sunt parata, neque thoracem neq; pulmonem offendunt. Verum de edulijs quidem, quæ crassum ac lentum succum generant, alio loco postea disseremus: sermo autem, qui nũc in manibus est, postulat, vt cum alia quæ hactenus exposuimus, memoria teneas, tũ inter ea oĩa potissimũ, panum facultatem, q; eis assidue vtamur: nec sanè obfuerit, quæ de ipsis diximus, summatim repetere. Optimus certe panis ac saluberrimus fuerit homini neq; iuueni neq; exercitationibus dedito, qui tum salis tum fermenti habet plurimum, qui q; plurimum ab artifice ante, q̃ formetur & assetur, sit subactus, & (vt supra diximus) in clibano mediocriter calido assatus. Modum vero fermenti ac salis gustu iudicato, quod nanque in largiori horum mistura iam offendit, prauum. Quatenus igitur gustus nullum adhuc G
sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsorum copiam augere pręstiterit.

De Pane Loto. CAP. 5.

PORRÒ, qui panis abluendi rationem excogitarunt, minoris sanè alimẽti cibum, sed qui ab obstructionis noxa absit, quoad licet, longissime, inuenerũt: siquidem panis hic succum habet minimum crassum ac lentum, vt qui ex terrestri aereus sit factus. Eius porrò leuitas apparet, cum per staterã, tum q; in aqua non submergaĩ, sed instar suberis supernatet. Cęterũ id edulium, quod ruri apud nos coquũt, quod ex multa triticea farina lacti mista cõstat, scito ex ijs esse, quæ intus obstruunt. Vt igitur cibi huiusmodi oẽs boni sunt succi, & multi alimẽti, ita eos, q; ipsis assidue vtũtur, lædũt, obstructiones in hepate pariẽtes, & ĩ renibus calculos gignẽtes. Cum.n. humor crudus lentorem assumpsit, & transitus per renes quibusdã natura sunt angusti, ibi, quod crassissimũ est ac maxime lẽtum, diutius moratum, πῶρον, id est tophum, prompte gignit: cuiusmodi in vasis, in quibus aquam calfacimus, accrescit, aut ad saxa affigitur in plerisq; aquis calidis sponte nascentibus: confert aũt ad id maxime renum ipsorum temperamentum, qñ ipsorum calor acris fuerit ac velut igneus. Ex eo aũt genere sunt & πῶροι, qui in arthriticis generãtur: fluit enim semper, quod in corpore redũdat, in partes imbecillimas, pro sua q; ipsius natura in ipsis affectum excitat. Cæte- H
rum, cum postea de lacte agemus, de omni ipsius vsu trademus, quemadmodum certe & de cibis incrassantibus: quandoquidem & alia quædam sunt, quæ eam habent facultatem.

A.l.3.f.14. t.r. c.19.fol.309. g

A.l.2.t.2. cap. 59.fol.105.d

A.l.2.t.2.cap. 565.fol.192

A.l.2.t.2. cap. 530.fol.155.b

De Alica seu chondro. CAP. 6.

ALica ex genere est tritici, valenter q; nutrit, succum q; lentum habet, siue in aqua dũtaxat cocta, cum mulso, aut vino dulci, aut etiam adstringente (nam his quoque suo proprio tempore vtimur) siue cum oleo sale q; frixam sumas. Non nunq; autem & acetum illi injicitur: atque præparatã eo modo alicam, medici ptissanæ cõfectionem fuisse dictitant: quidam autem dicunt ex alicæ ptissana ægrotum fuisse cibatum: veterum vero non nulli, vt Diocles & Philotimus, ptissanam triticeam, alicam hoc modo structam appellitant. Quapropter eius nomẽ apud antiquos est rarũ, quẽadmodum & nomen sitanij: ipsum enim cõmuni appellatione triticum nũcupãt. Dictũ
lib.2. de Dięta. porrò est in libro Hippocratis de ratione victus pãnes ex alica factos plurimi esse alimenti, sed minus subsidere: præterea similagínem & alicam coctam valentis ac multi esse alimenti: proinde vsum huius multum vitare conuenit, eis q; potissimum, quibus iecur facile obstruitur, aut renes calculis gignendis sunt appositi. Maxime pręterea intentos esse conuenit ijs sorbitionibus, quæ ex alica lota nuncupata parantur: succus nanq; ipsius hic est aquæ cõmistus, qui, cum coctionem

A.l.2.t.2. cap. 196.fol.111.t

postulet

A postulet plurimàm, præparantibus quidem ipsum, quasi satis coctus sit, imponit: ægrotos vero quibus ipsum parant, lædit non minimum, celeriter enim, quòd instar glutinis sit lentus, cõcrescit ac densatur. Oportet igitur ipsum multa aqua admistum super carbones coquere, plurimum mouendo, quoad exacte coctus fuerit: tum vero salis quidpiã etiam inijcere: oleum autẽ etiã si initio statim immiscueris, nihil fuerit incommodi. Sed id quidem obiter sit dictum: ad medendi.n. rationem, non ad præsens institutum, pertinet. Quòd si quando sani ob vehementem ventris mordicationem, siue ob bilioſi humoris multi transitum, siue ob aliud id genus, sorbitione eguerint, ijs alicam plurimum coctam, vsq; dum extabuerit, deinde colatam, atq; ita comparatam, vt ptissanę succo colato sit persimilis, sorbendam tunc exhibeto. Eadem autem lotæ alicæ parandæ est ratio.

De Tritico in aqua elixo. CAP. 7.

NIsi ipse aliquando triticum in aqua elixum comedissem, nunq̃ aliquem eius vsum in cibo esse credidissem: neque enim fame grassante ad hunc vtendi modum quis accesserit, cum suppetente tritico panem ex eo facere possit: in cœna vero, quemadmodum elixum frixum've cicer, & alia quædam semina similiter parata, pro tragematibus, quę vocant, sumuntur, ita triticum elixum à nemine sumitur: ob eas sanè causas nunquam credidissem quempiam triticum elixum esitasse.

B Cum autem & ipse aliquãdo rus procul ab vrbe cum duobus adolescentibus meis ęqualibus profectus rusticos iam cœnatos deprehendissem, & mulieres sese, vt panem facerent, accingere (pane enim carebant,) vnus q̃ ex ipsis repente triticum in ollam coniectum coxisset, deinde sale mediocri conditum, vt ederemus, esset hortatus (cogebamur autem id facere, vt par est, qui nimirum iter confeceramus atq; esuriebamus,) abunde certe comedimus, pondus tamen in ventriculo sensimus, vt lutum ipsi incumbere videretur. Et, cum postero die nõ coxissemus, totum diem cibum ita fastidiuimus, vt nihil edere potuerimus: præterea flatulento spiritu eramus pleni, caput q̃ dolebat, & oculi caligabant: neque enim per aluum quidquam excreueramus, quod vnicum in cruditatibus est remedium. Rogabam igitur rusticos, num & ipsi aliquãdo elixum triticum edissent; tum quo'nam pacto fuissent ab illo affecti: illi verò & esitasse se frequenter, eádem, qua nos, necessitate compulsos responderunt, triticum q̃ ita præparatum graue" & concoctu difficile esse edulium: quod sanè vel citra experimentum colligi facile poterat. Quando enim ne ipsius quidẽ sumpta farina (vt ante retulimus) concoctu sit facilis, nisi per salem, fermentum, misturam, triturationem, clibanum q̃ elaborata fuerit, quis non intelligat illaborat um triticum esse contumacissimũ?

A.l.3.f.14. t.r. c.19.fol.309. g

C Vires tamen triticum habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutrit q̃ valide corpus, ac robur insigne ijs, qui ipso vsi fuerint, conciliat.

De Amylo. CAP. 8.

AMylum ex tritico conficitur, partes exasperatas læuigandi vim obtinens, quæ substãtijs omnibus consistentia siccis est communis, quæ neq; astrictionem, neq; acrimoniam, neq; aliam quamuis facultatem habent insignem: quas substantias iure ἀποίους i. qualitatis, quæ sensu deprehendi queat, expertes, appellant, qualis inter humidas substantias est aqua. Cæterum amylum similem panibus lotis habet facultatem: minus enim his non lotis corpori præbet alimentũ & non calefaciens, veluti neq; calefaciunt etiã illi, cum cęteri panes calefaciant. Quod verò ad triticum in aqua elixum attinet, cum eo amylum ne cõferendum quidem est, cum palàm id tum calfaciat, tum valenter nutriat, si concoctum fuerit: id quod factu (vt diximus) est difficile.

A.l.2.t.2. cap. 59.fol.105.d

De Hordeo, & quomodo optima Ptissana paretur. CAP. 9.

HOc item semen in vsu frequenti apud homines est, quod non eandem cum tritico habet facultatem: siquidem illud palàm calefacit: hoc vero non modo nõ calefacit (quo mõ non nulla, quæ in mediò sunt calefacientium & refrigerantium, vt amylũ & panis lotus) sed, quoquo modo ipso vtare, siue panes ex ipso feceris, siue ptissanam coxeris, siue ἄλφιτα i. polentam feceris, vim

A.l.2.t.2. cap. 330.fol.155.b

D quandã" refrigerandi habere cernitur. Dissidet præterea à tritici natura, succi specie, quã vtrunq; ipsorum gignere consueuit: siquidem triticum, crassum ac lentum: hordeum autem, tenuem & non nihil detersorium succũ in nobis gignit. Quoquo igitur modo hordeũ paraueris, nunquam corpus calfacit, sed varie pro modo præparationis humectat ac siccat: quandoquidem polenta, quæ ex frixo hordeo est facta, siccare perspicue cernitur: ptissana autem humectat, cum saltem, vt decet, fuerit parata, hoc est cum in coctione quàm plurimum intumuerit, postea igne lento per multum ocium in chylum fuerit redacta: acetum autem ei tunc admiscetur, cum planè intumuerit: cum vero cocta exactè fuerit, sub edendi tempus salem tenuem inijcere oportet: oleum autem si initio statim inieceris, coctioni nil nocueris: aliud tamen nihil est miscendum: nisi velis anethi aut porri quidpiam, id q̃ initio statim, immiscere. Video autem à cocis omnibus ptissanam pessime parari: in mortario nanq; crudam ipsam tundentes, non ad ignem coquentes, dissoluunt: sunt, qui amylum etiam inijciant, vt per coctionem in chylum copiosum videatur esse redacta. Talis certe ptissana merito maxime est flatulenta, & concoctu admodum difficilis. Quæ vero in ptissana recte paranda prætermisi, ea adijcere oportet. Crudam ptissanam aliquandiu in aqua præmaceratam, deinde in mortarium iniectam manibus terere conuenit asperam quampiam rem in se habentibus, cuiusmodi est, quod vocant spartum, ex quo iumentis soleæ nectuntur: vsque eò autem

eò autem terendum, dum præpoſitus ac qui in ſuperficie eſt, cortex ſit abiectus: is enim, quo ve- E
ſtitur ceu tenui tunica, non totus inter pinſendum abijcitur: quapropter & præmaceratur, & in
mortario tunditur. Quòd, ſi nõ quicquid eſt aceris, deciderit, elixa ptiſſana magis quidẽ deterget,
nullam autem aliam noxam accipit. Peſſima autem eſt ptiſſanæ præparatio, cum, vbi coci crudam
ipſam in mortario cum aqua contuderint, deinde parum per coxerint, ἕψημα καὶ σίρεον id eſt ſapam
* κυκεῶνα. inijciunt: quidam autem cum his mel quoq; & cuminum inijciunt, cinnũm quendam verius, q̃
ptiſſanam, comparantes. Verum, quæ probe parata fuerit, vtilitates, quas memorat Hippocrates,
tum ſanis tum ægrotis hominibus præſtabit: ſiquidem lentor eius (vt inquit) leuis, & continuus,
& blandus eſt, & lubricus, & humidus moderate, ſitim q; arcet: & ad abluendum, ſiquid opus erit,
eſt idoneus: neq; adſtrictionem habet, neq; tormina gignit: denicq; in ventriculo non exturgeſcit,
ſiquidem inter coquendum intumuit, quãtum plurimum intumeſcere poterat. Hæc certe nobis
in præſentia de ptiſſanæ facultate ſufficerint, nõ medendi rationem tradentibus, ſed alimentorum
duntaxat vires explicantibus, quanquam in ſermonis tranſcurſu ipſorũ vſum quoq; attingimus.

De Panibus Hordeaceis. CAP. 10.

NVnc certe ad hordeaceos panes tranſire fuerit tempeſtiuum, quos homines eodem, quo tri- F
ticeos, modo parant: ſunt autem nõ modo triticeis, verum etiam olyrinis, & multo adhuc
magis typhinis, friabiliores, nihil in ſe lentoris, vt illi, habentes. Ex quo perſpicuum eſt, q̃ exiguum
corpori præbent alimentum, & potiſſimum ſi facti ex peiore hordeo fuerint, ex quo Hippocrates
ne ptiſſanam quidem fieri voluit: neq; enim, dum coquitur, ſuccum copioſum ex ſe ipſo emittit.
Laudatiſſimum autem eſt, quod candidum, vbi pinſitum eſt, apparet, non nihil q; denſitatis ac
ponderis (quantum hordeo datum eſt) habet. Porrò, quod totum plenum eſt, & circunſcriptionẽ
externam habet tẽſam, melius eo eſt, quod gracile eſt ac rugoſum. Verum hoc quidem ſeminum
omnium commune tibi eſto indicium: niſi forte aliquando molẽ multo, q̃ pro ſua natura, habeant
maiorem, ſint q; molliora ac laxiora: ſcito enim ea humiditatem habere ſuperfluam, prædictis q;
eſſe deteriora. Ob eam q̃ cauſam non conuenit ijs poſt collectionem vti: ſed, vbi ea in locis ſiccis
repoſueris, diu ab eis abſtinere, quò interea pars quidem humoris ſuperflui exhalet, pars aũt etiam
coquatur, quoad ſiccata mediocriter contrahantur. Defluit.n. à plantis, ſeminibus, & fructibus,
poſt, q̃ collecta fuerint ac repoſita, primum quidem quicquid in ipſis aquoſum eſt ac tenue, poſt
aũt & non nihil humidi naturalis. Cum.n. ſubſtantiam habent iuſto ſicciorem, ſunt ijs deteriora,
quæ ad ſummum bonę habitudinis peruenerunt, non tamen iam omnino ſunt praua: quinimmo
ijs affectibus, quos ſiccando corrigere oportet, ſunt vtiliora. Quæ aũt diutiſſime fuerunt repoſita, G
vires habent imbecilliores. Huius porrò terminus ſit, cum ab ipſis diuiſis quaſi puluis quidam te-
nuis excidit. Hæc itaq; ſemel nunc dicta, in omnibus memoria teneto: non.n. libenter de ijſdem
ſæpe eadẽ repeto, niſi q̃n neceſſe videtur nudum duntaxat caput memoriæ cauſa repetere. Ad pa
nes aũt hordeaceos, de quibus dicere inſtitueramus, reuerſi dicamus in ijs quoq; quaſdam eſſe dif-
ferentias, illis, quas paulo ante in triticeis recenſuimus, reſpondentes: omnes nanq; triticeis multo
minus alunt: qui tamen ex prę̃ſtantiſſimo hordeo conficiuntur, minus à triticeis in eo ſuperãtur:
qui vero ex laxo ac leui, panibus furfuraceis reſpondent: panes aũt ex hordeo huiuſmodi citiſſime
per aluũ ſubducuntur, quod & reliquis non minimũ accidit, ſi triticeis eos contuleris. Quæ porrò
inter hos mediæ panũ hordeaceorũ ſunt p̃parationes, ſimiles ſunt ijs, quas in triticeis retulimus.

De Polenta, quæ Græce Ἀλφιτον *dicitur.* CAP. 11.

EX recenti hordeo mediocriter frixo laudatiſſima fit polenta, cuius ſi copia non ſit, non nun-
quam & ex alijs ipſam conficimus. Cum autem polenta omnis, quæ recte ſit facta, boni ſit
* ςάχνη. odoris, ea eſt ſuaueolentiſſima, quæ ex optimo ac recenti hordeo, & quod ariſtãm non admodum
habeat ſiccam, eſt confecta. Compluribus autem per ſanitatem mos eſt eam ſapa & vino dulci
mulſo q; commiſtis, non nunquam ſola etiam aqua conſperſam, æſtate duabus tribus ve ante bal- H
neum horis bibere: aiunt q; ſentire ſe hoc potu ſiti liberari. Si tamen cum vino auſtero fuerit epo-
ta, ventrem deſiccat. Polenta autem gentes quædam pro pane vtuntur: quod ego ruſticos in Cy-
pro facere ſum conſpicatus, tametſi ij frumenti plurimum metant. Veteres autem militibus etiam
polentam præbebant: Romani tamen milites ipſius imbecillitatem damnantes, ea non amplius
nunc vtuntur: exiguum enim corpori alimentum dat, priuatis quidem & omni exercitatione ab
* φυραθέντων ſtinentibus, ſatis multum: ijs autem, qui quoquo modo exercentur, minus, quàm ſat eſt. Porrò ex
ijs humidis *frixis fiunt mazæ, de quibus deinceps diſſeremus: præſertim cum Philotimus in pri-
mo libro de alimentis de ipſis copioſius diſputans, quod in eis tamen erat vtiliſſimum, indeter-
minatum reliquerit.

A.l.2. t.2. cap. 123. fol. 134.c

De Maza CAP. 12.

CVIuſque eduliorum vires potes vel ante certam experientiam, ex ipſius natura conijcere.
Etenim perſpicacis ingenij viro farina, quæ planè tenuis eſt & alba & ab omni furfurea ſub-
ſtantia pura, ſatis intelligetur in ventriculo quoque citius ac magis alterari, eo q; probius concoqui, & facilius in corpus diſtribui, promptius q; nutrire, vt quæ tota corporibus alendis aſſimile-
tur atque apponatur: quod autem in ipſa furfureum eſt ac durum, vt extrinſecus in aqua diſſolui

non

A non cernitur, eadem ratione ne in ventriculo quidem madefactum dissoluitur, sed totum, vt sumptum fuerat, indiuiduum permanet atq; inconfectũ. Hoc igitur non potest nec probe concoqui, nec distribui propterea, ꝙ venarum orificijs, quæ ad ventriculum & ad intestina pertinent, nihil prorsus cõgruit, neq; illabitur: quas res necessario sequitur, tum vt maior stercoris vis ex ipso aeruetur, tum vt citius subsideat, partim propter ipsius copiæ pondus, partim etiam ꝙ furfureũ omne qualitatem habet detersoriam. Quæ omnia siquis reputet, intelliget tantum mazam in alendo corpore ab hordeaceis panibus relinqui, quantum hi à triticeis relinquuntur: quippe, cum hordeum initio suapte natura furfureum habeat non paucum, frixum iam illud ipsum habet tum siccius, tum fractu ac comminutu difficilius: siccius autem est id, quod in hoc est præstantius, ex quo corpus sumebat alimentum. Quo fit, vt maza panibus hordeaceis ægrius coquatur, magis q; ventriculum flatu impleat: in quo etiam, si diutius manserit, turbationem excitat: citius autem subducitur † si commista diutius fuerit ac subacta: quòd, si mel quoq; addatur, citius etiam ob id ventrem ad excretionem incitabit. Cęterum, quod Philotimus opinatur, succum crassum glutinosum ac frigidum ex omni maza generari (quem ipse cum præceptore suo Praxagora vitreum appellat) secus profecto habet, cum polenta neq; lentorem habeat, quod alicę ineſt maxime, nec multum nu
B triat. At illum fefellit maza copiosior, ac diutius in vino dulci & sapa mãcerata (quam ipse, quemadmodum Athenienses, τριττὴν i. tritam appellauit,) quod enim in ea triticeæ massæ respõdet, ductile est ac glutinosum cum ob diuturnam macerationẽ, tum ob humoris polentæ cõmisti crassitiem. Quemadmodum aũt tritura multa cum crasso liquore facit, vt trita farina, lenta appareat, etiã si ea ex milio sit, ad eundem modum succus ptissanæ apparet lentus, tametsi nihil in sese habeat glutinosum neq; emplasticum, sed contra detersoriũ atq; incisoriũ: quod in cute nostra indicat, ipsius sordes eluens. Quòd, si paulo post, q̃ cupiam sorbendam ipsam exhibueris, vomere ipsum facetis, pituitam, quæ in ventriculo continebatur, detergebit, & omnia vomitu simul cum ea ejiciet.

† φυραθεῖσα ϗ, τριφθεῖσα μέχρι πλείονος.

* φυραθεῖσα.

* μεμαλάχθαι.

* μέχθιντος.

De Typha, Olyra, & Zeia. CAP. 13.

MNesitheus quidem typhas tertio loco post triticum & hordeum numerat: Diocles autem de ipsis tradit negligentius, compendiosum scribendi genus diffusæ accuratæ q; explanationi præponens: eodem certe compendio de tritico, hordeo, alijs q; multis tradidit. Paulo autem de his Praxagoras, ac Mnesitheus, quàm Diocles, copiosius scripserunt: attamen ne ipsi quidem satis faciunt. Philotimus vero de quibusdam admodum copiose, de alijs autem egit ieiune: sunt &, quorum ne meminit quidem, quemadmodum nec zeię: perspicuum autem est, quòd nec præceptor
C eius Praxagoras, quandoquidem Philotimus non modo eorum, quæ ille scripsisset, nihil prætermisit, sed pleraque etiam perpoliuit, atque adiunxit. Illud vero mirum videri debet, quòd ne is quidem, qui librum de ratione victus composuit, qui Hippocrati est adscriptus (quisquis is vir antiquus fuerit) nominis zeiæ mentionem vnquam fecerit: quòd, si typhas à non nullis putabat appellari zeias, id ipsum significasse oportuit. Verum satius forte fuerit ipsorum verba adscripsisse. Diocles ergo in primo libro de sanitate tuenda ad Plistarchum, (in quo ciborum facultates explicat) sic scribit: Post hordeum autem ac triticum facultatibus sequuntur omnium maxime olyrę, typhę, zeię, panicum, milium. In quibusdam autem exemplaribus zeiæ nomen omnino non est: quin & in quibusdam, non facultatibus, sed vtilitatibus, scriptum est hoc modo: Post hordeum ac triticum vtilitatibus sequuntur omnium maxime olyræ, typhę, panicum, & milium, perinde, ac si olyra semen esset à typha diuersum. Mnesitheus autem vno semine duo nomina ait contineri, scribens ad hunc modum: Ex seminibus ad nutritionem sunt appositissima triticum & hordeum: quod autem hæc deinceps sequitur, duplici quidem nomine nuncupatur, eadẽ tamen res est, alij enim typham, alij olyram nominant. Deinceps ista adiungit: Post hæc autem sunt zeia, milium, & panicum. Diocli certe ea de typha & olyra scribere, quæ modo adscripsi, sa-
D tis visum fuit: Mnesitheus vero particulatim quoque de ijs postea tractauit, primum quidem de tritico & hordeo, mox de typhis, scribens his verbis: Reliquorum vero seminum typha quidem est optima, nã & nutrit admodum, neque magno negocio conficitur. Panem autem ex zeia nemo affatim citra sanitatis dispendium mandit: quòd, siquis ei pani non assuerit, etiam si minimum sumpserit, ægrotabit, est enim grauis & concoctu difficilis: qui vero regionem colunt vehementer frigidam, eo semine coguntur nutriri, ipsuḿque serere, quòd frigoribus perstrenue resistat: Atq; hi principio quidem paulatim edere assuescunt, tum quia ingrati odoris est cibus, tum quia rarus est in eiusmodi regionibus frugum prouentus: post autem, quòd familiare sit edulium, ac-
A.l.2.t.2.cap. 113.fol.134.c cidit, vt facillime in corporibus conficiatur. In summa autem statuere oportet zeiam ″grauem esse ac concoctu difficilem, firmam ac membranosam. Ex his Mnesitheus apertissime indicauit, cuiusmodi semen vocare velit zeiam, quæ in frigidis regionibus colitur. Equidem nec ipse regiones omnes hybernas peragraui: nec ab alijs audiui, qui eas perlustrassent, semen aliquod esse frumentaceum, quod incolæ zeiam aut zeam appellarent: vtroque enim modo scriptum inuenitur, in alijs priore syllaba in ε & ι, in alijs autem in ε tantum desinente. Credere tamen possum fieri potuisse, vt Græci semen id sic appellarint, barbari autem proprium ipsi nomen indiderint. Conspicatus autem in multis Thraciæ & Macedoniæ agris non ăristam modo, sed

* σάχη.

& plantam

& plantam totam noſtræ typhæ in Aſia ſimillimam, interrogaui, quod nã apud illos homines haberet nomen: qui mihi omnes reſponderunt plantam totam & eius ſemen βρίζαν appellari, prio re ſyllaba tribus his literis ſcripta, βρι, ſequente ζ & α, in recto ſaltem caſu, in accuſatiuo aũt cum litera ν. Ex hoc porrò ſemine panis fit grauis odoris, & ater, mẽbranoſam (vt Mneſitheus ſcripſit) ſubſtantiam habens: quòd ſi nigrum quoq; panem, qui ex zeia fit, eſſe adſcripſiſſet, facilius credere m id eſſe ſemen, quod ab eo zeia nominatur. Eſt itẽ in frigidiſſimis Bithyniæ locis ſemen quod dã, quod zeopyrum nominatur, prima ſyllaba ι non habente, vt apud Homerum habet, cum ait: Et zeia & triticum cum fœcundo hordeo & albo.

Ex eo autem panis fit præſtantior, q̃ qui in Macedonia aut Thracia ex briza conficitur. Ac ferè, quemadmodum nomẽ ipſum zeopyrum ex vtroq; nomine, zea ſcilicet, & pyro, ideſt tritico cõponitur, ſic & ſubſtantia eius inter vtrunq; media quodãmodo eſt, vt ſi ex vtroq; eſſet cõmiſta: proinde quanto tritico eſt deterius, tanto thracia briza eſt præſtantius. Porrò vrbium nomina, in quibus ſemen id prouenit, ſunt Nicea, Pruſa, Craſſopolis, Claudiopolis, Heliõpolis, & Doryle, quod quidem extremum eſt Phrygiæ aſiaticæ oppidum: habet autem & Phrygia ipſa ſemen eiuſmodi in agro proueniens, quemadmodum & aliæ quædam vrbes finitimæ. Videre autem eſt panem, qui ex hoc ſemine conficitur, tanto eo, qui ex briza in Thracia & Macedonia fit, eſſe meliorem, quanto triticeo eſt deterior. Meminit zeę & Theophraſtus libro ſeptimo de plantis, ſic ſcribens: » Inter ea, quæ tritico hordeo q; ſunt ſimilia, vt zeia, olyra, typha, auena, & ægilops, zeia eſt firmiſſima, copioſiſſime q; fructificat, multiplicem altam q; radicem effundit, culmo multiplici & craſſo aſſurgens, fructus autem eſt leuiſſimus, & cunctis animalibus admodum iucundus. Deinde ſubdit: Typha autem omnium eſt leuiſſima: nam calamum vnicum, eum q; tenuem habet: quare ſolum gracilius, nec, vti zeia, pingue ac fertile expoſcit. Poſt hæc ſubiungit: Sunt autem hæc duo, zeia ſcilicet & typha tritico ſimillima. Hęc quidem de zeia Theophraſtus: Herodotus autem libro ſecundo ad verbum hæc ſcribit: Tritico hordeo q; pleriq; victitant: apud Ægyptios vero his in victu vti, ſummum dedecus putatur, vtuntur autem olyris, quas alij zeias cum ζ nominant. Dioſcorides quoq; in ſecundo de medica materia, hæc ſcribit: Zeiæ duplex eſt genus, quorum alterũ ſimplex, alterum δίκοκκον nominatur, quòd ſemen duabus membranis cõcluſum gerat: nutrit autem hordeo valentius, tum ſtomachum iuuat. Panis ex ea fit, qui minus tritico nutrit. Crimnon autem, quod ex zeia & tritico fit, eſt q; in tritura craſſior farinæ pars, ex qua fit puls, nutrit abunde, & facile conficitur: quod vero ex zeia fit, ventrem magis cohibet, potiſſimum ſi torrefacta prius fuerit. Præterea olyra eiuſdem cum zeia eſt generis, ſed minus aliquanto nutrit: panis quoque ex hac fit, & crimnon. Athera autem fit ex zeia trita tenuiter ſub mola: ſorbetur autem non ſecus ac liquida pultícula: pueris q; eſt accommoda: in cataplaſmatis q; ea vtimur. Tragi ſemen, alicæ eſt quidem ſimile, nutrit autem multo minus, quàm zeia, quod multum aceris habeat: ob id & concoctu eſt difficilior, & aluum magis mollit. De zeia igitur hæc ſufficiant. Mneſitheum profecto iure quis demiretur, quòd diſcrimen inter olyram ac typham non nouerit: vtrunq; enim in Aſia eſt frequens, & potiſſimum in regione, quæ eſt ſupra Pergamum, adeo, vt ruſtici ipſi panibus ex ipſis factis ſemper vtantur propterea, quòd triticum omne in oppida comportent. Olyrini ſanè, ſi modo ex bona olyra fiant, poſt triticeos ſaltem ſunt præſtantiſſimi, ſecundi autem ab his ſunt typhini: quòd, ſi olyrini ex vitioſo ſemine ſint facti, typhini non erunt eis inferiores. Calidi vero panes ex laudatiſſima typha facti, olyrinis longe ſunt præſtantiores, aſſeruati vero deteriores ſeipſis euadunt: cum enim maſſa illorum ſit tenax ac ductilis, denſatur maiorem in modum, & maxime cum negligenter parati fuerint, adeo, vt qui panem huiuſcemodi poſt vnum aut duos dies ac multo magis ſequentes aliquot comederit, putaturus ſit lutum ventriculo ſuo ineſſe: at, calidus adhuc cum eſt, ab ipſis etiam vrbanis expetitur, ipſum q; cum caſeo quodam mandunt, quem vernaculo nomine oxygalactinon appellant: porrò hunc quoque tenerum eſſe oportet, & ipſum panem calorem clibani adhuc retinere. Qui certe in hunc modum eſt aſſatus, non ruſticis modo, ſed vrbanis quoque hominibus, in delicijs habetur: qui vero trium quatuor ve dierum eſt, vel ipſis ruſticis manditur inſuauius: præterea concoctu eſt difficilior, ac tardius per aluum ſubducitur, quæ calido minime accidunt: qui, tametſi hordaceo, quod ad deiectionem pertinet, multum relinquitur, non tamen in eo adeo, vt miliaceus, eſt vituperandus: quin etiam corpus admodum, dum calidus eſt, nutrit, vt penè triticeo ſyncomiſto par ſit. Habet autem typhæ ſemen extrinſecus corticem veluti olyra, & hordeum: verum decorticatum, in panes congeritur, omnino q; vſui accommodatur: nam & ex aqua manditur elixum, haud aliter, ac vocatus à ruſticis apothermus, ſapa (quam alij σίρεον, nos ἕψημα vocamus) iniecta: non nunquam etiam cum ſale eſitatur, quo modo me triticum ipſum retuli comediſſe. Ex nobiliſſima autem olyra, cum, vt decet, fuerit decorticata, nominatum tragum conficiunt, quo plerique vtuntur primum in aqua decoquentes, deinde ea effuſa, ſapam aut vinum dulce aut mulſum infundentes: ſuperinijciunt & pineas nuces aqua præmaceratas, donec plurimum intumuerint. Quidam autem ſemen hoc, genere quidem, non tamen ſpecie, cum olyris idem eſſe affirmant.

Sunt autem & alia permulta ſemina prædictis quidem adſimilia, non tamen eadem penitus ſpecie, quę

* Alij legũt Iuliopolis.

A.l 2. t. 2. ca. 288. fol. 131. f. g

A.l. 2. t. 2. ca. 160. fol. 159. g

Aciæ,quæ partim in hordei ac typhæ,partim in typhæ olyræ q3,aut olyræ & tritici medio sunt loco: quædã verò ad olyræ,alia ad hordei aut typhę,alia ad tritici: ceu alia ad panici,alia ad milij naturam, proxime accedunt: quę nomina habent,alia simplicia,vt in Italia ex quo alicã faciunt,alia cõposita,vt in Capadocia quod vocaſ gymnocrithon id est hordeũ nudũ ac corticis expers,in Bithynia autem zeopyron. Verum satius fuerit eiusmodi nominum ac seminum disquisitione omissa, de omnibus communi quodam sermone tractare. Quæ igitur parua mole multam reddunt substantiam,eam q3 crassam ac viscidam, optimi sunt succi,ac multi alimenti,non tamen facile per aluum secedunt: quę vero his sunt contraria,mollem quidem ac laxam habent substantiam,partes autem ipsorum furfureæ citius quidem subducuntur,sed alunt minus. In his ipsis,quæ graueolẽtia sunt, & gustum quendam habent iniucundum,perspicuũ est,q̃ omnia & praui succi sunt,& coctu difficilia.Quoniã aũt exiguæ moli permultũ insit substantiæ,tũ ex pondere,cũ in statera appendũtur, tum ex farinæ copia cognosces: ea nanque copiosa in ijs seminibus,quæ compacta densa q3 sunt substantia,ab exigua mole redditur. Porrò caliditatis & frigiditatis discrimen,ante quidem,q̃ edãtur atq3 intrò in corpus sumantur,cum ex colore et gustu facile tibi erit colligere,tum etiam ex vsu, quem nobis foris applicata adferunt: postea autem,quàm esitata atq3 intrò in corpus sumpta fue-
B rint,exactam sui dignotionem ac sensum,dum in ventre sunt,ijs,qui sumpserint,adferunt, q̃ calfaciant aut refrigerent,aut neutrum horum manifeste efficiant. Quòd vero ad colorem naturalem attinet,in hordeis quidem & olyris est albus, in triticis autem subflauus, typhæ autem vel triticis sunt flauiores. Quin & harum corpus coactum est ac densum, quod fortassis ad seminis paruitatem non nihil adfert momenti: est enim id tritico longe exilius: quanquam non desint,qui ipsum quoq3 in tritici numero ponant, & quod apud Homerũ equis dicitur,vbi illos Hector ita affatur,

Triticum enim vobis primum prædulce ferebam,

de typhæ semine dictum esse aiunt,esse enim illam equis paruum triticum eam q3 ipsos sine noxa mandere, verum autem triticum non sine noxa. Nec absurde certe typham quis triticum exile vocauerit, cum ei & colore & densitate & caliditate sit adsimilis.

De Auena,quæ Bromus dicitur. CAP. 14.

HOc semen in Asia est frequentissimum,& potissimum in Mysia,quæ est supra Pergamum, vbi & typhæ & olyræ vberrimus est prouentus. Iumentorum autem est alimentum,non hominum,nisi vtiq3 aliquando extrema fame ad panes ex eo quoq3 semine conficiendos compellantur: citra famem autem coctum ex aqua manditur cum vino dulci,aut sapa,aut mulso non aliter,
C quàm typha. Calidum autem est admodum,non secus ac illa: quanquam non ęque est durum, ex quo minus quoque corpus nutrit: & panis, qui ex eo fit, alioqui est insuauis,nõ tamen aluum aut sistit,aut proritat,sed,quod ad id saltem pertinet,medium locum obtinet.

De Milio & Panico,quod Elymon & Milmen vocant. CAP. 15.

A.l.2. t. 2. ca. 288.fol.131.f.g

HIs item in pane non nunquã vtuntur vrgente dictarum frugum penuria: panis tamen, qui ex eis fit,exigui "est alimenti,ac frigidus: perspicuum q3 est,q̃ præaridus est ac friabilis, nihil enim in se habet neq3 lentoris neq3 pinguitudinis: iure ergo aluum humentem desiccat. Agricolę autem horum farinam coquentes, deinde adipem suillam aut oleum miscentes,esitant. Porrò miliũ ad omnia panico est præstantius, suauius q3 editur, facilius concoquitur,ventrem minus sistit, * *facile* magis nutrit.Non nunquam autem rustici farinam ipsorum lacti incoctam mandunt non aliter, quàm tritici: & liquet,quòd id edulium, ipsum per se sumptum, tanto est præstantius, quanto lac vtriusq3 seminis naturam ad boni succi procreationem alia q3 omnia excellit: dico autem alia omnia,concoctionem,ventris subductionem,distributionem,& ipsam in edendo dulcedinem ac voluptatem.Nihil enim suauitatis seminibus inest,præsertim panico, quod in nostra Asia nascitur: nam apud alias gentes,vt in Italia,multo melius prouenit.

D

De Legvminibvs CAP. 16.

LEgumina appellant ea cerealia semina,ex quibus panis non fit,vt puta fabas,pisa, cicera, lentes,lupinos,oryzam,eruum,cicerculas,aracos,eruilia,phaselos,fœnum græcum, aphacen,& siqua sunt similia. De quorum omnium facultate deinceps tractabimus, vt, cum ea nota fuerint, vsus ipsorum minus sit noxius.

De Oryza. CAP. 17.

A.l. 2. t. 2 ca. 560.fol. 159.g

SEmine "hoc omnes in sistenda aluo vtuntur,ipsum eodem modo, quo alicam,coquentes: difficilius tamen, quàm alica,conficitur,& minus alit,ceu vtiq3 & in edendi suauitate ab ea quàm plurimum relinquitur.

De Lentibus. CAP. 18.

NEque ex his panem quis facit,aridę enim sunt ac friabiles: corticemq3 habent adstringẽtem: &,quæ ipsorum est velut caro,crassi est succi ac terrei,austeram qualitatem habens exiguã, cuius cortex multæ est participes. Succus porrò in ipsis est,vt ante retulimus, adstringenti contrarius: quocirca, siquis in aqua ipsas coxerit,& deinde aquam sale,aut garo,aũt cũ ipsis oleo cõdiens * *et* sumpserit,potus is aluum deijcit. At ex bis decoctis lentibus, ad eum modum, quem retulimus,

lens

lens apparata, facultatem habet ſucco contrariam, vt quę ventris fluxus ſiccet, ſtomachum inteſti- E
na & totum deniq; ventrem corroboret: quam ob rem cœliacis & dyſentericis cibus eſt accommodus. Lens verò decorticata, vt illam adſtringendi vehementiam, & ea, quæ ipſam conſequuntur, amittit, ita magis nutrit, q̃ quæ cortice ſpoliata non eſt: ſuccum "craſſum prauum q; gignit, tarde q; commeat, non tñ alui fluxus deſiccat, vti ea, cui cortex non eſt ademptus. Iure igitur, qui largius hoc edulio vtuntur, elephantiaſim, quam vocant, & cancros incurrunt: ſiquidem craſſa ſicca q; cibaria ſucco melancholico generando ſunt idonea. Quare ijs duntaxat, quibus aquea in carnibus eſt cachexia, lens in cibo vtiliter præbetur, ſicuti aridis et ſquallentibus, admodum damnoſe. Eandem ob cauſam viſum integrum & inculpatum hebetat, ipſum immoderate exiccans: ei verò, qui contrario modo ſe habet, confert. Menſtruis autem purgationibus non eſt accõmoda, craſſum.n. & tardifluum ſanguinẽ reddit: at muliebri nuncupato profluuio eſt vtiliſſima. Cum autẽ ptiſana in eo ſaltem contrariam ipſi habeat facultatem, ex amborum miſtione præſtantiſſimum edulium componitur, quod homines noſtrates phacoptiſſanam nuncupant, vtrunque haud æqua li portione miſcentes, ſed ptiſſanæ minus inijcientes, vt quæ in ſuccum vertatur & in molem magnam attollatur, lens autem cocta exiguum quẽdam tumorem aſciſcat: hoc tñ edulium eodẽ, quo ptiſana, modo paratur, præterq̃ cp ſatureia aut pulegium adijcitur: quo fit, vt ſuauius ſimul & con- F
coctu facilius reddatur, cum ptiſſana illis minime gaudeat, ſed ſolo anetho porro q; ſit contenta. Peſſime autem coqui diuitibus lentem ſapa adparãt, quandoquidẽ lens haud quaq̃ incraſſantiũ miſtionem poſtulat, ſed humidorum potius, & quæ ſuam ipſius craſitiem incidant: cui verò ſapa commiſcetur, iecoris obſtructiones ſolet gignere viſceris q; huius aclienis inflammationes inauget, niſi melle addito melior fiat: perſpicuum autem eſt, cp et ſcirrhoſos viſceris vtriuſcp affectus exacerbat. Quòd, ſi ſuillã ſimul libeat coquere, ptiſſanę quidem recentem: lenti autem ſale iam diu cõditam reperies accommodam: veluti ſanè, quæ inter eas eſt media, quam νεαλῆ id eſt nuper ſalſam, appellant, phacoptiſſanæ eſt accommoda, tum ſi ſuauitatem, tum etiam ſi coctionem ſpecies. Magis tamen lens cum ſalſis carnibus eſitata craſſos humores augebit: nam hæ quoque ſanguinem craſſiorem & melancholicum magis generant: quapropter non eſt his copioſius vtendum, & maxime ſi cui corpus ſit aut melancholicum, aut craſſo, aut (vt omnia cõplectar) prauo ſucco abundet. Hæc eadem & de regionibus, anni temporibus, & aeris conſtitutionibus, in quoq; edulio intelligere oportet, ac autumno quidem melancholicis cibis ac ſiccantibus abſtinere, hyeme verò eis vti, quemadmodum ſanè æſtate humectantibus & refrigerantibus, vere autem, quòd mediũ ſit temperamenti, mediæ facultatis cibos edere. Eſt porrò mediorum nõ vna ſpecies, quædam enim G ſunt huiuſmodi, quòd extremorum omnino ſint expertia: quędam autem, ex amborum ęquè pol lentium miſtione mediocritatem ſunt adepta: quod paulo ante dixi, cum quis ptiſanę lentem cõmiſcuerit. Sic & teutlophacen {quæ ex beta & lente miſtis ita nominatur} Heraclides Tarentinus non ſanis modo, verum etiam ægrotantibus exhibebat: eſt enim id edulium medium, ex pugnantibus compoſitum, quare beta quidem minus ſublidet, lens autem magis ſubducitur. Perſpicuum autem eſt, quòd ſuccus teutlophaces, qui in corpus diſtribuitur, ex amborum facultate, lẽtis videlicet ac betæ, eſt miſtus.

De Fabis. CAP. 19.

FAbarum quoque vſus eſt multiplex, quippe ex ijs conficitur puls, Græcis ἔτνος, tum liquida in ollis, tum ſpiſſa in patinis. Tertius præterea ipſam præparandi eſt modus, qui fit cum ptiſſana: & plurimo ſanè hoc edulio gladiatores quotidie apud nos vtuntur, corporis habitum carne non denſa nec conſtricta (cuiuſmodi eſt ſuilla) implentes, ſed quodam modo fungoſiore. Flatulentus autẽ eſt is cibus, etiam ſi elixatus diutiſſime fuerit, ac quouis modo paratus, cum tamẽ "ptiſſana tempore, quo coquitur, flatum omnẽ deponat: qui autem animum attendũt, eos q; affectus, qui cibos ſingulos manent, animo adſequuntur, ſentiunt in toto corpore velut à ſpiritu flatulen- H
to tenſionem quandam, potiſſimum ſi quis huic cibo non eſt aſſuetus, aut ipſum non belle percoctum ſumpſerit. Habent autem fabę ſubſtantiam non denſam nec grauem, ſed fungoſam ac leuẽ, quę vim quandam, quo modo ptiſſana, habet detergendi: apparet enim perſpicue ipſarum farinã, ſordes à cute detergere, quod mangones ac mulieres intelligentes, in balneis quotidie fabarum farina vtuntur, quemadmodum alij nitro, atque aphronitro, & in ſumma detergentibus: hac præterea & faciem inungunt, quemadmodum ptiſana, tollit enim lentes, quæ in ſumma cute apparent, & quam vocant ἐφηλίν. Ob hanc ſanè facultatem ventrem non cunctanter permeat, vt quæ craſſi ſunt ſucci ac lenti, quæ q; nullam detergendi habent facultatem, cuiuſmodi eſſe diximus alicam, tragum, ſimilaginem, & amylum. Cum autẽ fabarum puls ſit flatulenta, multo adhuc magis erunt flatulentæ, ſiquis integris ipſis coctis vtatur. Si tamen frixæ fuerint (quidam.n. hoc modo tragematum vice vtuntur) flatum quidem deponunt, ſed concoctu ſunt difficillimę, tardeq; prætereũt, & craſſi ſucci alimentum corpori exhibent. Quòd ſi virides, prius, q̃ maturæ ſint atque exiccatæ, edantur, idem eis accidet, quod fructibus omnibus, quos ante perfectã maturitatẽ mandimus: humidius. ſ. alimentum corpori præbebunt, ob id q; excrementoſius non in inteſtinis modo, ſed in toto etiã habitu: merito igitur fabę huiuſmodi minus quidem nutriunt, ſed promptius deijciũtur.

Plericp

A.l.2.t.2. ca. 438.fol.145.d

A.l.2.t.2. ca. 440.fol. 126.d

A.l. 2. t. 2. ca. 481. fol. 149.a

A.l. 2. t. 2. ca. 128. fol. 114.c

*quædam.

A.l. 2. t. 2. ca. 440. fol. 144.c

A.l. 4. fen. 2. c. 8. fol. 418.

A.l. 2. t. 2. ca. 146. fol. 127.c

A Pleriq; aũt hominum non crudas modo fabas virides comedunt, verum ẽt cum suilla eas elixant veluti olera, ruri verò cum caprina & ouilla. Alij fabas inflare sentientes, cæpas admiscent, cum pultem in patinis ex ipsis struunt. Sunt, qui cæpas crudas nec simul elixas cum ipsa mandant: quidquid enim omnibus cibarijs ineſt flatulentum, id per calfacientia & tenuantia corrigitur.

A.l.2.t.2.ca. 438.fol.148.b

De Faba Aegyptia. CAP. 20.

A.l.2.t.2. ca. 440.fol. 126.d. FAba Ægyptia, sicuti nostram magnitudine longè superat, ita & naturam habet "humidiorem magis q; excrementitiam. Quo'd, si memoria tenes, quæ de eiusdem quidem generis legumini bus, verum temperamento humidioribus, & ob id magis, quàm prædicta, in coctione excretione distributione & nutritione excrementosis dicta sunt, non est, quòd plura nunc de hac faba audire desideres, cum possis ex ijs, quæ de ea, quæ apud nos est, didicisti, ad illam transire.

De Pisis. CAP. 21.

A.l. 2. t.2. ca. 451. fol. 149.2 PIsa tota "substantia cum fabis quandam habent similitudinem: eodem q; cum fabis modo sumuntur. His duabus tñ rebus ab eis discrepant, tum q̃ non æquè, ac fabę, sunt flatulenta, tum etiam quo'd detergendi facultatem non habent: ideo q; segnius, quàm illæ, per aluum secedunt.

De Ciceribus. CAP. 22.

B NOn admodum consuetum est vrbanis hominibus ex ciceribus pultem conficere: à rusticis vero non nunq̃ vidi parari, quemadmodũ & ipsorum farinam cum lacte elixari: non enim vt fabæ & pisa, possunt comminui, vt ex ipso fracto pulmentum, quod ἐρυγμὸς dicitur, fiat. Apud multas aũt gentes mos est cicera in aqua elixa mandere: non nulli verò nuda ipsa sola, alij sale modico condientes esitant: nostrates verò ex siccis caseis quiddã farinæ simile facientes, id ipsis aspergunt. Est aũt "cicer edulium non minus, q̃ faba, flatulẽtum, sed valentius nutrit, q̃ illa: ad venerem aũt incitat, creditum q; etiam est semen generare: vnde quidam equis admissarijs ipsum exhibent. Ineſt præterea ciceribus facultas abstergendi maior, q̃ fabis, adeo, vt quidãm ex ipsis calculos in renibus constantes manifeste comminuant: nigra autem sunt ea atq; exigua, in Bithynia maximè prouenientia, arietina q; ipsa nuncupant: satius autem est succum ipsorum in aqua coctum bibere. Vtuntur autem homines & ciceribus adhuc virentibus, ante, q̃ sint matura, quo modo & fabis: nuper autem, cum de fabis ageremus, sermonem fecimus omnibus immaturis fructibus communem. Eadẽ porrò & de frixis ciceribus audiuisse existima, quæ de fabis frixis diximus: quando quidem frixa omnia flatum quidem deponunt, verum difficilius coquuntur, & ventrem magis si stunt, crassioris q; succi alimentum corpori exhibent.

A.l.2.t.2.ca. 128.fol.114.c

* quædam.

C *De Lupinis: & quæ humida consistentia, quæq; dura sunt, quod Alimentum corpori præbeant.* CAP. 23.

HOc quoq; semen πολύχρηστον id est frequentis vsus, esse nouimus, secundum alteram eius vocabuli πολυχρήστου significationem: quandoquidem rem aliquam ita appellãt, tum quæ multis corporis affectibus conuenit, tum quæ omnibus aut plurimis hominibus est in vsu, etiã si vtendi ipsa omnibus vnica sit necessitas. Secundum igitur hanc secundam significationem lupinus legumen est multi vsus: elixus enim deinde in aqua dulci maceratus tantisper, donec in ea omnem si bi ingenitam exuerit insuauitatem, ita demum manditur cum garo ac oxygaro, vel etiam sine his, sale mediocri conditus, non quo modo hordeum, & alia, quæ variè apparantur. Est autẽ duræ ac terrestris substantiæ: quocirca, concoctu sit difficilis, succum q; crassum gignat, est necesse, ex quo non probè in venis confecto crudus proprie appellatus succus aceruatur. † Cæterùm, cum inter parandũ, quicquid habuit "amaritudinis, deponat, τοῖς ἀποίοις ἐς πρὸς τὴν αἴσθησιν, id est qualitatis, quæ sensu deprehendatur, expertibus, similis euadit. Par igitur est ipsum neq; ad deiectionẽ, neq; vt adstringentia, ad fluentis ventris cohibitionẽ, esse accommodum, sed tardè permeare, & difficulter deijci ac pertransire: quandoquidem medici cibos eius generis sic appellant, qui nullã eminentem habent qualitatem, quæ aluum ad excernendum incitet, aut ipsum excernere prohibeat. Illæ D quidem qualitates alimentis insunt, non tanq̃ alimentis, sed tanq̃ medicamẽtis. Quæ vero nullam eiusmodi qualitatem habent manifestam, à medicis quidem iure ἄποια appellantur: secundum autem differentiam, quæ in humiditate & siccitate, crassitie ac lentore, spectatur, accidit ipsis, vt tardè aut celeriter transeant, aut medio modo inter hæc duo se habeant: humidis quidem ac lubricis, vt celeriter: duris autem & siccis, veluti lupino, tardè transeant: quæ verò in memoratis differentijs medium inter hæc locum obtinent, nec celeritatem insignem nec tarditatem in deijciendo efficiãt. Hæc ergo quemadmodum de omnibus communiter, ita & hęc nosse itẽ oportet, q̃ omnia scilicet quæ consistentia sunt humidiora, exiguum corpori dant alimentum, quod celeriter in halitus exhauritur ac digeritur, vt rursus alio non multo post sit opus: contra dura & terrestria, perdurabile, copiosum, & quod ægre digeratur, corpori dant alimentum: quòd, si glutinis quoq; non nihil habeant, multo hæc omnia euidentius efficient. Constat item hæc non facile concoqui, ceu vtique nec facile in sanguinem verti, nec solidis animalis partibus assimilari: quod si ita est, nec celeriter nutrient: cum tamen victa fuerint, alimentum corpori dant copiosum.

† *Ioachinus Martinius, qui hũc librũ trãstulit, totũ hunc ordinem ĩmutauit. ita enim trãstulit. Cæterũ quũ interparandum quicquid habuit amaritudinis, amiserit, τοῖς ἀποίοισιν. qualitatis experti bus ĩsipidis' ue similis euadit. Sic enim edulia quædã medici appellant nulla præpollenti qualitate duntaxat q̃ sensu percipiatur p̃dita, qua vel aluum ad excretionem irritare vel ab excretiõe coercere queant. proinde cõsentaneũ est lupinũ nec deiectioni, nec alui fluentis retentioni, vt adstringentia, appositum esse: haud tamen sine ratiõe tardus & egestu transitu q; difficilis efficitur. Illæ quidem &c.*

De Fœno Græco. CAP. 24.

A.l. 2. t. 2. ca. 146. fol. 127.c SEmen hoc non τῆλις modo, sed & βόκερας id est bouis cornu: à non nullis autem αἰγόκερας id est capræ cornu, appellatur. Inter manifesto autem calfaciẽtia "cẽsetur, eũdem q; hominibus in cibo

in cibo vſum præſtat,quem lupini. Præſumitur enim ipſum cũ garo,alui ſubducendę gratia: eſt q3 E huic rei multo,quàm lupini,accommodatius,cum nihil ex propria ſubſtantia habeat,quod tranſitum remoretur. Manditur autem & cum aceto & garo,ſicut lupini. Multi præterea & fœnum grę cum & lupinos,ex vino garo & oleo ſumunt: alij etiam panem addunt,eo q3 obſonio ſunt contenti,quod quidem ventrem minus ſubducit, caput tamen (ceu non nullis fœnum græcum ex garo facere ſolet) nõ ferit, neq3 ″ſtomachum ſubuertit,nam hoc quoq3 fœnum grę cum in quibuſdã efficit. Ad eundem autem modum quidam phaſelis & eruilijs in cibo vtuntur,de quibus mox communem omnium eiuſmodi ſermonem adſcribam. Veſcuntur autẽ non nulli fœno græco prius, quàm ipſius planta ſemen produxerit,aceto ac garo intingentes: quidam autem oleum adfundentes,eo obſonij vice cum pane vtuntur: ſunt,qui cum aceto quoq3 & garo ipſum mandunt. Caput autem,hoc quoq3 ſumptum copioſius,ferit: quod faciet impenſius,ſiquis ipſum ſine pane ſumpſerit: quibuſdam item ſtomachum ſubuertit. Succus autem elixi fœni grę ci cum melle ſumptus,ad omnes prauos humores,qui in inteſtinis habentur,ſubducendos eſt accõmodus,ſuo quidem lentore leniens, calore autem dolorem mitigans: quòd autẽ abſterſoriæ facultatis quoq3 ſit particeps, inteſtina etiam ad excretionem inſtigat: ſed parcius mel ei eſt admiſcendum,ne mordacitas exupe ret. In diuturnis verò thoracis citra fẽbrem affectibus pingues cum eo palmulas elixare quidem F oportet,vbi autem ſuccum ipſum expreſſum copioſo melli miſcueris,ac rurſum ſuper carbones ad mediocrem craſſitiem coxeris,tum demum longè ante cibum vti.

A.l.3.f.13.t.2. c.36.fol.144.d

De Phaſelis & Eruilia,quam ὦχρον appellant. CAP. 25.

HÆc quoq3 ſemina homines,quo modo & fœnum græcum,prius in aqua, quoad radicẽ produxerint,macerantes,ventris ſubducendi gratia mandunt ante alios cibos, garo intingentes. Succum autem,cùm coctus eſt, atq3 in corpus diſtributus, habent copioſioris alimenti, q̃ fœnum græcum. Atq3 in Alexandria iuuenem quendam noui arti medicæ deditum,qui per annos quatuor ſingulis diebus,ſolis his pro obſonio vtebatur, phaſelos dico,fœnum græcum, eruiliam, & lupinos: attigit aũt interdum & oliuas ex Memphide,& olera,& paucos fructus, eos, qui citra coctionem manduntur,propoſitum.n.ei erat ignem nunq̃ accendere: omnibus certè illis annis ſanus fuit,nec vlla in re habitu corporis fuit deteriore,q̃ ab initio. Mandebat aũt fructus huiuſcemodi cum garo ſcilicet oleum aliqñ ſolum ei adijciens,non nunq̃ etiam vinum,aliàs acetum, interdum verò ſalem tantùm,ſicut & lupinos. At de ſalubris quidem victus ratione in libris de tuenda ſanitate copioſe tractauimus: tractabimus autem rurſus & in hoc opere ſummatim. Nunc autẽ ijs, quæ de eruilijs ac phaſelis dicta ſunt,id quoque addatur,hęc edulia medium quodammodo lo- G cum obtinere inter ea,quæ ſuccum bonum & prauum generant inter concoctu facilia & difficilia, tardè & celeriter tranſeuntia, flatulenta & flatus expertia, parum & multum nutrientia: nullam enim efficacem habent qualitatem inſtar quorundam,quæ acres,aut auſteros, aut acerbos, aut ſalſos,aut amaros,aut dulces habent ſapores.

De Cicercula. CAP. 26.

CIcercula ſubſtantia quidem eruilijs & phaſelis eſt adſimilis. Vtuntur autem his plurimùm in noſtra Aſia ruſtici,& potiſſimum in Myſia & Phrygia,non modo quemadmodum in Alexandria & alijs pleriſq3 vrbibus,eruilijs & phaſelis,ſed etiam vt phacoptiſſanam parãtes. Succum autem habent phaſelis & eruilijs,facultatibus quidem conſimilem,ſed conſiſtentia craſſiorem: ob eam q3 ipſam cauſam plus aliquanto,quàm illa,nutriunt.

De Aracis. CAP. 27.

POſtremam nominis aracorum ſyllabam ſcriptam per c in Ariſtophanis holcadibus inuenimus,vbi inquit: Aracos,triticum,ptiſſanam,alicam,zeiam,lolium,ſimilaginem. Semen hoc cicerculæ ſemini eſt adſimile: fuerunt q3 non nulli,qui putarunt ipſum non eſſe generis à cicercula diuerſi,quãdoquidem & vſus ipſius omnis & facultas cicerculæ facultati eſt adſimilis, niſi quòd H araci ſunt duriores,minus q3 facilè elixantur: quæ cauſa etiam eſt,cur cicerculis concoctu ſint difficiliores. Apud nos autem ſylueſtre quoddam rotundum ac durum,eruo q3 exilius, in fructibus cerealibus repertum,quod arachum nominant,non per c,ſed per ch vltimam ſyllabam proferentes, abijciunt,ipſum,vti & ſemen ſecuridacę, ſeligentes.

A.l. 2. t. 2. ca. 142. fol. 135.e

De Dolichis. CAP. 28.

DOlichorum nomen à Diocle quidem ſcriptum eſt,vnà cum aliorũ quoq3 ſeminum nos alentium nominibus: ſcriptum autem etiam eſt in libro Hippocratis de rõne victus,cuius etiã libri antea abundè memini. Exiſtimo aũt ipſos ſic appellare ſemen plantæ hortenſis,quam nunc vulgo numero multitudinis bifariã nominãt,quidam.n. λοβὲς ideſt ſiliquas: alij φασίολους nuncupãt, vocem ipſam quatuor ſyllabis proferentes, eo q3 modo nomen diuerſum ab eo,quod tribus ſyllabis pronunciatur, φασ-ήλους ſcilicet,efficientes. Sunt,qui phaſelum eundẽ cum cicercula eſſe dicant: alij ipſius ſpeciem. Quòd tñ ad dolichos attinet,coniectare quis poſſit eos nominari plantas has hortenſes vel ex ijs,quæ Theophraſtus in octauo de plantarum hiſtoria ſcripſit ad hunc modum: » Et alijs quidem caulis eſt erectus,vt tritico,hordeo,& omnino frumentaceis,atque æſtiuis: alijs autem tẽdens in latus potius,vt ciceri,eruo,lenti: alijs humi procidens,vt eruilię, piſo, cicerculæ: do- »

A.l.3.f.13.t.2. c.9.fo. 295.d

lichus

Alichus vero,si ligna longa affixeris,ascendet,& frugifer fiet,alioqui vitiosus atq; rubiginosus reddetur. Ex eo aũt,quod ligna lõga iubet affigi,affirmat q3,nisi id fiat,rubiginosos ipsos reddi,posset quis coniectare ipsum verba facere de ijs,quos nunc phaseolos seu siliquas appellant: ipse autẽ siliquas ea appellat,quę semen eorum leguminum, cuiusmodi est lens, eruum, pisum, faba, ac lupinus,continent. Quemadmodum.n.frumentacea semina spicis,ita memorata iam siliquis continentur: atq; ipsos quidem dolichos siliquę cõtinent: ob eam q3, opinor, causam fructum totum vulgo nunc siliquas nominant,quo modo totos frumentaceos fructus, spicas. Non me aũt fugit alia quoq; multa esse,qbus homines multũ vtuntur,quæ generis totius nomen sibi assumpserint, vt calamus,quo scribimus,& atramentum. In libro aũt de ratione victus Hippocrates scriptũ sic
« reliquit: ‖ Pisa minus qdem inflant,sed magis per aluum secedũt: eruilíæ aũt & dolichi his quidẽ Lib.2.de Diæta, post initia non longe.
« secedunt celerius,verum minus sunt flatulenti,& nutriunt affluentius. Cum enim Hippocrates his verbis pisa fabis cõparet,quarũ prius,vt cibi flatulenti,meminerat,deinde eruilias & dolichos adscribat,in eo significat dolichon eiusdem esse generis cum prædictis seminibus,& potissimum cum eruilijs. Verum,cum nullam prorsus cicerculæ aut phaseli mentionem fecerit, suspicari quo dammodo possumus illorum seminum quoddã licere appellare dolichon. Quòd, siquis phaselos
B quoq; in cicercularum genere reponat,negare saltẽ non poterit, quin cicerculæ in prædicta oratione dolichi appellari queant. Nam & Diocles in leguminum catalogo, vt fabas primas recen-
« suit,mox ipsa,deinceps ad verbum sic scribit. Dolichi vero non minus,q̃ pisa, nutriunt: præterea
« flatu similiter carent: quod vero ad suauitatem pertinet ac deiectionem,vincũtur. Verũ is quoq; deinceps eruilię quidem,& lentis,& ciceris,& orobi mentionem faciens, cicerculæ autem nomen prętermittens,eandem præbet dubitationem. Dicere tamen quis possit omnia hæc, eruilias, cicerculas,phaselos, vnum esse genus, verũ pluribus nomibus appellari, vt κίωνα καὶ στύλον {nam vtrunq; nomen columnam significat:} fortasse autem propter quasdam differentias,quæ in ipsis apparent. Verũtamen,q; dolichi non minus pisis nutriant,tum q; ęque,ac pisa, flatu careant, indicio esse debet, Dioclem dolichos appellasse,quos nunc phaseolos nominant: siquidem circercula non magis,quàm pisa,flatu carent,quemadmodum nec eruilia, nec phaselus, siue hęc (vt dixi) vnum genus,siue vnius generis sint differentiæ Philotimus autem & Praxagoras nullius ciborum huiusmodi meminerũt,nisi fabarum dũtaxat,& pisorum: quamobrem nihil ex illis,quid'nã dolichorum nomĩe significetur,possumus colligere. Itaq; vocet quisq;,quo libeat, nomine, quos nunc vulgo phaseolos & siliquas appellant, dum sciat ea talem obtinere facultatem, cuiusmodi
C Diocles dolichis attribuit. Ad cuius sententiam Hippocrates in libro de ratione victus propè accedit,cũ inquit ‖ Eruilias & dolichos facilius deijci,quàm pisa,ac minus inflare: præterea alere ipsos testatur: nam ita res habet,nisi quòd integros & etiamnum virides vnà cũ suis siliquis ex oleo Ibidem.
& garo vt plurimum homines mandunt: non nulli autem vinum etiam adijciunt. Sed eos,vt pisa,non reponunt propter humiditatem copiosiorem,cuius occasione solent corrumpi: quòd,si qs eos quoque secure velit reponere, sicuti pater meus factitabat, siccare ipsos penitus oportet: sic enim hyeme tota manent imputres & incorrupti, eundem nobis vsum, quem pisa, præstantes. Quidam meorum amicorum Romæ agens mihi narrauit in Caria in patria sua,quam Ceramum appellabat,in agris dolichos non aliter,quàm alia legumina,seri, figuram q3 eos habere cicerculis longiorem.

De Orobo,id est Eruo. CAP. 29.

Al. 2. t. 2. ea. 342. fol. 135.e BOues "tum apud nos,tum apud alias pleraſque gentes eruum prius in aqua dulcoratum pascuntur: homines vero ab hoc semine prorsus abstinent, est enim insuauissimum, & praui succi: in magna tamen fame (quẽadmodum Hippocrates quoque ‖ scripsit) necessitate coacti ad 2.Epid. sect.4ª. ppe ad finẽ.Et 6.Epid.com.4. t.13. 3ª. 183.c
D ipsum non nunq̃ accedunt.Nos vero ad eundem modum,quo lupinos,præparantes,orobis cum melle vtimur,ceu medicamentis,crassos thoracis ac pulmonis humores expurgantibus. Porrò inter orobos albi minus sunt medicamentosi ijs,qui ad flauitiem aut pallorem recedunt. Qui vero cocti bis fuerint,& in aqua identidem dulcorati, insuauitatem quidem deponunt, sed vnà etiam cum ea abstergendi & incidendi facultatem,vt sola in eis relinquatur terrestris substãtia: quæ substantia alimentum fit,quod citra insignem amarorem desiccandi vim vabet.

De Sesamo & Erysimo. CAP. 30.

SEsami semen pingue est,ideo q3 repositum celerrime fit oleosum: quam obrem eos,qui ipso vescuntur,celeriter implet,stomachum q3 subuertit, ac tarde concoquitur, pingue q3 corpori
A.l.3.f.13.t.2. c.9.fo. 295.d præbet alimentum. Liquet ergo,q; ventriculi partibus vigorem ac robur addere nequit, quemadmodum neq; aliud quoduis "pingue. Est autem crassi succi,ideo q3 non propere peruadit. Ipso autem solo non admodum vescuntur,sed cum melle crudo,quas vulgo σησαμίδας vocant,effingentes. Panibus etiam inspergitur. Porrò,quemadmodum milio panicum (quod etiam μελίνην diximus appellari) adsimile quidem quodammodo est,verum vndequaque deterius: ad eundem modum & sesamo erysimum corporis substantia quodam pacto est affine, sed in cibo est insuauius, corpori q3 alimentum parcius exhibet,prędicto q3 omnino est deterius. Cęterum vtrunq; temperamento est calidum,ob eam q3 causam sitim etiam excitat.

De Papaueris Semine. CAP. 31.

SAtiui papaueris ſemen panibus vtiliter, ceu condimentum, inſpergitur non ſecus, ac ſeſamũ: verum album nigro præſtat. Refrigerandi "autem habet facultatem, ideo q̃ ſomniferum etiam eſt: quòd, ſi ſumptum liberalius fuerit, non ſomnum modo, ſed ſoporem etiam (quem Græci cataphoran nominãt) inducet, ęgre q̃ concoquetur. Inhibet præterea, quæ ex thorace ac pulmone tuſſi expuuntur. Confert vero ijs, qui catarrhis fluxu tenui à capite defluentibus infeſtantur. Corpori autem nullum commemorabile præſtat alimentum. A.l.2.t.2.cap. 563.fol.198.a

De Lini Semine, quod etiam compoſito nomine Linoſpermon dicitur. CAP. 32.

NOn nulli frixo quidẽ ipſo, vt obſonio, cũ garo non ſecus, ac factitio ſale, vtuntur: vtuntur autem & melli permiſcentes: quidam panibus quoque ipſum aſpergunt. Stomacho "autẽ noxium eſt & coctu difficile, exiguum q̃ alimentum corpori exhibet. Quod vero ad ventris deiectionem pertinet, ipſum nec probaueris, nec vituperaris: exiguam tamen mouendæ vrinæ habet facultatem, quæ magis apparet, cum frixum ſumitur: tunc autem aluum quoque magis ſiſtit. Ruſtici autem homines eo vtuntur ſæpenumero, frixo tuſo q̃ mel admiſcentes. A.l.2.t.2.cap. 598.fol.208.a

De Ormino. CAP. 33.

HOc quoq; frixo vtuntur, deinde eatenus lęuigant, vt farina euadat: mel quoq; ei admiſcent. Parum in ſe ipſo habet alimenti, vt quod mediæ inter eryſimum & cuminum ſit naturæ.

De Cannabis Semine. CAP. 34.

NOn, quẽadmodum planta ipſa cannabis vitici quodãmodo eſt ſimilis, ita ſemen ſemini facultate eſt ſimile, ſed plurimũ ab eo diſſidet, vt quod "concoctu ſit difficile, ſtomachoq; ac capiti noceat, prauí q̃ ſit ſucci. Sunt tamen, qui eo quoq; frixo cum alijs tragematibus veſcantur: tragemata autem voco ea, quæ poſt cœnam, voluptatis inter bibendum excitandæ gratia manduntur. Multum autem calefacit, ideo q̃ ſumptum paulo largius, caput ferit, vaporem ſurſum ad ipſum mittens calidum ſimul ac medicamentoſum. A.l.2.t.1.cap. 656.fo.196.b

De Agni, ideſt Viticis Semine. CAP. 35.

† Aetius legit calefaciens.

ID ſemen etiam ipſum per ſe frixum manditur, creditur q̃ appetitus "venereos inhibere: alimentum autem corpori prębet exiguum, idq̃ ſiccans ac refrigerãs: flatus autem valde diſſipat: quorum omnium occaſione ijs, qui caſtos ſe ſeruare volunt, eſt accommodum, vnde & nomen agni ideſt caſti aiunt ipſi fuiſſe impoſitum. Cæterum caput non ferit, quo modo cannabis. A.l.2.t.1.cap. fol.101.b

De Aphace & Vicia. CAP. 36.

HOrum ſeminum figura non eſt rotunda, veluti fabarum, ſed aliquanto latior, quo modo lentium. Hæc quoq; cum ipſis ſiliquis atq; integra planta ruſtici reponunt, vt brutis pecudibus ſint pabulo: per famem tamen quoſdam noui, qui hæc quoq; comederint, potiſſimum vere, cum etiamnum virent, quemadmodum fabas & cicera eſitare conſueuerunt. Sunt autem non inſuauia modo, ſed concoctu etiam difficilia, aluum q̃ inhibent. Perſpicuũ ergo eſt, cp, cũ natura ſint eiuſmodi, alimentum, quod ex ipſis diſtribuitur, habent haudquaq̃ boni ſucci, & craſſum, ad ſuccum melancholicum gignendum idoneum, ceu prius de lente diximus: verum illi quidem multa bona inſunt, his autem nihil bonorum illius adeſt. Cæterum viciæ nomen apud nos quidem eſt tritum, eo q̃ ſolo nominatur: Attici vero σάραχον aut fabam appellant.

De Seminibus Alienigenis, quæ in quoq; genere permiſta reperiuntur. CAP. 37.

IN tritico quidẽ frequens loliũ ſæpe inuenitur: in hordeis vero naſcitur quidẽ, ſed paucũ: quã autem ęgilopem appellant, ea in hordeis frequẽs inuenitur, cum prima generatio vel incrementum ipſis non recte ſucceſſerit. Porrò pater meus, ætate iam declinante agriculturæ ſtudioſus factus, triticum ac hordeum aliqñ ſeminauit, omnibus diuerſi generis ſeminibus quæ ipſis erant admiſta, diligenter ſelectis, quò certo cognoſceret, num ex ipſorum mutatione lolium & ægilops naſcerent, an propriã hæc quoq; ſemina naturã haberent. Cũ autẽ forte vnà cũ puris ſeminibus in tritico quidẽ frequens lolium, in hordeo aũt parum, ſed magnam ægilopis vim enatam conſpiceret, in alijs quoq; ſeminibus itidẽ experiri eſt aggreſſus. Reperit igit in lente quoq; ex mutatione ipſius durum rotũdum q̃ aracum, & ſecurinum, ſemina non veſca enata: præterea aparinen, quæ non modo non eſculenta eſt, ſed plantę lentis, dum aſſurgit, vndique implexa ipſam ſtrangulat, ac ſuffocat, & detrahit nõ aliter, q̃ eruãgina eruũ. Atq; hæc quidẽ praua admodũ ſunt ſemina. Melãpyron aũt ideſt nigrũ triticũ nuncupatũ, ex tritici quoq; mutatione generat, ſed prauitate q̃ plurimũ à lolio relinquit. Deprehendit aũt alia quoq; ſemina ſimiliter immutari: proinde ijs, q ſeminibus ijs ſalubriter vti vellent, pręcepit, omne, quod prauũ eſſet, ſeligerent: neq; id pro nihilo ducerent, vt piſtores, qui populo publice inſeruiunt. Etenim, cũ anni conſtitutio praua aliqñ fuiſſet, loliũ affatim tritico innaſci contigit: quod cũ neq; agricolę accõmodatis ad eã rẽ cribris exacte purgaſſent, neq; piſtores, quod paucus eſſet tritici prouentus, ſtatim quidem multis caput dolere cœpit: ineunte vero ęſtate in cute multorũ, qui comederãt, vlcera aut aliud quoddã ſymptoma, quod ſuccorum prauitatem indicaret, eſt ſubnatum. Non igitur oportet nos in purgandis ſeminibus, quæ ad eſum comparantur, eſſe negligentes, perſuaſos, etiam ſi noxã, quæ quotidie fit, ob exiguitatem ſenſu non percipimus, quod tamen longo tempore ex ipſa aceruatur, tandem erupturum.

Galeni

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM LIBRI

De Fructibus agit, qui vel ex Arboribus, vel ex Oleribus proueniunt: de ipsis quoque Oleribus, quæ ad Alendum corpus sumuntur.

Quid Actum superiore libro, quid Deinceps agendum: ac de differentia Seminis & Fructus. CAP. 1.

B CVm à plantis & animalibus sumamus alimẽta, qui autẽ ante me fuerũt oẽs, in ijs, quæ de alimentis scripserũt, à cerealibus nuncupatis seminibus initiũ sumpserit propterea, ꝙ panũ esus inter ipsa est vtilissimus, ob eã causam ego quoq; de tritico, hordeo, typha, olyra, ad hæc de ijs, q̃ legumina ac chedropa appellant, primo libro tractaui. Deinceps aũt hoc libro ad alia alimenta, quę à plantis: post aũt ad ea, quæ ab animalibus sumuntur, quæcunque hominibus sunt vtiliora, eit transeũdum, nam id æquum mihi esse videtur: fuerũt q; nõ nulli, qui haudquaq̃ oibus cõgeneribus prius explicatis, neque alimẽtis oibus, q̃ à plantis sumuntur, post cerealia semina subditis, de illis prius semper tractarunt, q̃ maiorẽ hominibus afferũt vtilitatem. Suilla certe, & hœdina, & caprina, & vitulina, & bubula, & ouilla, & his nihilominus, quæ venatores in montibus aucupantur, magnum vsum prestare hominibus cernuntur, quemadmodum certe & volucria pleraque & aquatilia. Verum, cum reputassem genera oia vno libro comprehendi non posse, nihil magnopere interesse sum arbitratus ex ijs alimẽtis, quę prædictis supersunt, in secundo quidem volumine ea, quę à plantis: in tertio aũt ea, q̃ ab animalibus sumũtur, persequi. Licebit.n. cuiuis, qui opusculum, in quo alimentorum facultates, qbus maxime vti velit, sunt traditæ, ad manus habebit, nunc primum, nunc secundum, tertium ve librũ euoluere. Vt igitur sermo oĩs de plãtis primis duobus libris absoluat, ad ea, quæ dictis ante supersunt, aggrediens, hinc auspicabor. Omnia edulia, q̃ primo libro fuerunt memorata, plantarum erant semina: nunc verò à fructibus exordiens, in primis à seminibus eos distinguã, eo q; ma
C gis, ꝙ pleriq; crediderunt nihil interesse, siue semen dicas, siue fructum. Quæ igitur semina modo retulimus, exiguum quiddam à fructibus discrepant: ab ijs vero, quæ nunc memorabimus, non mediocriter dissident. Etenim fici fructus, sunt ipsæ ficus, quod vero in ipso est, κεγχραμίς Græcis dictum, semen est fici: sicut & acinus, totius vitis est fructus, solũ autem γίγαρτον, vitis est semen: pari modo & piri & mali fructus est pirum ac malum, semen autem tria aut quatuor grana, quæ in ipsis mediis habent. Quid iam loquar de cucurbitis, & cucumeribus, & ijs ipsis [a] † maturis, aut immaturis? aut quid reliqua huiuscemodi omnia cõmemorem? quamplurimum enim totus fructus à semine discrepat. Cęterum in fabis, lupinis, dolichis, lente, & alijs id genus seminibus, quæ siliquis obuoluuntur, quod qdẽ ex siliqua semine q; est cõpositum, est fructus: plurima tñ substantię pars in seminibus inest. Porrò aliorum propemodum omnium, quę primo libro memorauimus, semen solum mandit: solius aũt dolichi, dum adhuc viresci t, fructus integer estur, vbi.n. exaruerunt siliquæ, quæ semina ipsa cõtinent, hominibus sunt inutiles: fabarum aũt viridium siliqua non est esculenta, quemadmodũ neq; ciceris, neq; aliorum, quę Theophrastus vocare solet elloba, id est siliquata. Iure igitur dixi vulgo lobos, id est siliquas nominari, quos nõ nulli phaseolos nuncupant, ꝙ sola ipsorum siliqua sit vesca: verum de horum quidem facultate prius diximus: veluti
D etiam, ꝙ veterum nõ nullos existimo phaseolorum nomine dolichos comprehendisse. Cæterũ plantarum fructus ab arboribus sumuntur & oleribus hortensibus, inter quæ quidam medicorum pepones, melopepones, & cucurbitas recensent: à quibus hoc libro docere incipiam.

De Fructibus Fugacibus, quos Græci ὡραίους nuncupant. CAP. 2.

HOram anni, Græci id tempus appellant, in cuius medio caniculam exoriri contingit: tempus aũt id dierum est quadraginta. Hoc quidẽ tempore oẽs horarij, quos vocant, fructus cõstãt, non nulli iam declinantes, alij incipientes, alij in suo vigore, aut vltra vigorem, aut citra, consistentes. Vocant autem ipsos ὡραίους, non ꝙ id solum temporis sint, sed (vt mea fert opinio) quò ipsos ab ijs, qui ad reponendum sunt idonei, distinguant: qñ & triticum, & hordeũ, & omnia, quæ primo libro explicui, anniuersariam atq; æstiuam habent generationem, sed non cito corrumpũtur, quo modo cucurbitæ, mora, pepones, melopepones, persica, & alia id genus: quæ si quis in hyemem seruare volens, exiccata reposuerit, eo modo veterem naturam in contrarium immutabit. Non nulli certe e cucurbitis semen vacuantes, deinde ipsarum velut carnem siccantes, in hyemem quidem reponunt: † [b] vtũtur autẽ omnes ipso magis, q̃ alio quouis fructuũ esculentorum, quòd cæteris fructibus sint aridiores ac sicciores. Non tamen tritici, neq; hordei, neq; aliorum eiusmodi cerealium seminum, cum sunt reposita, natura in contrarium cedit: manent enim suis substan-

A † *Interps videtur sequutus esse tralationem veterẽ quæ habet. quicunque maturi ipsorũ sunt, et quicũq; nõ. Cod. græcus. quicũque ipsorum sunt pepones, aut nõ: & quicunque melopepones. Ioachinus Martinius Quid itẽ de peponibus & melopeponibus.*

B † Cod. græci manuscripti habent. χρῶνται δ' αὐτῷ πάντες μᾶλλον ἢ ὥς κολοκύνθαις αὐτᾶις. ἄχυλοί τε γὰρ γίνονται καὶ ξηραί, καττύμασι παραπλήσιαι μᾶλλον ἢ τινες τῶν ἐδωδίμων, i. Vetus interpres. vtunt autẽ ipso oẽs magis quã vt cucurbitis ipsis: aridæ enim fiũt, & siccæ, & cõdituris cõsimiles. magis q̃ aliqui esibilium fructuum. Ioachim⁹. quo oẽs magis q̃ [ipsis cucurbitis vtũtur: fiunt.n. aridæ exuccæ lignosę, & salgamaris vasculis similes,] supra quam ali⁹ quisp a n escũlẽtorũ fructuũ.

tijs talia,qualia erant,cum iam inde ab initio æstate fuerunt perfecta. Illud autem perspicuum est, E
ꝙ quæ corpus habent compactum,quemadmodum habitum ipsius habent perdurantem, ita soli
dum ac terreum,& obid multum nutrientem. Quæ vero consistentia sunt humida, corrumpun-
tur,exiguum q̃ habent alimentum,& quod facile è corpore excernatur: quę causa etiã ē, cur eius-
modi promptius,q̃ solida,per aluum deijciãtur: & potissimũ,cum nitrosum quippiam ipsis inest,
ac absterſorium: sicuti quædam ex fugacibus hanc ipsam facultatem habere ostendimus cõmemo
rabilem: quæ praui oris ẽt succi esse perhibemus ijs,quæ nullam saporis qualitatem habent sensibi
lem,quomodo aqua optima nullam habet. Hęc igitur omnia,& ijs multo magis, quæ ante exa-
ctam maturitatem mandimus,flatulenta quidẽ sunt,verum subducũtur celerius: quẽadmodum ẽt,
quæ succum habent tenuem,citius distribuunt. Sunt aũt omnia hęc praui succi: solus q̃ is vtiliter
ipsis vtetur, qui æstu vehementiore & longiore itinere sese confecerit: tũc.n. iuuãt,corporis squal
lorem humectantia: &,si frigida sumantur,moderate refrigerantia. Ac humectandi quidem sem
per habent facultatem,refrigerandi vero haudquaq̃ habebunt, si calida,sic,vt dixi, affectis fuerint
esitata: non.n. proprio temperamento adeo sunt frigida,vt,etiam si calida sumpta fuerint,ventri-
culum refrigerent: quare adscititia egent refrigeratione,quæ partium, quę tum ad ventriculum,
tum ad hepar pertinent (quibus primis occurrũt) calori aduersetur. His itaq; de omnibus eiusmo F
di edulijs,prius in vniuersum constitutis,nunc ad proprias cuiusq̃ facultates transibimus.

De Cucurbita. CAP. 3.

CRuda "quidem insuauis est,stomachum q̃ lædit, & concoctu est difficillima, adeo, vt, si quis Alex. trall. fol. 102
alterius cibi inopia cucurbitam mandere coactus fuerit (vt quidam iam est ausus) pondus
frigidum ventriculo incumbere sentiat, stomachum q̃ habeat euersum,ac vomituriat: quo solo
vomitu à prementibus symptomatibus poterit vindicari. Hanc igitur, & alia fugacium pleraq;,
postq̃ elixa fuerint,aut statim certe,aut in sartagine frixa, aut assa, omnes homines esse consueue-
runt. Atq; sermonem hũc perpetuo memoria teneto: est enim omnibus communis,quę per ignẽ
alterare est necesse. Cucurbita autem (de qua dicere institueram) elixa nullam euidentem saporis
habet qualitatem: nisi quis dicat quẽdam etiã hũc esse saporẽ, qui neq; acris est, neq; salsus, neque
acerbus,neq; amarus,neq; aliud quidquam eiusmodi manifeste repręsentat, veluti nec ipsa aqua.
Verum huiusmodi omnia cõmuni nomine vocare consueuerunt ἄποια id est qualitatis expertia,
vocentur q̃ nobis sic,clarioris doctrinę gratia. Cum ergo talis sit cucurbita,nõ immerito multos
apparandi modos admittit,vt quæ in medio sit omnis excessus, ob id q̃ ad quemuis excessum ex
æquo duci queat: quandoquidem nihil eorum,quæ congenitum quempiam habẽt excessum,in G
contrariam excessui parandi rationem facile ducitur. Proinde cucurbita,quantum in se est,humi
dum frigidum q̃,& ob id exiguum,corpori præbet alimentum,vt paulo ante de ijs omnibus,quę
succum habent aqueum ac tenuem,præcepimus. Facile autem subsidet,cum ob suę substantiæ lu-
bricitatem,tum ob cõmunem omnium ciborum humidorum rationẽ,qui scilicet citra adstrictio-
nem sunt humidi. Ad hæc coquitur non ægre,si modo prius corrupta non fuerit: id verò illi acci
dit,cum parata vitiose fuerit,aut succus prauus in ventriculo fuerit aceruatus: interdum autem,ꝙ
in ipso cessauerit. Quod alijs quoq; omnibus fugacibus, quæ humido sunt temperamẽto, solet ac
cidere: corrumpuntur enim in ventriculo,ni celeriter occupent subsidere. Quemadmodũ igitur
cucurbita,quantum in se ipsa est,succum,qui in totũ corpus alendi gratia distribuitur, habet quali
tatis,ad sensum,expertem,ita,cum alicui eorum,quæ vehementem habent facultatem, mista fue-
rit,facile illi assimilatur. Vt,si cum sinapi sumpta fuerit,succus,qui ex vtroq; in corpus distribuẽ,
acris cum manifesta caliditate erit. Eadem ratione,si cum salso quopiam mansa fuerit (vt quidam
in patinis cum salsamento struunt) succum in corpore salsum generabit: est autem sic apparata,
cibus suauissimus,si salsamentum ex ponticis illis fuerit,quæ μῆλα appellant. Quòd si cum malis
cydonijs elixa,condita q̃,vt decet,fuerit,succum austerum in distributione habebit præpollentẽ. H
Assa autem,vel frixa in sartagine quàm plurimum quidem de propria humiditate deponit, reli-
quum autem ipsius nullam insignem obtinet facultatem: vti nec cum in iure simplici parata fue-
rit. Cęterum ob aqueam qualitatem sibi innatam merito gaudet origano: omnia.n. eiusmodi suc
cis acribus,vel acidis,vel austeris,vel salsis admisceri postulant,si modo in cibo suauia sunt futura,
& ijs,qui vsi fuerint,nauseam non sunt paritura.

De Peponibus. CAP. 4.

VNiuersa "peponum natura frigidior est cum humiditate copiosa: habent autem quid abster- Alex. trall. fol. 103.
sorium,propter quòd vrinã cient,& deorsum expeditius,quàm cucurbita, melopepones q̃, A.l.2. t. 2. cap. 176. fol. 120. e.f
permeant. Quòd porrò abstergeant, intelliges, si sordidam cutem ipsis fricueris. Quam ob
rem,si quis ἔφηλιν aut lentes in facie habeat,aut ἀλφοὺς extimos & in superficie, hos quoque de-
tergent: semen tamen potentius,q̃ ipsorum velut caro, deterget, adeo, vt vel aduersus renes cal-
culo infestatos conueniat. Succum autem in corpore gignit vitiosum,id q̃ potissimum,cum cõ-
coctus probe non fuerit: quo casu choleræ morbo obnoxios efficere consueuit: nam & prius,cũ
corruptus fuerit, ad vomitum quoque est idoneus: largius que sumptus (nisi quis post ipsum ali-
quid eorum,quæ probi sunt succi,supermandat) omnino vomitum excitabit. Illud porrò per-

spicuum

Aſpicuum eſt homines in hoc quoque fructu appellationem feciſſe, quo modo in atramento, quo ſcribitur, quod μέλαν, appellant: nam vox hæc πέπων, velut τὸ πέπανον hoc eſt maturum, ſignificat: quod alijs quoque, quæ matureſcũt, conuenit. Nam & racemus, cum exacte eſt maturus, dici poteſt πέπων: quemadmodum certe, & cum non dum maturuit, nõ poteſt nominari πέπων, nimirum qui crudus eſt & immaturus. Ad eundem modum & fructus omnes autumnales, & pira, & cucurbitę πέπειρα id eſt matura, vocari conſueuerunt, quemadmodum & melopepon, qui in ſeipſo πέπονα id eſt maturum, continet: vnde medici quidam non ſimpliciter nominare voluerunt peponas, ſed totum id, συκυοπέπονα, id eſt cucumerem maturum, aut peponem cucumeralem nominari oportere contenderunt. Nos vero in præſenti ſermone de eiuſmodi non laboramus, vt quæ ad medicinam nihil conferant: multo enim ſatius eſt rem dilucide interpretari, quam huiuſmodi anxia diſquiſitione doctrinã obſcurare. Tum porrò clariſſime explicabimus, cum vocabula vulgo maxime vſitata eligentes, ipſorum ſignificationes ſeruauerimus.

De Melopeponibus. CAP. 5.

A.ibi. g Melopepones minus, q̃ pepones, ſunt humidi, necadeo praui ſunt ſucci, minus item vrinas mouent, tardius q̃z deorſum deſcendunt. Ad vomitum preterea excitandum, non tantum,
B quantum pepones, habent momenti: ſicut nec celeriter adeo, vt illi, in ventriculo corrumpuntur, cum prauus humor in eo collectus fuerit, aut alia quæpiam corruptionis cauſa ipſum prehenderit. Cæterum, tametſi in iuuando ſtomacho autumnalibus fructibus longe ſunt inferiores, haudquaquam tamen ei, vt pepones, ſunt noxĩ: neq; enim vomitum, vt illi, excitãt. Huc accedit, quòd in peponibus homines à carne intima, in qua ſemen habetur, abſtinẽt: in melopeponibus autem mandunt, id q̃z ipſis ad deiectionem confert. Qui vero eorum quaſi carne tantum veſcuntur, non tam cito eam, ac peponum, excernunt.

De Cucumeribus. CAP. 6.

VRinam quidem & ipſi, quo modo pepones, cient, ſed minus, q̃ illi, q̃ ipſorum ſubſtantia minus eſt humida: ideo q̃z non facile, vt illi, in ventriculo corrumpuntur. Inuenias autem, qui ipſos (ceu alia multa, quæ homines pleriq; coquere nequeunt) concoquãt, ob naturæ ſcilicet cum eis familiaritatem, quam nos tum in cõmentarijs de temperamentis, tum autem in libris de medicamentorum facultatibus, copioſiſſime expoſuimus, demonſtrantes à totius ſubſtantię proprietate, ſuum cuiq; animantium generi cibum eſſe familiarem. Aſinis quidẽ & equis paleam, fœnum, hordeum, ac id genus alia: Leoni autem crudas animalium carnes. Homini tũ has omnes coctas,
C tum panes ex frumentaceis ſeminibus, vt diximus, confectos: atqui & elleboro Coturnices: & cicuta Sturni citra noxam veſcuntur: ceu vtiq; eruo Boues. Quę igitur cuiq; coctu facilia, aut difficilia ſint alimenta, aut ex ſubſtantiæ proprietate, aut aliquo ſymptomate, per experientiam ſunt diſcernenda. Quid aũt ſibi velit, quod dico, ex aliquo ſymptomate, primo libro id expoſui. Quando quidem, quibus biliоſus humor, aut omnino prauum excrementum quoduis in ventriculo ſæpe congeritur, in ijs, quæ natura coctu ſunt facilia, celeriter corrumpũtur. Veluti hominibus quibuſdã, qui calorem natiuum habẽt non humidum neq; bene temperatum, ſed ſquallidum atq; igneũ: hi enim, quæ alĩ facillime concoquunt, facile alterata ea corrumpunt, ructus q̃z eis accidunt omnino nidorulenti. Cæterum illud perpetuo memoria teneto, q̃ ẽt, ſi quis eorũ quiduis, q̃ alijs concoctu ſunt difficilia, coxerit, ſuccus tñ, qui ex eo in corpus diſtribuitur, eandẽ retinet naturam. Nã fieri non poteſt, vt ſuccus, qui ex pepone diſtribuitur, craſſus ac terreus fiat, etiã ſi is coctus pulcherrime fuerit: queadmodum nec qui ex lente aut bubula diſtribuitur, euadet vnq̃ aquoſus ac humidus, quem ſanè & conſiſtentia tenuem appellant. Id autem plurimum habet momenti nõ modo ad ſanitatis cuſtodiam, ſed etiam ad morbi declinationem, vt alibi demonſtratum nobis eſt, & nunc rurſus ſummatim procedente ſermone repetemus. Ergo, qui cucumeres belle concoquũt,
D cum eo ipſo fiſi affatim ijs ſe impleuerint, ijs tandem longo temporis tractu accidit, vt ſuccus frigidus ac mediocriter craſſus in venis coaceruetur, qui in ea coctione, quæ fit in venis, haud facile mutationem in probum ſanguinem recipiat. Ob eam igitur cauſam omnibus praui ſucci edulijs cenſeo abſtinendum, etiam ſi ea quibuſdam concoctu ſint facilia: nobis enim non aduertentibus prauus ſuccus ex ipſis poſt longum tempus in venis colligitur, qui poſtea exiguam ad putrendũ occaſionem nactus, febres malignas accendit.

De Fructibus, qui ex Arboribus colliguntur. CAP. 7.

A.l.2. t.2. cap. 176. fol. 120. e.f Pira ſanè, & Poma, & Ficus, Perſica, Punica, & id genus alia, fructus ſunt arborum, quibus homines {vtiliter} veſcuntur: cum & alĩ præter hoc ſint, quibus homines nõ veſcunt, de quibus in præſentia dicere, non eſt inſtitutũ. In vniuerſum autem ac communi ratione, de fructibus, quibus homines veſcuntur, ſcire oportet, humidos quidem tenue humidum q̃z ex ſe diſtributum alimentum corpori præbere. Quam rem omnino conſequitur, vt eiuſmodi alimentum celeriter corpus totum permeet ac peruadat, excernatur q̃z tum per cutim, tum per vrinas. Proinde omnia eiuſmodi cibaria medici rite affirmant pauci eſſe alimenti. Contra autem habet in ſolidis fructibus conſiſtentia: ex ipſis enim alimentum copioſius corpori apponitur, tardius q̃z permeat, maxime cum ſuccum in ſeipſis habent craſſum, aut lentum, aut adſtringentem.

De Ficubus. CAP. 8.

QVod "omnibus quidem non modo autumnalibus fructibus, sed & ijs, quos fugaces appellant, est commune, id ficus quoque habent: non enim potuerunt succi prauitatem effugere, tametsi minus, quàm cæteri fugaces omnes, ipsius sunt participes. Verum hæc ipsis insunt bona, quòd ventrem prompte permeent, & quòd facile totum corpus peruadant: nam & abstergendi quoq; insignem habent facultatem: quo fit, vt post ipsarum esum Nephretici multas arenulas excernant. Pręterea, cum omnes autumnales fructus exiguum corpori præbeant alimentum, id omnium minimum ficubus vsu venit: carnem tamen non compactam neque firmam generant, ceu panis & suilla, sed sublaxam ac subinanem, vt fabæ. Flatibus tamen hæ quoq; ventrem implent, essent q; eo nomine admodũ dolorificæ, ni etiam celerem descensum essent adeptæ: cuius beneficio celeriter peruadentibus, flatus, quẽ excitant, non diu manet: atq; in eo minus cęteris fructibus autumnalibus lædere consueuerunt. Cęterum maturæ ficus immaturas nõ mediocriter antecellunt: quod & in alijs quidem omnibus fructibus cernitur, non tantũ tamen in eis est discrimen: nam, quæ ficus prorsus sunt maturę, nihil propemodum omnino lædunt. Quo modo nec Caricæ: quæ multiplicem quidem habẽt vtilitatem, si quis tñ largius esitauerit, ab eis offendetur, quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt: quo fit, vt ex ipsarũ vsu Pediculorũ multitudo proueniat. Habent etiã tenuandi facultatem & incidendi, qua ventrem quoq; ad excretionem irritant, renes q; expurgãt. Iecori autem lieni q; inflammatione obsessis sunt noxię, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum: obstructis autem illis, aut scirrho affectis, ipsæ ex sese non magnopere commodant, aut officiunt: sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistæ, non mediocriter iuuant. Proinde nõ nulli medicorum in dictis Lienis ac Hepatis affectibus exhibent ipsas longe ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, aut satureia, aut calaminthe, aut origano, aut hyssopo. Ad eũdem autem modũ, si Caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habent acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi, assumantur, iuuabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos: si quidem iecoris meatus, per quos fertur alimẽtum, apertos esse, non ęgrotis modo, sed sanis etiam, est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum sale tenuato, aceto, & garo præparatis, vescuntur, q ipsas vtiles esse experiẽtia didicerint. Verisimile autem est ipsorum non nullos medici cuiusdam consilio impulsos, ad edendas ipsas accessisse, deinde eam notitiam ad vulgus dimanasse. Qui vero cum cibo aliquo crassi succi caricas ficus've mandunt, non mediocriter offenduntur.

Aui. l. 2. t. 2. c. 276. fo. 150. a

" Al. tenuãte.

De Vuis. CAP. 9.

FIcus & "vuæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimum q; praui succi habent, pręsertim cum exactam maturitatem fuerint adepta. Porrò, quòd ipsa nutriant, maximo argumento sunt ij, qui vinearum fructum custodiunt: qui, cum duos menses solis vuis ac ficubus, quorum custodiæ præsunt, vescantur (nisi forte panis quidpiam cum illis addant) corpulenti tamen admodum fiunt: at caro, quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit, sed laxa est ac flaccida: ob id celeriter etiam, cum vesci ipsis desierint, constringitur ac considet. Verum "vuæ minus alunt, quàm ficus: maximum q; id ipsis inest commodum, quòd velociter subsideant. Quocirca, si quando hæserint, grauiter lædunt, cum id maturis ficubus non insit: hæ enim, etiam si non magnopere deorsum concedant, modo probe in vẽtriculo coctæ fuerint, alimentum corpori dant innoxium. Quorum neutrum vuis adest, neque enim retentæ belle coquuntur: &, dum in iecur ac venas distribuuntur, succum crudum generant, qui non facile in probum sanguinem mutetur. Nam acinorum substantia composita est ex ipsarum velut carne: & humore, qui per carnem est dispersus, ex quo fit vinum: præterea, ex seminibus, atque ex membranoso tegumento, quod omnia hæc extrinsecus circumambit. Cæterum seminum quidem substantia sicca est, & quodammodo adstringens: omnia'que intestina peruadit, nihil, quod sensu deprehendi queat, à sese mutata, non secus ac in ficubus κεγχραμίδες: hæc enim in vtroque fructu proportione inter se respondent, cum vtrunq; totius plantæ sit semen, permeet q; non alteratum, nõ in chylum versum, nulla deniq; in re immutatum. Est & proportio quędam in tegumentis vtrunq; fructum continentibus, quæ ipsis eum vsum præstant, quem cutis animalibus. Exiguam autem tegumẽtum id recipit in ventriculo mutationem: quo fit, vt quidam, cum ipsum & omne id, quod intus habetur, suxerint, vnà cum seminibus expuant: quæ & ipsa non nulli conantur expuere, potissimum cum acini grandes fuerint, nam in exilibus id factu est difficile. Liquet porrò, quòd aluus magis laxatur, si sola acinorum caro cum succo fuerit transglutita sine seminibus ac membrana extrinsecus ambiente. Laxatur autem impensius, cum solus ipse Succus expressus (Mustũ vulgo appellant) fuerit transglutitus: qui ventrem, ni velociter pertranseat, flatibus non nihil implet. Ex hoc sanè alimenti non nihil corpori accedit, copiosius tamen ex carnea substantia: eo q; accidit vuas quasdam nutrire magis, quàm deijci: contra, alias promptius deijci, q̃ nutrire. Ergo, quibus, exiguus est succus, magis nutriunt: quibus vero est vberior, minus quidem nutriunt, sed

A. l. r. f. 3. d. 4. c. 7. fol. 61. g

A. l. 2. t. 2. cap. 726. fol. 173. d

promptius

A promptius ſubſident. Vocant autem vuas eiuſmodi, generoſas, in quibus acini humidam quidē ſubſtantiam habent exiguam, ſolidiorem autem non paucam, quam ceu carnem acini eſſe diximus. Atq; ijs vtunt̄, eas varijs modis autumno reponentes: etenim in muſtum ipſas conijciunt, impletas q; ijs nouas ollas in vinaceis recondunt. Voco autem vinaceos, ſolidas vuę reliquias, cū in torculari ſuccus iplius omnis prorſus expreſſus fuerit: quas etiam homines in dolijs componunt, ſtipantes ipſas valide ac conſtringentes: appellant q; idipſum τρύγα id eſt fęcem, quod ego vinaceos appellaui: nomine autem στεμφίλου id eſt vinaceorum, acinorum radicem, quæ ex palmite enaſcitur, appellant, quam nos βότρυχον nominamus, vnde acini ipſi pendent. in hanc igitur τρύγα ollas nouas vuis refertas condūt, operculis exacte obturantes, ne alicunde difflentur, &, quà operculum cum olla committitur, pice illinunt, perſpiratus omnes obſtruentes. Ipſam autem ollam eſſe oportet ex luto ſuaueolente & perfecte aſſato. Huiuſcemodi certe vua ventriculum diſſolutum roborans hominibus cibū faſtidientibus appetentiam excitat, non tñ per aluum ſubſidet: &, ſi ſumpta largius fuerit, caput ferit: quæ in muſto cōditur, magis adhuc, quàm hæc, caput infeſtat: penſilis vero nihil prorſus caput lædit, ventrem autem nec liſtit, nec ad deiectionem irritat: eodem autem modo ſe habet & ad appetentiam, vt quæ nec imbecillam excitat, nec fortem
B diſſoluit. Porrò aliarum vuarum ea concoctu eſt facillima, quam dixi homines in muſto & vina eijs in totum ſequentem annum vſque ad ſecundam vindemiam reponere. Quæ autem ex ipſis ſuſpenduntur, cum inaruerint, ſunt inutiles, alię quidem ſtatim ipſo vere, aliæ vero omnino ſaltem æſtate. Non parua autem eſt inter vuas differentia, quòd aliæ ſint dulces, aliæ acidæ, aliæ auſteræ, alię denique quæ nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipſas vinoſas. Cæterum, quæ Dulces ſunt, ſuccum habent calidiorem, ob id ſunt ſitibundæ. Auſteræ vero & acidę frigidiorem: Vinoſæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Dulces item aluum ſubducunt, & maxime ſi ſint humidæ: acidę auſterę q; non huic modo rei, verumetiam coctioni in ventriculo, diſtributioni, ac nutritioni, ſunt noxiæ. Acidæ certe, etiamſi exactam in ipſa vite maturitatem adeptæ, ſuſpendantur, ne ſic quidem dulceſcunt: auſterarum autem quædam, ſi ſuſpenſæ diutius fuerint, dulciores redduntur: acerbę vero, vt, acidę, etiam ſi ſupenſæ fuerint diutius mutationem in dulcius nunq; poterunt aſſequi: quocirca ipſarum eſus perpetuo eſt caueiC ndus. † Omnium quidem certe vſus (ſi quis moderate ſumat) eſt tutiſſimus, cū vuæ natura fuerint carnoſæ, ac maturę: quæ vero nullam auſteram qualitatem, vel acidam præ ſe ferunt, ſiue in vite ſummam maturitatem obtinuerunt, ſiue quod maturitati deerat, ex conſequenti ſuſpenſione ſint adeptæ, eas humidas, affatim ventris deijciendi gratia licet ingerere. Quidam autem in eundem vſum, muſtum quoq;, id q; dulciſſimum, bibunt, id enim maxime ſubducit: quod vero ab vuis auſteris aut acidis eſt expreſſum, ad omnia eſt peſſimū. Equidem nominibus ſic ſum vſus, quem admodum homines huius ſeculi vtuntur, ſatius eſſe ratus, res dilucide docere, quàm vetere lingua Atticorum vti. Quibus vero antiquius id, doctrinæ perſpicuitate fuerit, vuarum partes ſolidas, quæ muſto expreſſo ſuperſunt, βρύτια appellant: στέμφυλα autem, oliuarum, cum oleum fuerit expreſſum: quod vero craſſum in vuis ſubſidet, vulgus Atticorum τρύγα id eſt fæcem, nominat: proinde nulla apud eos in vocibus eſt homonymia, vt apud alios homines, qui βρύτια etiam τρύγα nuncupant. Quin & tertia quædam huius nominis τρυγός, eſt ſignificatio, Græcis huius memoriæ vſitata: nam vinaceorum dilutum, τρύγα vocitant: quod rurſus ab Atticis δευτερία, à noſtratibus στεμφυλίτις id eſt Lora, appellatur. Coniectis nanque in parua dolia vinaceis tantum aquæ ſuperaffundunt, quoad omnia permadeant. Quod vbi ſatis factum videtur, in dolij fundo foramen aperiunt, vt dilutum effluat: id q; pro vino bibunt. Perſpicuum autem eſt, quòd pro vinaceorum copia aquam, experientia docti, affundunt: quo videlicet lora neque aquoſior ſit, neq; meracior. Deinde rurſum aliam aquam, parciorem tamen priori, vinaceis affundunt ita, vt id
D quoque in potu ſit tolerabile: quod quidam Attici proprie, non vt prius, δευτερίαν nominari volūt. Vtraq; lora capiti dolorem affert, niſi quis dilutiores ipſas bibat, ſed prior magis caput ferit. Commodum autem huic potui id ineſt, quòd ocyus per vrinas reddatur: qua in re magnum eſt pro varia vuarum (ex quibus ſunt vinacei) ſpecie diſcrimen. Quandoquidem, ſi dulces fuerint, potus multo erit ſuauior citius q; per vrinas reddetur: ſin vero acerbæ aut acidæ fuerint, inſuauior longe ac minus ciens vrinas. Id autem dilutum valentius multo fit ac vinoſius, cum τρὺξ id eſt vinaceus, ad ver aut æſtatem fuerit aſſeruatus. Hyeme vero ſi quis vtatur, vt caput minus ferit, ſic & per vrinas minus ſecedit.

† *Omniū quidē certe vſus (ſi quis moderate ſumat) ē tutiſsimus, cū vuæ natura fuerint carnoſæ ac maturæ, ſiue in vite sūmā maturitatē obtinuerit, ſiue quod maturitati deerat, ex ſuſpenſione ſint adeptæ. Poſt pēſiles aūt, eas q̄ nullā auſterā vel acidam qualitatem præſeferunt, affatim ventris deyciē di gratia licet ingerere.*

De Vuis Paſsis. CAP. 10.

VVæ paſſæ cum alijs vuis eandem habent rationem, quam caricæ cum ficubus. Multæ enim fiunt dulces, acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ vero ex dulci & auſtera qualitate ſunt miſtæ: quanq; dulces non nihil quoq; auſteræ qualitatis habent: & auſteræ, dulcedinis. Cæterum, vt dulces temperamento ſunt calidiore, ita auſterę frigidiore. Ad hoc auſteræ ſtomachum roborant, & ventrem conſtipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipſas conſtitutionem dulces obtinent, vt quę nec ſtomachum diſſoluant, nec aluum ſubducant. Dulcibus tamen vt vis quædam ſemper ineſt contemperandi, ita & mediocriter detergendi:

quibus duabus facultatibus exiguas mordicationes,quæ os ventriculi infestant (quod & stoma- E
chum appellamus) obtundunt. Perspicuum enim est,ꝙ mordicationes maiores valentiora postu
lant remedia: inter passas autem præstantiores sunt,quæ tum pingues sunt, tum corticem habent
tenuem. Nõ nulli autem,& recte sanè,è dulcibus grandibus q̃ (quales sunt Scybelitides) prius,
q̃ mandant,semina eximunt: quę & ipsę inueteratæ,cutim duram crassam q̃ habent: eas q̃ prius
in aqua coguntur macerare, nam & semen ipsum facilius sic eximitur. Aliæ quædam sunt his cõ-
trariæ,solidæ & crassæ,quæ nullum prorsus semen habent: crescũt hę in Cilicia, colore subflauo:
In Pamphylia autem Scybeliticæ,& colore nigrę, quæ, vt dixi, sunt maximę: minimæ autem in
Cilicia,fuluę proueniunt. Alię præter has in Cilicia nascuntur, colore nigro, magnitudine me-
diæ: quemadmodum & apud alias pleraſq; gentes,potissimum in Lybia. In Asia autẽ variæ pas-
sarum species,mediocri magnitudine proueniunt: etenim quædam subflauæ,aliæ nigræ,aliæ dul-
ces,& aliæ subausterę,cernuntur. Porrò in frigidis regionibus ne vuę quidem ipsę maturari ex-
quisite queunt, nedum passarum quæpiam: quapropter resinam vinis immittunt, ne celeriter
acescant. Porrò,quemadmodum passarum differẽtia,quæ à colore sumitur,nihil ad passarum fa-
cultatem confert,ita nec magnitudo: sola autẽ qualitatis, quæ gustui inest, differentia potest oĩa:
cui soli intentus,inuenies (vt ante diximus) & in quibus,& quo tempore vti conueniat. Alimen F
tũ ex passis tale qualitate in corpus distribuitur,qualis ipsarum natura fuerit: dulce ex dulcibus,au
sterum ex austeris,mistum ex ijs,quæ vtriusque qualitatis sunt participes: quantitate vero copio-
sius ex pinguibus ac dulcibus: parcius ex austeris & macris. Quòd si passarum pinguium ac dul-
cium,à quibus semina fuerint exempta,parem molem cum pari vuarum mole conferas, passas
valentius nutrire deprehendes. Huiusmodi sanè,vt minus,q̃ caricę,subducant abstergeant q̃,ma-
gis tamen,quàm illæ,stomachum ″iuuant.

A.l.2.t.2. cap. 726.fol.175.b

De Sycaminis,quæ & Mora appellant. CAP. II.

NOn hæc Attici sermonis affectatoribus scribimus (fortasse enim ne legere quidem ipsa dignarentur,corporis simul & animi sanitatem pro nihilo ducentes) {sed medicis quidem, qui de Atticismo non magnopere laborant: tum autem & alijs, qui, vt animalia ratione prædita,honorem gloriam diuitias & authoritatem inter ciues, corporis & animi valetudini postponunt.} Certo enim scio hos linguam Atticorum nihilo pluris, quàm cętærorum hominum,æstimare: corporis vero sanitatem præstantius quiddam ducere ac dignius ei homini, qui viuere secundum naturam studuerit. Cum igitur intelligam sermonem simpliciorem ijs esse vtiliorem, nominibus vtar,quæ ipsi intelligant,etiam si vetustis Græcis non sint consueta. Mororum igi- G
tur nomen vulgo est cognitum, si non alia de causa, saltem ob medicamentum στοματικὸν id est
ori gratum, quod δι' ἀμόρων appellatur, quod eorum succum recipit. Quosdam autem ex fru-
ctibus autumnalibus, quos deinceps recensebimus, pleriq; homines ignorant, quo noníme ante
annos sexcentos ab Athenienſibus fuerint appellati. Animaduertunt enim huius tempestatis
Athenienses,fructus omnes non alio nomine appellare, quàm quo reliqui Græci appellant: sed
& mora ipsa sycamina nihilo minus, quàm mora, nominare, item perſica, nuces, præcocia, ac in
summa,reliqua omnia pro aliorum Græcorum consuetudine. Neq; enim detrimenti quidquam
ipsis ex vetustarum appellationũ ignoratione accidet, si facultates ipsorum exploratas habuerint.
Satius enim fuerit scire,ex ijs cibis,qui ad excretionẽ incitant,posteriores quidem sumendos,qui
tarde permeant: omnium autem primos,qui celeriter quidem peruadunt, corrumpuntur tamen,
si in ventriculo morentur diutius: quàm ipsorũ nomenclaturas nosse. Non tamen omnino igno
rare homines mihi videntur, qui ordo in ijs, quæ mandunt, sibi sit seruandus: quandoquidem
ipsos videas in plurimis cibarijs eum seruare. Præsumunt enim radiculas, oliuas, & fœnum grę-
cum ex garo: post hæc, maluas, betam, & alia id genus olera cum oleo & garo. Etenim, si vel tan
tillum mentis habeant, diuturna experientia docet eos facultates eorum, quæ quotidie cibi gra- H
tia sibi pręparant: quorum vero multo interuallo vsus atque experientia incidit, ea soli homi-
nes solertes obseruant,ac memoriæ mandant. Sycamina igitur celerrime pertranseunt, cibis q̃
alijs præeunt,si in ventriculum purum inciderint,& sumpta primis epulis fuerint. Quòd si sum-
pta post alios cibos fuerint, aut etiam prauum succum in ventriculo offenderint, celerrime vnà
cum alijs cibis corrumpuntur nouo quodam corruptionis genere, & quod verbis explicari ne-
queat,vt in cucurbitis accidit. Omnia enim hæc,si modo celeriter incorrupta subsederint, cibis fu
gacibus minus sunt noxia: sin minus, corrumpuntur non aliter, quàm pepones: quanquam hi
quoq;,si celeriter subducantur,nullam magnam noxam afferunt. Tempus autem vtendi, vt pe-
ponibus,ita & moris est,cum corpus ventriculi squallore ęstuat, quo tempore necesse quodam-
modo est hepati quoq; idem accidere. Cucurbitæ quidem & cucumeri tum maturo, tum ante
maturitatem, ad hæc & melopeponi,nulla adstringens qualitas inest: sycaminis vero, & potissi-
mum cum non dum admodum maturuerint,qualitas eiusmodi conspicue inest: immaturioribus
autem inest simul & acida. Proinde non nulli ab arbore ipsa detrahentes ac siccantes reponunt,
medicamentũ ″ad dysenteriæ,ac diuturnæ diarrhœę curationem,vtile sibi futurũ. At nunc nobis A.l.2.t.2. cap. 491. fol.150.b
non est propositũ medicamentorum facultates exponere. Rursus igitur ea repetamus,quę syca-
mina

A.l. 2. t. 2. ca. 559. fol. 137.c C

A.l. 2. t. 2. cap. 160. fol. 119.b D

A.l. 2. t. 2. cap. 301. fol. 132.d

A.l. 2. t. 2. ca. 446. fol. 145.d

A.l. 2. t. 2. ca. 564. fol. 159. d

A mina ipſa,vt alimentum,poſſunt agere. Quòd quidem celeriter ſubducantur,dictum nobis prius fuit: quod eis accidit forte propter ſolam ſubſtantiæ humiditatem ac lubricitatem: forte etiam propter admiſtam qualitatem quandam acriorem,quæ deiectioni excitandæ ſatis eſſe poſſit: quandoquidem qualitas adſtringens,non modo ad ſubductionem nihil confert,verum etiam ſuapte natura ventrem conſtipat. Didiciſti autem ex commentarijs de ſimplicium medicamentorum facultate pleraq; eſſe corpora,quæ facultates habeant contrarias. Coniector igitur mora exiguam in ſe ipſis habere facultatem eiuſmodi,qualis magna medicamentis purgantibus ineſt: cuius beneficio non modo facile ſecedunt,ſed corrumpuntur etiam,ſi diu in ventre manſerint. Quòd ſi corrupta (vt dixi) non fuerint, omnino quidem humectant,non tamen omnino refrigerant, niſi ſumpta fuerint frigida. Alimentum autem corpori præbent minimum, quo modo pepones: non tamen, vt iſ, vomitum excitant,neq; ſtomachum lædunt.

De Ceraſiis. *CAP.* 12.

EX Ceraſiis quædam ſunt, quæ moris ſunt ſimilia,cuiuſmodi ſunt ea,quæ minimam habent adſtrictionem: alia ruborum fructui,vt ea,quæ euidentius adſtringunt: quædã autem ſunt, quę vel valentius iſs adſtringant. Proinde memoratæ cuiuſq; ſpeciei facultatem, ex iſs, quæ de ſycaminis & rubi fructibus diximus,potes colligere.

De Rubi Fructibus. *CAP.* 13.

RVborum fructum homines apud nos *βάτινον* appellãt,quemadmodum mora & ſycamina: vtroq; enim modo ipſa nominant. Sunt autẽ *βάτινα*,q̃ mora,magis adſtringẽtia: &, ſiquis largius iſs veſcatur,capitis dolorem ſentiet: alij vero & ſtomacho anguntur. Proinde fructũ hunc abluamus,oportet, prius,q̃ mãdere ipſum aggrediamur: qd' maxime in ſycaminis quoq; eſt faciẽdum. Non tamen ventrem ſubducunt,ſed potius cohibent: &, ſiquis immatura ipſa prius ſiccata repoſuerit,multo etiam magis cohibebunt. Omnia tamen medicamenta, quæ ex mororum ſucco parantur,ſi facta ex iſs quoq; fuerint, facultatem habebunt efficaciorem.

De Fructibus Canirubi. *CAP.* 14.

FRuctus canirubi multo magis,quàm ruborum,adſtringit: ob eam q̃ cauſam ventrem magis cohibet. Veſcuntur autem ipſo frequenter ruſtici,exiguum alimentum corpori ſuggerente: vocant q̃ *κυνόβατον* id eſt canirubum.

De Fructibus Iuniperi. *CAP.* 15.

A.l.2. t.2. cap. 359. fol. 137.c

FRuctus "iuniperi,qui *ἀρκευθὶς* dicitur,acris eſt admodum cũ exigua dulcedine,& minori prętea adſtrictione: habet autẽ & aromaticõ quiddam. Perſpicuum igitur eſt,cp calefacit quidem tum propter acrimoniam (demonſtratum enim eſt acria omnia calefacere) tum autẽ maxime propter odorem ac guſtum aromatibus adſimiles (omne enim *ἄρωμα*, calidum. Hepar autem & Renes purgat,& ſuccos craſſos ac lentos videlicet tenuat: vnde medicamẽtis ſalubribus admiſcetur. Alimentum autem ex ipſo exiguum corpori hominũ accedit. Quòd ſiquis ipſum largius ſumpſerit,ſtomachum mordet,& caput calfacit,ob id q̃ ipſum nõ nunquam replet, doloribus q̃ infeſtat. Ventrem,nec proritat,nec cohibet: vrinas tamen mediocriter ciet.

De Fructibus Cedri. *CAP.* 16.

FRuctus cedri,qui *κεδρὶς* dicitur,colore quidem & figura fructui iuniperi eſt ſimilis,ſubflauus enim eſt ac rotundus: diſſidet autem ab eo acrimonia. Nec multum abeſt, quin fructus hic ex genere ſit medicamentorum,cum nullum præbeat corpori alimentum,niſi quis aqua ipſum macerarit. Omnibus enim Acribus id eſt commune,vt ſoluta ipſorum acrimonia exiguum alimentũ corpori præbeant. Quin etiam cedrorum fructus,vt fructu iuniperi durior eſt ac ſiccior, ita profecto exilior,nihil,vt ille,habens aromaticon. Perſpicuum autem eſt,cp & ſtomachum "valde mordicat,& capiti dolorem infert,niſi quis ipſum parciſſime ſumpſerit.

A.l.2. t.2. cap. 160. fol. 119. b

De Nuce Pinea. *CAP.* 17.

A.l.2. t.2. cap. 301. fol. 132.d

NVx "pinea boni ac craſſi eſt ſucci, multum q̃ nutrit, non tamen facile coquitur. Appellant autem nunc Græci ipſum non *κῶνον*,ſed *στρόβιλον*.

De Fructu Myrti. *CAP.* 18.

A.l.2. t.2. ca. 446. fol. 145.d

GRæci "fructum hunc *μύρτα* nominant. Nutrit q̃ tenuiter æque,ac fructus iuniperi: facultatẽ tamen habet contrariam,quandoquidem valenter adſtringit,& ob id ipſum aluum ſiſtit. Nõ tamen pro ratione adſtrictionis, frigidus facultate eſt, propterea, quòd adſtrictionem habet non ſolam,ſed acrimonia etiam quadam admiſtam. Porrò Cibis omnibus,qui qualitatem medicamentoſam habent vehementem,eſt commune, vt,cum eam qualitatem elixatione aut aſſatione, aut maceratione depoſuerint,exiguum corpori dent alimentum, prius autem prorſus non nutriant: Id enim ipſum & Cępis & Porris accidit.

De Perſicis. *CAP.* 19.

FRuctum hunc, ſiue mala perſica, ſiue (vt Græcis nunc mos eſt) ſimpliciter perſica appellare velis,ſiue aliud quoddam vetus nomen præter hæc veſtigare,potes id per magnum ocium facere. Nunc autem diſcas (quod nominibus ipſis erit vtilius) quòd ſcilicet ipſorum "ſuccus & veluti caro facile corrumpitur,praua q̃ omnino eſt. Quocirca (quod quidam facere ſolent) non ſunt

A.l. 2. t. 2. ca. 564. fol. 159. d

poſt

poſt alios cibos mandenda, corrumpuntur enim in ſuperficie natantia: ſed in omnibus, quæ pra- E
ui quidem ſunt ſucci, verum humida ſunt ac lubrica, & quæ ſubduci facile queant, id communiter
tenendum, ea ob id ipſum ante alios cibos eſſe ſumenda. Ita.n. fiet, vt & citius ſubducantur, & alijs
cibis viam muniant: quæ, ſi ſumpta poſtrema fuerint, vnà ſecum alia quoq; corrumpent.

De Armeniacis ac Præcocibus. CAP. 20.

HÆc quoq; ex genere ſunt perſicorum, bonitate non nihil illa ſuperantia: neq; enim "in ven- A.l.2.t.1.cap.
triculo, vt illa, corrumpuntur, neq; aceſcunt. Vulgo autem ſuauiora apparent: vnde etiã ſto 143.fol.111.b
macho ſunt gratiora (cætera enim illis ſunt ſimilia) ſuauibus autem omnibus id ineſt: quemadmo
dum inſuauibus, vt ventriculum reſupinent ac ſubuertant, & ad vomendum incitent, cupientem
quàm celerrime, quod infeſtat, abijcere: id quod facit pro momẽto eorum, quæ infeſtãt: quæ enim
vergunt deorſum, ea ipſa expellit: quæ vero ſupernatant, per vomitus eijcit. Idem facit, & eũ ſuc-
ci praui ex toto corpore in ſeſe defluunt: etenim, qui ex ijs in partem ventriculi ſuperiorem con-
fluunt, vomitu vacuantur: qui vero in inferiorem, pariunt diarrhœam. Porrò, ꝙ fructus omnes
autumnales exigui ſint alimenti, dictum id nobis prius fuit. Præcocia tamen, quæ vocant, arme-
niacis ſunt præſtantiora. Qui tamen præcocium nomen fugitant, vtraq; mala armeniaca appel-
lant: alij vero armenia, per quatuor ſyllabas, non quinque. F

De Malis, & Saporibus, qui in eis inſunt. CAP. 21.

GEnus horum non eſt ſimplex, quo modo neq; pirorum, neque punicorum. Quædam enim
ſunt, quæ ſaporem habent auſterum: alia acidum, aut dulcem: non nulla etiam ex ijs miſtum,
apparent q; & dulcia ſimul & adſtringentia. Præterea alia quædã cum dulcedine manifeſtum ha-
bent acorem. Ad hæc, alia cum acore acerbitatem. Inuenias aũt interdum, & quæ hos tres ſapo-
res ſimul habeãt euidentes adeo, vt acida appareant & dulcia, acerbitatis q; habeant non nihil.
Perſpicuum autem eſt, ꝙ adſtringens, auſterum, & acerbum, tria hæc nomina ſaporis, qualitatem
vnicã ſignificant. Quòd vero acerba quidem in eo ab auſteris differant, ꝙ valentius adſtringant,
(cõmune autem ipſorum genus eſt adſtringens) ex quarto libro de ſimplicium pharmacorum fa
cultate didiciſti, in quo de ſaporum ſubſtantia ac facultate tractauimus. Memor igitur illorũ ſcito
mala "quidem, quæ adſtringunt, ſuccum habere frigidum ac terreum: quæ verò acida apparent, A.l.2.t.2.cap.
frigidum quidem, verum tenuium eſſe partium: mediꝙ autem temperaturæ eſſe dulcia, quę tamen 562.fol.151.b
ad calidius vergunt: quemadmodum, quæ omnis qualitatis ſunt expertia, ac veluti aquoſa, ad fri-
gidius inclinant. His igitur vteris pro vincenti in ſaporibus facultate, auſteris quidem pomis, cũ
ventriculus vel propter calidam intemperiem, vel multam humiditatem fuerit imbecillus: acer- G
bis autem, cum duo hæc aucta admodum fuerint: acidis, quando ſuccum craſſum, qui non magno
pere frigidus ſit, ſuſpicaberis in ipſo eſſe collectum: quandoquidem ſuccus frigidus non acida, ſed
acria poſtulat. Vtraque certe & acida & acria ſuccos craſſos incidunt: in eo tamen differunt, ꝙ hæc
quidem cum calfactione: illa autem cum refrigeratione id prẽſtent. Perſpicuum porrò ex ijs, quę
ſæpe iam diximus, eſt, ꝙ adſtringentia quidem, quantum in ipſis eſt, aluí deiectiones ſemper cohi-
bent: acida vero, cum ſuccum craſſum in ventre inuenerint, ipſum incidũt, ac deorſum ſubducunt,
ob id q; deiectiones humectant: quòd ſi ventrem purum inuenerint, ipſum magis ſiſtunt. Porrò
ſuccus dulcis, cum ſine acrimonia & craſſitie, hoc eſt, cum ſolus planè fuerit, aptius, quantum in
ipſo eſt, diſtribuitur: ꝙ ſi acrimoniam, aut craſſitiem habuerit, facilius ſubducitur. Eſt autẽ & aliud
ſucci genus, non in pomis modo, verumetiã in alijs omnibus, quod aqueũ & qualitatis expers ap-
pellant, vt antea quoq; diximus: quod ſtomachum quidem minimum iuuat, in medio autem eſt
memoratarum facultatum, quemadmodum & aqua ipſa. Ineſt autem pomo eiuſmodi id vitium,
ꝙ, cum ad mandendum ipſum aut voluptate aut vtilitate adducantur, quando neq; guſtu iucun-
dum ipſum, neq;, quemadmodum adſtringẽtia, robur ventri inducere, neq; fluentem ipſum ſiſte-
re comperiunt, merito contemnunt: quemadmodum & apud nos quidem in multis Aſiæ locis, H
ſuibus ipſum proijcimus, πλατανίσιον appellantes, ꝙ tenera platanorum folia guſtu quodammo
do repræſentet. Cęterum ab optimis etiã in toto genere malis, priusq; in arboribus maturuerint,
cauendum eſt: concoctu enim ſunt difficilia, & frigida, tarde q; permeant, & praui ſunt ſucci vt in-
terim omittam, ꝙ ſuccum etiam habẽt frigidum, ac leuiter craſſum. Quæ vero belle matura in hye
mem & ver proximum aſſeruãt, ea ſæpe in morbis maximum afferunt præſidium, vel cataplaſma-
tis modo cum farina admota, aut in calidis cineribus mediocriter aſſata, aut pulchre in aquæ bulliẽ
tis vaporibus percocta. Cæterum poſt cibum ſtatim dare ipſa conueniet: non nunquam autem et
cum pane ad ventriculum & ſtomachum roborandum ijs, qui deiecta ſunt appetẽtia, tarde q; con
coquunt: quiq; vomitu, diarrhœa, ac dyſenteria infeſtantur. In hunc vſum acerba ſunt apta: para-
ta enim, vt iamiam præcepi, mediocrem retinent adſtrictionẽ, cum, ſi mediocriter auſtera fuiſſent,
in eiuſmodi apparatu adſtrictionem omnem depoſuiſſent: ob id q; ſimilia ijs euadunt, quæ ab ini
tio ſunt aquea.

Qui Fiat, Vt Eſus Pomorum aut pirorum Adſtringentium, Ventrem quibuſdam deijciat. CAP. 22.

CVm autem quoſdam audiuiſſem, qui dicerent ventrem ſibi ab eſu adſtringentium ſubduci,
ſatius eſſe putaui, quæ de eo ratione atque experientia ſæpe cognouiſſem, hoc loco ſemel

fuſius

A fusius explicare. Cum Protas rhetor quidam, ciuis noster narraret ventrem sibi post esum pomorum ac pirorum austerorum deijci, re intellecta atq; in ipso per experientiam comprobata, audacius postea in alijs id ipsum sum expertus. Rogaui.n. hominem, vt mecũ vel vnum diem viueret, vt scirem, quo tempore, & quàm multis vesceretur adstringentibus: ac primum hominem statim sum hortatus, vt more suo viueret, ne've vlla in re consuetam sibi victus rationem immutaret. Ipse autem, cum post balneum, paucula aqua præbibita, fœnum græcum, radiculã, & id genus alia (quæ ante alios cibos omnes ferè sumere cõsueuerunt) similiter & ipse sumpsisset, vinum q3 dulce, quantitate mediocri, adbibisset, comedit deinceps maluas cum oleo & garo & pauco vini: & post illa piscis quidpiam, suillæ, & auis. Deinde, cum secundo bibisset, pauco tempore intermisso sumpsit pira austera: postea deambulatum progressi, non multum deambulauimus, cum venter illi maiorem in modum est solutus. Quæ cum essem conspicatus, pactus sum amico, vt postridie, quæ ad suam victus rationem pertinerent, mihi committeret. Qui cum mihi prompte esset assensus, prima omnium, post balneum, pira exhibui: deinde alia deinceps, vt consueuerat: quibus peractis, non modo non vehementer, sed ne mediocriter quidem aluum deiecit. Mirabatur sanè (vt par est) rei euentum, causam q3 eius à me sciscitabatur: cui ego hęc, quę nunc referam, exposui. Nam cum
B garum, inquam, vnà cum ijs, quæ cum eo sumpseras, aluum suapte natura subducat, id q3 iam ante fecerit, adstringentia postremo loco sumpta ijs potissimum, qui stomachum habẽt imbecillum, deiectionis sunt causa, ventriculum roborantia, & ad expellendum deorsum, quæ in sese continet, incitantia: quod magis (inquam) fatebere, si cras prima omnium adstringentia sumpseris: secunda autem post illa, carnosa: omnium postrema, quæ cum oleo & garo mãduntur. Minime, inquit, repente enim vomerem, si maluas vltimas cum oleo & garo mãderem. Optime, inquam, respondisti: illa enim ventriculum subuertunt, & potissimum os ipsius, quod iam omnes stomachum vocare consueuerunt: adstringentia vero roborant, ac firmant: quo fit, vt, siquis alius succus ventriculum subuerterit (quod solet bilis pallida efficere, in quibus copiosior est aceruata) qui sic est affectus, siquod adstringentium gustarit, succum infestantẽ repente deorsum excernet. Deinde ostendi ei iuuenem quendam, qui narrabat, cum paucis diebus ante, purgandi gratia, succum scammoniæ sumpsisset, & horis quinq3 post sumptum medicamentum iam præterlapsis nulla secuta esset excretio, stomachum quidem sibi premi, ventriculum autem intumescere ac grauari cœpisse, quas ob res pallidum se attonitum q3, atq; animi incertum, symptomata, quibus infestabatur, mihi communicasse. Quo'nam igitur modo hominem sanauerim, audi, inquam, iuuenẽ ipsum. Tum pro-
C tinus præsentem ei exhibui, ac narrantem, vt ego imperarim sibi, exiguum quiddam mali adstringentis, aut punici, aut piri manderet: ipse autem simul atq; comedisset, malis statim fuerit liberatus copiosissima ac conserta ex ipsius ventre facta excretione. Scito igitur (dixi rhetori) tibi quoque idem contingere, cum propter ventriculi totius ac stomachi imbecillitatem, adstringentia postremo loco sumpseris. Tum ille, verissimum, inquit, est, quod dixisti: talis enim mihi natura est stomachus, facile q3 à quibusuis subuertitur: ego vero post cibum studiosius austerum quidpiam esito, tunc, cum ipsum supinum admodum esse sentio, adeo, vt propè iam nauseet. Ex hac de rhetore narratione satis intelligere poteris ijs, qui stomachum habent imbecillum, ventrem deijci, cum postremis epulis adstringentium quidpiam sumpserint.

Nova à Scammonio introducta vt corrigatur à Gal.o

De Cydonijs & Struthiomelis. CAP. 23.

His pomis eximium quiddam, quod in alijs non inuenitur, inest. Nam præter q̃, q adstrictionem habent copiosiorem, succus etiã eorum diu durat ac permanet, siquis ipsum cum melle coctum asseruare velit: cum aliorum pomorum succus, si reponatur, acescat propterea, q multam habet humiditatem frigidã. Nos aũt & medicamentum, quod ex succo struthiomelorũ conficitur, quod q3 ijs, qui deiectam habent appetentiam, est accommodatissimum, cum forte in loco conspi-
D cuo non esset positum, tandem post annos septem inuenimus, nihil in qualitate immutatum: crustam.n. in ore vasculi densam fecerat, cuiusmodi in melle sæpenumero & alijs quibusdã adcrescit: quam seruare incumbentem conueniet, si velis pharmacum aut mel diutissime citra mutationem seruare. Atq; id mihi obiter sit dictum: cuius autem rei gratia, medicamenti, quod longiore tempore mansit incorruptum, memini, denuo id resumam. Permanens est struthiorum malorum succus, quando paratus recte fuerit, quemadmodum & cydoniorum: verum hic minus est suauis, & maxime adstringens: quocirca ad ventriculi admodum exoluti robur vti eo aliquando possumus. In Iberia autem edulium componunt, quod μηλοπλακοῦντα appellant, quod adeo durat, vt patinę recentes ipso refertæ Romam afferantur. Componitur autem ex melle & carne lęuigata, cocta cũ melle. Nostrum vero medicamentum, quod ijs, qui deiectam habent appetentiam, comparatur, non ex melle solo & malorum succo, sed piperis albi habet quidpiam & zingiberis & aceti, Non tamen iam plura de eo verba facere conuenit, cum alibi de eo, absolute tractauerimus.

De Piris & Punicis. CAP. 24.

Quæ de malis diximus, si ad pira & punica trãstuleris, nihil erit, quod nos de ipsis nouum dicere oporteat. Etenim in his quoque alia sunt austera tantum, vel acerba: alia acida: alia dulcia: alia ex horum mistione composita: & alia, quæ nullã penitus huiuscemodi qualitatem

litatem habent exuperantem: quo fit, vt, cum aquea sint ac hebetia, omnis facultatis roborãdi sint E expertia. Pirorum igitur vsus pomorum vsui omnino est similis. Punica vero cætera quidem sunt similia, in eo tamen discrepant, quòd nunquam cum farina macerata assentur, neque in aqua aut vapore elixentur. Succum autem habent piris et pomis copiosiorem, & præterea gustu suauiorem eo, qui est in illis, succo. Sunt autem interdũ prædictis duobus fructibus vtiliora, tum ad alios affectus, tum ad eum, cuius Hippocrates libro secundo de morbis populariter grassantibus me-
2 Epid. sect. 2ª principium. minit, his verbis: ‖ Mulier cardialgia torquebatur, nec prius malum est sedatum, quàm polenta" succo punici aspersa, semel in die vteretur, reliquis cibis abstinens: neque amplius vomitu reijciebat, qualia Cherion Charitonis filius. Perspicuum certe est, quòd vitioso humore partes ad os ventriculi (quod certe καρδίαν etiam appellant) attinentes imbuente, mulier erat nauseabunda, cardialgia q3 torquebatur. Nam verbum καρδιώσσειν nil aliud significat, quàm symptoma, quod mordicationi stomachi succedit. Hunc certe humorem polenta quidem exiccauit: succus autem punici cum ea sumptus ventriculum roborauit adeo, vt humorem in tunicis ipsis contentum expellere potuerit. Punica quidem quàm minimum corpori præbent alimentum, vt ipsis nunquam ceu alimento, sed tantum vt medicamento, egeamus: Pira vero, & potissimum, quæ magna sunt (vocant autem ipsa apud nos fœminino genere μέναταις) aliquantum nutriunt. Proinde in tenues orF bes ipsa secantes, & postea exiccantes reponunt: quę elixa, vice ciborum parum nutrientium, hyeme & vere, cum fames est, mandunt. Attici quidem priorem syllabam ῥοιῶν scribunt sine ἰῶτα, Iones vero cum ἰῶτα: verum id nihil ad hominum vitam affert commodi: quemadmodum neq; in ξων id est sorbis, quæ Græci quidem omnes huius nostrę memorię sic nominant: Attici autem cũ υ pronunciare ipsa non permittunt. Speculationem igitur de nominibus, illis relinquentes, de facultate ipsius fructus disputabimus.

De Mespilis, & Sorbis. CAP. 25.

QVæ de prædictis diximus, eadem de his quoq; sunt dicenda. Ambo "enim adstringunt: verum mespila multo valentius, & sorba: proinde ventri fluenti cibus est vtilissimus. Sorba tamen in cibo ipsis sunt suauiora: omnino enim nihil habẽt adstringens ęque, ac mespila, sed ipsorum succus est austerus sine vlla acerbitate. Liquet autẽ, q omnibus huiuscemodi parce est vescendum, non autem affluenter, vt vuis ac ficubus: nullo enim ipsorum, vt alimento, sed vt medicamento potius, indigemus. Hæc tibi sunt vtiliora, & scire priorem syllabam nominis ξων à veteribus Athenien sibus per literam o tantum scribi & pronunciari.

De Fructu Palmæ. CAP. 26. G

FRuctum palmæ siue glandes appellare velis, siue palmas, eodem cum tota arbore nomine (vt iam Græcis omnibus mos est) neutro modo aut incommodaueris, aut ipsius facultatis cognitionem promoueris. Non parua autem in ipsis est differentia: quædã enim sunt siccæ & adstringentes, vt Ægyptiæ: aliæ molles & humidæ & dulces, vt quæ καρυωταὶ appellantur: pręstãtissimę autem hæ in Syria palestina nascuntur in Hierichonte. Reliquę omnes palmę inter dicta duo genera sunt mediæ. Difficiles autem sunt cõcoctu, capiti q3 dolorem inferunt: quarum alię quidem magis, alię minus sunt humidę ac dulces, siccę atque adstringentes. Verum constitutis extremis iam omne, quod in medio est, facillime deprehendes. Nulla certe ex ipsis est, quæ non dulcedinem quandam & adstrictionem habeat: siquidem καρυωταί, exiguę adstrinctionis: Thebaicæ, obscurę dulcedinis sunt participes: At succum quidem dulcem, nutrire: austerum autem, gratum esse stomacho, & ventrem sistere ostendimus. Palmę autem, si largius sumantur, omnes concoctu sunt difficiles, & capiti dolorem afferunt: quædam autem & morsus cuiusdam sensum ori ventriculi inducunt, quod medici stomachum appellant. Succus autem, qui ab ipsis in corpus distribuitur, crassus quidem omnino est: habet aũt & lẽtoris quidpiã, cũ palma ipsa pinguis fuerit, sicuti καρυωτὴ: cũ aũt dulcedo tali succo mista fuerit, celerrime quidem hepar ab ipsa obstruitur: lædituraũt maxiH me ab ipsorum esu, quando aut inflammatione, aut scirrho obsidetur: post hepar autem, et lien obstruitur ac lædit ur. Multo autem maxime palmæ virides, si paulo largius sumantur, ad omnia sunt noxię. Perspicuum porrò est, quòd dulces quidem succum habent calidiorem: astringentes autem frigidiorem. Quin & palmæ virides, quemadmodum & ficus, flatus gignũt: nam palmæ virides eandem habent ad alias palmas proportionem, quam ficus habent ad caricas. In regionibus autem non admodum calidis palmæ non perfecte matureścunt adeo, vt reponi queant: quo fit, vt, cũ homines cogantur ipsis viridibus vesci, crudis succis impleantur, rigoribus q3, qui ægre calefiant, & hepatis obstructionibus prehendantur.

De Oliuis. CAP. 27.

PErexiguum quidem & ipsæ corpori prębent alimentum, & potissimum caducæ, quas vulgo ferè cum pane: sine pane autem mandunt cum garo ante alios cibos, ventris subducendi gratia, quas ἁλμάδας & κολυμβάδας appellant. Porrò, quemadmodum caducæ pinguedinis habent plurimum, ita hæ succum adstringentem: proinde stomachum "roborant, & appetentiã excitant. Aptę autem ad hanc rem sunt, quæ cum aceto reponuntur: quas artis obsonatricis periti varie prępar ant: Cuius artis nolim medicum omnino esse ignarũ, nam, quod suauius est, facilius ijs, quę

A.l.1.t.1. cap. 315.fol.133.f

A.l.3.f.13.g. c.16.fol.306.a

A.l. 2. t.2. cap. 494. fol. 150. d

A.l.2.t. 2. cap. 17. fol. 104. g. h

A.l. 2.t.2. cap. 269. fol. 129. c

A.l. 2.t.2. cap. 532. fol. 155. d

A.l. 3.f.13.g. c.8.fol.294.g

A.l. 2.t.2. cap. 360. fol. 137. d

A quæ ex æquo sunt salubria, concoquitur: verum non est nunc dicendi locus, neque de obsonatricis speculationis peritia, neque de arte ipsa: alius enim locus ipsis est proprius.

De Nucibus. CAP. 28.

QVidam nuces regias appellant eas, quæ nunc nuces ab omnibus nominantur. Sunt & aliæ quædam, quæ λεπτοκάρυα appellantur, prædictis multo minores, quas nõ nulli ποντικὰ i. põticas, seu auellanas vocitant. Multus autem ambarum est vsus. Alimentum corpori præbent exiguum, copiosius tamen pontica nuncupata, q̃ nux regia, q̃ ipsius substantia sit coactior ac minus oleosa: regiæ autem laxior est, continet q̃z in se ipsa plus pinguitudinis. Habet tamen & adstringentis qualitatis non exiguum, quæ tandem procedente tpe marcescit, tota ipsius substantia in succum pinguem transmutata adeo, vt cibo prorsus sit inepta, q̃ sua pinguitudine, oleo veteri assimilis appareat. Cæterum, quæ "viridis adhuc est ac humida, neq; adstringentis qualitatis neq; oleosæ cõspicue est particeps, sed magis quodammodo est ἀποία i. qualitatis expers: quod saporis genus aqueũ (vt dixi) vocare consueuimus. Coquitur tñ hæc nux facilius, q̃ pontica: stomacho q̃z est gratior, & multo magis, quando cum caricis manditur. Traditum autem à plerisque medicis est hominem à pharmacis lethalibus nihil magnopere læsum iri, si vtrasq; has ante alios cibos cũ
B ruta sumpserit. Liquet præterea, q̃ humida quidem apta ad deiectionem est: sicca vero minus. Plerique autem ventris subducendi gratia cum garo etiam ipsam præsumunt: in quem vsum viridis est accommodatior, vt quę adstringentis qualitatis minus sit particeps. Quin & siccarum quoq;, si prius (quod non nulli faciunt) in aqua fuerint maceratæ, facultas viridibus est assimilis.

A.l.3.f.13.q. c.16.fol.304.a

A.l. 2. t.2.cap. 494.fol. 150.d

De Amygdalis. CAP. 29.

A.l.2.t. 2. cap. 17.fol.104.g.h

AMygdalę "nihil prorsus habent facultatis adstringentis: sola enim tenuandi facultas ac detergendi in eis præpollet, qua tum viscera purgãt, tum humores è pulmonibus ac thorace, sputis expectorant. Quædam autem ipsarum facultatem habent succos crassos ac lentos incidendi adeo exuperantem, vt mandi præ amarore nequeant: oleosæ tamen ac pinguis qualitatis, vt nuces, sunt participes: cuius causa & ipsæ procedente tempore fiunt, vt illæ, oleosæ: minor tamen eis ineest hæc qualitas, q̃ in nucibus, quo fit, vt tardius q̃ nuces, oleosæ fieri cernãtur. Ex his sanè intelligi potest, q̃ neque ventri subducendo conferunt, neque corpus multum nutriunt. Quæ vero qualitatem amaram habent præpollẽtem, eæ ad pus & succos crassos ac lentos ex thorace & pulmonibus expuendos plurimum conferunt. Eorum vero, qui nullam artem ad vitam vtilem excoluerunt, sed se ipsos appellant Atticos, alij fructum hunc genere fœminino amygdalas enunciari oportere
C contendunt: alij neutro amygdala: ne id ipsum quidem, de quo tantopere contendunt, intelligentes, vtroque nomine apud viros Atticos scriptum esse.

A.l.2.t.2. cap. 315.fol. 133.f

De Pistacijs. CAP. 30.

HÆc quidem ad magnam Alexandriã proueniunt, sed multo vberiora in Berrhœa vrbe Syriæ: parum quidem nutrientia, verum ad "hepar roborandum, & succos in ipsius vijs infarctos purgandos vtilia: qualitatem enim habent aromaticam, subamarã, & subastringentem. Scio autem & alia huiuscemodi pleraque hepati esse vtilissima, quemadmodum in opere de simplicibus medicamentis est demonstratum. Porrò non ausim affirmare vllam ex ipsis stomacho accedere vtilitatem aut lęsionem insignem: quemadmodum neq; quòd aluum deijciant, aut sistant.

A.l. 2.t.2. cap. 269.fol. 129.c

De Prunis. CAP. 31.

RArò inuenias hunc fructum austerum, aut acidum, aut in summa insuauitatem aliquam habere, cum maturus exacte fuerit: prius enim, quã pruna eò maturitatis peruenerint, omnia propemodum aut acorem, aut acerbitatem, alia amarorem repręsentant. Corpori "itaque ex hoc fructu minimum alimenti accedit: vtilis tamen est ijs, quibus propositum est ventrem mediocriter humectare ac refrigerare: ipsum autem non aliter, q̃ prędictorum quędam, subducit tum humi
D ditate sua, tum lentore. Siccatus vero & ipse potest esse vsui, quemadmodum & ficus. Fama est ea pruna omnium esse præstantissima, quę in Damasco vrbe Syrię nascuntur: secunda autem post illa esse, quæ in ea regione, quam Iberiam ac Hispaniam nominant, proueniunt: verum hęc quidem nihil adstrictionis prę se ferunt, non nulla verò Damascenorum vel plurimum. Optima autẽ inter ipsa sunt, quæ cum mediocri adstrictione magna sunt & laxa: quę autem exigua sunt & dura & acerba, praua sunt, tum si esum spectes, tum si alui deiectionem, quę maxime sequitur ea, quę ex Iberia afferuntur. Cocta autem in melicrato, in quo plusculum sit mellis, aluum admodum deijciunt, etiam si quis sola ipsa sumpserit, & multo magis, si post ipsa melicratum sorpserit. Perspicuum autem est, quòd ad aluum deijciendam confert post sumpta ipsa vinum dulce adhibere, temporis q̃z aliquid interponere, non autem statim post prandere. Atque etiam id omnibus, quę aluum deijciunt, commune memoria est tenendum, quemadmodum & alia, quę pluribus speciebus sunt communia, ne de ijsdem sępe audire postules.

A.l.2.t.2. cap. 532.fol.155.d

De Fructu, quem Serica appellant. CAP. 32.

NE hęc quidem ausim affirmare, quidquam ad sanitatis tutelam, aut morborum profligationem, pertinere. Mulierum.n. atq; infantium effrenatorum est edulium. Quod exigui "est alimenti ac concoctu difficilis: &, pręter q̃ q̃ stomachum non iuuat, paucũ ẽt alimẽti corpi exhibet.

A.l. 2.t.2. cap. 360.fol. 137.d

A.l. 3.f.13.c. c.8.fol.294.b

De Ceratijs

De Ceratijs, id est Siliquis. CAP. 33.

CEratia, quorum tertia syllaba per litteram t & scribitur & pronunciatur, nihil habet cum ceratijs per s scriptis, similitudinis. Est autem prauí succi edulium ac lignosum: quam rem necessario sequitur, vt concoctu sit difficile: nihil enim, quod lignosum est, facile coquitur. Quin etiam incommodum id ipsis inest haudquaquam aspernandum, quòd non celeriter deijciantur. Proinde "satius est à regionibus orientalibus, in quibus nascitur, ad nos non importari.

De Cappare. CAP. 34.

CApparis planta est fruticosa, plurima in Cypro proueniens. Facultas aũt ipsi inest tenuium admodum partium: quo fit, vt, quemadmodum & alia omnia, quæ tenuiũ sunt partiũ, "minimũ alimenti in corpus eorũ, qui ipsis vescuntur, distribuat. Vtimur aũt fructu huius plantę magis vt medicamento, q̃ vt alimento. Sale ẽt consperſus ad nos importatur propterea, ꝙ putrescit, si solus reponatur. Perspicuũ sanè est, ꝙ capparis adhuc viridis quidem prius q̃ saliatur, plus habet alimenti, ex salitura aũt amittit q̃plurimum, omni q̃ alimento, nisi sal eluatur, prorsus quidem destituitur: aluũ tñ subducit. Quòd si abluatur, & quoad facultatẽ oẽm ex sale deposuerit, maceretur, minimi quidem alimenti fiet edulium: erit tñ ceu obsonium ac medicamentum ad appetentiam, quæ collapsa fuerit, excitandam accõmodatum: præterea ad pituitam, quæ in ventre habetur, detergendam ac subducendam, expurgãdas q̃ lienis & hepatis obstructiones. Vti aũt ad eas res oportet ante alios oẽs cibos ex oxymelite vel oxelæo. Huius etiam plantæ teneros surculos non aliter, q̃ terebinthi, mandunt, virides adhuc, vt huius, in aceto simul & muria aut aceto solo condentes.

A.l.2. t.2. cap. 193. fol. 112.e

A.l.2. t.2. cap. 138. fol. 113.g

A.l.2. t.2. cap. 279. fol. 130.h

De Sycomoris. CAP. 35.

PLantam sycomori vidi in Alexãdria vnà cum fructu, paruæ ficui albæ adsimilẽ. Is fructus nullam habet acrimoniam: exiguæ tñ dulcedinis est particeps, est q̃ facultate, vt mora, humidior quodãmodo, ac frigidior. Quin potius in medio mororum ac ficuũ iure quis ipsum collocarit, inde q̃ nomen ipsi arbitror esse positũ: ridiculi.n. sunt, qui fructũ hunc ob id aiunt sycomora fuisse nominatum, ꝙ paruis ficubus sit adsimilis. Ipsius autem generatio ab alijs arborum fructibus quodammodo est diuersa: non.n. ex surculis ac germinibus, sed ex ipsis ramis ac stipitibus enascitur.

De Persio. CAP. 36.

HAnc "etiam plantam vidi in Alexandria, ex magnis q̃ & ipsa est arboribus. Narrãt autem fructum huius apud Persas adeo esse noxium, vt, qui ipsum comederint, interimat: qui tamen, si in Ægyptum transferatur, fit esculentus, manditur q̃ non aliter, quàm pira & mala: quibus etiam magnitudine conuenit.

A.l.2. t.2. cap. 22. fol. 101.b

De Citrio. CAP. 37.

IDquoq; malum Medicum appellant, qui id agunt, vt quæ loquuntur, nemo intelligat, quãuis inter virtutes orationis perspicuitatem numerent. Satius autem fuisset, quam'nam partes citrij habeant facultatem, & quod'nam commodum ex ipso hominibus accedat, inuestigasse, quã anxie huiuscemodi inquirere. Quam ego nũc vestigationem ingrediar, dicam q̃ huius fructus "tres esse partes, acidam, quæ in medio ipsius sita est: tum autem fructus ipsius velut carnẽ, quæ medium ipsum ambit: & tertiam, quæ est tegumentum extrinsecus circundatum, quod suaueolens est & aromaticum, non odore modo, verum etiam gustu. Iure igitur concoctu est difficile, vt quod durum est ac callosum. Quòd siquis ipso, vt medicamento, vtatur, coctioni non nihil conferet, quo modo & alia omnia, quæ acrem habent qualitatem. Eadem autem ratione, si sumptum parce fuerit, stomacho robur inducit: proinde ipsum comminuentes, succum q̃ {totum} exprimentes, solent medicamentis immiscere, † quæ per os sumuntur, } quæq̃ ventrem deijciunt, aut totum corpus purgant. Parte autem fructus acida & non vesca, qua semen continetur, cum ad alia quędam vtuntur: tum sæpe, in acetum imbecillum conijciunt quò ipsum reddant acrius. Pars autem inter duas iam dictas media, quę sanè corpus etiam nutrit, quæ q̃ neq̃ acidam, neq̃ acrem habet qualitatem, propter duritiem concoctu est difficilis. Ob eam causam omnes ipsam mandunt cum aceto & garo, vt saporis hebetudinem acuant: fortasse autem, quo'd experientia didicerunt, aut à medicis accepe runt, ipsam coqui facilius, si mansa eo modo fuerit.

A.l.2. t.2. cap. 116. g.h

† κατάποτοις.

A.l.2. t.2. cap. 141. fol. 144.e

De Fructibus Plantarum Agrestium, inter quos sunt Quercuum Glandes. CAP. 38.

OMnibus hominibus mos est eas plantas vocare agrestes, quæ sine vlla agricolæ industria in agro proueniunt. Siquidem & vites appellant agrestes, quas nullus vinitor procurat, ipsas ablaqueans, aut circunfodiens, aut pullulantia germina extirpans, aut eiusmodi aliquid satagens. Ex quo plantarum genere est fagus, quercus, ilex, cornus, comarus, & aliæ id genus arbores: quemadmodum & frutices quidam, vt rubus, canirubus, acherdus, pirus, & prunus syluestris, quam πρᾶμνον apud nos appellant, & qui frutex ἐτιμηλίδας fert. Appellatur autem is fructus in Italia vnedo, stomacho q̃ nocet, & capiti dolorẽ affert, acerbus q̃ est admodum cum exigua quadam dulcedine. Cornis quidem, & caniubi fructu, & glandibus, & μεμηκύλοις (sic autem comari fructus appellatur) rustici passim vescuntur: reliquarum vero arborum aut fruticũ fructibus non admodum vtuntur. Cum tamen fames regionem nostram aliquando inuasisset, esset q̃ magnus glandium ac mespilorum prouentus, rustici in fossis ipsa condentes, hyeme tota & vere primo,

pro

A pro frumentaceis eduliis ſunt vſi. Prius autem glandes huiuſcemodi, ſuibus erāt pabulum: Tunc vero, cum eos hyeme nutrire, vt ante conſueuerant, non poſſent, initio quidem mactantes ipſis in cibo ſunt vſi: poſt autem apertis foſſis, glandibus veſci cœperunt, varie ipſas ad eſum comparantes. Interdum enim in aqua elixabant: & in calidis cineribus celantes, mediocriter aſſabant: poſt autem non nunquam comminuentes, pultarium ex ipſis conficiebant: aliàs aqua ſola conſpergẽtes, ſed condimentum aliquod immittentes: aliàs mel affundentes, aut lacti incoquentes. Ab his autem copioſum eſt nutrimentum, neq; quicquam eſt eorum, quæ hactenus hoc ſecundo libro expoſui, ei ſimile: quandoquidem glandes "æque nutriunt, ac frumentaceorum eduliorum pleraq;. Atq; olim quidem (vt aiunt) homines ex ipſis dūtaxat viuebant: Arcades autem, cum reliqui Græci fructibus cerealibus vterentur, eas diu in cibo retinuerunt. Alimentum autem, quod ex glandibus corpori accidit, tardi eſt tranſitus, ac craſſi ſucci: quas res conſequitur, vt ipſæ concoctu ſint difficiles. Cæterum μεμήκυλος glande querna ad omnia eſt deterior, queamodum hæc glande caſtanearum, quas vocant: Omnium enim glandium hæ ſunt præſtantiſſimæ. Sunt, qui hos fructus λοπίμες appellent: hi nanq; inter fructus agreſtes & ſoli alimentū corpori dant memorabile. Corna enim, & iligna glans, & rubi, & canirubi fructus, brabyla, μεμήκυλα, xinzypha, dioſphyra, aly
B cacaba, terebinthi & acherdi fructus, & quæ eiuſdem ſunt generis, exiguum quidem habent alimētum, verum praui ſucci ſunt omnia: præterea non nulla ex ipſis ſunt, quæ & ſtomachum lædant, & cibo ſunt iniucunda: Ob id, ſuum ſunt pabulum, & eorum quidem non domeſticorum, ſed qui vitam in montibus degunt: his enim nutrimentum ab iis fructibus plurimum accedit.

A.l.2. t.2. cap. 179. fol. 130. h

De Alimento, quod à Plantis ipſis ſumitur. CAP. 39.

NOn modo plantarum ſemina ac fructus, ſed etiam integras ipſas ſæpenumero mandimus: ſæpe autē, cum interdum vrget neceſſitas, radices tātum, aut ſurculos, aut nouella germina. Noſtrates certe homines, quanquam raparum (quas & buniadas nominant) folia & caulē abiicere ſunt ſoliti, non nūquam tamen penuria melioris cibarij ipſa quoq; mandūt. Pari modo in radiculis, & iis, quæ apud nos nomine vernaculo rhapia appellant: eſt autem hæc planta (vt ſic dicā) agreſtis radicula. Ad hæc pyrethron, ſion, equapium, fœniculum, ſcandicen, cichorion, chondrillam, gingidion, daucon, & plurimarum arborū ac fruticum tenera germina cocta, homines fame adacti ſæpe mandunt: quædam etiam nulla vrgente fame, vt qui palmæ verticem mandunt, quem ipſius cerebrum appellant. Quid iam loquar de teneris ſpinis? manduntur.n. & ipſæ cum aceto
C & garo, nulla cogente fame, eſt q; cibus hic tolerabilis. Sunt, qui oleum etiā ipſis adijciant, præſertim cum prius in aqua ferbuerint. Vtuntur.n. ipſis bifariam, ſæpe quidem crudis, interdum autem & elixis. Porro ſpinoſas plātas appello, ſcolimon, atractylida, eringion, cnicon, atragida, & quam ſpinam albam nominant, præterea ſpeciem alteram chamęleontis: quorum non nulla ruſtici qdā in acetum muriam've immittentes reponunt, eodem modo, quo rapas, cępas, & quæ vocant ampelopraſa, pyrethron, & alia eiuſmodi. Huius autē generis ſunt cibāria, colocaſia, & quod abaton nuncupatur. Manifeſtiſſimū autem eſt, ꝙ omnia hæc, præter q; ꝙ exiguum corpori dant alimentum, ſuccum ēt prauum generant. Ad hæc quędam ex ipſis noxam ſtomacho adferunt, præter (vt dixi) ſpinas, quæ nunc nuper è terra emerſerint. Quæ verò ex ipſis in muriam acetum've inijcientes reponunt, & in totum annum ſequentem aſſeruant, ab ipſa præparatione vim quandam prouocandæ appetentiæ acquirunt, ſiquis ipſis moderate vtatur: cuiuſmodi ſunt viticis turiones, & terebinthi. Hæc itaq; in plantis agreſtibus numerant: de quibus id communiter noſſe ſufficiat, quòd omnes praui ſunt ſucci. Quod vero ad domeſticas attinet, non communiter, ſed priuatim cuiuſq; facultatem noſſe longe præſtantiſſimum fuerit, & earum potiſſimum, quibus aſſidue vtimur: quæ etiam ob id ipſum à nobis expetuntur, quo'd ea longa experientia comprobata ſunt cæ-
D teris eſſe prętantiora. De iis igitur deinceps verba faciemus, ſumpto ab oleribus initio.

A.l.2. t.2. cap. 116. g.h

A.l.1. t.1. cap. 193. fol. 111. c

A.l.2. t.2. cap. 138. fol. 113. g

De Lactuca. CAP. 40.

MVlti medici, quemadmodū fructibus autūnalibus ficus, ita hoc olus alijs omnibus antepoſuerunt: ſucci.n. "eſt, q̄ alia omnia, laudabilioris. Quod aūt in eo non nulli reprehēdunt, id maxime eſt laudandū: quod ſi re vera ei ineſſet, nulli non olerum modo, ſed ne optimi quidem ac nutrientiſſimi ſucci eduliorum, eſſet ſecūdum. Sanguinem.n. aiunt lactucam generare. Alij vero non ſimpliciter ſanguinē dicunt, ſed multum adiungunt, lactucam ſanguinem multum generare affirmātes. At hi, ēt ſi prędictis prudentius ipſam accuſant, magis tñ mentiūtur: tametſi id ipſum, quod multum ſanguinem generat, nemo poteſt in ea iure reprehendere: perſpicuum.n. eſt, ꝙ cibus is ſuccum haberet omnium ciborum prętantiſſimum, ſi quidē ſuapte natura ſanguinem quidem plurimum, aliorum autē ſuccorum nullum generaret. Quo'd ſi dixerint ex lactuca plurimum ſanguinis aceruari, in eo q; ipſam accuſent, facillimum erit, quod obijciunt, emēdare: cum poſſint, qui lactucis veſcuntur, laborem quidem augere, ipſarum autem eſum minuere. Verū hæc dixiſſe ſufficiat aduerſus eos, qui olus hoc non recte vituperant. Scire autem conuenit, quòd, cum olera omnia ſanguinem gignant paucisſimum ac prauí ſucci, lactuca non multum quidem generat, neque mali ſucci, non tamen omnino laudabilis. Mandunt autem ipſam, vt plurimum quidem crudam.

A.l.2. t.2. cap. 141. fol. 144. e

A.l.1. t.1. cap. 22. fol. 101. b

A.l.2. t.1. cap. 116. g.h

"Græcorū codicum hoc ī loco aliq habent κιφόρια, aliqui vero κιβύρια: ex ſecūdo tamē Dioſcoridis libro, capite de faba ægyptia videtur legēdū eſſe κιβώτια, ideſt arculę.

crudam: cum aũt æstatis tempore accingere sese ad semen producendũ cœperit, in aqua dulci præ E
†ἢ διά τινος τῶν ὑποτριμάτων. coctam sumunt cum oleo, garo, & aceto, † aut cum aliquo salsamentorum, cõdimentorum've, & eorum potissimum, quæ cum caseo parantur. Pleriq; autem prius, q̃ in caulem assurgat, ipsa vtuntur, aquæ incoquentes: quod ego nunc, ex quo dentes mihi male habent, cœpi facere. Quidam.n. meorum sodalium conspicatus olus id iam olim quidem mihi esse consuetum, nunc vero difficilem habere manducationem, author mihi fuit, vt ipsum coquerem. Ætate autẽ iuuenili, cum mihi
* ἢ ἄνω γασ τὴρ ventriculus bili assidue infestaretur, lactuca, quò ipsum refrigerarem, vtebar: cum vero ad ætatem declinantem perueni, hoc olus fuit mihi aduersus vigilias remedio: tunc.n. contra, ac in iuuẽtute, somnum mihi dedita opera conciliabam: graue.n. mihi erat præter voluntatem vigilare, quod mihi accidebat, partim, q̃ in iuuentute meapte sponte vigilijs assueueram, partim, q̃ declinantium ætas ad insomniam admodum est propẽsa. Itaq; lactuca vespere commansa vnicum mihi insomnię erat ἀλεξιφάρμακον. Cæterum θριδακίνην nil aliud voco, q̃ quod nunc homines θρίδακα appellãt: quandoquidem apud nos aliud quoddã est olus agreste, quod θριδακίνη nũcupatur, quod in vijs ipsis nascitur, & locis fossarum eminentioribus, & præterea herbosis aquosis've (quę λιβάδας appellant) ac plerisq; incultis. Exiguum autẽ est id olus, instar lactucę hortensis nunc nuper enatæ, amaroris q̃ quidpiam præ se fert, & multo adhuc magis, dum adolescit: vbi autem caulem F iam produxerit, saporem amarum habet vel manifestissimum. Porrò huic lactucæ aliud prætera olus est simile, quam Chondrillam appellant, quæ citius in caulem assurgit, amaritudinem q̃ habet magis perspicuam, & lentum quendam succum album q̃, cuiusmodi est tithymallorum succus, non tamen acer perinde, vt ille: vtimur q̃ interdum ipso ad pilos in palpebris reglutinandos. Hæc igitur olera, quò ab hortensibus secernantur, agrestia nuncupantur: de quibus paulo ante cõmuniter tradidimus. De lactuca autem hortensi, quam omnes mandere, & θρίδακα nominare, cõsueuerunt, summatim rursum memorię causa repetens, dicam ipsam succum quidem habere frigidũ & humidũ, non tamen praui esse succi: quo fit, vt neq; coctione penitus excidat, quo modo reliqua olera: neq; ventrem sistat, quemadmodum etiam non proritat: quæ ipsi iure accidunt, vt quę nihil habeat neq; austeri, neq; acerbi, à quibus in vniuersum venter sistitur: quemadmodum à salsis & acribus, & omnino ab ijs, quæ vim quandam habent detergendi, ad excretionem incitatur: quorum etiam nihil lactucę inest.

De Seri. CAP. 41.

NVm, "quos Romani intybos appellãt, veteres Atheniẽses Seres dũtaxat nominarint, an & alia quędã olera agrestia, nequeo certò affirmare. Cęterũ intybi facultatẽ habẽt lactucis adsi- A.l.2.t.1.cap. G 229.fol.114.d
milem: suauitate tñ, & alijs, quæ supra de lactucis fuerunt comprehensa, ab ipsis relinquuntur.

De Malua. CAP. 42.

QVemadmodum θριδακίνη, quę est lactuca agrestis, ab hortensi, ita malua "agrestis à satiua, est A.l. 2. t.1.a 194. fol.101.c
diuersa. Plantę enim congeneres in eo inter se dissident, quòd agrestis quidem siccitate, satiua vero humiditate, superat. Porrò succo maluæ lentor quidem inest, quod lactucæ non inest, à refrigerando q̃ abest perspicue: id quod etiam ante, quàm edas, intelliges, si vtrunq; olus vicissim calido cuipiam affectui, vt erysipelati, cataplasmatis modo applicueris: quod etiam vulgo faciunt, tenera folia diligenter ad exactum læuorem conterentes. Senties enim in hoc cataplasmate lactucam quidem manifeste refrigerare: maluam autem calorem quendam habere moderatum ac veluti tepidum. Cæterum hoc olus facile subducitur, non modo propter humiditatem, verum etiam propter lẽtorem, & potissimum quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumpserit. Nutrit autem & ipsa mediocriter. Verum si trium horum olerum succum compararis, betæ quidem, tenuium est partium, tergendi q̃ facultate est prędituς: maluę autem, crassus magis est & lentus: lactucæ, inter vtrunq; est medius.

De Beta. CAP. 43. H

MAluam quidem, vt lactucam, diximus nõ modo esse satiuam, sed aliam etiam quandam esse agrestem: nulla autem beta est agrestis, nisi quis lapathon ita nominare velit. "Succus au- A.l.2.t.1.a 636.fol.147
tem betarum tergendi vim habet manifestam adeo, vt ventrem ad excernendum excitet: & stomachum interdum mordicet, præsertim quibus natura sensu exactiore est præditus: ob id q̃ edulium id stomacho est noxium, si largius sumatur. Corpori autem ab ipsa, vt ab alijs oleribus, paucum alimentum accedit. Verum obstructum hepar beta magis, quàm malua, aperit, & multo magis, si cũ sinapi, aut omnino saltem cum aceto, mandatur. Lienosis item eodem modo sumpta vtile est medicamentum. Iure enim quis ipsam ita mansam medicamentum potius, quàm alimentum dixerit. Videmus q̃ homines ferè omnia eiusmodi, obsoniorum non alimentorum vice esitare: quemadmodum etiam interdum porrum mandunt, & pulegium, thymum, origanum, cępam, pręterea & allium, & cardamum, & alia id genus.

De Brassica. CAP. 44.

HAnc quoq; plerique, vt obsonium, mandunt: medici autem, vt siccante medicamento, vtuntur. Dicta autem iam quędam de hac fuerunt in libris de medicamentorum facultatibus, tum etiam libro superiore. Nunc autem summatim dicemus ipsius quidem succum facultatem habere

A.l.2.t.2.c.139 fol.115.g
A.l.2.t.2.cap. 518.fol.152.c
A.l.2. t. 2. cap. 534. fol. 105. f
A.l.2.t.2.cap. 53.fol.104.a
A.l.2. t. 2. cap. 646.fol.168.c

habere purgatricem: corpus autem ipsum, cõmuni siccantium ratione sistere magis, q̃ ad deijciendum incitare. Cum igitur, quæ in ventre continentur, excernere voluerimus, è propinquo caccabo, in quo cocta cum aqua fuerit, extractam ipsam protinus in vasa, in quibus oleum cum garo paratum fuerit, conijcere conueniet: nihil autem retulerit, si salem loco gari sumpseris. Quòd si humentem aluum siccare voluerimus, priorem aquam, vbi brassica mediocriter cocta videbitur, effundentes, aliam calidam mox inijciemus, ac deinde rursum brassicam, quoad contabuerit, ei incoquemus: quod non facimus, cum ventris deijciendi gratia sumitur: volumus enim hoc casu proprium ipsius succum omnem non deponere, sed, quoad fieri maxime licet, retinere. Porrò nihil, quod coquitur, proprium succũ seruare omnino potest: quin potius omnem abijciat, si coctũ diutius fuerit. Quin & lẽticulam diximus eodem, quo brassicam, modo oportere parare, vt quæ vtrũq; possit efficere, ventris subductionẽ scilicet, & cohibitionem. Vocatur aũt, quę sic paratur, bis cocta & lens & brassica. Sed & cæpã & porrum, & multo magis ampeloprasum, & allium, & si quid aliud à veteri natura ad contrariam velis traducere, sic parabis, huius ante omnia memor, nihil, quod bis coquitur, oportere neq; aerem, neq; aquam frigidam, contingere: non enim poterit amplius, etiam si diutissime coxeris, planè tabescere: sed oportet, vt paulo ante diximus, aquam calidam habere paratã, vt, cum ex priore extraxeris, in illã protinus conijcias. Lens itaq; & brassica æquali inter se mensura siccant, ob id q̃ visum hebetant, nisi forte totus oculus humidior fuerit, q̃ naturalis habitus postulet. At lens quidẽ non exiguum corpori dat alimentum, idq; crassum ac melancholicum, brassica vero paucum habet alimentum, id q̃, q̃ lens, humidius, vt quę edulium est non firmum, sed laxum: succum tñ habet non probum vt lactuca, sed prauum & graueolentẽ. Quòd vero ad vrinas attinet, nihil ipsas (quod sciam) insigniter neq; prouocant, neque morãtur, Qui perditissimã ac falsam doctrinã cõsectantur, olus hoc ῥάφανον contendunt appellari: perinde ac si iam cum ijs Athenien sibus, qui ante sexcentos annos fuerunt, nobis esset sermo, non cum Græcis, qui nunc sunt, quibus omnibus mos est in nulla alia planta brassicæ nomine vti.

A.l.2.t.2.c.139 fol.115.g

De Atriplice & Blito. CAP. 45.

A.l.2.t.2. cap. 518.fol.152.c

HÆc sunt alijs oleribus aquosiora, &, vt sic dicam, ἄποια, id est qualitatis expertia, magis, q̃ cucurbita, aut saltem non minus, cum cocta videlicet fuerint. Sola.n. inter eiusmodi olera, lactuca vtroq; modo manditur. Quòd si quis atriplicis & bliti qualitatem gustu assecutus, brassicę deinde recordetur, fatebitur lactucam esse in medio horum olerum & brassicæ, qñ hæc quidẽ siccat admodum, illa autem omnino sunt aquea: quo fit, vt non ex solo oleo & garo ipsa mandant, sed acetum etiam inijciãt: alioquin enim stomacho sunt noxia. Dictum autem nobis fuit, ꝙ olera huiuscemodi ad facilem deiectionem quodãmodo sunt propensa, & potissimum, si cum humiditate lubricum quiddam habeant: propensionem tñ, ac momentum ad inferiorem excretionem habent nõ forte, sed exiguum, propterea, ꝙ nulla qualitas ipsis ineſt acris aut nitrosa, quę ventrem ad excernendum excitet. Manifestum porrò est, ꝙ alimentum à se ipsis corpori præbent exiguum.

De Portulaca. CAP. 46.

A.l.2.t.2. cap. 534.fol.105.f

QVidam portulaca vtũtur, vt cibo: Nutrimentum autem habet exile, id q̃ humidum & frigidum & lentum: Vt medicamentum autem, stuporem dentium sanat suo lentore morsus experte: De qua fusius in opere de medicamentis paratu facilibus tradimus.

De Lapatho. CAP. 47.

A.l.2.t.2. cap. 53.fol.104.a

LIcet cuiuis, vt ante diximus, lapathum appellare betam agrestem, vt quod non gustu modo, sed viribus etiam betæ hortensi est adsimile. Verum cùm beta lapatho sit suauior, idcirco nemo est, qui non ipsa libentius vescatur. Proinde nihil est, ꝙ ego plura de lapatho commemorem, cum omnia, quę opus erant, in beta exposuerim.

De Oxylapatho. CAP. 48.

A.l.2.t.2.c. 636.fol.197

DVEl nomen ipsum, plantæ huius qualitatem ac vires indicat: est enim lapathum acidũ. Quòd autem ad lapathum attinet, nemo est, qui crudum ipsum mandat, quemadmodum neq; betam: oxylapathum tamẽ mulieres rusticæ pica laborantes, interdum & pueri quidam gulosi crudum manducant. Perspicuum autem est, ꝙ olus hoc ex eorum est genere, quæ non nutriunt, multo magis, quàm lapathum.

De Solano. CAP. 49.

A.l.2. t.2. cap. 646.fol.168.c

INter ea olera, quibus vescimur, nullum noui, quod tãtam habeat adstrictionem, quantam solanum. Merito igitur raro quidem ipso vtimur, vt alimẽto, vt medicamento autẽ, assidue. Efficax enim est in ijs, in quibus refrigerationis adstringentis vsus incidit. Minimi autem est alimenti.

De Plantis Spinosis. CAP. 50.

PLeriq; rusticorum plantis huiuscemodi è terra nunc nuper emersis, prius, q̃ ipsarum folia in spinas desinant, vescuntur, nõ crudis modo, sed in aqua etiam elixis: crudas quidem aceto & garo intingentes, coctis vero p̃ter hęc oleum affundẽtes. Quòd aũt olera omnia nutrimentum habeant pauciſſimũ, & ipsum quidẽ tenue & aquosum, dictũ supra nobis fuit. Spinosa vero stomachum mediocriter iuuant. Inter has plantas sunt scolimos, atractylis, & quam spinam albã appellant, dipsacus, cnicus, tragacantha, atragis, & quam pluris, q̃ conueniat, æstimant, cinara.

De Cinara. CAP. 51.

OMnes, qui vulgarem consuetudinem fugitant, plantam hanc κύναραν appellant, non per κ & ι, & sed per κ & υ, primam syllabam pronunciantes. Praui aũt succi est edulium, & maxime cum plusculum iam obduruerit: Etenim tunc succum bilioſum in se ipsa continet copioſiorẽ, totam q̃ substantiam habet lignoſiorem: adeo, vt ex ea quidem succus melancholicus: ex ipso autem succo tenuis ac bilioſiſſimus gignatur. Satius igitur fuerit ipsam elixam mandere, sic, vt, si qs cum oleo, garo, & vino ipsam sumat, coriandrum inijciat: sin vero in patina paret, aut frigat in sartagine, hęc semoueat. Multi enim eo modo ipsarum velut capita, quæ spondylos nominant, mandunt.

De Apio, Equapio, Sio, & Smyrnio. CAP. 52.

HÆc [a] omnia vrinas cient: inter quę apium est vsitatiſſimum & suauius, & stomacho gratius. Equapium autẽ, & sion, † minus in vsu. Smyrniũ vero nõ est inusitatum, siquidem Romæ maxima copia vẽditur, acrius q̃ multo est, q̃ apium, & calidius, præterea aromaticon etiam habet quidpiam. Proinde vrinas prouocat valentius, quàm apium, equapium, & sion, menses q̃ mulieribus mouet. Vere autem caulem producit, qui crudus vescus est non aliter, q̃ folia, quæ hyeme sola plantę inerant caulem non dum habenti, vt neque tum apium habet. Postea vero accedẽte caule, tota planta iucundior redditur, siue quis crudam ipsam, siue elixam mandat, siue cum oleo & garo, siue vinum velit adijcere, siue acetum. Sunt, qui cum aceto solo & garo mandant, quo modo & apium: alij autem olei non nihil ijs adijciunt. Cæterum equapiũ & sion cocta mãducant: vtrũque enim ipsorum crudum, est insuaue. Sunt, qui apium & smyrnium foliis lactucæ mista mandu cent: nam, cum lactuca olus sit insipidum, succum q̃ præterea habeat frigidum, non modo suauior sed vtilior etiam redditur, si acrium olerum quoddam assumpserit: ob eam certe causam non nulli eruce ac porri folia, alij ocimi, ipsis admiscent. Romæ autem vulgo iam omnes homines olus id non smyrnium, sed olus atrum nominant: quod forte aliquis omnino ne inter alimenta quidem numerare dignabitur, quemadmodum neq; sion, neq; equapium: sed omnia huiuscemodi statuet ciborum esse opsonia, quemadmodum & cępas, & allia, & porra, & ampelopraſa, & (vt in summa dicam) omnia acria. Huius autem generis est ruta, hyssopus, origanum, fœniculus, coriandrum, de quibus in commentarijs de opsonijs disputatur, qui medicis quidem & coquis quodammodo sunt communes, finis tamen vtrorunq; ac scopus est peculiaris: quandoquidem nos vtilitatem, quæ ex cibis prouenit, spectamus, non voluptatem, quibusdam tamen cibi insuauitas, magna ex parte causa est, quò minus ipsum conficiant: ob eam igitur causam satius fuerit cibos mediocriter condire. Coquorum autem suauitas condimentis vt plurimum vti consueuit adeo prauis, vt ipsa coctioni plus noceant, quàm commodent.

† *Al.* ῑsuauio ra.

A.l.2.t.1.cap. 55.fol.104.

De Eruca. CAP. 53.

HOc olus manifeſtiſſime calfacit: proinde solum ipsum [a] mandere, nisi lactucę foliis misceatur non est facile. Semen autem generare creditur, & coeundi appetitum excitare. Capiti etiã dolorem infert, præsertim si quis ipso solo vescatur.

A.l.2.t.1.cap. 227.fol.114.

De Acaliphe, id est Vrtica, quam & Cniden nominant. CAP. 54.

HErbarum [a] agrestium vna hæc est. Tenuium q̃ est partium ac virium, vnde nemo ipsa, vt alimento, iure vtitur, nisi fame maxima prematur. Vtilis autem est, vt obsonium ac medicamentum, quod aluum dejcit.

A.l.2.t.1.cap. 714.fol.174.

De Gingidio, & Scandice. CAP. 55.

† Simile scandici, q̃ est apud nos.

GIngidij maximus est in Syria prouentus: mãditur q̃ † non aliter, q̃ scandix apud nos: stomachum q̃ admodum iuuat, siue crudum, siue elixum ipsum mãdere velis: elixationem autem diuturniorem non tolerat. Sunt, qui ipsum mandant cum oleo & garo, alij autem vinum etiã vel acetum inijciunt, multo q̃ magis ita stomachum iuuat: collapsam q̃ appetentiam, si cum aceto sumatur, excitat. Perspicuum porrò est, q̃ hæc herba medicamentum potius est, quam alimentum: habet enim perspicue adstrictionem, & amarorem non mediocrem.

De Ocimo. CAP. 56.

Al. καινὸν, *i.* nouam, *vt vertit etiam Ioachimus Gandauus.*

PLeriq; hoc quoq; vtũtur, vt obsonio, cũ oleo & garo ipsum mandentes. prauioris autẽ est succi: quæ res impulit quosdam, vt falsa de eo [a] prodiderint, affirmantes ipsum celerrime paucis diebus scorpiones generare, si tritum in ollam inanem immitteretur, & potissimum, si quis quotidie ollam ad Solem calfecerit. Verum id quidem falsum est: vere autem ipsum dixeris olus [a] stomacho esse noxium, prauí q̃ succi, & concoctu difficile.

A.l.2.t.1.cap. 10.fol.160.a

De Fœniculo. CAP. 57.

QVemadmodum anethum, ita [a] fœniculus interdum sua sponte nascitur: serunt tamen & ipsum in hortis. Vtuntur q̃ assidue anetho quidem in condimẽtis, fœniculo autem etiam, vt obsonio: nam apud nos reponunt ipsum eodem modo, quo pyrethrum & terebinthũ, componentes, adeo, vt in totum annum sit vtilis: quemadmodum cæpas componunt, & rapas, & alia id genus quorum alia quidem cum aceto solo, alia cum aceto & muria simul componunt.

A.l.2.t.1.cap. 274.fol.129.g

De Asparagis.

De Asparagis. CAP. 58.

A VTrum syllaba secunda nominis asparagi per ph sit pronuncianda, an per p, vt omnes nunc proferunt, disquirere nunc non est propositum: hæc. n. scribimus ijs, quibus sanitatẽ tueri est propositum, non sermonis Attici affectatoribus: qui sanè in eo videntur neq; Platonis scripta, neq; ipsius mentem intelligere. Cum igitur Græci propemodum omnes, teneros caules, quo tempore ad fructus ac seminis productionem augescunt, asparagos per p appellent, ipsorum facultatem exponemus, ijs, qui ipsis vtũtur, quo lubet nomine, appellare permittẽtes. Multa sanè olera, & in summa plantæ multæ suapte natura huiuscemodi germina producunt quidem, non omnia tamẽ mãdũtur: ob eam causam (vt in alijs antea fecimus) de vsitatioribus verba faciemus. Brassicæ igitur germen (quod non nulli κῦμα etiam nominant, arbitror, per contractionem nominis trisyllabi κυήματος) minus, ꝙ brassica ipsa, siccat, tametsi aliorum olerum caulis tẽperatura est vt plurimum, q̃ folia, sicciore, potissimum cum iam propè est, vt semen profundant. Dico autẽ alia olera esse hæc, lactucam, atriplicem, blitum, betam, maluam. Cõtra vero accidit, vt radiculæ asparagus, & rapę, sinapi, cardami, pyrethri, & omnium propemodum acrium & calidorum, sit humidior.

Bulbus aũt, & apium, sion, eruca, ocimum, oxylapathum, lapathũ, & oẽs oleracei generis herbæ B ante, quàm semen effundant, eiusmodi caulem quendam producunt, qui post semen effusum siccatur, fit q; ad cibum hominibus inutilis. Hęc autem omnia aquæ incocta mandunt cum oleo & garo, pauco aceto adiecto, ita enim iucundiora sunt, stomachum q; magis iuuant. Alimentum tamen paucum dant corpori, & id non boni succi.

De Alio Genere Asparagorum. CAP. 59.

ALiud autem asparagorum est genus, quod in plantis fruticosis prouenit, oxymyrsine, chamędaphne, & oxyacantha. Ab his prętera alij sunt diuersi, quorũ alius regius, alius ἕλειος, i. palustris, nominatur: quẽadmodũ & alius est bryoniæ, ab his diuersus. Omnes autem stomachũ iuuant, vrinas q; cient, & parum nutriunt. Si tamen ij belle conficiantur, tanto firmius alunt, quã olerum asparagi, quo ipsi sunt sicciores. Porrò arborum ac fruticum germina inter se quodammodo sunt similia, non tamen omnino eadem: arborum. n. germina sunt lignosiora. Proinde de ipsis quoq; seorsum nobis deinceps est dicendum.

De Germinibus. CAP. 60.

ARborum ac fruticum germina, olerum asparagis proportione respondent. Sunt enim hæc quoq; productiones quædam, cum planta ipsa fructum parat producere: in eo tamen diffe-C runt, ꝙ arborum quidem stipes (qui cauli oleraceorum & herbaceorum proportione respondet) perpetuo manet: in illis autem caulis est annuus. Omnia igitur arborum ac fruticum germina, aquæ incocta, mandi possunt, præter insuauia quædam ac medicamentosa: cum tamen vulgo alijs cibis præstantioribus affluunt, illis abstinent: vescuntur tamen vrgente fame, nam nutriunt & ipsa aliquantum, si confecta probe fuerint. Omnium autem præstantissima sunt, terebinthi, & viticis, vitis, iunci, rubi, & canirubi, germina. Nostrates autem terebinthi germina in aceto vel muria condentes reponunt.

De Discrimine, quod Partibus Plantarum Esculentarum inest. CAP. 61.

OPtarem vera esse, quæ Mnesitheus in ope de alimentis conscripsit. Vniuersalia enim præcepta, si vera sunt, multa paucis verbis docent: quemadmodum, si falsa sunt, multum sunt no-« cua. Quæ igitur Mnesitheus de partibus plantarum in vniuersum præcipit, hæc sunt: Primum « igitur radices omnes concoctu sunt difficiles, turbam q; inferũt: verbi gratia, radiculæ, allia, cæpæ, « rapa, & reliqua eiusdem generis. Quorum enim radix, seu quod intra terram prouenit, est esculen « tũ, omnia hęc inter ea, quæ concoctu sunt difficilia, numerantur. Nam, cum radices, sursum omni « bus plantarũ partibus mittant alimentum, accidit, vt humorem multum in se ipsis colligant, eũ q; « D crudum habeant plurimũ: neq; enim fieri potest, vt ipse totus sit concoctus, qñ, quod coctum est, « id perfectum esse videtur. Atqui humor, qui radicibus inest, alibi in partes plantæ distributus co-« ctionem perfectam acquirat, necesse est: partes enim omnes à radicibus alimẽtũ recipiunt: necesse « igitur est ibidem humores crudos aceruari: quo loco collecti, coctionẽ absolutã, q̃ fit in partibus « supernis, expectant. Non ab re igitur in radicibus plurimũ humoris inconfecti cõtinet. Merito sa « ne & corporibus nostris alimẽtum ab ijs relinqtur humidũ ac turbationis plenũ. Hæc tibi Mnesi « thei est sententia, quæ verbis q̃dem videtur ꝓbabilis, experientia aũt falsa esse conuincitur. Siquidem radiculæ radicem habent caule ipso ac folijs multo acriorem, similiter & cæpa, ampelopra « sum, porrum, & allium. Quòd si betæ quoq;, & maluæ, & rapę, radicem cõparare ad folia volueris, « plus virium in ea inuenies: Quemadmodũ & in althęæ, quæ agrestis quædam malua esse videtur: « nam radix ipsius, vt & betæ, cũ tumores multos inflammatos discutiat, facultatem suam indicat: id « quod ipsorum folia nequeunt efficere. Quin & plantarũ medicamentosarũ, quibus radices prædictis sunt similes, folia sunt imbecilliora, vt cyclamini, scillę, ari, dracontij, ac complurium aliorum: « vt enim in alijs plantis substantiæ pars maxima in caule est ac stipite, ita in his in radice: quam radicem ipsarum natura auget maxime, ac nutrit, &, quod in ea probe confectum non fuerit, in folia « & caulem excernit. Hæc igitur hyeme radicem habent magnam: vere autem, cum semen parant

producere, caulem proferunt. Videtur aũt natura in animalibus quoq; interdũ totius ſubſtantiæ E animalis excremento (quemadmodum & Ariſtoteles prodidit) ad partiũ quarundam non neceſſariarum procreationem abuti: vt in ceruis quidem ad cornua, in alijs aũt animalibus ad pilos ac ſpinas multas & magnas producẽdas. Tutius itaq; eſt guſtãtem prius atq; olfacientem, ſingulas plantarũ partes, ipſas per ſe explorare, poſt autem mandentẽ experiri: quandoquidem olfactus ac guſtus, cuiuſmodi ſaporem ac odorem pars plantę habeat, edocentes, cũ ijs etiam temperamentũ omne ſtatim oſtendũt. Experientia aũt, ſi modo quis ipſam cũ propriis limitationibus fecerit, facultas ipſa plane inuenitur. Interdũ etiam cũ ijs, ipſius plantæ conſiſtentia cũ ſucco, qui ipſi ineſt, indicat: quædam enim ſuccũ habent humidũ quendam & aqueũ, aliæ craſſum vel lentũ. Quos ẽt ſuccos priuatim rurſum guſtare conueniet: quidam enim ex ipſis ſunt acres, aut acidi, aut amari, alij ſalſi: quemadmodum & quidã ipſorũ ſunt auſteri, alij acerbi, alij aquei, aut dulces. Non eſt igitur audiendus Mneſitheus, tanquam verum in vniuerſum dicat, ſed potius ſingulæ plantarum partes, ipſæ per ſe experientia examinandæ.

De Rapis. CAP. 62.

HVius plantę (quam γογγυλίδα aut βουνιάδα appelles, licet) oleraceum quidem eſt, quod terra extat: Radix autem, quæ terra continetur, dura quidem eſt, niſi coquatur, & non eſculẽta: F aquæ aũt incocta, nulla plantarũ congenerũ minus nutrit. Hãc quoq; varie vulgo apparãt, adeo, vt in muria vel aceto condentes, in totum annum ipſa vtantur. Succũ aũt in corpus diſtribuit mediocri craſſiorẽ: proinde, ſi quis ipſa liberalius veſcatur, ſuccũ crudũ, quẽ vocãt, aceruabit, potiſſimũ ſi ipſam minus iuſto in ventriculo confecerit. Quod vero ad ventrẽ attinet, nemo ipſam neq; deijcere, neq; ſiſtere dixerit, præſertim cũ cocta belle fuerit. Coctionem enim diuturniorem poſtulat: ea q; eſt laudatiſſima, quæ cocta bis fuerit, quemadmodum prius de eiuſmodi præparatione docuimus. Quòd ſi ſumpta crudior fuerit, concoctu eſt difficilior ac flatulenta, ſtomacho q; noxia: non nunquam autem & ventrem mordicat.

De Aro. CAP. 63.

MAnditur & huius plantę radix eodem modo, quo rapi. In quibuſdã aũt regionibus acrior quodammodo prouenit, vt ptopè ad dracontij radicem accedat. Et dũ ipſam coquis, priore aqua effuſa, in aliam calidam conuenit conijcere: quẽadmodũ in braſſica ac lẽte diximus: ad Cyrenen aũt plãta hęc à noſtrate eſt diuerſa. Nã in illis locis Arum minime eſt medicamentoſum & acre, vt rapis etiam ſit vtilius: idcirco hanc quoq; radicem in Italiam aduehũt, vt quæ longiori tempore imputris & ſine germine poſſit ꝑdurare. Perſpicuũ aũt eſt, ꝙ talis in cibo quidẽ eſt præſtantior: ſiquis ĩ humores craſſos vel lentos in thorace & pulmonibus collectos tuſſi velit eijcere, acrior ac medicamentoſa magis, eſt præferenda. Manditur autẽ & aquę cum ſinapi vel aceto incocta, cum oleo & garo, atq; etiam cũ condimentis, quæ Græci ὑποτρίμματα nominant, ſale q; & ijs, quæ ex caſeo parantur. Non obſcurum etiam eſt, ꝙ ſuccus, qui ex ipſa in hepar & totum corpus diſtribuitur, ex quo animalia aluntur, craſſior quodammodo eſt, quemadmodum de rapis diximus: potiſſimum cum radices ipſæ qualitatis medicamentoſæ fuerint expertes: cuiuſmodi ſunt, quæ Cyrenis afferunt. Quandoquidem apud nos in Aſia Arum magna ex parte eſt acrius, facultatem q; habet iam medicamentoſam.

De Dracontio. CAP. 64.

HVius quoq; radicem bis ter've elixantes, quoad medicamentoſum omne depoſuerit, nõ nunquam exhibemus mandendam, quẽadmodum & ari, quãdo humores "craſſi & lenti, qui in thorace ac pulmonibus habentur, vi maiore indigent. Commune autem id in omnibus cibarijs memoria eſt tenendum, ꝙ acria quidem & amara, ſi edantur, corpus parcius nutriunt: inſipida autem & ijs adhuc magis dulcia, multum: & multo magis, ſi compactam habeant ſubſtantiam, vt neque humida ſint conſiſtentia, neq; craſſa, neq; laxa. Hęc certe ſi perpetuo memoria tenueris: & prę H terea attenderis, num ſingula quæ explorantur, dum elixantur, aut aſſantur, aut in ſartagine parantur, ſuæ qualitatis vehementiam deponant: nihil erit, quod à me de omnibus ſpeciatim audire deſideres: ſed (quod in alijs feci) ea potiſſimum exponam, quibus aſſidue veſcimur.

A.l.2.t.2. cap. 432.fo.147.c

De Aſphodelo. CAP. 65.

RAdix" aſphodeli & magnitudine & figura & amarore ſcillę radici quodãmodo eſt ſimilis. Si tñ, vt lupini, paretur, maximã partẽ ſui amaroris deponit: in eo q; à ſcilla diſcrepat. nam ſcillæ qualitas difficillime eluitur. Heſiodus certe aſphodelũ laudat, cũ ſic ait. Nec quanta in malua atq; » aſphodelo ſint bona, norunt. Equidem noui quoſdam ruſticos, qui graſſante fame vix tandem » compluribus elixationibus lotionibus macerationibus q; in aqua dulci eſculentam ipſam reddiderint. Porrò hęc quoq; radix, quemadmodum & dracontij, facultatem habet tenuandi atq; aperiendi. Proinde quidam pro ſummo remedio ipſius aſparagum ictero laborantibus exhibent.

A.l.2.t.2. cap. 73.fo.107.d

A.l.2.t.2.c.574 fol.160.g.h.

De Bulbis. CAP. 66.

BVlbi quoque eiuſdem cum prædictis ſunt generis. Manditur enim ipſorum radix ſine foliijs, vere autem interdum & aſparagus. Facultatem autem habet in ſe amaram & auſteram, eam q; inſignem: vnde etiam "ſtomachum exolutum, ad appetendum quodammodo excitat. Et

A.l.2.t.2.c.85. fol.109.d

quanq̃

A quanq̃ corporis ſubſtantiam habeat craſſiorem ac lentam magis,nō tñ aduerſatur ne ijs quidem, quibus ex thorace ac pulmonibus aliquid conuenit expuere: ſed,cum amaritudo ipſa ſuapte natura,craſſa ac lēta incidat,craſſitiei aduerſatur,quēadmodum in commentarijs de medicamentis docuimus. Quapropter,ſi elixi bis fuerint, magis quidē nutrient: verum, cum amarorem omnem iā depoſuerint,aduerſabuntur ijs,quæ ſputo ſunt eijcienda. Melius autem tunc fuerit ipſos ex aceto oleo,& garo miſtis,mandere: ſuauiores enim ſic quidē fiunt,& magis nutriētes,flatus q̃ magis expertes,ac concoctu faciliores. Quidam autem ex ipſorum eſu liberaliore ſemen ſibi inauctum, ſe q̃ ad venerem alacriores redditos manifeſte ſenſerunt. Varie autem ipſos vulgo apparant: nā non modo in aqua elixos, vt dixi,mandunt, verum etiam patinas ex ipſis varie condiunt. Sunt, qui & frixos,alij aſſos ſuper prunas,mandunt. Verum hi quidem diuturnam elixationem non ſuſtinent,ſed exigua admodum ſunt contenti. Quidam autem auſteritate ipſorum atq̃ amarore ſeruatis delectati,omnino non elixant: incitant enim ipſos magis ad cibum capeſſendum: iuuabuntur tamen,ſi duos aut tres dies ipſis,vt appetentiam excitantibus, vſi fuerint: quod ſi ijs ita paratis largius vtantur,& potiſſimum,ſi (vt ſolent) crudiores ſumant, in cruditatem rurſus incident. Sunt,qui flatus etiam & tormina,niſi belle fuerint concocti,inferant. Cæterum alimētum, quod
B ex ijs ita manſis fit,non boni eſt ſucci: ex ijs autem,qui plurimum,aut,vt diximus, bis elixi fuerint, ſuccus gignitur craſſior quidem,verum præſtantior alioqui,& qui valentius nutriat.

De Paſtinaca, Dauco, & Caro. CAP. 67.

HOrum quoq; radices manduntur: minus tamen, q̃ rapæ & arum Cyrenaicum, nutriunt. Calfaciunt autē inſigniter,& aromaticon quiddam oſtentant: cæterum, quo modo & alijs radicibus,conficiendi difficultas ipſis ineſt. Vrinam autem ″cient: &,ſi quis ipſis copioſius vtatur, vitioſum ſuccum,mediocriter gignent. Cari tamen radix melioris eſt ſucci,quàm paſtinacę. Quidam autem paſtinacam agreſtem,vocant daucum: qui vrinam quidem mouet potentius, medicamentoſior tamen iam eſt,multum q̃,ſi quis eo veſci velit,eſt elixandus.

A.l. 2. t. 2. ca. 187. fol. 131. f

De Tuberibus. CAP. 68.

A.l. 2. t. 2. cap. 688. fol. 171. f

HÆc ″quoq; radicibus aut bulbis ſunt annumeranda,vt quæ nullam qualitatem habeant inſignem. Proinde,qui ipſis vtuntur,vtūtur ad condimēta excipiēda, quemadmodum & alijs quæ vocant inſipida,& innoxia,& ad guſtum aquoſa. Quibus omnibus eſt commune, vt alimentum,quod ab ipſis in corpus diſtribuitur,nullam inſignem habeat facultatem,ſed ſubfrigidū quidem ſit,craſſitie vero quale id ipſum eſt,quod ſumptum fuerit. Craſſius quidem eſt,quod ex tube
C ribus: humidius autem ac tenuius,quod ex cucurbita: atq; in alijs proportione.

* Oribaſius 2 collect. 24, habet, μὴ θερμαίνειν, i. non calfaciat.

De Fungis. CAP. 69.

A.l. 2. t. 2. ca. 168. fol. 129. b

EX fungis ″boleti,ſi belle in aqua elixi fuerint,propè accedunt ad cibos inſipidos: non tñ ſic ſolis ipſis vt vulgo vtuntur,ſed apparant varie,& cōdiunt, vt alia omnia,quæ nulla inſigni qualitate ſunt prędita. Alimētum autem ex ipſis eſt pituitoſum,& frigidum videlicet,prauí q̃ eſt ſucci,ſi quis ipſis largius vtatur. Omnium igitur fungorum hi minimum ſunt noxij. Secūdi aūt poſt hos ſunt amanitæ. Reliquos vero tutius eſt omnino ne attingere quidem, multi enim ex ipſorum eſu interierunt. Equidem noui quendam,cui poſt boletorum non ſatis elixorum (qui innocētiſſimi eſſe putantur) vſum largiorem,os ventriculi ″preſſum ac grauatum coarctatum q̃ fuit,difficilem q̃ habuit reſpirationem,& in animi deliquiū incidit,ſudorem q̃ frigidum ſudauit: ac demū ſeruari ægre,ſumptis ijs,quæ humores craſſos incidunt, potuit: cuius generis eſt oxymeli ipſum per ſe,& cum hyſſopo & origano ipſi mediocriter incoctis. Is enim, tum hoc à quodam accepit, tum nitri ſpumam ipſis inſperſam: poſt quæ fungos,quos comederat,vomuit, qui iam quodammodo in ſuccum pituitoſum frigidum q̃ admodum ac craſſum erant mutati.

A.l. 4. ſ. 6. t. 1. c. 10. fol. 494. f

A.l. 2. t. 2. cap. 432. fo. 147. c

De Radicula. CAP. 70.

DVRbani quidem homines ſolam ipſam crudam vt plurimum,ante alios ſanè cibos, cum garo aluí deijciendæ gratia mandunt: quidam autem aceti quidpiam admiſcēt. Ruſtici vero cum pane ſępenumero veſcuntur,vt alijs obſonijs,quæ ſua ſponte proueniunt: in quibus eſt origanū viride,& cardamū,thymus,ſatureia,pulegium, ſerpyllum,menta, calaminthe, pyrethrum, & eruca. Omnia enim hæc viridia, obſonia ſunt eſculenta,manduntur q̃ cum alimentis, ſunt q̃ ex genere plantarum herbacearum. Radiculę autem caulem etiam ac folia mandunt, ſed coacti potius, q̃ voluntarij. Radix ″tamen ex ijs eſt, quibus aſſidue veſcimur,eſt q̃ obſonium magis, q̃ alimētum: nimirum quę & ipſa cum manifeſta calfactione attenuandi habet facultatem: nam qualitas acris in ipſa ſuperat. Vere autem caulem quendam,qui in altum aſſurgit, gignere conſueuit, quemadmodum & alia omnia,quę caulem ſunt productura. Quem caulem elixantes mandunt cum oleo & garo & aceto,vt rapæ caulē,ac ſinapi,& lactucæ: nutrit q̃ magis caulis iſte, q̃ cruda radicula, vt qui in aqua acrimoniam omnem deponat: pauciſſimum tamen & ipſe habet alimentum. Quidam autem non caulem modo,ſed & radiculas ipſas,elixantes mandunt non aliter,ac rapas. Mirari q̃ ſubit eos medicos,atq; idiotas,qui poſt cœnam,coctionis iuuandę gratia,crudas ipſas eſitant: ipſi quidem hanc rem experientia ſatis ſibi exploratam eſſe affirmant, qui tamen ipſos ſunt imitati,omnes læſi fuerunt.

A.l. 2. t. 2. cap. 73. fo. 107. d

A.l. 2. t. 2. e. 574 fol. 160. g h.

A.l. 2. t. 2. c. 85. fol. 109. d

De Cæpis, Allijs, Porris, & Ampelopraſis. CAP. 71. E

HArum quoq; plantarum radices quidem vulgo frequentiſſime eſitant, caulem autem raro & folia, quę & ipſa proportione radicum acrem "admodum habent facultatem. Corpus cal faciunt: &, qui in ipſo ſunt, humores craſſos tenuant, lętos q; incidunt. Si tamen bis ter ve fuerint elixa, acrimoniam quidem deponunt, tenuant tamen adhuc, & alimentum corpori dant pauciſſimum, quod certe prius, q̃ elixa eſſent, omnino non dabant. Cæterum allium quidē mandunt, non vt obſonium, ſed vt ſalubre medicamentum, quod digerendi, & obſtructiones aperiendi habet facultatem. Quo d ſi elixum paulū fuerit, adeo vt acrimoniam depoſuerit, vires quidem habet imbecilliores, ſucci autem prauitatem nō amplius retinet. Quemadmodum nec porra quidem, nec cæpæ, cum elixa bis fuerint. Ampelopraſa vero tantum a porris diſſident, quantum in alijs omnibus cōgeneribus agreſtia a domeſticis differunt. Quidam autem in totum annum ſequentem, vt cæpas aceto condientes, ſic & ampelopraſa reponunt: fiuntq; in cibo præſtantiora, ac minus habēt vitioſi ſucci. Abſtinendum tamen ab aſſiduo vſu omnium acrium: & potiſſimum cum is, qui ipſis veſcitur, natura fuerit bilioſus. Solis enim, qui vel ſuccum pituitoſum, vel crudum & craſſum ac lentum aceruarint, cibi eiuſmodi ſunt accommodati.

A.l.2.t.1.a.e. in fol.111.c.d

A.ibidem.c

A.ibidem.

F

GALENI DE ALIMENTORVM FACVLTATIBVS LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM LIBRI

De Alimentis, quæ ex Animalibus parantur: Ac poſtremo de Melle, de Vino, de Sale condiendis, ad Medijs edulijs, pertractat.

Propoſitum Libri. CAP. 1.

RElíquum autē fuerit, de alimento, quod ab animalibus ſumitur, pertractare: Quod non paucas habet facultatum differētias, tum in partibus: tum in quibuſdam, quæ in partibus ipſis continentur, aut generantur: cuius generis ſunt oua, lac, caſeus, butyrum, & ſanguis.

De Alimento, quod à Greßilibus Animalibus ſumitur. CAP. 2. G

PArtes animaliū omnes non eadem facultate ſunt prædítæ: ſed Carnes quidē, cū probe cōcoctæ fuerint, optimū gignunt ſanguinem, & potiſſimū, ſi eæ animaliū boni ſucci fuerint, cuiuſmodi eſt ſuū genus: nam Partes neruoſæ iuſto ſunt pituitoſiores. Oīum itaq; ciborū, ſuū caro "potētiſſime nutrit. Cuius rei athletę certiſſimū tibi præbent indiciū. Si.n. paribus exercitationibus parē molē alterius cibi diē vnā comederint, poſtero die ſtatim ſentiēt ſeſe redditos imbecilliores: quo d ſi pluribus deinceps diebus id fecerint, nō imbecilliores modo, verū ēt alimenti penuria macilētiores palàm conſpiciunt. Idem etiam de eo, quod dicimus, potes in pueris, qui in paleſtra ſeſe exercent experiri: & in alijs, qui quālibet actionē fortem ac vehementē (cuiuſmodi eſt fodientium) obeūt. Porrò "carnes Bubulæ alimentum quidem & ipſæ corpori ſuggerunt non mediocre, neq; diſſipatu facile: ſanguinem tñ generant, q̃ conueniat, craſſiorem. Quo d ſi quis temperamēto naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, ſi largius his veſcatur. Affectus autem melācholici ſunt, cancer, elephas, ſcabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine, melācholia nominatur. Lien aūt quibuſdam à tali ſucco intumuit: quam rem *καχεξία* id eſt prauus habitus, & hydropes ſæpenumero ſunt conſecuti. Cæterū, quantum carnes bubulæ totius ſuæ ſubſtantię craſſitie H ſuillam ſuperant, tanto ſuillę bubulas lentore antecedunt. Cæterū ex ſuum carnibus, hominibus quidem ætate florentibus, fortibus, & q ſeſe multū exercent, ſuū ętate florentiū carnes ad coquendum ſunt præſtantiores, q̃ bubulæ: alijs vero ſuū adhuc increſcētiū. Porrò, quemadmodum ex ſuibus, qui ætate ſunt florenti, ijs iuuenibus, qui bono corporis ſunt habitu, conueniūt, ſic & boum, qui nōdum florentē ætatē attigerunt: Bos.n. temperamento eſt, q̃ ſus, multo ſiccíore: quemadmodum & vir ætate florens, q̃ puer. Iure igítur ijs animalibus, quæ natura temperamento ſunt ſiccíore, adoleſcens ętas ad mediocritatē ipſam confert: humidíorū vero natura, quod ſibi ad probam ac conuenientē temperiem deeſt, ab ætate florentí aſſumit. Nō modo itaq; Vituli carnes habent ad conficiendū perfectis bobus præſtantiores, ſed ēt Hœdi capris. Capra nanq; temperamento minus, q̃ bos, eſt ſicca: ſi tñ {hōmini &} ſui cōpareť, multum ſuperat. Suillę aūt carnis ſimilitudinē cū humana ex eo poteris intellígere, q̃ quidā carnes humanas pro ſuillis ſine vlla in guſtu vel olfactu ſuſpicione comederūt: id enim ab improbis hoſpitibus, & alijs quibuſdam factum fuiſſe iam compertum eſt. Merito igitur porcelli alimentum nobis prębent tanto magnis ſuibus excrementoſius, quanto ipſis ſunt humidiores: merito minus etiam nutriunt: nam alimentum humidius, vt diſtribuitur, ita etiam diſcutitur celerius. Cæterū Agni carnem habent humidiſſimam, ac pituitoſam:

A.l.2.t.1.cap. 145.fol.116.d

A.ibidem.

* *Non ſunt in græcis exemplaribus nec i alijs interpretibus, & omnino tollenda hæc verba.*

* *Cod. quidam græcus vetuſtus non habet hæc verba.*

A.ibidem.e A ac pituitosam: Ouium vero excrementosior est, ac succi deterioris. Caprarum" quoq; caro præter succum vitiosum, acrimoniam etiam habet. Hircorum autem tum ad coquendum, tum ad succũ bonum generãdum est deterrima: hanc sequitur, Arietum: post, Taurorum. Porrò in his oĩbus A.ibidem. carnes castratorũ" sunt præstãtiores: Senum autem pessimæ tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum: quemadmodum & sues ipsi, qui, quanq; temperamento sunt humidi, cũ tñ iam senuerint, carnem habent, non nunq; siccam, ac concoctu difficilem. Ad hæc caro leporum sanguinem quidem gignit crassiorem, sed melioris succi, quã bubula & ouilla. Ceruina autem non minus ijs succum vitiosum generat, ac cõcoctu difficilem. His agrestium Asinorum bene habitorum ac iuuenum caro est propinqua. Sunt tñ, qui & asinorũ domesticorum, vbi senuerint, carnes mandant: quæ pessimi sunt succi, ac concoctu difficillimæ, stomachum q; lædunt: & præterea inter edendum sunt insuaues, quemadmodum Equorum ac Camelorũ carnes, quibus & ipsis homines animo & corpore asinini ac camelini vescuntur. Sunt, qui & Vrsis, & ijs adhuc deterioribus, Leonibus, ac Pardis vescantur, semel aut bis elixantes. Quid autem sit bis elixare, dictum nobis ante fuit. Quid iam loquar de Canibus (quos & ipsos iuuenes, ac pingues, & potissimum cum fuerint castrati, apud quasdam gentes frequentissime mandunt) cum multi sint,
B qui Pantheris, vt & Asinis bene habitis, cuiusmodi sunt agrestes, vescãtur? Hæc quidem non manduntur modo, sed à quibusdam etiam medicis laudantur. Vulpium autem carnibus autumno venatores apud nos vescuntur, tunc enim vuarũ esu pinguescũt. Porrò animalia omnia, quibus alimenta propria affatim suppetunt, longe seipsis in cibo euadunt prestantiora: quemadmodum deteriora fiunt, quibus ea minus adsunt. Proinde, quæ herbas è terra emergentes, aut arborum surculos, aut germina depascunt, ea omnia, cum his abundant, habitiora sunt, ac pinguia, nobis q; alendis accommodatiora. Ea que de causa, quibus herbas altiores pasci est naturale, hyeme, vere primo ac medio fiunt gracilia, ac praui succi. Vt boues, qui procedente tempore manifesto fiunt obesiores succi q; melioris, cum herbæ augentur, ac densescunt, & ad semen producendum festinant. Quæ vero animalia humili herba nutriri queunt, ea primo ac medio vere sunt præstantiora, vt oues: æstate autem prima ac media capræ, cum scilicet fruticum germina (quibus capræ vesci solent) sunt frequentissima. Cum igitur me animalium species inter se comparantem audiueris, dictum meum experientia examina ac diiudica atq; expende, non animal quod bene nutritum fuerit ac pingue, gracili ac penuria alimenti extenuato comparans, neq; adolescens seni, iniquũ enim ac malum est id iudicium: sed, quod in vnaquaq; specie ac genere, aut quocunq; modo appellare
C velis, optime est dispositum, alteri, quod sit eiusmodi, cõferens. Nõ igitur amplius opus erit pluribus exequi animalia omnia, quæ apud singulas gentes proprie nascuntur. Cuius generis est in Iberia animalculum, quod lepori est simile, quod q; Cuniculum nominant. In Lucania autem Italię regione, quod inter vrsum ac suem quodammodo est medium. Ceu aliud quoddam inter agrestes mures, & quos glires nominant, est medium, quod in eadem Italiæ regione, & alijs plerisque locis manditur. Quæ.n. ex eiusmodi animalibus bene sunt nutrita, ac planè pinguia, ea, experientia explora, præparandorum ipsorum rationem, quã incolæ experientia didicerunt, ab ipsis audiens ac discens. Qualis autem singularum præparationum sit facultas, iam à nobis discas, licet. Quæ nanque assantes, aut in sartagine frigentes mandunt, ea corpori siccius dant alimentũ. Quę vero in aqua præcoquũt, humidius. Quæ in patinis condiuntur, inter hæc media sunt, quanquã & illa ipsa pro modo condituræ, inter se multum discrepant. Siquidem, quę vinum, aut garũ habent copiosum, ea sunt alijs, quæ ea non habent, sicciora. Rursus, quæ exiguam quidem illorum portionem, aut sapæ (quam hepsema quidam nuncupant) ampliorem habent: aut in simplici, ac plebeio albo q; appellato iure elixa sunt: ea prædictis longe sunt humidiora. Quæ aũt in sola aqua coquuntur, ijs quoq; adhuc sunt humidiora. Maximum præterea in præparatione discrimen accidit pro
D eorum, quæ inijciuntur, facultate, vt cum omnia siccant quidem, sed alia magis, alia minus. Sunt porrò hęc, ex seminibus quidem anethum, apium, carum, lybisticum, cuminum, & alia quędam id genus. Ex plantis vero ipsis porrum, cæpa, anethũ, thymus, satureia, pulegium, mẽtha odorata, origanum, & alia huiusmodi ad obsonatricem commentationem pertinẽtia, de qua nũc disserere nõ est propositum. Quemadmodum autem modo prędcepimus, cum animalium differentia inquiritur, quæ optimo sunt habitu, esse comparanda, ita nunc quoq;, quæ pulcherrime sunt præparata, conferantur. Hęc itaq; de pedestrium animalium carne audiuisse sufficiat: de aliarum autem partium facultate deinceps, cum sermonem de limacibus absoluerimus, sumus tractaturi.

De Limacibus. CAP. 3.

PErspicuum quidem est, q; neq; inter volatilia, neque inter aquatilia hoc animal est numerandum. Quòd si inter pedestria ipsius non meminerimus, nihil prorsus de limacium alimento dicturi sumus: quod iniquum fuerit silentio prætermittere, quemadmodum vermes, qui in lignis nascuntur, viperas alios q; serpentes, quibus in Ægypto & apud alias quasdam gentes vescuntur: neq; enim illorum quisquam hæc nostra lecturus est: neq; nos, quæ apud illos sunt esculenta, vnq; comedemus. Limaces vero Græci omnes quotidie mandunt, carnem quidem duram habentes, eo q; concoctu difficilem, sed quæ confecta, potentissime nutriat. Succus autem ipsis inest, qui

ventrem ſubducit, quemadmodum & iis, quibus teſta pro cute eſt: Quapropter quidam oleo, ga- E
ro vino q3 ipſas condientes, eo iuſculo ad aluum deijciendam vtũtur. Quòd ſi huius animalis car-
ne, vt cibo ſolo eſculento, vti velis, vbi prius in aqua elixaris, in aliam aquã transferas, in qua rur-
ſus elixabis: tum demum condies, ac tertio elixabis, vſq3 dum caro tota intabeſcat. Hoc enim mo-
do præparata aluum quidem ſiſtet, ſed alimentum corpori dabit non contemnendum.

De Animalium Pedeſtrium Partibus Excarnibus. CAP. 4.

PEdeſtrium animalium partes excarnes homines mandũt, pedes, roſtra, & aures: Eas q3 vt plu-
rimum in aqua elixas mandunt cum aceto & garo: nõ nunq̃ autem & ſinapi: quidam autem
ex oleo & garo, vinum affundentes: ſunt, qui cum oleribus, aut in aqua elixis, aut in patinis con-
ditis. Porcellorum autem pedes ptiſſanæ elixæ iniecti, aptiſſimi ſunt, tum vt illam meliorem effi-
ciant: tum vt ipſi molliores reddantur, & ob id ad elaborationem, quæ in ore fit ac ventriculo, me-
liores. Nõ parua tamen eſt & in præparationis modo differentia, non modo in partibus anima-
lium excarnibus, ſed in alijs etiam omnibus: quam fuſius in opere de Arte Obſonandi explicabi-
mus. In hoc autem opere, tantum vniuerſales partium ipſarum differentias exponimus, ipſas in-
ter ſe (vt diximus) ita comparantes, vt ſi omnes ad eundem modum paratæ eſſent: iuſta enim eſt
*ἄκρεν. hæc comparatio. Partes igitur corporis extremæ, vt pinguedinis, ita ſubſtantiæ carnoſæ, habent F
minimum: neruoſa enim ac cutacea natura in ipſis prępollet: non tamen tales hi nerui cutis ve
*ἀκρέως. ſunt, quales in reliquo ſunt corpore, nam in excarnibus magis ſunt exercitata, eo q3 etiam magis
lenta. Etenim neruus omnis ac cutis, dum elixantur, ad huiuſcemodi naturam deueniunt. Quare
merito corpus quidem minus alunt, ob lentorem tamen per aluum facilius deijciuntur. Meliores
autem ſunt ſuum pedes, q̃ roſtrum: quemadmodum hoc auribus eſt præſtantius, hę enim conſtãt
ſola cute ac chartilagine. Chartilago porrò in perfectis quidem animalibus omnino confici non
poteſt: in ijs vero, quæ adhuc augeſcunt, ſi in ore bene læuigata, & in ventriculo confecta fuerit,
paucum alimentum corpori dabit. Eadem autem eſt eius, quod dicimus, in alijs animalibus pro-
portio. Quanto enim eorum carnes alimenti bonitate, ſuilla ſunt inferiores, tanto illorum partes
excarnes partibus ſuum excarnibus ſunt deteriores. Cæterum illud nequaquã arbitror quenquã
latere, quòd partes neruoſas voco eas, quæ pedibus inſunt, ad ſimilitudinem eius, qui proprie ner-
uus nominatur, qui q3 ex cerebro ac ſpinali medulla originẽ ducit. Quæ autem in partibus excar-
nibus neruoſa ſunt corpora, ad ſimilitudinem quidem ita nominantur: ſunt autem oſſium liga-
menta, ſenſus expertia, & præterea tendones quidam.

De Animalium Pedeſtrium Lingua. CAP. 5. G

PEculiaris quędam huic parti ineſt ſubſtãtia: carnem enim habet fungoſiorem, ac ſanguineã A.l.3.f.6.c.
magis. Muſculi.n. carnes ſunt exactę, & potiſſimum ipſorum partes mediæ: nã multi in ſuis fol.244.c
ipſorum finibus in magnos tendones deſinunt, quos pleriq3 medicorum aponeuroſes muſculo-
rum nominant: quos longe maximos muſculi generant, qui ad artuum fines pertinent: quin &
muſculi quidam capita habent neruoſa. Et ipſius linguæ, quam coci è ſuibus eximentes elixant,
corpus quidem proprium caro quædam eſt fungoſa, vti diximus: nõ tñ eam eximunt ſolam, neq3
elixant, ſed ſimul cum muſculis, qui in ipſam inſerunt: vt plurimum vero etiam cum epiglottide,
& larynge, & glandulis quę illic ſunt, tum ijs quæ linguæ ſunt propriæ ſaliuam q3 generant, tum
ijs quæ ſunt ad pariſthmia ac laryngem. Præterea venę & arteriæ & nerui, linguæ cum alijs carni-
bus ſunt communia: illa enim vna cum carnibus manduntur, niſi q̃ in hac particula tria hæc va-
ſorum genera plura ſunt ac maiora, q̃ pro portione magnitudinis. Quæ porrò facultas ſit alimen-
ti, quod à glanduloſis corporibus ſumitur, deinceps audito.

De Glandulis. CAP. 6.

QVantum lingua à carnis ſubſtantia, tantum glandulæ à linguę ſubſtantia, receſſerunt: non
tamen omnes ęquali omnino ab ea diſtant interuallo. Sed, quę illi adiacent ac contingunt, H
ijs quadãtenus ſunt ſimiles, quæ in mammis habentur, quando ſaltem eæ lacte non dum
refertæ fuerint. Non enim glandulæ mammillares perpetuo ſuo munere funguntur, vt cùm aliæ
propemodum omnes, tum autem eæ quæ ſunt ad linguam: natura enim eas linguæ comparauit
ad ſaliuam generandã: mãmillares vero poſt fœtum conceptum fiunt raræ ac laxæ, & lacte plenæ.
A.l.2.t.2.cap.145.fol.116.d
A.ibidem c.
At, quo tempore lacte carent, contrahuntur ac denſantur, tm̃ à ſe ipſis differentes, quantum per-
madicæ ſpongiæ ἀπὸ τῶν σκελετευομένων: ſic enim ſpongias appellãt, à quibus cũ humorẽ omnẽ
expreſſerint, circũdatis vinculis ipſas conſtringunt, totum q3 ipſarum corpus cogunt. Sunt autẽ
& circa larynga ac pharynga huiuſmodi quædam glandulæ, ſicut & in meſenterio: verum hæ qui
dem ſunt exiles, eo q3 vulgus ipſum latent: Quę vero ſunt ad pariſthmia ac larynga, magnę ſunt
ac conſpicuæ. Sunt & aliæ exiguæ in multis corporis partibus, vaſorum diuiſiones firmantes ac
fulcientes. At glandula illa, cui thymo nomen eſt, haudquaq̃ eſt exigua, ſed in nuper natis animã-
tibus eſt quàm maxima, increſcentibus autem illis ipſa decreſcit. Omnibus autem ipſis illud eſt
commune, vt ſuaues in cibo ac friabiles appareant. Mammillares vero, cum lac habent, de ipſius
etiam dulcedine quidpiam prę ſe ferunt: quapropter hæ glandulæ, cum lacte ſunt plenæ, ſum-
mopere à guloſis expetuntur, præcipue ſuillæ. Alimentum autem, quod ex ijs probe quidem in

ventriculo

A ventriculo concoctis, prouenit, propè sanè ad carnium alimentũ accedit: Quòd si minus, q̃ sat est, sint cõfectæ, succum crudum aut pituitosum generant: humidiores quidem pituitosum, duriores vero crudum: de quo ante diximus. Testes autem, cum ex genere sint glandularum, non perinde tamen laudabilis sunt succi, vt mammillares: sed habent virosum quiddam, seminis quod generãt, naturam referentes, ceu renes, vrinæ. Atq; etiã animalium gressilium testes ad coquẽdum longe sunt difficiliores. Nam gallorum gallinaceorum altiliũ testes & suauissimi sunt, & laudabile corpori præbent alimentum. Glandulæ item collo vesicæ adiacentes, propè ad testium naturam accedunt. Sunt, qui renes quoq; inter glandulas annumerent: hi nanq; glanduloſum quiddam habere ipsis videntur. Verum "praui admodũ sunt succi, & concoctu difficiles, vt adultiorũ animaliũ testes, cum exectos ipsos mandunt: iuniorum.n. sunt præstantiores. Taurorum autem, & hircorũ, & arietum, insuaues sunt, ac ad coquendum difficiles, & mali succi.

A.l.2. f. 2. ca. 9. fol. 160. e

De Testibus. CAP. 7.

I Vuenibus suibus ac bubus apud nos testes execant, sed propter vsum diuersum. Nam Suum quidem testes cibi causa secantur: suum enim castratorum caro suauior fit, & plenioris alimenti, & ad coquendum facilior: Boum vero, vt ad agriculturam sint meliores: tauri enim nõ facile ab
B hominibus domantur. Capræ autem & oues propter vtrunque vsum castrantur. Porrò omnes memoratorum animalium testes ad coquendum sunt difficiles, ac mali succi: nutriũt tamen, si bene conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carnibus inesse diximus. Nam, quanto suum caro alijs est præstantior, tanto horum quoque testes aliorum animantium testibus sunt meliores. Soli autem "gallorum gallinaceorum vndequaque sunt præstantissimi, & potissimum eorum, qui saginati fuerint.

A. l. 2. t. 2 ca. 24. fol. 131. h

De Cerebro. CAP. 8.

A.l.2. t. 2. cap. 15. fol. 113. f

C Erebrum "omne cibus est pituitosior, crassi q; succi, & tarde permeans, ac ad coquendũ difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollitie decepti ipsum ægrotis exhibent, cum præter alia nauseam etiam concitet. Quinimmo, cum cui piam à cibo vomitum mouere vis, huius partem pinguiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero, caue, exhibeas qui non appetunt, quos veteres ἀποσίτους appellabant. Merito igitur nemo cerebrum summis epulis mandit, cum omnes ipsa experiẽtia docti sciant ipsum nauseam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, vti non nulli cum sale varijs modis apparato: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino vomitioni fit accõmodatius, quan
C do cum incidentibus & calfacientibus fuerit paratum. Si tamen recte confici possit, alimentum corpori præstabit non contemnendum.

De Ossium Medulla. CAP. 9.

M Edulla, quæ in ossibus inuenitur, cerebro est dulcior iucundior ac pinguior, adeo, vt, si ea inter se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiã aliquid in se habere. Porrò medulla nauseam prouocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: Nutrit tamen & ipsa, si probe conficiatur.

De Spinali Medulla. CAP. 10.

S Pinalis medulla eiusdem quidem cum cerebro est generis: eam tamen perperam medullam appellarunt, cum medulla ipsa non modo spinali hac, verum etiam cerebro ipso, sit humidior ac mollior & pinguior. Quòd vero in spinæ ossibus contineatur, colorem q; habeat medullæ assimilem, ob id ipsam medullam nominant: quo nomine quidam ipsum quoque cerebrum vocitarũt. Est porrò spinalis medulla cerebro continua, ac eiusdem cum eo naturæ, nisi quòd ipso multo est durior, potissimum in infernis spinæ finibus: quantum enim à cerebro abscedit, tanto magis durescit. Pinguitudinis sanè habet minimum: quo fit, vt nauseam non prouocet: Et, si probe conficia
D tur, non exiguum corpori dat alimentum.

De Pinguedine & Adipe. CAP. 11.

V Trunq; quidem est oleosum, humiditate tñ & siccitate inter se differunt. Pinguedo nanque humida quæpiam res est, oleo longa vetustate incrassato assimilis. Adeps vero pinguedine multo est siccior: ideo q;, si calfactum ipsum fundas, coit facile ac concrescit. Pauci "vtraq; est nutri

A.l.2. t. 2. cap. 145. fol. 116. d

menti: potius q; carnium nos alentium sunt condimenta, quàm alimenta.

De Pedestrium Animalium Visceribus. CAP. 12.

A.ibidem c.

O Mnium "quidem animalium Iecur crassi est succi, ac ad coquendum difficile, tarde q; permeat. Omnium autem est præstantissimum, nõ modo ad voluptatem, sed ad alia etiam omnia, quod σιτωτὸν idest ficatum appellatur: quam appellationem inde habuit, quòd animalis mactandi iecur multarum ficuum siccarũ esu sic præparent. Quod maxime faciunt in suibus propterea, q; huius animalis viscera, aliorum animalium viscеribus natura multo sunt suauiora: euadunt tamen & illa se ipsis meliora, cũ animal ipsum caricas affatim comederit: verum minime cõsentaneũ hominibus videtur, præteritis, quæ natura cæteris præstant, deteriora consectari. Reliquorũ autem viscerum Lien quidem gustu est non exacte suauis, est.n. in eo perspicua quædam acerbitas. Merito aũt praui quoq; succi esse creditur, vt qui sanguinem melancholicum generet. Vtroq; vero

vero tanto Pulmo est ad coquendum facilior, quanto est rarior: multo tamen, quod ad nutriendũ E attinet, hepate est inferior. Pituitosius autem longe est id alimentũ, quod corpori prębet. Cor, substantia quidẽ caro est fibrosa ac dura, ideo q̃ ad coquendum est difficile, & tarde permeat: Si tamen probe conficiatur, alimentum corpori exhibet non paucũ, neq; mali succi. De renibus autẽ (nam hos quoq; quidam inter viscera connumerant) prius diximus.

De Quadrupedum Animalium Ventriculo, Vtero, & Intestinis. CAP. 13.

DVriores carnibus sunt hæ partes: ob id, etiam si rite conficiantur, succũ tñ gignent nõ planè sanguineum neque inculpatum, sed frigidiorem ac crudiorem. Proinde multum temporis requirunt prius, quàm satis confici & in probum sanguinem mutari queant.

De Agrestium ac Domesticorum Animalium Differentia. CAP. 14.

DOmestica animalia temperie humidiora sunt, q̃ agrestia, tum ob aeris, in quo degũt, humiditatem, tũ vero ẽt ob vitæ ignauiam. Quæ vero in montibus degũt, multũ exercentur ac fatigantur, præterea in aere sicciore viuunt: quapropter eorum caro est durior, nullius q̃ prorsus pinguedinis aut paucissimæ particeps: quæ causa est, cur pluribus diebus, q̃ domesticorũ & ociosè degentium animalium, seruetur imputris. Liquet item, quòd alimentum, quod ab ĩs prouenit, minus habet excrementi: contra, excrementitium est, quod à domesticis atq; ociosis sumitur. Necesse F igitur est alimentum eiusmodi nutrire valentius, quàm alterũ, succum q̃ gignere multo meliorẽ.

De Lacte. CAP. 15.

LAc quoq; inter cibos, q ab animalibus sumuntur, est numerandum: in quo haud parua est pro anni temporibus differentia, & ea adhuc maior pro ipsorum animalium specie. Siquidem vaccarum lac, "crassissimum est ac pinguissimũ: liquidissimum autẽ ac minime pingue, camelarũ: mox, equarum: deinde, asinarum: mediæ aũt consistentiæ, est caprarũ: hoc crassius, ouium. Secundum autẽ anni tempora, † lac post partum } est liquidissimum: tẽporis vero progressu, magis semper ac magis incrassescit: Æstate vero media, ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit: post id autem tempus, sensim iam crassescit, quoad penitus deficiat. Vere aũt vt liquidissimũ, ita etiã copiosissimum. Quòd aũt lac, vt prius diximus, pro animalium specie differat, id vel intuenti quidem protinus apparet: manifestius autem fiet, si ex vnoquoq; lactis genere caseus paretur. Etenim liquidissimum lac, serum: crassissimum, caseum habet plurimum. Merito igitur liquidius quidem lac, magis: crassius aũt, minus aluum subducit. Contra aũt, crassius quidem valentius nutrit: tenuius autem, minus. Quòd siquis lac prius elixando serum omne cõsumpserit, nihil prorsus subducet. Iniectis "vero lapillis ignitis tantisper, dum serum omne consumatur, præterq̃ q̃ sic paratum, G aluum non subducit, contrarium etiã efficit, ipsum q̃ ijs exhibemus, quibus venter acrium excrementorum demorsu infestatur: id ipsum autem efficiunt non minus, q̃ lapilli, aut etiam efficacius, ferrei orbiculi igniti. Facile tamen lac sic paratum, in ventriculo in caseum cogitur: ob id mel illi & salem admiscemus. Quin & aquam etiam affundere securius fuerit, vt pleriq; medicorum facitant. Neque mirum tibi videatur, quòd sero consumpto, rursus aquam infundant: non enim seri humiditas est, quam fugiunt, sed acrimoniam: cuius occasione lac omne aluum subducit, ex substantijs contrarijs mistum, sero scilicet, & caseo. Ad hæc tertium etiam pinguem succum habet & ipsum quidem lac vaccarum, vt dictum est, plurimum: ideo q̃ Butyrum (quod vocant) ex eo conficiunt: quod gustu solo visu q̃, quantũ in se pinguitudinis habeat, facile cognoscas. Quòd si partem aliquam corporis eo inunxeris ac fricueris, cernes cutim pinguem non aliter, ac si oleo fricuisses: Præterea, si mortui animalis corium aridum eo inunxeris, eundem cernes effectum: Quinimmo homines in pleriscq; frigidis regionibus, in quibus oleo carent, in balneo butyro vtuntur: Cernitur præterea, si ignitis carbonibus ipsum infundas, non aliter, ac pinguedo, flammã excitare: Denicq; vtimur, ipso in illis, in quibus vtimur adipe, cataplasmatibus alijs q̃ medicamentis ipsum permiscentes. Pinguissimum itaq;, vt diximus, est lac Bubulum: Ouillum vero ac Caprinum habẽt H quidem & ipsa pinguedinis quidpiam, sed multo minus: Asininum vero huius succi habet minimum: quocirca raro in ventriculo cuiusquam coagulatur, si statim, vt mammis excidit, calidum fuerit epotum: quòd si sal & mel adijciantur, fieri non potest, vt ipsum in ventriculo concrescat, ac coaguletur. Eandem ob causam magis per aluum deijcitur, vt q̃ serum multum habeat, à quo lac omne facultatem accipit deijciendi: vti à caseosa substantia, sistendi. Quantum vero serum ab alia lactis natura succi bonitate superatur, tanto alia omnia, quæ ventrem deijciunt, superat: ob id veteres ad aluum subducendam hoc potu plurimo vsi videntur. Tantum autem mellis optimi ei est inijciendum, quantum suaue citra stomachi euersionem sentietur. Pari modo & salem ea mensura inijcies, quoad gustum non offendat: quòd si ipsum magis subducere velis, salis quàm plurimum inijcies. Hæc certe diffusius explicuimus, q̃ præsens institutum postulet. Propositum enim fuerat ea commoda exponere, quæ lacti insunt, vt alimento: quibus cum id commodum, quod nobis præstat in aluo deijcienda, esset admistum, fecit rei affinitas, vt in hanc digressionem sermo noster deflexerit. Rursus igitur ad propositũ reuersi, quæ de lactis facultate supersunt, exequamur: quorum id omnium est maximum, quòd Omnium ferè, quæ mandimus, lac optimum, optimi est succi: verũ caue, male accipias, quod iam pronunciauimus. Non.n. simpliciter diximus lac omne

optimi

τὸ μετὰ τὴν ἀποκύησιν. *quod toachinus vertit. Lac quod in vere statim à partu editur.*

A.l. 3. t. 10. c. 5. fol. 273. b

A. ibidem. b

A. ibidem. a

A.l. 2. t. 2. a. 434. fol. 142.

A.l. 2. t. 2. cap. 434. fol. 143. c.

A optimi esse succi, sed præterea optimum adiunximus. Nam lac quidem, quod vitiosi est succi, tantum abest vt ad succũ probum gignendũ cõferat, vt qui eo vtũtur, cacochymos reddat. Cui rei argumẽto fuit is infans, qui, cum priore nutrice mortua, alterius prauí succi lac suxisset, totũ corpus multis vlceribus habuit refertũ. Vtebatur aũt secũda hæc nutrix in agro syluestribus oleribus propter annonæ caritatẽ, q̃ veris tpe acciderat: vnde & ipsa huiusce modi vlceribus scatuit, & alij quidã, qui in eodem agro simili victu sunt vsi. Vidimus & alijs permultis mulieribus infantes nutriẽtibus id temporis idem accidere. Atq; etiã, si capræ aut alterius cuiuspiam animalis scammoniã aut tithymallum depasti lac cibi loco quis sumpserit, omnino aluus illi fluet. Quemadmodum igitur de alijs omnibus, ita & de lactis facultatibus intelligere oportet, non tanq̃ simpliciter de quouis dicantur, sed de optimo duntaxat: quãtum autẽ in singulis generibus vnumquodq; ab optimo deficit, tanto commodis, quæ optimum id nobis præstat, est inferius. Lac igitur, quod seri habet plurimum, etiã si semper eo vtare, nihil penitus afferet periculi: quod vero huiusce modi humiditatem habet exiguam, caseosam autem crassitiem multam, omnibus, qui ipso multum vtuntur, est perA.ibidem.b iculosum. Nam eos quidẽ renes offendet, qui calculis generandis sunt appositi: lecur "itẽ obstruet
B ijs, qui hoc affectu facile prehendi possunt: tales aũt sunt, quibus fines eorum vasorum, quæ cibum ex simis visceris in gibba trãssumũt, sunt angusti. Thoracis autem ac pulmonis partibus lac omne est vtile: Capiti vero, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non est accommodũ, vt nec hypochondrijs, quæ leui de causa inflantur: in plurimis.n. in ventriculo vertitur in flatus, sunt q̃; paucissimi, quibus id non accidat. Si vero cum aliquo eorum cibariorum, quæ crassi sunt succi, diutius elixum fuerit, flatuosam quidem naturam deponit, sed iecur magis obstruit, & calculos in renibus promptius gignit. Huiusmodi autem edulia libro primo esse diximus, amylum, similaginem, alicam, tragum, oryzam, lagana, rhyemata, & panes non bene in clibano assos nec multa tritatione præelaboratos, nec multo sale ac fermento mediocri saturatos. Cæterũ, vt in ijs, ita in alijs, quæ non nulli lacti admiscentes mandunt, mistorum facultas aliquam ex lactis facultatibus augebit, aut imA.l.3.t.10.c.5.fol.277.b minuet. Nunc autem ipsius facultatem definiamus, illud boni esse succi & multi alimenti statuentes, quod ex contrarijs substantijs ac facultatibus est conflatum, subducendi scilicet ac sistendi, obstruendi q; ac tenuandi. Quod nanque eius serosum est, succos crassos tenuat, & aluum subducit: quod vero caseosum est, aluum sistit, & succos crassos gignit, ex quibus, vt diximus, in hepate obA.ibidem.a structiones, & in renibus calculi oriuntur. Nocet autem "ipsius vsus assiduus dentibus, & circun-
C datis carnibus, quas gingiuas nominant: has enim, flaccidas: dentes vero putrefactioni & erosioA.l.2.t.2.a 434.fol.141.d ni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os vino diluto colluere conueniet: satius autẽ fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris: ita nanq; omne caseosum, quod ex lacte dentibus ac gingiuis circunfixum fuerit, abstergetur. Quòd si etiam cuipiam tam robustũ sit caput, vt vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingiuis consuluerit: veruntamen & mel vino permistum, misturam ex vtroq; reddit meliorem. Illud vero dentium incolumitati tutissimum aduersus lactis iniurias fuerit præsidium, siquis post sumptum ipsum primo, melicrato deinde vino adstringente, os colluat.

De Oxygalacte, id est Acido Lacte. CAP. 16.

OXygala aũt, quod vocant, dentes quidem, qui saltem secundũ naturam habẽt, nihil offendit: qui vero aut ob naturalem intemperiem, aut adscititium quempiam affectũ, iusto sunt frigidiores, hi soli, vt ab aliorum frigidorum occursu, ita ab hoc quoq; offenduntur: accidit q; ijs nonnunq̃ symptoma, quod ἀμωδίαν i. stuporem nominant, quale post esum mororũ immaturorũ, & aliorũ omnium acerborum & acidorũ euenire consueuit. Illud item perspicuum est, q; ventriculus, q quauis de causa est frigidior, oxygala non belle conficit: temperatus vero, quamuis ęgre, conficit tamen aliquantum. Contra "ventriculi iusto calidiores, siue ab initio tales fuerint, siue à qua-A.l.2. t.2. cap. 434. fol. 143.c.
D piã causa postea in eam temperiem sint adducti, præterq̃ q; nihil ab huiusce modi edulijs læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Quin hi quoque oxygala ipsum circundata niue prius refrigeratum, indolenter ferunt, quemadmodum & alia pleraque id genus edulia, atque adeo aquam ipsam niue sic præparatam. Quocirca admirari subit plerosque medicos, qui de singulis edulijs pronunciarunt, hoc quidem nobis esse vtile, aliud vero noxium: præterea ad coquendum facile, aut difficile: mali succi esse, aut boni: multi, aut pauci esse alimẽti: stomacho conuenire, aut aduersari: aluum ducere, aut sistere: aut aliam cuius virtutem, vitium ve obtinere. De quibusdam certe licet pronunciare, hoc quoddam edulium omnibus hominibus prauí esse succi, aut ad coquendum difficile, aut stomacho noxium: de plurimis tamen fieri non potest, vt vnico edicto citra vllam distinctionem vere pronuncies. Cæterum, cum necessario longa futura esset oratio, si in singulis edulijs, tam naturalium temperamentorum, q̃ acquisititiorum affectuum, distinctiones adscripsissemus, satius fore existimauimus (quemadmodum in primo horum commentariorum fecimus) ab initio vniuersalem quidem totius doctrinæ methodum ostendere: post autem in particularibus non nunq̃ eam ad memoriam reuocare, præsertim in ijs, quæ nõ simplicis sunt naturæ, quale vtiq; est lac, de quo nunc agimus: quod, tametsi sensui quidem similare apparet, ex diuersis tamẽ substantijs ac facultatibus est compositum. Huic nanq;, etiam si optimum fuerit, pro diuersa tamen ventriculorum

triculorum natura accidit, vt interdum quidem {in hoc} aceſcat: aliàs vero fumoſum ac nidoru- E
lẽtum ructũ in altero ſurſum emittat. Etenim contrarij ſunt affectus, ſecundum quos, quod in ven
triculo non fuit coctum, acidum aut fumoſum euadit: ſiquidem caloris inopia in acorem: eiuſdẽ
aũt exceſſus, in nidorem ac fumum vertit: quæ duo lacti eueniunt, quia in ſe non modo ſeroſam na
turam, verum etiam pinguem & caſeoſam cõtineat. Hac certe de cauſa oxygala quidem, ſi in ven
triculo non coquatur, nunq̃ in nidorem vertitur, potiſſimum, ſi in bilioſiſſimum ac feruẽtiſſimũ
ventriculum inciderit. Neque. n. amplius calidam acrem q̃ qualitatem ac facultatem retinet, quam
lac à ſero habet: neque pinguẽ & mediocriter calidam, quã lac à pinguedine, quæ ſibi ineſt, poſſi-
debat. In huiuſcemodi. n. præparatione, ſola relinquitur caſeoſa ſubſtãtia, eaq̃ ipſa non eiuſdẽ natu
ræ, cuius ab initio fuit, ſed ad frigidius conuerſa. Itaq̃ de oxygalacte dixiſſe ſuffecerit, q̃ frigidum
eſt, ac craſſi ſucci: hæc enim ſequitur, vt ipſum non facile à corpore mediæ temperaturæ conficia-
tur: ad eã enim in omnibus meis operibus, cũ aliquid ſimpliciter pronuncio, ſæpe iam monui id eſ
ſe referendum. Quin etiam ſuccum crudum, quem vocant (cuius naturam tum prius alibi expo-
ſui, tum etiam in libro ſuperiore de eo diſſerui) conſentaneum eſt ab iſtiuſmodi cibis abunde gene
rari. Non ab re autem edulium hoc calidiſſimis ventriculis eſt vtile, quemadmodum frigidiori-
bus aduerſiſſimum. Id tñ in ſingulis cibarijs non conuenit adſcribere: ſed in quibuſdam meminiſ- F
ſe ſuffecerit, q̃ ſuccus eiuſmodi, qualis ex oxygalacte, caſeo, & omnibus craſſi ſucci edulijs, proue-
nit, calculos in renibus ſolet gignere, cum hi calidiores iuſto fuerint ſiue ob naturalem intempe-
riem, ſiue ob alium quendam affectum ipſis poſtea innatum, non tñ pro caloris modo meatuum
tranſitus latos habeant. Corporum. n. conſtructiones, quæ morbis maxime ſunt obnoxiæ, ex par
tibus contrarij temperamẽti componuntur: vt verbi gratia, ſi ventriculus "admodum ſit calidus, A. l. 3. f. 13. t. 1. c. 16. fol. 187. a
cerebrum autem frigidum: pari modo & pulmo aliquando, ac totus thorax frigidus eſt, ventricu-
lus autem calidus. Frequenter vero contra euenit, vt omnia alia ſcilicet æquo ſint calidiora: ſolus
† Additur in tralatiõe Vet. et Rabbi Moſe prima parti cula aphoriſmorum 17. & quãdoque quidem {totũ corpus frigidius. aũt ventriculus frigidior ſit, † hepar vero calidius: atq̃ in alijs partibus ſimiliter. Quapropter ini-
tio etiam monuimus vtiliſſimam eſſe doctrinam, quæ de facultatibus, quæ alimentis inſunt, tradit,
cũ eas differentias explicat, quæ in humiditate ſpectãtur, & liccitate, & caliditate, & frigiditate: pre
terea ſubſtantiæ ipſorum lentore, aut craſſitie: ad hæc, quod aut ſimilare eſt, de quo agetur, vel ex
partibus temperamento contrarijs compoſitum, cuius generis eſt lac. Ad horum porrò dignotio-
nem dixi nos manu duci, cum per olfactum ac guſtum, tum per alia ſymptomata, de quibus in
operis huius initio diſſerui: vti nunc quoq̃ in lacte, eius naturam oſtendi ex ijs ſymptomatibus,
quæ ei accidunt, cum aut calefit, aut coagulo cogitur, aut alio quouis modo partes ipſius ſecernun- G
tur: etenim vel citra coagulum ſciſſio, quam vocant, id efficit, cum lacti abunde calido oxymel fri-
gidum inſtillamus. Idem etiam mulſo efficimus. Interdum etiã citra vllam liquoris inſtillationẽ,
vaſe frigidiſſimã aquam continente in lac demiſſo, ipſum ſcindimus. Præterea ſine coagulo id lac,
quod poſt editum fœtum emulſum fuerit, protinus cõcreſcit, ſi ſuper cineres calidos parumper ca
lefiat: videntur q̃ veteres Comici lac ita coactum, Pyriaſten appellaſſe. In Aſia aũt apud nos Py-
riephthum ipſum nominant. Id quidem lac omnino ab alia ſubſtantia eſt purum: cum aũt melle
ipſi admiſto per coagulum cogunt, hoc quidem opere, quod in eo eſt tenue & aquoſum, ſepara-
tur. Quidam aũt ex ipſo duntaxat, quod coactũ eſt, mandunt: quod partim ex caſeoſa lactis ſubſtã
tia, partim ex calida atq̃ ignea coaguli facultate, partim ex melle ipſis admiſto, eſt compoſitũ. Alij
vero vnà cum eo, quod concreuit, ſerum quoq̃ tranſglutiũt, id q̃ aut pariter totum cum toto, aut
alterum altero copioſius: accidet q̃, vt alijs quidem largius, alijs vero minus, aluus ſubducatur, pro
portione quantitatis ſeroſi humoris. Perſpicuum præterea eſt, q̃ eorum corpus, qui ſolũ id quod
concretum eſt, comederint, amplius nutritur: minus vero eorum, qui vnà cum ipſo ſeroſi humoris
quidpiam tranſglutierint: & multo adhuc minus eorum, qui eius quidem, quod coactum eſt, pa-
rum, ſeroſi autem humoris plurimum, hauſerint. Simili modo & in eo, quod à partu, ſiue cũ mel- H
le, ſiue abſq̃ eo coijt, non paruam differentiam inuenies. Cum enim mel non accepit, ad coquendũ
eſt difficilius, & ſucci craſſioris: præterea per aluum tardius ſecedit: vtrunq̃ tamẽ, corpus abunde
nutrit. Hæc de lactis facultate nouiſſe in præſenti opere ſuffecerit: eius nanq̃ vtilitates, quas in
morbis præſtat, ijs, qui quauis ex cauſa tabe laborant, aut vlcus habent in pulmone, proprie ad me
dendi rationem pertinent.

De Caſeo.

CAP. 17.

DE caſei quidem facultate iam diximus, cum de lacte ſermonem faceremus: ſatius tñ fuerit
nunc rurſum particulatim de eo tractare. Nam "dũ paratur, aſſumit ab iniecto coagulo acri A. l. 2. t. 2. cap. 123. fol. 113. a
moniam, humiditatem q̃ oẽm deponit, & potiſſimũ, ſi inueterarit. Tum. n. q̃ prius, acrior euadit,
& manifeſte calidior redditur, atq̃ ardentior: ob id ipſum ſiticuloſior, & ad coquendum diffici- A. l. 2. t. 2. cap. 147. fol. 116. d
lior, & peioris ſucci efficitur. Qua de cauſa nec id ipſum, quod craſſis cibis acres ac tenuantes fa-
cultates admiſtas habentibus ineſt commodi, caſeus citra noxam poſſidet. Maior enim noxa ex
ſucci ipſius prauitate, & ardenti calore accidit, quam craſſorum tenuatio conferre queat: quando
ad calculorum in renibus procreationem hic ſuccus non minus eſt noxius. Oſtendimus enim
calculos in illis corporibus naſci, in quibus ſuccorum craſſities cum igneo calore eſt coniuncta.

Fugiendus

A Fugiendus igitur est eiusmodi caseus, vt qui nihil conferat neq; ad coctionem, neq; ad distributio
nem, neq; ad mouendam vrinam, neq; ad ventris deiectionem, ceu vtique nec ad succi probitatẽ.
Deinceps autem malus quidem, sed prædicto minus est putandus, qui neq; est vetus, neque acris.
Omnium autem caseorum recentium is est præstantissimus: qualis apud nos Pergami, & in My-
sia, quæ est supra Pergamum, fit, qui ab incolis oxygalactinus appellatur, suauissimus quidem in ci
bo, stomacho autem minimum noxius, aliis q; omnibus caseis concoctu transitu q; facilior, succũ
habens non vitiosum, neq; vsq; adeo crassum: quod vitium omnium caseorum est commune. Prę
stantissimus etiam est is, qui Romæ apud diuites celebratur, βαθὺν appellant: & præterea alij qui-
dam in aliis regionibus. Cum autem singulatim permagna sit in ipsis differentia, tum pro anima
lium natura, tum pro præparandi modis, & præterea ipsorum caseorum ætate, conabimur hoc in
loco ipsorum facultatem paucis scopis circũscribere, quibus quis intentus meliorem à deteriore fa
cillime discernet. Scopi quidem in genere sunt duo, quorum Alter in certa substantiæ casei consi-
stentia versatur, secũdum quam mollior est aut durior, dẽsior aut laxior, glutinosior aut friabilior:
Alter in gustabili qualitate consistit, secundum quam in quibusdam ipsorum acor superat, in aliis
acrimonia, aut pinguitudo, aut dulcedo, aut aliud quidpiam id genus, aut omnium est velut æqua-
B bilitas. Porrò secundum speciales differentias prędictorum generum, mollior quidem duriore est
præstantior: rarus vero ac laxus, denso admodum ac compacto. Iam vero cum glutinosus valde,
& is qui ad asperitatem vsq; est friabilis, sint vitiosi, prędstantior est, qui inter hos duos est medius.
Quod autem ad eam dignotionem, quæ fit gustu, pertinet, is omnium est præstantissimus, qui nul
lam vehementem habet qualitatem, sed dulcem habet supra alias parum eminentem. Suauis item
insuaui est præstantior: & mediocriter salitus, eo qui est permultum, & eo qui omnino salis est ex-
pers. Postea tamen, quàm caseum sic examinatum sumpseris, licebit etiam ex ructu cognoscere,
qualis inter caseos sit melior, aut deterior. Cuius nanq; qualitas paulatim marcescit, præstantior:
cuius contra perdurat, non bonus: iste enim perspicue ægre mutatur, atque alteratur, & ob id ip-
sum ægre conficitur. Omnium enim qualitatum, quarum ante meminimus, alteratio necessario
sequitur alimentorum coctionem.

De Pedestrium Animalium Sanguine. CAP. 18.

SAnguis {omnis} ad coquendum est difficilis, præcipue crassus, et melancholicus, qualis est bu
bulus: Leporinus autẽ, vt suauissimus, celebratur, multi q; ipsum cũ iecore solent elixare: qui
dam autem cum aliis etiam visceribus. Sunt, qui Suum quoque iuniorum sanguinẽ edant, ceu alij
C etiam grandiorum, cum castrati fuerint. Aprorum vero nemo ne gustare quidem tentauerit pro-
pterea, quòd insuauis est, & ad coquendum difficilis. Homerus quoq; Caprarum sanguinem in ci
bo iucundum esse non ignorauit.

De Alimento, quod à Volucribus Animalibus sumitur. CAP. 19.

VEteres oẽs animalia volucria ac bipeda ὄρνιθας nominabant: Nunc aũt apud Græcos consue
tudo inualuit, vt, quas illi ἀλεκτορίδας i. gallinas vocabãt, nunc solas eas ὄρνιθας appellẽt, quẽ
admodum & masculos ipsos ἀλεκτρύονας. Auium porrò omnium volucrium genus, paucissimũ
præstat alimentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillam, qua non aliud in-
uenias, quod copiosioris sit nutrimẽti: Volucrium tñ caro ad coquendũ est facilior, præcipue per-
dicis, atagenis, columbæ, galli gallinacei, & gallinę: Turdorum vero, & merularũ, paruorũ q; passe
rum (inter quos ẽt sunt, quos turricolas vocant) caro, q̃ prædictorum, est durior: His aũt ipsis tur-
turis, palumbi, anatis q; caro est durior: Phasianorum, quod ad concoctionem, & nutrimentũ attí-
net, gallinis est simílis, voluptate tñ in edendo superat: His durior est pauonis caro, & fibrosior, &
A.l. 2. t. 2. cap. 145. fol. 116. b ad coquendum difficilior. Porrò in ″ omnibus volucribus animalibus, vt & in quadrupedibus, sci
re in vniuersum oportet, q; augescentium caro multo est præstantior, q̃ ætate declinãtium: media
D aũt est inter vtranq;, florentium. Praua autem admodum est valde nouellorũ, sed diuersa ratione ac
senum: Siquidem horum caro dura est, & sicca, ac neruosa, ideo q; praua ad coquendum, & exigui
nutrimenti: Contra animalium nuperrime editorũ corpora mucosa sunt ac humida, eo q; excre-
mentis plena, facilius tñ per aluum secedunt. Hæc in cũctis animalibus memoria teneto: id.n. om
nibus ipsis ex æquo ineſt secundum differentias, quæ ab ętate sumuntur. Communis etiã est, si sa-
nitatem spectes, prępara tionis modus, quem antea exposuimus, & nunc rursum summatim repe-
temus, facultates duntaxat in memoriam reuocãtes, q;, quæ assa sunt, & frixa in sartagine, ea sunt sic
ciora: Quæ vero in aqua dulci sunt elixa, alimentum corpori præbent humidius. De ijs porrò, quę
ex albo iure, varijs q; patinarũ condimentis esitantur, antea abunde disseruimus, ceu de domesticis
quoque, & agrestibus. Non mediocris vero est differentia eorum quæ in stagnis, aut paludibus,
A.l. 2. t. 2. cap. 123. fol. 113. a aut lacustribus locis viuunt, cum ijs, quæ in montibus, aut locis siccis degunt. Nam ″ pro locorũ na
A.l. 2 t. 2. cap. 147. fol. 116. d tura ac proportione, animalium carnes fiunt siccæ, & excrementis vacuæ, & ad coquendum facilio
res: aut humidæ, & excrementitiæ, & concoctu difficiliores.

De Anseribus & Struthocamelis. CAP. 20.

XHνῶν nomen veteribus etiam est consuetum, στρθοκαμήλων vero insolens: nominant.n. eas
μεγάλας στρθούς. Ego vero etiamnum adolescentulus audiui sophistam quendam ex eorum
numero,

numero, qui de eiusmodi problematibus disserunt, in vtranq; partem disceptantem, ac probantem E huiuscemodi animalia nunc aues esse, nunc vero non esse. Longe autem præstiterit nō id, sed qualem nam alimentum, quod ab ipsis sumitur, habeat facultatem, inquirere: id autem vbi ex me audieris, per ocium ab alio disces, vtrum oporteat animalia hæc aues nominare, nec ne. Ipsorum igitur caro est excrementitia, multo q̄z ad ἕψησιν coquendum est difficilior, q̄ prædictorum volucrium animalium: ipsorum tamen alæ non sunt cæterorum alis deteriores: quandoquidem in multis volatilibus, potissimum quæ parua sunt, & carne dura prædita, alarum substantia est fibrosa, ac dura. Quarundam autem caro tota est eiusmodi, cuiusmodi Gruum: quas tamen & ipsas mandunt, plurimis ante diebus macerantes, & (vt sic dicam) mortificantes. Inter grues autē & anseres caro Tardarum, quas vocant, quodammodo est media, quæ ὠτίδες vel ὠτίδες appellantur: vtroq; enim modo prima syllaba profertur & scribitur, per ου scilicet, & per ω. A.l.2.t.2.ca. 525.fol.3.a

De Differentia, quæ est in Partibus Animalium Volucrium. CAP. 21.

VIscera quidem in volucribus animalibus eandem habēt ad carnes proportionem, quā in pedestribus habere memorauimus. Intestina vero horum omnium omnino non manduntur: ~~in eorum tamen Ventriculis~~ non ita habet, vesci enim sunt, & nutriunt: quidam autem ipsorum valde etiam sunt iucundi, ceu anserum, post quos sunt altilium gallinarum. Quemadmodum autem in suibus, dum adhuc viuunt, Hepar ex caricarum pastu ad voluptatem præparatur, ita in anseribus video ipsorum alimenta lacte imbui, vt non modo eorum iecur sit iucundissimum, sed potenter etiam nutriat, ac optimi sit succi, & deiectu minime difficile, probe q̄z similiter in ventriculo conficiatur. Ad hæc Alæ anserum ad concoquendum ac nutriendum sunt accommodæ, & ijs adhuc magis gallinarum. Cæterum, cum iuniorum animaliū carnes ab annosorum multū dissideāt, alarum quoq; natura multo euidentius dissidet. Pari modo gracilia ab obesis discrepant: nam iuniorum ac probe nutritorum præstantissimę, pessimę autem gracilium & annosorum. Pedes autem paulo minus omnium, cibo sunt inepti. Gallorum autem gallinaceorum Cristas ac palearia nemo nec probarit, nec etiam damnarit: horum vero Testes sunt præstātissimi, præcipue altilium, & multo magis, si cibus eorum, quo sunt nutriti, seroso lacte fuerit imbutus: nam & boni sunt succi, & valide nutriunt, & ad coquendum sunt facillimi: deiectionem tamen nec iuuant, nec morantur. Cæterum animalia volucria exiguum quidem habent Cerebrum, sed ipsum tamen tanto pedestrium cerebro est præstantius, quanto est durius: volucrium autem ipsorum, montana cerebrū habent, q̄ palustria, præstantius, pro aliarum omnium partium proportione. Quidam autem falsò ~~struthocameli Ventriculum laudant, ceu medicamētum quoddam, quod coctionem iuuat: aliī ve-~~ ro longe magis ~~mergi ventriculum laudant.~~ Verum hæc neq; ipsa facile concoquuntur, neq; alijs in eo ipso, ceu medicamenta, auxiliantur, veluti zingiber & piper: & præterea alia ratione vinum & acetum. Quòd si de volucrium animalium lingua ac rostro dicere aggrediar, cū ea nemo ignoret, garrire merito existimabor.

De Ouis. CAP. 22.

OVa quoq; inter alimenta, quę ab animantibus sumuntur, sunt numeranda: quorum Tres inter se sunt differentiæ: Prima quidem penes propriam substantiam: gallinarum.n. ac φασianarum sunt præstantiora, deteriora vero anserum ac struthocamelorū: Secunda autem penes tēpus: aut enim longo ante tempore, aut breui sunt edita: Tertia penes coctiuræ rationē: nā quædam diutius cocta fuerunt, alia ad mediocrem vsq; consistentiam, alia duntaxat excalfacta fuerunt. Secundum quas differentias, alia quidem cŏcta vocantur, alia tremula, alia sorbilia. Tremula igitur ad nutriendum omnium sunt præstantissima. Sorbilia aūt minus quidē nutriunt, sed facilius subducūtur, & faucium asperitates lęuigant. Elixa vero & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassius q̄z alimentum corpori tribuunt. His vero adhuc tardius permeāt, ac peioris sunt succi, quæ in calidis cineribus assantur. Quæ vero ἐπὶ τῶν ταγήνων i. in sartagine, sunt insp̄issata, atq; ob id ipsum ταγηνιτὰ nuncupantur, pessimum habent omnibus modis alimētum: nam interim, dum coquuntur, in nidorem vertūtur: &, præterq; q̄ succum crassum gignunt, ipsum ēt prauum gignunt, atq; excrementitium. Porrò quę πνικτὰ i. suffocata, appellant, elixis et assis sunt meliora: parātur aūt ad hunc modum: Vbi ipsa oleo & garo & pauco vini consperſa fuerint, vas, quo continentur, caccabo aquā calidā habēti indunt: deinde, vbi ipsum totū superne obturarint, ignē substruūt, quoad oua mediocrē habeant consistentiā. Quę.n. supra modū sunt incrassata, ĕlixis & assis fiunt similia: quæ vero ad mediocrē crassitiem peruenerunt, & melius q̄z dura, concoquuntur, & alimentū corpori dant præstantius. Eidē etiam consistentiæ mediocritati intentos nos esse oportet in ijs ouis, quæ superne caldarijs infunduntur, non permittentes neq; ipsa omnino incrassari, sed, cum adhuc succum suum retinent, vas ab igne submouentes. Oua autem recentia veteribus plurimum præstant: quippe optima sunt recentissima, vetustissima aūt pessima. Quæ vero in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate aut prauitate inter se differunt. A.l.2.t.2. 520.fol.151.d

De Volucrium Animalium Sanguine. CAP. 23.

GAllinarum ac columbarum sanguine non nulli vescuntur, maxime altilium, qui suum sanguine haudquaquam est inferior, neq; voluptate neque concoctionis facultate: plurimum tamen

A tamen relinquitur à leporino. Sanguis autem omnis, quocunque modo ipsum praueris, ad coquendum est difficilis, & excrementitius.

De Nutrimento, quod ab æquatilibus Animantibus sumitur. CAP. 24.

ANimalium in aquis degentium permulta sunt genera: differentiæ q3 in ijs sunt, ac species. Nunc vero similitudines inter ipsa, quæ ad vsum medicinẽ pertinẽt, vt in prioribus fecimus, referemus: medicinam aũt, aut artem sanitatis tuendæ dicere, nihil ad præsens propositũ interfuerit. De omnibus igitur dicemus, quemadmodũ in alijs ante fecimus, q̃bus vulgo assidue vescũtur.

De Mugile. CAP. 25.

MVgil ex squamatorum piscium est genere: nascitur q3 non in mari modo, verum etiam in stagnis ac fluuijs. Proinde particulares mugiles magnum inter se habent discrimen, adeo, vt pelagici mugilis genus diuersum esse videatur ab eo, quod in fluminibus, stagnis, lacubus, aut riuulis vrbium latrinas purgantibus prouenit. Eorum ″ sanè caro, qui in aquis limosis ac sordidis degunt, excrementitia est admodum ac mucosa: optima autem eorum est, qui in puro mari viuũt, præcipue cum ventorum procellis agitatur: nam in quieto, nullis q3 agitato fluctibus, tanto piscĩ caro fit deterior, quanto minus exercitatur. In stagnis autem maritimis (quæ λιμνοθαλάττας appellant) adhuc est deterior: & hac adhuc magis in stagnis: quæ si parua sint, nec magnos fluuios recipiant, neque fontes habeant, nec largum effluuium, multo profectò est deterior. Pessima autẽ sunt stagna, ex quibus nihil aquę omnino effluit, sed stabilis est ac planè immota. De ijs porrò, qui in paludibus, lacubus q3, atq3 id genus locis degunt, initio diximus: pessimam enim habent carnem, qui in eiusmodi locis degunt. Eorum autem, qui in fluuijs gignuntur, prę̃stantiores sunt, qui in ijs gignuntur, in quibus aqua rapide fluit, ac copiosa est: qui vero in stagnantibus, non boni. Præterea penes alimenta pisces meliores peiores ve euadunt. Nam quibusdam herbarum ac bonarum radicum copia suppetit, ij q3 eam ob causam sunt præstantiores. Alij herbas pascuntur limosas, & radices mali succi. Præterea, qui in fluminibus vrbem magnam præterfluentibus, hominum stercoribus & prauis id genus escis victitant, omnium, vt diximus, sunt deterrimi, adeo, vt, si paulo diutius mortui permanserint, statim purrescant, & pessime oleant: isti autem in cibo sunt prorsus iniucundi, & ad coquendum difficiles, exiguum q3 boni quidem alimenti, excrementi autem plurimum reddunt. Quare mirum non est, si prauum succum in eorum corporibus, qui quotidie illis vescuntur, congerant. Qui cum sint deterrimi, omnium contra sunt prę̃stantissimi, qui (vt diximus) in purissimo mari degunt, maxime vbi littora, quæ aquam in orbem ambiunt, terra non abundant: nec leuia, sed aut arenosa sunt, aut aspera. Quòd si præterea ad boream spectent, longe erunt meliores. Cum enim exercitationes propriæ non parum ad succi probitatem omni animanti conferant, puritas adhuc eius venti, qui aquæ miscetur, substantiæ ipsorum bonitatem auget. Perspicuum igitur ex ijs, quæ diximus, est mare alterum alteri in eo præstare, quòd aut purum planè est, aut fluuios multos & magnos excipit, vt Pontus. Pisces enim qui in eiusmodi degunt, quanto stagnales antecellunt, tanto ijs, qui in puro mari degunt, sunt inferiores. Sunt autem & stagna quædam huiusmodi, quorum quædam λιμνοθαλάττας appellant, vbi videlicet fluuius magnus stagnum efficit, quod mari coniungitur. Et, vt fluuius non stagnet, vbi primum mari commiscetur, aqua ex salsa ac dulci est mista, & piscium caro, qui in ea aqua degunt, media est inter fluuialiũ & marinorum piscium carnem. Communis autem tibi sit hæc oratio alijs quoq3 piscibus, qui in fluminibus, & stagnis, & mari gignuntur: nam bona eorum pars non ambigit: cum marini fluuialem aquam fugiant, fluuiales autem ac stagnales marinam. Mugilis vero omnium maxime aquis vtrisq; vtitur: ea q3 ipsius natura est, vt à mari longissime discedẽs, aduerso flumine natet. Hic quidem mugilis numerosas ac paruas spinas non habet, vti nec alius quisq̃ marinorum: qui vero è fluuijs, aut stagnis mare ingreditur, non secus ac cõgeneres, plenus est huiusmodi spinarum: nam D omnium ferè piscium caro, qui in stagnis aut fluminibus gignuntur, tenuibus spinis plena inuenitur, quas nullus marinorum habet. Nam, quo loco magni fluuij ostium mari cõmittitur, non nulli quidem piscium fluuialium in mari: quemadmodum et marini quidam in flumine capiũtur: quos discernas eo, q̃ prædictas spinas, aut numerosas, aut prorsus nullas habeant. Pauci sanè fluuialium mare ingrediuntur: at marini omnes fluuijs gaudent. Continuo autem & gustus mandenti tibi, præstantiorem mugilẽ indicabit. Iucundior nanq3 ipsius est caro, & acrior, pinguedinis q3 expers: pingues contra, & soluti saporis, tum cibo, tum ad concoquendum sunt deteriores: præterea stomacho sunt noxij, & vitiosi succi: quapropter cũ origano ipsos parant. Quidã vero nostrates, pisces quosdam in fluuijs genitos λευκίσκους nominant, rati diuersos esse à mugilũ genere: cętera tñ omnino animal animali est simile, nisi q̃ λευκίσκος paulo est cãdidior, caput q3 habet minus, & [a] † sapore acidiorem: Alimenti aũt, quod ab eo sumitur, facultas est, qualẽ prius fluuiali mugili inesse diximus: proinde de nomine, non de re est cõtrouersia. Quod aũt nouisse magis retulerit, id iam dicam. Hic piscis vnus eorum est, qui sale conditi asseruantur. Atq3 stagnalis sic conditus multo, q̃ ante, præstantior euadit: quicquid n. muscosum aut virosum gustu refert, id totum deponit: verũ recens salitus, iamdiu salito est melior. Sed de salitis quidem piscibus paulo post sermo communis habebitur, [b] † sicut de ijs, qui hyeme (vt sic dicam) mortificantur.

De Lupo,

A † *Guliel-mus Rondel-letius medicus egregius recte meo iudicio arbitratur hoc in loco esse mẽdum, ac per γεῦσιν ὀξυτέραν, legendũ esse ex Athe-neo ὀξυρυγχοτέραν i. rostro acutiore.*

B † *Græci cod. habent.* καθάπερ γε καὶ περὶ τῶν ἐωλυξωμένων ἐν χειμῶνι. *Vetus interpres habet sicuti de conseruatis in niue quem sequus est Ioachinus. Non video tamen quo in loco inferius Galenus eruptet de piscibus vel alijs cibis, qui vel mortificẽtur in hyeme, vel cõseruetur in niue. Scio quidem ipsum dicere in cap. quadragesimo primo se distuliſſe in fine libri scribere de cibis sale conditis & de medys.*

De Lupo seu Laurace. CAP. 26.

HVnc piscem in aquis dulcibus natum non vidimus, sed è mari in flumina aut stagna ascendisse conspeximus. Ideo q3 paruus, raro, quemadmodum mugilis sæpe, inuenitur. Et q̃q̃ pelagius sit, stagna tñ maritima non fugit, nec fluuiorum ostia: Pelagij.n. vocantur, qui in mare profundum secedunt. Alimentum sanè, quod tum ex hoc, tum ex alijs piscibus prouenit, sanguinem gignit consistentia tenuiorem, q̃ quod ex pedestribus animalibus sumitur, adeo, vt non affluenter nutriat, & celerius discutiatur. Cum aũt nomen hoc tenuius, nunc in duabus rebus inter se collatis, nunc citra collationem enunciemus, sciendum nos, cum ipsum simpliciter pronunciamus, ad sanguinem medium inter extrema comparare. Extremæ autem prauitatis, secundum consistentiam, sanguis est tum crassus, vt pix liquida: tum serosus adeo, vt postea, q̃ è vena effusus concreuerit, plurimũ habeat aquosæ humiditatis supernatãtis. Laudatissimus vero est, qui inter hos exacte est medius, qui fit ex pane optime præparato (de quo primo libro egimus) & animalibus volucribus, de q̃bus diximus, perdice. s. alijs q3 id genus: quibus ex marinis piscibus pelagij sunt ꝓpinqui.

De Mullo seu Trigla. CAP. 27.

HIc quoq3 pelagicis piscibus annumeratur. Celebratur autẽ apud homines, tanq̃ voluptate cibos reliquos superet. Omnium fermè aliorum carnem habet durissimam, & valde friabilẽ: quod idem significat, ac si dicas nihil in eo esse lentoris, neq; pinguedinis. Nutrit certe, cum probe confectus fuerit, omnibus alijs piscibus copiosius. Diximus autẽ antea, q; cibus durior, ac crassiorum partium, & (vt sic dicam) terrestris magis, alimentum corpori præstat copiosius, quàm humidior ac mollior, præsertim quando præter id substantiam habet corpori alendo accõmodatam ac familiarem: quæ substantia voluptate iudicatur. Nam alimenta, quæ tota substantia ab alendis animalibus sunt aliena, ea aut non prorsus, aut insuauiter manduntur: ex familiaribus vero, quemadmodũ humidius minus nutrit, ita coquitur facilius ac distribuitur. Ergo mulli caro iucunda quidem est, vt quę alimentum est hominum naturæ accõmodum: &, quamuis alijs piscibus sit durior, mandi tamen quotidie potest, propterea, q; friabilis est, & pinguedinis expers cũ quadam acrimonia. Nam pinguia & lenta cibaria statim, vt sumpta fuerint, celeriter implent, & appetentiam euertunt: præterea, quod maius est, compluribus deinceps diebus ipsorum esum non sustinemus. Verum mulli hepar propter voluptatẽ à gulosis summopere expetitur. Quidã vero ne ipsum quidẽ per se mandere volunt, sed garelæum, quod vocant, in vase cum pauxillo vini præparantes, in eo viscus ipsum tantisper comminuunt, quoad totum simul ex ipso & humidis ꝑparatis succus vnus fiat simplex ad sensum ac similaris, in quo mulli carnes intinctas mandunt. At mihi profecto neq̃quaq̃ tantæ suauitatis esse videtur, neq; tantam corpori vtilitatem afferre, vt tantopere sit concupiscendum, vti nec ipsum caput: q̃q̃ gulosi hoc quoq3 laudant, ac secundas post iecur ferre prędicãt. Cæterum neq; id intelligere queo, cur permulti grandissimos mullos emptitent, cum nec adeo suaui sint carne, vt minores, nec ad coquendum facili, vt quæ dura admodum est. Ob eam igitur causam, cum quendã aliquando interrogassem, qui ingenti pecunia prægrandes mullos emerat, quid esset, q; illos tantopere expeteret, respondit se primum propter hepar illos tanti emisse, tum autem & propter caput. Verum hactenus de mullis hæc dixisse huic sermoni, in quo vtilitatem inquirere instituimus, satis fuerit. Porrò optimi mulli fiunt, vt alij etiam omnes pisces, tum penes mare purum, tum maxime propter alimenta. Nam, qui cancellos vorant, & grauiter olent, & insuaues sunt, ac ad coquendum difficiles, & mali succi. Hos porrò dignosces, si prius quidem, quàm vescare, ventrem reseraris: inter vescendum vero ipse statim gustus ac olfactus iudicium afferet.

De Piscibus Saxatilibus. CAP. 28.

SCarum, merulam, turdum, iuliam, fucam, percam, à locis, in quibus versari comperiuntur, pisces saxatiles appellant. Non enim in læuibus, aut arenosis, aut terreis littoribus, sed in petrosis promontorijs, & vbi saxa sunt, delitescunt, ac pariunt. Inter hos autem scarus excellere suauitate creditur: secundum hunc, merulæ, ac turdi: tertio loco, iuliæ, fucæ, ac percæ. Porrò alimentũ, quod ex eis sumitur, non modo ad coquendum est facile, sed hominum etiam corporibus est saluberrimum, vt quod sanguinem medium consistentia generet. Medium autem voco, qui neq; admodũ tenuis est, neq; aquosus, neq; vehementer crassus. At cum magna huius medij sit latitudo, de ipsius differentijs procedente sermone disseremus.

De Gobione. CAP. 29.

GObio littoralis est piscis, ex eorum etiam numero, qui parui perpetuo manent. Præstantissimus autem ad voluptatem, coctionem simul, ac distributionem, & succi bonitatem est is, qui in arenosis littoribus, aut saxosis promontorijs viuit. Non autem æque est iucundus, neque boni succi, neq; ad coquendum facilis, qui in fluminum ostijs aut stagnis, aut stagnis maritimis versatur. Quòd si aqua limosa quoq3 fuerit, aut fluuius vrbem expurget, gobio, qui in eis gignetur, erit deterrimus, ceu alij omnes pisces, qui in aquis huiuscemodi versantur. Merito igitur in saxatilibus piscibus nullum est inter cõgeneres discrimen manifestum, vt qui perpetuo in purissimo mari degant, aquam q3 dulcissimam, & eam, quæ ex eiusmodi & marina est mista, fugitent. Secundis autem post hos pelagicis idem accidit: neq; enim hi tantum inter se dissident, quantum qui in vtrisq3

A. lib. 2. t. 2. c. 546. fol. 157. d

Avtríſque aquis verſantur. Horum nanq3,quí in puríſſimo marí degunt, ſuorum congenerũ ſunt præſtantíſſimí: contra,omnium ſunt peſſimí,quí in fluminibus vrbes expurgantibus vícitant: mediȷ̃ vero ínter hos ſunt,quí in mediís locís verſantur. Dixímus autem hæc ſupra, cum de mugíle agebamus. Cętérum gobíonum caro,vt carne ſaxatílium eſt durior,ita mollior,q̃ mullorũ. Ipſa ígitur pro portíone veſcentium corpus nutrit.

De Piſcibus Molli carne prædítis: & quo modo Ius Album conficiatur. CAP. 30.

« PHílotímus ín tertío de alimentís, de piſcíbus carne molli prædítis ad verbũ ſíc ſcrípſit. Go-
« bíones autẽ,& fucę,iulię,percę,muręnę,turdí,merulę,lacertí,ad hęc aſíní,hamyę, paſſeres,ſe
« corarıȷ̃,cíthari,vmbræ,atq3 molliũ carnium genus vníuerſum,facílius,q̃ alıȷ̃ píſces, confíciuntur.
Ipſum ſanè íure quís demíretur,quo´nã pacto Scarũ prętérierit, cũ ís ínter píſces ſaxatíles prímas teneat,quíbus oĩbus caro íneſt,q̃ alíís píſcíbus, mollíor ac friabílíor. Quídam enim ipſorũ molli quídẽ ſunt carne,ſed nullã habent friabílitatẽ, ut quíbus ſuccus quídã lentus ac pínguís ínnatet: Alıȷ̃ níhíl lentoris,nec pínguedínís habẽtes,ín eo quídẽ ſaxatílíbus ſunt ſímíles, carnís tñ durítie ab eís díſcrepãt,cuíuſmodí ſunt pelagící propemodũ oẽs, níſí ſíquí ipſorũ prauo alímẽto propríã carnẽ corrũpant,ut mullí,quí cancellos mandunt. Cancellí aũt parua ſunt animalía flauo colore,
B mínímís cancrís ſímílía. Saxatíles uero nec alímẽta,nec loca mutant, nec dulcíbus aquís utuntur, ob eam q̃ cauſam oẽs perpetuo ſunt ínculpatí. Quos Phílotímus quídẽ Aſínos nomínauít, alıȷ̃ autẽ aſellos nomínãt,ſí quídẽ probo utantur alímẽto,& marí puro,carnís bonítate cũ ſaxatílíbus cõtendent: qui uero prauo alímento utunt̃,aut ín aquís míſtís,& potíſſímũ ſí eæ uítíoſæ fuerínt, degũt,carnís quídẽ mollítíem non abíícíunt,ſed pínguítudínẽ ac lentorẽ acquírunt,propter quã neq3 ſuaues amplíus,ut ante,manẽt,ſed alímentũ ex ſe ípſís excrementítíũ reddũt. In oĩbus porro piſcíbus íd cõíter,ut díxímus,memoría tenere oportet,peſſímos gígní ín eorũ fluuíorũ oſtíís, quí latrínas expurgãt,aut culínas,aut balneas, aut ueſtíũ ac línteorũ ſordes, aut ſí qua ſunt alía in urbíbus,p quas medías fluunt,expurgãda: & potíſſímũ, ſí populoſa urbs fuerít. Quín & ípſíus Muręnę,quę ín eíuſmodí aqua degít,caro deterríma ínuenítur: quanq̃ certe neq3 flumína ípſam ſubíre ínuenías, aut in ſtagnís gígní: peſſíma tñ in huíuſmodí fluuíorũ oſtíís, qualís eſt Tyberís Romã prętérfluens,gígnitur: eo q̃3 in ea urbe omníũ ferè marínorũ píſcíũ mínímo emítur, quẽadmodũ & quí píſces eodẽ ín flumíne naſcunt̃,quos non nullí Tyberínos appellant, tanq̃ ſpecíẽ habeãt propríã,nulli marínorũ ſímílẽ. Quo'd aũt míſtíone eorũ,quę ex urbe in fluuíum ínfluunt, fíant deterrímí,ex eo íntellígere poteris,q̃ meliores ſunt,quí in eodẽ fluuío naſcunt̃ príus,q̃ is ad
C urbẽ peruenıȧt. Quín & alíus quídam eſt fluuíus in Tyberím trecẽtís & quínquagínta ſtadíís ab urbe prorũpens,quẽ Nar appellant,quí píſcẽ habet ante,q̃ ad Tyberím peruenıȧt, longe pręſtantíorẽ. Nam & ab ípſís ſtatím fontíbus magnus orítur,& purus perpetuo decłíuí rapído q̃3 fluxu, ín ipſum uſq3 Tyberím profluít,nusq̃ prorſus ne tantíllum quídẽ reſtagnans. Porro',quí propter cõſuetudínẽ uernaculos píſces experıentía habẽt exploratos,íís memoratís paulo ante índícíís ad ípſos dígnoſcendos níhíl opus fuerít: quíbus vero eorũ uſus eſt ínſolítus, ſíue ex alía cíuítate eo' mígrarínt,ſíue ſínt íncolæ,hęc omnía ſtatím ínítío expendat príus, q̃ à propría experıentía ad cognítionẽ naturę ſíngulorum píſcíũ adducantur. Non ígítur oportebat Phílotímũ ſímplícíter de omnibus tenera carne prædítís píſcíbus ſímul tractare,neq3 ſaxatíles alíís índíſcrímínatím permíſcere. Hí nanq3 ſemper ſunt optímí,quod aſellís mínímẽ cõtíngít,nec muręnís,ut ne gobíonibus quídẽ. Etenim quídã ex hís in fluuíís & ſtagnís: alıȷ̃ autẽ in marí naſcuntur: alıȷ̃ ín ſtagnís marítímís,quę uocãt,aut omníno in aquís permíſtís, ubí magní fluuıȷ̃ oſtíũ marí cõmíttítur. Plurímũ certe particulatím ínter ſe díſſídent,ut mugílís & muręna: Aſelli uero hís quídem mínus,uerũtamen hí quoq3 ínter ſe nõ mediocríter díſcrepãt. Cęterũ Gobíones non perínde mollẽ,ac íſtí & ſaxatíles píſces,carnẽ habent,ueluti nec Vmbrę,quæ σκιαίνας aut σκιαίνας duplící noíe appellant̃.
D Quod uero ad Cítharos attínet,Phílotímũ uehemẽter míror: quíbus cũ rhombus ſít adſímílís, carnem tñ habet ípſís mollíorẽ,cum ínterím aſellís longe ſít ínferíor. Et hos ígítur,et alíos,quos uocant ıecorarios: atq3 alíos,quos Phílotímus ſaxatílíbus & aſellís permíſcuít: ſcíto in medío eſſe píſcíũ duræ carnís ac mollís: nam non dum duræ quídẽ carnís ſunt, & ab íís,quí exacte ſunt molles,relínquuntur: quíbus & Soleam Phílotímus non annumerauít: ut nec ſaxatílíbus Scarũ,níſí ſanè Paſſeris nomíne ſoleam íntellígat. Símíles enim quodammodo ínter ſe ſunt paſſer & ſolea, non tñ omníno eíuſdem ſunt ſpecíeí: ſolea enim mollíor eſt,& cíbo ſuauíor,ac in totum prætantíor,q̃ paſſer. Quín & Lacerti mediȷ̃ quodammodo ſunt ínter píſces carnís mollís ac duræ. Nullus tñ memoratorum píſcíum aceto,aut ſínapí,aut orígano índíget,ueluti píngues, lentí,ac durí.
A.lib.2.t.2.c. 146. fol.157.d Quídã "etíã frixís íís in ſartagíne ueſcuntur: alıȷ̃ aſſant,aut in patínís cõdíunt, ut Rhombos & Cítharos. Verum hí coquorum in patínís apparatus,cruditatís in totũ ſunt cauſę. Ad coquendum autem ſunt præſtantíſſímí,quí ex albo íure fíunt,quod ad hunc modũ fít. Copioſam aquã primũ ínííce: deínde olei,quod ſatís ſít,adfundito,cum pauco anethí & porrí: deínde cũ píſces ſemícocti fuerínt,ſalís tantum ínſpergíto,quoad totum ius ſalſum non dum appareat. Hęc pręparatío uel ægrõtís ípſís eſt accommoda. Quíbus uero ínculpata eſt ſanítas, íís píſcíum in ſartagíne frixorũ, ſecundo loco ſuper craticula aſſorum,pręparatío eſt accommoda: uerum hęc ſanè oleũ garum q̃3 * νοσηλευομέ νοις

cum pauco vino expoſcit: frixis vero plus vini gari q3 addere conuenit, minus olei. Quod ſiquibus id ſtomachum ſubuertat, paratum habeant acetum, modicum in ſe gari piperis q3 continens. Qui enim ad id condimentum tranſeunt, melius concoquunt, & deiectio nihil eis deterius procedit: cuius potiſſimum gratia ex vino & garo quidam frixos piſces mandunt, pleriſq3 piper immittentibus, paucis oleum. Non nulli autem ex memoratis piſcibus, cum frixi fuerint, pauco ſale inſperſi, in cibo ſimul ſunt ſuauiſſimi: præterea ad coquendum fiunt meliores, ac ſtomacho vtilio res, cꝫ ſi alio quouis modo eſſent apparati. Omnium autem memoratorum piſcium alimentum hominibus ocioſis, ſenibus, imbecillibus, & ęgrotis, eſt accommodatiſſimũ: qui vero corpus exercent, cibos poſtulant firmiores, de quibus ſupra diſſeruimus. Diximus autem ſępenumero molles & friabiles cibos ad ſanitatem maxime conferre, cp ij omniũ optimi ſint ſucci: nihil enim eſt, quod ad firmam valetudinem tutandam adeo conferat, cꝫ ſuccus bonus.

* νοσηλευομένοις.

De Piſcibus Duræ Carnis. CAP. 31.

DE his quoq3 in ſecundo de alimentis Philotimus ad verbum ſic ſcripſit: Dracones, cuculi, muſteli, ſcorpij, pagri, ad hęc trachuri, & mulli, ac rurſum cernuæ, glaucí, ſcari, canes, cõgri, hâmię, libellę, omnes q3 durę carnis piſces, ęgre cõficiuntur, ſuccos q3 craſſos et ſalſos in corpus diſtribuũt. Hęc quidẽ Philotimi ſunt verba: nos vero ſingula eius dicta ab ipſo initio expẽdamus. Dracones quidẽ ac Cuculi omnibus iis, qui ipſis veſcũtur, durã habere carnem manifeſte apparent. Muſtelorũ vero non vna eſt ſpecies. Nam, qui piſcis apud Romanos in maximo eſt pretio, quẽ Galexiam appellant, ex genere eſt muſtelorũ: qui ne in Gręco quidẽ mari vſquã naſci videtur: quæ cauſa eſt, cũr Philotimus ipſum ignoraſſe videatur: id tñ nomen in exemplaribus dupliciter ſcriptũ inuenitur, in quibuſdam enim γαλεοὶ per tres ſyllabas, in aliis γαλεώνυμοι per quinq3. Et liquet ſanè celebrem illũ apud Romanos galexiã, in eorũ numero, qui molli carne cõſtant, eſſe habendũ: reliqui vero muſteli dura magis carne ſunt prędíti. Deinceps aũt Philotimus Scorpium, Trachurũ, Mullum, Cernuã, Glaucũ, inter durę carnis piſces recte connumerat: in eo aũt peccat, cp ſcarũ (qui piſcis eſt ſaxatilis) illis accenſet. Poſt hęc autem Canem adſcribit, quẽ in cetaceorũ genere numerare oportebat, vt qui carnẽ duram habeat, atq3 excrementitiam. Quapropter ipſo in partes ſecto ac ſallito vulgares hoĩes veſcũtur. Ingrati enim eſt ſaporis, ac muccoſus: ideo q3 cũ ſinapi & oxelęo, atq3 id genus acribus condimentis eũ mandunt. Ex hoc item genere ſunt Balenę, & Delphini, & Phocę. Ad quos proxime magni Thunni accedũt: quanq̃ non ęque, ac prędicti, in cibo ſunt iucundi: inſuaues enim ſunt hi, & preſertim recentes, nam ſalſi euadũt meliores. Thunnorum aũt caro, qui & ętate & corporis mole ſunt minores, non perinde dura eſt, eo q3 hi facilius quoq3 concoquuntur: & iis adhuc magis Pelamides, quę ſale conditę laudatiſſimis ſalſamentis nõ cedunt. Plurimę hę ex Ponto aduehuntur, iis dũtaxat, quę ex Sardinia atq3 Iberia importantur, inferiores. Hoc nanq3 ſalſamentum iure in ſummo precio habetur tũ propter voluptatem, tũ propter carnis mollitiẽ: vocatur autẽ paſſim vſitato nomine ſalſamentũ Sardicũ. Poſt ſardas aũt ac pelamides Mylí, qui ex Ponto afferunt, pręcipue cõmendant. Poſt ipſos ſunt Graculi.

* *Superius tamen hac eadẽ pag. A, dixerat ex Philotimo eſſe carne molli ꝓditas. & ob id Guilelmus Rondeletius & Hippolytus Saluianus medici celeberrimi arbitrantur & hic & paulo infer. pro hamiæ legendum eſſe Lamiæ.*

Hęc itaq3 velut obiter, de ſallitis piſcibus ſint dicta. Libellarũ porrò haud perperã Philotimus inter piſces durę carnis meminit: verũ vnà etiam earum inſuauitatis mentionẽ facere oportebat, ceu aliorũ quoq3, quos oĩno prætermiſit. Congrum vero, Pagrũ, Hâmiam, & Aquilã, recte durã carnẽ habentibus annumerauit. Sunt q3 alij quidam piſces, vt ipſe inquit, durę carnis, quorũ nomina ſuppreſſit, cp eis hoĩes raro vtantur. Quare ſatius eſt nos quoq3 omiſſis nominibus, ipſorũ facultates inquirere. Haud ergo male cenſuit Philotimus duræ carnis piſces ęgrius, cꝫ mollis, cõfici. Siquidẽ tum concoctio, quę in vẽtriculo fit, tum in ſingulis corporis partibus alendis aſſimilatio, in mollioribus quidẽ, facilius: in durioribus vero, ęgrius fit. Illa nanq3 fiunt, cũ hæc alterant: porrò, quæ molliora ſunt, ea facilius alterantur, cp facilius etiam patiantur: eorũ autem, quæ alterantur, paſſio eſt alteratio. Proinde recte dixit piſces duræ carnis ægre cõfici: recte etiam craſſum ſuccũ gignere: durior nanq3 cibus craſſiorem habet ſubſtantiam, vt mollior tenuiorem. An vero ſalſum quoq3 ſuccũ dura cibaria procreent, deinceps erit conſiderandum. Philotimus nanq3, vt & eius præceptor Praxagoras, ſalſum ſuccum ex iis, quæ ſupra modum calefiunt, generari tradit. Mihi vero non ſimpliciter, ſed cum limitatione id pronũciandum videtur. Quoniã vero ſermo hic ad omnia dura cibaria cõiter pertinet, proprio illum capite ſeorſum deinceps diſcutiemus.

An Dura omnia per decoctionem Salſos Succos gignant. CAP. 32.

NOn ſolum in piſcibus duræ carnis, ſed in aliis etiam omnibus duris cibis, Praxagoras & Philotimus ſalſum humorẽ ex diuturniori decoctione gigni arbitrantur: quẽ non ſalſum modo, ſed etiam nitroſum appellant. Equidem comperio plurimorũ, aut, ſi vis, etiam omniũ decoctum, quãdiu coquitur, ſalſius ſemper euadere: poſt autem aliqñ (vt & ipſi volunt) amarũ. Nam corpus ipſum ſolidum, quod in aqua elixatur, qualitates, quę initio ſibi inerant, in ea deponit ita, vt tandem ἄποιον, quod vocant, & aquoſum euadat, neq3 quidquam ſalſedinis, aut amaritudinis, aut acrimoniæ, aut adſtrictionis habeat. Clarius autem huiuſce rei veritatem intelliges, ſiquando, quod elixas, in aliam aquam transfuſum, rurſus elixaris. Inuenies nanque id, quod decoquitur, propriam amiſiſſe qualitatem, aquam autem eam in ſe recepiſſe. Quamobrem lupini, qui

ex

A ex cerealibus sunt cibis, aquam amaram efficiunt, quòd & ipsi qualitatem amaram habeant congenitam: sic & eruum, & absinthium, abrotonum, polium, & alia omnia amara: At solidum corpus, quod decoquitur, minus amarum apparet. Quòd si in aliam aquam transfundens, rursus (vt paulo ante dixi) decoxeris, magis etiam, q̃ ante, amarorem abiecisse deprehendes. Quòd si tertio, aut quarto in aliam aquam transfuderis, magis adhuc id accidet, q̃ prius, adeo, vt tandem omni prorsus amaritudine sit carituru. Ad eundem modum, quę acria sunt, vt allium, cępa, porrum, aquam, in qua elixa fuerint, manifeste acrem efficiunt, suum autem proprium corpus minus acre habent. Quòd si subinde in aliam aquam transmutaris, omnem prorsus acrimoniam deponent. Quin etiam mala acerba, mespila, & pira sylvestria, quanto magis coquas, tanto dulciora ipsa efficias, ipsum vero decoctum, acerbum efficitur. Si vero succos ipsos solos per se coxeris, primum quidem salsiores, postea autem amari etiam fient. Quamobrem, quod ad succos attinet, Praxagoram ac Philotimum recte sensisse (vt diximus) est concedendum: de solidis vero corporibus res aliter habent, ac censuerunt. Nam si, vt paulo ante diximus, ex prima aqua in secundam ipsa transferas, & post illam rursus in tertiam, aut etiam quartam, comperies ea prorsus priorem succum deposuisse adeo, vt degustantibus aquea insipida q̃ appareant. Quòd si aquam non mutes, primo
B quidem decoctum necessario salsius apparebit, postea vero amarum. Verum ius ipsum in primis Praxagoram fefellisse videtur, quod per elixationem salsius redditur, non intelligentem, quòd sale aut garo statim initio condituræ in aquam iniecto, necessario procedente coctione succus salsior, q̃ ante, efficitur: Quemadmodum etiam si nulla alia re immissa, puræ ac dulcissimæ aquæ salis minimum permisceas: nam ea quoque feruefacta salsior redditur: nec mirum, cum ipsa aqua optima diutius decocta salsam qualitatem tandem assumat.

De Animalibus, Quibus Testa pro Cute est. CAP. 33.

CVm id, quod totum corpus, ceu vestimentum quoddam cuiq; natiuum, ambit, cutis appelletur, ei q; buccinarum, purpurarum, ostreorum, hiatũlarum, & aliorũ id genus, tegumentum proportione respondeat, idcirco hęc animalia ostracoderma appellant. Tegumentum enim, quod extrinsecus ipsis est circundatũ, testę aut lapidi palàm est simile. Omnibus porrò eiusmodi est cõmune, vt salsum in carne succum cõtineant, qui aluum subducit: quod seorsum vnicuiq; magis minus ue ineſt, pro qualitatis ac quantitatis ratione. Siquidẽ Ostrea inter alia testacea carnem habent mollissimã: paruæ autẽ Hiatũlæ, Vertebræ, Vngues, Purpureæ, Buccinæ, omnia q; huiusmodi, duram. Non ab re igitur ostrea quidẽ aluum valentius subducunt, corpus autẽ imbe-
C cillius nutriunt: duriora vero difficilius quidẽ concoquuntur, sed firmioris sunt nutrimẽti. Verũ hęc quidẽ omnia elixantur: ostrea vero citra elixationẽ mandunt: quidam autẽ etiam in sartagine frigunt. Quemadmodum autẽ ex testaceis animalibus, quę dura carne sunt, carnem ad coquendum, ita & etiã ad corrumpendum habent difficilem: Ob eam q; causam ea sępe iis exhibemus, quibus cibi in ventriculo ob prauos succos corrũpuntur, siue ex iecore in eũ confluant, siue in ipsius tunicis contineantur. Habent autẽ omnia, vt diximus, succum salsum ventri deiiciendo idoneũ: sed minus, quę dura carne sunt, q̃ ostrea. Proinde cibũ corrumpentibus ea exhibemus, bis ter ue in optima aqua elixantes, &, cum prior salsa iam apparuerit, in aliam purã transferentes. Gignitur autem ex ipsis succus crudus, quem vocant, plurimus: vt ex iis, quę molli sunt carne, pituita. Quemadmodum igitur (cum succum salsum exuerint) caro ipsorum corruptu est difficilis, & aluum sistit, ita, si quis ipsa sale aut garo condierit (quo modo hiatũlas solent) & succum ex ipsis genitum ebiberit, venter quidem ei abunde deiicietur, corpus tamen nihil ex eo sumet alimenti.

* χήμας

De Crustatis. CAP. 34.

ASTaci, Paguri, Cancri, Locustæ, Carides, Gammari, ac id genus alia, tenui testa concludunt, duritie q; testaceis sunt similia, sed minus, q̃ illa salsi humoris continent, quanquam eum
D habent satis multum. Dura in totum carne constant: ideo q; & ad coquendum sunt difficilia, & firmi alimenti, cum scilicet in aqua potulenta præcocta fuerint. Horum quoque caro, vt ostreorum, cum præcocta, vt dictum est, succum salsum in aqua deposuerit, aluum sistit. Ægre etiã corrumpuntur, non secus ac testacea, quæ duram habent carnem.

De Mollibus. CAP. 35.

MOllia vocantur, quæ neque squamas, neque asperam cutim, aut testaceam habent, sed mollem, instar humanæ: cuius generis sunt Polypi, Sepiæ, Loligines, & alia, quæ his sunt simili a. Hæc certe, quoniam neq; squameum, neq; asperum, neq; testaceum, tegmen gerunt, mollia tangenti apparent: duræ tamen sunt carnis, & ad coquendum difficilia, exiguum que in se succũ salsum continentia. Si tamen concoquantur, alimentum non paucum corpori exhibebunt. Cęterum hæc quoque succi crudi plurimum gignunt.

De Chartilagineis. CAP. 36.

HOrum animaliũ cutis est aspera, ac noctu splendicans, ideo q; non nulli ἀπὸ τῆς σέλας ἔχειν, hoc est quia splendorem habeant, σελάχια ipsa aiunt fuisse nominata. Inter ipsa autẽ Torpedo & Pastinaca carnem habent mollem, ac iucundam, ceu & mediocriter per uentrem subeuntem, nec concoctu difficilem. Nutriunt item mediocriter, ceu alia quoq; omnia, quæ cărne molli

* Al. testa.

* χήμαι. quã dictionem aly vertunt chamas ad differentiã channarũ quas et hiatulas vertunt, quæ maxime differũt à chamis.

ſunt prædita. Cunctis porrò id eſt commune, vt, quæ partes ad caudam ſunt, mediis partibus ſint E
corpulentiores: id quod in torpedinibus præcipue ineſt. Nam horũ animaliũ partes mediæ viden
tur in ſeipſis habere velut chartilaginẽ quandam tabidã. Raia autẽ, Leuiraia, Squatina, omnia q̃
huiuſmodi duriora ſunt, & concoctu difficiliora, alimenti q̃ copioſioris, q̃ torpedo & paſtinaca.

De Cetaceis Animalibus. CAP. 37.

DIximus quidẽ iam ante de cetaceis animalibus, quæ marina ſunt: In quo numero ſunt Pho-
cæ, Balenæ, Delphini, & Libellæ, ac grandiores Thunni, & præter illa Canes, quæ'que his
ſunt ſimilia: Nunc autem de ipſis quoque in ſumma dicendum, q̃ omnia eiuſmodi duram, & pra
ui ſucci, atque excrementitiam habent carnem. Quapropter ſale prius condientes, ipſis vt pluri-
mum vtuntur, alimentũ, quod ex ipſis in corpus diſtribuitur, ea ſalitura tenuius efficientes, eo q̃
coctioni, & ſanguini faciendo accommodatius. Nam recens horum caro, ni valde probe conco-
quatur, crudorum ſuccorum copiam magnam in venis congerit.

De Echinis Marinis. CAP. 38.

EX mulſo eduntur hi & garo, alui ſubducendæ gratia. Parantur q̃ in patinis, ouis, pipere, mel
le q̃ iniectis. Imbecillis ſunt alimenti, ac medij inter ea, quæ humores extenuant ac denſant.

De Melle. CAP. 39. F

OMnis alimentorum materia hactenus duobus generibus eſt comprehenſa: quorum alte-
rum quidem ipſorum à plantis: alterum vero ab animalibus ſumebatur: ab vtroque vero ip
ſorum mel eſt ſecretum. Oritur enim in plantarum foliis: eſt autem neque ſuccus earum, neque
fructus, neque pars, ſed eiuſdem eſt cum rore generis: non tamen aſſidue, nec copioſe, vt ille, pro-
uenit. Memini aliquando, cum æſtate ſuper arborum, ac fruticum, herbarum q̃ folia mel quàm
plurimum fuiſſet repertum, agricolas velut ludentes ceciniſſe, Iuppiter ‖ melle pluit. Præceſſerat A.l.2.t.2.c.41. fol.149.b
autem nox, ut per æſtatem, bene frigida (nam tum tempus anni æſtiuum erat) pridie'que calida
& ſicca fuerat aeris temperies. Peritis quidem naturæ interpretibus videbatur halitus è terra &
aquis à Solis calore ſublatos: ac deinde exacte tenuatos ac coctos, à frigore ſecutæ noctis concre-
tos coaluiſſe. Apud nos vero raro id accidit, in monte autem Libano quotannis perſæpe. Itaque
coria ſuper terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit, excipiunt, & ollas ac
fictilia melle implent: vocant'que id droſomeli & acromeli, id eſt Mel Roſcidum & aerium. Pro
inde conſtat materiam, ex qua mel generatur, rori eſſe congenerem. Videtur autem & ex plan-
tis, in quarum foliis colligitur, boni mali'ue quidpiam ipſi accedere. Ideoq̃ laudatiſſimum in lo-
cis mel gignitur, in quibus thymus, & aliæ quædam herbæ ac frutices temperamẽto calidæ & ſic- G
cæ affatim proueniunt: tenuiorum enim eſt partium id mel, quod in huiuſmodi plantis genera-
tur: Ideo'que in calidis corporibus prompte in bilem vertitur: frigidis vero, ſiue per ætatem, ſiue
per morbum, ſiue natura talia fuerint, eſt accommodatiſſimum: ob id in ſanguinẽ mutatum nu-
trire ipſa poteſt: in calidis vero prius in bilem, quàm in ſanguinem, mutatur. Cum autẽ tenuium
ſit partium, acrimoniæ quiddam habeat, eſt neceſſe, qua aluum ad excretionẽ prouocet: quam cer-
te adimẽtes, ipſum efficimus ad diſtributionem & coctionem accommodatius. Commodiſſime
autem ipſam adimemus, ſi primum multum illi aquæ admiſcuerimus: ac deinde tantiſper coxeri
mus, quoad ſpumare deſinat: oportet autem ſpumam ſtatim, vt emerſerit, continenter ab ipſo tol
lere. Cum enim hac parandi ratione acrimoniam depoſuerit, neque amplius aluum ad excretio-
nem irritet, haud cunctanter in corpus diſtribuetur. Melicratum vero, quod pauliſper, aut nihil
omnino coctum fuerit, prius deiicitur, quàm concoqui, & in corpus diſtribui, & nutrire poſſit.
Præterea in eo differunt, quòd mel non plenè coctum, in ventriculo atque inteſtinis flatus quoſ-
dam gignat: contra, quod in decoctione ſpumam omnem abiecerit, flatus eſt expers, & vrinam
mouet. Quòd ſi quis citra aquæ admiſtionem mel ſolum delingat, nutriet quidem infirmius, ſed
aluum promptius deiiciet. Largius vero ſumptum, ventrem ſuperiorem ad vomitum ſolet con- H
citare. Elixum autem ſine aqua, neque vomitum ſimiliter mouet, neque aluum ſubducit, verum
diſtribuitur, & nutrit magis: vrinam autem minus eo, quod cum aqua eſt elixum, ciet. Quanquã
ne tum quidem, cum nutrit, alimenti multum corpori exhibet, adeo, vt non defuerint, quibus
‖ nihil prorſus alere videretur: qui abunde confutantur in tertio de victus ratione in morbis acu- De Vict. rat. in morb. acut. cõ. 3. t. 17. & deinceps. 7ª, 128. e
tis, qui Hippocratis eſt liber, à non nullis quidem Contra Cnidias ſententias inſcriptus, ab aliis
De ptiſſana: vtriſque in hoc delinquentibus, vt in commentariis in eum librum ſcriptis oſtendi-
mus: In præſentia vero ſatius erat ea de melle dixiſſe, quæ diximus, quorum ſumma eſt: Senibus
quidem ac in vniuerſum frigidi temperamenti corporibus mel eſſe accommodum: Ætate autem
florentibus & calidis in bilem verti. Præterea exiguum nobis alimentum ex ipſo accedere, niſi
verti in bilem occupet: quod ſi ei id accidat, tunc nihil prorſus nutrire poſſe. Clarum autem eſt,
quòd pallidam & flauam bilem ex eo gigni dicimus, non atram. Diximus enim iam ſæpe nume-
ro medicos ſolere bilem eiuſmodi ſimpliciter citra coloris adiectionem nominare: reliquas vero
biles omnes, cum coloris ſui nomine explicare. Alias autem omnes, porracea excepta, cum cor-
pus grauiter ægrotat, excerni videmus. Flaua vero, & pallida, & porracea etiam ſine morbis euo-
muntur ſæpenumero, ac deiiciuntur.

De

A *De Vino.* CAP. 40.

VInum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt, omnes fatentur: modo si, quicquid alit, cibus est, vinũ etiam in genere ciborum est ponendum. Quidam tñ medici negant id cibum esse appellandũ, quòd potus in sermone quotidiano, cibo sit oppositus, qui potio etiam appellatur, vt cibus esca & edulium. Ob eam q̃ causam vinum nolunt vocare alimentum, quanq̃ alere ipsum non diffiteantur: quod vnum in præsentia requirimus. Quòd si alias quasdã materias alere quidẽ concederent, alimenta tñ nominare vetarent, omnium earum doctrinam in vnũ volumen conferremus: Cum autẽ solum vinum nolint appellare alimentum, tametsi ipsum nutriat, permittant nobis tractatui de alimentis breuẽ de vino sermonem adiungere: ‖quas enim vires Hippocrates in libro de victus ratione in morbis acutis enumerat, non vt alimenti sunt, sed magis vt medicamenti. Illas quidẽ & in tertio commentariorũ in illum librũ, & in methodo medendi, ac sanitatis tuendæ libris exposuimus: in præsentia vero ipsius differẽtias in alendo sumus tradituri, sumpto hinc initio. Vinorũ omniũ rubra simul & crassa sanguini generãdo sunt accõmodatissima, vt quę minima egeãt mutatione, vt sanguis fiãt. Post ipsa sunt nigra crassa q̃ & dulcia: Tum quę colore quidẽ rubra sunt & nigra, consistentia aũt crassa vnà cum adstringẽdi qualiB tate. His aũt minus sua natura alunt, quæ alba sunt simul ac crassa & acerba. Omniũ autem minimũ nutriunt, quę colore quidẽ sunt alba: consistentia autẽ tenuia, & aquis hydromeliti faciendo appositis quodammodo similia. Quòd uero vina crassa magis, q̃ tenuia, alant, declarat ipsorum natura: præterea experientia id ipsum cõprobat. Dulcia vero conficiuntur in ventriculo, ac distribuuntur facilius, q̃ austera, vt quæ facultate sunt calidiora. Quæ autẽ admodũ sunt crassa, tardius quidẽ perficiuntur, ac distribuuntur: si tñ in ventriculum adeo robustum incidant, vt confici recte ab eo possint, alimentum copiosius corpori exhibebunt. Constat præterea, q̃, quemadmodũ hæc corpori alendo tenuioribus sunt præstantiora, ita ad vrinam ciendam sunt deteriora.

De Victus rat. in morb. acut. cõ. 3. t. 1. & deiceps. 7ª. 125. d

A.l.2.t.2.c.48. fol.149.b

De Cibis Sale conditis. CAP. 41.

DE cibis sale conditis, & mediis, ad finẽ operis scribere distulimus. Ne hæc igitur desiderentur, tempestiuum iam fuerit vtrorũq̃ vires explicare. Animalium corpora, quorũ carnes duræ simul sunt ac excremẽtitię, ad saliendum sunt accõmoda: voco aũt excrementitias (vt superiori sermone) quæ per totas sese diffusum habent humorem pituitosiorẽ: qui quanto copiosior fuerit ac crassior, tanto caro si saliatur, melior euadet. Quæ vero aut admodum mollem, aut valde siccum, & minime excrementosum, habent corporis habitũ, ad saliendum sunt inepta. Salis nãq̃ C facultas (vt in opere de simplicibus medicamentis demonstrauimus) est cõposita: nã corporum, quibus admouetur, humores superfluos tenuat ac digerit, & prętera corpora ipsa cogit in sese ac condensat: cum nitri spuma & laxum aphonitrũ tenuare quidẽ & discutere possint, cogere vero & cõdensare nõ possint. Corpora igit̃, quæ natura sunt sicca, salis cõspersu exarefacta, cibo fiunt inepta. Quidã autẽ Leporẽ salire aggressus, mustelis exiccatis similem reddidit. Suum vero obesorũ ac ætate florentium carnes ad saliendũ sunt appositæ, vt quę vtriusq̃ excessus sint expertes, annosorum videlicet siccitatis, & nouellorũ porcellorum immodicæ humiditatis. Quemadmodũ enim corpora sicca, salita, coriis euadũt similia: sic contra, quę immodica humiditate diffluũt, salis cõmercio liquantur. Ob eam causam nec pisces mollis carnis, & excrementis vacui, vt quos saxatiles vocant, & aselli, qui in puro mari degunt, ad saliendum sunt accõmodi. Graculi vero, & pelamides, & myli, sardæ, & sardenæ, quę q̃ saxatina vocant, & salsamenta, ad saliendum sunt appositi: præterea ex marinis belluis cetacea, salita, euadunt meliora: habent enim & ipsa carnem excrementosam. Mulli vero, q̃ sicca eorum caro sit, & ab excrementis pura, non sunt ad saliendum accommodi. Ex his autem perspicuum est ea ad coquendum esse difficillima, quæ sale condita, dura euadunt ac neruosa, & veluti cutacea ac coriacea: Quæ vero contra habent, tenuia quidem D ipsa redduntur: mansa autem humores crassos ac glutinosos tenuant. Præstantissima autem omnium, quæ mihi experientia cognoscere licuit, sunt, quæ à veteribus medicis Sardica salsamenta nuncupantur, hodie Sardas vocant: & Myli, qui ex Ponto aduehuntur. Secundum autẽ post illa locum habent Graculi, & Pelamides, & quæ Saxatina appellant.

De Mediis Edulis. CAP. 42.

IN singulis differentiis, eorum, quæ alimentis inesse diximus, quędam sunt media. Etenim inter ea, quæ molli sunt carne, & quæ dura, medium quiddam reperias, quod nec molli nec dura sit carne: similiter inter tenuantia & incrassantia, calfacientia & refrigerantia, siccantia & humectantia. Atq̃ animalibus naturalem temperiem inculpatam quidem seruantibus, similia suis naturis cibaria conueniunt: iis vero, quæ prauam temperiem aut ab initio sunt sortita, aut post acquisiuerunt, non similium sibi ipsis esus, sed contrariorũ est vtilis. Seruatur enim similibus, quod probe secundum naturam est temperatum: quemadmodum, quod male est temperatum, à contrariis ad proprium temperamentum adducitur. Itaque singulæ animalium naturæ suum proprium medium habebunt, vt homo quidem tale, canis autem tale, atque ita in aliis omnibus: Præterea huic homini sigillatim tale secundum hanc & illam ętatem: ad hæc etiam secundum vitę cõditionem: atque institutorum, & regionum in quibus iamdiu habitant, differentias.

GALENI DE SVCCORVM BONITATE ET VITIO

A Iulio Alexandrino medico Tridentino olim translatus, & nunc ab eodem diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI

Quo quis pacto Bonos Succos procreare, & Malos ac vitiosos deuitare possit.

Historia Morborum quorundam ob Mali succi Alimenta, tum De se argumentum rei eiusdem. CAP. 1.

QVantum sit in mali succi cibis virium ad procreandos morbos, facile non omnino mẽte captis declarauit fames, quæ per plurimas Romano imperio subditas gentes sęuiit multis deinceps annis continue. Quum enim ciues pro more suo (quo ęstate q̃ primũ solent frumẽti, quod satis sit in reliquũ anni tempus, parare) quicquid in agris tritici fuerat, abstulissent vnà cum hordeis, fabis q3 ac lentibus, reliquos agrestibus fecere cereales fructus, ὄσπρια & χέδροπα greci vocant, i. legumina, simul etiã non sanè paucis ex his in vrbẽ asportatis. Cõsumptis itaq3 hyeme iis, quæ facta reliqua fuerant, agrestes necessariò vere toto succi praui alimentis vescebantur, adhibitis ad cibi vsum, arborum fruticum q3 germinibus ac turionibus, bulbis q3, & stirpium succo malo præditarum radicibus: pleraq3 prętera, agrestia quę vocant olera, prout cuiq3 horum se copia suggerebat, abunde ad saturitatem vsq3 ingurgitantes, simul herbas virentes totas edebant elixas, quas antea nunq̃, ne periculi quidem faciundi gratia, degustauerant. Itaq3 videre erat ex his quosdam desinente vere, plerosq3 certe omnes ineunte æstate, vlceribus in cute q̃ plurimis correptos, quorũ non vnica esset in omnibus facies: siquidem erysipelas alia, phlegmonen alia referebant, atq3 alia herpetem, sicuti impetiginem alia, & psoram & lepram alia. Atq3 hęc quidem fuere ea quę per cutim efflorescentia, pla cidissime vitiosum succum è visceribus profundo q3 corporis euacuarent: aliis vero quibusdam carbunculi & phagedęnæ, specie, quum apparuissent cum febri, plurimos interfecere, pauciss imis ægre post multum temporis seruatis. At sine cutaneis affectibus febres plurimæ viguere. Quas ipsas tum alui recrementa sequebantur graueolentia, & mordacia, intestinorum q3 difficultates & tenasmos postremo afferentia, tum acres vrinas, atque eas grauiter olentes, quæ quorundam vesicam exulcerarunt. Iam non nulli diiudicati sudoribus sunt, iis´que ipsis male olentibus, abscessibus´ue putredinosis. Quibus nihil horum accidit, interiere omnes aut cum manifesta visceris vnius alicuius phlegmone, aut ob vehementem et malignam febrem. Quum q3 medici nõ nulli paucis omnino quibusdam sanguinem mittere auderent morbi initio (siquidem non iniuria remedij huiusce vsum reformidabant ob virium iam tum antea imbecillitatem) nulli eorum animaduerti sanguinem profluxisse probum, qualem videmus de sanorũ corporibus profluere, sed aut plus iusto ruffum, aut nigriorem, aut serosum nimis, aut acrem, ac venam dissectam ipsam inter fluendum vellicantem mordicus, sic, vt ægre inde ad cicatricem duci vulnus posset. Quosdã vero, pręsertim moribundos, etiam cum febribus symptomata inuaserunt mentem affligentia, cũ vigiliis vnà alto q3 sopore, quem cataphoram nominãt. Atq3 nil sanè mirum videri debet, si quidem contrariis inter se cum morbis tum symptomatis correpti fuere, qui tunc ægrotarunt, vt qui non solum natura inuicem, aut ętate, sed etiam anteacta victus ratione differrent, alimentis q3 vsi essent in fame, pugnãtibus inter se facultatibus prędi tis. Sanè vnusquisq3, vt cuiq3 se quid suggereret, edebat. In diuersa porrò rerum copia alij cibos adhibuere succi acidi, acris´ue, aut salsi, aut amari: sicuti austeris alij, aut acerbis vsi sunt, aut qui euidenter refrigerarent, aut imodice humidi

essent,

A essent, aut viscidi, aut medicamentosi. Ipse quosdam noui ex fungorum esu periisse statim: quosdam ex cicutę aut ferulę: nec sanè paucos ex his vix seruatos. Ac cęteris quidē omnibus, qui ratione niterentur, facile fieri posse videbatur, vt, quemadmodum forinsecus exulcerationes ac variæ apparebant tumorum facies, phlegmonosorum, & œdematosorum, eorum q3 ad hæc, qui erysipelas & scirrhum referrent, sic partibus intimis, quęcunq3 principales magis essent, totidem accidere affectus potuisse. Soli sunt, qui quiduis aliud potius, quàm succos, causent, quicunq3 rationis expertes ab hippocratica de succis doctrina desciuere: quorum apud me non nulli clam confessi sunt, manifesto se quidem contendendi cernere cupiditatem aduersus Hippocratem, existimantium nihil esse in succis ad sanitatem aut morbum vsus aut detrimenti, pudore tamen interim affici, si post quinquagesimum demum ætatis annum ad Hippocratem deficiant: sic enim videri poterimus (dicebāt) nō solum discipulis, sed etiam iis, qui præterito assidue tempore nobis vsi essent, obfuisse. Quin in honore se quoq3 apud mortaliū multos esse aiebant, quo nomine placita sequi crederent vera: quę si ipsa quoq3 praua esse faterentur, cū indoctiores aliis visum iri se, tū vero futurum, vt eorū, qui antea ipsorum opera vtebātur, nullus in posterū esset vsurus. His itaq3 multum veniæ cōdonemus, par est, non quidem culpato eorum instituto, sed de illorum vnà in-
B fortunio miserti, qui ante, cę iudiciū ferre de doctrinis possent, magistros nacti sint improbos: illi, contrà odio meritò habendi sunt, qui ob honoris contentionem primi placitorum sectas erigūt, quippe qui volentes scientes q3, impostura facere hominibus velle videantur, non autē per imprudentiam labantur: quum nullus ad tantum vnq̄ dementiæ veniat, vt ignoret, quantū insit in eo mali, si contenti in corpore humores in medicamentosas qualitates degenerent. Isti ipsi, quibus cū institutus nobis est sermo, haud sanè facile vel etiam neutiq̄ fieri posse rentur, vt inter eos, qui ex lethalis medicamēti assumptione, & morboso corporis ipsius affectu, periclitant, interstinguatur. Neq3 vero illud non apertissime videmus, vt negare nemo audeat, animalium venenum eiaculantium succos, quos in morsu reponūt, alios demorsam partem celeriter mortificare, alios putrefacere, aut phlegmonen aut dolores vehementissimos ciere: veluti & scorpionem, si quis in eū bis ter ue ieiunus conspuat, statim perire: nam, sicuti naturæ affines alię aliis sunt, sic quędā inimicantur quibusdā, eas q3 perimunt. Vsu porrò venit, vt affinibus nutriamur, cōtrariis vero perdamur: est q3 de his tractatum fusius in commentariis de naturalibus facultatibus, tum de simplicibus medicamentis: in præsentiarum autem satis sit enarrasse etiam, quę comperta vidimus in fa-
C me. Quòd si fidem mihi adhibueris (cui, quamobrē mentiri debeam, causæ nihil sit, contra q3 per-moleste feram, quòd auctores multi suis in libris egregie mentiti sint) explicabo, quæ in vniuersa vita mea experientia longa didici, id q3 diis ipsis testibus inuocatis. Ego sanè patrē habui, qui ad summū geometriæ, architecturæ, logistices, arithmetices, atq3 astronomiæ peruenit: fuit q3 ab iis, qui illum norant, æquitate, probitate, & temperantia supra philosophos omnes commendatus. Is me puerū etiamnum morbis intactum seruauerat præscripta victus rōne. Adolescens deinde factus quum essem, secessu q3 in agrum vteretur genitor, agricolationis studiosus, vrgebam ego quidem studia supra condiscipulos omnes, non interdiu solum, sed etiam noctu: toto vero canicu læ tempore, quæ græcis ὀπώρα est, quum omnibus fugacibus fructibus me explessem cū æqualibus vnà meis, autumno in morbū incidi acutum, sic, vt sanguinem mittere necesse habuerim. Reuerso deinde in vrbē patre, me q3 increpito, tum reuocata in memoriā priore victus ratione, qua sub ipso vsus essem, præcepit, vti de cętero hanc seruarē, æqualium meorum intemperantiæ nuncio remisso. Quin in sequenti quoq3 anno studiose egit, vt viuendi rationem meam obseruaret, ne quid de fugacibus fructibus, nisi modice, attingerem. Agebam tunc temporis ætatis annum vndeuigesimū: quo anno quum incolumis euasissem, sequenti q3 deinde mortem obiisset pater, liberaliter cū æqualibus vnà in victu fructibus vsus, qui sub caniculæ tempus proueniunt, mor-
D bum incurri priori non dissimilem, vti tunc quoq3 vena mihi necessario secanda fuerit. Ex eo tē pore aliquando singulo quoq3 deinceps anno semper ægrotaui, aliquando intermisso vno, ad annum vsq3 vigesimum octauum: quo tēpore, quum periculum adiissem, ne, qua parte septo transuerso iecur adhęret, abscessus esset, mihi ipsi vsum interdixi fugacium omnium, præterq̄ ficuum vuarum q3 exacte maturarū, his q3 ipsis non immodice, sicuti antea, sed moderate, adhibitis: habebam q3 alium quēdam biennio maiorē sodalem eiusdem mecum instituti. Adhibita itaq3 diligēti de exercitatione cura, tum ne quid cruditate laboraremus, immunes hactenus à morbis perseuerauimus annorum multorum spacio. Iam, quoscunq3 ex amicis aliis persuasos habui, vt se exercerent, viuendi q3 seruarent ordinem, animaduerti ad hanc vsq3 diem incolumes perstitisse, quosdā annorum viginti quinque interuallo, quosdam non totidem quidem annis, sed satis tamen multis, prout persuasus quisque fuerat, vti sese à fugacibus fructibus abstineret reliquis que præterea vitiosi succi eduliis: de quibus propositum nobis sit hoc libro pertractare.

Varia Hominum Conditio: tum de Boni Glutinosi que Succi Cibis quibusdam: & de Attenuantium Medicamentorum Vsu. CAP. 2.

ERgo, qui exercitatione vti ante cibum possunt, iis exquisita prorsus vitæ ratio ne fuerit quidem necessaria: aliis vero, qui ob negociorum molem hoc facere prohibentur, non solum

diligentiore victu, verum etiam medicamentis salubribus opus fuerit. Plurimi quoq; eo rerum E
statu degunt mortales, vti his neque ante cibum recte exercere se liceat, neque opportune satis ci-
bum capere, neque vero probe alimoniam conficere: hosce intactos morbis perdurare diutius im
possibile fuerit, nisi consulant subducta sibi aluo per interualla, interdum purgatione etiam vali-
diore, ac tempestiua sanguinis missione, salubribus'que quibusdam ad hæc medicamentis oppor
tuno tempore epotis. Quicunq; vero quietioris vitæ institutũ ingressi sunt, nec coguntur prius,
quàm luceſcat, visitare potentium limina: nec post, quàm crebro sudarint operibus necessariis fa
ctitandis, refrigescere: neque aliquibus, dum lauantur, assistere: neque alios, quum se domum ite-
rum conferunt, reducere, ipsi postea ingenti festinatione loti cœnatum properare, hisce nos prius
victus rationem præscribemus, vnde sanguinem in primis probum obtineant: aliis'que deinde
consulere conabimur, qui negocioſam vitam ducunt: fuerit'que necesse, vt in memoriam reuo-
centur, quæ in tribus commentariis disseruimus, de alimentorum facultatibus cõscriptis. Igitur
inter frumentacea cibum exhibent succi boni panes" puri rite confecti, quorum & in textu coctu- A.l.2 t.c.56
ra sit, & ante id subactio, tum fermento constent modico, salis'que mistura: secundas ab his obti- fol.159.d
nent furnacei. Nec sanè minus alica inter ea, quæ optimi succi sunt, censetur, sicuti suilla quoque
caro, si quidem ista ventriculus exquisite concoquat, & in sanguinem vertat iecur: viscidi nihilo F
minus, nescio quid, retinent, quod'que ideo iecoris, renum'que meatus obducat, quibus adstri-
ctiores hi natura fuerint. Si quis igitur crebrius his vtatur, grauitatis secundum prędictas iam par
tes sensum quendam, aut dolorem etiam non nunquam persentiet. Iecinoris porrò obstructio-
nem comitatur distributionis impedimentum, ac plenitudinis collectio in mesarei, simarum'que
visceris partium venis. Quo casu periculum rursus sit, ne aut phlegmone insequatur partium, in
quibus facta collectio fuerit: aut redundantium humorum ipsorum putredo: quandoquidem al
terutrum sequi necesse sit crudos, crassos'que humores, vt aut in sanguinem conuertantur conco
cti, aut putrescant, sicuti reliquis quoque omnibus accidit, quæcunq; locis calentibus diutius mo
ram trahunt. Proinde inuenta medicamenta sunt, sic à medicis salubria appellata, quæ attenuandi
omnia facultate constant: horum siquidem officium est angustiores vias expedire, tum absterge-
re, siquid ex humoribus glutinosi vasis adhęserit, humorum'q; crassitiem incidere, & extenuare.
Cęterum frequens horum vsus sanguinem serosum, aut bilioſum, aut atrabilarium temporis tra
ctu reddiderit: siquidem solita sint medicamenta hæc vniuersa propè, præter id, quòd attenuent
& incidant, etiam vehementius excalfacere: à sic autem excalfaciẽtibus solidiores partes exiccan-
tur, humores'que redduntur crassi, vnde renum calculi existant tophacei. Ergo, quum corporis G
constitutio probatissima ea habeatur, quæ simul & attemperatissima sit, simul humorum transi-
tum expeditum teneat, hac natura præditum possibile sit, si quidem se ante cibos, quod satis sit,
exerceat, incolumen assidue perstare, etiam aliquãdo succi crassioris cibis plusculum vsum: quod
genus, sicuti diximus, alica est, & suilla caro, panes'que furnacei, & textuacei, quibus quidem nec
exacta adhibita fuerit præparatio, qualem paulo supra retulimus, & imperfecte sub textu decocti
sint. Eiusdem cum alica naturæ est tragus quoque, quem vocant, qui ipse quoque inter frumenta
cea alimenta connumeratur, atque is tamen alica ipsa ęgrius in ventriculo concoquitur. Nec dis-
similem ab his planè facultatem obtinet ouorum natura: de quibus distinguendum tamen ple-
nius sit, quemadmodum de lacte quoq;: docebũtur hęc ad amussim in sermonis progressu haud
ita multo post. Prius nanque, quemadmodum horum ipsorum memini, vt alimentorum veluti
formulam quandam exprimerem, in quibus cum visciditate vnà succorum bonitas, & crassities
inest, ad eundem modum de iis quoque mentionem faciam, quæ mediocriter se habent, & natu-
ra cõstant inter incrassantes cibos, & attenuantes, media: de quibus alibi vnico libro disserui, qui
est de attenuante victus ratione. Huiusmodi tamen plurima medicamenti potius, quàm alimen-
ti, nomine vocentur: at, quæ crassos, glutinosos'que succos progignunt, edulia, hæc fuerint, quæ H
cum valentissime alant, tum bonum procreare sanguinem consueuerint, si quidem ea ventricu-
lus ac iecur probe conficiat.

De Cibis Inter Attenuantes, atque Incrassantes mediis: tum quibus Innoxius esse Glutinosus succus possit, quibus item non conueniat. CAP. 3.

OMnium tñ minime improbãtur edulia, quæ tenuantium, crassum q; facientium, in cõsinio
sunt, vt quę in excessuum meditullio, & attemperantia quadã locentur. Huiusce generis pa
nes optimi sunt, qui qũo parentur, fusius dictũ à nobis est in primo de alimentorũ facultatibus li
bro: gallinarũ q; prętera carnes, gallorũ q; gallinaceorũ, tum phasianarũ auium, perdicũ, colum
barũ, attagenum, turturũ, turdorum, merularũ, & passerculorum omniũ, piscium q; ad hęc saxati
lium, littoraliũ q;, et pelagiorum, & gobiorũ, & murenę, & bugloſſę, et asellorũ, breuiter q; piscĩ
omniũ, quicunq; nullam inter edendum nec viscĩditatẽ, nec saporis fœditatẽ, nec insuauitatem re
prętentant. Nec sanè paucas distinctiones requirit horum omnium natura: quam tractaturus de-
inceps sim, quum de mali succi cibis dicemus, additis prius hoc loco, quæ desunt. Etenim, qui-
cunq; plurimum exercere se possunt, somnum q; pro eo, ac lubet, producere, vitam q; delegerũt
à ciuilibus negociis, pcul, possint sanè hi crassi, glutinosi q; succi cibos capere, pſertim si cui post
largum

A largum horum esum nullus vnq̃ in dextro hypochondrio, aut ponderis, aut tensionis sensus obo
riatur: quibus vero non licet aut per ætatem, aut ob consuetudinem alicq̃, exercere se ante cibum,
abstineant ab edulijs id genus omnibus. Omnino vero vrbani, ne ipsi quidem admittere alimen- *Al. ociosi.
ta huiusmodi debuerint, sed vel gestationibus, vel deambulationibus vtantur validioris exercita-
tionis vice: sicuti nanq; quies corporis deses prorsus, maximum est ad tuẽdam sanitatem incom-
modum, sic planè maximus fuerit in mediocri motione vsus: quando ne ægrotaturus quidẽ om-
nino aliquis sit, qui, ne quando cruditate laboret, curam gesserit, nec commotionem à cibo vehe-
mentiorem alicq̃ aggrediatur. Quemadmodum enim omnium maxime commendatur ad sanita-
tem exercitatio ante cibos, sic à cibis motus vnusquisq; vel in primis damnatur eo, qp à ventre ali-
mentum ante concoctionem distribuatur, crudiorum q; ita humorum vis colligatur in venis, vn
de morborum genus omne progigni soleat, nisi prius aut laboribus pluribus dissipentur ipsi, aut
cõcoquantur, in q; sanguinem vertantur à iecoris, venarum q; facultate. Itaq; securissimum fue
rit cibos cauisse crassi, glutinosi que succi, quibus quidem valetudinis solius bonæ cura sit, non au
tem bene habiti corpore esse studeant, quod gymnastici faciunt.

A.l.2 t.2.c.55 fol.159.d

De Crassi Succi Cibis, Pane, Caseo, Lacte, Placentis, Laganis, Cochleis, Ouis, Mollibus piscibus, Cetaceis, Ostreis,
B *Testaceis, Brassica, Lente, Fungis, Tubere, Amylo, Pineo nucleo, Animalium Partibus*
quibusdam, Glandibus, Palmulis, de que Horum Differentijs,
& Dulcis, Crassi q; Succi Edulijs. CAP. 4.

Cibos igitur crassi succi enumerabo deinceps, quos hactenus sermone non retulimus, initio à
pane sumpto: Ex quibus, qui neq; fermẽti, quod satis sit, neq; salis accepere, neq; subacti ad
plenum, sed nec in textu probe cocti fuerunt, crasso supra omnes succo constant, prẽter id, qp visci
di etiam non nihil participant: quod succi genus Praxagoras, & Philotimus κολλώδη appellãt,
i. glutinosum. Crassi prẽterea succi est caseus omnis, sed recens succum vitiosum nõ obtinet, qui
inueteratis adest: glutinositas in eorum quibusdã crassitiei accedit, non tñ in omnibus, id q; ob la
ctis, vnde conficiuntur, naturam: cuius non pauca sunt discrimina pro aiantium diuersitate, & ali
mẽtorum, quæ alibi alia capiunt. Ac plurimus quidem apud nos est caprini lactis vsus, sicuti bu-
buli apud alias nationes: quin & frequenter ouillo vtuntur, crassum tñ hoc est, alinarum lacti ex
aduerso, hoc nomine: pingue bubulum: omnium in medio caprinũ, quippe quod nec immodice
pingue, neq; vero crassum sit, ideo q; etiam operibus mediocre habetur, quæ in humano corpore
edit: quum tenue, serosum q; lac, sicuti minus alit, ita vẽtrem subducat magis: crassum contra, mi
C nus quidẽ aluum emolliat, at magis interim nutriat. Ex tribus nanq; substãtijs cõstat lac quodq;,
dissimilium inter se partium: quarũ vna serosa est, tenuis q;, crassa altera, ac caseosa, tertia vero pin
guis, atq; oleosa. Neq; in omnibus tamen animantibus æqua harum portio est, sed in camelarum,
atque alinarum lacte serosæ humiditatis plurimum, caseosæ in ouillo, pinguis in bubulo. Capræ
pro reliquis animalium generibus intra excessum oẽm mediocriter se habẽt: illæ.n. ipsæ, si quidẽ
inuicem rursus conferantur, in iam dictas differentias cadunt: qñ non sanè parua ea sit, quæ ab ęta
te sumitur, sicuti nec, quę ex pascuis ducitur, atq; anni tẽpore, interuallo q; insuper à partu: de qui
bus ipsis plenius in tertio de alimentorum facultate libro tractauimus. Illud hoc loco dixisse satis
sit minime tuto sumi caprarum lac absq; melle: multis nanq;, qui solũ id sumpsissent, in caseũ coa-
ctum fuit in ventre: quod quũ contingit, mirum, cq̃ hominem degrauet, ac suffocet. Hoc ipso ad-
miratione dignius, quod in concreto in grumos sanguine fit, si vel in vulnus defluat, vel vẽtrem,
vel intestinorum aliquod: inde.n. & exoluuntur, & refrigescunt, pulsus que tum parui, tum mali
euadunt. Quin etiam concretus ad hunc modũ in vulneribus sanguis causa est, vt putredo celeri-
ter vicinas partes sanas corripiat. Vnde igitur fiat, vt humorum nostrorum omniũ maxime pro-
prius, postq̃ refrixerit, affectus afferat ingentes adeo, disquirendum sanè non parum fuerit: inde
D tñ aperte colligas, quanta sit prauorum humorum qualitatis facultas, quorũ rationem nullam du
cunt, vt rei vilis, medici quidã hoc tẽpore, illos sequuti, qui se primum ad ita arbitrãdum finxere.
Lac certe, ne coaguletur in ventre, epotant non nulli addito melle, & aqua, tertio que ad hæc sale.
Optimi succi est lac, quod bene habitorum animalium sit, ac post emulsionẽ statim bibatur: at,
quod decoctum plus iusto fuerit, succi nimis crassi euadit, potissimum, si triticeam farinam, mi-
lium ue, aut amylum vnà decoquas. Caseus crasso succo omnis constat, inueteratus ẽt malo: pos-
sis tñ subducendæ alui gratia ante cibum recẽs coagulatos esse cum melle: nam & vetustis hi cras-
sum minus succum obtinent, ac nequaq̃ prauum: quod ex coactis defluit serum, satis quidem al-
uum emollit. Cibus ẽt fuerit crassus, qui q; eam ob rem iecoris meatus infarciat, placẽta, quam ex
lacte & caseo, quam q; ex simila & lacte parant, aut si qua lagana, aut rhyemata addantur. Nec mi-
nus crassi succi sunt, quęcunq; ex musto, & simila parantur, aut in vniuersum triticea farina. Ipsa
quin etiam per se lagana, & rhyemata, omnia q; ex tritico bellaria sine fermento, quoties casei etiã
aliquid adiicitur, crassi valde succi sunt: videntur q; mihi veteres, quæ nũc lagana, & rhyemata vo
camus, cõi itriorum nomine appellasse. Crasso succo constant cochleæ etiã, oua q; elixatione, aut
assatione ad summũ durata: nã, quę sartagine friguntur, etiam mali succi fiunt, ac ventriculi con-
coctionem sortiuntur nidorosam, & quæ reliquos secum cibos in corruptelam trahat, proinde

inter

inter ea,quę concoctionem fugiunt,omnium peſſima ſunt: quę mediocriter elixa fuerint,eo´que E
vocantur tremula,prętabiliora ſunt & ad concoquendum,& ad diſtributionem in corpus,& ad
nutritionem,& ad ſucci bonitatem: quemadmodum ſanè & quæ ſorbilia vocantur, mediocriter
elixa, eam ob rem gutturis aſperitates lenientia, ꝙ non dum ſpiſſatus eorum humor concreuerit.
Ex aquatilibus etiam mollia,quæ vocant, loligines,ſepię,polypodes,alia q̃ id genus, craſſo glu
tinoſo q̃ ſucco conſtant,ſicuti & cetacei piſces, de quorum genere habentur thunni: his ipſis mo
deratiores pelamides. Craſſi valde ſucci ſunt oſtrea quoq;,buccinæ,& purpuræ, ac breuiter quæ-
cunq; Ariſtoteles ὀστρακόδερμα, i. teſtacea appellat,hiatulæ, lopades, pectines,pinæ, & id genus.
Inter hæc purpuræ & buccinę carnem habẽt duriorem cæteris,ac ſucci craſſioris: reliqua vero hu
midiorem,& viſcidiorem,omnium´que maxime oſtrea. Illud expedit ſcire, horum omnium ſuc
co ventrem ſubduci, vt & lactis ſero: ſolido autẽ eorum corpore, ꝙ & difficilius concoquatur,&
craſſi ſucci ſit,crudum progigni ſuccum,craſſum´que,ac frigidum. Braſſicę ac lenti idẽ contingit
manifeſto,ſicuti permultis alijs obſcure: de quibus prolixius diſſeruimus cõmentarijs tribus, de
alimentorum facultate inſcriptis. Atq; alia quidem, quorũ craſſum eſſe ſuccum ,pnunciauimus,
glutinoſa omnia & viſcida ſunt exceptis teſtaceis, quæ diximus. Braſſica ac lens non eandẽ ſucci
naturam ſortitæ ſunt,ſed nitroſum,&, quo aluus ſubducatur,ſicuti dracũculus,acrem & inſigni- F
ter amarum: arum aũt vtrũq; quidem, ſed obſcurius: auſterum & amarum bulbi,quos ſi elixatio-
ne plurima eluas,ſolidum relinquitur,quod craſſi ſucci ſit. Ex edulijs his omnibus, fungis frigi-
diſſimus & glutinoſiſſimus craſſus´q; ſimul ſuccus ineſt: atq; inter hos ex ſolis boletis nullus ferẽ
interijſſe,qui tñ ipſi choleram ẽt non nullis attulerunt inconcocti: at reliquorum fungorum eſus
quibuſdam mortem intulit: non nulli mortis inde adiere diſcrimen diarrhoeis correpti aut chole
ris, aut ſtrangulatu periclitantes. Tuber, quod vocant, craſſo modice ſucco prædituм eſt, non tñ
malo: eiuſdem modi eſt amylum quoq;. His ipſis craſſioris ſucci plus habet nucleus pineus, quẽ
κῶνον vocant: qui tñ ne ipſe quidẽ malus ſit: veteres hunc etiam σεύβιλον appellant. Inter ea,quę
craſſi ſucci ſunt, iecur quoq;, & renes, & teſtes cenſentur: iecur tñ mali ſucci non eſt: renes, ac te-
ſtes non ſanè boni, niſi gallinaceorum, præſertim altilium: quod genus ſuillum quoq; iecur eſt,
quum caricas ederint: ficatum vocant. Animalium aliorum lieni ſatis malus ſuccus ineſt & me-
lancholicus,in ſuibus non perinde talis. Cor certe ſubſtantia cõſtat, viſceribus cæteris, & durio-
re & fibroſiore: in illis nanq;,vaſorum in medio, ſubſtantia quędam cernitur concreti ſanguinis,
at in corde fibræ viſuntur ſolidæ,multę,longæ,quẽadmodum in muſculis,circa quas carnoſa ſub
ſtantia concreuit: proinde ſunt,qui cor in muſculorum genere reponant: quorum ſubſtantia mo G
lem conſtituit corporis noſtri vniuerſam,eam´que,quæ proprie caro vocatur, quã in victimis edi
mus. Cęterum muſculorum principia,quæ capita quoque vocãt, quadam tenus neruorum plus
habent, diſperſis per hæc ligamentis, ex oſſibus,vnde initium ſumunt, ortis: ſub extremum ten-
dines exoriuntur , quos vocant: eam´que ob rem extreme muſculorum partes vtrinq; neruoſio-
res ſunt,ſicuti carnoſum, quod medium eſt,totum,quod & nutrientiſſimum eſt: vocatur´que ab
hominibus caro, qui fibras prę tenuitate inſpicere nequeunt ex ligamentis neruis´que per hãc di
ſperſis enatas: ſic´que attributo iam antea huic carnis nomine, iure muſculum vocãt principium
huius extremum´que tantum. Atqui non ita ſe habet res: verum muſculus quidem totus,circun-
ſcriptione propria quadam ſeparatus cernitur ab alijs, ipſe tñ ſuam quãdam actionem obit ex mo
tionibus voluntarijs (ſic.n.vocãt has,à naturalibus & inuoluntarijs diuiſas:) partes autem ipſius
prędictas differentias ſortiuntur. Porrò extremis animalium partibus minimum ineſt carnis,of
ſei vero ac neruoſi plurimum: neq; id tñ ob neruum volũtarij motus auctorẽ (paruus enim is eſt)
ſed ob eum,qui colligat,tendinem´que præterea, ſic à veteribus medicis vocatum, à recẽtioribus
autem ἀπονεύρωσεως nomine. Viſcida hæc immodice & glutinoſa ſunt, vbi elixa fuerint, atque
ideo horum etiã alimentum: neq; abſimilis naturæ ſunt pedeſtrium animalium labra,atq; his pro H
pinqua,vt quæ viſcidum,minus licet craſſum, ſuccum generẽt: id quod vel elixatio ipſa declaret,
qua huiuſcemodi corpora plurimũ intumeſcunt & diſſoluuntur. Concoctioni tamen hæc quo-
que accommoda ſunt,animalium´que,quę volatu fidunt,alę,cõi exercitatorum corporum ratio-
ne: quippe quę excrementis vacent omnia,ſicuti his abundãt,quę ocioſa ſunt. Pinguium tñ por-
cellorum cutis probe elixa, habet illa quidem glutinoſum pinguem´que ſuccum, at nõ valde craſ
ſum, nec qui, vt extremę partes,ſimiliter concoquatur,quemadmodũ planè nec ęque bonum,at-
que harum,ſed excrementitium magis. Pars eſt in animali craſſi ſucci cerebrum quoque, & ſpi-
nalis medulla: tales mediocriter ſunt glandulę,atque ob idem victimarum quoq; nouellarum te-
ſtes. Illud.n.in cõe de vniuerſis animantiũ partibus meminiſſe cõuenit, duras ſiccas q̃ euadere ac
concoctioni rebelles,ętate confectorum: humidas contra ac molles, eo´que concoctibiles magis,
iuniorum, niſi ab edito ſtatim partu edantur: vt quę mucoſę oẽs ſint, pręſertim animalium, quę
humidiore carne prędita ſunt natura, cuiuſmodi agnorum caro eſt ac porcellorum: nam hœdo-
rum & vitulorum, ꝙ animalia hęc ſicciora natura ſint, longe magis & concoctioni accommoda
eſt,& alimento exhibendo. Ad eundem modum ſe res habet in teſtibus & glandulis, nec minus
in lingua: nam & huius natura aliquo pacto glanduloſa eſt. Mãmarum vero glandulę, quum lac

in ſe

A in se continent, ἔθατα vocantur, cibum aũt præstãt crassum: &, si quidem bene habitum animal fuerit, multum inde ac boni succi alimentum existit: etenim hoc quoque, quum ex ijs sit, quæ in vniuersum pronũciãtur, prẽstat semel auditum, promptum habere memoria. Lac quidem optimi esse succi ab omnibus medicis scriptum reperitur: atq; ideo sunt, qui existiment, quibus vlcus
A.l.3.f.10.t.5. c.5.fol.275.b " in pulmone fuerit, posse solo huius vsu sanari, duntaxat ante, q̃; magnũ id & callosum fiat. Muliebre porrò lac, vt familiare eiusdem q̃; nobiscum naturę, cęteris præferunt ad tabificos affectus cum alij quidã medici, tum vero Euryphon in primis, & Herodotus: atq; ita affectos prẽcipiunt, mulieris mãmam infantium ritu exugant, q̃m, vt mammis primũ excidit, propriæ facultatis non nihil deperdat. Est itaq; manifestum lac cibis reliquis, vt optimi omniũ succi, prælatum fuisse horum quidem prẽcipue, nec minus tamen aliorum quoq; medicorum iudicio. Cęterum, quod dicebamus sciri oportere non de his solum, sed etiam de edulijs alijs multis, in vniuersum, iam accipe. Animalium bene quidem habitorum lac boni succi est: at male habitorum non aliter, atq; animalis sanguis, mali: neq; n. fieri potest, vt, quum mali succi corpus totũ fuerit, boni succi reperiatur lac: eã ob rem diximus in bene habitis animalibus optimum esse ad succi bonitatem lac: Eo-
B dem q̃; modo glandulas succi boni esse, cum eas ipsas, quę lac continent, tum alias, quæ animaliũ sanorum sunt. Eadem ratione se habent iecur, ac testes: nam ne hęc quidem in mali succi animalibus bono constant succo, ideo q̃; nec in ętate prouectis, quorum nullum boni succi sit: animalia autẽ, quæcunq; etiamnum lactentia, siquidem boni succi parentis lac sit, ipsa, cum alias partes oẽs si qñ alias, affectas optime habent, tum vero iecur boni succi. Animalium porrò partes reliquæ cuiusmodi succum progignãt, paulo post dicetur: nunc. n. postq̃ cœpi de crassi succi cibis differere, satius fuerit impositio prius orationi huic fine sic demum alia aggredi. Pauca igitur quum reliqua sint huiusmodi, iam me ad ea conferam: atq; ea hic segregabo, quæ mali succi sunt, ab ijs, quæ boni: siquidem is sit orationis, quam nunc molimur, vsus proposito sibi hoc scopo, vt succi bonitatem inuehat, vitet malitiam. Q̃m autem, sicuti initio dixi, esculentorũ substantia, quę crassi succi sunt, corpus ægre transpirabile reddit, & obstructiones aliquas facit, potissimum iecinoris ac renum, iccirco consulebam, ne assiduus esset eorum vsus, etiam si bono essent succo prędita: nam, quę mali succi sunt, fugienda prorsus, crassos ea tenues´ue succos nostros faciant. Iam illud quoq; diximus, his, qui se vehementer exercent, licere citra noxam, si viscera p̃terea habuerint bene natura constituta, crassis viscidis q̃; cibis frequẽter vti, cæterorum autem nulli. Igitur inter crassi succi cibos glandium genus vtrunq; est, tam quas robur producit, q̃ quæ palmarum fructus sunt: vo-
C cant q̃; palmarum glandes eodem, quo arborem, nomine palmas: quas vero robur fert, cibum hominibus suauem prębentes, castaneas: quidam castanea neutro genere, vt vocant: ciues tñ, sicut alij quoq; Asię incolæ sardianas eas appellant, & leucenas, à regionibus, in quibus multę illę proueniunt. Atq; alterum quidem vocabulorum, non obscurum est, vnde profectum sit: at leucenæ à loco quodam montis Idę nomenclaturam sortitę sunt, quẽ multitudinis numero vocãt, vt Thebę. Ergo glandes, sicuti diximus, huiusmodi nunc crudas edũt homines, nunc assas, interdũ elixas: alię vero, quę figura, vt in palmulis, oblonga cernuntur, cibus sunt suibus magis, q̃; hominibus, accommodus, nisi si qñ harum vsus ingruat necessarius valde: id quod in maxima fame vsu venit. Ilicum porrò glandes (Græci ἀκύλους vocãt) quę austerę ac durę, ideo q̃; insuaues sunt, vitare expedit, vt cõcoctioni aduersantes ac crassi succi, etiam siquis elixas sumat. Quòd autem adstringentis succi differentię quædam sint austerus & acerbus, maioris minoris q̃; ratione, perspicuũ est, adstringente qualitate remissiore in austero, sicuti in acerbo intensiore inuenta. Sed quanto glandibus acerbæ magis sunt acyli, tanto sanè magis glandes castaneis: hæ nanq; adstringentẽ qualitatem imbecillam valde possident, quum inter crassi succi cibos sint non aliter, atq; aliæ glãdes: ventrem tñ minus adstringunt, &, q̃ alteræ illæ, facilius concoquuntur, nec mali succi quicq̃
D obtinent: atq; harum tñ quoq; fugienda copia, non eo solum, q̃ æque, ac dictorum pleraq;, crassi succi sint, sed etiam, q̃ ventrem supprimant & ægre concoquantur, flatum q̃; procreent. Cæterũ palmarum fructus, quem oẽs (vti diximus) ducto ex arbore nomine palmulas vocant, adstringẽtis dulcis q̃; succi particeps est. Sunt ex recẽtioribus medicis, qui eas græce φοινικοβαλάνες appellent, voce composita: neq; tamen veteres Græcos ita nominasse inuenio, illi. n. fructum hunc palmarum glandes vocarunt, non φοίνικας, aut φοινικοβαλάνες. Verum proposita nobis hoc tẽpore non est nominum distinctio, quæ hominibus in otio degentibus studio sit, neq; his omnibus, sed quibus statutum est, vt veteribus Atticorum vocabulis vtantur: incolumitate vero omnes quidẽ opus habent, neq; tamen omnes, qualem deberent, seruare victus rationem possunt ob intemperantiam, aut negocia, aut eorum, quæ peragenda essent, ignorantiam: quicunque vero salubrem victus rationem intelligere queunt, huius q̃; legibus viuendum sibi esse statuerunt, his liber hic componitur. In acylis igitur, & roborum glãdibus, & castaneis, priuatim pro arborum diuersitate non multũ inest in fructu discriminis: at in palmulis inest, quod merito notetur. Nam, si Ægyptias palmulas, quæ durę austeræ ac siccæ habentur, ijs, quas patetas vocant, contuleris, quæ præ dulces sunt, ac modice præterea adstringunt, videri possint contraria inter se esse natura præditæ: aliæ autem harum in medio locantur, quæ maiorem minorem´ue austeritatem aut dul-

cedinem

cedinem participent, harum q3 succus crassus est, & qui facile iecur obstruat. Illud.n.de dulcibus E
ac crassi succi cibis sciendum, ac memoria seruandum, horũ scilicet succo iecoris ac lienis vias impediri: q9 si viscera phlegmone præterea laborare paululum cœperint, hanc ipsam valde adaugẽt, sicuti sanè flatuositates affectus q3 scirrhosos & abscessuum exortus iritant. Atq3 hæc longius fortasse à salubri victu recesserint, cuius partem institutus nobis sermo edocet. Rursus igitur ea aggrediamur, addamus´que reliquos crassi dulcis´que succi cibos. Sunt enim quidam ex ijs, quibus crassus tantũmodò succus insit, vt lenti: quidam autem viscidi sunt, vt malua: quibusdam vtrunque inest, quod genus sunt, quæ Aristoteles ὀστρακόδερμα appellat, id est testacea, & mollia.

Cibi Nec crassi nec glutinosi neq; etiam tenues sint: tum de Friabilium Vsu, ac multorum Maceratione & præparatione: & Fructibus, qui reponi possint. CAP. 5.

OPtimum conciliatur alimentum corpori nostro ex ijs, quæ neque crassi neq3 vero glutinosi succi sunt, vnde sanguis generetur status mediocris: nam, qui tenuis valde sit, vitiosus certe fuerit: quum.n. exiguum ex hoc alimentum constet, imbecilla ac macilẽta fiunt corpora, quæ sic nutriuntur. Optime igitur ad incolumitatem faciunt cibi, qui mediam inter prædictos naturã sortiti sunt, vt nihil in ijs viscidi valde aut glutinosi exuperet: sed & summe friabile, sic, vt nihil retineat glutinosi succi, prauũ fuerit. Panes certe, qui ex panico et milio conficiuntur, quũ edit quis, F
harenam propemodum aut cinerem mandere sibi videtur: quamobrẽ necessario confectæ ex his pulticulæ (siue ea ἔτνος siue λέκυθος sit) additur, pingue quicquid est & viscidum. Rustici sanè adiecta suis pinguedine, & caprarum adipe, edunt hæc, tum ouillo bubulo´ue lacte. Ετνος appello, quod ex deglubitis fresis q3 leguminibus paratur: λέκυθον molitorum farinam aqua elixã addito pingui aliquo. Porrò cibos quosdam si consideres, anteq̃ legitimam præparationẽ acquirant, siue ea, elixando, siue assando, siue frigendo, siue sola maceratione contingat, terrei illi ac duri apparent: si vero macerentur aut decoquantur, molles: cuiusmodi inter frumẽtaceas fruges hordeũ est, & tritic̃ũ: inter arboreos vero fructus nuclei pinei. Est igitur animus tibi rei quoq3 huic adhibendus, non solum quum in alienam regionem delatus cibum insuetum aliquem sumpturus es, verũ etiam apud nos ipsos, vt rei cuiusq3 naturam prius tentes aquæ solius maceratione citra decoctionem, aut cum decoctione etiam vnà & assatione. Semina.n.quę intumescunt fructus q3, si quidem pristinam duritiem & siccitatem cito exuant, ac mollitudinem & humiditatẽ acquirant, meliora omnia habentur: deteriora vero, quæ tumorem suum & duritiem retinent, vt quæ difficulter concoquantur, & substantia terrea constent, sic, vt ægre in sanguinem vertantur, viribus q3 egeant præualidis, vt in corpore conficiãtur, dum ea venter concoquit, & à iecore venis q3 in san- G
guinem vertuntur. Opere itaq3 vtroq3 frustrantur in imbecillo corpore: succus.n.ex huiusmodi cibis prouenit, crudum quem vocant, vnde morbi genus omne existant. Quoniam itaq3 in vnaquaq3 fructus specie multiplex inest discrimen, prius macerentur quædam, & interdũ decoquantur, consulo, eorum, quæ edenda sint, vt certum fiat de ipsorum natura periculum. Pater quidem meus rerum harum studiosus, hoc pacto amygdalas quoq3 probabat, nuces q3 tum magnas, tum
*Al. glãdibus paruas, ponticas scilicet, quas λεπτοκάρυα vocant. Idem adhibebat ŏleribus quoque experimentum, fabis, pisis, cicerculis, lupinis, ochris, dolichis, & reliquis id genus omnibus, maceratis prius illis, aut elixis: deinde, quantum tumescerent, inspecto. Iam quorsum attinet ptissanę meminisse? id enim ne pueri quidem ignorant, omnium maxime commendari, quæ statim intumescit: cõtra improbari, quæ longo tempore exiguum tumorem acquirit: prior.n. illa liquescit, & in succum abit: altera vix colliquabilis est, &, quum in duritie perstet, pauxillulum omnino quid succi remittit. Sunt tñ in seminibus cerealibus quædam, quæ natura minime intumescunt: Græci ex veteribus quidã vocarunt hæc ἀτέραμνα, quasi indomita. Ad hunc planè modũ triticum quoq3 explorabat genitor, farinę q3 ad hæc copia: bonum.n. quod est, farinę vim multam edit: quod vero malum, paucam. Quamobrem diligenter ipse quoq3, quæ dicimus, ausculta: cõiter.n. ad semina oia H
ratio hæc pertinet, fructus q3, quoscũq3 tandem reponere possis: quam ego pater q3 tẽpore multo ac diutina experientia exploratã habuimus & statutam. Porrò clarum est fructus, vt reponi possint, idoneos me eos esse dicere, qui ante, q̃ putrescant, siccantur: sunt nanq3, qui hoc ferre non possint, vt mora, & qui pepones & melopepones vocantur, tum persica, & quæcunq3 eiusdem farinæ sunt, quæ prius, q̃ siccescãt, putrescunt. Sunt tamen, qui cucurbitas in minuta frusta concisas exiccent, sicut alij vẽtres. Fungos quidem malos esse indicium inde sumi maximum censent, q9 siccari nequeant. Nam de prunis quid attinet dicere? quæ non modo Damasci, aut in Hispania, verũ etiam apud nos reponi, nullus est, qui ignoret, sic, vt in fructibus paucissimi sint, qui siccari non possint, exceptis peponibus (vti diximus) & melopeponibus, & armeniacis, & persicis, & ijs, quæ Romani præcocia vocant. Ficus nanq3 ipsæ quoque siccatæ perdurãt, & cucumeres non aliter, ac cucurbitæ. Cæterum hæc quoque hyeme, quum vsui adhibentur, ad eundem modũ exploranda veniunt: quæ.n. cito ex aqua maceratiõnem capiunt, siue ea elixes, siue minime, bonitate eiusdem speciei cætera vincunt: vitiosa vero sunt, quibus longo tempore id cõtingit, tum tumoris minimum acquirunt. Scito igit̃ cibos, qui cito intumescunt, non solũ ad concoquendum, potiores esse, sed ad succi etiã bonitatem, cuius gratia singula tractantur hoc libro: est.n. eorum,

quæ

A quæ ſtatim in tumorem aſſurgunt, natura melior, q̃ & facilius concoquantur, & laudatiores ſuccos procreent. Nihil enim æque ad ſucci bonitatem facit in cibis omnibus, q̃ ſi probè in ventriculo concoquantur, vt qui ſecundam & tertiam concoctionem facilius admittant. Noſti autẽ ſecundam concoctionem in iecore ac venis abſolui: tertiam vero in partibus ſingulis, quæ nutriuntur, cuius cauſa duabus illis prioribus egemus. Quæcunq; enim nutriuntur, ita demum nutriẽtur, ſi, quæ illa nutriunt, qualitate īmutentur, & ijs, quæ nutriuntur, aſſimilentur: porrò, quæ præparata atq; ante concocta fuerint, crudis promptius immutantur: etenim mutuo ſe concoctiones excipiunt, eam, quę ventriculi eſt, iecur: atq; huius ipſius concoctionem partes, quę nutriuntur. Atq; ita "corporis quidem partibus omnibus alimentum prępărat iecur: huic ventriculus: ventriculo os: ori quædam aſſatio, quędam elixatio, quædam frictio in ſartagine, aut ſimplex aliqua maceratio: omnibus autem his natura gubernatrix plantas fructus ferentes præparat: ſunt q; eorum aliqua, quę ipſa profert, quibus nec elixatione, nec aſſatione, nec maceratione, neq; vero prępara-
Alii.f.1.d.6. c.2.fo.26.c tione alia opus ſit. Atq; hæc in vniuerſum meminiſſe expedit cibis omnibus communia.

Animalium Partes quædam Quo Succo conſtent, Inteſtina, Ventriculus, Vterus, Caudæ, Colla, Alæ, Auriculæ, Oculi, Suilla caro, Hœdina, Agnina. CAP. 6.

B IAm ad alia priuatim tranſeundum, ſiqua dicendo prętermiſimus. Sunt hęc in animalium quidem partibus inteſtina, ventriculus, vterus, auriculæ, oculi, caudæ: in ſeminibus cerealibus, maxima horum ipſorum pars, ſicuti ſanè olerum quoq;, ac ſtirpium, quas fugaces vocant. Itaq; inteſtina, & ventriculus, & vterus duriore ſubſtantia conſtat, q̃ caro: & quo duriore, eo etiã concoctu difficiliore: minus præterea, q̃ carnes, alunt, minus q; ſucci boni ſunt. Caudæ his etiã ipſis duriores habentur: tum reliqua in his pro duritia proportione reſpondent in concoctione & nutritione, niſi q̃ excrementis vacant ob cõmotionem. Sunt his non diſſimilia volucrium colla. ~~Auium & pedeſtrium animalium ventri nihil conuenit: eſt enim auium vẽter craſſus, durus, & qui ob id ægre concoquatur, qui q; concoctus multum præſtet alimenti: optimus habetur gallinarum atq; anſerum, quum tñ reliquæ anſeris partes durę ſint, & cõcoctioni aduerſentur, & excrementis redundent præter alas.~~ In magnis vero ſtruthis, quas nunc ſtruthocamelos appellant, ſingulæ ſunt partes duræ, ęgre concoctibiles, & excrementitiæ. In auribus chartilago pars eſt, quæ neq; alat, & ſicca ſit: obducta his cutis tenuis eſt & ſicca, tum quæ haud facile concoquatur, & alimenti parum ſubminiſtret. Oculos pauci edunt: conſtant hi ex ſubſtãtijs inæqualibus, ſiquidem alia ſunt natura prædítæ tunicæ, alia muſculi, atq; alia cryſtallinus humor & vitreus: ex his muſculi ſoli concoC ctioni maxime accommodi ſunt in aĩalibus, quibus natura ſit ſucci bonitati idonea: quod genus ſunt porcelli ętate conuẽienti. Fuerint autem hi hominibus, q̃ quidem ętate vigent atq; exercentur, adulti: ętate autem inclinantibus, ij, qui etiamnum creſcunt: nã tenellorum adhuc porcellorũ caro excremẽtitia eſt. [a] † Quum autem inter animalia pedeſtria optimi ſint ſucci ſues, proxima ab his habentur hœdi, deinde vituli: agnina vero caro humida, glutinoſa, mucoſa q̃ que eſt. A cęterorum vero animalium, quę pedeſtria ſunt, eſu abſtineant, cenſeo, qui ſucci bonitatis curam gerunt: ſpeciatim horum differentias tractauimus tertio de alimentorum facultatibus libro.

Seminum Cerealium enumeratio, Ptiſsanæ, Fabæ, Lentis, Ochrorum, Dolichorum, Cicercularum, Olyræ, Typhæ, Panici, Milij, Ciceris, Lupini. CAP. 7.

IN ſeminibus cerealibus optimi ſucci cibus ptiſſana eſt, pbè decocta: intelligimus ſanè ſermone hoc vnà optimum quoq; debere eſſe hordeũ: quod niſi tale ſit, bene decoqui ptiſſana nõ poterit ideo, q̃ nec maceratione plurimum intumeſcat, nec cremorem reddat colliquatione. Verum de ptiſſana prolixius diximus in libris de alimẽtorum facultatibus, [b] †de q; curandi ratione, iã vero in cõmentarijs, in Hippocratis librum de victu acutorum cõſcriptis: nunc aũt rei totius caput indicaſſe ſatis ſit pręſenti orationi neceſſarium, Ptiſſanam ſ. bene prępăratam cibum eſſe oĩum mi
D nime improbandum tum ad ſucci bonitatem, tum ad ſanitatis tutelam: ipſa tñ, etiam optima quæ ſit, minus alit, q̃ panis: de quo libro primo de alimentorum facultatibus diximus. Et fœnum grę cum quidem, ſiquis frequẽter eo vtatur, ſucci boni non ſit: ptiſſanam vero, etiam ſi ad ſaturitatem vſq; quotidie ea vtaris, nihil ſuccorum bonitati offeceris. Affirmarẽ idem de faba, niſi flatuoſa eſſet: nam nec ſuccum malum procreat, nec meatus infarcit, in quibus ſalubrium ciborum ſumma verſatur: ineſt hoc illi propterea, q̃ qualitate, ac facultate prędita ſit abſterſoria, vt hordeũ. Piſum flatuoſitate quidem caret: non æque tamen, vt faba, abſtergit. De lente, q̃ & malum & melancholicum ſuccum gignat, nemo ferè neſcit: ea, vt medicamento, vtimur plerunq; in affectibus plurimis: ſed non eſt nunc tractandi iſta locus. Ochri, & dolichi, ſicuti iam dictis bonitate inferiores ſunt, ſic cicerculis pręſtant. Olyra proxime ab hordeo locaẽ: ab hac aũt typha. Panicũ vitare perpetuo debes, μελίνην vocant veterum nõ nulli. Milium eſt quidem ſemini huic affine, at minus tamen prauum. Cicer, vt alat ſatis, mali certe ſucci eſt, & nihilo ſecius, q̃ faba, inflat, coeundi deſyderium auget, ſeminis q; que vnà multum gignit, Lupinus ſucci bene craſſi eſt: idem, q̃ ſatis alat, liquet, ſiquidem craſſo conſtat ſucco, neq; tñ ſucci mali habetur. Leguminum aliorũ ne meminiſſe quidem conuenit in ſuccorum bonitatis cenſu, vt quæ mortales, niſi annone caritas vrgeat, ne ad cibi quidem vſum adhibeant. Satis q; que de leguminibus dictum: deinceps de fructibus dicamus.

Fructuum

A † Hæc addunt ĩ antiquo ĩterprete: prauã et præ duritie & ſiccitate ẽ caro ſenũ.

B † Hæc etiã adſunt ĩ ueteri interprete. vbi de ptiſſana et de alphitis amplius pertranſiui: ſed nõ eãdem habẽt alphita ptiſſanæ bonitatẽ ad eu chymiã uel ſanitatis cuſtodiam, neq; mazã. cõmaſſatũ enim eſt in alphitis hordeũ, & propterea ſiccat ptiſſana humiditatem. eſt aũt & viſcoſus humor eĩ, ſicut et fœnugræci, nõ habẽs obſtruere, ſicut & colloſi ἀpprie à Praxagora et Philotimo vocati humores.

Fructuum Natura In ciborum censu, Castanearum, Fugacium, Mororum, Ficuum, Vuarum, Caricarum, Cotoneorum, Punicorum, Pyrorum, Mespilorum, Cucumerum, Peponum, Melopeponum, Cucurbitæ, ad hæc Olerum quorundam, ac Radicum. CAP. 8.

SVnt autē ex ijs, quos quercus ferunt, omnes ferè succi mali exceptis castaneis glandibus, quas vocant: quæ, si recte eas conficiat ventriculus, alibiles fiunt, ac crassi succi, minime tamen mali. In cæteris fructibus ij, qui fugaces vocantur, mali omnes succi sunt: quòd si in ventriculo præterea corrumpantur, non longe à venenosa materia absunt, quemadmodum mora quoq; quę ipsa, etiam si persicis ac prunis minus mala sint, corruptelam tamen nihilo minus ijs malam experiuntur. Opora, sic priuatim à græcis vocata, qua ficus & vuæ cōtinentur, his quidem melior est: non parum tamē discriminis sortitur, q̄p vel exacte maturus fructus sit, vel non dum talis. Exacte enim maturæ ficus propè innoxiæ sunt, deinceps q̄; ab his matura vua: hæc porrò, si suspēdatur, flatuositatem omnem abijcit, prorsus q̄; inculpabilis euadit. De caricis siquis cōtraria pronūciet, vera dixisse videri possit, esse eas tum mali tū boni vnà succi, morbificas & salubres: salubres quidem & boni succi, si ventriculum pertranseant, distributum q̄; inde alimentum iecur permeet, ac renes: mali vero succi, si diutius morentur, & quæ pediculorum vim gignant. Eædem, si cum nucibus, aut eodem etiam modo cum amygdalis, mandātur, cibum optimum exhibent: & cū amygdalis quidem, quasi quę deobstruendi & abstergendi vi polleant: at non perinde tamen, ac nuces, succi boni sint, nec æque alāt: cum nucibus autem vnà omnino meliores sunt. Atq; ex ijs, qui venenorum compositionem tractarunt, non nulli omnibus alexeterium esse affirmarunt, siquis caricas prius cum nucibus vnà ac ruta assumat. Relíqua fructuum genera, quæ græci ἀκρόδρυα vocāt, succi mali sunt, maxime q̄;, si fructus sint agrestium arborum, fruticumque: de quibus copiosius tractauimus in secundo de facultatibus alimentorum libro. In pomis autem, & punicis, pyrisque, & mespilis, vsus vt medicamenti est potius, q̄p alimenti, stomacho ventriq; corroborandis. Inter fructus cēsentur cucumeres quoq;, & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eo, q̄p, nisi aluum statim subeant, corrumpantur ibi, humoremq; ex corruptela hac faciant qui non longe à mortiferis venenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpa vacet: eiusdem tamē, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est: quod in moris quoq; euenit, quæ ipsa etiam, si quidem ante, q̄p corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, nisi quis assidue ijs vtatur: quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire, ac meminisse conuenit. Olerum nullum quidem boni succi est, boni tamen maliq; succi in medio lactuca fuerit, deinde malua, ab hac deinceps atriplex, & portulaca, & blitum, & rumex. Succi summe omnino mali sunt olera omnia, agrestia quæ vocant: lactucę id genus, chondrilla, scādix, gingidium, seris, cichorium. Stirpium radices, quæ oleraceæ sunt, si quæ acres fuerint, vt cæparum, porri, alij, radiculę, dauci, malæ omnes: boni maliq; in confinio ari radices sunt & raporum, quę βαναύσας etiam vocant, eiusque, quod caron appellant.

Differentiæ Auium Piscium q; ex Pastu, ad succi bonitatem & vitium. CAP. 9.

AVium piscium que vniuersorum propemodū succus bonus est, præterq̄p eorum, qui ex stagnis, & paludibus, cœnosisque ac turbulentis fluminibus victū capiunt: aere enim vtūtur deteriore, minoreque natatione, & alimento peiore, maximeque, si ex magna vrbe pfluat aqua, qua cloacę, balnea, ac culinæ repurgentur, vestesque ac lintea eluentiū sordes. Caro nāq; animalium in aquis eiusmodi degentium deterrima omnium fit, potissimum quidem quum in aqua ea tantum victitant: quę si meliori etiam admisceatur, sic quoq; tamen deteriores sunt piscibus in puro mari degētibus. Culpa enim propè omni vacant, quicunque in mari versantur dulcis aquę experti, cuiusmodi sunt, quos pelagios vocamus, & saxatiles, qui cæteros succi bonitate, ac cibi suauitate longe antecellunt: tales igitur sumpsisse perpetuo tutissimum fuerit. Quòd si aliquis exilis sit, qui ex aquis vtrisq; victum capiunt, vt capito, lupus, gobius, murena, cancri, anguillæ, quę-rendum prius, vbi nam captus sit: tum iudicādum de hoc ex odoratu & gustu. Nam, qui in aqua degunt vitiosa, grauiter olent, insuaues que sunt, ac mucosi, pinguisque ad hęc plus alijs habent, ac cito putrescunt: at, qui in mari versantur puro, cum odore inculpato sunt, tum gustu suaues, pinguedine que aut minima, aut nulla, ac longissime perdurant citra putrefactionem, præcipue, siquis eos niue circundet. Hoc planè nomine commendantur etiam magis, qui duriores habentur, vt qui carne constent friabili magis, æque ac saxatiles & asselli: quod enim natura his adest, id dura carne prędītis conciliat nix. Atque hoc causæ est, cur contrarijssimam carnis substantiam habeant capitones, qui ex puro mari petuntur, & qui in vitiosa aqua diuersantur. Nec dissimiliter se habent gobij, lupique, his que adhuc etiā magis reliqui. Quin murenę quoq; ipsæ in huiusmodi aquis deterrimæ. Anguilla porrò, etiam si ex aqua sit pura, nedum ex ea, quæ ciuitatem, vti diximus, expurgat, nequaquam succi boni edulium fuerit. Pro alimenti etiam diuersorum locorū differentia ipsi se ipsis pisces meliores deteriores que reddūtur, qui gustu facile atque odore deprehenduntur, sicuti mulli: in his enim peiores sunt, qui carcinade vescuntur. Reliquorum caro materia constat duriore non modo quàm saxatilium & asellorum caro, sed etiam capitonum, luporumque, & aliorū pelagiorum: ideoque, quū & ęgrius concoquat, & alimenti plus præstet, succi

mali

A.li.4. f.1.2.1. c.1. fol.416.c

A.li.3. f.13.1.2. c.16. fol.287.a

A.li.1. f.3.c.7. fol.62.c

A mali nihil interim obtinet. Tractatum q3 à nobis est prolixius de alimentis omnibus, commẽta rijs tribus, de alimẽtorum facultatibus, inscriptis: & oportet sanè eum, cui salubris victus cura sit, tum illa in memoriam diligenter reuocare, tum omnino opus de tuenda sanitate non negligere, cuius pars est de alimentorum facultate liber: Verum de attenuante quoq3 victus ratione, quæ crassum facienti contraria sit, conscriptus est liber alius, sanitatis studiosis in primis vtilis.

Communis Alendi Corpora Methodus pro horum ipsorum diuersitate. CAP. 10.

CÆterum illud de operibus his memineris, velim ante omnia, Qui alimentorum materiæ facultates exacte teneat, nisi idem corporũ naturas cognitas habeat, quibus adhibenda ea sint, eum non dum neq3 auxiliorum, neq3 vero salubris victus rationis, sciẽtiam assecutum: sunt enim corporum quædam densa nec perspirabilia: quædam rara, & quę facile diffluntur. Ac prima quidem alimento opus habent humidiore, altera vero siccíore: & hęc quidẽ glutinosiore, illa tenuiore: hæc minore, illa vberiore. Ad eundem planè modum, quicunq3 sanguinem habent plus iusto
A li. 1. f. 3. c. 7. fol. 62. c melancholicum, his alimentis opus est temperamẽto calidis & humidis: sicuti frigidis & humidis, ijs, qui bilioſiorem: qui pituitosum, calidis & siccis. Quibuscunq3 vero sanguis bonus multitudine excedit, ijs alimẽta ex vsu fuerint pauciora illa quidem, sed quæ facultate nulla prædita sint
B manifesta, quę que medium teneant, vt nec euidenter calefaciãt nec frigefaciant, neq3 vero humectent aut exiccent: eodem q3 modo crassitiei ac tenuitatis in medio consistant, nec nõ glutinositatis, qualitatum q3 huic ipsi contrariarum, fragilitatis scilicet & friabilitatis. Inest fragilitas, græce κραυεότης, siccis & duris valde: friabilitas, græce ψαθυεότης, mollibus, & inter humiditatẽ & siccitatem medijs: vtrisq3 commune, vt nihil habeant glutinosi. Cui igitur rectus alimẽtorum constare vsus debet, is dignoscat, oportet, principio raræ densæ q3 hominum cutis differentias, deinceps q3 ab his vniuersam corporis temperaturam, postremo num partes corporis singulæ temperaturam propriam seruent. Contingit enim aliquãdo, vt caput
A li. 4. f. 11. c. 1. fol. 416. c
A li. 3. f. 13. c. 1. c. 16. fol. 287. a
" iusto calidius sit, ventriculus autem frigidior: atq3 ẽt è diuerso sæpenumero vt calidior vẽtriculus, caput frigidius reperiat: idẽ q3 in partibus alijs accidit. At curandi quidem, & incolumitatis tuendę reliqua ratiõ omnis scopum æque in omnia dirigit: quæ vero alimenta tractat, peculiarem hunc habet, quem primo intueatur, vt optime ea concoquantur: proxime q3, vt diductus concocti alimenti succus, cęterarum partium temperaturę accommodus sit. Videri itaq3 ob hæc necessarium possit opus de temperamentis, ijs, qui rectè vsuri sint alimentis: tibi igitur, vt in opere hoc exercitato, addam, quęcunq3 restãt de succorum bonitate & vitio necessario scienda, sumpto à vinis exordio.

C *Vini Discrimina ex Colore, Aetate, Sapore, eorum q; Natalibus, & reliquis id genus: tum Quæ cuiq; Temperaturæ conueniant.* CAP. 11.

ERgo, quæcunq3 in his aquosa sunt, ac substantia tenui, vrinam q3 cient, corpori alimentũ sugerunt paucissimum: crassa vero, vt theręum, & scybelites, valde nutriunt: distãt tamen inuicem maioris minoris q3 ratione, pro crassitatis modo: tale reperitur apud nos vinũ Ægis, & Perperine, illis Myrinę finitimis, hac Pergamo. Summe igitur dulcia sunt theræum, & scybelites: austerum vnà ac dulce cilicium abates, sic ex loco vocatum: medium inter hęc locum tenet, quod ex Ægis est, & Perperine, vt quod neq3 exquisite dulce sit, neq3 vero euidenti vsq3 adeo, vt cilicium, adstringendi vi polleat. Nullum est horum nõ nigrum: neq3 enim vinum reperias crassum vnà, ac dulce, quod non idẽ nigrum quoq3 sit. Certe, si mustum ex omnium maxime albo vino decoquas, vsq3 eò, vt sapa inde existat, quod nos ἕψημα, i. defrutum, vocamus, colorem nigrum acquirit ad theræi instar. Color est caryino etiam, quod ipsum quoq3 dulce, niger: niger & theriho, sed non vsq3 eò, vt caryino, à quo dulcedine quoq3 degenerat. Inter alba vina dulce nullũ, sed sunt ex his quædam austera & crassa, quædam aquosa & tenuia. Fulua flaua q3, alia mediocriter dulcia, vt hippodamantium est, & phaustianum phalernum: alia neutiq̃ dulcia sunt. His crassiora habent
D rubra: rubris alia, quę iam colore proxime ad nigra accedant. Inest alimẽtum oĩbus pro crassitiei ratione, ideo q3 ijs, qui recreatione opus habent, concedendus est vini dulcis vsus, præcipue vero si nihil his vitij fuerit in iecore, liene ac renibus: quibus vero crassus in venis humor redundat, ijs substantia tenue ex vsu est: acre quidem, ac vetustum, si frigidus collectus in venis humor fuerit: qui si frigidus non sit, tum, cui neutrum horum adest, conuenit. Ac odorum quidẽ ad succi boni tatem præstat, cæterum caput ferit: tenue ciundæ vrinæ melius, nec quicq̃ caput tentat. Vitanda sunt, quę crassa simul & graueolẽtia, insuauia q3 & austera fuerint, cuiusmodi habetur vile bicyũ, quod in magnis lagenis adseruatur: in paruis enim seruatum neq3 insuaue neq3 graueodorũ est, nec crassum valde: sed nec adstringendi facultate præditum est acerba: verum ne ipsum quidẽ boni succi fuerit, sicuti sanè nec mali, sed inter ea, quæ malo bono que succo constant, medium. Ex ijs, quæ optimi succi sunt, phalernum est, dulce præsertim: eiusdem generis est fuluum tmolites, quod dulce sit: nam alterum huius genus reperitur austeri, quod succi non perinde boni sit, quẽadmodum ne aliud quidẽ vllum fuerit, quod supra modũ austerum sit, ẽt si stomacho resoluto robur addat ventri q3, maxime calida intemperatura laborantibus. Hac. n. gratia vinis vtimur austeris, vt citam aluum sistamus, alioqui non vsuri, q̃ ea neq3 alimento diducendo conferant, nec gignendo sanguini, nec succi bonitati, nec ciundis vrinis, nec sudoribus promouendis, neque vero

subducendæ

ſubducendę aluo. Sed non eſt præſentis inſtituti vini virtutes aut vitia omnia exequi, præſertim E quæ ad morbos faciũt: quod igit̃ propoſuerã, breuibus ſummis cõprehenſum explicabitur. Corporibus bilioſioribus, ſiue naturalis intẽperatura ea fuerit, ſiue qualitercunq; tandẽ acq̃ſititia, nec phalernũ, nec tmolites fuluum dulce q̃, neq; ariuſiũ, nec lesbiũ fuluum illud & odorũ, prædictis haud abſimile, vtiliter bibunt̃, ſunt enim hmõi calida omnia. Nec biliosis igit̃ vinũ tale concedendũ eſt, nec peruſtis, neq; in labore multo, aut inedia, aut mœrore, aut anni tẽpore, regionibus, vel cœli ſtatu calido. Idẽ è diuerſo in ijs probat̃, qui excalfactione opus habẽt, ac pituitoſis frigidis q; intẽperaturis, crudiorũ q; humorum copiã colligẽtibus, vitã ducentibus otioſam, in regione frigida, hyemis tpe, cœli ſtatu frigido atq; humido: his oĩbus fuluum vinũ dulce q; bonũ eſt, malũ vero ijs, q̃ contrario mõ ſe habent, non quatenus ſuccos vitioſos creet, ſed q̃ calefaciat, quos refrigerare cõueniebat: facile nãq; hi, ſi tale biberint, & caput dolent, & febricitãt, & neruis aliquo pacto tentant̃. In fuluis vero, ac mediocriter dulcibus (qñ fuluum nullum ad ſummũ dulce ſit) q̃ adnigredinẽ magis ac dulcedinem vergũt, perinde calida non ſunt, atq; fulua: ergo merito nec capiti nocumentũ inferũt nec neruis, neq;, vt fulua, febres accendunt. Dulcia autẽ vina craſſa q; q̃ aluũ ſubducant, nullus ferè eſt, q̃ ignoret: ſicuti muſtũ quoq; q̃ ſ. & flatuoſum ſit, & concoctu difficile, & craſſi ſucci, id vnũ in ſe boni cõtinens, q̃ aluum emolliat: quo ſi fruſtre t̃ interdum, noxiũ adF huc magis euadit. Vinis oĩbus (quæ quidem nec craſſa valde nec dulcia nimium ſint, vt theræum eſt & ſcybelites) cõe id eſt, vt tpis tractu colorem flauũ acquirãt, et ſplendeſcẽtis non nihil habeãt, ignis inſtar: nam nigra quoq; (cuiuſmodi eſt apud nos, quod Perperine prouenit) veteraſcẽtia, in rubram prius aut fuluã qualitatẽ, deinde in flauũ quoq; colorẽ abeunt: ſic albũ quoq;, quale eſt bithynum aminæũ. Inueteratum ita vinum, cecubũ Romani vocant, cuius tu deinde genus non facile deprehendas. Iam hmõi vinum amarũ quoq; fuerit, ideo q; non perinde potui accõmodum. Vina huiuſcemodi eorũ mangones nouellis admixtis, vt vetuſta, diuendũt, ĩpoſtura facta examaritudine ijs, qui vini guſtum non exacte aſſequunt̃. Ergo adeo vetuſtorũ potus fugiendus, ſicuti
Hæc erant in antiquis codi. nouellorũ nimiũ: hęc. n. plus iuſto, iſta neutiq̃ excalfaciunt {maxime aũt à vinis natura craſſis abſtinere conuenit,} donec nouella ſint: ſiquidẽ tm̃ abeſt, vt ad ciborum cõcoctionẽ conducant, vt vel ipſa ægre concoquant̃: præterea nec aluũ ſubeunt, nec facile diſtribuunt̃, neq; vrinas mouent, nec ſanguificationi nec nutricationi conferunt: tum in ventre diutius morã trahunt ſuſpenſa, vt aqua: ſi q; de his paululũ quis biberit, prompte id aceſcit. Sola ea bona eſſe poſſunt, ſi bibant̃, nouella, quæ ſubſtãtia tenuia ſunt, quod genus in Italia eſt, quod gaurium vocãt, & albanũ, eorũ q;, quæ in Sabinis & Thuſcis naſcunt̃, quædam, neq;. n. cũcta hmõi ſunt: ſed circa Neapolim quoq; Gin imminenti huic colle natũ Aminæũ, q̃ primum bibi põt: tale eſt in Aſia apud nos tibenum, & arſyinum, deinde ẽt titacazenum. Atq; hęc ego exẽpli cauſa retuli. Cæterum hmõi vina vbiq; ferè gentium repperi, ſed quæ aduenæ ignorent duplici de cauſa, cum q̃ pauciſſima omnino prouenium: tum vero q̃ longã nauigationẽ non ſuſtineãt, nec poſſint propterea à mercatoribus in alienas regiones tranſuehi. Promptum tm̃ fuerit talia vina dignouiſſe, oĩum quidem in primis q̃ ea tenuitate ad aquã proxime accedant: deinde albedine quoq;: quin guſtata videri etiã aquoſa poſſint, quę q; adſtringendi vim euidentẽ nullam obtineãt, inter q; diluendũ, aquę multę mixturam non ferant: vnde ea veteres medici paucifera vocarunt. Quin immo quẽadmodũ fulua, quę potẽtia calida ſunt, ſtatim caput replẽt, ſic hęc pręter id, q̃ nihil vnq̃ noxę afferunt, ẽt iuuant ſedatis interdum doloribus paruis quibuſdã, quos contenti in vẽtre humores procreare ſolent. Nã, quum caput non ſolum tunc doleat, quũ ipſum affectu proprio laboret, ſed ẽt ob ventriculũ, qui humorum vitioſorũ vapores tranſmittat, hmõi dolor vini pauciferi potione ſanatur, cui pauca inſit adſtringendi vis: nã, quę oĩno exolutione languent, vt tibenum apud nos, in Italia aũt non nulla exſabinis, tanto ſunt ijs, quæ modice adſtringunt deteriora, quanto aquam bonitate vincunt. Inuenias certe quoſdam, quibus ex aquæ potu dolore caput corripiatur, præſertim vero, quum ea viH tioſa fuerit, quippe quæ cum ipſa corrũpatur, tum natiuũ ventriculi robur exoluat: qui quum imbecillus fuerit, ſolent eò ex corpore deferri humores ex bile tenues quidam, id quod ieiunantibus etiã vſu venit: à quibus noxis malis q; vinum, quale modo diximus, hoĩem liberum facit, primũ quidem ſtatim q; contemperamẽti ratione, tum paulo poſt q̃ addito robore ventriculo nocumẽtum is à ſe deorſum propellat. Nihilo tñ ſecius homini temperatura calidiſſima prædito, vel naturali, vel ex ætate, vtilius aqua bibitur, q̃ vinum: q̃ ſi quando vino indigeat, dãdum, quod tenue ſit & mediocriter auſterum. Ad eundem planè modum in cibo omni ac potu pręſtiterit, non ſimpliciter ita vnoquoq; vti, niſi diſtinctis vtentium prius naturis. Maxima porrò vini diſcrimina ſunt, ſi quidem ſpeciatim, ſicuti diſtinximus, conſyderentur, pauca in alijs: neq; enim lentem aut braſſicam reperias, quæ humectet, ſed aliam quidem alia ſiccãtem minus, quæ vero humectet, nullam: longe q; adhuc minus cęparum genus aliquod, aut porri, aut allij reperias, quod refrigeret, ſed magis minus q; cuncta calefaciunt: neq; etiam lactucam, quæ calefaciat, aut atriplicem, aut blitum, aut maluã. Neq; tamen magis minus q; in his permagno diſcrimine diſtant: at in vinis vetuſtiſſimum, quod Romani, ſicuti diximus, cecubum vocãt, ab albo & auſtero, & nouello craſſo q; vino, tantum diſtat, vt alterum vehementiſſime calefaciat, alterum ſenſibiliter refrigeret.

De Melle

A quæ dicta ſunt,præſcribat: etenim calfacere corpus & ſiccare inſtituit,adductus temporis immoderato temperamento. Quòd ſi moderatum fuiſſet, vt vere eſt, moderatam ſeruare diætam mandaſſet: conſeruanda ſiquidem moderata ſunt: quę modum excedunt,immutanda. Iã mutatio non niſi ex contrarijs fiat immoderatis: nam,quod vltra modum corpus,aut iam eſt calfactum,aut calfit,refrigerari quærit: quod vero eſt refrigeratũ,vel refrigeratur,calfieri. Simili ratione in immoderata humiditate & ſiccitate morbiferas excellentias contrarijs admotis repelliere oportet. Ac contrariam immoderationem applicare debemus,quæ hactenus à tergo medium & mediocre relinquat,quatenus ab illo receſſit morbifera. Quocirca bruma, quia temperamento eſt frigido & humido,conducit,quàm plurimum cibi ſumere: bibere autem q̃ parciſſime. Plurimum hic non ad facultatem referes,ſed ad cætera tempora: itidem bibere q̃ parciſſime, compones cum reliquis temporibus. Eodem eſt modo dictum, eſſe vinum meraciſſimum debere,præ eius alijs temporibus miſtione. Verũtamen ad virium modum,præſentem q; vſum adhibens mentem,ſemper moderaberis vinum & cibum offerendum: ſic etiam ſomnum,gymnaſia, & in ſumma, quæcunque à medicis exercitia appellãtur. Nam vinum quidem meraciſſimum & aſſas carnes calfacere ſimul & exiccare,ſi cum maza & oleribus conferantur,quis eſt qui ignorat? Et panem item præ maza
B calfacere dixeris & ſiccare. Atq; hæc quidem auctorem attuliſſe veluti exempla duces. Tu porrò legumina deliges,quæ calfaciunt & exiccant, vt lenticulam: præterea de oleribus, quæ hac ſunt facultate prędita,vt braſſicam: ſic ex carnibus,quæ ſylueſtrium ſunt animantium, & quæ ſale condita. Sed & mihi quoq; hæc ſunt pro exemplis dicta: nam tota ſingulatim alimentorum ſylua tribus commentarijs,qui de facultate alimentorum inſcripti ſunt,conſtat. Itaq; quemadmodum recte ſunt hęc de cibis in qualitatibus deligendis & vitandis dicta, ſic quæ de quantitate tradidit. Nam cibi,præ alijs temporibus,plurimum hyeme concedemus, memores probe in Aphoriſmis
« eſſe dictum,Æſtate & autumno cibos difficillime ferunt,hyeme facillime,ſecundum locum ver-
« tenet. Quòd ſicui,qua de re hæc fiant,cognoſcere cordi ſit, docuit & hoc in Aphoriſmis, his verbis: Vętres hyeme & vere calidiſſimi ſunt natura. quòd aer id temporis frigidus intrò arceat denſando,& in penetralibus corporis concludat naturalem calorem: qui æſtate perſpiratione digeritur: at reſpiratione aer attrahitur calidus. Reſpirationem voco, cum ſpiritus intrò & foras per os fertur. Perſpirationem,quæ per totum corpus ſimiliter fit.

3 *At Vere ineunte Amplius Potandum & dilutius eſt,ac paulatim. Sunt præterea ſumendi molliores Cibi, pauciores q;,atq; Panis ſubtrahendus,Mazaq; exhibenda,tum Obſonia eadem ratione ſubtrahẽda,et Aſſa elixis cõmutan*
C *da: ac Oleribus iam in Vere paucis Vtendum. Dum Aeſtatem homo attigerit,tum Cibis omnibus Vtendũ mollibus, Obſonijs elixis,Oleribus iuxta & crudis & elixis,Poculis multo dilutiſsimis,& plurimis,& Vt Ne magna mutatio ſit,paulatim fiet non ſubito Vtenti.*

Ampliorem dixit & dilutiorem,non plurimum & dilutiſſimum,vere potum eſſe offerendum. Nam plurimum & dilutiſſimum æſtate iubet,quæ contrarium hyemi temperamentum habet, bibere. At ver,vt medio eſt inter extrema temperamento,ita mediam requirit diętam,frigidiorem illam quidem & humidiorem,vt ad hyemem: calidiorem & ſicciorem, vt ad æſtatem. Proinde ex his planũ eſt,quomodo,quam tradidit ſeruandam æſtate & autumno diætam, interpretari debeamus. Quare id quidem mihi prętereundum eſt: & legentibus ſæpius ſedulo q; attendentibus dicta omnia clara ſunt,vt,hactenus quæ habita ſunt,nullum deſiderent interpretem.

4 *Aeſtate Maza molli nutriri,& Potu diluto ſimul q; multo,tũ Obſonijs omnibus elixis oportet. Atq; His ita,Vbi ſit Aeſtas,Vti debemus,quo frigidũ ſit & molle corpus. Siquidẽ tẽpeſtas calida ẽ & ſicca, Corpora q; reddit & aduſta & ſqualida. Quare his rationibus obuiãdũ eſt. Eodẽ modo,Vt ex hyeme in Ver, Ita ex Vere in æſtatẽ cum deue-*
D *nitur,Cibum deducere, Potum autẽ augmentare oportet, atq; in eum modum annum cõplendo,ex æſtate in hyemem peruenire. In Autumno contra,Cibi maiori copia & ſicciores exhibendi, & Obſonia eadẽ ratione,Pocula pauciora, ita,Vt meraciora. Vt,cũ Hyems cõmoda ſit,homo perpetuò Potu Vtetur meraciori & pauciori,et Cibo quã plurimo & ſiccißimo. Nam ita in primis Valebit,minime q; rigebit: tempus enim hoc magnopere frigidũ & humidum eſt.*

Quæ in preſentia tractantur,ita ſunt diſſecta,nec vllum deſiderant,qui ipſa interpretetur: cp omnibus plana fecit Polybus,nec vllam quæſiuerit puram methodum: cęterum, vt ſunt ſcripta, ipſa ſola ac per ſe manifeſta ſunt.

5 *Habitibus Corpulentis & multum Mollibus & Rubicundis,toto ferè anni tempore Vti Victu Sicciori ex Vſu eſt: humida enim eſt illorum natura.*

Quemadmodũ tẽporũ differentiæ aliã atq; aliam rationẽ victus denunciant,ſic habitus corporis: ad quos nunc,abſoluto de tẽporibus ſermone,deſcendit. Et,vt accõmodatã diætã demonſtrauit in tẽporibus,ſic in corporũ formis. Nam corpulẽti,molles,& rubicũdi,tales ex tẽperamẽti humiditate euaſerũt: qui cõtra, ac hi,cõſtituti ſunt,de quibus mox aget,ex ſiccitate. Quãobrẽ conuenit humidis ſiccior victus,ſiccis humidior. Quæ ſi recte ſunt dicta,neminẽ latet,tẽperatos decere diætã tẽperatã. Atq; tẽperatos voco,quos nec corpulentos,nec graciles, ſed appellant quadratos.

6 *Duri, Graciles, Rufi, & Nigri, ferè ſemper Victu debent vti Humidiori: Siquidem Corpora horum Sicca ſunt.* E

Temperamentorum notas in cõmentarijs de temperamentis oẽs ſcripſi, vbi τοὺς σκληροὺς id eſt duros, & τοὺς προσπεφυκότας hoc ẽ graciles, eſſe temperamẽti ſiccioris docuimus, ſic nigros quoque. At rufos non diximus ſicco temperamento eſſe, cæterum hos, qui illis ſunt colore finitimi, quos flauos nuncupant, qñ & flaua bilis eſt temperamento ſicco. Verum quidam ſcriptores minorem in vocabulis vſurpandis diligentiam adhibentes, committunt, vt rerum doctrinam confundant. Atq; ſic non nulli Germanos flauos vocant, qui flaui tñ non ſunt, ſi de nomine exactam rationem ineas, ſed rufi. Quod eſt huius reliquum orationis, tum vere, tum clare eſt dictum.

7 *Corporibus Iunioribus vtilis Victus eſt mollior & humidior, Nam Hæc Aetas ſicca eſt, & Corpora etiamnum ſunt concreta. Senes vero ſiccior Victus maiore temporis parte decet, quod Id ætatis Corpora humida ſint, mollia, & frigida.*

Hic ad ætates tranſit, vbi diuiſionem non plenam fecit, qui eas non in quatuor differentias ſecauerit, ſed in duas tantum. Cum deceret, ſi quidem ætatum temperamenta rationis victus ſtudebat indices habere, ſicut temperamenta quatuor ſunt, ſic diſſecare ætates in quatuor: ac humidam E & calidam ſtatuere puerorum, ſiccam & calidam adultorum, ſiccam & frigidam eorum, qui ætate inclinante ſunt, humidam & frigidam ſenum. Sed puerorum ętatem merito eſt par eſſe humidã, quòd incrementum incidere in aliud temperamentum poſſit nullum. At ętati adultorum, quandoquidem plus iuſto calida eſt & ſicca, vtilis eſt contrariæ dietæ vſus: id quod etiam ad ætatem ſpectat inclinantem & vergẽtem. Verum de ętate ſenum magna eſt quæſtio, quam neglexerunt prope omnes: de qua paulo inferius, poſteaquam ætates præcedentes ſatis expoſuero, verba, faciam. Si nanque pueri plus habent citra controuerſiam, vt humiditatis, quàm eſt ex vſu inculpate valentibus, ita caloris (neque enim ſimpliciter ſunt, vt adulti, calidi, ſed natiuo calore, qui temperatus eſt, qui ĩ bono ſanguine cõſiſtit) ætas, quę inter pueros intercedit & adultos, quæ epheborum eſt adoleſcentulorum q̃, optimo fuerit temperamento. Atqui optimum quando medium eſt, victus etiam medio eſſe temperamento debet, vt neque humidius eorum corpus, neq; ſiccius, neque calidius, vel frigidius reddamus. Verumtamen corpus puerorũ, quanquam habeat plus humiditatis, quàm ſalubris habitus poſtulat, nihilo magis eſt ſiccandum: alioqui incremento prohibeas illos. Sed iam, quia ſenes non nulli eſſe humidos volunt, alij ſiccos, atq; id vtrique indefinite, faciendum nobis eſt, vt partim illos eſſe ſiccos, partim humidos declaremus: quod in commentarijs oſtendi- G mus de temperamentis, vbi ſolidis corporis partibus eſſe declarauimus ſiccos, ſed, quia excrementorum temperamenti frigiditate copia abundant, hactenus dicuntur humidi. Vnde, ſi ſpecies vtrunque, contraria & duplex ab hac ætate indicatio exiſtit medicis, quòd ob ſolidarum partium ſiccum temperamentum humectari deſiderent, rurſus propter affluentiam humidi excrementi de ſiccari. Itaque, quo'nam modo vtriuſque poſſis rationem habere, abunde in opere de tuenda ſanitate diximus. Hoc loco ſatis ſit ſummam illorum, quæ illic ſcripſimus, retuliſſe. Cibus, potus, & quæ reliqua ſunt, ſpectent humidum & calidum, quaſi ſenum ſolidę partes corporis, quæ ſolæ recte partes vocantur, humectandæ & calfaciendæ ſint. Rurſus reſpicienda eſt vacuatio pituitoſorum excrementorum. Quare, ſi ex opere de temperamẽtis colligas, & via ſcientię diſcas, propriũ ſenum temperamentum eſſe frigidum & ſiccum: acquiſititia autem humiditate eſſe prędditos eos, quòd multa illis excrementa pituitoſa generantur: deinde illinc profectus ad commentarios de ſanitate tuenda, diſcas quoque, qua ſint victus ratione nutriendi ſenes: clare perſpicies, quod hoc loco eſt obſcurum. Neque enim in duo erat humana vita diuidunda, neq; ſenum dicenda corpora humida & mollia, neque victus eis ſicco temperamento imperandus. At vero iuuenes cum dicat corpore eſſe concreto, & temperamento ſicco, conſtat ſolos adultos eum dicere, hos q̃ appellare H iuuenes. Proinde puerorum præterijt, & inclinantem ętatem: atque, vt equidem dico, prędterea temperatiſſimam, quæ media eſt inter pueros & adultos. Atque adeo deprehendimus ſuum ſibi ipſi eſſe ſuſpectum ſermonem: neq; enim vno verbo dixit, eſſe ſenes ſicco victu nutriendos, ſed addidit, plerunq;, quod eſt perinde, ac non ſemper: id, quod nec habitui corporis nec alteri adiecit ętati. nam ſuus cuiq; corpori eſt victus ſemper deligendus.

8 *Quare pro Aetate, Tempore, & Habitu eſt Victus nobis ineũda ratio: Obuiandum q̃; Conſtitutionibus, Aeſtibus, & Hyemibus: Nam Ita demum optima Sanitate degemus.*

Hæc in ſumma dixit auctor cum clare, tum vere: quæ ſępe nos, & multis locis explicauimus.

9 *Et Iter facere Hyeme velociter debemus: Aeſtate lento gradu, niſi ſub Sole Iter faciendum eſt.*

Quo pacto iter faciendum ſit ſingulis temporibus, docet. Nam eſſe hyeme eligendam ambulationem ſiccantem & calfacientem: æſtate contrariam ſpectandam, niſi ſub Sole, inquit, iter faciendum eſt. Tum enim feſtinato opus eſt, quò liberemur ocyus ſiccitate & calore, quæ corpori in itinere eiuſm odi comparantur.

Corpulentus

10A *Corpulentis ocyus est Iter faciendum, Gracilibus lentius: {multis Lauacris æstate vtendum, hyeme minus multis. Gracilibus conuenit plus Balneum, quàm Corpulentis.}*

Celer motus augendo plurimùm calorem corpus colliquat. In motibus vero remissioribus calor mediocris sanguificationi & nutritioni prodest: quamobrem animantibus, vt bene nutriantur, adiumento est.

11 *Vestes Hyeme Mundæ sunt induendæ, Aestate Oleo infectæ.*

Quid scriptor magis congruum, quàm quod omnes attulerũt intepretes, intellexerit, ipse viderit. Quòd si mundas, quia magis calfaciunt, aut halitus non interpellãt, ideo vult hyeme indui: & infectas oleo in æstate, quòd aut refrigerant, aut halitum obstruunt: non probo orationem. Nam mundę vestes, quæ denso contextu sunt, maxime si lacernæ sint, refrigerant: quo est harum cõmodior vsus: nam oleo quidem infectæ, planè sordidæ sunt. Neque est quisquam hominum elegantium, qui vestiri tam spurce sustineat, id q3 ęstate: cum etiam temporis diuturnitate plus calfaciant oleo infectæ, quam mundæ, licet primo occursu sint frigidissimæ.

12B *Crassi, Qui tenues esse volunt, Ieiuni Exercitationes cunctas subire debent: & Cibum adhuc anhelantes sumere, haud dum refrigerati, & prius Vinum bibere dilutum, non admodum frigidum: præterea Obsonia sesamis parare, & condimentis, alijs q; idgenus. Ac Obsonia maiori copia sumantur: nam ita pauciſsimis saturabuntur.*

Quod postremo loco orationis est dictum, nam ita pauciſſimis saturabuntur, quidam de omnibus prædictis pronunciari volunt: quidam de obsonijs tantum, quę sesamis, & similibus vult cõdiri, alijs q3 multis. At, quæ prędicta sunt, hæc sunt, ieiunum exercitari: quod quidem aperte vacuat, vt replet à cibo exercitatio: Ad hæc ab exercitationibus anhelantes cibum sumere, non dum per halitum eorum calore digesto, aut refrigerato corpore: quam causam esse, quò quis celeriter impleatur, liquet. Si vero alia ratione id huius libri auctor vult extenuare, nos pręterit. Hoc certe noui, istud in causa fuisse, cur multis viscera sint oppilata, in primis iecur: vt etiam à cibo vehementes exercitationes. Præterea ijs, qui habent in iecinore arctos transitus alimenti, lauacra obstructiones creant. Sed hæc omnia vnà cum distinctis priuatim explicationibus in opere de sanitate tuenda sum persecutus. Restat, vt dictionem ipsam consideremus, in qua ait/& prius vinum bibere non admodum frigidum/atq3 ita orationem instituit, quasi frigidum esse illud, non admodũ
C tamen frigidum, iubeat. Cæterum non ita statim vult ab exercitationibus bibi vinum, sed prius aquam, quemadmodum athletæ docti experientia faciunt: quippe vinum caput tentat, si vel mox à balneo prę omnibus alijs cibis & potibus bibatur. Non tamen frigidæ post exercitationes potio, nisi calidam prębibas, noxa vacat: offendit enim & hæc non obscure ventrem ac iecur: nõ nullis etiam neruos. Iam corpus etiam roborat frigidum vinum, sed auctor id resoluere vult. Nisi forte aliter erat scriptum, & sit lapsus, qui descripsit (nam talia etiam hodie multa cernuntur) qui pro, non omnino calidum, scripserit, non admodum frigidum. Etenim, qui anhelantibus adhuc præbere alimentum vult, corpore multis vaporibus oppleto, cum vini potione calidi magis illos replere vult: quòd magnopere calidum non secus ac frigidum cogendo ventri atq3 roborando comparatum sit: non committet, vt istud faciat.

13 *Et Semel tãtum Cibum sumere, Supersedere balneis, Duriter cubare, Nudus q; obambulare, quoad eius fieri potest.*

Rectius diceret parum cibi sumere, q̃ semel tantum cibum sumere: sunt enim, qui semel dunxat cibum sumunt, & longe plus comedunt ijs, qui bis. At vero vt balneum corpus calfaciendo, maxime foris, ad digestionem refert, & digestorum appositionem: sic, si non laues, contrarijs com
D modes. Iam durum cubile solicitat corpus, comprimit, constringit q3: itaq3 eius in omnem partem incrementum interpellat. Eadem ratione nudum deambulare omnes ad cutem attinentes partes refrigerat, tum vero in altum & viscera calorem impellit, vt probe quidem coquantur, cibi: cæterũ quò minus quoquouersum permeent, obstat.

14 *Ediuerso, Qui ex tenuibus Crassiores volunt euadere, Omnia hi contra, ac illi, instituere debent, Nec ieiuni quenquam laborem subire.*

Contraria ijs, quæ obesis prescribebantur, hæc sunt: Anhelantes non sumere cibum, sed vbi iam naturaliter respirauerint. Neq3 semel tantũ cibum sumere, verum iterum aut ter comedere. Qui vero contra facit, ac illi qui balneis abstinent, lauabit bis: vt tamen semper in primis tempus à cibo, secundo balneo tribuat, interim etiam primo. Ita exercitationes quoque breues & remissas obibit, eas q3 à cibo. Eadem ratione molliter cubare, nec nudos in aere versari, his conducit. Quę causa est, cur athletę quasdam statuunt exercitationes, quę consistunt in hoc, vbi complexibus, vel toto corpore pugnatur, προσάπτεσθαι & σωματομαχεῖν ipsi vocant, in ijs, quibus parare carnem student, vitantes, ne nudo eos corpore exercitẽt, nec complexu: Contra, quos extenuatos volunt, celeri exercitatione, ac citra primum complexum exercitant.

15 *Vomitus oportet & ventris Cataclysmata in hũc modũ vsurpare. Sex Brumalibus mẽsibus Vomere: quia id tẽ* E
pus æstiuo est pituitosius, & morbi caput tentãt, & regionẽ supra septũ transuersum. At, Aestus vbi vigeat, vti Ca
taclysmatis: quippe hoc tẽpus torridũ est, & corpus biliosius, & grauitates lũbos & genua afficiunt, calorq; vroet,
præterea fiũt in vẽtre tormina. Quare corpus oportet refrigerare, &, quæ eleuãtur, deorsum ab his locis subducere.

Ecquę vocet cataclysmata, ex ijs, quæ sequunt̃, auctor ostẽdit: hęc enim dicit, quæ lacte constãt, & ex ciceribus elixam aquam, salsugínem, & aquam marinam. Nam alia ab his sunt purgantia medicamenta, quæ totum corpus vacuant. Quare, vt balneatores purgare se balnea dicunt, cum ab illorum lapidibus cœnum abstergunt, & sordes, ita ventris, & intestinorum cataclysmata pituitam eis, & bilem abluunt. Quando igitur hyeme generatur in ventre pituita, auctor nobis est, vt pituitam vomitibus expurgemus, & bilem ęstate innatantem retrahamus deorsum. Verũtamen vniuersum corpus si purgare instituas, Æstate per ventrem superiorem, Hyeme per inferiorem purgabis, vt est in Aphorismis relatum. Nam, quę in præsenti abundant, his medeberis purgatione, vt tamen per loca, quò vergunt, purgationem instituas: siquidem ducenda sunt, quo tendunt, per loca accommodata: at quibus, ne augeantur, velis obsistere, per contraria loca retrahere debes.

16 *Administrentur Cataclysmata Corpulẽtioribus, & humidioribus salsiora, et tenuiora: Siccioribus, gracilioribus,* F
& imbecillioribus pinguiora, & crassiora. Cataclysmata Pinguia & crassa sunt, quæ lacte conficiuntur, & ex ciceribus aqua elixa, & id genus alijs: Tenuia vero, & salsa, salsugine, & aqua marina, & quæ eiusmodi sunt.

Quę magis incidunt corpulentioribus iubet pręberi, q̃ pituitosiores hi sint: leniora vero gracilibus, nam sunt hi biliosiores. At vero, quæ sint materię vtrorunq;, ipse subijcit. Quæ quia interpretem non requirunt, ideo his prętermittis ad proxima me conuerto.

17 *Vomitus autem hoc modo irritare oportet. homines obesi, ieiuni vomant, currendo, aut celeriter eundo meridie.*

Vult crassis, qui vomituri sunt, corpus excalfactũ, quo succi pituitosi, quo plurimo crassi abundant, liquescant. Quinetiam omnium apertio vasorũ, & angustorum meatuum raritas hac maxime ratione paretur. Faciunt autem hæc omnia ad facilem, & minime molestum vomitum.

18 *Sit hissopi quadrans contriti in congio aquæ, quẽ ebibat, acetũ affundens, & sal aspergens, quo sit iucundissimum.*

* Græce ἑ ἥμι-χοτύλιον, i. semicotyle, quæ capit vncias quatuor cum dimidia.

Incidentem esse potionem velle illum, & qua de causa, non est obscurum. Nanq; homines crassi, quandoquidem humoribus sunt prædíti prorsus crassis, & frigidis, ac non nulli etiã lentis, ideo G
potionem eorum incidẽtem vult esse. Cæterum, quantam potionis, quam præscribit, copiam porrigat, non habeo exacte dicere, quòd mensura, quem congium vocant, non sit apud omnes eiusdẽ capacitatis. Si atticum congium imperat bibere, non mihi ille mos placet, multum enim esse videtur mihi. Erat tamen maioribus in vsu, siquando vel lactis sero, vel eiusmodi aliqua ablutione, viẽdum statuissent, magna copia offerre.

19 *Bibat tardius primum, deinde velocius.*

Nam, à principio si affatim bibísset, cõtinuo vomeret, prius, q̃ omne ebibísset, atq; succos in vẽtre contentos abstersísset, queis cum vnà effunderentur, quos primæ venæ habent. Sin autem primo lentius, postea omnino bibat largius, ea ratione fiet, vt mediocri tempore cõtinere possit, atq; in tempore impetum ad vomitum capiet, quòd tandem magis affatim bibat.

20 *Graciliores, & imbecilliores à cibo vomitum prouocent hunc in modum. Calida loti præbibant meri heminam,*
mox omnis generis cibos ingerant, nec in comedendo bibant, nec à cibo, sed contineant se, dum quatuor stadia quis
progrediatur. Deinde illis in potum triplex vinum miscebis, austerum, dulce, & acidum: primum meracius, & pau- H
latim longoq; temporis interuallo, deinde dilutius, celerius, & affatim.

Calida lotum, præbibere mandat poculum meracius, hac, vt conijcimus, inductus ratione. Calido balneo totum corpus calfit, humores colliquantur, vasa euadunt laxa: quę & ipsa vinum meracius præstat, eadem q̃ opera viribus robur conciliat, cuius habere maximam rationem in gracilibus videtur. Mox, inquit, omnis generis cibos ingerant: cuius non eandem omnes rationem, qui hunc librum enarrauerunt, scripserunt. Nam quibusdam de illis varios cibos offerre videtur, quòd inter sese mutuo dissidentes minori negocio vomitum cieant. Alijs, quo plus ingerant: quippe simplices, & vnius speciei, mox saturant. Prętereà non illis concedit statim bibere, vt cibi statim non supernatent, quod cauet. Et ne istud accidat, tempus etiam constituit interea, quod commorentur, nutritioni sufficiens. Ipsum̃que adeo tempus pronunciauit, dum quatuor stadia quis progrediatur. Quę postquam ita præcesserint, dat bibere vina tria, quæ inter se sunt diuersis qualitatibus. Nam ex his vinis hoc esse austerum vult, illud dulce, aliud acidum. Sed hoc etiam loco causam reticuit, quamobrem id pręscribat. Qui vero ad eius sensum diuinationibus aspirant, dicunt austerum ipsum administrare ob instrumentorum, per quæ vometur, robur: dulce, vt vomitum concitet, ad hęc, quòd fundat humores dulce vinum: acidum, vt abstergat, quę

ventri

A ventri ſunt infixa. Forte vero & cibos illis præſcripſit diuerſis qualitatibus, vt hi ventrem confirment, illi vomitum irritent, alij ſuccos abſtergant impactos. Verum, quod frequenter in ſodalium meorum & amicorum cæterorum congreſſibus dico, non tacebo in præſenti. Nõ parum eſſe iſtorum delictum cenſeo, qui rationalem ſectam venditant, qui ea, quæ dictant, pronũciant, tanq̃ edicta regia, omiſſa eorum ratione. Nam multo erat ſatius ipſum libri ſcriptorẽ, ſingulorũ præceptorum vim exprimere: vt fecit Hippocrates in libro de ratione victus in morbis acutis, vbi de ptiſſana refert. Nã viſcoſitas eius lenis, continua, iucunda, lubrica, & modice laxa eſt, ſitim arcet, &, vbi ablutione opus eſt, facile deſcendit, non aſtringit, non vellicat grauiter, neq; in ventre intumeſcit. Similiter de aqua mulſa, vino, oxymelle, & lauacris ſcribit: vt initium habeamus viæ, qua nõ nulla ab ſcriptore omiſſa, quæ cum eius ſententia ſunt coniuncta. adijciamus. Et nunc quidem cum alia protulit non addita cauſæ ratione, tum q̃ bibendum eſt vinum primum quidem meracius, & paulatim, & tractim, deinde dilutius, celerius, atq; affatim, cogimur nos mentem coniectare, qua ſcripſit. Eſt vero cum omnis alioqui ambigua coniectura, tum ſanè maxime, vbi hominis ſententia etiamnum ignoratur. Proinde dilutius bibere vinum, celerius, & affatim de his, qui cupiũt vomitum, non abſonum videatur dictum eſſe, quandoquidem his, qui retinere volunt, & concoque-
B re alimentum, contraria conferunt, meracius, paulatim, ac tractim. Quare autẽ, quæ omnino retentioni ſunt congrua, hæc offerat prima iamiam vomituris, nõ habeo, quod probabile afferam. Fortaſſis horum auctori non alienum videbatur, quod interpretibus nõ nullis probatur: quãdo hoc illi propoſitum eſt, vt vires hominum gracilium, quibus hæc dictat, ne proſternat: ideo primũ eas confirmat, ac mox ad cientia vomitum progreditur. Verũtamen ad vires conſtituendas tempus, quod à cibo ſumpto dabatur, ſatis erat. Alijs item aliud, vt dixi, videtur, non tamen numerandum vt neceſſarium, quod demonſtrationibus ſtabilitur ex ſcientia profectis.

de Victus rat. in morb. acut. com. 1. t. 18. 7ª. 110. h

21 *Qui conſueuit bis menſibus ſingulis vomere, rectius ille duobus deinceps diebus vomat, quã quintodecimo quoque die: alij planè contra faciunt.*

Et huius quoq; oportebat rationem ſcriptorem cum primis apponere, quando præter diſtinctam vllam declarationem dixit de vomentibus bis quoq; menſe. Video enim eſſe, qui vacuationis gratia vomunt: vt alios, qui vnum diem in menſe ieiunant: & quoſdam, qui humorem hunc ventri impactum, aut viſcidum, aut craſſum expurgant, Sed nihil tamen cauſæ eſt, quin per interualla iſta faciamus, non continuis duobus diebus.

22 C *Quibus vtile eſt cibos reuomere, aut quibus ſunt alui aſtrictæ, omnibus conuenit his crebro in die cibum ſumere, & eſculentis vti varijs, ac obſonijs varie paratis, vina item bina bibere, vel terna. At, qui cibos non reijciunt vomitu, vel aluus ſunt præditi ſanis, his ex vſu eſt, vt faciant illi modo contraria.*

Qui ventrem purgare, aut corpus vacuare modice volunt, his confert ciborum vomitus. Atq; hos ſæpius vult cibum ſumere, eum q; variũ, & diuerſa vina bibere. Cõtra, eos, q̃ nolunt vomere, ventres q̃ habent plus æquo humidos, vt quęrant ſiſti, hos nec frequenter comedere, & varijs cibis & vinis abſtinere. Nam ſemel cibum capere, & eum vnicum, vinum item vnũ bibere, intereſt ad hoc, vt venter illa & retineat, & coquat. Contraria vero ęgrius tum concoquuntur, tum in ventre commorantur. Et pro ciborum qualitate, & ordine ſumptionis, aut innatare illos, aut excerni per aluum contingit.

*In aliquibus græcis codicibus legitur nõ ὑγιέας, i. ſanis ſed ὑγρὰς, i. humidis. ac fortaſſis meli⁹, vt opponat' aſtrictæ aluo, cuius paulo ante meminit.

23 *Pueri infantes diu ſunt calida rigandi, ijs q̃; vinum dilutum exhibẽdum, quod prorſus tamẽ frigidum non ſit, idq̃; offerendum, quod minime ventrem attollit, & flatum creat. Atq; hæc facienda ſunt, quo minus tentent conuulſiones, ipſiq̃; creſcant, & melioris coloris fiant.*

D Quò hęc dicta diæta ſpectet, ipſe enarrauit, nempe enim, vt minus tentent cõuulſiones, ipſi q̃ creſcant, & melioris coloris fiant. Nam calida qui multo pueri tempore rigantur, molles permanent: id quod conuulſionibus reſiſtit. Nam conuulſiones ipſę Hippocrates frequentiores eſſe dicit corporibus contentis, q̃ remiſſis & laxis: tum mollia corpora facilius augẽtur, q̃ in omnẽ partem facilius intendãtur. Atqui, quæ à conuulſionibus libera ſunt, probeq̃ creſcunt, his totum eſſe habitum ſalubrem id latet neminem. Ergo id ipſe vno inſigni prodidit non cotemnẽdo, boni coloris. Et vero etiam vinum hos dilutum iubet bibere, nolens eos nimium caleſcere, id q̃, q̃ non raro laborent conuulſione, quod quidem neruorum imbecillitati, & voracitati acceptum referunt. Ideo q̃ vinum eos non frigidum bibere imperat. Atq; vinum, quod eſſe eiuſmodi debet, vt minime ſit flatuoſum, omnibus iuxta, nedum ſolis infantibus commodat.

24 *Mulieribus ratio victus eſſe ſiccior debet, commodiores enim ſunt cibi ſicci mollitiei carnis: vt item pocula meraciora referunt plus ad ſecundas, & fœtus nutriendos.*

Mulieribus ſicciorem rationem victus præſcripſit, quæ qualis eſt, ipſe ſubijcit. Cæterum hæc opinio auctoris controuerſa eſt. Etenim, ſi mulieribus eſſe humidis præter naturam ſit, vt in intẽperatis naturis, & ægrotantibus humido morbo, recte illas ſiccaret. Iã, cum eis hoc ſit naturale,

tuendum est: nisi salubrem mediocritatem excedat. Sed illud nos etiam in viris spectamus. Nanq; E
& his natura comparatum est mulieribus esse siccioribus: qui vbi iustam siccitatem superent, ibi
eorum intemperiem contrarijs corrigimus.

25 *Qui exercitantur, his hyeme conuenit currere, & luctari: æstate luctari quidem parum, currere vero haudquaquam: sed deambulare multum in frigore.*

Exercitationum differentias, quæ anni temporibus sunt peculiares, docet, quæ hyeme calfacere valent & exiccare: æstate contra.

26 *Qui cursu defatigantur, hos oportet luctari. Qui vero defatigantur luctando, currendum his est. Nam ita laborans partem corporis defatigationi obnoxiam, calidam conseruet, roboret, simulq; maxime recreet.*

Si ita omnia medici rationales conscripsissent, non fuisset verborum fundendorum locus interpretibus relictus. Id autem dico, vt addatur causa, cur ita nos agere iubet: id quod fecit hoc loco Polybus.

27 *Si hos, qui exercitantur, maxime alui profluuia arripiunt, ac excrementa cibum referunt, sunt q; cruda, de exercitationibus detrahere debent, non minus tertiam partem, & de cibis dimidiam. Constat enim non valere ventriculum aceruum ingestorum ciborum omnem calfacere. Sit his cibus panis, quàm potest fieri maxime, coctus, in vino intritus, potus quàm pauciſsimus & temperatiſsimus, caueant q; à cibo deambulare. Hoc autẽ tempore semel tantum oportet illos cibum sumere: nam hoc modo ventriculus maxime calfiat, cibosq; vincat. Porrò modus hic alui profluuij corpora, quæ carne sunt densiore, frequentior exercitat, vbi compellatur homo, quando ita est natura comparatum, vesci carnibus. Venæ siquidem constipatæ, cibos non suscipiunt comestos.* F

Non videtur hic de exercitantibus sese gratia sanitatis loqui, sed de his, qui munus aliquod obeunt gymnasticum, vt non detur illis eius omnino dimittendi facultas, aut admodum multum remittendi. Propterea de illis detrahit, de exercitio tertiam partem, de cibis dimidiam. Nam hactenus sperat cibum superaturos, vt non iam aut cruditate laborent, aut alui profluuio. Cæterum hic quoque suo officio functus est, quòd eorum adscripserit rationem, qua adductus, hæc ipsa, & quę hic sunt dicta, pręscripserit. Nam modus, inquit, hic alui profluuij hos, qui carne sunt compactiore, capit, vbi carnes comedere cogantur. Vbi de gymnasticis verba sefacere significauit: hos etenim comedere carnes cogunt. Ac subiungit. Venę constipatæ cibos non suscipiunt comestos. Quod obscure dixit. quare interpretes putare compulsi sunt, constipatas eum dicere pro indura- G
tis, & quæ ægre intenduntur, vt non excipiant alimentum: quod denotari aiunt ex hoc, Cibos non suscipiunt. Sed istud digestionem citius, quàm lędere concoctionem consueuit, vt excernant illi humida quidem, at non cruda tamen. Atqui dixit ante, cruda hos, & quæ cibum referent, deijcere. Verum, quando adscripserit rationem, qua fretus ea consuluit, quæ consuluit, & etiam num tenemur implicati, quid in his orationibus fieri existimabimus, quibus causam, quare facere illa nos iubeat, non adscripsit? Equidem nisi de his, Carne qui sunt compacta, adscripsisset, hærere me ingenue faterer, vt in multis alijs: in quibus cum nihil eiusmodi apposuerit autor, audacissimi isti interpretes, quod in mentem venit, pronunciant. Iam, quia prędicatorum compacta carne meminit, quo commentarentur illi quoque, quod vtile esset de his naturis, ansam prębuit. Hi enim citissime plenitudinem aceruant, quòd non satis perspirationis habẽt. Vnde fit, vt, cum cohibeatur distributio, prorsus humida euadant excrementa: interdum non humida solum, sed & tęnuia, & præter cęteros voracibus. Nam, cum ex deglutitis aliquid in corpus digeritur, residua promptius venter concoquit. At vero, cum ciborum in eo permaneat aceruus, siquando eum degrauent, semel deijcit prius vniuersos, quàm sint concocti. Potuit etiam per venarum duritiem, quia intendi multum non poterant, digestio impediri alimenti. Verum talium naturarum quo H
† Ex antiquis co. ita legendũ. lõgioreq; in solijs mora fiunt. pacto haberi potuit ratio, scribere ipsum oportebat, instituto contrario. Siquidem totius habitus sunt scopi raritas & mollities, quæ molli frictione, & multa pinguedine † in solijs fiunt. Hic vero symptomatibus immoratur, ac eorum negligit interim veluti radicem resecare. Iam in præsenti oratione istud quoque dicit: constat enim non valere vẽtriculum aceruum ingestorum ciborum omnem calfacere. Atqui, si vere incusauit habitus densitatem, & venas cibum non suspicientes, iniuste de ventriculo conqueritur. Quòd si hic eum quis vera dicere admittat, sequentem etiam diætam recte esse dictam concedet, Panem percoctum, potum temperatum & pauciorem, semel cibum sumendum, nec à cibo deambulandum.

28 *Est hæc quidem præceps natura, & ad partem vertitur vtranque, parumq; viget bonus habitus in eiusmodi corporibus.*

Bonum habitum appellauit, compacta carne prædítorum naturã, æque, ac si dixisset, celeriter facientem mutationes. Itaq; subnectit. Et ad partem vertitur vtranq;, hoc est, ad bonum habitum, & cõtrarium. Præterea adddit: Parum q; viget bonus habitus in eiusmodi corporibus. Nam in cõmentarijs in Aphorismos ostendimus bonum exercitatorum habitum præter sanguinis repletionem

A tionem & carnis, robur conseruare naturalium facultatum. Sed, vt illic summam habitus bonitatem esse periculo ostendimus obnoxiam, quam non cito rara corpora consequuntur, ita vsu venit his, qui corpore sunt compacto, postea quàm velocissime propter difficilem per halitum digestionem his generatur, cogitur q3 scilicet euestigio euerti, celerem obtinent generationem, & dissolutionem.

29 *Habitus vero rariores, & hirsutiores, carnium esum magis admittunt, & labores. Sunt que his boni habitus diuturniores.*

Quòd corpora hirsutiora cutem obtinent rariorem, item q3 genus carnosum, in libris de temperamentis didicimus. Quare hæc merito sanè commodius ait esum carnium ferre, nempe, quæ transpirantur: & labores, quòd minus sint lassitudinibus obnoxia, id quod etiam in libris de tuenda sanitate traditum est. Quòd si hæc, & bonos habitus habent constantiores, vt quæ non attingant continuo extremum.

30 *Ac, qui cibos postridie eructant, & si præcordia eleuantur, his tanquam cibus non percoctis diuturnior somnus*
B *prodest, nihilominus horum corpora ad alium laborem sunt adigenda. Vinum bibant meracius, & largius, cibi vero minus sumant hoc tempore. Liquet enim præ imbecillitate, & frigiditate ventrem non esse ciborum multitudini parem concoquendæ.*

Laudo hic eum, quòd fini adiecerit: Liquet enim præ imbecillitate, & frigiditate ventrem nõ esse ciborum multitudini parem concoquendæ. Nam quasi ad id respiciens, eum studet calfacere, ea q3 gratia longiorem somnum eis consulit, item exercitationem, atq; vinum bibere & meracius, & copiosius, præterea id temporis minus comedere, quo ipsis contigit cruditate laborare. Nam reliquo tempore exercitantes sese, & mouentes, vinum q3, vt diximus, bibentes, nihil est, quòd ciborum mediocrem copiam imminuant.

31 *Quos sitis infestat, cibos hi & labores minuant, ac vinum dilutum bibant, id q; quàm frigidissimum.*

Hic expressa est eo modo calidarum naturarum nota. In sexto libro Epidemiõn his verbis: ‖Ca lido naturaliter frigidæ potio conuenit, & quiescere. Vt enim appellauit corporis temperamentum, subiunxit diætam, quam, qui ita sunt affecti, requirunt. Caput autem eius est, refrigeratio. Potissima in hac diætæ summa sunt, aquæ potio, & vacatio exercitationis. Hoc loco quiescere aliter
C expressit, nempe. Labores minuãt. Et pro frigidæ potione scripsit: Ac vinum dilutum bibant, & quam frigidissimum. Mihi vero rectius hic præcipere videtur, quòd potio diluta, & frigida cum refrigerat, tum præterea vini obtinet commoditates. 6.Epid.com.4. t.15.3ª.183.e

32 *Quibus viscera ab exercitatione, vel alio itinere dolent, his requiescere ieiunis cõfert. Potus sit parcissimus, qui corpus ingressus multam cieat vrinam: vt ne venæ, quæ visceribus sunt innatæ, contendantur plenæ. Quippe inflationes hinc, & febres generantur.*

Omnia hæc præcepta in lucubratione de sanitate tuenda abunde tradidimus: & nunc memorię causa, vt in superioribus, ita hoc loco exponemus. Multis enim, tametsi febri liberis, dolores in visceribus oboriuntur, potissimũ in iecinore, vbi à cibo se exercitauerint, vel lauerint. Cuius quidem causa angustia est visceris transitus, ascendentium q3 crassitudo humorum. Etenim occlusi, & resistentes in venarum strictis finibus, qua sanguis ex simis iecinoris partibus transsumitur in curuas, tum transitum obsepiunt, tum venas intendunt, quæ in sima sunt iecinoris regione. Quas ita affectas dolores citra febrem excipiunt. Hos sopire eo tempore oportet, quo infestant, ac potare aliquid, vrinam quod moueat, & iecur reseret. Qui nisi minxerint, his occasionibus succedunt
D flatus, & febres. * Græcus codex habet φύματα i. tumidi abscessus: interpres fortassis habuit φυσήματα.

33 *Quem morbi corripiunt à cerebro profecti, huius primum torpedo caput tenet, meijt q; frequenter, ac alia patitur, quæ in vrinæ stillicidio solent euenire. Hunc illud dies † viginti molestat. Et de naribus si fluat, aut auribus aqua vel muccus, à morbo vendicatur, & vrinæ quiescit stillicidium. Meijt autem absque dolore multum, & album, dum diem vigesimum transierit, & capitis dolor relinquit hominem, cæterum oculos intendentem splendor illum fugit. At viri est, qui facultate est præditus ratiocinandi (quia homini tanti nihil, atque sanitas est) nosse de suo consilio in morbis esse præsto.* † Græc. ἐννέα i. nouem.

Merito habuerunt hanc orationem suspectam: non nulli etiam semel damnarunt, non esse Polybi, & multo minus Hippocratis. Nam orationis omnino non constat initium, cum velit cerebri morbos torpedinem inducere, & vrinæ stillicidium. Quæ tamen oratio, vel si putet quis non cunctos eum cerebri tales esse morbos constituere, sed eos solos, quos fluens de naribus, & auribus muccus & aqua depellit, haud est vera. Neque enim semper ita rem se habere, neque frequenter apparet.

Galeni

GAL. DE ATTENVANTE VICTVS RATIONE LIBER VNVS

Martino Gregorio interprete.

ARGVMENTVM LIBRI

Agit de edulijs quibus tenues ac ſalubres humores in corpore redduntur.

Quæſit rationis victus attenuantis vtilitas. CAP. 1.

Vm victus ratio attenuans pleriſq; diuturnis morbis adeo conferat, vt ſola ea, ſine vllo alio medicamento, ſublati ſæpe fuerint, operæpretium fuerit aliquid de ea diſtinctius perſcribere. Sunt.n. quos præſtiterit ſola victus ratione, ſine medicamẽtis perſanare. Vidi equidem nõ paucas arthritidas, quæ iam articulorum oſſa nudarant, alias quidẽ hac victus ratione in totum perſanatas, alias mitiores fuiſſe redditas. Vidi præterea & eorum pleroſq; qui ſpirandi difficultate (quam δύσπνοιαν vocant) ſæpe prehenduntur, adeo leuatos, vt aut prorſus reualerent, aut longo ſaltem interuallo leuiter affligerentur. Eadem etiam hæc tenuãs victus ratio magnos lienis tumores, & hepatis ſcirrhum colliquat. Ad hæc epilepſias paruas quidem & etiamnum incipientes penitus ſanat: inueteratas vero ac cõſummatas iuuat non mediocriter. Hanc victus rationem medici tenuantem appellarunt, quemadmodum aliam ei cõtrariam, incraſſantem, pro eo humore. ſ. quem in corporibus noſtris gignit: Nota autem longa experientia nobis eſt, & ratione explorata: nam olfactus ac guſtus mentem noſtram ad oẽs eiuſmodi cibos diſcernendos ſatis inſtruunt. Quæ.n. ſenſus noſtros pungunt, ac mordicant, ea omnia palàm eſt acria eſſe, & quæ ſuccos craſſos tenuare queant: quæ etiã, ſi largius æquo ſumpta fuerint, ventriculum mordicant, ciborum q; nauſeam magnam inducunt, & halitus acres emittunt, non modo dum manduntur, ſed etiã poſtq; è corpore fuerint egeſta. Plurima autem eorũ vrinas & ſudores graue olentes & acres promouent: phymatibus præterea, ac furunculis ſunt accommoda: quædam aũt ex ipſis cutim diuellunt facile, atq; erodunt: alia vero pertundunt: alia ipſius partem aliquam in pus vertunt: vlcera q; magna, & quas vocant eſcharas, efficiunt. Hęc omnia ſatis probant ea acrem quandam, atq; incidentem habere facultatem: cui rei euidentiſſimo ẽt ſunt argumento humores in corpore noſtro ab eis extenuati. Quin & experientia ipſa rationem confirmat: videmus enim corpora omnia, in quibus humores frigidi, craſſi, ac lenti abundant, huiuſmodi ciborum vſu maiorem in modum alleuari. H

Quæ ſint oleracea attenuantia, ac de diligentia in eorum vſu adhibenda. CAP. 2.

VT in alijs, ita in his quoq; oportet medicum tpi ac menſuræ vſus diligenter eſſe attentum: periculum enim eſt, ſiquis non recte ijs vtatur, ne tandem prauo ſucco impleatur. Verum de omnibus in præſentia tradere non eſt inſtitutum, ſed de edulijs duntaxat pertractare. Nemo igitur eſt, qui allium, cæpam, naſturtium, porrum, & ſinapi propter facultatis ipſorum vehementiã ignoret in genere eſſe tenuantium: poſt illa autem ſmyrnium, pyrethrum, origanum, calaminthen, ſiſymbrium, pulegium, ſatureiam, thymum: quæ omnia viridia quidem, & prius, q̃ exiccentur, manduntur: exiccata vero, iam non amplius ſunt cibi, ſed medicamenta. In ſumma omne, quod ſiccũ eſt, viridi eſt valentius: eorum vero, quę ſicca non ſunt, maturiora minus maturis: & quæ in montibus ac locis ſiccis proueniunt, ijs, quæ in campeſtribus ac planis & hortis, ac paludibus creſcunt, ſunt fortiora: hæc ſanè ſunt, quę de ijs cõiter ſcire conuenit. Prædictis aũt ordine proxima eſt capparis, & terebinthi fructus: his aũt eruca, ſium, apium, petroſelinum, orminũm, rhaphanis, braſſica, & beta. Malua vero, & blitũ, & atriplex, tametſi ijs ſpecie ſunt proxima, facultatibus tñ diſſident:

A.l.3. fin. c.3. fol. 25.a.

* ozimum.

A dent,aquea.n.ſunt,minimum q3 acris facultatis habent,quo modo cucurbitæ,& citrulli, mẽlones, melopepones,& pruna: humida.n.ſunt hæc omnia,ac frigida,& pituitoſa,potiſſimum ſi cruda, & non elixa mandantur. Atq3 hinc adeo fit, vt quidam citrullos,ac cucurbitas duriores elixent. Ex pomis prẽterea,ac piris ea minus nocebunt,quę cocta fuerint. Ad hæc ex ijs,quæ cruda mãduntur, ea prędictis minus ſunt noxia,q̃ ad reponendum ſunt apta. Sed de his non eſt nunc dicendi locus.

De differentia attenuantium oleraceorum ex ætate,ac communis ratio ipſorum dignoſcendorum. CAP. 3.

RVrſus igitur ad eos cibos,qui ſuccos craſſos in corpore tenuant,reuertamur, ab ijs vnde ſumus digreſſi,auſpicantes: exactius.n.de ipſis determinare eſt neceſſe. Omnia igitur tenera, & increſcentia propter humiditatẽ,qua adhuc toto incrementi tpe affluunt,facultatibus (vt paulo ante diximus) ſunt moderata. Quo fit,vt pleraq3 medicamenta,dum oriuntur, & adoleſcunt, non aliter,ac cibi, mandãtur,vt ſilphij, ac ſinapis ſtolones, pyrethri, iringij,& multorum aliorum,quæ olera ſylueſtria vocare conſueuerunt: quæ haud ita multo poſt ſpinis adeo horreſcunt,vt ne pecoribus quidem ſint veſca. Hæc aũt omnia,vbi cõmaturuerint,magnam quidem habent incidendi facultatem: tenuant vero admodũ,dum oriuntur adhuc,atq3 adoleſcunt. Pari modo & vrtica,prius, B quàm exiccetur,eſt eſculenta: prẽterea fœniculus,ruta,coriandrum,anethum eiuſdem cũ illis ſunt ſpeciei,euidenter q3 etiam calfaciunt. Aliud autem eſt olerum agreſtium genus,quę memoratis minus incidunt,vt mediocris non ſecundę ſint naturę,quippe quę neq3 incidant manifeſte, neq3 dent ſent. Olera aũt cõi nomine hmõi omnia {ſerides} nominantur,ſingulis tñ ſpeciebus ſingula noia à ruſticicis fuerunt impoſita,vt lactucę,condrillæ,tum ijs,quę Syrij gingidia vocãt,tum alijs id genus pleriſq3 apud ſingulas gentes: Athenienſes tñ omnia cõi nomine appellãt: veteres aũt ipſorũ ſpeciebus nullum nomen indiderunt. Cum igitur plures horum ſint ſpecies,& earum pleręq3 propterea q̃ non vbiq3 proueniunt,multis ſint ignotæ,vbi eorum facultatem in genere didiceris, nihil erit,q̃ ea oculis ſingulatim inſpicere,ac dignoſcere deſideres,ſed ipſorum duntaxat enarratio tibi ſatisfecerit. Siquid igitur olfactui,aut guſtui,aut vtriq3 ſimul,acre,& mordicans, & calidum apparebit,ſcito id facultatem habere tenuandi,atq3 incidendi. Ad hæc ſiquid olfactui odorem bonũ inferens,aromatis ſpeciem guſtui repręſentet,id quoq3 viribus calidum eſſe oportet,ſed non ęque, ac mordicantia,& rodentia,& inſigniter calfacientia. Incidunt prẽterea & quę ſaporem quendã habent nitroſum,aut ſalſum,quorum etiam plurima aluum deijciunt: nec minus ijs amara tenuandi facultate ſunt prędita: atq3 hinc adeo fit,vt plurimis huiuſmodi vulgo veſcantur: differunt tamẽ C in eo plurimum,ſi vnà cum eis oxymel,aut acetum,aut ſal,aut oleum, aut aliud id genus ſumatur: eorum enim facultas aceto,& melle intenditur,oleo aũt minuitur. Siquidem oleum ipſum, prẽter quàm q̃ ſuccos craſſos non incidit,eorum etiam omnium, quæ id præſtare poſſunt, robur imminuit. Huius ẽt generis ſunt cibi oẽs aquei ac mucoſi,prẽterea olera plurima,potiſſimum hortenſia propter ſuperfluam humiditatem: quibus omnibus cum aceto veſcuntur, eis quidem, quę cruda libenter mandunt,id non permiſcentes,his vero,quę elixant,oleum infundentes. Quidam autem pro delitijs acetum omnibus permiſcent, ſed cum melle, vel ſinapi, vel libyſtico, vel cumino,vel apio,vel id genus aliquo commiſcentes. Natura.n.ipſa ſuggerit,quid ſit faciendum,ac docet non eos modo,qui hoc apertius norunt,ſed etiam imperitos, atq3 idiotas. Quin & ipſe ijs, quibus victus ratione tenuante opus erat,delitijs eiuſmodi vti iubebam,prẽter q̃ carne dactylorum, quam multam pulmentis plurimis commiſcebant. In ſumma autem de ijs delitijs eſt habendum,omnes eas tenuantibus eſſe accenſendas,quę tum cum multis acribus,& calidis (cuiuſmodi ſunt ea, quę nuper memorauimus) tum cum cępis,allijs, & coriandro prẽparantur: quibus vero ea parcius fuerint permiſta,ſubſtantiam incraſſantem habent copioſiorem.

De olerum,& arborum germinibus attenuantibus. CAP. 4.

DQVoniam aũt ab initio de cibis oleraceis diſſerui (in eo.n.genera plurima ſunt,quę tenuant) proximum ſanè fuerit de aſparagis,quos vocant,diſſerere, elijs,mixãcantho,chamędaphne, vite alba,vitice,ſpina,& alijs eiuſmodi. Eodem in genere ſunt vitium germina,& rubi,et omnia denique arborum germina,quibus veſci conſueuerunt. Mixacãnthus igitur,quem vocãt, medię quodammodo eſt facultatis,ab eo autem elij,& camædaphne vtriq3 non multum differũt. Stomacho autem non minus prædictis commodant vitis albæ, & viticis,& ſpinæ aſparagi omniũ autẽ maxime auſteri, atq3 adſtringentes, quales ſunt vitis, ac rubi. Spinę vero aſparagus aluum deijcit. Sed,quæ purgant quidem,non poſſis ante experientiam cognoſcere,quæ vero ventriculũ roborant,coniectura poſſis aſſequi. Omnia enim ſtomachum iuuant,facultatis q3 ſunt mediocris, quo in genere eſt palmę cerebrum: ſic enim nominatur tenerum germen, quod è ſumma ipſa planta producitur,vt elate in oleribus. Qui autem amaroris quid piam prẽferunt,quanto amario res,tanto ijs ſunt ſicciores,& incidentes magis. Quòd ſi linguam euidenter mordeant,ac calfaciãt, in tenuantibus erunt numerandi. Verum de oleraceis quidem edulijs hæc ſufficiant.

μυακανθίνων.

*μυακάνθινος i. ſoricatis ſpina.

De ſeminibus olerum. CAP. 5.

DE ſeminibus aũt deinceps tractabo. Vt aũt de his in vniuerſum dicam,facultate plantæ ſuæ ſunt ſimilia,niſi q̃ illis prorſus ſunt ſicciora,eo q3 magis tenuãtia: non omnia tñ ſunt veſca,

vt ne

vt ne herbæ quidem ipſæ,quarum ſemina manduntur,omnes ſunt eſculentæ. Omnia tñ ſemina, E quibus veſcuntur, ſua natura ad ſiccius & calidius magis, q̃ herbæ ipſæ, ſemper ſunt propenſa. Proinde & papaueris ſemen herba ipſa eſt melius,adeo,vt tanq̃ innoxiũ panibus ipſum miſceant, & placentis. Quo'd tñ & ipſum palàm refrigerat, ex eo intelliges, q̃ caput grauat, & ſoporiferum eſt,non tñ æque, ac eius ſuccus: ſed, quanto is magis refrigerat, tanto eſt ſemine magis ſoporifer. Soporiferum eſt & lactucæ ſemen: qñquidem & olus ipſum frigidum eſt & humidũ. Ab his igitur frigidis & humidis ſeminibus ei eſt cauendũ, qui tenuante diæta vti volet. Nam ſiſami ſemen ſuccum craſſum ac lentum in corpore gignit: apij vero,& petroſelini,cumini,carui,aniſi, præterea libyſtici,ſinapis,ameos,dauci,ſeſeleos,& omnium deniq; odoratorũ, & acrium,& euidenter calfacientium ſemen tenuante diæta vtentibus conuenit. Quorum quædam adeo ſunt fortia,vt nihil à fortiſſimis medicamentis diſſideant: cuiuſmodi eſt rutæ ſemen,quod validum admodum eſt ac tenuans. Pari modo & lini & cãnabis ſemina : hæc.n.non modo ſunt medicamentoſa,ſed caput etiã tentant. Quocirca vnicum eſt tp̃s,quo quis recte ijs vtatur, cum ſ. ſanguinem per vrinas purgare volet. Verum de medicamentis dicere nunc non eſt propoſitum, vt quorum vis & actio eſt magna,eo q; non eſt eis inſiſtendum.

De Frumentaceis,ac Edulijs,quæ ex eis parantur. CAP. 6. F

AD aliud ſeminum genus eſt tranſeundum,quæ cerealia appellant: hæc aũt appellatio in toto eorum genere Græcis eſt vſitatior, q̃ leguminum nomen, quæ non nulli chedropa etiam nuncupat. Omnia autẽ generaliter vocantur legumina: ſpeciatim vero ea ſola ex eis appellantur chedropa,quæ manu carpuntur: alia cuncta,quæ falce putantur,frumenta: quidam aũt ſolum triticum,frumentum vocant: alij hordeum quoq; ei adiungunt. Sed vocet quiſq;, quo libeat, nomine: ipſe vero de eorum omnium facultatibus deinceps pertractabo. Triticum ergo firmiſſimi eſt alimenti,ſuccumq; craſſum admodum gignit ac lentum. Proinde,niſi quis ipſum,quo modo nunc præparatur,exhibeat præparatum, ſuccus ex eo ſuccreſcet vehementer craſſus ac lentus. Tritico igitur ſimpliciter elixo non eſt veſcendum,vt in Aſia pleroſq; ruſticos eſitare obſeruaui. Nam contundunt id pauco ſale, nec ipſum in farinam redactum, vt ἔτνος i. pulticulam, aqua vel lacte perfundentes, elixant. Cæterum quod eo modo eſt paratum,ad coquendum eſt difficile, & craſſi ſucci: ſola autem ea præparatio eſt probanda,quæ fermento conſtat,ſale,& clibano: paulo deterior, quæ minore furno: ex reliquis vero nulla eſt,de qua verba facere ſit neceſſe. Eſt & in tritico non parua ſpeciatim differentia: quippe quod graue eſt ac denſum & in profundo flauum, copioſiſſimi id alimenti eſt,craſſi q; ſucci ac lenti: cõtra quod leue eſt & rarum & album,minus nutrit,ſuccum q; gignit craſſum minus ac lentum. Similago autem & alica multum alunt, craſſi q; ſunt ſucci ac lenti. G Verum ſimilaginem quidem non conuenit eos attingere, qui extenuante victu vtuntur: Alica vero poſſunt veſci moderate,tum ſola aquæ incocta,tum vero cum mulſo,aut vino,& eo quidem dulci,ſed flauo ac tenui,& quod viribus falerno ſit proximũ. Poſſunt & alijs multis cibarijs permiſcere,& maxime betis tritis,& iuſculis accommodatis. Quo'd ſiquis pultem aut ſorbitionem ex alica parare volet,conueniet nõ anethi modo, ſed & porri quidpiam,vel pulegij,vel calaminthes,vel hyſſopi immittere. Piper præterea ſi miſceatur, non ſolum elixationibus eiuſmodi, ſed alijs etiam propemodum omnibus,quæ ad tenuantem diætam conferuntur,non mediocriter iuuabit. Ptiſſana autem ipſa quidem per ſe non nihil abſterget,vt hyſſopo non magnopere egeat. Siq̃n tñ ipſius vim inaugere velis,piperis aliquid ei permiſcuiſſe ſuffecerit. Mel vero ptiſſanæ immiſcere non eſt opus,niſi quis ea,quæ thorace ac pulmonibus continentur,ſtudeat expectorare. In hepatis vero ac lienis affectibus ipſum admiſcere non conuenit: nam horum viſcerum tumores à ſorbitionibus ipſis ſolis ex alica adaugentur,& multo magis,ſi cum melle eas paraueris: at de mellis quidem vſu omni paulo poſt dicemus. Nunc autem ad hordeum redeundum: non.n.in ptiſſana tñ eo veſcimur, ſed & panes hordeaceos conficimus,& eius farinam cum lacte elixamus: præterea ex eo frixo H polentam conficimus: deniq; non ſecus,ac alicam,coctum ipſum in aqua cum vino dulci aut ſapa exhibemus. Verum,quod ad panes quidem pertinet,ſcire oportet omnes, quoquo modo parentur,exigui eſſe alimenti,ſuccum q; craſſum,ac flatus minimum generare: Polentam vero omnem ſimiliter,ac panes,nutrire,niſi q̃ ſiccat magis, propterea q̃ frixa eſt: farinam ipſam vtriſq; eſſe humidiorem,excrementoſam q; magis ac flatulentam,& potiſſimum ſi cum lacte coquatur. Quod vero hordeum,vt alica,ex dulcibus quibuſdam ſumitur,propoſitę victus rationi multo minus confert: ſuccum.n.craſſum ac lentum, vt alica, gignit. Sumenda igitur hæc ſunt non cum ſapa,neque cum vino aliquo vehementer craſſo,ſed cum mulſo,aut vino quopiam falerno ſimili. Eodem aũt modo & typha vti licet & auena: ſunt tñ hæc, q̃ ptiſſana & alica, concoctu faciliora, & excrementoſiora. Porrò horum ſeminum pleraque in Alia ac Myſia proueniunt,adeo, vt panes ex eis conficiant,qui vtiq; & ipſi ad coquendum ſunt difficiles & ſucci non boni. Olyra etiã, quam vocãt,frequens in Aſia viſitur,medium q; inter hæc & triticum,locum obtinet: ſiquidem tritico tanto eſt deterior,quanto his melior: vtuntur aũt & ipſa eodem modo,quo prædictis. Quod vero ad zeam attinet,nulla alia eſt inueſtiganda præter olyras & typhas, quæ ſunt eſculentæ: &, vt ingenue fatear,non mihi conſtat,de vtris harum antiqui nomen zeæ enunciarint. Tertium.n. præter illas

Auena

genus

A genus nõ viſitur,quod eis ſit ſimile,ſed typhas & olyras ſic vocitabant. Cum autẽ Mneſitheus de ijſdem ſeminibus vtrunq; nomen enunciet, typhas & olyras nominans, in eo declarat ſe ſuſpicari zeam quoddam aliud eſſe prauum edulium: ipſuḿque exiſtimo zeam appellare, quod nos typhas nominamus,aut aliquid his deterius. Cæterum ſemen id, vt hordeum,& olyra, & auena, eſt mundandum,ac cortice ſpoliandum. Quod cum factum fuerit,tritico,hordeo,& olyra longe eſt tenuius atq; exilius: flauum præterea eſt,vt triticum,non album,vt hordeum. Porrò hordeum apud quaſdam gentes nudum prouenit,vt in Cappadocia,vocatur q̃; ita,vt iamiam dixi. Quod ſi aquæ incoctum,vt alica,cum aliquo vino dulci ſumatur,nullis alijs bonitate cedet.

De reliquis Leguminibus. CAP. 7.

FAbæ aũt minus quidẽ,q̃; hordeum, tergent: verum & ad coquendum ſunt difficiles, & multum flatulentæ. Proinde ſatius fuerit piſis veſci, fabis.n.ad oĩa ſunt præſtantiora. Eruilię vero, & dolichi,& phaſeoli, multo fabis ſunt deteriores. Lentes aũt,tametſi ſuccum craſſum generent, non tamen omnino ſunt aſpernandæ, ſed, cum aliorum meliorum ciborum copia non ſuppetit, eis eſt vtendum. Lupini ſimiles ſunt lentibus,niſi quòd minus ſiccant. Cicer autem cibus eſt flatulentus,& concoctu difficilis,atq; excrementitius: ad mouendas tñ vrinas eſt accommodus, terget
B præterea non nihil. Eruum vero, boum magis,q̃ hominum, eſt alimentum: incidendi tñ facultate pollet,vnde & ex eo medicamentum paratur,quod in ijs,quæ thorace continentur,expectorandis nulli eſt ſecundum. Βίκερας aũt ſeu fœnumgræcum (vtroq;.n.modo appellant) non incommode alui deijciendæ gratia ante alios cibos ſumitur: cum melle quoq; eius ſuccum exhibent, vt qui calfaciendi vim habeat ac detergendi: eſt q; ad vtrunq; hoc valde accõmodum: q tñ caput tẽtet, vſus eius multus eſt cauendus,vt & aliorum omnium,quæ alui ſubducẽdæ gratia, prima menſa ſumuntur. Nam bona pars eorum flatulenta eſt,& ad coquendum difficilis, in quibus eſt lupinus, eruilia, & phaſeolus. Pruna etiam Damaſcena hydromeliti incocta præmandunt ij,quibus extenuante diæta eſt vtendum: verum his aluum magis deijciunt,quæ ex Iberia importantur. Ventrẽ præterea ſubducunt echini marini,& concharum omnium,atq; annoſorum gallinaceorum iuſcula, neque quidq; ijs officiunt,quibus tenuante victu vti eſt propoſitum. Meline vero ſeu panicum, & milium, praui ſunt ſucci, & flatulenta,ac concoctu difficilia: nam alui fluxum vehemẽter ſiccant. Lobi ẽt hortenſes cibo adaptantur, craſſi tñ ſunt ſucci, & pituitoſi, cæterum fabis minus inflant, nec,vt hæ,detergendi facultate ſunt prædĩti. Quid iam loquar de alijs prauis ſeminibus, quæ oẽs, ẽt ſi non moneam,fugitãt: de ipſis tm dixiſſe ſuffecerit,ſolum hordeum ex cibis frumentaceis, te-
C nuanti victui eſſe innoxium. Secundum hoc ſunt panes clibanitæ,qui ex tritico fiunt. A reliquis vero eſt abſtinendũ,niſi quis forte piſum,vel lentẽ,aut alicam,per magna interualla guſtare velit.

De Auibus,Piſcibus,ac Pedeſtribus animalibus. CAP. 8.

EX piſcibus ſaxatilibus,montanis q; auiculis multum, ac copioſum potes alimentũ ad tenuantem victum accommodare. Animalia.n.quæ in ſtagnis, ac locis aquoſis,& campeſtribus degunt,humidiora ſunt,atq; excrementoſa: quę vero in montibus viuũt,oĩa temperatura ſunt ſiccio ra,ac calidiora,eorum q; caro minimum eſt pituitoſa, ac lenta. Ex quibus intelligi poteſt animalia omnia,quæ in montibus naſcuntur,multo ijs,quæ in locis planis oriuntur, eſſe præſtantiora.
Et,vt ego iudico, aues monticolæ, † non modo q aeris ſed ẽt alimenti,quod nobis præſtant, tenuitate antecedant,alijs auibus,quæ in locis aquoſis ac campeſtribus degunt, ſunt præferendæ. Paſſeres igitur,turdos, merulas,perdices,& reliquas id genus aues monticolas,mandas, licet. Abſtinendum aũt ei,qui tenuante victu vti volet, alijs auibus,q̃ in locis aquoſis viuunt, vt tardis, quas ὠτίδας vocant,anſeribus, & magnis auibus,quas ſanè & ſtruthocamelos nominant,& alijs id genus: nam oĩa hæc carnem habent excrementitiam. Mandendæ ẽt ſunt aues eæ, quæ tum in turribus,tum in vineis,vitam agũt. Ad hæc columbæ turricolæ domeſticis ſunt meliores: tũ etiam pari
D modo & aprí ſuibus domeſticis in cibo ſunt anteponendi: ac,vt in ſumma dicam,oĩa,quæ exercentur,ijs,quæ ſunt ocioſa: & quæ cibis ſiccioribus,ijs,quæ humidioribus vtuntur: deniq;, q̃ purum ac tenuem aerem inſpirant,ijs,quæ contrarium, ſunt præferenda. Siquidem ſuum domeſticorum caro,oĩum aliorum ciborum firmiſſime nutrit: multum.n.in ſe ipſa habet lentorem, tum propter vitam deſidioſam,tum propter cibi humidioris affluentiam. Verum ab his prorſus abſtinebit, cui propoſitum erit victu extenuante vti. Quod vero ad reliquas carnes attinet,non quibuſuis ſimpliciter veſcetur,ſed,ſi multum ſeſe exerceat,licebit ei & auribus,& roſtris,& pedibus ſuillis veſci, ventre præterea,& matrice,ſi modo ea elixa belle fuerint. Qui autẽ vitam in maiore ocio ac quiete degunt,ijs non modo eiuſmodi ſuum eſu eſt temperandum,verum etiam ſylueſtribus. Abunde enim fuerit eis auibus montanis veſci,& piſcibus ſaxatilibus, vtputa iulide, fuca,merula, turdo, ſcaro,& in ſumma,omnibus,quæ carnem habent mollem ſimul ac friabilem: ab ijs vero, quæ duram habent vel lentam,omnino eis eſt abſtinendum. Aſellorum aũt caro mollis quidem, ſed non æque ac ſaxatilium eſt friabilis: Mullorum aũt friabilis quidem eſt, non tñ mollis. Hæ itaq; duæ tibi ſint notæ, de cuiuſuis animalis carne,mollities ſ. & friabilitas: quibus attentus eam animalis carnem,cui vtrunq; adeſt,quantum vis,mandas,licet: cui aũt neutrum ineſt,abijcias: cui alterutrũ, interdum,cum alijs cares,mandas, modo ea ad ſaturitatem vſq; non vtare. Cum igitur ſaxatiles deſunt,

† *non modo aeris tenuitate,ſed etiam ciborum, quibus veſcũtur, bonitate, alys auibus &c.*

desunt,asellos,mullos,& alios eiusdem generis pelagicos possumus exhibere, & eos potissimum, E
qui cum sinapi manduntur,cuius generis est scorpius. Sunt & alia quidē animalium genera, qui-
bus altera memoratarum notarum ineſt: verum propter alterius exuperantiam,in cibo sunt fu-
* Al. σαλα- gienda. Nam anguillę,& mullium pars maxima, tametsi carnem habent mollem, cp tñ succo lento
χίων. ac pituitoso abundat,ijs,qui tenuante diæta vti volunt, plurimum est noxia: idem accidit & plurimis ostreorum. Hirci autē,& boues,carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam: nocent tñ admodum ob duritiem,& in alterando difficultatem. Ad hæc plurima ostraco derma & crustata vel propter vtrunq3,vel propter carnis duritiem,sunt vitanda. Sola autem char tilagineorum torpedo & turtur laudantur, possis q3 non nunq̄ in saxatiliū penuria ijs vti. Satius tñ fuerit pisces eos præparari cum beta trita,aut albo iure, porrum prolixius miscendo, & piperis
† Al. Bugloſsō & psitta i. solea & passer. portiunculam. Dictis piscibus, viribus propinquum est † bugloſſum,& saxatiles pisces. ¶ Ex terrestribus vero animalibus hirci,& arietes,& genus omne ouium, ac caprarum, non vndequaq3 laudabilis sunt alimenti. Solis aūt hœdis innoxie vtare. Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Equorum & asinorum esum hoībus alininis, vt pardorum vrsorum & leonū hominibus feris,permitto. Proximi asinis sunt cerui,eo q3 ab eorum esu est abstinendum. Caro aūt leporum ad aliam victus rationem siccantem est accommoda,ad propositam vero non admodum F
confert: sanguinem.n.vehementer crassum gignit. Ad hæc sanguis omnium aialium in cibo est vitandus,& multo adhuc magis in tenuante dięta. Pari modo & visceribus est abstinendum: sunt enim excrementitia, & ad coquendum difficilia, & crassi succi. Canum vero & vulpium carnem nunq̄ equidem gustaui,nec sanè gustare vnq̄ sui adactus,neq; in Asia, neq; in Græcia, neq; in Italia: aiunt tñ hanc quoq3 mandi: coniectare tñ possum vim ei ineſse carni leporum similem. Nam canis,& vulpes,vt summatim dicam,temperamento sunt sicco. Porrò, quemadmodum partibus porcorum extremis vesci concessimus,ita & gallinarum alis vti concedimus, testes tamen,& viscera tenuanti dięte non competunt. Corporum aūt gallinarum esum,siquis exerceatur,non veto, & potissimum earum,quæ in montibus fuerunt enutritæ: qui vero non exercetur, mandendæ ei erunt modice, non modo gallinæ,sed columbę etiam,ac turtures,tametsi turtur temperamento est sicca,& potissimum quæ in montibus degit: itaq3 vesci quis poterit ijs innoxie: recens tñ non turtur modo non est mandēda, sed nec perdix, nec alia oīa, quæ carnem habent moderate siccam,sed, vbi vnum diem ad minus suspenderis,ita demum mandas, licet. Porrò palumbes, præterquam cp carnem habent columbis, & perdicibus,& turturibus duriorem,difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices vero, ac turtures, neq; durissimas habent carnes,neq; concoctu difficiles,neq; prauo succo vitiosas: sed & ipsarū durities, si mortuæ vno die asseruentur,facile vincitur, fiunt q3 friabiles omnino atque inculpatæ: alimentum enim corpori dant laudabile,sanguinem´que minimum viscosum generant,& crassi ac tenuis medium. Proinde, quibus salubris cibus curæ est, eos,vt arbitror, vti his conueniet. G

De Radicibus. CAP. 9.

VErum de ijs quidem dictum abunde est: ad ea, quæ restant,est transeund um. Olerum omniū radices (vt generatim dicam) excrementitiæ sunt,& concoctu difficiles. Solius autem dauci ac pastinacæ radix propositæ diætæ vt nihil incōmodat,ita nihil confert. Aduersissimæ autem sunt rapæ. His paulo minus aduersi sunt bulbi. Omnium autem pessimi sunt fungi. Itaq3 eorum omnium quæ gustu nullum morsum,nec acrimoniam,nec calorem referunt, radices suspectas habere oportet: vnde & bliti radix vitanda,tametsi olus hoc minime sit pituitosum. Quid iam olera memorem,quorum non solum radices,sed germina etiam,& stipites,ac folia succum gignunt pituitosum? Vt autem paucis rem omnem finiam,omnes quidem radices,tanq̄ ad coquendum difficiles,habere suspectas oportet: solæ autē acres ac calidæ gustandæ,vt sunt allij,cæpę,& radiculæ,eę q3 pro pharmacis potius,quàm pro alimentis,sunt habendæ. H

De Fructibus arborum. CAP. 10.

ATq3 de radicibus hæc dixisse sufficiat: tempestiuum.n. iam fuerit ad fructus arborum transire,quorum plerique3 sunt humidi sine vlla siccitate,& potissimum qui non reponuntur. In quibus ij minus sunt noxij,qui ventrem lubricant, cuiusmodi sunt mora, & post ea, pruna,& cerasia, ac ficus. Deteriores aūt sunt,qui tarde permeant,& maxime si consistentia sint duri: ab eis enim prorsus est temperandum. Mandendi autem, qui ad reponendum sunt apti, qualia sunt pira,cydonia,& pleraq3 vuarum genera,in quibus molliora potius,q̄ duriora,sunt edenda: nemo tamen vllo horum ad saturitatem vtetur,quemadmodum neq3 pomis,neq3 persicis,neq3 armeniacis, quę Latini præcocia appellant: & ijs multo adhuc minus sericis,quæ vocant,& myrtis,& alijs eiusmodi: pari modo nec mespilis,nec sorbis: quibus tñ rectè quis ad alia vtetur,ad victum autem extenuantem non sunt accōmoda,& potissimum mespila. Vt aūt summatim perstringam, quæ vehementer sunt austera ac pontica,huic victus rationi sunt aduersa. Soli aūt ventris fluxui, aut ventriculo stomachó´ve imbecillis, conferunt. Porrò inter ea, quæ in hyemem seruari possunt, caricæ ac nuces tum ad id sunt accōmodatissimæ, tum etiā nihilo minus ad propositam nobis victus rationem. Pistacia præterea,& amarę amygdalæ haudquaq̄ sunt improbanda: his duriores sunt nuces ponticæ,

Aticæ, nullam q3 abstergendi ex viscerib⁹ excrementa habent facultatem. Castaneæ vero, siue elixentur, siue assentur, siue deniq3 frigantur, semper sunt prauæ, & multo magis, si crudæ mandantur. Oliuæ aũt, quod ad propositam diætam attinet, medium quodammodo sunt edulium. Proinde neq3 eas magnopere commendare possim, neq3 damnare, quemadmodum nec vuas pensiles. Quæ vero in vinaceis seu βρυτίοις reponuntur, vẽtriculi quidẽ imbecillitati conferũt, præsenti aũt scopo haud quaq̃, & his adhuc minus, quæ in vinis ponuntur. Vuæ passę, si non sint adstringẽtes, lieni quidẽ & hepati tumentibus non conducũt, thoracis tñ ac pulmonis affectibus conducunt: noxia ẽt sunt mala punica, si fuerint pontica, imbecillum tñ ventriculũ iuuant. Atq3 ẽt de alijs arborum fructibus, si ad memoratos iam contuleris, licebit similiter pronunciare, siquidem duri oẽs ac pontici, sunt praui, reliquis vero moderate vti poteris. Quòd si quis existat, qui in varijs sui partibus sapores habeat diuersos, partes quidem acidæ & acres sumendæ, alijs autem temperandum. Multos sanè eiusmodi reperias, vt malum medicum, quod etiam citrium nominamus: quippe cuius cortex est acris, acida autem pars intima, eius caro pituitosa ac crassi succi.

De ijs, quæ aceto & muria conduntur. CAP. II.

BQVæ in aceto & muria conduntur, ea tantum à pristinis viribus esse immutata sunt putanda, quantum à conditura fuerint alterata. Quo fit, vt, cum acetum & muria ex eorum numero palàm sint, quæ incidunt ac tenuant, pisces aridi atque exucci, humores crassos ac lentos vehementer attenuent. Eligendi tamen sunt, qui natura carnem habent mollem: fugiendi vero cetacei, & eis adhuc magis ipsa cete. Quòd siquis penuria melioris vesci his velit, vel alioqui appetat, ἀποθέρμῳ i. condimento aliquo acri (cuiusmodi est, quod ex sinapi, vel oleo & aceto solo fit) erit vtendum. In summa autem ciborum omnium id est commune, vt, qui in memoratorum quopiam conduntur, aut parantur, extenuanti victui maxime conferant. Proinde, qui hoc victu vti volet, licebit ei ijs omnibus vesci, si ex aceto aut oxymelite fuerint prępparata, tum alijs etiam plurimis eorum, quæ succo omni exhauriri queunt. Quin & suilla ipsa exucca tuto vescetur, quæ vtiq3 alioqui esset vitanda, vt quæ succum crassum ac lentum generet.

De melle & vino. CAP. 12.

CVm de ijs abunde tractauerimus, reliquum est, vt de melle ac vino disseramus, & prius de melle, quod vtiq3 non modo reuera ciborum est dulcissimum, sed succum etiam consistentia tenuissimum gignit. Quod vero ad vina pertinet, quæ dulcia admodum sunt, omnia sanguinem crassum gignunt, nigra nanque hæc sunt, & consistentia crassa, & ijs adhuc magis sireon quod vo-
C cant. i. sapa: est autem id mustum plurimum coctum. Sunt, qui & ficuum siccarum decoctũ ita nominent. Est aũt decoctum id prauo melli adsimile, habet q3 & ipsum incidendi vim quandam, in eo tñ à melle plurimum superatur, vt parum absit, quin tenuantium specie excludatur. Porrò ficus exacte maturæ ex medio ciborum sunt genere, quod genus succos neq3 condensat euidenter, neq3 tenuat. Aliæ vero omnes hoc genere sunt inferiores, quippe quæ nondum satis maturuerint, vt vinum musteum, crassi sunt succi ac frigidæ, præterea ad concoquendum difficiles & flatulentæ. Id tamen eis inest commodi, vt celeriter permeent, ob id q3 ipsum haud multum officiãt. Eiusdem sunt naturæ vuæ dulces, & his adhuc magis palmulæ, quarum q̃ in Alexandria, Cypro, Lycia, & Cilicia proueniunt, reponi omnino nequeunt, sed, vt sunt, manduntur, quòd propter superfluã humiditatem celeriter putrescant. Aliæ vero, quæ reponi possunt, minus sunt noxiæ, crassum tamen & ipsæ succum gignunt. Proinde ipsarum esus in proposita victus specie est fugiẽdus. Quòd vero ad vina attinet, quæ clara sunt ac pellucida, colore q3 pallida ac flaua, ea forte minimum dulcia inuenias. Præterea nullum album dulce comperies, quemadmodum nec flauum quoduis admodum est dulce. Cæterum eiusmodi omnia sanguinem cõsistentia gignunt mediocrem. Quæ vero crassa simul sunt & nigra & dulcia, crasso sanguine venas referciunt: at alba simul & tenuia humores
D crassos incidunt, & sanguinem per renes purgant. Quæ vero inter hæc consistentia sunt media, vt sunt flaua simul ac dulcia & splendida, viribus etiam quodammodo sunt similia, vt quæ neque, vt crassa, sanguinẽ crassum generent, neq3, vt alba, per vrinas secedãt. Sunt autẽ vina apud omnes gentes plurima, celebrantur tamen in primis Ariusium, Lesbium, Falernum, & Tmolites: quibus semper intentus, media deliges, quòd omnia sanguinem bonum & consistentia mediocrem generent. At, quæ odora sunt, & alijs vinis calidiora, ea merito caput tentant. Quocirca vitanda eiusmodi ijs erunt, qui cephalæa, aut hemicrania, aut alia cephalalgia laborant, vt epilepticis, & maniacis, &, vt in summa dicam, omnibus, quibus caput infestatur, sunt fugienda. Affectus vero omnes thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, à vinis eiusmodi multum iuuantur, & potissimum, qui humoris per sputa expectoratione purgantur. Non enim incidenda tantum sunt, aut calefacienda, quæ belle sputis sunt expectoranda, sed moderate etiam humectanda, ne tandem siccata sputa, ac lenta reddita tusses excitent, exitus q3 violentia vas aliquod in ruptionis discrimen adducatur. Quamobrem, q̃ vina sunt crassa & dulcia, propterea, q3 humiditatem habent crassam, & ob id ipsum perdurantem, in thoracis ac pulmonũ affectibus, si cũ tenuantibus medicamentis adhibeantur, multum afferent commodi: verum nec acerbã, nec austerã, nec oĩno adstringentẽ vim eis inesse, sed ad melleã magis odore ac gustu & viribus oĩbus specIare ipsa cõueniet. Eius generis est,

neris eſt,quod in Pamphilia prouenit,tum quod Tmolites appellant (abunde enim fuerit eorũ, E quæ dicimus, velut normam & ſcopum ſubiecíſſe,in quem intentus omnia ſimilia ex eo inuenias ac dijudices) optimum ſanè ſuorum congenerum id eſt: cuius tamen ſi copia nõ ſit, vti licebit Thereo,& Protropo,& Thyrino,& Caryino. Nigri autem dulcis ſimul & auſteri exemplum petes ab eo vino,quod fert Cilicia: quippe quod Ægeates nominant,omnibus vtiq; thoracis affectibus,de quibus nunc agimus,eſt noxium,& eo etiam magis,q̃ vehementer ſunt acerba. Porrò nõ omnia dulcia,nec ea,quæ exiguam habent dulcedinem,ſunt aſpernanda,quæ, tametſi multis in locis proueniunt, pleriſq; tamen ſunt incognita adeo, vt neq; mercatores ipſa ſtudioſe coemant, nec apud profeſſores magno in pretio ſint. Solum autem vinum pontícum in conuiuijs,aut nuptijs, aut ſacrificijs,aut alijs celebritatibus adhibebant: multum enim implent: & tarde permeant,ambasq; excretiones morãtur,tum eam,quæ fit per anum,tum quæ per veſicam: hærent q; in hypochondrijs diutiſſime,& facile aceſcunt,nauſeam q; prouocãt. Soli autem ventri fluenti conferunt, id que,ſi moderate ſumantur. Eiuſmodi vini in locis Ægiſoliæ campeſtribus magnus eſt prouentus, cui ſimile aliud eſt,quod iuxta vrbem quandam Pergamo vicinam habetur,quó vtique omnes eius regionis incolæ propter cõſuetudinem citra moleſtiam vtuntur: nam debito modo ſumptum ſitim extinguit: lædit autem omnes,qui ei non aſſueuerint: corpora tamen bibentium euidenter nutrit: F cui rei argumento ſunt incolæ iuuenes,qui in palæſtra,bonæ habitudinis comparandæ gratia,ſeſe exercent: vtuntur enim hoc vino in potu non aliter,quàm ſuilla in cibo.

A.li 1.f.2. d.2. c.16.fol.37.f.g

A.lib.2.f.2.c. 530.fol.155.b

GALENI DE PTISSANA LIBER

Ex antiquiſsimi græci exemplaris fide,ab Hieronymo Donzellino Medico Veronenſi in latinum verſus, ac ad priſtinam integritatem reſtitutus: cum prius in græcis etiam codicibus mutilus haberetur.

ARGVMENTVM LIBRI

Docet, quì optime ptiſſana conficiatur: ac de viribus,menſura,& idoneo eius vſu.

Qua de cauſa hic conſcriptus ſit liber:& quod in eo propoſitum. CAP. 1.

QVoniam paulo ante quoſdam ex medicis inueni,qui in ęgrotantis cuiuſdam curatione ptiſſanæ quidem cremore vtebantur, nullam tamen abhibebãt prius diſtinctã explicationẽ,quibus nã morbis vtilis illa aut H inutilis exiſtat: pręterea neq; de exhibitionis modo & quantitate,neq; de tempore ſorbitioni aſſumendæ opportuno quicquam determinabant: verum (vt videtur) quãdo ipſi voluerint,vſum ptiſſanæ accõmodaturum arbitrabantur,operæprecium fore putaui,ſi de illius vſu quæcunq; ſunt ab Hippocrate obſcurius explicata, hoc in loco enarrarem, † ob multorum notitiam,quæ in exacta huiuſce rei tractatione, per ordinẽ à nobis ſunt recenſenda,} videlicet coctionis modus,vires ipſius, actio,tempus opportunum,exhibitionis quantitas & modus: quot præterea emolumenta ægrotantium corporibus afferat,ſi rite propinetur: & rurſum quot inde incõmoda proueniant, ſi fuerit importune adminiſtrata: ad hæc quibus nam corporibus illius vſus expediat, & quibus etiam minime conducat,ſimul erit à nobis explicandum. Sed,quoniam compoſita quædam res eſt ptiſſana,& eius cremor: paratur enim ex hordeo, quod pinſendo fuerit probe purgatum,& expolitum, cui ſcilicet cortex detractus eſt, ex aqua præterea, ac tali quapiam coctione, primum illius partes per capita tractare decreui: quæ niſi fuerint prius determinatæ,totam ſermonis ſeriem plurimum lædent, & ſi reliqua deinceps omnia exactiſſime abſoluantur.

† Græcus codex hoc in loco videt habere ſenſum ambiguũ, græca enim verba ita ſe habẽt, *διὰ τὴν τῶν πολλῶν παρακολούθησιν* quæ melius fortaſsis ita verti poſſunt: vt multi aſſequerentur.

De optima

A *De optima aqua eligenda.* CAP. 2.

A.li 1.f.2. d.2. 416.fol.37.f.g

QVod igitur optimam aquam eligere oporteat ad ptiſſanæ præparationem, neminem eſſe puto, qui audeat dubitare. Optima "autem aqua, ſubſtãtia, & guſtu, & olfactu, & etiam colore probatur: guſtu quidem, & olfactu, vt alienam qualitatem nullam præ ſe ferat, ſcilicet, vt neq; dulcis, non ſalſa, non acida, non acris, non male olens, aut putrida exiſtat, vel omnino aliam aliquam adſcititiam qualitatẽ poſſideat: ſed omnis penitus expers ſit qualitatis, quod græci ἄποιον dicunt: atq; omni prorſus aduentitia careat qualitate, nec non cuiuſcunq; rei miſtione, quæ guſtu, aut olfactu, deprehendi poſſit. Oportet quin etiam, vt pellucida ſit, ac pura, minime q; cœnoſa, ſed veluti diligentiſſime colata, & ab omnibus, quæ ipſam innatare ſolent, ramentis liberata. Huiuſcemodi igitur aqua vſui quidem valde eſt accommodata, natura tñ non eſt ita ſyncera: quemadmodum ne vllum quidem aliud ex ſenſilibus hiſce elemẽtis. Cum itaq; talis fuerit aqua, qualem iam deſcripſi, ſtatim etiam erit partium valde tenuium, & facile coquetur, ac in vniuerſum corpus diſtribuetur, hypochondria´que celerrime pertranſibit: & non modo naturali calori admota cito alterabitur, verum etiam igni extrinſecus propinquior facta, compendio calefiet. Cuius rei teſtis nobis erit Hippocrates, ‖ aquam enim, quę cito calefit, & rurſum cito refrigeratur, pu

5.Aph.26.Ext. ord.30.h.Et 2. Epi. ſect.2ª. nõ lõge ab initio.

B tat eſſe leuiſſimam: leuitatem certe non pondere æſtimans, ſed partium potius tenuitate, et etiam, q; in ſe ipſam cõtrarias qualitates facile recipiat. Talem igitur aquam, frigidam, & humidam, ac proprie aquam, merito nuncuparis: quę vero mixtione alicuius alterius extrinſecę, aut ſubſtantię aut qualitatis fuerint adulteratæ, quales ſunt bituminoſæ, & ſulfureæ, atq; aluminoſæ, tantum à propria aquæ natura recedunt, quantum fuerint adulteratæ. Quòd ſi demõſtrationem quæris, q; aqua refrigeret & humectet, à noſtro inſtituto alienum hoc eſſe dicimus, qui de ptiſſana diſputare dudum decreuimus. Antiquorum tamẽ omnium authoritas, atq; conſenſus indubiam nobis faciet fidem, frigidam, & humidam eſſe aquam, quum apertiſſimis demõſtrationibus id comprobarint: id quod etiam experientia teſtatur. Propterea nos id tanquam conceſſum ab omnibus accipientes, ad hordei diſputationem diuertemus.

Hordei vis atque electio. CAP. 3.

A.lib.2.f.2.c. 530.fol.155.b

HOrdeum igitur, ſi in vniuerſum de eo loqui velimus, frigefacit" & exiccat: habet quin etiã non nihil abſtergentis, & flatuoſi: q; ſi ad illius partes examinandas deſcendamus, exterior illius cortex, qui furfuraceus eſt, ſiccior exiſtit, & efficacius abſtergit: quæ vero intus pars eſt veluti eius caro, & quæ nutritioni eſt accommoda, abſtergit quidem & ipſa, verum furfure minus:

C habet autem in ſe ipſa, vnde poſſit flatum excitare. Cæterum altera membrana, quę tenuis eſt, ſub furfure quidem poſita, ipſum vero hordeum amplectens, vt ſitum, ita etiam vires habet inter hæc medias: ideo abſtergit furfure quidem minus, hordeo autem magis. Illud porrò nequaquàm hoc in loco prætermittendum duximus, non de quocunq;, ſed optimo tantum hordeo hæc omnia à nobis enarrari, quod ſcilicet nullam ſibi ex putredine prauã qualitatem adſciuerit, aut excrementitiam humiditatem, quod´que nec nimis ſit recens, aut nimis vetuſtum. Siquidem, quod fuerit recens, excrementitia plenum eſt humiditate, quam à regione contraxit, vt tum humore refertum, tum flatu diſtẽtum ſit: quod vero vetuſtum eſt, longo tempore exhauſtum, ac imbecillum eſt reddítum, proprias´q; vires iam amiſit. Cuius rei indicium eſt corrugatio, quæ huic ineſt, & magnitudinis imminutio: illud´que præterea, q;, dum contunditur, tenuem quendam ex ſe puluerem emittit. Plenum itaq; hordeum eliges in ptiſſana conficienda, non admodum recẽs, aut vetuſtum nimis: nec non aduentitiæ omnis qualitatis expers. Sed ne iſta quidem ſatis eſſe vidẽtur, verum hoc etiam experimento à nobis probandum erit. Si nanque præter iam enarrata hoc etiam habuerit, vt inter coquendum in magnam molem attollatur, illud certe ad parandam ptiſſanam merito aſſumetur: ſiquidem recta ratione, vt par eſt, decreuerit aliquis illam cõficere. Iam igitur, quæ

D optima ſit aqua, & quomodo probetur, quod etiam optimum ſit hordeum, & quibus indicijs cognoſcatur, per capita recenſuimus.

Ratio ptiſſanæ conficiendæ. CAP. 4.

A.lib.4.f.1.t.2. c.9.fol.420.e

RElíquum modo eſt, vt tertio loco coctionem exponamus. Hunc enim in modum quidam hanc parant. Primum" in mortario cum hordeum in minutas partes confregerint, illud´q; celeriter elixarint, hi quidem ſapam, alij aũt amylum, non nulli etiam cyminum, & mel injiciunt: ſed talis praua eſt omnino confectio. Optima vero, probe´q; apparata, huiuſcemodi certe fuerit. Hordeum adhuc crudum oportet primum in aqua macerare, deinde manibus ipſum conterere, donec tenuis eius membrana excutiatur, poſtea validius rurſum manibus confricare, quouſq; totum id, quod paleaceum eſt, auferatur: niſi quis ptiſſanam ipſam voluerit magis abſtergentem efficere, tunc enim melius eſt hordeum cum ipſa membrana coquere. Porrò ipſa coctio hunc in modum fieri debet, vt primum quidem multum ebulliat, poſtea vero molli igni, quouſq; in cremorem vertatur.

De Ptiſſanæ Viribus. CAP. 5.

A.ibidem. " HAc" enim ratione ptiſſana decocta totum id, quod inerat, flatulentum amittit: omnia vero, quæ illi adſcribit Hippocrates, bona adipiſcitur. ‖ Illius enim viſcidum (inquit) leue, & cõ-

de Vict. rat. in mor. acu.cõ.1. t.18.7ª.110.h

tínuum,& blandum,& lubrícum,& humídum moderàte: ſítim q3 arcet,et ad abluendum ſiquid E »
opus eſt,ídoneum: neq3 adſtrictionem habet,neq3 vllam,dum in vẽtrículo coquítur, perturbatio »
nem facit: deniq3 non exturgeſcit: ſi quidem in coctione intumuit, quantũ plurimũ intumeſcere »
* κολλῶδες. poterat. Quod igitur ptíſſana níhil habeat glutinoſi, aut emplaſtici, quẽadmodum relíqua ferè oía víſcida,manifeſtum eſt. Neq3 n.corporis tantũmodo ſordem abſtergit, verum etiam pituitoſum humorẽ in vẽtrículo exiſtentem exhibita quadãtenus expurgat. Plurima vero decoctio, eorũ q3,quæ míſcentur,exacta vnio,apparentẽ hunc lentorem efficiunt,qui certe nullã habet aſperitatẽ,ſed vndequaq3 leuis eſt, æqualis, permanens, atq3 continuus. Cum.n.nullius aut adſtrictionis,aut acrimoniæ particeps ſit, ex quibus ortũ habet aſperitas,læuis neceſſario non ad tactũ modo,verum etiam víribus exiſtet. Quippe víſcida alia,vt oleũ,mel,reliqua q3 huiuſmodi, tangenti tibi lęuia quidem æqualia q3 apparent,cum nihil in ſe ipſis habeant inæqualitatis,ſ. vt vna pars tenuis,altera craſſior,diuulſa,aut diſtracta ſit: propterea q3 tactui lęuorem ſuum oſtẽdunt: in actionibus aũt ſuis,ac facultatibus, quorundam aliorum reſpectu nequaq̃. Non.n.ęqualiter,atq3 continue madefaciunt oẽs partes corporis,cui admouentur, ſed in hoc diſſident à ſe inuicẽ víſcidorum
oĩum partes,ptíſſana excepta: hęc enim ad tactũ lęuis exiſtẽs,& continua,atq3 indiuulſa,ſimilem
etiã habet facultatem. Quin illa quidẽ guſtui nullam præ ſe ferunt voluptatem: at hęc prẽter alias F
ſui dotes,guſtum ſuauitate,ac iucunditate delectat: id q3 potiſſimum ægrotãtibus præſtat. Porrò, licet panis,virtute reliquis cibarijs antecellat,tñ multam ipſe ẽt habet inſuauitatem,ꝙ,quamuis in aqua ſit maceratus, dentibus nihilo minus à nobis ſit conficiendus. Vt rurſum hac in re ptíſſana reliquis ſuperior exiſtat,ꝙ nullam, dum manditur, parit inſuauitatem. Habet quin etiam lubricitatem,eius præcipue cremor,ſed quæ in tranſitu non adhęreat mẽbris: id quod reliquis ferè omnibus víſcidis ſolet contingere,vna ptíſſana excepta: ipſa enim in partes thoraci adiacentes facile deſcendit ob eius vim deterſoriam. Deiectioni præterea valde eſt idonea,quemadmodũ etiam facilem habet diſtributionem,in his q3 potiſſimum,quibus in hepatis conuexa cibi haud facile ſubmittuntur. Eſt etiam moderate flaccida, i. humida, ac ſitim ſedans: humiditatem quoq3 nanciſcitur ab aqua, licet refractam ob hordei naturam mediocriter exiccantem: quod enim ex contrarijs facultatibus conſtat,aliã quandã aduentitiam naturã acquirens,ipſa fugit extrema. Sitim aũt ideo abigit,quod humida exiſtit: magis etiam, q̃ aqua,ſitim arcet,quamuis ab ea vincatur humiditate, qm̃ velocius diſtribuitur,quod q3 humorẽ habet ob viſciditatem magis permanentẽ, & quia pollet etiã frigiditate: quarũ certe qualitatũ nomine ardentibus febribus eſt accõmodatiſſima: nimirum ꝙ in omnibus,his opponatur,nõ modo refrigerans,& humectãs,verum etiam putridos humores abſtergens,corpori q3 non paruũ afferens alimentum, humores vero iam ſemiputres cõcoquens,& in bonum ſuccum trãſmutans. Hæc igitur oĩa commoda ſecum fert ptíſſana,cum interim nullam habeat aut adſtrictionẽ,aut ſtomachi ſubuerſionẽ: † nam quãtum ventrículo roborãdo confert adſtrictio, tm̃ addit humorũ craſſefactioni: is vero humor,qui craſſeſcere nõ poteſt,ſtomachum ſubuertendo conturbat: quorum oĩum incommodorum expers eſt ptíſſana, quod oẽm effugiat exceſſum, qui ſaltẽ aliqua dignus ſit animaduerſione. Sed neq3 tumultu aliquo, aut perturbatione ventrículum percellit,quod acrimonię,aut flatuoſi halitus minimũ in ſe cõtineat: qm̃ inter coquendum amittitur. Hęc itaq3 omnia ſunt commoda,quæ ptíſſana,dum probe decoquitur,acquirit: ea cũ nuper à nobis ſint enarrata,rurſum ſummatim non grauabimur recenſere. Nẽpe hunc in modum parata ptíſſana læues habebit quaslibet ſui particulas,æquales,cõtinuas,ac ſibi coniunctas,vt nullius aũt tenuitatis, aut craſſitudinis ratione partes inter ſe diſſideãt: quin omni prorſus carebunt inæqualitate: } id q3 non ipſius ſolum tactus iudicio illi ineſt: verum etiam víribus,& actione,oĩno ſe talem eſſe declarat. Guſtui quoq3 nec minus erit iucunda,nullam ſcilicet habens inſuauitatem,et humida,ſitim q3 ob illi inexiſtẽtem lentorem extinguens. Quoniam vero læuis eſt, & humida,atque ſuauis,non modo adſtrictione,ſed alia quacunq3 potentiori caret H
qualitate. Habet præterea ab optima coctione, vnde † ſitim ſedare poſſit. Cum igitur talis exiſtat, merito acutis febribus conuenire illam exiſtimamus: non tantum quod illis in omnibus aduerſetur,verum etiam quod facillimæ ſit concoctionis,ſuas q3 omnes qualitates habeat imbecillimas, & in vniuerſum corpus promptiſſime digeratur, & putrefactos humores ob deterſoriam qualitatem expurget, eos vero concoquat, qui ſemiputres iam euaſerunt.

† Quæ duabus his notis ſunt intercepta, oĩa ex antiq̃ſſimo græco exẽplari à nobis reſtituta ſunt.

† Exprime p̃cedẽti textu apparet in græco legẽdũ eſſe, nõ ἄδιψον, ſed ἄφυσον: vt ſenſus ſit ptiſſanã ex optima coctione omnem inflationẽ depoſuiſſe.

† Quę iterũ his notis claduntur,ex eodẽ veteri græco cod. à nõbis hucsũt deſumpta.

Quando, & qua menſura ptiſſana vtendum. CAP. 6.

CÆterum in morbis non temere eſt exhibenda: nam multis opus eſt diſtinctionibus ante, ꝙ porrigatur. Neq3 enim illis eſt adminiſtranda, qui cum periculo laborant: aut ſanguinis miſſione, purgatione q3ue indigent, aut aliquo clyſteri: minus etiam his, qui ventrículum habent excrementoſis humoribus refertum, aut à magno aliquo dolore vexantur, atque omnium minime his,qui aut medicis fomentis,aut venæ ſectione, aut purgationibus egent. Sed neq3 ſicciſſimis illam morbis conuenit exhibere: præter hæc etiam opportunum exhibitionis tempus,eius q3 menſuram, † & ægrotantis conſuetudinem conſiderare oportet: adde etiam, illius ne cremorem ſolum,an ptiſſanam integram,vel potius vtraque, an etiam neutra propinare conueniat. Ea igitur ſorbitioni hora fuerit opportuna, (iam enim ſine diſtinctione illam adminiſtrare vetauimus) cum

A cum vniuersum corpus æqualiter dispositum fuerit, vt nullius aut caloris, aut frigoris ratione inter se corporis partes dissentiant: quæ certe occasio tunc pręsto nobis aderit, cum iam morbum vi debimus inclinare, in reliquis vero morbi temporibus nequaquam: post illa enim, quicquid habet corpus in se caloris, in omnes ęqualiter sui partes diffundit. Sed neque multa adsit plenitudo, aut humorum crassitudo: ‖ periculosum enim, vel Hippocrate teste, subito confertiḿque replerí. Præstat igitur paulatim aliquid cibo adiícere } qui certe iuxta ægrotantis consuetudinem nobis semper est metiendus. Si quidem cibum assumere semel tantum assueuerat, tu quoq; potionem illi semel tantum offerendam curabis: verum, si bis in die antea vescebatur, bis itidem cibum tu ēt propinabis. Porrò augmentum sorbitionis huius, & additionem in siccioribus quidem morbis fieri nequaquam oportet: validioribus enim tales morbi potionibus egere videntur, cū ptissana existat, quo magis possint humectari. Sicci autem morbi sunt pleuritis, & peripneumonia, omnes q; alij, qui in pectore consistunt, morbi: cum scilicet nulla adhuc ab eis sputa proueniunt. Illi quin etiam morbi, qui iecur, ventriculum, & intestina occupant, sicci dicuntur, quādo nihil excernitur: aut, siquid exit, id durum est, non quantum par est, aut alicuius etiam momenti. Cæterum siccitates, quæ in arteriis, ac venis oriuntur, ex lingua, & extima cute deprehenduntur: quemad-

B modum capitis affectus, cum per palatum, aut nares nihil expurgatur. Qua etiam ratione inflāmationes, & vlcera, sicca esse pronunciamus, à quibus nihil per saniem exire animaduertimus.

Quippe talibus morbis ptissanam parare opus non fuerit, q; illos satis nequaquam possit humectare: vt quæ non admodum humectet ea, quæ magna, ac validiori egent virtute humectante, nec non repletionis noxam corporibus prębeat. Quòd si corpus humidius fuerit, aliquid q; iam è pulmone expuatur, tunc eius potionem augere semper, atq; addere oportet: humectans enim, simul & incidens eos, qui in corpore, humores, & in membris per nutritionem robur efficiens, ab ea, quæ animalis corpus infestat, cacochymia cito liberum reddit. Cum enim duo hęc in vnum conuenerint, praua omnia excrementa facile expurgantur. Atqui præter hanc aliorum nullum est ex his, quæ siue vt medicamenta, siue vt alimenta offeruntur, quod vtraque hæc possideat: sed aut parum incidens, abunde humectabit, & nutriet, quemadmodum panis, & alica, & oua, & pisces: aut incidendi vires habens, humectare ac nutrire non admodum poterit, vt oxymel, & siquid huiusmodi alterum est: quæ tamen omnia bona vni adsunt ptissanæ, ita nihilo minus, vt nullam vtilitatem sit allatura, si absque conuenienti determinatione administretur, cum aliquando exhibita mortis potius esse possit occasio. Quum enim laboranti opus fuerit clysteri ad

C expurganda excrementa, aut venæ sectione ob sanguinis abundantiam, aut etiam doloris vehementiam, dolore scilicet plenitudinis causam minime tolerante, porrecta tunc ptissana mortis causa effecta est, plenitudinem duplo maiorem forte tum reddens. Propterea, quum febris infestat, illam propinare minime expediet, siue cum dolore, siue etiam citra dolorem ea existat, aut si paulo post cibum febrire homo inceperit, necdum ille deiectus fuerit. Porrò eædem hæ distinctiones non solum in cremore, verum in ipsa etiam ptissana sunt adhibendæ, in his scilicet, quibus vtilis illa futura est: quam tamen non statim illis ministrare conueniet, sed primum quidem cremorem solum, aut saltem cremoris portionem maiorem, ptissanæ autem minorem: deinde ęquales vtriusque partes: tandem etiam solam ipsam ptissanam. Illud enim omnino sciendum est, ad corporis tum robur, tum nutritionem ptissanam ipsam valere quàm plurimum: ad facilem vero confectionem, concoctionem, ac in corpus digestionem, cremorem esse magis accommodatum.

De ptissana igitur summatim à nobis hæc dicta
sint, vt cum temperatum illius vsum,
tum in ea exhibenda necessa-
rias distinctiones per-
spectas habere
possis.

D

1 Aph. 51. Ext. ord. 19. c

GALENI DE PARVAE PILAE EXERCITIO

Valeriano Centannio Vicentino interprete

ARGVMENTVM LIBRI

Paruæ Pilæ exercitationem cæterarum omnium ſaluberrimam ac præſtantiſsimam eſſe.

Optimam eſſe exercitationem corporis, quæ animi oblectationem coniunctam habet. CAP. 1.

Vàm quidem ad bonam valetudinem conferãt exercitia, ò Epigenes, quam que ipſa opus ſit cibaria antecedere, ab antiquis præſtãtiſſimis, tum philoſophis, tum medicis ſufficienter traditum eſt: quàm vero illa, quæ ex parua pila habetur, exercitatio alias omnes excellat, hoc nondum ſatis priorum quiſpiam explicauit. Æquum igitur eſt, vt, quod hac in re ſentimus, id nos in medium afferamus: tu autẽ dictorum eris iudex, quippe qui omnium optime eius artem exercueris: at vero ijs G ſanè vtilia dicta eſſe videbuntur, quibus vel tu cõmentariorum hunc fueris impertitus. Ea nanq; (vt arbitror) omnium conducẽtiſſima eſt exercitatio, quæ non modo corpus fatigare, verum etiã animam oblectare poſſit: & profectò, qui leporum, ceruorum, aprorum, cæterorũ q; id genus inſectationem, nec non aliam quamlibet venationis formam adinuenerunt, voluptate, oblectamento, & cupiditate laudis, horum laborem temperantes, illi ſapientes, & humanę naturæ peritiſſimi extitere: tm enim in ipſa poteſt motio animæ, vt & multi præ ſola lætitia morbos euaſerint, multi etiam præ mœrore ægrotauerint. Neq; vlla eſt tam vehemens corporis paſſio, vt affectiones animæ vincat: non igitur paruipendere oportet huius motiones, quales nam ſint: immo vero longe magis, q̃ corporis motus obſeruare, tum alijs de cauſis, tum q̃ corpore dignior ſit anima. Hoc igitur omnium, quæ cum voluptate coniunctæ ſunt, exercitationum commune: alia vero earum ſunt propria, quas nobis ex parua pila comparamus: quæ nos nunc exponemus. A.li.3.f.1111. c.10.fol.1115

Pilæ exercitationem apparatus facilitate, ac motuum varietate cæteris omnibus præſtare. CAP. 2. H

PRincipio quidem adeſt facilitas: ſi igitur conſideraueris, quanto egeant apparatu, & ocio, tum cætera omnia venandi exercitia, tum quæ lepores, ceruos, apros, atque id genus alia, canibus inſectando fiunt, tibi manifeſte conſtabit neq; ciuilibus addictos negocijs, neq; artifices ipſos ad huiuſcemodi exercitia accedere poſſe. Multa enim hæc, atque admodum liberum hominem expoſcunt: hoc autem ſolum adeo familiare eſt, vt ne quidem infimus eius indigeat apparatu: non enim retibus, non armis, non æquis, non venatorijs canibus, ſed pila ſola, & quidem parua opus eſt. Adeo vero actionum aliarum rationem habet, vt earum nullam ſua cauſa nos deſerere cogat: quid vero vnquam commodius eſſe poſſit, quàm quod & humanam fortunam omnem, atque actionem admittat? Vtinanque venandi exercitijs nobis non adeſt facilitas: diuitias enim inſtrumentorum apparatum ſuppeditantes, ocium q; liberum opportunitatem attendens exigunt: paruæ autem pilæ exercitationis inſtrumentorum apparatus vel infimis (vt dictum eſt) facilis exiſtit: atq; vtendi occaſio vel plurimum negocijs addictos expectat. Commodum igitur, quod in huiuſcemodi exercitationis facilitate conſiſtit, tale eſt. Eam vero aliarum omnium q̃ integerrimam eſſe, hinc potiſſimum cognoueris, ſi quidem ipſarum vniuſcuiuſque vim, & naturam intueberis: alias enim ſingulas inuenies, vel vehementes, vel mites, vel corporis inferiora magis,

A magis, vel ſuperiora, vel præter cæteras partem aliquam, vt lumbos, caput, manus, aut thoracem mouentes. Quæ autem omnes corporis partes æqualiter moueat, poſſit q3 & in ſummam vehementiam tolli, & in minimam motionem deprimi, aliarum nullam inuenies, illa excepta, quæ ex parua pila habetur exercitatio. Hęc inquam concitatiſſima viciſſim, et tardiſſima, & ad placitum, vt' que corpus tolerare viſum fuerit, vehementiſſima, & remiſſiſſima fieri conſueuit: ſic vero & ſimul omnes corporis partes, cum hoc præſtare viſum ſit, & quaſdam præter cæteras, cum hoc iti dem videatur, mouere licet. Cum enim inuicem congredientes, ſe' que, ne conſtitutus in medio pilam excipiat, mutuo vetantes laborauerint, maximum id, vehementiſſimum' que eſt, multis vtpote colli obuerſionibus, multis' que palæſtricis complexibus commiſtum, adeo, vt & caput, & ceruix, colli obuerſionibus: latera vero, thorax' que, & venter, faciei elationibus, ac depreſſionibus, expulſionibus' que, ac obnixibus, alijs' que palæſtricis prehenſionibus fatigentur. † Eodem autem exercitationis genere, lumbi' que vehementer, ac inceſſus fundamenta crura tenduntur: progreſſus vero, & in obliquum ſaltitatio non paruum eſt crurum exercitium.

† Antiqua verſio vī nō parū ab eo variare, qđ nunc habet in greca lectione, ita. n. hēt. Huic aūt & coxa tendi' fortiter & crura ſir manē in huiuſcemodi labore. Vbi apparet loco eius, qđ nūc habet in græco ὀσφύς, i. lūbus, antiquū interpretē habuiſſe ἰσχίον, i coxa.

Pilæ ludum omnes corporis partes exercere, imperatoriæ' que arti maxime aſſimilari. CAP. 3.

B IMmo re vera id ſolum eſt, quod omnes eorum particulas ſumma cum iuſtitia moueat: dum enim procedimus, aut recedimus, aut nos in obliquum transferimus, alij, atq3 alij nerui, ac muſculi plus fatigantur. Quicū q3 etiam vno motionis genere crura mouet, quemadmodum qui ſine ratione curſitant, ſic quoq3 non ſecus, quàm qui crebro ſe ſe in obliquum transferunt, partes in æqualiter exercet: verum quemadmodum cruribus, ſic & brachijs, exercitatio hæc ſumma cū iuſtitia proprium partitur opus: ſiquidem in omni figura pilam excipere conſueuerunt. Hic enim neceſſe eſt figurarum varietatem alios atq3 alios muſculos vehemētius tendere, adeo, vt omnes viciſſim laborantes, intermiſſionem his habeant æqualem, qui, dum alij operantur, quieſcunt: atq3 ita viciſſim omnes operantes, et quieſcentes, neq3 ſegnes omnino relinquantur, neq3 ſoli laborantes laſſitudine corripiantur. Quo'd autem & oculos exercere oporteat, hinc videre licet, ſi animaduertimus, q9, niſi quis, quò vergat pila, diligenter præuiderit, quo minus eam attingat, ipſum aberrare neceſſe eſt. In hoc autem & conſilium æquale ſolicitudini paret, opus eſt tum illam ne humi incaſſum deijciat, tum vt verſantem in medio eandem aſſequi prohibeat, vel ipſe tranſmiſſam rurſus excipiat. Atqui ſolicitudo corpus ſola quidem extenuat, cuipiam vero exercitio, ac laudis deſi
C derio commiſſa, vtpote in lętitiam deſinens, ad bonam corporis valetudinem, atq3 animi prudentiam plurimum confert. Illud autem exercitium non modicum pręſtiterit vſum, quod ambo, corpus videlicet, atq3 animum, pro ſua vtriuſq3 virtute iuuare poſſit. Quo'd autem maximis ambo exercitijs afficere poſſit, ad quæ militum imperatores potiſſimum accedere ciuitatis reginæ leges iubent, videre non eſt difficile. Hoſtem etenim opportune inuadere, atq3 inuadendo latere, † nauiter q3 prouinciam ſuſcipere, aduerſariorum' que res, vel vi, vel extemporario aggreſſu ſibi ſuas facere, ac parta tueri optimi eſt imperatoris: atq3, vt ſimpliciter dicam, exercitus imperator, & cuſtos & fur egregius eſſe debet: artis enim illius vniuerſæ hæc eſt ſumma. Nunquid igitur aliud quodpiam exercitium æque idoneum ſit, hominem vt inſtituat aut parta defendere, † aut præcipitantia reſtituere, aut propoſitum aduerſarij prævidere? mirum profecto', ſi quis dixerit aliud quodpiā inueniri. Multa nanq3 ipſorum contrarium efficiunt: ignauos ſiquidem, & ſomnolentos, ac ſenſu hebetes reddunt: etenim, quicunq3 in paleſtra laborant, ad craſſitudinem potius, q3 ad virtutis ſtudium excitantur: multi ſiquidem craſſitiem adeo contraxerunt, vt vix reſpirare poſſint. Huiuſmodi ſanè homines nec militiæ, nec regijs negocijs, aut ciuilibus vtiliter præfici poſſent: ſuibus potius, quàm illis, rem quamlibet mandare quis poſſit. Forſitan autem exiſtimaue-
D ris me curſum, & quæcunque corpus extenuant, exercitia probare: verum hoc ſecus habet: ego enim, quod immodicum eſt, vbiq3 damno, artem' que omnem modice tractandam cenſeo: quo'd ſiquid menſura caruerit, pulchrum illud haudquaquam fatebor. Curſus igitur miniме laudauerim: quippe qui corporis habitum extenuent, hominem' que ad fortitudinem nullatenus aſſuefaciant: non enim celeriter fugientibus victoria debetur, † ſed ijs, qui comminus valeant obdurare: neq3, quo'd celerrime currerent, Lacedæmonij plurimum potuerunt, ſed quo'd hoſtes perſiſtendo trucidarent. Quo'd ſi curſus, quàm bonæ proſit valetudini, quæſieris: quatenus corporis partes inæqualiter exercet, eatenus ſalubris non eſt cenſendus. Neceſſe eſt enim in hoc alia quidem nimis fatigari, alia vero penitus torpere, quorum neutrum conducit: immo vero ambo morborum gignunt ſemina, vires' que imbecillas reddunt.

† Græca lectio habet χὴ ὀξυλαβῆσθαι τὴν πρᾶξιν, q ita melio9 verti poſſe vī. Et datam occaſionē momēto arripere.

† Græca verba q ſunt ἢ ἀναστώζειν τὸ μεθιςάμενον, clarius reddunt ſi dicamus. Erepta recuperare.

Pilæ ludum temperatam reddere naturam, ac de varia ludendi ratione. CAP. 4.

†Galeni verba, q græce ita ſe habent, ἀλλὰ τῶν συςάδην χραλῆν δυνάμεων, melius ita verti poſſēt. Sed his, q ſtando fortiter pugnant.

EXercitium igitur id potiſſimum commendauerim, quod bonam corporis valetudinem, ac partium concinnitatem, vna' que animi virtutem præſtare poſſit: quale illud eſt, quod in parua pila cōſiſtit. Animum etenim vndiq3 iuuare poteſt, omnes' q3 corporis partes pari modo ma-

xime exercet: id quod & ad bonam valetudinem plurimum confert,& corporei habitus cõmen- E
ſurationem efficit: vtpote quod craſſitiem nullam immodicam,aut gracilitatem afferat,quin po-
tius actionibus robore,aut celeritate indigentibus ſufficiens ſit, atq; idoneum. Quantum igitur
ad vehementiam attinet, nullo omnium eſt inferius. Mollitiem autem deinceps videamus: hac
enim aliquando indigemus aut propter ætatem, quę maximos labores,vel iunior non dum ferre,
vel antiquior iam facta non etiam ſuſtinere valeat: aut ꝙ laſſitudini conſulere velimus: aut quòd
à morbo cõualeſcamus: in ea quoq; (vt mihi quidem videtur) reliqua cuncta excellit: nullum eſt
enim adeo lene,modo leniter ipſum tractaueris. Oportet autem ipſo medium te locum obtinen-
tem,nulla q; ex parte ab eo, quod modicum ſit, declinantem, nunc quidem ſenſim procedendo,
nunc vero loco ſtando, ac deniq; membra non admodum agitando vti: mollibus poſtea ex oleo
frictionibus,calidis q; balneis vteris. Hoc equidem omnium eſt remiſſiſſimum,adeo, vt & quie-
te indigentibus vtiliſſimum,atq; ad imbecillas vires reuocandas valentiſſimum, ſeni q;, ac puero
ſit conducentiſſimum. Quæ vero hoc quidem laborioſius, mitius vero,quàm quod vehementiſ
ſimum ſit,in paruæ pilæ exercitio fieri ſolent, ea quoq; cognoſcat, opus eſt, quicunque ipſa recte
ſemper tractare voluerit. Etenim, ſiquando ob neceſſaria negocia, quibus perſæpe detinemur,
aut ſupernas partes omnes,aut infernas, aut manus duntaxat,aut pedes immodice fatigaueris, ti- F
bi licet exercitatione huiuſcemodi partim quidem ſiſtere, quæ prius laborarunt, partim vero,
quæ antea penitus torpuerunt,ad parem illis motionem ducere. Si quis enim è multo interuallo
crurum opus,aut nihil,aut omnino parum admittens,magno cum conatu proiiciat,inferna qui-
dem ſiſtit,ſuperna vero vehementius mouet. Quòd ſi plerunq;,ac celeriter curſitans, è multo in-
teruallo perraro pilam proiecerit, inferna magis fatigabit: feſtinatio inſuper, ac celeritas in ea re-
perta abſque graui conatu,anhelitum magis exercet: † alterum vero,receptio videlicet,ac trãſmiſ
ſio, exceptio que abſque celeritate, corpus magis intendit, ac roborat: at, ſi vehemens conatus,
vna que feſtinatio fuerit,hoc & corpus,& anhelitum magnopere fatigabit, erit q; omnium exer-
citiorum vehementiſſimum. Quouſque autem pro ſingulo quoq; vſu intẽdenda,aut remitten-
da ſit exercitatio,ſcribere quidem impoſſibile: neque enim fieri poteſt, vt vniuſcuiuſq; quantitas
explicetur,in opere tamen ipſo adinuenire,atq; oſtendere poſſumus: in qua ſanè vis tota maxime
conſiſtit: nihil enim prodeſt qualitas, vbi quantitate labefactetur: hoc igitur ſit curæ pædotribæ,
qui exercitationi ſit præfuturus.

† *Al. ex ant. græcis. fortitudo aũt in receptione ac tranſmiſsione exceptione q; abſq; celeritate.*

Pilæ ludum periculo maxime vacare. CAP. 5. G

RElíquum autem ſermonis noſtri abſoluatur. Animo eſt enim præter bona,quæ mihi dicta
ſunt, huic exercitio non nihil etiam addere, neq; vllo pacto, quòd citra pericula ſit, quibus
aliorum plurima ſunt obnoxia, miſſum facere. Curſus enim celeres rupto vaſe præcipuo multos
iamdudum perdidere: itidem & voces magnæ pariter,ac vehementes,vno tempore affatim emiſ
ſæ maxima detrimenta non paucis attulere: violenti quin etiam equitatus circa renes, ſępe quoq;
circa thoracem aliquid fregere: non nunquam etiam ſeminarijs meatibus noxam intulere: taceo
equorum delicta: quibus ſæpeà ſella delapſi equites ilico ſunt pernecati: eodem pacto & ſaltus,
& diſcus, & quæ per flexiones fiunt, exercitia ſe ſe habent. Quid autem de ijs dicendum,
qui in palæſtra verſantur? quàm omni ex parte, non minus quam Liti illi apud Ho-
merum, læſi ſint. Quemadmodum enim ille inquit poeta, claudas, rugoſas, atq;
oculos diſtortas eſſe, ſic eos,qui in palæſtra verſantur,vel claudos,vel diſtor
tos, vel fractos, vel omnino mutilos videris. Cum igitur præter bo-
na, quæ dixi, id quoque accedat paruæ pilæ exercitio,vt ſci
licet neque periculo ſit obnoxium, aliorum
omnium ad vſum optime H
patebit.

Galeni

GALENI LIBELLVS
DE DIGNOSCENDIS CVRADISQVE ANIMI MORBIS,
{QVAS PERTVRBATIONES LATINI APPELLANT}

Benardino Donato Veronenſi interprete.

Nunc diligenter recognitus.

ARGVMENTVM LIBRI

Quo quis pacto ſua ipſius & aliorum vitia cognoſcat, & emendet.

Quæ ſunt peccata, qui que de ipſis corrigendis ſcripſerint. CAP. I.

C DOſtquam etiam in cõmentarium redacta tibi habere vis ea, quę olim tibi reſpondi, cum interrogaſſes nos de libello, quem Antonius Epicureus ſcripſit de ſubſidio aduerſus proprios affectus, hinc iã hoc ipſum agam, hinc q3 initiũ ſumam. Optimum quidẽ factu fuiſſet, ſi ipſe Antonius aperte explicaſſet, quid tãdem ſubſidij nomine vellet ſignificari: vt vero ex ijs coniecturam facere licet, quæ in ipſo libro memorat, videtur mihi eo verbo aut obſeruationem, aut dijudicationem intelligere, aut etiam correctionem. Siquidẽ ille, vt noſti, pleraq3 eorum, quę dixit, ita obſcure elocutus eſt, vt conijcere longe facilius ſit, quid dicat, q̃ planè percipere: modo enim nos hortari videbit, vt cogitemus nos quoq3 ipſos ſimiliter ac cæteros peccare: modo autem, quo pacto ſingula, quæ ab vnoquoq3 peccentur, vnuſquiſque dijudicet ac dignoſcat: modo qua ratione quis ſe ipſum à peccatis abducat. Quod quidem mihi eiuſmodi orationis vniuerſæ caput eſſe videtur: cętera enim oĩa inutilia planè ac ſuperuacanea ſint, niſi ad hoc ipſum referãtur; oportet autem in ijs maxime infortunijs, quę propter peccata eueniunt, ſe ipſum corrigere. Nam illius interdum quaſi de ſolis affectibus oratio eſt: plerũq3 tanquam de peccatis: non nunq3 de vtriſq3 tibi diſputare videbitur. Ego vero hoc ipſum primum, vt noſti, iampridem diſtinxi, cum peccata quidem ex falſa opinione cõmitti affirmaui: affectum vero ſeu perturbationem ex quadam experte rationis vi fieri, quæ ipſi rationi minime obtemperans ſit: cõmuni autem vocabulo (quod quidem ad ſignificatum ampliorem pertineat, qui genus ipſum magis attingit) vtraq3 peccata appellari. Dico autem illũ peccare, & qui, exempli gratia, aut immodeſtius, aut animo concitatiore aliquid agat, aut calumniæ credat. Scripſere igitur & alij ex philoſophis pleriq3, & Chryſippus præterea, quæ ad remedia pertinerẽt animi perturbationum: tractauit etiam Ariſtoteles eandem materiam, & eiuſdem philoſophi ſectatores: ante hos vero etiam Plato. Et fatius forſitan fuiſſet ita ab illis viris hæc diſcere, quemadmodum ipſe quoq3 didici: verũtamen hoc priore libro capita tibi omnia, quoniam ita iubes, breuiter exponam, eo planè ordine, quo me reſpondentem audiuiſti, cum de Antonij libello interrogaſti.

Peccare nos pluximum, tametſi nos errare non putemus. CAP. 2.

QVod igitur peccare nos probabile ſit, tametſi nihil prorſus ipſi noſmet aberrare exiſtimemus, ex ijs, quæ dicam, argumentari facile fuerit. Cernimus cunctos homines exiſtimare ſe ipſos aut eſſe omnino ſine omni peccato, aut in paucis exiguiſque rebus rectam rationem offendere: hoc que ipſum illis maxime accidere ſolere, quos alij plurimum peccare arbitrantur: quam ſanè rem ego, ſi quam aliam præterea, plurimis notam habeo experimentis. Ergo, quicunque alijs permiſerunt, vt de ſe ipſis ferrent ſententiam ac iudicarent, quales nam ſint, hos in pauciſſimis aberrare ſolitos animaduerti: at, quicunq3 ſe ipſos eſſe optimos exiſtimarunt,

runt,nec alijs iudicium sui ipsorum facere permiserunt,hos contra,& in maximis rebus,& in plu E
rimis offendentes inspexi. Quocirca,quod ipse quondam adhuc puer temere laudari putabã, (id
aũt erat Pythium illud,quo iubetur vnusquisq; se ipsum cognoscere) propterea ꝙ magnum non
esset præceptum,hoc postea deprehendi merito admodum cõmendari solere.Nam is solus,qui sa
pientissimus est, perfecte se ipsum cognoscit: reliquorum autem oĩum, perfectequidem nullus:
alius autem alio & magis,& minus. Quod enim in vita vniuersa,& in artibus oĩbus videmus,vt
magnas quidem,atq; insignes rerum eminentias,differentias'que quiuis vnus è multis facile pos
sit discernere,exiguas autem, ac tenues ij dũtaxat,qui & prudentes sint, & ipsarum artium periti,
idem in peccatis quoq; atq; affectibus vsu solet venire. Si quis enim,exempli gratia, minima de
causa vehementer iratus mordeat, ac vexet seruos domesticos,tum is tibi planè videbit malo quo
dam affectu teneri: itẽ,siquis ebrius inter scorta, & lasciuos cœtus diuersetur. At mediocriter ani
mo commoueri ob magnam amissam pecuniam,aut ob repulsam,atq; ignominiam, quamuis in
genere affectuum contineatur,non tamen eque,vt illud superius,perspicuum est: sicut ne placen
tam quidem exedere auidius. Verum tamen hæc quoq; emendationis indigere, ei, qui animum
suum exercuerit, & à cunctis affectibus vindicauerit, haud dubium est, quamuis eadem euitare,
propterea, ꝙ parua sunt,magis arduum sit. Quisquis igitur volet se & honestum,& probum fie- F
ri,is necesse esse cogitabit multa à se peccata sua ignorari, quæ vt cuncta deprehẽdat, cum possim
ego dicere, quo pacto ipse deprehenderim, non dum tamen id dico, propterea, ꝙ fieri potest,vt
hic libellus etiam in aliorum manus aliquando perueniat: quos ipsos quoq; exerceri volo,quoad
rationem inueniant,qua peccata sua agnoscant: quemadmodum olim,cum eadem de re loquere-
mur,te itidem mihi dicere postulaui, & quam diu illa ipsa tibi videri significasti, conticui. Quare
etiam nunc eodem modo agam: & exhortabor eum,qui hoc scriptum nostrũ legerit,vt,quod ipsi
permissum, sit ac relictum, id quærat: quomodo videlicet vnusquisq; possit se ipsum peccantem
agnoscere.Duplicem enim,vt Æsopus aiebat,manticam è collo suspensam gerimus,alteram qui-
dem ante pectus alienorum,alteram vero à tergo nostrorũ. Ex quo fit,vt aliena spectemus sem-
per,propria autem nunquam intueri possimus. Quam quidem narrationem cũ omnes probent,
vt veram, Plato etiam causam,cur id fiat,nobis exponit: Quidquid enim amat, inquit, cæcum est
erga eam rẽ,quam amat. Itaq;,si nostrum quiuis se ipsum maxime omnium diligit, vnusquisq;
nostrum ad se ipsum maxime cęcus sit, necesse est. Quomodo igitur propria mala inspiciet? aut
quomodo se peccantem intelliget? Multo enim magis etiam nunc,q̃ res ipsa fert, tam Æsopi apo
logus, q̃ Platonis ratio videtur nobis nostrorum peccatorum inuentionem desperabilem consti G
tuere: siquidem neque quis facere potest,quin se ipsum amet,& quod amat,erga eam rem, quam
amat,cæcum sit, necesse est. Nec vero ipse postulassem,vt,qui hunc librum legere instituerit, cu-
ret per se,vt sibi viam inueniat,qua peccatorum suorum cognitionem accipiat, nisi res ipsa diffici
lis admodum foret,quamuis quis vel q̃plurimum eam rẽ apud se ipsum tractauerit. Proinde ego
hic meam enuncio sententiam,vt,si quam aliam quisq; preterea rationem per se ipsum inuenerit,
mea quoq; sibi assumpta liberalius adiuuetur, quippe qui duas salutis vias pro vna sit nactus: sin
minus,at hac nostra saltẽ vti possit,donec aliam meliorem offenderit. Sed iam videtur esse tem-
pus,vt quæ nam hæc sit mea,in medium proferam, hinc sumpto initio.

Qui vir sit aptus nostra nos peccata perdocere: quando,& quo modo, calumnijs respondendum,
& præclara Zenonis sententia. CAP. 3.

QVoniam peccata ob falsam opinionem cõmitti solẽt, affectus aũt seu perturbationes ob ex
pertem rationis appetitum, placuit mihi prius ipsum liberare ab affectibus. Par enim est
nos ab his detẽtos falsa opinari. Sunt aũt animi vel affectus,vel perturbationes,quæ oẽs
nouimus,impetus,ira,timor,mœror, inuidia,vehemẽs cupiditas: mea vero sentẽtia etiam nimio
alicuius rei,qualiscunq; ea sit,vel amore vel odio occupari,in genere affectuum est habendũ. Pro- H
be.n.dictum esse videtur,mẽsuram esse optimam: tanq̃ nihil bene, egregie'ue fieri possit sine mẽ
sura. Quo modo igit' quis ista vnq̃ ejciet, nisi prius ea se habere cognouerit? At vero, vt quis co-
gnoscat,fieri non potest,quemadmodum iam dictum est,quãdoquidem nos ipsos amamus vehe
menter. Cæterum,& si ratio hæc tibi non permittit, vt de te ipso iudices, at saltem, vt de alio,quẽ
neq; ames,neq; oderis,iudicium feras,tibi nõ adimit potestatem. Cum igitur audieris in vrbe quẽ
piam ex ijs,quos tibi neq; amore vllo,neq; odio prosequẽdos intelligis, laudari à multis, ꝙ nullis
hominibus aduletur,tum tu,vbi ad illum propius accesseris, ꝙ de illo possis ferre iudicium, num
sit talis,qualis esse perhibetur,huiusmodi periculum fac. Primum,si videas ab homine et diuitum
& apprime potentum,aut etiam principum, ac tyrannorũ ædes frequentari, pro comperto habe
te frustra audiuisse hominem omnia vera dicere solere(obsequia quippe istiusmodi mendaciũ se-
qui consueuit:) deinde siue id genus hominum salutantem,siue illis se ipsum comitem exhiben-
tem,conuiuijs'ue illorum,ac cœnis inferentem conspicias. Quisquis enim huiusce generis vitam
sibi ipsi sequendam proposuit, non solum non verax esse consueuit, sed etiam omnem malitiam
habere necessario: quippe qui aut pecuniarum,aut principatus,aut gloriæ,aut honorum sit cupi-
dus, & vel aliquibus horum seorsum,vel omnibus simul insidietur. Quẽ vero neq; salutare, neq;

comitari

A comitari id genus hominum, neq; cum valde potentibus ac diuitibus cœnitare, sed frugi ac temperato victu vti solitum compereris, sperabis q; veridicum, conare hunc quoq; profundius altius q; cognoscere, vt scias, cuiusmodi tandem sit vita. Talem porrò cognitionem singulorum ex longiore cũ singulis consuetudine comparare solemus. Quòd si talem offenderis, qualẽ speraſti, seuoca aliquãdo hominem, & cum solo sermonem confer, roga´que, vt, si quem tibi ex illis animi affectibus turbulentis inhærere notauerit, eum continuo indicare ne grauetur, te q; illi maximam habiturum gratiam pollicere, existimaturum q; te ab ipso magis seruatum, quã si corpore egrotantem sanasset. Quòd si ille recipiat se facturum, cum primum te aliquo tali vitio laborantẽ inspexerit, deinde longo dierum interuallo interiecto nihil dixerit, interim videlicet tecum assidue versans, accusa hominem, roga q; iterum aliquãto blandius, q; prius, vt, quidquid talium perturbationum in te resideret animaduerterit, ilico tibi significet. Qui si tibi respondeat propterea se nihil tibi dixisse, quòd tali tempore nihil in te istiusmodi deprehenderit, ne continuo illi fidem adhibeas, ne´ue existimes te repente omnino inculpabilem euasisse, sed duorum alterum in causa esse, aut propter negligentiam incõsideratiorem amicum fuisse, nec animaduertisse: aut redarguendi verecundia impeditum tacere: aut etiam nolle tibi in odium venire, cum haud ignarus
B sit omnibus, vt ita dicam, hominibus hunc morem esse, vt eos oderint, qui vera loquantur: aut si nihil horum est, scito hominem propterea tacere, quòd nolit ipse tibi prodesse: aut etiam propter aliud quidpiam, quod à nobis neutiquam probatur. Nam, si mihi hoc crediderís nunc, fortasse fieri non posse, vt tu nihil peccaueris, laudabis post, vbi videris omnes homines singulis diebus innumerabilia peccata committere, & affectibus ductos agere, quæ agant, neque tamen agnoscere se ipsos tales. Quare neque tu quidem arbitrare te ipsum aliud potius esse, quàm hominem. Id porrò arbitraberis, si persuasum habeas perpulchre à te acta omnia, quæcunque non vno tantum mense, sed etiã vno die egeris. Verum forsitan dices, siquidem litigiosus propterea es, quòd vel ex animi proposito, vel ex prauo quodam more talis euaseris, vel etiam rixarum amator sis natura, quãtum ex iis verbis, quibus ego nuper vsus sum, coniicere licet, viros sapientes aliud esse potius, quàm homines. At tu isti rationi, quæ vna est, nostram, quæ est duplex, opponito: vnam quidem, quod omnino sine peccato sit sapiens: alteram vero (quod ad eum, qui illam priorem concesserit, spectet) siquidem sine peccato sit sapiens, eum ne hominem quidem esse: quod vero ad ea pertinet, quæ de hac ipsa & propter hoc ipsum dicta ab antiquissimis philosophis audisti, sanè Deo similem esse sapientem: at te tamen Deo similem repente fieri nunquam potuisse. Quan
C do enim, qui totam vitam exercuerunt, vt se ab affectibus liberarent, non credunt id se perfecte atque omni ex parte consecutos, nimirum tu id multo minus, qui nunquam exercuisti. Ne credito igitur illi, qui dicit nihil à se animaduersum, quod à te ex perturbatione sit gestum: verum, aut quòd tibi nolit prodesse, idcirco sic locutum existima: aut quòd non sibi obseruanda putauerit, quæ à te perperam agantur: aut quòd odium tuum timuerit, ac vitauerit. Fortasse etiam vidit te aliquando ægre tulisse eum, qui tua peccata tuos q; affectus malos reprehenderit: quamobrem sibi tum tacendum putauerit: aut non credit, cum dicis te velle singula peccata tua inspicere, te id ipsum agere re vera. Quòd si tu cum præcedentium actionũ mutatione silentio abeas, haud ita multo post inuenies non paucos, qui te non simulate, sed vere corrigant, longe q; etiam magis, si ei, qui te reprehenderit, egeris gratias, quando hac ratione fieri potest, vt à te tuum malũ recedat. Post autẽ, si diligenter cõsideraueris, vere´ne te ille, an falsò increpauerit, ex ea re sentíes te magnã percipere vtilitatẽ: si vero idem assidue egeris, propositum q; tibi sit in virum euadere honestum & probũ, facile talis fies. Nam in priore quidem tẽpore, ne si omnem quidem considerandi diligentiam adhibeas, poteris deprehẽdere te per calumniam & mendacium iudicare, tibi q; ipsi per imperitiam persuadere, nihil à te esse omnino peccatũ. Cęterum hoc ipsum potius tibi sit studiũ,
D hæc exercitatio, vt calumnias & conuitia æquo animo feras. Quod vbi feceris, & satis moratus satis´ q; sedatus fueris, iam´ q; tuas ipsius perturbationes animo perspectas habueris, tũ aggreditor respondere calumniantibus: sed neq; acerbe vnquam id facias, neq; redarguendi conuincendi´ue aut etiã altercandi studio, nec vero te illum alterũ velle deiicere ac prosternere significes, sed omne id tuæ ipsius vtilitatis causa moliri. Vt, si ille quoq;, dum contradicit, probabile quidpiam obij ciat, credas illum melius nosse, si modo illum, vbi satis longa inquisitione exploraueris, extra culpam crimen´ q; reperias. Hac rõne volebat Zeno omnia nos agere, ita´ q; tutos nos dicebat fore, si ageremus, tanq; paulo post pędagogis rationẽ reddituri. Sic enim ille vir appellabat istos, quorum non paruus est numerus: qui licet à nemine vsquã inuitentur, ad increpandos tñ amicos & propinquos suos promptissimi sunt. Oportet aũt eum, qui talia ab amico sit auditurus, neq; diuitem esse, neq; cultu & reuerentia quadã apud ciues suos conspicuum. Nam, si istiusmodi reuerentia insignis fuerit, nemo planè illi volet vera dicere ob timorem, quẽadmodum ne locupletibus quidẽ solent adulatores lucri gratia. Quin etiã, si quem istis veridicum aliquis casus obtulerit, ad se hunc ilico suos´que mores distrahere cõsueuerunt. Siquis igitur sit vel apprime potẽs, vel opulentus, qui velit in virũ egregium ac frugi euadere, ab hoc deponi se ipsum necesse erit, atque his præsertim tpibus, in quibus nullus sit inueniẽdus Diogenes, qui vel opulentissimo ac monarchæ

cuipiam

cuipiam ſit dicturus veritatẽ. Illi igiť, quid ſibi facto opus ſit, viderint: tu vero, qui neq; ex potentibus ciuitatis, neq; ex opulentis es vnus, permitte oĩbus, vt quicquid damnant in te, libere aduerſum te dicãt, neq; ipſe aduerſus quẽpiã indignare: ſic vero tibi ſint oẽs, vt Zeno dicebat, pędagogi videlicet. Neq; tñ par eſſe arbitrare oẽs ęque, atq; indifferenter attendere, quid dicant, ſed eos tm̃, quos & optime vitã egiſſe, & prouectiori ętate iam eſſe perſpexeris. Qui aũt ſint, qui optime viuãt, paulo ante à nobis dictũ eſt. Progreſſu vero temporis ipſe per te facile aſſequeris, atq; intelliges, quanta, & qualia eſſent, quę à te peccabantur: tibi q; tunc ſcilicet ego maxime videbor veridicus, qui nego quempiam ſine affectibus, aut ſine peccatis inueniri, ẽt ſi optima quis natura ſit prędituſ, aut ẽt ſi apud gentes vixerit, quę optimis educationibus vtãtur, omnino autem neceſſe eſſe vnumquenque labi, & errare in aliquibus, eoťque etiam magis, quo quiſpiam iunior fuerit.

Neque ætatem, neque ſi nos optimos euaſuros non ſperemus, correctioni noſtræ obeſſe debere, ac de ratione iræ, & furoris coercendi. CAP. 4.

EXercitationis enim vnuſquiſq; noſtrũ per totam fermè indiget vitam, vt in virum perfectũ euadat: neq; tñ deterreri quẽpiã oportet, ne ſe ipſum conetur meliorẽ efficere, ẽt ſi iã factus quinquagenarius ſentiat ſibi animũ vitio nec inſanabili, nec irreparabili deformatũ. Nam ne corpore quidẽ male quiſpiam habens, malæ itẽ habitudini ſe vt victum dediderit, ẽt ſi quinquagenarius ſit: quin potius omni ratione conabitur ipſum corpus in melius reſtituere, quãuis compertũ habeat ſe nunq̃ Herculeam valetudinẽ conſecuturũ. Ne igitur nos quoq; deterreamur, ne meliores nos ipſos animo reddamus, quamuis compertum nobis ſit animum nos non poſſe cõſequi ſapientis: verũ maxime quidem etiã illum ſperemus nos habituros, ſi à teneris vſq; ipſum hunc noſtrum curare cœperimus: ſin minus hoc obtinere poſſumus, at ſaltẽ ne totum omnino deformẽ illum geramus, vt Therſites corpus, ſolicite curemus. Etenim, ſi ante, cq̃ exiſteremus, fuiſſet in noſtra poteſtate cõuenire illũ, qui prouidebat, vt naſceremur, & primo quidem orantibus nobis, vt corpus ſtrenuiſſimũ, generoſiſſimum q; ab illo liceret accipere, ille denegaſſet, tum profecto precati eſſemus, vt ſecundo ſaltẽ gradu, aut tertio, aut etiã quarto proximũ primo bonæ habitudinis corpus nobis cõcederet. Itaq; ſi Herculis non potuiſſemus, at Achillis accipere præclarum quiddam nobis viſum eſſet: quod ſi non huius, at Aiacis, at Diomedis, at Agamemnonis, at Patrocli: ſin ne horũ quidem, at ſaltẽ aliorum quorumpiam heroum præſtantium. Eadem, vt arbitror, ratione, ſiquis ſupremã nequeat animi excellentiam obtinere, at ſaltem poſt ſupremos illos ſapientes in ſecundis, aut tertiis, aut etiã quartis ſe haberi non recuſet: hoc autẽ, quod dico, non eiuſmodi eſt, vt fieri non poſſit, ſi modo quis exercere ſe ipſum velit, & longiori tempore aſſidua exercitatione periculum facere. Ego aũt, cum adhuc puer hæc audiuiſſem, & quodam tẽpore hominẽ vidiſſem, cui nimia feſtinatione conanti aperire hoſtiũ, res ex ſententia non ſucceſſerat, & ob eam rem iratus clauem mordebat, calcibus q; fores percutiebat, atq; in Deos conuicia iactabat, oculis inſtar eorũ efferatis, qui in furias euaſerunt, ac propemodum ex ore ſpumam emittebat, vt apriſolent, tum eiuſmodi odium aduerſus iracundiam concepi, vt nunq̃ poſtea quiſquã me ob talẽ affectum triſtiorẽ viderit. Et ſanè hoc ipſum primo quoq; tempore erit ſatis, ſi neq; in Deos maledicta iactabis, neq; calcibus feries, aut dentibus aggredieris lapides ac ligna, neque efferato vultu intueberis, ſed intra te ipſum cõtinebis, atq; occultabis iracundiam. Nam ab ira prorſus liberari ſimul, ac quis velit, non cõtinuo quis poteſt: comprimere autem illius perturbationis intemperantiam, atq; inſolentiam poteſt. Quod remedium ſi ſępius vſurpauerit, agnoſcet tandem aliquando ipſe ſe ipſum minus nũc propenſum ad iram, quàm ante, vſq; adeo, vt neq; ob paruas, neq; ob magnas cauſas in furorem ſe agi animaduertat, ſed magnis tantummodo iraſci ſceleribus. Quin etiã ne hoc ipſum quidem, quod dico, iraſci magnis ſceleribus, poſt eidem vltra eueniet, ſi id obſeruabit, quod ego, cum mihi ipſi adhuc puer imperaſſem, in omni reliqua vita obſeruaui. Id porrò eſt, nunq̃ à me ſeruum mea manu verberatũ fuiſſe: quod ipſum patri quoq; meo vſurpatũ memini. Qui etiam complures amicos increpare ſolitus erat, quos, in percutiendo, famulis dentes confringere deprehendebat, eos dignos eſſe affirmans, quibus ſerui illi in ipſa vulneris inflammatione, conuulſione tentarentur, ac ſic interirent. Quid ni enim? quando eis licitum fuerat paulo poſt & ferula, & loris, quotquot libuiſſet, verbera infligere, & conſilio, quod ad illos negocium pertinebat, abſoluere? Porrò alij ſunt, qui non pugnis ſolum, ſed etiam calcibus feriant, & oculos effodiant, & ſtylo vulnerent, ſi quando ſtylum manu teneant. Vidi etiam quendam, qui ira percitus, calamum, quo ſcribimus, in oculum ſerui inflixerit. Adrianus quidem imperator, vt aiunt, cum ſtylo ſerui cuiuſdam ſui oculum vulneraſſet, atque eruiſſet, ac poſt illum vidiſſet ex eo vulnere factum vnoculum, ad ſe vocauit, fecitq; ei poteſtatem, vt pro illa calamitate munus à ſe peteret. Cum autem ille miſer taceret, rurſus hortatus eſt Adrianus, vt quidquid vellet peteret. At ille negauit ſe aliud quidquam petere, optare vero ſe oculum quem amiſiſſet. Enim uero quod tandem munus inueniri poſſit, quo oculus amiſſus rependatur? Cæterum, quæ mihi quoque olim acciderint, hic tibi narrare volo, quamuis eadem de re me ſæpius tibi dixiſſe meminerim. Roma redeunti mihi factus eſt itineris comes amicus quidam patria Gortinenſis ex Creta, vir cæteris quidem rebus non contemnendus, quippe qui & ſimplex moribus, & in amicitiam propenſus,

A penſus,& frugi,& in iis,quę ad quotidianos ſumptus pertinent,liberalis eſſet,ſed vſq; adeo iracũ dus,vt ſuis ipſius manibus aduerſus ſeruos vteretur,interdum q; etiã cruribus,loro aũt, ac ligno, quodcunq; irascenti occurriſſet,multo libentius. Cum ergo iam eſſemus Corinthi,omnia,quę ſe cum vehebat,ſupellectilia vnà cum ipſis ſeruis nauí tradidit vehenda à Cenchreis Athenas vſq;, ipſe mercede conducto vehiculo terreſtre iter Megaris facere inſtituit. Itaq; cum iam Eleuſinem prętericſſemus,ac Thriaſium attingeremus,ſeruos,quos ſecum habebat,interrogauit de quadam ſupellectili. At illi caſu,quid reſponderent,non habuerunt. Furore ergo percitus,vbi nihil aliud habuit,quo adoleſcentulos percuteret, gladiũ magnum qui intra vaginã conditus erat, vnà cum ipſa vagina arreptũ in caput infligit,non illum quidẽ, qua latior planior q; eſt, inferens,(ſic enim nihil grauius accidiſſet,) ſed qua ſecandi vim gladius habet. Vagina igitur ilico diſſecta eſt, atq; ingens vulnus in capite vtriuſq; effectũ eſt duplex: bis enim vtrunq; percuſſit. Vbi vero plurimum ſanguinis effluere de vulneribus animaduertit, nobis eo in loco relictis, ipſe Athenas ilico pedibus iter ingreſſus eſt,ne ipſo adhuc præſente aliquis ſeruorum interiret. Nos tñ poſtea ſeruatos illos Athenas pduximus. Amicus aũt ille Cretenſis,cũ ipſum facti pœnituiſſet,me manu arreptum Megara introducit in domum quandã: deinde lorũ porrigẽs,vbi ſe ipſum exuit,iubet ver-
B berare pro iis,quæ furore nefario coactus patrauerat. Sic enim ipſe vocabat. Cum aũt ego, vt par eſt,in riſum prorumperem,ille ad genua procumbẽs inſtabat, obſecrabat q;, vt ne aliter facerem. Hic porrò haud obſcurum eſt,me tanto maiore riſu commotum fuiſſe, quãto illum diutius in eo perſeuerantem viderim,vt cęderetur. Cęterum, poſtq; ſatis diu in hoc ipſo perſtitimus,recepi me illi facturũ quod petebat,hoc eſt,verbera illaturũ, ſi ipſe quoq; valde exiguũ quiddam, quod ego peterẽ,mihi viciſſim pręſtaret. Qui vbi recepit,tum ego rogaui hominẽ, vt mihi ſermonẽ quendam recẽſenti aures accommodaret: hoc q; eſſe illud ipſum,quod ego peterem. Quod ille cũ ſe facturum recepiſſet,longiori ſermone illum docui,quemadmodum id,quod in nobis eſt iracundię ac furoris,coercere erudire q; oporteat, ratione videlicet. Quod enim non verberibus, ſed alio quodã modo ſit corrigendũ,illi latius expoſui. At ille cũ ad ſe ipſum rediiſſet, ſibi q; prouidiſſet, lõge poſthac ſe ipſo melior effectus eſt. Tu vero quãuis non multo fias melior,at ſatis fuerit anno vno in melius ſaltẽ paululo eſſe prouectũ. Nam, ſi perges cõſtanter reſiſtere affectui, iracundiã q; mitigare,tum altero anno te multo euidentius profeciſſe animaduertes. Quòd ſi in eo diutius perſeueraueris,vt tibi ipſi ,puideas,longe propius tertio,& poſt hũc quarto,atq; itẽ quinto ad honeſtius grauius q; vitæ genus acceſſiſſe te ſenties. Turpe enim eſt quempiã multos annos contínen
C ter laborare atq; exerceri,vt vel bonus medicus,vel grãmaticus,vel rhetor fiat,vel geometra,vt autem in virũ bonum euadat,in tanto ſpatio temporis nunquam ſibi quidquam laboris aſſumere.

De corrigendis ſeruis,qui peccant,ac de perturbationibus deuitandis. CAP. 5.

QVod'nã igitur ſit huiuſce exercitationis initiũ,rurſus repetamus. Pro rebus enim maximi momenti nihil incõmodi fuerit bis ter q; eadẽ cõmemorare. Nunq; igitur quẽpiam ſeruorum tuorum peccantẽ tuis ipſius manibus corriges: ſed,quemadmodũ ego, quod olim Platonẽ audiuiſſem aduerſus quẽdam ſeruum maluiſſe agere, id in tota vita vſurpaui, pulchrum eſſe genus officij ratus. Ita tu quoq; tibi ipſi pręcipito,neq; te tuis ipſius manibus ſeruum cędere, neq;,quandiu iratus ſis,alij imperare,ſed in poſterũ differre. Poſtq; enim furor abierit,prudentius tẽperatius q; diſpicies,quot verbera infligere ei,qui puniẽdus ſit,oporteat,{nec tñ illud dixerim, melius eſſe} initio ſtatim cõceſſa venia rẽ tranſigere, & vbi lorum tibi afferri iuſſeris, tum verbis dũtaxat corrigere,ac minitari te nõ amplius idẽ conceſſurũ,ſi iterũ ille idem peccatum cõmiſerit. Multo enim pręſtat te facere ea,quę facis,ſed poſtq; impetus ille animi deferbuerit, tu q; iam furorem illum omni rationi inimicũ depoſueris: quo tempore videlicet iam ratione opitulante inuen
D turus ſis,cuiuſmodi ille pugno ſit feriendus. Nam,q; impetus irascentis nihil ab inſania et furore differat,ex iis,quæ faciunt,q; eo genere affectus perciti ſunt,facile intelligere licet: pulſantes enim & ferientes calcibus,& veſtimenta ſcindentes, & toruum quiddã intuentes omnia peragũt, vſq; adeo,vt,quemadmodum dictum eſt,& foribus,& ſaxis, & clauibus irascantur: & alia quidẽ lacerent,alia mordeãt,alia calcibus petãt. Sed forſitan dicturi ſunt hæc fieri ſolere ab iis duntaxat, qui re vera inſaniunt,quæ autem tu facis,etiã à prudentibus. Ego vero, q; minus peccent, qui ſuis ipſorũ manibus ſeruos cędunt,q; ij, qui lapides,& ianuas,& claues morſu petunt,calcibus q; feriũt, planè fateor: ſed illud itẽ perſuaſum habeo,aduerſus hominem,ſimul atq; aliquid deliquerit,ſæuire,exigui cuiuſdam furoris indicium efficaciam q; eſſe,aut animalis ratione carentis atq; agreſtis. Quid enim? an nõ ſolus homo hanc habet excellentiã præter cętera animalia, vt rõne vtatur? q; ſi illa furorẽ iracundiam q; abiecerint,vt vitã condonẽt, non ne hominis ritu id faciẽt? Noli igit exiſtimare hominẽ illum prudentẽ eſſe,qui vnum hoc dũtaxat cauerit, ne calcibus feriat, ne mordeat,ne ſtimulis configat proximos. Qui enim iã talis euaſit, non eſt ille quidem amplius fera, nõ tamen protinus ẽt homo prudẽs: ſed inter vtranq; naturam medius,hominis videlicet prudentis ac ferę. Nunquid igitur meditaberis te deſinere ferã eſſe, ſi nõ curabis, vt in virum & honeſtum & probum euadas? an ſatius fuerit vt non amplius inter feras,ſic ne inter imprudentes quidẽ aut rationis expertes manere? Eris vero talis,ſi nunq; irę inſeruiẽs, ſed ſemper rationi obtemperans.

† Alias,niſi melius ſit.

omnia

omnia ages: nam ſi cuncta nulla cũ perturbatione aut affectu animi conſideraueris, profecto cun E
cta tibi optima videbunt. Qui igitur hoc tandẽ fiet? nẽpe ſi tu ipſe te ipſum maximi precij homi
nem declaraueris: quo videlicet precio nullũ aliud ne cogitatione quidem fieri poteſt, vt quis aſſe
quatur maius. Nam, dum oẽs omnino homines iræ obnoxij ſunt, te interim omnis iræ expertem
eſſe, quid aliud tandẽ eſt, q̃ ſeipſum omnibus hominibus præſtantiorẽ oſtendere? Quo̊d ſi forte
tu ipſe te ipſum exiſtimes, quid aliud quã te ipſum oſtendis velle quidẽ haberi pręſtantiorem, eſſe
autem pręſtantiorem nolle non ſecus, ac ſiquis cupiat putari ſe quidem corpore valentem eſſe, re
autem vera ęgrotet? An nõ putas animi eſſe vel ægritudinem vel morbum excandeſcentiã, quæ
& furor dici poteſt? An temere arbitraris veteribus haſce animi perturbationes quinq; appellari
ſolitas, mœrorem, iram, excandeſcentiã, cupiditatem, metum? Enimuero longe mihi melius vi-
detur eſſe, primum quidem in longius ſpatium perturbationes eiuſmodi cohibere, ac, dum ſurgis
de lectulo, ſingillatim, quęcunq; acturus ſis, inſpicere, conſiderantem, num pręſtet eiuſmodi affe-
ctibus inſeruiendo viuere, an ratione & cõſilio vti in omnibus, quæ agas: deinde vnicuiq; volẽti
ſe virũ fieri egregium ac frugi, aduocandum eſſe aliquem, qui ſibi ea, quæ non recte à ſe agantur,
ſingula indicet: tum ſingulis diebus ſingulis q̃; horis habere hanc opinionem in promptu, q̃ præ
ſtet quidem ſe ipſum dignum exhibere, qui egregius ac frugi appelletur: hoc autẽ fieri nõ poſſe, F
vt nobis contingat, niſi eum, qui ſingula errata noſtra nobis indicet, habuerimus. Quin etiã illum
ipſum noſtrorum peccatorum indicem, & ſeruatorem noſtrum, & amicum maximum putare.
Deinde, quamuis tibi ille viſus fuerit falſa crimina obiicere, te tamen iratum videri minime opor
tere: primũ quidem idcirco, quo̊d facile fieri poteſt, vt ille ita melius, quàm tu, ſingula peccata tua
perſpiciat, quemadmodum viciſſim tu quoq; eorum, quæ ab illo peccantur, non nihil: deinde q̃,
licet falſum quandoque tibi crimen obiecerit, at in eo tamen tibi vtilis fuit, quo̊d te ad eorum, quę
agis, diligentiorem inſpectionem excitauit. Quod autem in hoc ipſo maximũ eſt, id præter cę-
tera cuſtodi ſemper, vt q̃ dignus ſis, quanti q̃; faciendus, à te ipſo nõ ab alio accipias. Id porro̊ ip-
ſum eſt, promptum ſemper habere in memoria, quanta ſit eorum, qui iraſcuntur, animi deformi-
tas, quantus q̃; rurſus eorum, qui ſine ira viuunt, decor, quãta gratia. Quemadmodum enim, qui
longiore temporis ſpatio peccare conſueuit, cum magna difficultate affectuum ſuorum clauẽ ob
tinet, ita conuenit te multo tempore vnumquodq; eorum præceptorum exercere, quibus ſi pa-
reas, vir egregius ac frugi efficiaris. Nam eius rei facile obliuiſcimur, dum animus noſter decidit,
propterea, q̃ ante hac totus ſit impletus affectibus. Conſequens ergo illud fuerit, vt, quicunq; ſer
uari velit, nullam omnino horam ceſſet: omnibus q̃; accuſandi ſeipſum faciat poteſtatẽ, omnes q̃; G
æquo animo audiat accuſantes: gratiã q̃; non adulantibus habeat, ſed obiurgantibus: pateant ſem
per domicilij tui fores: liceat notis ac familiaribus omni tempore ingredi, ſi quando teipſum ita
comparaueris. Itaq; etiam confidere oportet vſq; adeo, vt ab ingredientibus deprehendaris nulli
maiori peccato vehementer obnoxius. Porro̊, quẽadmodum omnia prorſus excindere atq; euel-
lere inuito difficile eſt, ita volenti, quæ maiora ſunt, facile. Si tuæ ergo ſemper fores, vt dixi, pate-
bunt, licebit ſanè familiaribus omni tempore ingredi: vt q̃; alij oẽs, ſi quando in publicũ proceſſe
re, oĩa conantur facere, vt decet, ſic tu domi tuę omnia facies. Atqui illi quidem, cum reliquos om
nes vereantur, ne ſe in aliquo peccantes deprehendant, vnos ſeipſos non verentur: tu vero teip-
ſum in primis verere, atque illi auſculta, qui dixit, Omnium autem maxime tui ipſius te pudeat.

De concupiſcentia & libidine frenanda. CAP. 6.

QVod quidem ſi feceris, poteris quandoq; expertem illam rationis vim, qua excandeſcimus,
quaſi feram quandam mitigare ac manſuefacere. Alioqui abſurdum admodum ſit viros
equitandi peritos, vbi equos acceperint, breui eos ad parendum idoneos reddere, te au-
tem, qui nõ aliquod extrinſecus animal acceperis, ſed rationis illam expertem vim, quę in tuo ip-
ſius animo eſt, & cum qua ſemper meditans ratio ſimul habitat, non poſſe itidem mitiorẽ redde- H
re, &, quãuis non ita continuo, at longiori ſaltem ſpatio. Latius autem de iiſdem rebus diſſeritur
in iis commentariis, in quibus mores tractantur, quo pacto videlicet eam vim quis optimam ſibi
& commodiſſimam reddat: item quemadmodum vires ac robur illius non oportet proſternere,
ſicut ne equorum quidem, aut canum, quibus vtimur, ſed illud ipſum potius robur exercere, ſi-
cut & in illis, ad obedientiam. Tibi vero in iiſdem commentariis maxime oſtenſum eſt, quo pa-
cto rurſus ea ipſa iraſcendi excandeſcendi q̃; vi opitulatrice vtaris aduerſus alteram, quam libidi-
nis nomine philoſophi veteres appellarunt, quæ temere & ſeorſum à ratione, fertur ad corporis
voluptates. Vt igitur turpe eſt hominem iracundia percitum, intemperanter aliquid agere, ſic
item ob amorem, ventrem, vini appetentiam, edacitatem, quæ omnia concupiſcendi illa vis, de
qua dictum eſt, & facit ſimul & patitur. Ob quæ homo non iam equo aut cani ſimilis ſit, veluti
ob illa priora, ſed vel petulanti apro, vel hirco, vel cuipiam agreſti belluæ, quæ manſuefieri non
poſſit. Quo circa huius quidem nulla talis inuenitur correctio, qualis alterius, ea, quam obedien
tiam diximus. Sed quod veteres caſtigare dicebant, huic ipſi quadam proportione reſpondet.
fit autem hæc ipſa libidinis caſtigatio, dum rebus potiri ac frui prohibetur, quarum appetens eſt.
Nam, ſi potiatur, creſcit, maior q̃; ac vehemẽtior fit: ſin caſtigetur, tenuis fit atq; imbecilla, vt hoc

pacto

A pacto imbecillitate coacta sequatur rationem, non autem quòd obsequens siue obediens facta sit, sanè quemadmodum in ipsis quoque hominibus videmus contingere: nam in iis plerunque ij, qui deteriores sunt, sequuntur eos, qui sunt præstantiores, vel inuiti & coacti, vt pueri ac mancipia, vel volentes & persuasi, vt ij, qui suapte natura boni sunt. Etenim, si quis erat apud antiquos, quem obiurgationes ac verba castigare non possent, de eo ita loqui consueuerant: quàm incastigatus nescio quis iste homo est? in quo videlicet libidinem ratio non castigauerat. Duplex enim in nobis est animi vis rationis expers: vna, cuius & cito excãdescere & irasci iis, qui aduersum nos peccare visi sint, officium est: cuius ipsius etiam est in longius amplius'que implacabilem se præstare: quod quidem tanto est amplius excandescentis animi vitium, quanto magis diuturnum: altera est, quæ ad id, quod ipsi iucundum suaue'que visum sit, præceps fertur ante, quàm vtile'ne sit atque honestum, an noxium & turpe, cognouerit. Hanc igitur, quæ vehementissima est, cohibere prius oportet, quàm, vbi incrementum acceperit, viribus inuictam inexpugnabilem'que se præbeat: tunc enim, etiam si volueris, eam vltra compescere non poteris. Ac tum demum id dices, quod olim quendam amantẽ audiui dicere, velle te quidem desinere, sed non posse: frustra q3 nos aduocabis, (quemadmodum & ille quondam,) vt tibi supplicanti opem feramus, vitium q3
B eiusmodi excindamus. Nam corporis etiam non nulla vitia propter magnitudinem insanabilia sunt: quod ipsum fortasse tu ne cogitasti quidem vnquam ante hac. Multo autem satius fuerit te nunc saltem id cogitare, atque inspicere, vtrum ego veridicus sim, cum dico vim animæ illam, cuius est munus temere concupiscere, si quid placeat, plerunque in amorem euadere insanabilem, non corporum modo, quę formosa sint, siue rerum, quæ ad venerem pertineant, sed etiam edacitatis, explendi q3 ventris, ac vinolentię, item q3 obscœnitatũ, quę prẽter naturam patrantur: an & hęc & alia multa ex iis, quę hactenus à me dicta sunt, mẽtiar: etenim, quę adhuc de ira atq3 excandescentia dixi, eadem puta & de aliis affectibus me dixisse, Primum quidem alij cuipiam permittendũ esse, vt de iis cognoscat & iudicet, non aũt nobis ipsis: deinde non quoslibet eidem rei esse præficiendos, sed seniores quospiã, quos vniuersi planè egregios ac frugi esse fateantur: qui etiam propterea, quòd ab affectibus liberi sint, & interpretãdi iuris & iudicandi munus ante nos ipsos diutius, illis videlicet temporibus, quibus ipsi non dũ eramus, obtinuerint: deinde non oportere nos aduersus eiusmodi homines, quoties aliquod nostrũ peccatũ protulerint, ĩdignationis quidq̃ prę nobis ferre, sed contra, agere potius gratias: postremo singulis diebus ea, quæ superius dicta sunt, tibi ipsi reuocare in memoriam: atq3 hoc quidem præstabit te sępius facere: quod si nõ possis
C tam sępe, at saltem matutinis horis semper ante, q̃ quidq̃ eorum, quę acturus sis, aggrediaris, & vespertinis ante, quàm cubitũ eas. Ego sanè olim monita hęc, quę quasi Pythagora authore circũferebantur, consueui primum quidem legere bis singulis diebus, post vero etiam ore enunciare. neq3 enim satis est ab vna ira dũtaxat liberum se præstare, nisi etiam sine omni edacitate, & nequitia, & vinolentia, & curiositate, & inuidia purũ te conseruaueris. Alius igitur erat, qui nostri periculum faceret ac percontaretur, nuncubi, vt canes solent, visi essemus immoderatissime impleri cibis, vel more eorũ, qui perpetuũ febris ardorem patiuntur, frigidam potionem insatiabili auiditate exhaurire: an vero quemadmodum viros & graues & cultu ac reuerentia dignos deceat. Nam neq3 propter famem decet vehemẽter insatiabiliter q3 impleri, neq3 propter sitim instar sorbentium exhaurire totum calicem, multo q3 minus ob edacitatem in conspectu omnium auidius vel placentam, vel aliud quidpiam ex delicatioribus obsoniis deuorare. Sed in omnibus iis item alij sunt aduocandi, qui opẽ ferant, &, quidquid peccamus, obseruent atq3 indicent: deinde vero etiam sine pædagogis ipsi nos seruemus, demus q3 operam, vt omnibus vnà cœnantibus obsonij minus adsumamus, & à cibis gulam nimiũ irritantibus abstineamus, moderate interim vescẽtes iis, quæ salubria sunt. Progressu vero temporis ne respicere quidem te ad conuiuantes velim,
D quippe magnum non fuerit temperantius, quàm illos, comedere ac bibere: sed, si te ipsum hoc honore afficere decreuisti, prospice & cura, vt aliquando continentius hodie viuas, quàm heri. Hoc enim si feceris, senties te in dies ab iis, quæ dixi, facilius abstinere, senties etiã magnas animi tui lætitias, si quando re vera amator modestiæ temperantiæ'que extiteris: sic enim gaudet, quicunq3 in ea re proficit, cuius est amator. Ex quo fit, vt eos, qui compotationibus delectãtur, tum ingenti voluptate affici videamus, cum suos bibendo superant compotores, & eos, qui ventri student, multitudine ferculorum gaudere, quicunq3 autem edaces sunt ac palatum explere cupiunt, hos placentis, & eduliis, tum quæ ad sartagínem, tum quæ ad ollas pertinent, aliis'que item condimentis suauioribus lętari. Noui etiam quosdam, qui rei venereæ copia exultarent, superbius'que se extollerent. Vt ergo illi & exercent & sectantur id, quod in iis rebus summum est, quibus student, sic nos item id studere oportet, quod in modestia sit summũ. Porrò autem, si hoc faciemus, non incastigatos quospiam ac dissolutos nobis conferemus: nec satis esse putabimus, si plus, quã illi, & continentiæ & modestiæ adepti simus: sed primum quidem eos, qui iisdem rebus studeant superare conabimur, (pulcherrima enim hæc est concertatio atque æmulatio) post vero etiam nos ipsos: vt videlicet ex diuturna consuetudine ad hæc ipsa, quæ & saluberrima sunt, & adiectu facillima, cum voluptate feramur, memores semper pulcherrimorum dictorum, quorum

vel

vel hoc eſt in primis vnum: delige optimum vitæ genus: id iucundum efficiet conſuetudo: quẽ E admodum ergo, cum te aduerſus iracundiã exerceri iubebam, tum argumento vti poteras te profeciſſe, quòd non amplius te excandeſcentem cerneres, ita in iis, quæ ad modeſtiam pertinẽt, hoc indicio intellige, quãtum profeceris, quòd ne cupiditate quidem amplius rerum ſuauiſſimarum tangaris: ad modeſtiam autem vna eſt via per continentiam: hoc enim modeſtus ſuperat continentem, quòd ille ne cupit quidem amplius titillantes palatum cibos ſiue ob longam conſuetudinem, ſiue ob continentiam: veluti ipſum quoque rei nomen indicat: quod deductum eſſe videtur à continendis in ſeipſo, nec permittendis longius abire cupiditatibus. Laborioſa autem ab initio via hęc eſt atque aſpera, quemadmodum cęteræ item omnes honeſtorum ſtudiorum exercitationes. Itaque, ſiue pro vitio virtutem vis habere, ſiue pro titillationibus corporis, animi tranquillitatem, hac ratione teipſum exercere oportebit, vt per continentiam ad modeſtiam contendas: ſin autem vel virtutem deſpicere, vel titillari uis toto corpore, ratio tibi erit deſerenda: quæ, quamuis ad uirtutem non hortetur, eſt tamen dux itineris iis, qui aliqua exhortatione commoti ire ad illam cœperint, quo uidelicet itinere quis conſequi illam poſſit. Cum autẽ ratio hæc noſtra ſit duplex, una, qua ſe ipſum quiſque poſſit cognoſcere, altera, qua peccata, quæ cognouerimus, corrigamus, nobis, ut de hac poſteriore diceremus, minime ab initio propoſitum eſt, ſed de prio- F re, qua poſſimus noſtra peccata cognoſcere. Quoniam uero, qui illam ingrediuntur, ipſi dignoſcere non poſſunt, incipientibus quidẽ alios adhibemus inſpectores: eos uero ipſos, qui hanc rationem exerceant, quamuis iam poſſint cognoſcere, à quibus & uitiis & affectibus liberati ſint, ignorare temen non oportet procul adhuc ab extremo illo ac fine, quem petunt, abeſſe. Siquidẽ, quod in uniuerſo dicere conſueui, etiam hic dicam, cognitionem uidelicet ſui ipſius uno quidem modo eſſe omnium rerum difficillimam, altero autem facillimam: nam, ſi quis intus uelit cognoſcere, difficillimum id ſanè eſt, at ſi foris, non item.

De morum in pueris differentia, ac de bona ipſorum educatione. CAP. 7.

CÆterum ego omnia hæc, & quæcunque hactenus dicta ſunt, & quæcunque poſthac dicẽda, uolentibus non grauatim impertio: &, cum alia quædam fortaſſe ſit uia, qua quis inſiſtens & honeſtus & probus euadere queat, ego tamen, ubi nam illa ſit, ignorans, hac ipſa, ex quo & uiuo & ſapio, ſum uſus, eandemque aliis abunde indicare non deſtiti, hortari q3 ut cõtra ipſi quoq3 aliquid afferrent ac reponerẽt, uiciſſimque ſi quam aliã honeſtatis probitatisque uiã noſſent, docerent: nos autẽ, dum aliam illam deſideramus, per hanc ipſam incedimus, quę cõmunis cunctis affectibus eſt, & ad cognoſcendum & ad medendum: etenim & contentionis, & glorię, & prin- G cipatus appetitio, animi planè eſt affectus illis quidẽ minor, attamen ipſe quoq3 affectus. De inuidia autem quid attinet dicere, cum omnium vitiorum ſit fœdiſſimum? dico autẽ inuidiã, cum quis ex alienis bonis triſtitia afficitur: et eſt omnis quidẽ triſtitia affectus, peſſima aũt omnium inuidia, ſiue ea ſit inter affectus numeranda, ſiue triſtitię ſpecies ſuo generi proxima: cõmune autẽ omnium remedium fuerit id, quod dictum eſt. Quod enim & mala ſint, & fugienda, perſpicere operęprecium eſt in iis hominibus, qui vehementer ab illis detinentur. In talibus enim turpitudo ipſa admodum perſpicua eſt: cur aũt ipſi in nobis ipſis nihil tale prorſus cernamus, cauſam putare oportet eam cęcitatem, qua afficimur vel ad id, quod nos amat, vel ad id, quod ipſi amamus: non nulla ẽt eſſe, quę nos fugiant propterea, q⁹ exigua ſint, & à nobis negligantur, quę tñ propter magnitudinem in aliis negligi non poſſint. Inuenire ergo oportebit ſenem quempiam, qui illa poſſit inſpicere, rogare q3 hunc, vt omnia nobis ſumma cum libertate indicet: deinde, vbi ille nobis aliquid dixerit, tum continuo illi magnas agere gratias: vbi vero ab illo abierimus, tum diſpicere & conſiderare diligenter, quid ſit, nos q3 ipſos tum, cũ ſoli ſumus, increpare, conari q3 affectũ euellere, non vſq3 adeo ſolum, vt ab aliis duntaxat videamur, ſed vt ne radicem quidẽ illius vllam in noſtro animo prorſus relinquamus: nam ex iis, quæ ſic relinquuntur, ſolet aliquid rurſus pul- H lulare, dum id ipſum ab ipſa nequitia & prauitate irrigatur. Idcirco in nobis ipſis omnes ſingillatim affectus diligenter attendere ſcrutari q3 oportet, quoſcũq3 in amicis neceſſariis q3 noſtris cernimus, num aliquid tale in noſtro item animo deprehẽdi queat: excidendũ quippe eſt, dũ adhuc pullulat, nec expectãdum, dum creſcat, & fiat inſanabile: nam cęteros quidem oẽs animi affectus pleriq3 deſpiciunt, tametſi, cum alios vident ab iiſdem teneri, contẽnunt: triſtitia vero ac mœror omnibus planè eſſe malum videtur, veluti labor in corpore. Cęterũ olim quidã ex iis adoleſcentibus, qui mihi familiariſſimi erant, cum ſe in paruis cõmoueri negaſſet, poſt q3 tñ id ſibi accidere animaduertiſſet, ſummo mane ad me venit, dicens ſe ſuper ea re totam illam noctem inſomnem duxiſſe, interim q3 ſibi veniſſe in mentem ſe ne in maximis quidem rebus vnquam æque turbatum fuiſſe, ac in paruis eſſet. Itaq3 voluiſſe diſcere, quo id ſibi pacto eueniſſet, vtrum ne ab aliquarum diſciplinarum vſu, an vero ab ipſa natura talis extitiſſet: cui ego id reſpõdi, quod verum eſt, ſcilicet naturam quidem ipſam in puerili ętate ad vitam perficiendam in cunctis plurimũ poſſe, ſecũdo autem loco ſtudia exercitationes q3 diſciplinarum: nam quòd naturę noſtrę, ſiue ingenia plurimum inter ſe differant, ex paſſim luſitantibus pueris facile intueri licet. Nam eorũ alios ſemper hilares, alios ſemper triſtes inſpicimus: & alios quidem omnibus de rebus ad ridendũ promptiſſimos,

* παραφερομένων, i. in mediũ adductis, aut comparatis inuicem.

Aptíſſimos,alíos vero ex qualibet vel leuiſſima occaſione plorantes: ſunt ítem, quibus ęqua omnía & cõmunia placeant: ſunt,quos contra, rapere ac prædari delectet: alíj etiam minimis quibus q̃ de cauſis vehementíſſime excandeſcunt, vt & mordeant, & calcibus feriant tum lapides, tum lígna,ſic q̃ proximos ſe vlciſci putent,ſi qñ ab illis iniuriam accepiſſe arbitrẽtur: alíj † ad ignoſcendum faciles ac mites,neq; iraſcentes,neq; plorantes niſi poſt magnam aliquã acceptam iniuriam. Hac de cauſa Eupolis Ariſtidem illum,qui dictus eſt iuſtus,Niciæ interroganti,quo nã modo iuſtus euaſiſſet,probe grauiter q̃ reſpondentẽ inducit,naturæ quidem primum maximum q̃ munus fuiſſe,deinde vero ſe quoq; prompto animo naturam ſuam adiuuiſſe. Nõ ſolũ igíť ad mœrorẽ atq; triſtitiã qualibet de cauſa propẽſę ſunt adoleſcentiũ naturæ,ſed ẽt ad excandeſcentiam atq; ad ſuauiſſimorũ ciborum appetentiã: de quo quidẽ vitíj genere, quod ad illos pertineat, ad hunc vſq; locũ,maxime ſum locutus. Cęterũ,præter illa, quę iã dicta ſunt, licet aliquos puerorũ impudentes intuerí,aliquos aũt verecundos: itẽ alíos memorí natura prædítos, alíos immemores,alíos pręterea obliuioſos: nec nõ alíj ſunt,qui prõpte ac líbenter diſcẽdi cauſa laborem ferant: alíj negligentes atq; ignaui: porrò ex íllis ipſis,qui labores facile tolerant, alíj ſunt, qui cito efferanť lętitia, ſi qñ laudent: alíj qui afficiãtur pudore,ſimul atq; à pręceptore contẽni ſe vídeãt: alíj vero quí ter
Breant verberibus: idẽ aũt,ſed contraría rõne, de ignauis intellige. Itaq; ex íllis, quæ pueris vídẽt ac cídere hoíes vniuerſi,alíos ſolent appellare pudentes,alíos impudentes: & eadẽ rõne alíos ambitioſos & pbos,alíos improbos & honoris negligẽtes,alíos timídos,& alíos verberũ contẽptores: alías q̃ itẽ illis appellatíones,quę naturís ipſorũ conueníant, ímponunt: ſic etiã ex iiſdem pueris alíos intuemur natura mẽdaces,alíos veritatís amatores: multis q̃ prętereа morũ differẽtiis inter ſe diſtinctos: de quíbus nunc dicendí locus non eſt, quod huic duntaxat inſtituto noſtro conueníat: nam eorum alíj quidem bonã facillíme diſciplinam recipíunt, in aliis ea nullius momẽti eſſe ſolet: neq; tñ ob hanc cauſam negligendi ſunt pueri,ſed in optimis moríbus nutriendi: nam,ſi natura íllorum curationís ac díligentiæ bonitatem recipíet, in víros bonos opera noſtra euaſerint: ſin aũt contra,noſtrę ſedulitatis vtilitatẽ nullam perceperint,quod tñ ad nos attinet, culpa in hoc noſtra nulla fuerít. Nã puerorũ educatío ſimílis quodã modo eſt curę ac ſedulitatí, qua in plantís arboribus q̃ alendis vtímur: ſiquidẽ quãuis bonus arborum ac plantarũ ſator & cultor, nunq̃ tñ efficiet, vt rubus vuã ferat: neque enim natura íllius talẽ à príncípio ſuo perfectionẽ capere poteſt: rurſus vites,quæ,quod ad ipſas attinet,fructum ferre paratæ ſunt, ſi neglexeris, ſolí q̃ naturæ curandas reliqueris,aut multo deteriorẽ,aut planè nullum edere fructũ animaduertes: ídem in
Canimalibus vſu ſolet venire: equum quippe ſi erudíeris,ad multas res vtilem habebis: vrſum vero quãuis olim manſuefeceris,non tñ perpetuo habitu talem poſſídebis: vípera autẽ & ſcorpius ne eò quídem vſq; progredíentur, vt manſueſcere vídeantur. Ego igítur,cuiuſmodí ſim natura,non facile dixerím,nam ſe ipſum cognoſcere vel ętatís maturæ víris difficile eſt,nedum pueris.

† ἀνεξίκακα, ídeſt patientes aut tolerantes malorum, vel ęquo animo ferentes mala.

De Galeni educatione ac documentis, quæ illi à patre tradita ſunt. CAP. 8.

Mihí vero quadam ingenti fœlicitate contigit, vt patrem ab omní íracundía alienum,iuſtiſſimum,frugaliſſimum,humaniſſimum haberem: at matrem vſq; adeo íracundam, vt etíam morderet interdum ancillas, ſemper autem & vociferaretur & contenderet cum patre, & longe quídem odioſius,quàm Xanthippe illa cum Socrate. Mihí itaque intuentí bonitatem honeſtatem q̃ paternorũ officiorum,quę vitioſitatem maternorum affectuum in proxímo collocatam quaſi è regione reſpíceret, venit in mentem cum íllam amplecti & amare, tum vero hanc alteram fugere odio q̃ proſequí. Vt autẽ in his ipſis maximam cernebam parentum meorum diſſimilitudínem,ſic ítem in hoc agnoſcebam patrem meum quídem ex nullo damno dolorem concípere,matrem vero etíam ob res mínimas oppído cẽ mœſtam euadere: porrò noſtí tu quoq; pueros, quæ vehementer attenderint,ea ímitarí ſolítos: quæ aũt íniucundę & cum moleſtia ínſpexerint,
Dab his longe fugere conſueuiſſe. Diſciplína ígitur,quæ míhí ſub patre contigit, huiuſmodi fuit ferè: ubi uero ętatís meę annum quartum decímum compleuí,tum philoſophos audíre cœpí ciues noſtros: è quíbus Philopatoris Stoící diſcípulũ quendam ſatís díu, Caíum autem, quí diſcíplinã Platonícam complexus fuerat,cum is ocío à ſuís cíuibus priuaretur,à quíbus ad negocía cíuitatís trahebatur,per exíguum quoddã tempus: unus enim ís putabatur in ciuítate & iuſtus, & quí nullís pecuníis uínceretur,prætereа oĩbus & adítu facilis & manſuetus: eodem uero tempore alius quídã è cíuibus noſtris poſt longam peregrinationẽ domum redíit, Aſpaſij peripatetící diſcípulus: & poſt hunc alíus ab Athenís Epícureus: quorum omnium mea cauſa & uítã & diſciplinas explorabat pater,unà mecum ad íllos aſſídue uentitãs. Porrò autem, quòd is plurímum ſe ipſum exercuerat in Geometría,& Arithmetica,& Architectura,& Aſtronomía,uolebat q̃ doctorẽ ſimíliter linearíbus íllis uti demonſtratiónibus,& per eas,quidquíd doceret,oſtẽdere, ídcirco inquít,oportet in tuis íſtis honeſtatís ſapientię q̃ præceptis ne mínimã quídem diſcrepantíam in ueníri,qua ípſa à ſe ipſis diſcordent: quẽadmodum ueteres quoq; omnes in híſce artíbus ſeruaue re,quarum Geometría Arithmetica q̃ príncipẽ obtinẽt locum. Vt ígitur non procacẽ aut prę cípitem eſſe oportet,ut te ipſum ab aliqua ſecta denomines, ſed longiſſimi temporís ſpatio & diſcere illas & de illis ferre iudícium,ſic oẽs homines cõprobant,confitentur q̃ etiã philoſophí

magno

magno ſtudio quærenda eſſe hæc. Quare nunc iam tibi ea ſunt petenda æmulatione quadam,& F
diſcẽda,& digna,quę à te augeantur,exiſtimanda,vt & iuſtitiam,& modeſtiam,& animi magnitudinem,& prudentiã ex illis conſequare: laudant enim has virtutes cuncti, tametſi ſibi ipſis conſcij ſunt nullam ſe earũ habere: dant etiã operã pro viribus,vt aliis videantur & fortes,& modeſti, & iuſti,& prudentes: vnũ illud eſt,quod,& ſi aliis nõ videantur,tñ re vera eſſe ipſi magno ſtudio cõtendunt,vt mœroris videlicet oĩs ac triſtitiæ expertes ſint: quare huic à te rei in primis ſtudendum eſt,cui oẽs vtiq; homines ſtudẽt,prę q; omnibus aliis virtutibus vnũ hoc quærendum. Hęc igitur ego,quæ à patre documenta accepi,in hunc vſq; diem ſeruaui, neq; meipſum ab vlla ſecta denominare adhuc volui: quæ ſanè cum omni ſtudio omni q; diligentia explorata habeã,imperterritus atq; immotus ad ea omnia,quę quotidie in vita accidũt,maneo,quẽadmodũ patrẽ quoq; manere tum intuebar: ita neq; iactura neq; interitus rei cuiuſpiã, perturbatione me vlla afficiet, niſi forte id eueniat,vt oĩa,quæcũq; poſſideo,amittã: hoc enim nondũ expertus ſum. Aſſuefecit porrò me pater ẽt gloriam atq; honorem contẽnere,vt vnã nudam q; veritatẽ haberem in precio maximi q; facerẽ: video aũt quoſdã,cũ ſe ab aliquo ſperni arbitrãtur,aut cũ pecunias aliquas amiſerunt,magno ſolere confici dolore: qua ſanè de cauſa,inquibat ille,nullo tu me vnq; mœrore affectum vidiſti: porrò non dũ mihi talis pecuniarũ amiſſio euenit,vt ex eo,quod relictum foret,cor F
poris bonã valetudinẽ curare non poſſem: neq; ignominia aut contẽptio, vt quiſpiã viderit me de loco,qui mihi in meo ſenatu attributus eſt,deturbatũ: ſin vero alios, qui vituperent, alios rurſus,qui laudent,mihi contingit,vt audiam,his obiicere ſoleo,me putare eos,qui cupiunt oẽs homines habere,qui laudent,illis eſſe ſimiles,qui volunt oĩa, quęcunq; ſunt,poſſidere. Itaq; videor, inquibat,mihi ipſi,forte q; tibi itẽ videbor nihil ad hunc vſq; diẽ eſſe perpeſſus,quod magni ęſtimandũ ſit,atq; ad hoc extremũ ſine omni mœrore ac triſtitia perueniſſe: nam nec oĩbus vnq; ſpoliatus ſum fortunis,nec vlla ignominia ſum notatus: q; ſi aut bos, aut equus, aut mãcipiũ interiit, nõ tanti ſunt hæc,vt ad me perturbandũ idonea ſint,vtpote cũ egregie ſim memor eorũ, quæ me pater monere ſolitus erat: qui videlicet ſuadebat,ne ob vllã pecunię amiſſionẽ mœrore afficerer, q̃diu,quę reliqua eſſent,ad corpus curandum ſuppeterẽt: hunc enim primũ finẽ illis,quę poſſidere nẽ,ſtatuebat,non eſurire,nõ algere,non ſitim pati: q; ſi cui plura, q̃ horũ vſus poſtulat, fuerint, iis ſanè vtatur ad eas res agendas,quæ honeſtæ ſint: mihi igitur adhuc tantus pecuniarũ ſupereſt vſus,vt eę ẽt ad eiuſmodi actiones ſuppetãt. Porrò haud me latet, inquibat ille, te fortunarũ plus duplo,q̃ me,poſſidere,& ĩ noſtra ciuitate nõ mediocri honore prędituũ,vſq; adeo,vt, quę nã mœroris tibi cauſa futura ſit,nullam videam pręter cupiditatem inexplebilem. Ad hoc igitur vnum G
exercitationis genus ſpectabã,id ipſum in memoria habens,ſemper q; meditans, & conſiderans, donec ita mihi perſuaſum eſt,quemadmodum ex duplicato binario confici quaternarium.

De vitanda inſatiabilitate,quæ omnis mœſtitiæ,& mœroris eſt cauſa. CAP. 9.

ET enim conſideremus,inquit,per ociũ,cuiuſmodi vitiũ ſit inſatiabilitas: huiuſce aũt conſiderationis initiũ prębeat ea,quæ in cibis ſumẽdis verſat. Ipſum ergo hoc, quod eſt vltra, q̃ ſatis ſit,progredi veſcendo,inſatiabilitatẽ appellari aiunt: Id aũt,quod ſit ſatis, ipſa cibi indigentia metiunt: cibo aũt nulla alia de cauſa indigemus,niſi vt alamus corpus: nutriet vero corpus,ſi bene cõcoctus fuerit: bene aũt concoquetur ſi modicus: nã eũ,qui nimius ſit, crudum manere haud ignoramus: quod ipſum ſi vel ſemel eueniat,vſum eius corrũpi neceſſe eſt: nã, ſi ciborũ crudorũ mordacitate aluus cita vniuerſum excreuerit,prõfuſio vocari id genus vitij ſolet: ex quo ſanè ipſius cibi vſus corrũpitur: nõ enim ita illũ ſumimus,vt per inteſtina deferatur,ſed vt ad oẽs corporis partes applicẽt: ſin aũt eius diſtributio fiat,nec tñ ſit bene concoctus, malũ intra venas humorẽ creare ſolet. Qñ igitur in corpore noſtro didiciſti,cuiuſmodi res ſit inſatiabilitas, iã hoc relicto, ad animum ipſum te cõfer,ibi q; illius naturã inſpice diligenter,atq; in vnoquoq; rerum genere cõtemplare,ſumpto ab iis,quæ poſſidentur,initio. In his igitur multa ſunt, quæ non recte tanto cũ ſtu- H
dio appetũtur,cuiuſmodi ſunt Vniones,& Sardonyches, item q; lapides alij omnes: cuiuſmodi item eſt ornatus,quem fœminæ,vt magnum quiddam,geſtãt, iis ancillis quæ ab ipſis dum incedunt,pendent: huius generis ſunt veſtimenta aut ex auro contexta,aut ſuperuacuũ aliquod opus habentia,aut quæ,vt confici poſſint, materia indigent ex longinquis regionibus importata,qualia ſunt,quæ Serica vocãtur. Porrò alia ſunt ex iis,quæ poſſidentur,quæ ad ſeruandã bonam corporis valetudinem maxime conducunt: & hæc quidem ſatis decenter appetere parare que poſſumus: horũ prima ſunt ea,quibus & alimur, & veſtimur, & calceamur: quibus adde illud, in quo habitamus: in eodẽ genere habent, quę ęgrotantibus vtilia ſunt: verum non nulla ẽt vtriſq; conducunt,& bene videlicet valentibus,& ęgrotãtibus,cuiuſmodi eſt oleũ: horum que alia ſunt eiuſmodi,vt maiorẽ,alia,vt minorem corporibus hominũ afferant vtilitatem: itaq; iam nunc & multitudinis & poſſeſſionis eorũ finem ſeu modum te planiſſime inſpexiſſe arbitror: nã,quemadmodum vnius cubiti calceamentũ, quatenus ad ipſum finem ſpectat, inutile eſt, ita & plura duobus habere calceamẽta,vt quinq; aut decem alienum ab vſu: alia enim illa omnino ſuperſunt: vſu autem duorum cõtenti eſſe debemus: ſic duplicem quoq; veſtem habere ſit ſatis, & mancipia,& ſupellectilem. Apud nos autem,inquibat ille,nõ ſolum veſtis eſt amplior, q̃ duplex, ſed & famuli,

* διάῤῥοια

& vaſa:

A & vasa: & omnia omnino, quæ possidemus, ampliora duplicibus. Prouentum enim ex rebus nostris multo maiorem capimus, q̃ vt vni corporis valetudini inseruiatur. At enim ex istis, qui voluptarium vitæ genus, quod sequerentur, elegerunt, non nullos video non duplo modo, aut triplo, q̃ nos, amplius impendentes, sed & quinque, & decem, & triginta partibus ampliorem sumptum facientes. Est porrò alius quidam, quem tali victu vtentem intueor, quali ego vtor, rursus q̃ mœrentem ac dolentẽ, vt ego: cui tñ non singulis annis similiter res familiaris augetur. Nam, quod ad nos attinet, decima fortasse prouentuum nostrorum pars impenditur, reliquæ vero partes nouem substantiæ ipsi adiiciũtur: attamen video te ne in res quidem egregias insumere, quidq̃ audere, nõ in coemptionem, comparationem q̃ librorum, non in eos, qui scribant, exercendos, siue notis, & signis id faciant, vt citius, siue exquisitis figuris, vt pulchrius: sicut ne in eos quidem, qui emendate, recte q̃ legant. Ac ne impertientem quidem alijs quidquam te video, vti tu me videre potes, nunc seruis in vestimenta, nũc alijs quibuspiam ad alimoniam, aut ad valetudinis curationem: sunt etiã, qui me viderint quorundam æs alienum dissoluere. Ego igitur, quencunq; mihi pater prouẽtum reliquit, eum omnem relinquo: qui ex eo neq; quidq̃, quod superuacuum visum sit, reposui, neq; thesaurũ vllum congessi, neq; multis partibus amplius, q̃ impenderim, quidq̃ recondidi: tamen re
B mittentem me, ac relaxantem curas sæpius haud negaueris, sicut ipse fateris nunc̃ me tibi visum mœrore vllo affectũ. Nunquid igitur potes tristitiæ, tuæ causam inspicere, an & illius nomẽ audire à me cupis? iam ne istud quoq; tibi fieri vis? Scito igitur omnis tristitiæ, ac mœroris vnam esse causam eam, quam modo insatiabilitatem nostri, modo auiditatem inexplebilem vocant ex eo, q̃ cupiditates habeãt homines, quę neq; satiari, neq; expleri possint. Semper enim cõcupiscunt ij, qui rerum præsentium inexplebiles sunt. Proinde, si duplum quidpiam habent, triplum ilico student acquirere: sin triplum habeant, quadruplum appetere incipiunt. Atque hoc pacto nunc̃ ad eos spectant, qui pauciora possident, semper autem ad eos, qui plura, & hos ipsos superare conantur, his q̃ ipsis plura habere cupiunt. Tu igitur, inquibat ille, si hoc modo ciues omnes nostros consideraueris, nõ multos te ipso ditiores inuenies: quare facile cæteris, qui supersunt, omnibus eris opulentior, enim vero, q̃ seruis ipsis, haud dubiũ est: porrò his adde tam multas mulieres. Si igitur hi ciues nobis sint numero quadraginta millia, atq; ita tu additis illorum mulieribus, & seruis, summam feceris, inuenies te ipsum haud inficiãtem, centum & viginti millibus hominum ditiorem, attamen hos quoq; omnino oẽs volentem superare, studentem q̃ in ipsis diuitijs fieri omni ratione ditissimũ. Atqui multo satius est ciues in eo cæteris antecellere, q̃ ijs, quę nunc habeat, sit con-
C tentus: quæ quidem res in te est. Diuitijs vero præstare non virtutis, sed fortunæ est munus, quæ & seruos, & libertos facit plerunque nobis, qui generosi, & nobiles appellamur, ditiores. At vero tu etiã, si, quantum optas, assequare, hoc est, vt plus vniuersis ciuibus possideas, nõ tñ satis sis habiturus: sed ilico circunspicies, num quis in alia ciuitate sit ditior. Quòd si etiam in hoc fortunam tibi propitiam, obsequentem q̃ habueris, tum tu ad alias progredieris nationes, & ijs, quos apud illas opulentos offenderis, fieri studebis opulentior. Quare nunq̃ tu sanè omnibus ditior, sed propter immensas cupiditates semper futurus es pauper. Quòd si ipso vsu rerum metieris id, quod mensuræ, modulo q̃ tuo respondeat, iam te ipsum vnum ex diuitibus numeraueris, aut saltem ex ijs, qui eo, quod opus est, abundẽt. Ego igitur in numero horum meipsum colloco, licet, q̃ tu, pauciora possideã. Quocirca, si tibi ipsi ad hunc modum persuaseris, nulla te vnq̃ tristitia afficiet, siqd ex tuis rebus perierit: eris q̃, quatenus ad rationẽ pecuniariam spectat, beatus, vtpote cum ob pecunias tristior futurus non sis. Quòd si etiam illam, quæ ad honores appetendos pertinet, insatiabilitatem eieceris, hac quoq; in parte iucunde, ac sine molestia vitam deges: sin autem tibi non satis fuerit honorari ab ijs, qui tua consuetudine vtantur, sed velis ab omnibus omnino, q̃ sunt in ciuitate, laudari, etiã ab ijs scilicet, à quibus ignoraris prorsus, fortasse primum quidẽ ab ijs ipsis cogno-
D sci voles, tum aũt, vbi cognitus fueris, honorari: at hoc quidem velle cognosci ab oĩbus, ab immẽsa quadã gloriæ cupiditate proficiscitur: illud autẽ, quod est velle honorari, ab inani plane, stulta q̃ ambitione. Quocirca tibi necesse erit, vt nunc pecunijs quærendis inuigilanti, ita tunc ad gloriæ, honoris q̃ studium cupidinem intendẽti, ob illos, qui, cum plures sint, te neq; cognoscẽt, neque honorabunt, maiore, q̃ nunc, affici tristitia. Si igitur hæc comperta habebimus, & in his nos ipsos assidue exercebimus, sine omni molestia viuemus. At quo pacto exercebimus? nempe si cognitum habuerimus, vtrum recte sit dictum insatiabilitatem vitium esse animi pessimum. Fundamentum enim quoddam hoc est omnium cupiditatum, pecuniæ, gloriæ, honorum, principatus, contentionis. Primum igitur semper in promptu habere oportet præceptum illud, atque institutum, quo iubemur eo, quod adest, contenti esse, annexum ei videlicet, atque adhærens, quod de insatiabilitate dictum est. Quicunq; enim odio prosequetur animum insatiabilem, is eum protinus diliget, atque amplexabitur, qui sit paruo contentus. Si igitur hoc solo constat ipsum omni mœrore, ac tristitia carere, iam q̃ hoc ipsum vniuersum penes nos ipsos habetur, illud consequens fuerit, vt penes nos sit viuere sine mœrore, si modo in promptu habeamus, quod de animo tum insatiabili, tum frugi præceptum est, ac per hoc ipsum præceptum singulis diebus in singulis huiusce operis partibus nos ipsos exerceamus: quod quidem cum cæteris ex puerili disciplina con-

tingat alijs,illis,quibus in hoc fortuna non fauerit,ſerò tandem ea ratione,quam expoſui, contin- E
get.Quis enim eſt,qui nolit omnem ætatem ducere ſine triſtitia? aut quis non hoc omnibus diui-
tijs præpoſuerit,quæ & facile auferri poſſunt,& ſceleribus non nunquam redundant?

De comparanda animi libertate, ac de gratia obiurgatoribus habenda. CAP. 10.

EGo igitur & hæc,& alia multa tum illi,tũ alijs deinceps multis recenſebam:quibus omnibus
ſilico etiam perſuadebam. Vtilitatem tñ eã,quæ ex poſterioribus capitur,ſerò capiẽtes pauciſ-
ſimos quoſdam vidi. Plericꝫ enim vſcꝫadeo animi ſui affectus auxerunt, vt iam inde inſanabiles
exiſtant. At ſiquis modicis adhuc perturbationibus inſeruit,poteſt q3 aliquid eorum,quæ prius di-
cta ſunt,intelligere,vbi ſibi inſpectorem quendam ac pædagogum appoſuerit,qui ſe, vt antea di-
xi,in ſingulis rebus aliàs moneat,aliàs obiurget,aliàs etiam adhortetur & compellat ad ea, quæ præ
clariora ſunt,capeſſenda,ac ſeipſum eorum,quæ & dicit & monet,præbeat exemplum,is ſanè pote
rit & liberum & egregium ſibi animum ratione comparare. Etenim turpe eſt libertatem eam,quæ
humanis legibus accepta refertur, maximi facere,eam autem,quę & vere,& natura ipſa eſt libertas,
non omni ſtudio petere,ſed inhoneſtis atcꝫ impuris ac tyrannicis dominis ſeruire,lucris videlicet,
ac minutiſſimis quibus q3 pecuniarijs rationibus, & cupiditatibus tum principatus, tum gloriæ,
tum honoris. Quorum ſanè omnium matrem ego haud dubitauerim dicere inſatiabilitatem ha- F
bendi.Quis igitur talem in animo peſtem habẽs poſſit vnquam aut honeſtus aut probus euadere?
Aut cur non mille mortibus ſit dignus,qui non toto animo oderit talem turpitudinem? Porrò au
tem hanc ipſam multo magis & odiſſe & fugere debent adoleſcentes, qui ſe ſaluos eſſe velint: qui
ſi forte initio aſſueuerint pecuniam inſatiabiliter cupere, fieri iam vltra non poterit,vt,cum ad an-
num quadrageſimum peruenerint,ſeipſos recuperent: ſed pone,ſi magis placet, quinquageſimũ,
nequis nos, vt inhumanos,redarguat,ſicuti quendam audiui dicere,qui aiebat hoïes quidem non
paucos vinci ſolere gula,venere,gloria,honore,ſe vero,qui diues eſſet,vna re tantum,cꝫ nullius ſui
voti compos fieret.Nam is,cum ſatis diu me ſingulis diebus lætum hilaremq3 vidiſſet,ipſe interim
male animo affectus,rogauit,vt docerem,quid ſibi eſſet faciendum, ne tangeretur triſtitia. Cui cũ
ego reſpondiſſem longiore annorum ſpatio eſſe opus ad eorum vitiorum correctionem,quæ ipſe
in animo ſuo adhunc vſq3 diem aluiſſet,vociferãs,nihil te,inquit, vnq̃ vidi inhumanius: quaſi ego
videlicet,qui poſſem,ſi modo eniti vellem,ipſum q̃ citiſſime ab omni triſtitia liberare,hoc ſic illi be
neficium inuiderem. Cum tñ huic vni ex oĩbus diſciplinis nemo ex ijs, ad quos ipſa pertineat, in-
uidere poſſit.Nobis quippe expedit omnes hoïes,quibus cũ conſueſcimus, omni animi perturba- G
cione vacare: neq3 aut gloriæ,aut,ſiqua alia res eſt glorię ſimilis,eius cupiditate animum gerere de-
formatum.Quanto.n.hi meliores fuerint, tanto nobis amici vtiliores exiſtent. Rurſus igitur ad
eum reuerſus,qui ſe in verum ſtudeat virum euadere,viam quãdam communem ad omnia animi
noſtri bona monſtrabo. Oportet.n.eum,qui alteri præſit ad corrigendum,initio quidem intento
eſſe animo ad ſingula,quæ ab illo gerentur,cui ſit indicaturus,quid ab ipſo negligatur.Eſt enim in
terdum definitu difficile in ipſis actionibus id,quod in re familiari ex minutiſſima quadam ratio-
ne geritur. Quare hoc ipſum nullo modo præfiniri poteſt ei, qui nunc primum incipiat auaritiæ
morbum excidere. Porrò,quemadmodum in hoc virtus vitio proxima eſt,ita, dum ambitionem
excidere volumus,virtuti ilico finitimum vitium offendimus. Cæterum, quorum animi ſuapte
natura ad honeſtatem probitatem cꝫ feruntur,hi neutiquam pudore affici ſolent, ſi,cum ipſi iuue-
nes ſint,ſeruari q3 poſſint,alios habeant,qui ſua ipſorum peccata inſpiciant,atque obſeruent,ætate
ſcilicet prouectos homines, qui in omni vita ſua clariſſimum liberę mentis ſpecimen dederint:
quibus quidem increpãtibus neq3 reſiſtere,neq3 infenſos eſſe par eſt,ſed habere gratiam: quin etiã
eoſdem rogare oportet ſemper,vt vera dicant: & id ipſum vbi cognitum habuerint,tum conari, ſi
non ingentes illas portiones,at ſaltem minutas atq3 exiguas de grandi illa ſumma affectuum ac vi
tiorum excidere: tametſi initio per quàm arduum hoc,& cum magno labore magna q3 infœlicita- H
te fieri videbitur. Scire.n.eos oportet progreſſu temporis non ſimiliter idem habituros difficile.
Quo.n.maius rationalis noſtri animi pars in huiuſcemodi exercitationibus ac ſtudijs incrementũ
accipiet,(quatenus videlicet ſuperabuntur minuentur q3 vitia) eo facilius obſequium ac perfectio
rem obedientiam obtinebit.Nam, cum ea, quæ maxima ſunt,ratio nondũ exercitata ſuperauerit,
haud dubium eſt,quin,vbi duplicem excellentiam ſpatio temporis adepta ſit,facilius ſit ſuperatu-
ra: etenim ex ijs,in quibus ipſa ſe exercuerit,multo exiſtet generoſior,quàm prius,ſic q3 etiam illis,
quæ minora aliquanto euaſerint,abunde ſufficiet.Porrò ad futuri temporis ſpem vel alterum ho-
rum duntaxat ſatis eſſe poterat. Quocirca ipſius exercitationis initio terreri non oportebat eum,
qui in ipſa affectuum curatione parum ſe proficere ſentiret. Progrediente enim tempore magis
proficiet,ſi modo æquo animo pergat audire eum,à quo vere ametur,dicentem ſibi,quæ ſint ea, in
quibus peccet,velit q3 non videri tantum,ſed etiam re ipſa exiſtere & egregius & frugi. Hacte-
nus igitur de ratione & cognoſcendorum & curandorum animi affectuum dictum ſit: deinceps
autem ſequitur,vt de peccatis ipſis dicatur.

GALENI DE CVIVSQVE ANIMI PECCATORVM COGNITIONE ATQVE MEDELA LIBELLVS

Quem olim Iunius Paulus Craſſus Patauinus interpretatus eſt, & nunc denuo accuratiſſime recognouit.

Quid ſit & quotuplex peccatum, & quòd via aliqua, ac ratione corrigi peccata debeant, & emendari. CAP. 1.

CVIVSQ; animi perturbationũ cognitio, ac medicina ſecundũ traditam ſuperiori cõmentario rationẽ comprehenſa eſt: deinceps de peccatis ſermo inſtituendus eſt. Igitur optimũ & in præſentia initium ſumo, quod oẽs, etſi operibus non confirmant, ore tamen cõfitentur, ac illud, quid nam ſit, quod peccatũ vocant, vt nobis procedẽti oratione ambiguitas nulla relinquatur, ſermone explanabo, docebo q; vocabulũ hoc ἁμάρτημα, {quod latinis peccatũ ſignificat,} ab omnibus græcis ita accipi, vt modo ea, quæ ſecundũ iudicium non recte tamen committantur, declaret, atq; ita ad ſolam rationabilem animæ partem pertineat: modo cõmunius latius q;, vt etiam, quæ ad irrationabilem facultatem ſpectent, complectatur.

Multa deſunt in codice græco.

quid nã ſit peccati cõſenſus, oĩbus in aperto eſt: qd imbecillus cõſenſus, nõ itẽ: ſiquidẽ nõ nullis titubantẽ hũc aſſenſum inter virtutẽ vitiũ q; mediũ ponere ſatius eſſe viſum eſt: titubantẽ vero ſiue imbecillũ eſſe cõſenſum prædicant, qñ nobis ipſis nondũ ita verã eſſe opinionẽ aliquã pſuaſerimus, ſicuti illa eſt, exẽpli cauſa, in vtraq; manu, quinos eſſe digitos, aut bis duo quatuor cõſtituere: forſan vtiq; ſenẽ quẽpiã offenderis, qui in omni vita veris peccatis operã dederit, alicui ſcientificã oſtenſionẽ habenti infirme aſſentiri: ſcientia porrò geometræ de his, q̃ per Euclidis elemẽta oſtenſa ſunt, talis eſt, qualis partium eſt, bis duo quatuor eſſe: eandẽ quoq; ſcientiã & deinceps traditorum de globis præceptorum habet, quemadmodum & omniũ ſecundũ hæc reſolutorum de linearum figuris atq; gnomonicis. Quamobrẽ, ſi vel parum quis ambigat, neq; proprium ipſis conſenſum præbeat, quem cõprehenſionẽ nõ nulli appellant, hoc eſſe peccatum, vt hominis videlicet geometræ, quiſpiã iure conceſſerit. At eius, qui in vita peccet, bonis malisq; cognoſcẽdis, poſſidẽdis aut euitandis improbę opiniones falſæq; cõſiſtunt: aſſenſus videlicet aut pcliuis, aut titubãs & incertus. Hic iã igitur diſcrimen dimpẽdet, ne paruũ iuxta & maximũ peccatũ cõmittatur, ſi falſæ de bonis ac malis opinioni aſſentiamur. Secundũ Academicos planè ac Pyronæos vocatos philoſophos, eorũ, q̃ à nobis inquiruntur, ſcientificã oſtenſionem haberi negantes, oẽs, qui nunc habentur de re aliqua conſenſus, neceſſario inconſiderati ſunt ac temerarij, quin etiã & falſi eſſe poſſunt. Aiunt præterea, philoſophorũ de bonis malis q; diſcordes inter ſe pugnantes q; ſententiæ, vt veræ omnes ſint, neutiquam fieri poteſt: at oẽs forſan mendaces eſſe nihil prohibet, vt neq; voluptas bonum ſit, neq; perturbationum vacuitas, neq; virtus, neq; ab ipſa prodiens actio, neq; aliud oĩno quicquã eorũ, quæ à philoſophis enumerata ſunt. In primis itaq; eũ, qui à peccatis mundus eſſe cupiat, rei illius ignotæ, quã inuenire ſatagit, demõſtratio ſit, nec ne, cõſiderare oportet: id q; non obiter modo, ſed longo etiã tempore inter veraciſſimos hoies verſantẽ, qui naturali quadã prudentia prædĩti ſint, atq; in rationalibus diſciplinis exercitati, qualis eſt demõſtratiua methodus, ſpeculari cõueniet. Deinde, cũ quis ipſam ſe inueniſſe ſibi perſuaſerit, poſtea longo tẽporis interuallo iterum ſe ſe exercere debet ante, quàm ad maximarum rerũ inquiſitionem accedat: vt, exempli cauſa, quod nam ſit illud bonum, (id ſanè & vitæ finem nuncupant) quod comparatum fœlices nos, aut beatos, aut quod quis aliter nominare velit, efficiat.

In quot abſurda incidere illos contingat, qui de vitæ bonis & malis nulla vera methodo ratiocinantur. CAP. 2.

NOn ne igitur per deos illi, qui prius, q̃ demonſtratiuam methodũ ſe ſe inueniſſe credant, ad maximarum rerum indagationem tranſeunt, euidenter temerarij ſunt? mihi quidem vel maxime

hmõi esse videntur: perinde.n.isti affecti sunt,atq; illi,qui ante,q̃ satis se in numerorũ sciẽtia exercuisse sibi psuaserint,aliqd de supputatorijs pceptis,atq; arithmeticis enũciare audẽt. Igit, vt hos plerunq; falli necesse est,ita & quicunq; prius aliqua demõstrare conãtur,q̃ in demonstratoria methodo versati sint,quin errores cõmittant,fieri nequit. Porrò,cp nõ nulli ex his,qui falsa edocẽt,quibusdã persuadeant,sectarũ multitudo testat: sed neq; illos hæc,nisi aliqua similitudo intercederet, persuadere potuisse,cuiq; palàm est: neq; paruã hãc esse similudinẽ ,pfectò existimare cõuenit: nã alioqui facillime deprehẽsa foret, neq; lõgo tẽporis decursu nedũ à clarissimis viris,sed ẽt à vulgaribus eã argui,cõuinciq; opus fuisset. Illud itaq;,quod in re medicinali Hippocrates vsuuenire aiebat, & in philosophia accidere videtur: dicebat aũt Hippocrates ‖ similitudines vel bonos medicos in errores,difficultatesq; conijcere,vtpote nõ vulgaribus dũtaxat medicis,verũ etiã nobilissimis ob similitudines in errorẽ labentibus. Quare neq; alienũ est & in philosophia similitudines p̃claris philosophis dubitationes,errores q; facessere. Gemellorũ similitudines illi,qui cũ ipsis versari cõsueuerũt,facile dignoscũt, nõ assueti minime id facere queũt. Eadẽ rõne & illæ,quæ in rationibus sunt,similitudines, eos,qui sese nõ diu,neq; quotidie in struendis rationibus attriuerũt,p̃tereunt,quẽadmodũ & gemini fratres eos,qui nõ vnà degãt,atq; versentur,delitescere solent. Hoc vtiq; vnũ primũ est eorũ peccatũ maximũ,qui aliquid de humanæ vitæ bonis,malis q; temere pronunciant,id q; aut ex amore sui,aut apparentis sapiẽtiæ,aut iactantię,aut ambitionis causa exoritur: siquidẽ nõ nulli recte sese opinari sibi persuaserũt,nõ nulli honoris,aut simulationis causa ea proximis ,pbare conantur,de quibus ipsi dubitãt,atq; animi pendẽt: peccãt sane vtriq;,secundi scientes ac volẽtes,quorũ vitiũ ex perturbatione animi proficiscitur: primi vero nescientes,ipsorũ q; error peccatũ ,pprie dici merebit. Recte igit isti fecerint, si Æsopi mãticarũ meminerint,suas q; ipsorũ opiniones alijs examinandas cõcesserint,haud per Iouẽ talibus, quales ipsi sunt,nõ solũ in ostensorijs methodis minime versati,sed etiã aliarũ disciplinarũ, quæ Græci mathemata nominant, imperiti,quibus imbutus animus acuitur,ac delimatur,vtpote geometria, arithmetica supputatoria,ædificatoria,& astronomia. Ex his porrò non nulli neq; rhetoris, neq; id, quod maxime pręstò est,grammatici doctrina eruditi,sed adeo in sermonibus inexercitati,sunt,vt neque ea,q̃ à me dicantur audientes intelligentia assequi valeant. Quę profectò ego animaduertens,cũ aliquem sermonẽ feci,ipsis,vt dicta mea repetant,iubeo: tunc.n.re vera,quẽadmodũ asini lyrã, ita & isti ea,q̃ à me dicta sunt,neutiq; percepisse deprehendũtur: nihilominus tñ in tam audaces,vel temerarios potius euaserũt,vt ab ijs,qui prima elemẽta didicerint,eò ludibrio habiti,cp,q̃ audiuerint,recitare nequeant,nihil propterea erubescant,se ipsos tm̃ veritatem agnoscere, alios disciplinis instructos tps frustra perdidisse opinentur: verum non illis quicq̃ me profuturũ sperans in hunc sermonem diuerti. Plures.n.ipsorũ,etiã si velint,nihil iuuamenti capere,poterũt,cum neq; ætatẽ ipsam amplius disciplinis percipiendis idoneam habeãt. Quisquis vero natura prudẽs est,& eatenus primis rudimentis operam dedit,vt,quæ audiuerit,maxime quidem ore proferre statim, sin id minus, at saltẽ scriptis mandare valeat,sermonẽ hunc nostrum,sibi subsidio futurũ scito,modo sit ex toto veritatis amator. In hoc enim præter illum vis tota consistit,& primum quidẽ aptum ad veritatem natum esse: deinde optima ac liberali educatione vsum fuisse: at qui in veritatẽ explorandã minime natura feratur,& in flagitiosis,inhonestisq; studijs altus fuerit,nequaq̃ iste aut sponte cõmotus,aut ab alio concitatus veritatem vnquam appetere valebit. Quocirca neq; ego vnquam id genus homini opẽ ferre pollicitus sum. Sed,vt modo retuli,veritatis amico iter illud ostendere pro viribus conabor,quod in omni vita perquisiui: illudq; solum esse, quod proxime subijciam,mihi persuasi.

6. Epid. sect. 8. circa finem.

De adhibendo experimento in vera methodo dignoscenda quid interfit inter eos,qui ea vtuntur, & inexercitatos,& falsis sectis addictos. CAP. 3.

NAm dignum puto,vt dixi,illa edoctos,quæ de ostensoria methodo à maioribus nostris tradita sunt,in alijs rebus ante periculum facere,nunquid re vera aliquod quæsitorũ inueniant: esse q; huiusmodi rerum naturã idoneam,vt suis inuentoribus testimonium perhibeat: vt exẽpli causa, in hoc,datã rectã,aut † præceptas partes diuidere, fortassis penitus rudes, quid nam dicatur,non intelligũt. Ego vero perinde,atq; si oẽs ipsi adessent,clarius dicere incipiam. Rectam datam sermo noster intelligit,lineã aliquã rectam in superficie exacte læui propositã,præceptas autem partes ,p præsumẽtis arbitrio,si quis propositã rectã in quinq; æquales partes,aut septem,aut viginti,aut centum diuidi iubeat: nam,si tu per te methodũ vnam nactus fueris,aut ab alio edoctus vsus fueris, in quot velis partes propositã rectã, partiri res ipsa tibi testis erit,oẽs q; particulę ita diuidentibus exquisite cernentur æquales,atq; id genus oĩa problemata firme reperta sunt per ipsã euidẽtia: vt,cum dato quadrangulo circulum circumscribere,aut pariter & dato circulo quadrangulũ circum,intus ve scribere iubemur: item,cũ dato quinquangulo æquilatero,& æquiangulo circulum vt exterius circumscribamus, quis p̃cipit: si quis etenim singula hæc ea,quam didicit,methodo statim circũscribere poterit, res ipsa quæsitũ iam inuenisse testabitur. At nõ itidem,genitus ne,an ingenitus sit mundus, res ipsa testabitur,quemadmodũ neq;,finitum ne sit,an infinitũ vniuersum,aut quãtus sit maris fluctuum numerus: nullũ enim hmõi quæsitorum ex ipsa re,quæ inuenta esse videatur,dijudicari potest,quemadmodum si circulo figurã duodecim laterum æqualium,rectorum q; angulorũ circum,intus q; designare iussus id statim feceris: intus nanq;,& circũscripta figura euidenter conspicitur, sicut & circulus huic multiangulæ figuræ intus,circum q; designatus agnoscitur. Itaq;,cũ demonstratoriã methodũ inuenerimus,ad id,quod q̃rimus,nos ducit,ac testimoniũ ex ipsamet re haud obscurũ accipimus: & exin

† Al. impositas

de

A de probationes haud paruas ipſius veritatis habebimus, vt aliquando & in his, q̃ id euidenter teſtari
queãt, ea vti audeamus. Neq; ſtatim in rebus maximis à quoq̃ periculũ faciendũ eſſe exiſtimo: ſi vero
ad felicitatẽ ducentia maxima ſunt, in aliqua prius materia exerceri conuenit, quæ illorũ errorẽ, qui ſe
quęſitũ falſo inueniſſe autumant, redarguat, & veri inuentoribus ſuo teſtimonio faueat. Huiuſmodi
methodus in geometria reperitur, arithmetica, ſupputatoria, aſtronomia, & architectonica: nomine
autẽ architectonicæ, horologiorũ, clepſydrarum, hydroſcopiarũ, & machinamentorũ omniũ deſcri-
ptiones amplector, inter q̃ & pneumatica, hoc eſt ſpiritualia q̃ vocantur, exiſtunt. Hæc profectò oĩa
inuentoribus ſuis teſtimoniũ perhibent haud ſecus, cꝫ aſtronomiæ inuenta, q̃ & ipſa ex euidentibus
dijudicãtur, examinantur, & teſtimonio cõfirmantur. Solis nanq; & Lunæ defectus, & quæcunq; cir
ca fixas, errantes q; ſtellas conſpiciuntur, inter ea, q̃ manifeſte apparent, reponũtur. Manifeſtũ p̃terea
eſt ſermones noſtros omniũ illorũ animos percellere, quibus iã prouecta ætate non amplius occaſio
ſupereſt, vt in rebus illis demonſtratoriã methodũ longo tẽpore exerceãt, q̃ ipſius veritatẽ perſpicue
teſtari valeãt: aut enim, vt ꝓxime dicebã, proprio amore decepti, aut ſapiẽtes videri volentes, aut ho
noris, inanis q; gloriæ cupiditate, aut arroganti iactantia, aut auaritia perciti, non nulli ſibi ipſis, non
nulli verò alĳs ſe aliquid firmi ſcire perſuadent. Quocirca nihil mirũ fuerit in ꝓprio vnumquenq; au
B ditorio ſuis hæc diſcipulis probare: quorũ aliqui alinino ingenio ſunt, aliqui vero acri, ſed in primis
diſciplinis nequaquã exercitato: nam id genus ventoſis, atq; ineruditis præceptoribus expedit, arbi-
tror, tales habere diſcipulos: quicunq; n. natura prudens, & in diſciplinis antea verſatus fuerit, ipſos
ilico floccifecerit, ſicuti & ego, adhuc adoleſcentiæ annos nõ egreſſus multos doctores cõtempſi, qui
nõ nulla demõſtratis ſcientifice in geometria repugnantia oſtendere audebant, neq; demõſtrationis
ſimulachrũ, quod eſſet, vnquã cognouerant. Siquis igitur veritatẽ exploraturus prius arrogantẽ ia-
ctantiã, nimiũ ſui amorẽ, honorũ, & gloriæ immoderatã libidinẽ, apparentis ſapientiæ cupiditatẽ, atq;
auaritiã ex animo ſuo extirpauerit, iſte planè ad ipſam perueniet nõ mẽſibus modo, ſed annis multis
poſtea, cũ ante ſeſe exercuerit, atq; placita ad beatitudinẽ, & ad miſeriã ducere valẽtia indagauerit: il-
lis verò, quas dixi, perturbationibus furentẽ, ac debacchantẽ ad tam longũ iter pigrũ, atq; impeditũ vi
deo: at illos quidẽ odio proſequor, qui inſidiatorẽ, calumniatorem q; efficiũt: hmõi enim vitĳs ſuos
ipſorũ diſcipulos præoccupare, ac inficere ſolent, vt neq; id genus ſermonibus, quales nos hactenus
fecimus, aures vnquã præbere æquo animo poſſint. Sanè oppido facile eſt præceptorẽ graui, ac ſeue
ra facie dicentẽ imperitis adoleſcentibus perſuadere ſe præeunte expeditiſſimũ eſſe ad ſapientiã iter
ſm Cynicos vocatos philoſophos: ſiquidẽ & iſti placita ſua breuẽ eſſe ad virtutẽ viã contendunt: at
C ipſorũ non nulli ſententiã hanc damnantes non ad virtutẽ, ſed per virtutẽ ad beatã vitã cynicã philo
ſophiã iter eſſe confirmant: cæterũ non nulli verius ipſam declarãtes imperitã iſtorũ hominũ temeri
tatẽ ad inanẽ iactantiã breuẽ eſſe viã teſtantur. Itaq;, vt Cynici oẽs, quos vitæ noſtre tempore conſpe
ximus, ita & eorum quidã, qui ſe philoſophos ꝓfitentur, euitare ſe in rationali contẽplatione exerci-
tationẽ nõ eũt inficias: deinde, cũ à nobis diſceſſerint, cũ vulgaribus hoĩbus, caprarũ videlicet, boũq;
paſtoribus, foſſoribus, atq; meſſoribus congredi indignũ putant, ꝙ ſcilicet ea, q̃ à ſe dicantur, iſti, vt-
pote in ratione differendi nunquã verſati, minime aſſequantur: id q; nimirũ inſolenter faciunt, perin
de atq; ſi ipſi vnquã in primis ſe diſciplinis exercuiſſent, ac non repente de vitæ fine, de bona atq; ad-
uerſa fortuna à præceptore demonſtratorios, vt ipſe credebat, ſermones audiuiſſent, ipſiſ q; eo, ꝙ nõ
eſſent exercitati, fidẽ adhibuiſſent: q̃ planè ĳs, vt dixi, ob falſarũ, verarum q; rationũ ſimilitudinẽ cau-
ſæ falſorũ decretorũ exti terũt. Similitudines aũt exacte illi dignoſcunt, qui ſingulas integras, cõmen-
tationes diligentiſſime tractauerunt: at, qui repente materiã aliquã nõ exercitata ratione dijudicare
aggreditur, nullo pacto falſas à veris argumentationibus diſtinguere, ſeparare q; valebit. Huiuſce rei
manifeſto indicio ſunt vocata ſophiſmata, quæ rõnes quædam falſæ ſunt ad verarum imaginẽ doloſe
conſtructæ. Harũ mendaciũ ex concluſione, quę vera non eſt, aperte deprehenditur. Quoniã vero fal
D ſæ rationes, aut ſumptũ aliquod falſum, aut concluſionẽ haud recte illatã habeant, neceſſe eſt, & hæc
in ſophiſmatibus haud ita facile cõſpicua ſunt, ab illis, qui in diſſerẽdo ſe nõ exercuerũt, vix vtiq; de-
prehendi poterunt. Igitur cũ rationẽ mendacẽ eſſe concedamus, ꝙ oĩbus concluſionis mendaciũ eui
denter pateat, nihilominus inexercitatos nodi ſolutio prẽterit: quocirca tutius iſti, cautius q; egerint,
ſi rationes oẽs ſuſpectas habuerint, nulli q; prius aſſenſerint, cꝫ ſe falſarum, verarum q; rationũ ſimili-
tudines exq̃ſite diſtinguere poſſe ſibi perſuaſerint, alios q; ſibi q̃ſtiones ꝓponere patiant, volentibus
ipſorũ eruditionis periculũ facere permittentes. Num aliud igitur cõſulunt, cꝫ ꝙ diſcipulis, vt ſe in ſo
phiſmatũ diſſolutione exerceãt, p̃cipiunt? Quæ nihil aliud, vt antea dicebã, prorſus fuerit, cꝫ inter ve
rã, falſam q; rõnẽ ſimilitudinis agnitio. Neceſſum itaq; ſit verarũ prius argumentationũ naturã didi-
ciſſe: in ĳs nanq; verſatus, ipſarũ ꝙ ſpẽm exacte iuxta, celeriter q; ꝓcipere aſſuetus, haud ægre ẽt falſas
cognouerit. Ego nẽpe id re cõmõſtraui, cũ adoleſcẽtes in diſciplinis verſatos veras rõnes cognoſcere
edocui, & alicui ex p̃ſentibus, cui libuiſſet, vt aliqđ ipſis ſophiſma ꝓponeret, iuſſi. Ipſi. n. ſophiſmatũ
abſurditatẽ deprehẽderũt, q̃ aut in figuræ nõ ſyllogiſticę incõcinnitate, aut in ſumptionũ falſitate po
ſita eſſet: atq; ita iſtis inanis ſapiẽtiæ noĩe p̃ditis, iſtis, inq̃, ſenioribus ſophiſmata explicare nequeunti
bus euidẽter patuit id ipſis incõmodi ex verarũ rõnũ ignoratiõe ꝓuenire. Quo fit, vt ſummopere dã
nari mereant̃, eo, ꝙ ex temerario aſſenſu miſerã degant vitã: falſam. n. de vitæ fine opinionẽ ad miſe-
rias, calamitates q; ducere oẽs teſtant̃: iſti vero hoies quidẽ ſunt in diſcernendis veris, falſiſ q; rationi- † *Al. ignora-*
bus nunq̃ exercitati, interdum non nulli opinionis alicuius veritatem † intelligere ſe credentes, con- *re.*

tingentẽ quidẽ rationẽ ſe dixiſſe ignorant,ac tanq̃ ſenſibus,quæ opinantur,euidenter appareant,nos E ſequi,& abſq; demonſtrationibus credere iubent: interdũ vero, cũ ſola indicatione oratio egeat,demonſtratione ipſam cõfirmare nituntur,atq; ita ſanè,quo differat demõſtratione egens ab eo,quod primario,atq; ex ſe notũ eſt,ignorantes,nihilominus tñ de rebus,quibus magna contẽplatione opus eſt,temere loqui aggrediũtur. Atqui in his erroribus multi,qui iamdiu in philoſophia cõſenuerunt, inuoluti ſunt. Quid igitur,proh Iuppiter,iſtorũ ne inſcitia,apparens q; ſapiẽtia tibi facile curari poſſe vĩ? An & ille etiã,qui trienniũ,aut quadrienniũ pduro tumore doloris ſenſu carẽte laborauerit, vnq̃ ſanabitur? Nunq̃ profectò ſenũ iſtorũ animũ inſcitiæ,apparentisq; ſapientiæ ſcirrho triginta iã, & quadraginta annos occupatũ ad ſanitatẽ redire poſſe crediderim: at,ſi velis,fac id poſſe fieri: deinde,dierum ne ſpatio,an mẽliũ,an annorũ hmõi ſcirrhi curatio egeat,æſtimato. Itaq; neq; amplius admirator,quã ob rẽ multos iſtorũ,qui ſe philoſophari pdicant,neq; alloq,neq; cũ ipſis diſputare dignũ exiſtimo: oẽs.n. priuatos hoies,natura prudẽtes,ea q; diſciplina inſtitutos,q̃ iampridẽ à Græcis probata eſt,iſtis meliores,præſtãtiores q; cognoui. Facile enim,quæcunq; ſe euidẽter cõſequuntur,agnoſcũt: iſtos vero altercãtes,aut,q̃ placitis ipſorũ aduerſentur,percipere diſſimulãtes plerunq; expertus ſum. Porrò,cũ millies olim cũ pleriſq; philoſophorũ,quæ quenq; propoſitũ finem vita cõſequatur, diſputauerim, alij quidem oẽs,q; primis rudimentis optime inſtituti ſint, acutum ingenium habent, F ipſi q; viuendi modum concordem ſuis placitis dicebãt,ſermonẽ q; noſtrũ recte intelligebant,at reliqui in quadam inani ſapientiæ opinione (vt ſupra poſui) ad ſenectam vſq; verſati ſoli contraria ſentiebant: deinde,cum ab oĩbus præſentibus deriderentur,ad conuitia,iurgia q; ſe conuertebant.

Quid inter peccatum,ac perturbationem interſit. CAP. 4.

VErũ,q̃ à nobis ſæpius vnà cum multis viris de quoq; pro ſingulis finibus,vitæ genere explicata ſunt,in alijs habes cõmentarijs tradita: multa q; errorũ,quos iſti committunt, exẽpla in illis ſcripta ſunt. Nam,quæcunq; iſti diuerſis ſectis addicti † vitã corrumpentes inter ſe cõtraria faciunt,ac dicunt,ex falſo iudicio prouenĩunt, perſpicuũ q; eſt oĩa & male fieri,& peccata eſſe,quæcunq; in qualibet ſecta errata cõmittuntur: ſiquidem veridica ſecta non finẽ ſolũ,verũ ẽt genus vitæ fini illi conſentaneũ adinuenit. Quamobrẽ,quid inter peccatũ,perturbationem q; interſit, hinc apertiſſime diſcere liceat. Aliqs,exẽpli cauſa placitũ hoc inſtituerit,hoĩes iuuare tanq̃ verũ,ac perfectũ,aliqbus bene facere,cæterũ ille aut ſomno,aut ſocordia,aut voluptatibus,aut aliquo id genus alio impeditus,ſubuenire afflictis neglexerit,ex quadã perturbatione errauit. Alius vero quiſpiã ſibi tm̃ voluptates,curarumq; vacuitatem cõparare ſtatuẽs,ac propterea ciuibus ſuis,aut domeſticis iniurijs affectis auxilium denegans,ex praua opinione profectò,non ex aliqua perturbatione peccauit. † Multorũ ſanè peccatorũ G falſa de cuiuſq; vitæ fine opinio fons,& origo eſt: ex ea.n. tanq̃ ab radice quadã ſingula peccata exoriuntur: poteſt tñ aliquis de vitæ fine recte ſentiens in aliquo particulari conſecutionẽ haud intelligens aberrare: cæterũ tibi,(vt proxime dicebã) actiones vitæ ſingulis finibus cõgruentes in alijs commentarijs latius enumerauí: in pręſentia peccatorum ſola capita perſtringam, quæ & repetere ſatius eſſe duco, vt propoſitorũ cõpendium quoddam facile memoriæ mandandum cõficiam: quandoquidem.n. in finis contẽplatione fœlicitatis humanę pręcipuũ firmamẽtũ ponitur, haud abre in ipſum inueſtigãdum oẽs incubuerũt: de quo,qui ſe ipſos magni fecerũt,prompte ſententiã ſuam tulerunt: prompte autẽ ſententiã tulerunt,aut oẽs,aut vno tm̃ excepto: quem ipſum neq; in confeſſo eſt id feciſſe,ante,q̃ de demõſtrationibus iudicatum ſit,ſintne re vera demõſtrationes,an illi ita eſſe viderentur. Hominẽ igitur ,ppria peccata obſeruantẽ,atq; animaduertentẽ illud ipm̃ in primis cogitare oportet,iuſtũ eſſe oĩno,eos curioſe,diligẽter q; audientẽ,q̃ ſeſe quæſita oſtenſione probauiſſe arbitrantur, poſtea ipſa dijudicare conari: atq; iterum hoc loco cũ ab ipſis acceperit, quẽ in orationibus iudicem veritatis ſtatuant, deinde iterum hæc ipſa ſecum, vt ſeſe habere oporteat, reputans, conſiderans q;, nunquid ipſi rurſum iudicandi inſtrumentum altero egens inſtrumẽto intelligant: deinde poſt illud rurſum alio,id q; ne in infinitum protrahatur, ſuſpicatus valde caute longo temporis ſpatio vnà cũ H viris,qui ipſi maxime veridici videantur, ita primum omnium iudicandi inſtrumentũ contẽpletur, quod ſcilicet altero inſtrumento non egens inuenire opus eſt,inuentum q; omnibus hoibus oſtendere: id vero & abſq; dijudicatione indicare poſſe palã eſt,eandem q;,quã oĩs demonſtratio, vim poſſidet: atq; ita,quod ſupereſt,in ipſum reſpicientem oĩa ad id particularia redigere conuenit,quod ſanè reſolutionẽ non nulli philoſophi vocauerunt,veluti aſcenſum quẽdam ab his,quę media ſunt,ad primariũ iudicationis inſtrumentũ: vtpote autẽ in re valde difficili,quemadmodũ opere plerunq; didiciſti in iſtis vano ſapientiæ nomine prædítis,petulantibus,ac ludibrio habitis propterea, q; neq; vulgaria quęſita ad primum illud inſtrumẽtum iudicandi redigere valeant. Sibi ipſi eum conſtare oportet,qui ſcientiæ capax eſſe velit,atq; in multis ſingularibus,quæ ipſam inuentam eſſe teſtari poſſint, vt antea dictum fuit,ſeſe exerceat: huiuſmodi ſunt autem ea,quæ in arithmetica,linearum q; ſcientia habentur,quibus veluti fundamentis aſtronomia,& ars architecturę nituntur.

† Al. per totam vitam.

† *Quod de vitæ fine falſa opinio multorum peccatorum initiũ ſit.*

Declaratio veræ methodi per exempla mathematica,ac aduerſus eos,qui ab ea deficiebant. CAP. 5.

AGe enim,vt declarãdi cauſa ex architectura exemplũ aliquod promam cũ vrbs cõditur ipſam habitaturis ,ppoſitũ ſit non per coniecturas,ſed exacte quotidie ſcire velle,quantũ diei tẽporis iam elapſum ſit,quantum q; vſq; ad ſolis occaſum ſuperſit: id problema ſanè in reſolutoria methodo ad princeps illud iudicatoriũ redigi opus eſt,ſi quis ipſum, quo dixi,modo in gnomonica tractatione inuenire debeat, rurſum q; ex illo per eandem viam, ſed contrario modo proficiſcendo componere:

A nere: quẽadmodũ & hoc in eadẽ tractatione didicimus. Porrò in hũc modũ cõmuni generali q̃ꝫ via cõperta, nobis ꝙ cognoſcẽtibus ex huiuſmodi lineis tp̃is partiũ dimenſionem fieri neceſſum eſſe, ad corpora deinde trãſire cõuenit, linearũ deſcriptionẽ, vocatumq̃ꝫ gnomonẽ ſuſceptura, ac primũ veſtigare, quæ corporũ figuræ ad inuentam deſcriptionẽ idoneę ſint: deinde in illis ſingulis, qualis nã hęc deſcriptio fieri poſſit, ex reſolutiõe cõpoſitione q̃ꝫ inuenire. Ac poſtea, q̃ rõnalis methodus euidentẽ nobis ꝓpoſitorũ inuentionis confirmationẽ præſtiterit, mox ad ea exequẽda, quæ per ipſam inuenta ſunt, accedentes, iterũ conſiderabimus, quo modo depingendi corporis ſuperficiẽ planã, æquabilẽ q̃ꝫ reddemus: hoc deinde per reſolutionẽ, & cõpoſitionẽ adinuento aliquod hmõi corpus fabricari per inſtrumenta ipſum lineis deſignare tentabimus: iterũ q̃ꝫ ex reſolutione ac cõpoſitione eo comperto eiuſdẽ ſpeciei corpora, qualia nos methodus edocuit, conſtruere enitemur: cum q̃ꝫ poſtea in multis deinceps figuris delineatio facta, hominibus q̃ꝫ, vt re experiantur, diuulgata fuerit, iam id, quod à principio ꝓpoſitum fuerat, factum eſt. Quãdo enim prima linea primũ ſolis radium excipit, itidem & poſtremũ vltima, atq; hoc in oĩbus ſolaribus horologĩjs depictis apparet, iam ꝓfectò vnum quoddam euidens indicium, ꝙ res ꝓpoſita inuenta ſit, habebimus: item verũ alterũ, cum oĩa delineata corpora inter ſe cõcordant, nec nõ & tertiũ inueniemus cũ æqualis aquæ fluxus ipſis reſpondet. Hoc etenim
B depictorũ horologiorũ veritatis iudicatoriũ futurum ratio adinuenit: quod dico aũt huiuſmodi eſt. Vaſculũ ex quauis materia cõflatum perforato, primum q̃ꝫ ſolis radiũ, intuitus aquæ mundæ imponito, deinde, tibi cũ pictum horologiũ primã horã præterĩjſſe nunciauerit, tu, quãta vaſculi portio aqua impleta fuerit, adnotato, ea q̃ꝫ effuſa iterũ vaſculũ eidem aquæ ſtatim imponito, &, cũ ſecundam horã ſolare horologiũ ſignificauerit, vaſculũ aſpicito: poſtea, cũ aquã in ipſo ad eandẽ partẽ peruenĩſſe, ad quã & prima hora peruenit, inueneris, adnotato celeriter, & exhauſtum vaſculũ iterũ in eandẽ aquã immittito, ac rurſum obſeruato, num, quoad tertiã horã horologiũ indicauerit, ad eundẽ vaſculi locũ aqua peruenĩat, ad quem prima aut ſecunda hora peruenerat: quod ita factũ eſſe inueniens, exhaurito vaſculũ, & iterũ ad quartã vſq; horã in aquã demittito, item q̃ꝫ ad eandẽ vaſis partẽ aquam aſcẽdiſſe cõſpicatus, ipſam ſtatim effundito, denuo q̃ꝫ in aquã demiſſo vaſculo quintã ſimiliter horã explorato, cum q̃ꝫ & in hac ad eundẽ locum aquã peruenĩſſe cõpereris, deinde in ſexta & reliquis deinceps vſq; ad duodecimã, ſi prorſum ita fieri cognoueris, recte depictũ eſſe horologium tibi perſuaſeris, q̃quidem propoſitũ demõſtrauit: ꝓpoſitũ erat aũt, in duodecim æquas portiones totius diei tp̃s eſſe diſtributum. Porrò numerũ hunc tanq̃ oĩum vtiliſſimũ delegerunt, dimidium. n. continet, & duplum. & quartũ, & ſextũ, & duodecimũ, quæ nullus alius poſt ipſum numerus vſq; ad vigeſimum quartũ con
C tinere videtur. Hunc ſanè tanq̃ † exiguũ repudiarunt, & duodenariũ numerũ veluti cõmoderatũ iudicantes in tot particulas totius diei tp̃s diuiſerunt. Hanc aũt partitionẽ ex vſu eſſe alĳ multi et Romani ipſi experientia cõprobantes, atq; vtentes oſtendunt: ſiquidẽ hæreditatem oẽm, cum teſtamentum condunt, in duodecim portiones diſtribuunt: & ponderũ ac menſurarũ, quibus in vita opus eſt, plurimas in duodecim partes diuidũt. Tu vero, ſi iubeas, tibi per methodũ horologiũ depinxero, ac deinde, ſiue in duodecim partes, ſiue in aliũ quempiã ſequentẽ numerũ integrũ diem partiri volueris, in illo profectò id, quod propoſueras, itidem factum eſſe cõperies, q̃n & perforatorũ vaſculorũ mẽſuræ reſpondeat, & oĩno inter ſe depicta horologia cõſentiãt eo, ꝙ vltimæ in ipſis lineæ diei fines concludant. Ad hunc ſanè modũ & vaſculi, quod græci clepſydrã vocãt, fabricã ratio methodo reſolutoria veſtigans inuenit, cuius iterũ experimentũ vel plebeĩjs hoĩbus euidens eſt. Summa. n. eius linea duodecimã horã ſignificãs excelſiſſimũ locũ hẽt, qua parte clepſydra lõgiſſimum diẽ dimetitur: breuiſſimũ vero, vbi linea breuiſſima eſt: inter vtranq; media eſt, æquinoctialẽ diem q̃ declarat: ac deinceps quartã pertranſiens perinde oẽs anni dies metieris: quod in medio intereſt vſq; ad æquinoctialia foramina in clepſydræ labro, tibi p̃dictos quatuor dies ſignificabit: à quibus foraminibus poſt id, quod lõgiſſimũ diẽ ſignificat, inuenire ſcilicet incipiã, vſq; ad quã partẽ altioris in clepſydra lineę hora duo
D decima tranſacta, aqua peruenĩat: poſt illa vero itẽ tertia à duodecima cõuerſione dies tibi declarabit, deinceps et quartã percurrens eodẽ modo oẽs anni dies vnã illã in clepſydra lineã, quam celſiſſimam eſſe dixi, dimetientẽ reperies: quinetiã & alias lineas, quæcunq; excelſiſſima inferiores ſunt, alias horas metiẽtes inuenies, quartã quidẽ à duodecima: omnibus anni diebus vndecimã horã ſignificant ſm eius differentes partes, vt de ſuprema antedictũ eſt: ſequentẽ aũt quintam, aut ſextã horam ſm diuerſas partes ſignificantẽ, atq; itẽ ſequentẽ ſeptimam, octauã, aut nonã, ac reliquas vſq; ad imã lineã, horã primã te inueniſſe in ſolaribus horologĩjs clepſydra iam aquæ plena tibi patefit: quemadmodũ & quarta, & reliquæ vſq; ad duodecimã inter ſe quidẽ æquales ſingulis quibuſq; diebus apparent, ad alias aũt aut præteritas, aut futuras relatæ inæquales: deinde methodum hanc inueniens nõ cupiuiſti, heus tu, quid ſit, cognoſcere? non ne tuam inanẽ ſcientiæ perſuaſionẽ percepiſti, qui, propoſita hęc cũ neſcias, non per anni ſpatiũ, aut, rectius vt dixerim, nõ in omni vita inuenire valeas? Neq;. n. hæc vnius hominis vita adinuenit, ſed paulatim linearũ ſciẽtia prouecta eſt: primo quidem elemẽtaribus in ipſa ſpeculamentis ab aliquo veſtigatis: poſtea, cũ hæc inuenta ſunt, poſteris hominibus deinceps contemplationẽ illam ſummopere admirabilem, quã reſolutoriã nominari dixi ad illa adĳciẽtibus, ſe ſe q̃ꝫ in ipſa & alios, qui voluerint, c̃p diutiſſime exercentibus: neq; tñ aliquod huiuſmodi manuariũ opus, qualia hactenus de ſolaribus horologĩjs, atq; clepſydris declarauimus, oſtendere potuerunt. At neque temerarĩj erant, neq; arrogantes, qui huiuſcemodi res indagabant, quales iſti, qui ſapientiam ſe quærere, aut inueniſſe gloriantur: illi aũt veriſſimo ſeſe honore decorantes, facultatem, quam

† Al. longum

*

in anima optimam habebant,exercere,& ad finem perducere cupiebant, rationabilem ſcilicet dico, E
qua exercita ta,& bonum habitum ſibi congruentem adepta lõge maiores voluptates,q̃ illi,qui cor
poris voluptatibus obſtricti ſunt,accipiunt.Nulla etenim alia facultate ab hircis,vermibus,porcis,pe
cudibus,atq; aſinis diſtamus: neq; vlla alia contemplatio ingenui viri animum vehementius, q̃ hęc
reſolutoria facultas,oblectat,cũ præſertim in ipſa quiſpiã magnos progreſſus fecerit: inter initia ve-
ro,quemadmodũ & alię ferè oẽs diſciplinę,laborioſa eſt. Quòd ſi nihil etiam delectationis afferret,cũ
tñ in rebus maximis nobis vſui futura ſit,in ipſa exerceri optimum fuerit: cum illud præcipuũ(vt mo
do diximus) habeat,vt,quantam voluptatẽ afferat, res per ipſam inuentæ declarẽt: quod in his, quæ
à philoſophia indagata ſunt,neutiquam repertum eſt.Quocirca eis,qui in ipſa temere nugañt,impu
dentes eſſe licet: neq; n.vt qui horologium,clepſydram ve haud recte deſignauerit,à re ipſa euidẽter
coarguitur,ſic & philoſophiæ præcepta euidenti argumento refutantur, verum, vt quis voluerit, ei
dicere licet,cum ſemel impudens abſq; rationali methodo ab ipſis rebus ſeſe edoceri affirmat. Quòd
ſi eos ſolos res vocẽ adeptæ allocutæ forent,haud ab re ſeſe iactarent,ac gloriarentur: at,cũ res ſileant,
neq; nos,neq; illos alloquantur,iam ſatis patet ſolam,quę in nobis eſt,rationabilẽ facultatẽ rerum na
turam exploratũ ire. Res igitur inuenire potens,id prius in rebus euidenter hoc teſtantibus demon
ſtrato,& methodum nobis dicito,cui omne problema reſolutorie ſubĳciatur,ac verarum,falſarum q̃; F
rationum ſimilitudines prius diſtinguens oſtendito,vbi vitium deprehendere liceat,in rebus autem
obſcuris non amplius fide dignus fuerit. Omnia hæc homines recte dicta eſſe conſentiunt, præter
iſtos temerarios,& falſa doctrinæ perſuaſione inflatos,quibus ad veritatẽ via neq; longa admodũ eſt,
neq; eiuſmodi,qualem Heſiodus ad virtutẽ eſſe cecinit,ſed breuis ac plana,aut potius nulla eſt. Nem
pe,ſi res ipſæ naturam ſuam oẽs homines edocent,nõ opus eſt in rationalibus methodis ſeſe exercen
tes fruſtra operam,& oleum perdere. Non ne igitur ò maxime cunctos ſapientia excellere vobis ipſi
perſuadentes,hoc ſaltem nobis alĳs,qui nondum ſapientiã veſtram aſſecuti ſumus,eſſe perſpicuum
conceſſeritis,omnes homines oportere omnium rerum veritatem cognoſcere,quandoquidem ipſa-
rum natura ſe ipſam patefacere abunde valet? Tergiuerſantur iterũ,cum ita fuerint interrogati: non
omnes q̃; aiunt à rebus edoceri.Qui nam igitur ſint iſti,quos res ipſæ edoceant,nobis iterum percon
tantibus,ſe ipſos ſolos aiunt: quid.n.aliud reſpondere queant,iactantiam ſcilicet, quam initio profeſ
ſi ſunt,tueri conſtituentes? At profectò nos iſtis de ſe,quicquid velint,pronunciantibus nequaquã
credimus: cur.n.proh dĳ immortales, ſolis his res ipſæ naturam propriam declarauerint? Num id-
circo,quia nihil ex primis diſciplinis perceperunt? Sed hoc merum mendacium eſt: alĳ etenim ple-
* riq; ne illas quidem vlla ex parte delibarunt.Quòd ſi rationabilem animæ vim in diſciplinis exercuiſ G
ſent,effectus id eos poſſe facere teſtaretur: atqui nondum eiuſmodi contemplationem attigerunt.Di
cent autem forſan ſolos ſe perſpicaces à natura creatos,atq; res cõgruenter cernere, quemadmodum
Lynceus ſubterranea intuebatur. Quid igitur,ſi adeo acri,admirabili q̃; ingenio ſunt,in id genus,p
poſitis excutiendis,quorum inuentio veridicos eſſe inuentores manifeſtat,planè ridiculi conſpiciun
tur? Nullum.n.eorum quiſquã ipſorum vnq̃ inuenire potuit: quin & eorum inuentoribus declaran
tibus,ac edocẽtibus alĳ ſanè diſcunt,iſti vero ſoli,& inexercitati,& ingenio tardi percipere nequeũt:
* deinde me prouocãt,atq; aliquis ex ipſis forte me intellexit,nõ tñ,quod dixi,recitare valet. Quę nam
itaque cæcitas in propriis dignoſcendis vitĳs hac iſtorũ ignoratione maior eſt,q̃ vulgaribus homini
bus ſeſe rudiores cum videant ad ea percipienda,memoriæ q̃; mandanda,quæ ab arithmetica, geome
tria,architectonica, aſtronomia q̃; reperta ſunt,poſtea philoſophiæ locos adeo facile exploratos ſeſe
habere cenſeant,vt res ipſas ſeſe oſtendere abſq; demonſtratione,rationali q̃; methodo cõtendere au-
deant? Porrò,q̃ ſponte inter ſe adulentur,neq; veritati inueniendæ operam nauent,ex eo ſcire licet,
quòd de re aliqua ſinguli inter ſuos tantum diſcipulos diſſerunt,omnes q̃; alios tanquam aberrantes
calumniantur,atque vituperant.Ego vero,ſi in vnum eos locum cogere velim,id non ferunt,ſed ſta-
tim verecundiam prætexunt,neque ſe coram hominum multitudine ſermonem facere poſſe confir- H
mant: nihilominus ſingulis diebus ipſorum alius viginti auditores habet,alius triginta, & non nun
quam plures,neque inter illos dicere erubeſcunt. Verum ego,ſi tres aut quatuor eorum collegio in-
tereſſe voluerim,exempli cauſa Platonicos quatuor,tres aut quatuor Epicureos, totidẽ numero alios
Stoicos,& Peripateticos,ad hos,tres Academicos,aut vocatos Scepticos, hoc eſt, conſideratiuos, vt
omnes ex philoſophia viri vicenarium numerum expleant,præterea vltra enumeratos,ſi totidem ad
ſint,qui rationalem potentiam in mathematicis exercuerint,ſed philoſophicos ſermones ignorent,
tunc nullus iſtorum eiuſcemodi virorum conſpectum ſuſtineat.Quòd ſi non nunquam ab homini-
bus nulli ſectæ addictis,in dicendo autem exercitatis coacti eiuſmodi hominum cœtibus intereſſe nõ
recuſent,dũ iſti inter illos altercantur,ſuas q̃; rationes conglomerant,multoties aliquis geometra ſu-
peruenit,acceſſerunt & medicorum non nulli,& alĳ quidam dicẽdi ſtudioſi,et mathematicis diſcipli
nis inſtructi,eas quidem,vt quæſtũ facerent,exercentes,& nulli in philoſophia ſectę inſeruientes : at
que tunc,vt mihi moris erat, ab ĳs petĳ,vt iſtorum philoſophorum rationes dĳudicarent: tum eorũ
quidã optime controuerſiã ſedari poſſe,inquit,ſi in id,quod mundum continere iſti aiunt, vacuũ pro
fecti experiantur,nunquid in eo poſitum corpus vna in ſede manere, an & ad alium quoque locum
transferri aptum ſit. Alĳs quidem omnibus hæc dicta placuere, ſoli ipſi inter ſe nobiſcum q̃; rixari
non deſtiterunt,probabiles rationes à neceſſariis diſtinguere nequeuntes. Poteſt enim corpus in
vacuo vno loco manere,poteſt & non manere,neutra ſecta neceſſariam oſtenſionem habente.

A *In eos, qui temere, & inconsiderate, nulla que adhibita methodo aliquid pronunciant.* CAP. 6.

SEd iã mihi tempus aduenisse videtur, vt & ego aliquid in medium afferam, parum sanè sperãs ab istis suam inanẽ scientiæ persuasionem relictum iri: neq; tñ id ipsum exiguum esse duxi, ipsam videlicet non intẽtatam relinquere. Id igitur ab oĩbus conceditur, oẽm demonstrationem ab euidentissimis inchoari, sed ilico primus ab ipsis ad ignota transitus ab Academicis, & Cõsideratiuis appellatis philosophis non concedit: inter nos vero id conuenit, q̃ aliud inuenimus, quod illorum ambiguitatem auget. Cum.n. ex euidentibus aliqua intelligentię, aliqua sensui euidentia sint, inter se non nunquã hæc pugnare videntur, atq; in primis hoc ipsum hoĩe exercitato eget, hæc neutiquã inter se dissidere ostensuro. Secundũ ab hoc maximũ est, quę euidenter clara sunt, à non euidẽtibus internosse, quidã enim temere, non dũ clare apparentibus perinde, ac talia sint, assentientes, fallunt. Sed quid mireris, inquies, id in rebus intellectui claris temerarijs hoĩbus accidere, id ipsum cernens & in singulorum sensuum actionibus quosdam cõmittere, cum ex longiore, s. interuallo, q̃ę vidẽdi requirat potentia, aliquem accedentẽ intuiti? Exempli causa, Dionem esse, qui accedat, tanquã exacte cõspicati affirmant: atqui iste propius accedẽs interdũ non Dion, sed Theon esse visus est. Itaq; si procul, & prope visorum imago non differret, minime de his, quæ procul aspiciunt, inter se dissidentes, neq; redar
B guerent vnquã, neq; redarguerentur: sin alia vero est prope visorum, alia non prope visorũ actio, vt illis, qui propius intuentur, notum est, haud iniuria non nunquã decipiũtur. Hoc igitur ante oĩa memoriæ mandato, ante, q̃; ad intellectui manifesta pertranseas: ne & tu incõsiderate q̃nq; pronũcies, & aliquod visibile procul accedens equũ esse, verbi causa, dicas, quod, propius cum fuerit, Theodorus esse cognoscatur: aut potius te in omni vita ab hmõi tam facili assensu abstineto, quem procidẽtiam, & temeritatem noĩant. Mihi sanè id tm̃ de me tibi dicere liceat, nullus me vnquam ita deceptum esse ostendere poterit. Ab adolescẽtię nanq; temporibus ita me semp assuefeci, vt tam in his, quæ sensui, q̃ in his, quæ rationi manifesta vident, ab inconsulto & præcipiti assensu cauerẽ: ad quæ trãsiens iam tibi iterum in memoriã reuocare, hortari q̃ decreui, vt nulli falso fidẽ habeas, vt quotidie permultos amicorum alicui, quęuis loquenti assentiri, video: q̃ si duo, tres, aut quatuor idem dixerint, non renituntur: sed, cum vni assensi planè fuerint, idem tribus, aut quatuor dicẽtibus temere assentiunt: neq; illud perpendunt, vtrum istos oẽs ex vna cõi causa verum dicere, aut contra ex vna cõmuni causa mẽtiri liceat. Satius igit fuerit hic cunctari, quẽadmodum & ego facere soleo, & si q̃ maxime derisorem me, & incredulum amici mei temere assentientes noĩant. Igitur non nulli sunt, qui, cum aliquem peregre aduenisse de quopiam audiuerint, statim mihi venisse hoĩem renunciant: sed paulo post men-
C dacij conuicti, & à me reprehensi, tm̃ abest, vt in posterum sese cautiores præstent, vt etiã ægre ferentes mihi irascantur, dicant q̃ se non esse mendacij authores, sed cuidam illud dicenti credidisse, eius q̃ peccatum esse non suum, propriã in assentiendo inconsultam temeritatem considerare nolẽtes. Nẽpe si, vt ego dicere consueui hoĩem hunc mihi hac de re hoc dixisse, hunc in modum, & ipsi sermonẽ facerent, haud profecto mentirentur. Nunc vero, dum mendacium referenti credẽtes fallunt, non illum modo, verum ẽt se ipsos mendaces esse demõstrant: cum amicum peregre in patriam redijsse ipsis non asserere, sed ab alio id se audijsse, dicere liceret. Q̃nquidem igitur huiusmodi rebus ipsorum haud multo post mendacium declarãtibus, non desistunt tm̃ propense nimis fidem adhibere, quid in abstrusis, atq; reconditis ipsis accidere putandum sit, quas percipere sanè, q̃ difficile est? Facilius quidem fuerit vnius rei semp meminisse, q̃ in eius exacta cognitione euidenter persistere: difficillimum
* aũt iccirco fuerit, qm̃ id ipsum facere pleriq; recusant. Mihi vero huiusce præcipitis audaciæ causam quærenti, oĩa hæc ipsi agere, vt reliquos ingenio præcellere censerentur, visi sunt. Celeriter.n. quoduis aut sensu, aut intelligentia cõsequi laudabile est: quod solum isti hoĩes intuẽtes sese vicino apprehensionis celeritate meliores, probaturos esse confidunt, cum tm̃ ignorantiæ potius celeritatem ostendant. Hæc itaq; à me generatim aduersus oẽs temere aliquid pronunciantes inuenta dicere volui.

D *Refelluntur rursus, qui de ignotis rebus apertas se rationes habere existimant, & in his labuntur, quorum clara, & euidens est comprobatio.* CAP. 7.

CÆterum ad istos rursum philosophos reuertamur, qui incõsiderate de corporibus in vacuo stãtibus, aut descendentibus sermocinãtur. Architectus nãq; ita non affirmasset prius, q̃ in ipsum vacuum è mundo egressus rem experientia cõprobasset, atq; vnumquodq; in vacuo positum corpus aut eundẽ locum obtinere, aut in aliũ transmutari apertissime cõspexisset. Eiusmodi nanq; ad ostensiones constituendas principijs euidentibus, ac sine controuersia ab oĩbus cõcessis ipsos vti cognouimus: at vos de ijs philosophantes, quorum nullam certam notitiam habetis, ea, q̃ clarissime dignosci posse contenditis. Proxime duos altercantes philosophos audiui: alteri .n. eorum aqua lignis grauior esse videbat: cõtra, alter ligna grauiora esse defendebat: vterq; aũt sursum ac deorsum intuẽs lõgas rõnes afferebat. Caput, præcipuum q̃ alterius philosophi argumẽtum erat, constrictã, densam q̃ substantiã grauiorem esse, quocirca ligna, q̃; aqua, grauiora esse: Alterius ratio potissima fuit, aquæ minus vacui, q̃ lignis, ineſſe, ideo ipsam quoq; grauiorem esse debere. Hæc vero dicebãt prolixis sermonibus, non demõstratiuis rationibus sententiam suam roborantes, tanquam ipsis rem sensui dijudicare (quẽadmodum & nos facere nouisti) non liceret. Sed ipsum philosophi adhuc dicere volẽtes interrogauerunt, quis nam esset modus, per quem euidenter apprehendi posset, vtrum ipsorum grauius esset, neq; n. in lancibus id fieri posse dicebant, quemadmodum neq; ex vase pleno: etenim expendere lignum possumus, non tm̃ vas aliquod ipso replere, quod rursum aqua implere valemus.

Hæc

Hęc igitur iſtis (vt ſoliti ſunt) garriẽtibus ridens architectus inquit, Nimirũ vos oẽs ſapientes videri uolentes eiuſmodi ſemp eſtis,quæ extra mundum ſunt,de quibus coniectura notitiã accipere ſolũ contingit,ſciẽtifice aũt comprehẽdi nequeunt, cognoſcere vobis perſuadẽtes,hęc aũt, quæ ad manũ ſunt,vel imperitis hoĩbus interdum patentia,penitus ignorantes,quẽadmodum & id ipſum in p̃ſentia propoſitum,aquę, ſ. ac ligni ponderis exquiſitio. Oĩbus igitur,qui ibi aderãt,architectũ rogantibus,vt,quo pacto ligni & aquæ grauitas iter ſe cõparari,dijudicari q̃ firma,ac certa ſciẽtia poſſet,edoceret,ipſe quidem breui,& aperte, vt oẽs qui aderãt p̃ter ſolos philoſophos,intelligerẽt, explanauit: ab illis vero bis,& ter eundẽ ſermonẽ repetere coactus eſt, vix q̃ tandẽ ſic rem apprehendere potuerunt. Quocirca iure,inquit architectus,permulti nihil iſtis p̃ter inanẽ ſciẽtiæ perſuaſionẽ ineſſe prædicant: ſtulti nãq;,& ingenio hebetes in rebus oĩbus obſcuris,& recõditis conuincunt: at iſti vano ſapientiæ noĩe prędíti in notis & aptiſſimis hęrẽt,atq; hallucinant. Tunc ego hæc eius ſermoni ſubĵiciens haud iniuria ab ipſis accidere dixi,qñquidem, vt à p̃ ſe notis ad ignota trãſeundũ ſit, nunquam diſcere laborarunt,neq; in illis ſeſe rebus exercere, q̃ recte inuenientiũ veritatẽ comprobare, non inuenientium aũt errorem coarguere queãt. Cæterũ, vt rideatis,inquit,iſtorum q̃ faſtus, quãtus ſit,cognoſcatis,vnum aut duo ex ĵs,quæ hmõi hoĩes ſupercilia cõtrahentes inconſiderate proferunt,recitare decreui,primum q̃ illud p̃cipue dixero. Poſteaquam Peripateticus quidã philoſophus acceſſit, vnicum eſſe mundũ aſſerens,eum q̃ plenũ,extra quem nullum eſſet vacuum,quẽadmodum neq; intus: duplici dr̃ia,dixi,ab hoc philoſopho vterq; iſtorum diſcrepat,oſtẽdi aũt Stoicum philoſophũ,& Epicureum: Stoicus.n.in mũdo quidẽ nihil vacui,ſed extra mundũ vacuum eſſe locũ aſſerebat: ambo hęc Epicureus cõcedens in alio quodã ab ipſo diſſentiebat: neq;.n.vnũ eſſe mundũ, quẽadmodũ Stoicus,in hoc ſanè Peripateticis aſſentiens,opinat̃,ſed,quẽadmodũ vacuum magnitudine infinitũ, ita & mundos in ipſo multitudine infinitos eſſe contẽdit. Ego vero, q̃ iſti tres ſuis ſomnĵs patrocinari volẽtes dicerent,audiui,ipſos q̃ nulla rõne oſtẽſoria,ſed probabili & coniectrice muniri exactiſſime cognoui: interdũ vero,neq; ſeſe,q̃ mentiantur,aĩaduertere,cũ eos ſingulos, vt in hoc idẽ propoſitum aliquã demõſtrationẽ afferrent, prouocaremus. Hoc mõ itaq; ea,q̃ in libris ipſorum ſcripta eſſe nouimus,diſſerebant: oĩbus aũt p̃ſentibus clariſſime nullus ipſorũ rõnem neceſſariã,aut linearũ demr̃oni conſimilem,ſed ex argumẽtatiunculis,quibus rhetores vti ſolent,cõpoſitã afferre viſus eſt. Sed hactenus de diuitibus ſermo habitus eſt. Ad nos igitur ipſos, quicunque diuites non ſumus, reuertamur,iterum q̃ aliquem ex ſapientibus percunctemur,num æquum ſit ſeipſos ſolos veritatẽ cognoſcentes prædicare ab omnibus alĵs tum imperitis,tũ philoſophis cognitam. Illud nanq; grauiſſimũ eſt (dicebam) ſingulos videlicet philoſophos extra proprium gregẽ à nullo alio laudari. Quẽ igitur alium decet omnes philoſophos iudicem, quam ipſa ſenſibus euidentia expectare, atq; ex omnibus rationalibus artibus arithmeticos,ratiocinatores,geometras,aſtronomos, architectos,iuriſcõſultos,rhetoras,grãmaticos,muſicos: etenim,qui ſe ipſum iudicat,atq; coronat,aliorũ iudicũ ſi expectet ſententiam,omnibus ſuffragĵs condẽnabitur. Hæc in præſentia de peccatis abunde dicta ſunto.

GALENI DE CONSVETVDINIBVS LIBER

ab Auguſtino Gadaldino è Græco,ad verbumfer, è latine expreſſus.

ARGVMENTVM LIBRI

Conſuetudinum vires, & cauſæ explicantur.

Improbatur eorum opinio, qui ſcopum à conſuetudine ſumptum abrogare conabantur: probatur q̃; quantum conſuetudo poſſit, addito etiam Hippocratis,& Eraſiſtrati teſtimonio. CAP. I.

Vm ex curatiuis ſcopis vnum,& eum eſſe, qui à conſuetudinibus ſumitur,non optimi ſolum medici, ſed omnes etiam homines cenſeant: non nulli tamen ex ĵs,qui bona omnia corrumpunt,deĵcere eum conantur: interrogantes nos, cur lęſus quis, verbi gratia, in primo vſu à [a] bũbularũ carnium eſu,ac deinde coactus ſingulis diebus p̃ totum [b] ãnnum eas comedere, vel nihil amplius lędatur, vel [c] inſuẽtis minus: poſtea, quicquid nos dixerimus, verbis illi euertentes, exiſtimant vnà cum ipſo, rei quoq; eſſentiam ſuſtuliſſe: nõ ſecus,ac,ſi quis,vbi omnibus opinionibus de modo,quo videmus,contradixerit,minime etiã videre nos concedat. Quòd igitur maxima portio ad remediorum inuentionem ſit ea, quæ à conſuetudinibus capitur, euidenter apparet. ob id q̃ etiam Hippocrates in Aphoriſmis ſcripſit. [d] ‖ Aſſueti ſolitos labores ferre,quamuis imbecilles ſint,vel ſenes,inſuetis fortibus,& iuuenibus facilius ferunt:

Fuſius q̃

*A * βοείων. de carnibus autẽ bubulis ſemper loquitur. Vide cap.2.*

*B * Al.menſem.*

*C * Al.quàm ante. Vide infra ca.2. nõ lõge à principio.*

D ‖ 2.Aph.49, Ext.ord.19,a

« A [a] ‖ Fusius q3 etiam in libro De diæta acutorum exposuit, tum læsiones, quæ ex insolita fiunt diæta,
[b] † tum vtilitates, quę ex solita. Erasistratus item in secundo De paralysi libro, de oibus consuetudinibus eo, quo Hippocrates, modo, sentire videtur. Ac præter hos, antiquorũ medicorũ nullus est, qui causam cõfessam, indubitatã q3, tum horũ, tum aliorum dixisse nõ videat. Nam qui probabilẽ causam existimant inuenisse, [c] † in vna sanè materia, alij aliã inuenere, nõ nulli quidẽ in cibarijs solis, nõ nulli vero in exercitationibus, vel vitę institutis: in oibus aũt materijs nullus. Enimuero de frigidæ quoq3 exhibitione, quã in acute ægrotantibus sępe numero facimus, non nulli nobis aduersant, prohibẽtes ipsam dari febrientibus, ac iubẽtes nos illis indicationibus esse contẽtos, quæ ab alijs scopis sumunt, quas & à locis affectis, & ab eorũ affectione, ętate q3, & regione, & anni tempore, & ab ipsius laborantis tẽperamento, et facultate vsurpare consueuimus: ridiculũ esse asserentes, si, dũ phlegmone laborat iecur, vel pulmo, vel ventriculus, vel aliqua alia ex ita præcipuis particulis: ei qui frigidæ potator est, frigidum offerri potũ nullã aliam ob causam, nisi ob consuetudinem, permiserimus. Æque enim hoc esse aiunt, ac si concedat, aqua frigida lauari eos, qui ita assueti sunt, licet febricitent: Quasi oibus quocunq3 modo ægrotãtibus, oia, quæ ipsis cõsueta sunt, facere permittamus, nec vnà cum alijs omnibus scopis, eum quoq3, qui à cõsuetudinibus est, admittamus. Aristoteles igitur Mitylenęus, vir in specu-
B latione peripatetica primatum tenens, cũ in morbum quẽdam incidisset, qui à frigidæ sanè potione iuuari poterat, quia tñ talem potum nunq̃ ingessisset, medicis eum bibere consulẽtibus repugnabat, manifesto se scire affirmãs, se, frigida gustata, spasmo correptum iri: nam & hoc ipsum asserebat se vidisse in alio, qui sibi, & corporis habitu, & temperamento erat similis, calidæ q3 potioni erat assuetus. Quòd si tali potui, sicuti non nulli, assueuisset, maxime quidem nec ipse illius oblationem timuisset. tandem tñ medicis eum oino compellentibus, frigidam potauit. Ac ille quidem ita obijt, vt audiui. Cum aũt me interrogarent, qui illi morienti aderant, vtrum, sicut in alijs, aliqñ quidem per totũ morbum, aliqñ autem in aliquo tempore, frigidam dare ausus sum, q̃uis cęteri medici eam dare vererent: ita quoq3 & in illo ausus fuissem: et an recte suam ipsius naturam vir ille coniectasset: Respondi, eum sanè exquisite coniectasse. gracilis enim admodum erat, os q3 ventriculi frigidissimum ab initio habebat, ita vt singultu statim corriperetur, si qñ vel leuiter refrigeraretur. Verum, sicuti hic frigidũ potum non sustinuit, tum propter consuetudinẽ, tum propter corporis naturam, licet morbus indicaret: ita alijs valde audẽs dedi, si febris causus exquisitus esset, nullum q3 viscus phlegmone tentari conspiceret. nec solum valde audens dedi, sed vnà etiam familiaribus laborantis prædicens, nisi frigidam biberit, moriturum oino esse hoiem: sin biberit, multam spem salutis habiturum. & oẽs (quod cum
C Deo dictum sit) superstites euasere. Quare, postq̃ hoc remedium diuturno experimento comprobatum est, ad causæ inquisitionẽ accedamus, in memoriã prius reuocantes, tum quæ Hippocrates in li-
« bro De diæta acutorum, tum quæ Erasistratus in secundo De paralysi scripsit. Ac series quidẽ Hip-
« pocratis ita se habet. ‖ Atqui facile addisci potest, q̃ vitiosa dięta comestionis, & potionis, ipsa sibi ipsi
« semper similis, tutior vt plurimum est ad sanitatem, q̃, siquis repente magnam mutationem faciat ad
« aliud melius. qñquidem & ijs, qui bis cibum capiunt in die, & ijs, qui semel cibum capiunt, repentinæ mutationes noxas, infirmitatem q3 inferunt. Et ij sanè, qui prandere non consueuerunt, si pransi
« fuerint, statim infirmi fiunt, & toto corpore graues, & imbecilli, & tardi: si vero etiã supercęnauerint,
« acidum ructantes: quibusdam aũt etiam spatile (hoc est humida deiectio) aduenit, qñ præter consue
« tudinem onere grauatus est ventriculus, solitus supersiccari, & non bis intumescere, neq3 bis ἕλιξαρε
« cibaria. Deinceps, cum interim modũ tradidisset quo quis horum noxam sanet, sermonem rursus de
« ijs, qui consuetudinem trãsgrediunt copulans, ita scribit. ‖ Adhuc vero magis is laborauerit, si ter in
« die cibum capiat ad saturitatem: & adhuc etiam magis, si pluries. quãquam sanè multi sunt, qui facile
« ferunt, ter in die cibum capiẽtes ad satietatem, si sanè ita fuerint assueti. Quin, & qui bis cibum in die
« capere consueuerunt, nisi pransi fuerint, imbecilli, & infirmi fiunt, & ad omne opus timidi, & cardial
« D gici. pendere enim videntur ipsis viscera, & mingunt calidum, & viride, & stercus cõburitur. sunt &
« quibus os amarescit, & oculi cauantur, & tempora saliunt, & extrema refrigescunt. & plurimi quidẽ
« eorum, qui pransi non sunt, cænã comedere non possunt: si vero cænauerint, ventriculũ grauant, ac
« multo magis ęgre cubant, q̃ si pransi fuissent. Cum ergo talia sanis eueniant ob dimidij diei mutationem diætæ præter consuetudinẽ, neq3 addere cõmodum videtur, neq3 detrahere. Si igitur hic, q̃ prę-
« ter consuetudinem semel cibum capit, tota die exinanitis vasis, cænauerit quantum solebat, verisimile est ipsum (si cum impransus esset, laborauit, & infirmus redditus est, cum aũt cænasset, grauis effectus est) multo magis grauari. Si vero lõgiori adhuc tẽpore, exinanitis vasis, derepente pòstcænauerit, magis vtiq3 grauabitur. Post hæc aũt rursus Hippocrates (quemadmodum etiam superius) corre
« ctiones quasdam genitæ lęsionis in ijs, qui præter consuetudinem vasa exinanita habẽt, scribens, de-
« inceps rursus ita inquit. ‖ Multa vero etiã alia his germana de vẽtriculo quis vtiq3 dicat, q̃ facile ferũt
« esculenta, quibus assueti sunt, etiam si non sint bona natura: similiter autem & poculenta. Et quæcũque sanè multus carnium esus præter consuetudinẽ comestus facit, vel allia, vel silphium, vel succus
« ipsius, aut caulis, vel alia quęcunq3 huiuscemodi, magnas vires peculiares habentia, minus vtiq3 quis
« mirabitur, si talia labores ventriculis, magis q̃ alia, faciant. At {iuste mirabitur} si didicerit, quãtam
« maza turbationẽ, & tumores, & flatum, & tortionem ventriculo inferat præter consuetudinẽ comesta ei, qui panem comedere sit solitus, vel qualem panis grauitatem, & tensionem vẽtriculi ei, qui ma
« zam comedere sit solitus: vel ipse quoq3 panis calidus comestus qualem sitim inferat, & repentinam

plethoram,

A ‖ Vide infra uerba Hippocr. citata.

B † In codi. græco est κατὰ τὰς ἐκ τῆς συνήθους ὠφελίας. & oino debẽt hæc uerba adesse.

C † κατὰ μίαν ὕλην est in græco.

Cõm. 2. t. 21. 7[a] 129, c

* ἕλξειν. Vide Gal. ibi in fine commenti.

Ibidem. t. 23.

* Quidem cod. habet μέγα δειπνήσειεν, i. copiose cænauerit.

Ibidem. t. 33. 131. a

Hęc erant in antiqs græcis.

plethoram, propterea q̄ tum exiccatorius, tum tardi gradus ſit: & panes valde puri, & qui cõfuſanei E
ſunt, (ſyncomiſtus appellant) præter conſuetudinẽ comeſti, q̄ diuerſa inter ſe faciant: & maza etiam
ſicca præter conſuetudinẽ, aut humida, aut viſcida: & polentæ quale quid faciant recentes íjs, qui nõ
ſint aſſueti, & aliæ íjs, qui recentibus ſint aſſueti: & vini potus, & aquæ potus præter conſuetudinem
in alterum repente permutata: & aquoſum vinum, & meracũ præter conſuetudinem repente pota-
tum: illud.n. pladon (id eſt humiditatem) in ſuperiori ventre infert, & flatum in inferiori: hoc autẽ
venarum palpitationẽ, & capitis grauitatem, & ſitim. albũ item vinum, & nigrum ei, qui præter con
ſuetudinem p̄mutat, licet ambo vinoſa ſint, multa tñ in corpore alterarint: vt minus mirum quis vti-
que dixerit, dulce, vinoſum q̄ vinum non idẽ poſſe, repẽte permutata. Ex Hippocrate quidem ſatis
ſint, quę hucuſq̄ ſcripta ſunt exempla de cõſuetudinum facultate. Eraſiſtratus autem in ſecũdo De
paralyſi in hunc modum ſcripſit. Oportet autem vt, qui ex ratione curaturus eſt, multam admodũ
conſiderationem de conſuetudine, & inſuetudine faciat. dico ſanè hoc modo. Qui aſſueti ſunt labo-
ribus, etiam ſi multum laborauerint, non laſſantur: qui vero inſueti ſunt, etiam ſi parũ laborauerint,
ſublaſſantur. Edulia q̄ conſueta, licet concoctu difficilia ſint, non nulli facilius concoquunt, q̄ inſue
ta, licet faciliora ſint concoctu. Excretiones q̄ conſuetas, licet eæ incõmodæ ſint, quia tñ in conſue-
tudinem venerũt, requirit corpus, atq̄ his priuatum, in morbos incidit. Quale euenit & circa hę mor F
rhoidum fluores, & purgationes, quas non nulli ſibi ipſis conſuetas faciunt. Quale etiam & íjs, qui-
bus vlcera p̄ tempus erumpunt, ichorem q̄ fundunt. Quale item íjs, quibus per quędã tempora cho
lerę fiunt. Omnes.n. tales excretiones, licet incommodę ſint, requirit corpus: & vbi ipſę conſuetis tẽ
poribus non fiant, in affectus non exiguos incidunt íj, q̄bus talia erant conſueta. Conſpiciuntur etiã
& talia quædam euenire per conſuetudines in verſibus iambicis, quos ſciamus. ſi quis enim nos iuſ-
ſerit ex medio verſu duos, vel tres verſus recitare, nos q̄ huic rei inſueti ſimus, id haud prõpte facere
poſſumus: per continuatam aũt numerationem, vbi ad eoſdem verſus peruenerimus, ex parato faci-
le q̄ recitamus: aſſueſcentes autem, tandem etiã id prompte facimus, quod prius difficulter præſtaba
mus. Accidit etiam & tale quicpiam. Nam qui ad diſcendum ſunt inſueti, tarde & pauca diſcunt: qui
autem ſunt aſſueti, multo plura diſcunt, facilius q̄. Simile etiam & circa inquiſitiones euenit. qui.n,
prorſus inſueti ſunt inquirere, in primis motionibus cogitatione occæcantur, obtenebrãtur q̄, ac ſta
tim ab inquirendo deſiſtunt, cogitatione nimirum fatigati, ac prę impotentes reddíti: non ſecus, ac il
li, qui cùm curſui ſint inſueti: ad curandum tñ accedunt. Qui vero inquirere eſt aſſuetus, cogitatio-
ne per totum penetrans, inquirens q̄, ac eam multos in locos transferens, ab inquiſitione nõ deſiſtit,
ne dum in vna die, ſed neq̄ in tota vita ab inquirendo quieſcens: ac ad alias notiones à re, quę inqui- G
rítur non alienas, cogitationem transferens, progreditur quo vſq̄ ad rem propoſitam perueniat. Ita
ſanè videntur hucuſq̄ ea, quæ in cõſuetudine ſunt, pollere in omnibus noſtris affectibus, tam anima-
libus, q̄ corporalibus. Ac de his quidem in præſenti ſatis ſit dictum. In vniuerſalibus autem ſermo-
nibus de medicina habitis, copioſius enumerata ſunt, quę certe neceſſariã conſiderationem ab eo ex-
poſtulant, qui nolit in multis, quæ ad medicinam ſpectant, claudicare. Hęc quidem celeberrimi me
dicorum Hippocrates, & Eraſiſtratus dixerunt de facultate conſuetudinum, non rationi inuentionẽ
eorum attribuentes, ſed ex íjs, quæ manifeſte apparent, edocti: quemadmodum profecto, & alíj ho-
mines, quicunq̄ nõ ſuum, aut aſinorum more viuunt, ſed mente aſſequuntur à quibus rebus ipſi, vel
iuuantur, vel lęduntur. Licet enim ipſos quotidie audire dicentes, huic edulio, & huic potui aſſuetos
eſſe: ideo q̄ non poſſe ipſa relinquere, propterea q̄ in mutationibus lædunter. Eodem quoq̄ modo,
& de vitæ inſtitutis dicunt, verbi gratia, lotione, illotione, equitatione, venatione, curſu, lucta, vígi-
lijs, inſolatione, refrigeratione, & quæcunque ſunt eiuſmodi.

Cauſa cur multum poſſit conſuetudo in ijs, quæ comeduntur, & bibuntur, vbi pulcherrima de concoctione ciborum, & de familiaritate corporis nutriendi cum nutriente traduntur. CAP. 2.

IGitur, & nos quoq̄ eos aſpernati, qui vel nihil, vel parum exiſtimant ad curationem conferre ſco- H
pum, qui à conſuetudinibus ſumitur, conſideremus quæ nam ſit cauſa, cur multum poſſit con-
ſuetudo: & an vna quædam ſit {in omnibus,} an ſecundum vnamquãq̄ materiam alia {atq̄ alia.}
dico autem materiam, ex qua conſtitit cõſuetudo, verbi gratia (vt dixi) cibaria, vel potiones, vel exer
citationes, vel aliud quicpiam tale. Etenim initium ab íjs, quæ comeduntur, & bibuntur, faciemus.
Cur igitur qui bubularum carnium eſu aſſuete vtuntur, aliqui quidem nullo modo lędunter, aliqui
autem minus q̄ ante? Aut propter quid ſecundum naturam aliqui à principio (vt ipſe Eraſiſtratus
ſcripſit) facilius bubulas carnes concoquunt, q̄ ſaxatiles piſces? Sed huius quidem cauſa dicta eſt in
tractatione de Naturalibus facultatibus: dicetur tñ & hoc in libro paulo inferius, in ſermonis cõmu-
nitate. Nunc autem ab íjs, quæ propter conſuetudinem, melius concoquunt quodcunq̄ ex cibarijs,
initium doctrinæ faciam, cõmunem hypotheſim ſumens, tum ad alia oĩa, tum ad ea, quæ naturaliter
quibuſdam familiaria ſunt, & non familiaria. Ac dictum quidẽ eſt fuſius de his in omnibus tracta-
tione de Naturalibus facultatibus: de íjſdem tñ & nunc ſermonem habebimus: concoctionis notio-
ne prius ob oculos poſita: Quemadmodum.n. piſtores panem coquere dicunt, non q̄ triticum cri-
brauerint, aut molentes in minimas particulas contriuerint, ſed q̄, his peractis, & affuſa aqua, fer-
mento q̄ admixto, pinſerint: {& panes effecerint} ac deinceps aliquo fouente cõtectos ſiuerint, do-
nec (vt ipſi vocant) fermentati fuerint, ac poſtea in clibano vel furno aſſauerint. Ita & íjs, quę in vẽ-
trem deglutita ſunt, non poſtq̄ in ipſo. contrita ac ſoluta fuerint, concocta eſſe dicimus: ſed quando

(veluti

* φυσικῶν eſt in græco codi. ſed arbitror legẽdũ τροφῶν, i. Alimentorum. Nam nõ in libris de facultatibus Naturalibus hoc tradit qđ ſciã, ſed in primo de Aliment. facult. cap. 1. & ita etiam paulo inferius

A (veluti frumenta, quæ coquuntur) mutationem ſecundum qualitates adepta fuerint. Quemadmodũ autem in pane frumentum quod coquitur, in qualitatem nobis veſcentibus familiarem redigi oportet: ita & in vẽtriculo, immo adhuc etiam magis, in familiariorem. nomino autem οἰκειοτέραν, id eſt familiariorem, alteram altera, ſecundum ſimilitudinem corporis, quod ex ipſa nutriri debet: aliud enim nutriens, alij corpori nutriendo familiare eſt: ideo q3 animãtes ad familiaria nutrimenta à nullo doctæ, ſed à natura impulſæ, accedunt: iumenta quidem ad herbas, paleam, fœnum, & hordeum: leones autem ad carnes, ſicuti etiam pardales, & lupi. Quemadmodum igitur in animalibus ſecundum genus non parua differentia familiarium vnicuique nutrimentorum eſt: ſic etiam & ſecundum ſpeciem in generibus inueniuntur differentiæ magnæ. cum alij ne guſtare quidem vinum poſſint, alij autem quamplurimum etiam innoxie bibant, & alij quidem, (vt dictum eſt) bouum, & hircorum, & arietum carnes cum delectatione comedant, innoxieq́ue concoquant, alij nec odorem ipſorum ſuſtineant, nec eſum. ſi q3 per alterius eſcę penuriam (vt in fame fit) eiuſmodi carnes ingerere cogantur, concoquere ipſas nequeunt citra nocumentum, ac appetitum ex oblatione ſubuertunt, grauantur q3 de repente: ſi q3 ructus aliquis ipſis ſuperueniat, nec ipſum quoque innoxie tolerant. Quoniam autem hæc ita ſe habere conſpiciuntur, primum quidem illius meminiſſe oportet, homi-
B nes aſſumere, quæ ſuauiora ſunt, alios alia ſecundum naturę familiaritatẽ, accedere q3 ad talium eſum libentius, tanquam ea ſibi ipſis concoctu faciliora viſa ſint eſſe: auerſari autem, & fugere, quæ inſuauia ſunt, concoctu q3 difficilia: Ita vt conſuetudo ſignum ſit familiaritatis naturalis. Quòd autem & vt cauſa ſæpe numero fiat, conſtat ex ijs, qui in principio quidem inſuauitate vel nocumento à quibuſdam ingeſtis afficiuntur: ſi autem ipſis paulatim aſſueſcere ſuſtinuerint, inſuauitate aut nocumẽto non amplius afficiuntur. Cauſa autem & huius rei talis eſt. Sicuti vnumquodq3 eorum, quæ comeduntur & bibuntur, ſecundum aliquam qualitatem alteratur, ita & ipſum quodam modo afficit id quod alterat. Licet autem huic rei euidens capere argumẽtum ex humorum ab vnoquoq3 cibario genitorum differentia. Nam alia quidem melancholicum gignunt ſanguinem, alia pituitoſum, vel qui pallidam flauam q3 nominatam bilem non paucam habeat, ſicuti non nulla purum ſanguinem: Differentiam ergo aliquam particulis quæ nutriuntur inter ſe neceſſe eſt fieri ſecundum nutrientis ſanguinis ideam. Euidens autem argumentum aſſimilationis nutrientium ad id quod nutritur, eſt ipſa plantarum, & ſeminum trãſmutatio, eouſq3 ſæpenumero facta, vt quæ maxime nocua in alia terra erat, ſi in aliam traſplantata fuerit, non ſolum innocua, ſed etiam vtilis fiat. Frequens enim, & horum eſt experientia apud eos, qui & de agricultura, & de plantis cõmentarios compoſuerunt: quem
C admodum & trãſmutationis ſecundum regiones factæ, apud eos, qui de animalium hiſtorijs ſcripſerunt. Quoniã ergo non ſolum alteratur id quod nutrit ab eo quod nutritur, ſed & ipſum aliquo modo exigua quadam alteratione alterat, neceſſe eſt exiguam hanc alterationem, tractu temporis, notabilem fieri: ita vt ad æqualem vim cum familiaritate naturali veniat ea, quæ ex diuturnis conſuetudinibus fit. Ac in ijs quidem, quæ comeduntur, & bibuntur, inuenta mihi eſſe videtur cauſa facultatis conſuetudinum.

De vi conſuetudinis ex alteratione externa. CAP. 3.

IN ijs autem quæ extrinſecus nobis occurrunt, deinceps inſpiciamus. videntur enim, & hæc eandem ſecundum genus habere cauſam cum prædictis. Alterationem igitur quandam efficiunt in corpore præcipue quidem earum particularum, quæ in ſuperficie ſunt, iam vero & earum, quæ ſunt in profundo. Etenim primum quidem cutis ſtipatur, & contrahitur, & ſtringitur, & denſatur à refrigerantibus: deinde vero, & quæ illi proxima ſunt. Si q3 longiori tempore eandem alterationem patiatur corpus: eis etiam, quę in profundo ſunt, communicatio fit trãſmutationis. † At per initia ſtatim, per accidens, non primo, mutatio alteratio q3, non minime ijs, quę in profundo ſita ſunt, ab efficienti cauſa contingit: denſata enim cute, caliditas in profundo corporis colligitur. Sicuti autem re-
D frigerans cauſa prædictas alterationes efficit, eadem etiam ratione contrarias iſtis, calefaciẽs. Etenim natura comparatum eſt, vt à contrarijs contraria fiant, hæc quidem primo, hęc autem per accidens. In qua ſanè re etiam, potiſſimum falluntur multi, videntes aliqua per accidens ſimiliter effici à contrarijs: ſicuti ſanè rurſus contraria ſæpenumero ab eiſdem cauſis fieri. Enim vero, & in calefacientibus ſimiliter decipi contingit. calida enim cauſa, verbi gratia, Sol, cum alicui corpori diutius inhæſerit, contrariam affectionem ei, quę à principio fuerat inducta, circa ipſum efficit. In principio enim nos tepefaciens, humida fundit, cutim laxat, ac molliores efficit carnes. Si vero pluribus diebus æſtatis tempore in ipſo quis nudus verſatus fuerit, ſquallida certe huic dura q3 fit cutis, ſiccæ itẽ carnes. Sed hoc in talibus non ſolius diuturnæ caliditatis eſt opus, ſed & ſiccitatis ipſi coniunctæ. Ac ſæpenume ro ſanè in ratiocinationibus, quæ de cauſis habentur, hoc nos fallit, q3 cauſa complicata deſpecta ſit. oportebat enim nos animaduertere, aliud quidem agere humidam caliditatem, aliud autem ſiccam: quod certe interdum non facimus. ideoq́ue fallimur, dum familiarem actionem vtrarumq3 non perſpicimus. Si vero quis animum adhibuerit, vtramque ſciet diſcernere. Quemadmodum enim humiditas ſola ſine caliditate vel frigiditate inſigni, humectat corpus, caliditate calefaciente: ita vtrarumq3 coitus vtraq3 facere conſpicitur. Ac in dulcium quidem aquarum lauacris hoc accidit: in ſolaribus autem æſtibus ſiccans cauſa calefacienti complicatur. talis enim eſt æſtiuus Sol: ita vt æquum ſit, vt, qui nudi diutiſſime in ipſo verſantur, veluti meſſores & nautę, dura illis, & ſicca fiat cutis, qualis eſt animalium, quæ in latibulis degunt. Sicuti igitur naturales corporum, & totius ſubſtãtiæ proprietates,

† *Calaber videtur habuiſſe aliam lectionẽ cũ habeat: Et ſecundum principia, vel per ſe cõfeſtim, uel ſecundũ accidens non primo &c.*

A* τριϊχῶ. quæ tamen dictio nec ī manuscripto cod. græco, quē habemus, nec in Calabri uersione reperitur.

B* αὐτοδαίμονα est in impreßis: in manuscrip. tamen legitur ἀυτοδαίμονα, i. p se dæmonem.

C* σφόδρα, est ĭ impreßis, et in manuscripto. Calaber ui detur legisse σφαλερά, ac cum sequentibus ῾verbis dictionē hāc cōnexuisse hoc mō, σφαλερὰ πάντα τὰ δόγματα ἀνάγκη, κ̓ θνητὰ γεγονέναι, quod uertat. fallacia omnia dogmata necesse est, et mortalia fieri. quā lectionē nō improbo.

D* τὸ ῾οικεῖον est in ĭpreßis, hoc ē, hoc mortale, seu mortalē hāc naturā. manuscrip. tamē cod. habet. τοσοῦτον. ut q tantopere hāc mortalem naturā auxerit.

E ‖ De ijs q̄ in Med. fiunt cō. 3. t. 28. 7ª. 219. a

F* Al. ῾usus.

G ‖ 6. Epi. cō. 4. t. 31. 3ª. 187. e

H ‖ 6. Epide. cōm. 6. t. 3. 3ª. 195. e

I ‖ 2. Aph. 48. Ext. ord. 19. a

K* Al. in omni corporis motu.

L* Supra in cap. primo.

M* ῾ide uerba Erasistrati supius à Gale. posita cap. 1.

prietates, diuersitates q̄ cutis in duritie, & mollitie, densitate, & raritate, diuersis quidem tum cibarijs, tum potibus indigent, non æque autem inter se mutuo omnes afficiuntur incalescentes, & frigescentes: eodem modo, quæ propter consuetudinem fiunt naturalibus similes, idem cum illis habent tum iuuamentum tum nocumentum ex comestorum & bibitorum refrigerantium & calefacientium alteratione. Rarum etenim & molle corpus facile patitur, incalescens & frigescens: densum autem & durum tolerat, spernit q̄ omnia, quæ ipsi extrinsecus occurrunt, non solum si calefaciant vel refrigerent, sed etiam si durum quicpiam sit & asperum. Ideo q̄ eiusmodi corpora cubationes humi factas tolerant: cum quæ contrario modo sunt affecta, has non ferant: facile enim, & contunduntur, & refrigerantur, & quodcunque aliud patiuntur.

De ῾i consuetudinis exercitationum corporis, & animi, ex Platone, & Hippocrate. CAP. 4.

TAlis quidem est & qui de his habitus est sermo: de exercitationibus autem, talis. Particulæ corporis, quæ exercentur, robustiores simul ac solidiores fiunt: & ob id familiares motiones ferre possunt magis, q̄ alię, quæcunq̄ ob inexercitationem molliores sunt, & imbecilliores. Cōmunis autem est hic sermo & ad animi exercitationes. Exercemur enim primum quidem in grāmaticis, cum adhuc pueri sumus: deinde vero in rhetoricis, & arithmeticis, & geometricis, & logisticis disciplinis. Cum enim sint facultates in principe animæ vi ad omnes artes necessariæ: altera, per quā consequēs & repugnans cognoscimus: altera, per quam memi nimus: sapientiores quidem per priorē {si excolatur:} memores aūt magis, per posteriorem reddimur. q̄nquidem eam vniuersę facultates naturam habent, vt ab exercitationibus augeātur roborētur q̄, ab ocio aūt lædantur: sicuti & Plato in Timęo per hanc seriē ostendit nominibus, ita inquiēs. Sicuti diximus multoties, q̄ tres animę species[a] trifāriam in nobis inhabitāt, ac vnaquęq̄ proprias motiones habet: ita & ſm eadem nunc breuissimis dicēdum est. q̄ quæ ex ipsis in ocio degit, ac suarū ipsius motionū quietem agit, imbecillissimā necesse est fieri: quæ vero in exercitationibus, robustissimam. Quare curandū est, vt habeant motiones inter se cōmoderatas. Hæc cū dixisset, deinceps inquit: Enim vero de principalissima apud nos aię specie cogitare oportet hoc modo: q̄ videlicet[b] ipsā Dęmonem} Deus vnicuiq̄ dedit hāc, quam certe dicimus habitare in summo nostro corpore, ac ad cognationē in cœlo à terra nos attollere, tanq̄ simus planta nō terrestris, sed cœlestis, rectissime dicētes. Illinc. n. vnde prima animæ generatio prodijt, diuinum numē, caput et radicem nostrā suspendēs, erigit totum corpus. Ac ei quidē, qui circa concupiscentias, & cōtentiones incubuerit, & in his elaborat[c] vēhementer, oīa dogmata mortalia necesse est inserta esse, ac oīno (quantū maxime ipsi possibile est mortale fieri) huius ne exiguū deesse, vt potequi[d] tāle auxerit. Ei vero, qui circa amorē disciplinarū, ac veritatis sapientias studuerit, & in his præcipue præ oībus, quæ in ipso sunt, se exercuerit, sapere quidē immortalia & diuina, si sanè veritatē attingat, necesse oīno est: quatenus aūt rursus particeps fieri humana natura immortalitatis potest, huius nullam partē deesse: vt qui aūt semper colat diuinum numē, habeat q̄ valde admodum ornatū ipsum Dæmonem cohabitatorem in se ipso, insigniter eudæmonem esse. Cultura autem cuiusq̄ oīno vna est, proprias vnicuiq̄ escas, & motiones attribuere. In his verbis Plato de tribus animę speciebus nos docuit nō solum ad philosophiā quid vtile; sed & ad corporis sanitatē, Hippocratem & in hoc sequutus, q̄ vniuersaliter quidem dixerat, [e] ‖ [f] Mōtus roborat, ocium tabefacit: secundū speciem vero in exercitationibus rursus, [g] ‖ Labores cibos prę cedant: de oībus aūt particularibus speciebus: [h] ‖ Labores, cibi, potus, somnus, venerea, oīa moderata. Quare & hoc loco accurate animaduertere ea, quę dicuntur, oportet: obauditionem enim quandam habēt, ęque ac aliæ oēs orationes, siquis neglig ēter minis, mensuris q̄ congruis, exercitationibus eousq̄ extensis, vt facultatem dissoluāt: ita quoq̄ & cibis, & potibus, & somnis, & venereis in cōgrua mensura vti, hoc est, quæ nec deficiat, nec supflua sit. Excessus enim facultates dissoluit, defectus autē in vnaquaq̄ re, tantum perfectā vtilitatem impedit, quantum ipse à mediocritate abest. Enunciatum aūt & hoc ab Hippocrate est in vno tanq̄ in exemplo, vbi inquit.[i] ‖ [k] In exercitationibus, qn̄ quis laborare cęperit, si statim requiescat, lassitudo tollit. Et sanè sermo quodam modo iam ex rerum affinitate, aliquid etiam docuit de animæ consuetudinibus, quæ fiunt in memorijs, & meditationibus, & inquisitionibus logicis, de quibus & ipse Erasistratus in [l] sermone de cōsuetudinibus meminit, causam non addens: quāuis non solum Hippocrates, sed etiam Plato ipsam dixerint. Nam vbi in congruis cōmoderatis q̄ exercitationibus singulę facultates agunt, ἐυρρωστία, id est bonum robur ipsis comparatur.

Quod corpus euacuationibus assuetum euacuationes non requirat ob consuetudinem, ῾ut ῾olebat Erasistratus, sed ob multitudinem, ῾el cacochymiam in corpore aceruatam. Et quo modo consuetudo illi innoxie mutari possit. CAP. 5.

AChæ quidem sunt differētię consuetudinum ſm materiarum, in quibus consistunt, & ſm causarum, à qbus fiunt, facultatem. [m]* Qm̄ autem Erasistratus dixit, corpus etiā euacuationes requirere, vbi quis ipsis assuetus fuerit, de his quoq̄ est considerandum. Scimus. n. quosdam sanguinis eruptione per nares, vel per hæmorrhoidas tentatos, id q̄ vel circuitibus quibusdam tpe æqualibus, vel inordinate: alios vomitibus, aut diarrhæis, aut cholēris captos: aliquos aūt dedita opera sanguinē sibi effundentes, vel per venæ sectionem, vel per scarificationem in malleolis factam, vel ēt per nares: sicuti etiam alios purgantibus medicamentis, tum vomitorijs, tum deiectorijs vsos. de quibus ipsis aliquid scrutari est vtile. Mihi. n. non videntur corpora propter cōsuetudinē talibus euacuationibus indigere.

A indigere. Sed propter quã cauſam prima indiguerũt: euacuatione, vel natura moliente ipſam, vel aliquo hoĩe per ſyllogiſmum medicum: ita rurſus ẽt pluries eiſdem ob eadẽ indigere. Non nulli.n. ob prauas diętas, non nulli ob prauã corporis conſtructionẽ, aceruãtes ſanguinis copiam, vel caco chymiã, à prædictis vacuationibus iuuant, natura, vel medico aliquo id, quod ſupfluum eſt, ante q̃ ęgrotet homo effundente. Aliquibus ẽt, dum ægrotarẽt, tum criſis p eiuſmodi excretiones, tũ morbi ſanatio facta eſt. Quidam autẽ à medico curati ſunt, ſimilibus remediis vſo: deinde rurſus ſimili morbo correpti, eiſdem q̃ remediis curati, ſi qñ rurſus ipſis vel totius corporis grauitas, vel capitis ſolius inæqualitas aliqua, vel qd aliud p̃ter naturã ſupappareat, de ipſis medicos cõſulunt, ſe vereri aſſerentes, ne eiſdẽ morbis corripiant, quibus antea correpti fuerũt, vbi ſimilia ſymptomata p̃ceſſiſſent. Deinde vbi, p̃miſſa vel purgatione aliqua, vel ſanguinis detractione, imminentẽ morbũ euitarint, prõptius ad idem remediũ accedũt, quotieſcunq; aliquod ſimile ſymptoma deinceps ſibi ipſis euenire ſentiãt. Quidam ẽt anteq̃ ſentiãt, p̃finitionem p̃uidẽtes tpis, in quo in determinato circuitu tale qcpiam paſſi ſunt, euacuatione p̃ueniunt. eam q̃ euacuationẽ, prophylacticẽ, i. præſerua
* tiuam noĩant: in cõſuetudine ipſis factã, nullã imutationẽ corpore ex hmõi euacuationibus ſuſcipiẽte, qualẽ oſtenſum eſt ſuſcipere poſt p̃dicta, ſed ab eadẽ cauſa eadẽ patiẽte. Si ergo diætã immu
B tarint, paucioribus cibis vtẽtes, exercitationibus q̃ addẽtes, morborũ expertes p̃manẽt, ex conſuetudinum imutatione adiuti: non, ſicut ſuperiores, leſi. Non.n. conſuetudinis rõne eueniebat, vt per euacuationes adiuuarẽtur, ſed quia ex praua dięta & cacochymiam, & multitudinem cõgeſtiſſent.

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBRI SEX

Thoma Linacro Anglo interprete

Poſt diligentiſſimam Hieronymi Donzellini recognitionem, Ab Auguſtino Gadaldino, aliquot in locis, veterum exemplarium græcorum ope, emendati.

ARGVMENTVM LIBRI

Inſtituit rationem tuendę ſanitatis in tota hominis vita, ac in primo libro ſummam quandam proponit earum rerum, quibus hæc ipſa ars tuendæ valetudinis continetur, & vitæ rationem vſq; ad tertium ſeptennium aliqua ex parte perſcribit.

Quæ præcipuæ medicinæ partes, quid ſanitas. CAP. I.

D

[a] † Vm vna ſit ars, q̃ corpori hoĩs tuendo dicata ſit, vt alibi à nobis oſtenſum eſt, eius primę ac maximę partes ſunt duę: quarũ alterã [b] † ſanitatis tuẽdæ, alterã [c] † morbi profligandi facultatẽ appelles. Earum cõtraria inter ſe officia ſunt: ſiq̃dem illi tueri, huic imutare ſtatũ corporis eſt p̃poſitũ. Q̃m autem & dignitate, & tpe ſanitas morbũ præcedit, vtiq; & nobis, quẽadmodum hęc ſeruãda ſit, prius tractare cõueniet: poſt autẽ quo pacto cõmodiſſime morbus ſit abigẽdus. Vtriuſq; facultatis inueniendę cõis [d] rãtio eſt, vt, quid nã ea corporis affectio ſit, q̃ ſanitas dr̃, liq̃do conſtet: qñquidem nec preſentẽ ſeruare, nec amiſſam reſtituere, ſi, q̃ nã ea ſit, penitus ignores, licet. Scripſimus de hoc alibi, oſtẽdimus q̃ ſimilarium, quas vocant, partiũ ſanitatẽ, calidi, frigidi, humidi, & ſicci ſymmetriã, i. cõuenientiã inter ſe quãdam eſſe: inſtrãlium vero, ex ſimilariũ ipſarũ compõne, numero, magnitudine, figura q̃ conſtare. Quare, quiſq; hęc cõmode tueri poſſit, is optimus ſanitatis cuſtos fuerit. Tuebit hęc, qui modos oẽs, qbus vitiant, cõpertos prius habuerit. Sicuti.n. ſi impatibile nobis, nec vlli affectiõi obnoxiũ corpus eſſet, nullã deſideraret artẽ, q̃ eius tutelę præeſſet, ita nunc, cũ numeroſiſſimis affectibus expoſitũ ſit, certã ſibi depoſcit artẽ, q̃ et oĩa eius incõmoda p̃ſpicere, et ipſum ab ĩjs tueri poſſit.

A † τῆς περὶ τὸ σῶμα τέχνης μίος ἕξης *vide pag. 63. a*

B † ὑγιεινὸν.

C † θεραπευτικὸν.

D * ὁδὸς.

De nutrimenti neceſſitate ex duplici cauſa noſtræ corruptionis. CAP. 2.

SAnè, quæ corpus noſtrũ lędunt, corrũpunt q̃, ea ſunt genere duplicia: altera nobiſcũ cõgenita, & quę vitare nequeas, quę q̃ ex ipſis generationis principijs veluti radice oriuntur: altera, quæ

quæ & declinare possis,& orta à nobis nõ sunt: quæ tñ non minus,q̃ illa, corpus nostrũ conficiũt: E
quorum vtraq; iam seorsum distinguemus. Sanguis,semen q; genitale, generationis nostræ primordia sunt: ille,ceu materies quædam apta,concinna q;, & opifici ad quiduis sequax: hoc, opificis rationem obtinens. Constat horum vtrunq; ex eisdem genere elementis,humido,sicco,calido, & frigido: aut, si mauis ab essentia sumptis nominibus, quàm à qualitate, nominasse, aqua, terra, igni, & aere. Sic enim demonstratum nobis est in eo libro,quem de elemẽtis ex Hippocratis sententia scripsimus. Dissident hæc inter se ipsa tẽperamenti mensura. Siquidem in semine plus
*μίξεως. est igneæ substantiæ,atq; aereæ: in sanguine,aqueæ,terreæ q;: quãquam præpollet in hoc quoq;,& calidum frigido,& humidum sicco,& ob eam exuperantiam fit, vt non siccus,sicut ossa,vnguis,pilus ue, sed humidus merito dicatur. At semen sanguine siccius quidem est: cæterum ipsum quoq; humidum fluxile q; est. Atq; ita nobis vtrinq; ex humida substantia genituræ origo proficiscitur. Hanc tamen humidam seruari conueniens non erat,si modo ex ea nerui,arteriæ,venæ, ossa, chartilagines, membranulæ, & alia id genus fieri deberent. Ergo statim in generationis initio coniectum cõpiosius oportuit elementum id, quod siccandi vim haberet. Est vero id natura, quidem
*ἰσχυρότερον ἐν τῇ κράσει, i. validiꝰ aut efficacius intemperamento. maxime ignis,sed tamen & terra: est.n.ea quoq; res sicca. Verum huius plus immisceri principijs commodum non erat,quod hæc magis humida erant futura. Ignis certe quo minus plus sit admi- F
stum,nec obstat quicq̃: & sanè admistum est tanto planè plus in vtroque principio,quantum nec iam torreat,vrat ue,& tñ abunde siccet. Quippe etiã tantus calor adhibitus agilitatem præstare ad motiones sat erat. Ab hoc igitur primum cogitur, paulum q; concrescit,quod in vtero cõceptum est: mox siccius redditum,veluti lineamenta quædam, & rudimenta cuiusq; membri obtinet. Vlterius vero ẽt sicce scens,non lineamenta,rudimenta ue modo,sed etiam exactam vniuscuiusq; speA † Tria hæc verba in græcis codicibus non reperiuntur. ciem ostẽdit. Iam vero in lucẽ editum,[a]† & magnitudine proficit,} & tum siccius,tum valẽtius seB †ἠ τῶν αγγείων δὲ ἕκαστον εἰς εὖρος διαφυσᾶται, i.& vas vnumquodq; in latũ extenditur. ipso semp efficitur,donec ad summum incrementum (ἀκμὴν Græci vocant) sit peruentum. Tum vero & incrementum omne sistitur, ossibus nimirũ ipsis per siccitatẽ non vltra sequacibus: [b]† & sanguinis spiritus q; vasa,spiritus ipsius flatu in latum aguntur:) cuncta deniq; mẽbra non solum robusta fiunt,sed ẽt vires suas summas obtinent. In eo vero,quod sequitur,tempore omnibus iam [c] partibus supra iustum siccescentibus,nõ solum cuiusq; officium minus probe administratur,sed C * ὀργάνων, i. instrumẽtis. ẽt corpus ipsum macilentius,gracilius q;,q̃ ante,redditur. Ergo vltra siccatum,non macilẽtius modo,verũ etiam rugosum efficitur. Artus quoq; ipsi inualidi, atq; ad motus suos incerti,inconstantes q; probantur. Affectio hæc {in aialibus} senium appellatur,ei,quæ in stirpibus ἄνανσις græce dicitur, proportione respondens. Est enim & illa stirpis senium, siccitatis excessu proueniens. G
Vna igitur hæc est omni genito corpori corruptelæ,interitus q; cõnata necessitas. Altera est,quæ etiã in animalibus præcipue cernitur,totius substantiæ fluor,quem insitus calor excitat. Hęc itaq; incommoda nullum,quod genitum sit,corpus effugere potest: reliqua, quæ hęc sequuntur,prouidentia,consilio q; certe potest. Porrò his quoq; non aliunde origo est,q̃ ex ipsis iam dictis necessarijs incõmodis corrigendis,atq; farciendis. Nam, cum tota moles aialium in perpetuo fluore sit, ni similis altera substantia pro ea,quę defluxit,restituta sit,euaporabitur certe,atq; dissipabitur vniuersum corpus. Quo factum arbitror, vt natura non aialibus modo,verum etiam stirpibus insitas quasdam vires deficiẽtis, ac desiderati semper appetentes, ab initio statim dederit. Non enim vesci,bibere,aut respirare,à quoquam vsquam discimus,sed statim à principio facultates in nobis habemus, quæ hæc omnia citra docentem perficiant. Cibo igitur, quicquid siccioris substantiæ effluxit,restituimus: potione,quicquid humidioris: atq; ad pristinam ita symmetriam ambo reduci mus. Ita vero & aereæ, igneæ q; substantiæ modum respiratu, arteriarum pulsu tuemur. De quibus omnibus etiam singulatim dictum nobis in alijs voluminibus est: nec à præsenti disputatione alienum censemus,vt,quæ ibi demonstrata sunt,ad sanitatis tuendæ artem hypotheseos loco posi tis, sic, quæ deinceps sunt, aggrediamur. H

De necessitate generationis excrementorum. CAP. 3.

CVm enim,quotidie propter insitum ipsis calorem, cunctis animalibus multa substantiæ portio defluat,nec sit aliter huius iustum seruasse modum, quàm cibi, potionis, respirationis, & arteriarum motus ope,necesse est ex ijs contrahi excrementorum prouentum. Nam, si, quale erat ipsum,quod effluxit,tale prorsus adiungere agglutinare q; ei per totum liceret: optimum id, saluberrimum q; planè esset. Verũ, vbi, quod singulis particulis defluit,tale natura est, qualis ipsa est particula, nihil autem eorum, quæ eduntur bibuntur ve, eiusmodi prorsus est, necessarium naturæ fuit prius ea mutare, & concoquere, &, quàm fieri maxime potuit, efficere corpori alendo,restituendo q; similia. In quo opere siquid nec confectum, nec prorsus assimilatum est, id corpori nec adnascitur,accrescit ve, & per ipsius laxiora intus spatia tanquam superuacaneum errat: vnde nomen quoq; recte à maioribus ei rei περίττωμα græce est inditum. Cum igitur esse,bibere q; necessaria animantibus sint, has autem res subsequatur excrementorum generatio, natura nõ solum ipsis excernendis, excludendis q; instrumenta instituit, verũ etiam instrumẽtis ipsis facultates inseruit,quibus incitata,quædam ad se trahunt,quædam alijs transmittunt, quædam excrementa expellunt. Porrò, hæc,quò corpus semper mundum,atq; excrementis vacuum seruetur, nec obstrui aliquatenus, nec ad proprias functiones imbecilla esse oportet. Atque ita geminum iam scopum

salubris

A salubris victus sermo noster exposuit: alterum, eius, quod exhaustum est, reficiendi: alterum, excrementa expellẽdi. Tertius nanq3, qui huc spectat, ne animal præpropere senescat, duos iam dictos necessario comitatur. Si enim in neutro sit erratum, nec, quod exhaustum est, restituẽdo, nec excrementis expellendis, & sanitate interim corpus fruetur, & vigoris tenorem q̃ longissime seruabit. Verum de hoc postea procedente sermone dicetur.

Fundamenta & hypotheses pro constituenda Arte sanitatis tuendæ. CAP. 4.

NVnc, quod reliquum est eorum, quæ ab initio differere proposuimus, adijciam, quò sanitatis tuendæ scopos, quot, quales q3 sint, clarius distinguam. Illud (arbitror) iam diximus. Si corpus nostrum impatibile, omnis q3 affectionis expers esset, sicut adamas, aut quiduis id genus, minime artem vllã requireret, quæ ei tuendo præsideret: sed, qm̃ duplices corruptionis causas, alteras internas & à se, alteras extrinsecus incidẽtes habet, necesse est, curã ꝓuidentiam q3 nõ paruã desideret. Et ex se qdẽ duplici primo modo consumi corpus indicauimus: vno, ꝙ vel ętatis cursu, vel assiduo substantiæ fluore, ad interitum tendat: altero, qui vtiq3 esum potionemq3 consequitur, ipso excrementorum prouentu. Atq3 ex se quidẽ ita corrumpitur. Eorum vero, quæ extrinsecus incidũt, vnum certe est, quod separari ab eo non potest, quod q3 illi ꝑpetuo, & (vt ita dicam) ve
B luti connatum adhæret, aer ipse ambiens. Alia nec necessario, & incertis temporibus, nobis accedunt. Ille, nempe, qui circunfunditur, aer nos lædit, vel ꝙ calidos immodice, vel ꝙ frigidos, vel ꝙ siccos, vel ꝙ humidos efficit. Hæc, ꝙ contundunt, ꝙ diuellunt, ꝙ vulnerant, vel ꝙ articulum aliquem loco mouent. Oritur hoc loco logica quædam disputatio, quæ in vtranq3 partem rationes habet, alijs horum oĩum curam † ad sanitatis tuendæ artẽ ꝑtinere} affirmantibus, alijs eorũ tantũ, quæ calfaciant, refrigerent, humectent, aut siccent: non .n. siquid collisu, vulnere, aut simili quopiam affectu, à naturali habitu sit emotũ, id aut nosse, aut declinasse, vllius esse artis munus. Ego vero de problematis id genus agendum mihi non statui: sed, quod vtraq3 pars vltro concedit, eo accepto, ad propositum reuertar. Illud ergo confessum vtriq3 arbitror, quę vulnere, vel illisu, vel simili aliqua ratione, lędunt aut corrumpunt sanitatẽ, oĩbus hominibus esse nota, quę calfaciendo, vel refrigerando, vel madefaciendo, vel siccãdo, non oĩbus. Ergo ne nos quidẽ quicq̃ ab officio alienum fecisse videbimur, si, quę oĩbus nota sunt, ꝑtermissis, ad ea, quæ parum nota sunt, potius vertamur: qm̃ minime propositum est, hoc saltẽ opere, sophisticos cauillos diluere, sed potius quo pacto quis in inualetudinẽ minime incidat, docere. Rursus igitur ad propriũ initium sermonem reuocemus, ac diligẽtius adhuc, quæ pro hypothesi sunt habenda, cõmemoremus. Primum
C ergo ad ꝑsentium cõtemplationem pro hypothesi præsumptum esto, sanitatem non esse absolute elementorũ, ex qbus constamus, aut medium tẽperamentũ (quam eucrasian vocãt,) aut debitam conuenientiã (quã symmetrian appellãt,) quẽadmodũ oĩbus ferè, qui ante nos scripserunt, visum est: sed eam dũtaxat, quæ similariũ est partiũ, vt alibi demonstrauimus. Secundo loco illud quoq3, quod alibi non minus demonstrauimus, prę̃sumptum pro hypothesi esto, nẽpe instrumentalium sanitatẽ in figura, numero, magnitudine, ac cõpositione similariũ cõsistere. Tertio, functionibus secundum naturã obeundis, sanitatis habitũ discerni: Postremo sanitatem quãdam optimam esse, & (vt sic dicam) consummatã atq3 summam: quandam ceu deficientẽ ab hac, nec planè absolutam perfectam´ve: atq3 hanc etiam latitudinẽ habere non paruam: hæc quoq3 pro hypothesi hoc loco sint, quæ alibi nobis certissimis rationibus iam firmata, nunc quoq3 nihilo secius sunt demonstranda. Maxime vero velim, qui his studere voluerit, eũ librũ legat, in quo illud inuestigamus, cuius artis pars sit ea, quæ sanitatis tuẽdæ curã ꝑfitetur: is liber ĩscriptus Thrasybulus est: Prę̃terea eum, quẽ de optimo corporis nostri statu scripsimus: Item, quẽ de euexia, id est bono corporis habitu. Sunt hi breues ambo libelli: quos si perlegerit, qui ad hæc accedet, facillime cõsequetur, quæ mox dicentur. Dictum iam antea nobis est etiam eum librum, qui de elementis secundum Hippocra-
D tem scriptus est, necessarium ad præsentem disputationem esse. Quod opus sequuntur, tum id, quod de optima corporis constitutione, tum id, quod de euexia conscripsimus.

† τῆς περὶ το σῶμα τέχνης. vide pag. 62. c

Sanitatem magnam habere Latitudinem: ac Vnde ipsa & morbus dignoscatur. CAP. 5.

AB his hypothesibus veluti fundamentis operis iactis, hinc alicunde sanitatis tuendę tractatio incipiẽda erit. Cum sanitas symmetria quædam sit, symmetria vero omnis duplici ratione nõ solum perficiatur, sed etiam dicatur, aliàs quæ ad summum peruenit, & vere prorsus q3 symmetria est: aliàs quæ ab huius absolutione ꝑfectione q3 paulum deficit: Vtiq3 & sanitatis symmetria duplex quædam fuerit, hæc quidem exacta, optima, absoluta, & summa: illa paulo ab hac deficiens, non tñ eatenus, vt animali sit grauis. Exístit & hoc loco logica potius, q̃ ex vsu artis dubitatio quædam, negantibus quibusdã alium alio magis esse sanũ, aut esse eius affectus corporis, quam sanitatẽ dicimus, notabilem vllam latitudinẽ, sed vnicã esse eã affirmantibus, & quæ ad vnguẽ sit exacta, nec maioris minoris q3 ratione diuidua. Mihi vero, sicuti albũ corpus aliud magis, aliud minus album cernitur, ita & quod sanum dicimus, magis minus q3 tale esse videtur. Cuius rei duplex demonstratio est, Vna, quæ ex ea mutatione accipitur, quæ per ætatum vices cernitur. Postea nanq3, q̃ editum animal in lucẽ est, perpetuo mutari eius temperamentum (vt ante proposuimus) est necesse. Quare, si in temperamenti qualitate sanitas constituitur, qualitas autem ipsa non per-

manet eadem, nec ipſam ſanitatem eandem ſeruari eſt poſſibile. Altera non minus euidens de- E
monſtratio ab ipſa ſumitur actionis differentia. Siquidē nec, qui ſani ſunt omnes oculis, æque cer
nunt, ſed alij perſpicacius, alij obtuſius: nec auribus pari modo audiūt, immo hic quoq; magna eſt
in exceſſu defectu q; diuerſitas. Sed nec pedibus ſimiliter currunt: nec manibus apprehendunt:
nec reliquorū deniq; inſtrumentorū munia ſimiliter obeunt, ſed hic probius, ille deterius. Si itaq;
actionum diuerſitas pro temperamenti modo reſpondet, cogit planè ratio, vt totidē ſint tempera-
mentorum diuerſitates, quot ſunt functionum differentiæ. Quōd ſiquis κατασκευῶν, id eſt conſti
tutionum vel ſtatuum potius, q̄ temperamētorum, dicendū putat, quò vtiq; in omnē ſectam ratio
quadret, ita nimirum colligat, licet. Sanitas omni ſectæ ſymmetria quædā eſt: Nobis, calidi, frigidi,
humidi, ſicci: Alijs, corpuſculorū, & meatuum, quos ὄγκους καὶ πόρους græce vocant: Alijs, inſecti
lium, vel incompactilium, vel minimorū, ſimilarium've, vel deniq; primorum elementorum cu-
iuſcūq;. Sed ſecundū cuiuſq; ſectæ opinionē, pro ipſorum modo, membrorū noſtrorum actiones
reddimus. Si itaq; varia eduntur opera, vtiq; varia eſt & elementorum in ſingulis ſymmetria, quā
eſſe ſanitatē ſupra propoſuimus. Quin & citra omnē elementi mentionē hoc pacto colligas, licet.
Si mēbrorum conſtitutioni functiones ſuæ reſpondent, quotquot harū varietates dabuntur, toti-
dem nimirum & conſtitutiones erunt: atqui reſpondent conſtitutionibus opera: erunt ergo, ne- F
ceſſe eſt, tot conſtitutionū diſcrimina, quot ſunt functionum differētiæ. Sunt vero hæ numeroſæ:
quare erunt & conſtitutiones {æque multæ.} Si ergo omniū, qui ſani ſunt, mēbrorum cōſtitutio
in ſymmetria conſiſtit: conſtitutiones autē ipſæ variæ ſunt, quādoquidem functiones ſunt variæ:
vtiq; multę varię q; ipſarū conſtitutionum ſymmetriæ erūt. † Quare etiā ſanitates multæ varię q;,
non ipſa communi omniū forma, vnde dictę ſanitates ſunt, ſed maioris minoris q; ratione inter ſe
diſſidentes. Sicuti.n. niuis candor ab eo, q̄ in lacte viſitur, quatenus candor eſt, nō diſſidet, ſed ma-
ioris minoris q; ratiōe diſſidet, ita & Achillis, verbi gratia, ſanitas ab ipſa quę in Therſite eſt, qua-
tenus ſanitas, non differt, ſed eſt cum ipſa eadē: at altero quopiam ab ea differt, id vero alterū aliud
planè nihil eſt, q̄ maioris minoris q; ratio. Neq;.n. eſt quod quisq̄ dicat nō edi ab omnibus homini
bus varias actiones, neq; aliūde diſſimilitudinē hanc naſci, q̄; ex ipſa cōſtitutione, vnde actio pro-
ficiſcitur. Quòd ſiquis eos dūtaxat ſanos eſſe contēdat, quorum ſingula membra functiones ſuas
obeunt abſolutiſſime: nos vero cæteros, q̄ minus, pbe ſumus affecti, non eſſe ſanos: ſciat is ſe vni-
uerſę tractationis, quæ de ſanitate tuēda inſtituitur, fundamētū ſubuertere. Si.n. huic propoſitum
eſt ſeruare tueri q; eam, quam ab initio accepit ſanitatem: nemo aūt noſtrum ſanus eſt: luce clarius
fit inutilem irritam q; fore, quā nunc de ſanitate tuenda artem inſtituimus. Itaq; nec quęrenda no- G
bis talis vlla eſt, ſed planè ſilentio prætereunda, ſermo q; iamiam finiendus. Omnes ergo eiuſmodi
difficultates ſubmouet ipſius veritatis cognitio. Nō.n. abſoluta ipſa tm̄, quę ĩſectilis eſt, ſimul eſt
& dicitur ſanitas, verū etiam quę ab hac deficit, modo tamen vſibus noſtris adhuc non ſit inepta.
Quippe ſanitatem oēs requirimus, tum ad vitæ functiones, quas planè morbi impediunt, aut in-
terrumpunt, atq; auferunt: tū vero vt moleſtia careamus. Vexamur enim in doloribus non leui-
ter: eam vero corporis conſtitutionē, in qua nec doloribus cruciamur, nec in vitæ actionibus im-
pedimur, ſanitatem appellamus. Quā ſiquis alio nomine appellare malit, nihilo plus ex ea re cōſe-
quetur: ſicut nec qui ἀειπάθειαν, id eſt perpetuā inualetudinē, inuehunt. Quippe ſi hāc propterea
inueherēt, q; omne genitū corpus, ſicuti geniturę, ſic etiam interitus, cauſas ab initio ſecum natas
habet, ſicuti à nobis ante demōſtratū eſt, vtiq; laudati à nobis eſſent, tanq̄ & vera ſimul & antiqua
dogmata profeſſi: nunc, cū iuxta ſanorū ęgrotantium q; corporū conſtitutiones eaſdē eſſe ſpecie
decernunt, nec authores laudo, nec placitum probo: cum longe melius exiſtimē ſatis amplam lati
tudinē ſanitati tribuere, q̄ nos oēs homines perpetuo vrgētibus morbis premi. Qui, etſi eſſe in no-
bis omniū morborum ſemina dicant, tm̄ fatentur ipſi ea tam eſſe parua, vt ſenſum noſtrū omnino
effugiāt. Eſto igitur (ſi velint) doloris quiſpiā in nobis affectus, verū tā exiguus, inſenſibilis q;, vt H
minime officiat ei, quē corripuit hominē. Sunto, ſi libet, & febres, ſed adeo leues, vt neq; ſenſum
ſui vllū afferāt, liceat q; per eas & negocijs publicis priuatis q; perfungi, & balneo vti, eſſe q; & bi-
bere, ac reliqua, q̄ opus ſunt, peragere. Quippe facultas ad neceſſarios vſus minime impedita ſani
tatē potius determinat. Nō.n. functionum imbecillitas, morbi ſtatim nota eſt, abſolute ita citra q;
exceptionem loquenti, niſi adiectum ſit, quæ præter naturam cuiuſq; ſit. Siquidem oēs (arbitror)
& cernimus male, ſi cū aquilis & lynce comparemur: & confuſe obleſe q; audimus, ſi cum Melam
pode: & pedibus parum valemus, ſi cū Iphiclo: & manibus, ſi cum Milone conferamur. Quouis
deniq; membro propè mutili videamur, ſi cū ijs, qui hocipſo maxime valent, comparemur. Quis
igitur noſtrum ſe non probe oculatum exiſtimet, ſi formicas duum ſtadiorum interuallo non cer-
nat? Aut quis auritum ſe parum recte putet, ſi quod ſexaginta ſtadijs abeſt, non exaudiat? At, ſiqs
literas hac pagella deſcriptas recte non cernat, is iam oculos merito accuſet: non tamen, ſi quatuor
has ipſas cubitis abiunctas non peruideat: niſi forte ea prius oculorum acie fuit, qua vel has cerne
ret. Sic enim (arbitror) accuſet, dicat q; merito, quod omnibus hominibus dici aſſolet, nempe hoc
prius feciſſe, nunc idem facere non poſſe. Hunc enim morbo aliquo teneri dicemus, ſiquidem ſe-
nectutis vitio imbecillitas ea nō incidit: quamuis ſunt, qui ſenectutem quoq; ipſam morbum eſſe
velint

† *cod. manuſcript⁹ uetuſtiſſimus hoc in loco habet,* καὶ μὴν εἰ διαφέρουσιν ἀλλήλων εἰ κατά μέρος ὑγιείαι ἤ τοι κατὰ τὸ κοινὸν ἐν ἁπάσαις εἴδος, ἀφ' οὗπερ ὑγιείαι λέγονται, δι' εἰσουσιν, ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον τε καὶ ἧττον ἀλλήλων διαφέρουσιν, ἀλλὰ μὴν οὐ κατὰ τὸ κοινόν, ἀδιάφοροι γὰρ εἰσὶν αἱ ὑγιείαι κατὰ τὸ μᾶλλον ἄρα καὶ ἧττον ἀλλήλων διαφέρουσιν. *i. & ſanè, ſi iter ſe differunt particulares ſanitates, vel ſecūdum cōem in oībus formam differūt, à qua ſanè ſanitates dicūtur: vel ſecundum magis & minus inter ſe different: at non ſecūdum cōem formam, ĩdifferentes. n. ſunt ipſæ ſanitates: ſecūdum ergo magis & minus inter ſe differunt.*

A velint. Cæteros,quibus natura non dedit,vt acute videant aut audiant,aut celeriter currant,aut alia id genus valide ſtrenue q3 obeant, neq3 morbo teneri, neq3 in totum pręter naturam ſe habere cenſebimus. Omnis ſiquidem morbus præter naturam eſt,hi ſe præter naturam planè non habent,ſicuti nec ſenes. Non igitur abſolute citra q3 exceptionem ſanos,ægros q3 functionum firmitate infirmitate q3 iudicandum: ſed ſanis verba illa,ſecundum naturam: ægris illa, pręter naturam,
A.l. 1. f. 1. d. 1. c. 1. fol 3. c adiici oportebit: vt ſit nimirũ "ſanitas,affectio naturalis actionem perficiens: contra,morbus,affectio præter naturam actionem impediens. Neque enim, ſi affectus ſecundum naturam ſe habeat, continuo etiam ſanitas exiſtit. Eſt enim affectus ſecundum naturam tum Ægyptiorum nigritia, tum Gallorum candor,tum Scytharum ruffus color, quorum tamen nullum eſt ſanitas, cum ea omnino in colore non conſiſtat. Neque, ſi præter naturam ſe habeat,protinus morbus eſt: quando ita vel ex Sole nigritia,vel diutina vmbratili conſuetudine contractus candor, morbus ſit. Sed adieciſſe oportet ſanitatis notioni,quòd cauſæ rationem ad opus edendum obtineat: morbi vero notioni,quòd actioni incommodet. Verum de his alibi dictum à nobis locupletius eſt. Ad præſentem diſputationem illud ſolum ſumpſiſſe ſufficiat, permagnam ſanitatis latitudinem eſſe, nec eam in omnibus nobis æqualiter prorſus ineſſe. Quòd ſicui violentum appareat εὐκρασίας,id eſt
B medij temperamenti nomine cenſeri,quod medio ad vnguem temperamento non ſit, is, quæſo, reliquorum in vita nominum vſum ad memoriam reuocet: vbi & potionẽ, & balneum εὔκρατον, hoc eſt,temperatum dicimus,non ſolum cum alterum huic,alterum illi tale eſt, ſed etiam cum ad eundem hominem in latitudine tale eſt. Nam ſi auerſo paululum qui biberit,iniecerit quis in calicem calidæ frigidæ ve exiguum, nullam mediocris temperamenti mutationem deprehendet. Atqui,ſi,quod tẽperatum eſt,ita exigis ad vnguem, vt omnino indiuiſibile inſectile q3 ſit, haudquaquam iniecto vel calidæ vel gelidæ minimo temperatum adhuc eſſe videbitur. Ad eundem modum neque,ſiquis in natationẽ temperatam, frigidæ puſillum iniecerit, vtilitatem eius protinus corruperit. Quin ambientem quoq3 nos aerem temperatum dicimus, etiam ſi in alterutram partem paululum ſit propenſus. Deniq3 quid miri,ſi eucraſian in ſatis amplam latitudinem extendunt vniuerſi,quando & in lyris conſonantiam ipſam,quę ſumma exactiſſima q3 ſit, vnicam, atq3 inſectilem eſſe probabile ſit: quę in vſus hominum veniat,certe latitudinem habeat? Sæpe nanq3, quam percommode temperaſſe videaris lyram,alter ſuperueniens muſicus exactius temperauit. Siquidem nobis ad omnia vitæ munera ſenſus vbique iudex eſt. Quare ipſo etiam eucraſian dyſcraſian q3 iudicabimus. Pari modo actionis vitium cuiuſque pręter naturam ſuam male habẽtis
C membri,non ante morbum decernemus,q̃ ad ſenſibilem magnitudinem peruenerit. Nec quicq̃, vt ad rem propoſitam,ne hic quidem referat, ipſam ne læſam actionem,an affectum, cuius vitio læditur,morbum dixeris: ſicuti nec, ſiue quis affectionem, ſiue conſtitutionem appellaſſe malit. Dictum à nobis alibi & de his eſt, & ſimul euidentibus rationibus confirmatum tum morbum, tum ſanitatẽ in corporis affectione conſtitutione q3 conſiſtere,minime in actione, actionis ve læſione. Cæterum ex horum moroſa perpenſione diſcuſſione q3 parum vel ad valetudinem tuendam,vel ad morbum ſummouendum iuuamur: cum illud modo nouiſſe ſatis ſit, corporis conſtitutionem,quæ cauſę rationem reſpectu actionis obtinet,vtriuſque facultatis ſcopum eſſe,& eius, quę ſanitatem tuendam,& eius,quæ morbum profligandum profitetur,quippe cum hanc & præſentem ſeruare,& amiſſam reſtituere propoſitum nobis ſit: actiones vero conſtitutionem corporis neceſſario ſequuntur: eam,quę proba eſt,inculpatæ probæ q3: quæ contra eſt, culpabiles ac vitioſæ. Quare,quoniam id,quod ope noſtra ſeruatur reſtituitur q3,affectio quædam corporis conſtitutio q3 eſt,eam vero ex neceſſitate functionum ſequitur {bonitas,} ad præſentem certe diſputationem parum attinet,functionum ne,an conſtitutionum in genere morbus ſanitas q3 collocanda ſit,inquiras: id potius attinet,vt illud pro hypoteſi ſumentes, quod in naturali corporis noſtri
D conſtitutione illa ſeruanda maxime ſunt,quorum beneficio functiones obeamus: ac illud memoria repetentes,q3 ſimilarium quidem partium eucraſia,† {inſtrumentalium} forma,poſitura, numerus,& magnitudo, functionum ſunt cauſæ: pręterea q3 hęc omnia in latitudine quadam ſpectantur etiam in ſingulis hominibus ſeorſum: quę reliqua ſunt, perſequamur. Ad quę ſanè non paruam cõmoditatem affert latitudo horũ perſpecta. Nã, cum eucraſia duplex omnino ſit,altera, quæ in animantium ſaltem corpore cogitatione potius vſurpetur,q̃ ſolide ſubſiſtat: altera, quæ in ſanis omnibus ſubſiſtit atq3 apparet,hanc rurſus conſpicuam à nobis diuidi par eſt,quippe in qua nõ parua diuerſitas inuenietur. Id q̃ ſit verũ,vel ex ipſis ætatibus maxime deprehendas. Cũ. n. ad omnem voluntate ſuſceptã actionẽ adoleſcentiũ ætas ſit aptiſſima,infantiũ certe,ſenum q3 minus ad hanc eſt apta propterea, q3 illis humor, his ſiccitas frigiditas q3 nimis abundat. In aliis tñ functionibus,quas naturales appellamus,veluti auctione,cõcoctione,diſtributione,& nutritione, infantes planè cæteris ætatibus longe præſtant. Neq3 tñ eo ſecius omnibus per omnes ętates licet eſſe ſanis. Ergo,quemadmodum in ętatibus ſe habet,ita etiam in naturis immenſum eſſe temperamentorum diſcrimen inuenies: vt duorum,exempli gratia,ſimilis ętatis puerorum, hunc altero longe humidiorem,illum ſiccíorem: pari modo hunc calidiorem, illum frigidiorem. Quibuſcunque igitur corporibus multo ſupra iuſtum calidis,frigidis,humidis, aut ſiccis eſſe contingit, iis planè

* Aliqui legũt non χρείαν,i. vſũ, ſed εὐκρασίαν ,i. tẽperiẽ ſeu mediocritatem.

† Videtur hęc vox temere hoc in loco addita fuiſſe,repetere .n. ſe dicit. quę iã ſuperius ſunt explicata, videlicet circa finẽ quarti capitis, vbi dicit, inſtrumẽtalũ ſanitatẽ ĩ figura, nũero, magnitudĩe,& cõpoſitione ſimilariũ cõſiſtere. vbi apparet quatuor illa nõ inſtrumentis,ſed ſimplicib⁹ partibus adſcribi, quo ex illis poſſint organa cõponi.

optima temperies non eſt. In quibus autem ab eo, quod abſolutiſſime temperatum eſt, diuerſitas E quędam intelligitur, minor tamen, q̃ quæ ſenſu diſcerni poſſit, hæc certe, quod ad vſum pertinet, pro abſolutiſſimis accipimus: ita, vt ſanitatis, quam in latitudine contemplamur, hęc quidem medij ſit temperamenti, nec vlli vitio obnoxia, quod ſaltem ſenſu percipiatur: hęc, ceu intemperata, vitio q̃ expoſita. Huius ſententię euidentiſſima indicia ſunt diſcrimina, quæ in gracilibus corpulentis q̃ notantur: quippe quorum contrarias habitudines ex contrarijs temperamentis ortas eſſe neceſſe eſt. Sicuti igitur nec nimiũ gracile corpus probamus, nec quod valde eſt obeſum, ita nec temperamẽta eorum planè laudabimus, tametſi vtrunq; q̃ maxime ſanum eſſe conſpicimus. Sed, quę in medio horum habitudines ſunt, *εὐσαρκοι* græcis dictæ, ſicuti ipſæ debitam partium cõuenientiam, ſpeciem q̃ inculpatam habent, ita ſequuntur mediocria & nulli vitio obnoxia temperamenta. Tales ergo corporum habitus, ſi veritatem ipſam ad vnguem exigas, abſoluta ſaltem exacta q̃ temperie ne ipſos quidem temperatos dixeris: verum, quod ſenſu iudicetur, atq; ad vſum ſit ſatis, non inculpabiles ſolum, ſed etiam optimos cenſueris. Sanè indicium euidentiſſimum eſt ne ipſos quidem exactiſſimum temperamẽtum conſecutos, ex eo, q̃ nunq̃ eodem ſtatu permaneant, ſed primum ætatum ipſarum mutationem recipiunt, nulla harum eundem perpetuo tenorem ſeruante, ſed ſemper ad ſicciũs tendente. Deinde eã, quæ ſomni ac vigiliarum, quietis & motus, tum F motus ipſius differentiarum, ad hæc bibendi ſitiendi, edendi eſuriendi, ciborum potionis q̃ copiæ aut inopię, pręterea balnei, iracundię, ſtudij, dõloris, omnium q̃ talium occaſione prouenit, quę tantum non omni momento temperamentum immutant. Quis igitur in tanta mutatione optimum vndecunq; temperamentum inuenire ſperet? quippe quod, ſicui vnq̃ optima natura prędito cõtigit, certe ne momento quidem durauit. Adeo mihi ſanè admirari ſubit eorum opinionem, qui ſanitatem eucraſiam q̃ citra omnem latitudinem, vnicam q̃, eſſe contendunt, nec, ſi quid ab hac paulo diſceſſit, vtiq; ſanitatem eſſe. Qua nimirum ſententia *ἀειπαθειαν* obiter imprudentes inuehunt: diſputant q̃ de re aut nunquam planè viſa in animalis corpore: aut, ſi quando viſa eſt, ne minimum quidem tempus durante.

*συμμετρίαν.

*γηρεύτερον, hoc eſt ſenilẽ magis ętatem.

*φροντίδες, i. curarum.

*λύπαι, i. triſtitię aut moleſtiæ.

*πολύσαρκον i. multa carne prædito.

*Multi codices græci habẽt *δύο κράσεις*, i. duo temperamenta.

Quæ ſit Optima corporis Conſtitutio. CAP. 6.

His ergo quam ſomniant ſanitatem, ipſis ſeruandã linquimus: nos interim ad eas, quę in aperto ſunt, reuertimur. Quarum cum duplicem ſtatuamus ſubſtantiã, {vnã, de qua planè queri nõ ſit, alteram de qua queri liceat} de qua modo verba fecimus, ſuum vtriq; ſcopum reddamus: nempe ei, quam inculpatam diximus, exactam abſolutam q̃ planè, quod vtiq; ſenſu aduerti poſſit, cuſtodiam: alteri, de qua conquerare, non exactam. Quippe intemperies, quæ intra ſanitatis G ſunt terminos, corrigere oportebit ita, vt, quæ iuſto ſicciores naturę ſunt, humidiores reddas: quæ humidiores ſunt, ſicciores: pari modo quæ frigidiores ſunt, vt harum exceſſum caſtiges: quę calidiores, earum ſuperantiam ad moderatius reuoces. Hæc qua ſalubris victus ratione fiant, procedente ſermone docebimus. Prius. n. tradendũ arbitror, quemadmodũ optimæ naturæ conſeruanda ſit ſanitas. Ante id vero, quę nã ſit optima corporis conſtitutio, exponemus. Eſt igitur ea ſecũdum ſubſtantiam ipſam rei enarrãtibus, & quę optimo temperamẽto ſit, & quæ figuram partiũ egregie ad functiones comparatam habet: ad hęc, quę omnem tum numerũ, tum magnitudinem, tum omnium earũ inter ſe cõtextum ad actiones idoneũ exhibet: ſi vero indicia notas q̃ reſpicias, cuius corpus carnis exquiſitã mediocritatẽ prefert: tale eſt, quod inter gracile & obeſum, medium eſſe docuimus. Nec refert, ſi pro obeſo corpulentoue craſſum dixeris. Idem reliquorũ quoq; exceſſuũ in medio planè eſt ſitum ita, vt nec hirſutum id merito dixeris, nec glabrum: ſed nec molle, nec durum: nec nigrum, nec cãdidum: adde et nec venis amplis, nec obſcuris: nec iracũdum, nec ignauũ: nec ſomnolẽtum, nec peruigilẽ: nec hebetem, nec calidũ: nec in venerẽ pronũ, nec à venere alienum. Quòd ſi omnibus quoq; corporis partibus planè mediũ omnis exceſſus teneat, pulcherrimũ id viſu nimirum fuerit, vtpote ſymmetron. Erit nõ minus ad labores omnes planè idoH neum, nec reliquis eucraſię, id eſt boni temperamenti, cuiuſque membri notis, quas in ſecũdo de temperamentis retulimus, deſtitutum. Nam multos videas, verbi gratia, qbus caput attemperatũ cõmode ſit: thorax, venterue, & quæ gignendo tributæ partes ſunt, parum proſpera tẽperie ſint. Quorundã vero in artubus intẽperies eſt. Non deſunt &, quorũ vnum aliquod viſcerum, aut alia quępiam particula vna, pluresue, interim vero plura aliqua viſcera, parũ ſalubri ſint temperamento. Ego vero in vnica inſtrumentaliũ partium intẽperiem, id q̃ in non paucis notaui ita, vt, verbi gratia, reliqua omnis ventriculi cõcauitas vno temperamento cõmodo incõmodoue eſſet, alio ipſum dũtaxat vẽtriculi os. Cæterũ de his, vbi de vitioſis corporũ ſtatibus diſceptabimus, agetur.

Ratio Tuendæ Valetudinis Infantis temperati: ac aduerſus eos, qui infantes ſiccandos aſſerebant. CAP. 7.

De optima vero, cuius ſingulę particulę vniuerſam ſubſtantiam inculpatam habent, nunc dicetur. Huius ergo ſortis homo, cum arti ſanitatis tuendæ traditur educandus, fortunatus vtiq; ſit, ſi ſtatim editus in lucem ei committatur. Ita nanq; ad animi quoq; affectus non nihil lucri faciet, ipſa nimirum recta victus ratione mores quoque probos reddente. Cæterum, ſi qua etiam ſequentium ætatum eius ſe moderationi ſummittat, ſic quoque commoda ſentiet non mediocria.

Sanè

A Sanè primum dicetur, quemadmodum, si huiuscemodi hominem ab initio susceperis, eũdem per omnem vitæ cursum sanum custodias: modo nequid violentum extrinsecus illi incidat: id quod vtiq; ad sanitatis tuendę artificem nihil attinet. Secundo loco, quemadmodum, si non recens natum puellum acceperis, sed qui iã præceptoribus dari sit habilis, eius quoq; curã agas. Postremo, quemadmodum reliquarum ætatum cuiuslibet. Ergo recens is natus infantulus, cuius corporis
A.l.1.f.3. d.1. c.1.fol.56.h constitutio omni nota vacat, primum quidem fasciis deligetur, sed corpori "prius toti sale modice insperso, quo cutis eius dẽsior solidior q; ijs, quę intus sunt partibus, reddatur. In vtero enim eque cum reliquis mollis erat, cum nec durius vllum externũ corpus inibi contigerit, nec aer illi vsquã frigidus inciderit, quorum commercio contracta densata q;, & cẽ ipsamet prius, & quàm reliqua membra, dẽsior durior q; fieret. At, quoniam iam editus infans, in frigore, calore, atq; inter corpora multo se duriora versetur, necesse est, ob hæc ipsa nimirum naturale eius tegmẽ prępararí quodammodo à nobis, reddi q; ad indolentiam & tolerantiam q̃ aptissimum par est. Ita vero, qui secũ dum naturam se habent infantes, vel solo sale prępărati muniti q; abunde fuerint: quando, qui sic corum myrti foliorum, aut aliorum id genus insperſione egent, ijs planè vitiosus status sit. Nobis vero ad pręsens de ijs, qui optimo statu sunt, disserere propositum est. Ergo hi fasciis (vt dictum
A.l.1.f.3. d.1. c.2.fol.58.c B est) inuoluti, lacte pro alimento vtantur, & balneis salubrium aquarum. Vniuersam "nãq; victus rationem humidam sibi adhiberi postulant, vt qui cæteris ętatibus temperamento sint humidiore. Atq; ex ijs, quæ ad sanorum victus rationem sunt necessaria, primum hoc se ad disquisitionem statim offert. Nam sunt, qui humidiores naturas siccandas semper putent: sicuti è diuerso, quę frigidiores sũt, calefieri debere: madefieri, quę sicciores: frigefieri, quæ calidiores. Quippe similibus quemlibet excessum augescere, contrarijs remitti ac minui: vno q; verbo, contraria contrariorum esse remedia. Oportuit vero nõ id modo Hippocratis legisse eos, meminisseq; quòd ‖ cõtraria sint contrariorum remedia, sed & illa quoq;, in quibus ait ‖ humidam omnem victus rationem febricitantibus esse vtilem, præcipue vero puellis, & ijs, qui tali refici victu sunt assueti. Videtur enim in his tria deinceps pari inter se iure posuisse, morbum, ętatem, cõsuetudinem. Atq; à morbo quidem contrarij adhibendi indicationem accipit, ab ætate & consuetudine similium. Febri nanque, ceu morbo calido & sicco, humida conueniunt. Puellis, vt quibus ea ætas non morbus, sed secundum naturam sit, id maxime est vtile, quod planè est simillimum. Pari modo consuetudini, vtpote quæ adscititiam acquisititiam q; naturam in corporibus gignit, contraria dedisse in primis est noxium: atq; hęc merito. Quę enim corpora secundum naturam se habent, ijs seruari custodiri q;
C suum habitum decet: quę morbo aliquo premuntur, ijs contra alterari, & ad contrarium habitum trahi expedit. Ac seruatur quidem similibus vnumquodq;: alteratur cõtrarijs. Haudquaq̃ itaque siccandi pueri sunt, si modo in his nulla prẽter naturam humiditas subest, qualis in raucedine, grauedine, catarrho q; conspicitur, sed pro naturę ratione alendi, ac dulcium aquarum balneis humectandi: (quę enim medicam vim aliquam præ se ferunt, omnes planè siccant, veluti quæ sulphuris aliquid, bituminis, aluminis ve repręsentant) tum cibo eo potione q; nutriendi, qui humidæ quàm maxime naturæ sint. Ad hũc modum & natura ipsa pueris cõsuluit, & lac matris in humẽtis alimenti vsum præparauit. Atq; optimum quidem est etiam reliquis fortasse omnibus infantibus ipsum "lac matris, modo nullo morbo sit corruptum: maxime vero ei, qui optimo est tempera
A.l.1.f.3. d.1.c. 2. fol. 57. c mento, de quo nunc sermo instituitur, quippe cuius maternum non corpus modo totum, sed etiã lac à vitio esse alienum non sit absimile. Ac sanguine quidem, dũ adhuc in vtero gestamur, alimur cõstat: ex sanguine vero lac gignitur, exiguam in mammillis mutationem adepto. Quare, qui matris lacte pueri aluntur, ij iam non solum consueto, verumetiam maxime proprio vtuntur alimento. Videtur autem non modo nutrimentum id natura infantibus præparasse, verumetiam facultates quasdam naturales, quibus eo vtantur, ab initio protinus contulisse: quando, si modo natis
D papillam statim in os inseras, & sugunt lac ipsum, & deglutiunt promptissime. Quin, sicubi forte offenduntur plorant ve, non minimum ijs doloris lenimen est nutricis papilla ori indita: quippe tria hęc doloris infantium remedia nutricibus ipso vsu edoctis inuenta videmus: vnum quod modo retulimus: & altera duo, motum mediocrem, & vocis modulationem. Quibus perpetuo vsæ non solum mitigant, sed etiam somnum cõciliant, vel hoc ipso testificante natura, ad musicam eos & exercitia suopte ingenio esse propensos. Adeo, quisquis his artibus probe vti sciet, is nimirum & corpus & animum optime instituet.

De infantum exercitatione, ac de cura, quæ circa eorum mores, ac animi motus adhibenda est. CAP. 8.

NVtricibus igitur triplex puellis excogitata dimotio est in cunis, in lectulis pendentibus, in suis ipsarum vlnis: vbi iam hoc aliud quoq; nobis ęstimandum oritur, ad sanitatis tutelam vel in primis necessariũ: cũ Asclepiades planè aperte q; exercitationes damnet: Erasistratus verecundius timidius q; decernat, cęterum idem cum Asclepiade sentiat: reliqui ferè medici nõ solum ad euexian, id est bonam corporis habitudinẽ, sed etiam ad sanitatem eas prędicent. Porrò exercitationum tria saltem prima notantur genera, vtiq; quot motionum differẽtiæ: quippe aut à nobis ipsis mouemur, aut ab alijs, aut medicamento. Horum tamen tertia species ad sanos nequaq̃ per

In lib. de Flatibus nõ lõge à principio. 1ª. Aph. 16. Ext. ord. 8.h

* δυσπάθειαν

tinet. Sed, qui ab altero prestatur motus, nauigando, equitando, vehendo, atq; vt paulo ante di- E
ctum est, in cunis, lectulis, vlnis q; obitur. Recens tamen nati pueli tam valentem motum, q̃ est, q̃
vehiculis, nauigijs, equis ue prestatur, adhuc non desiderant. Atqui iam tertium aut quartum an
num à natali agunt, his vehiculo nauigio q; modice agitari licet. Septẽnes vero etiam valentio-
res motus tolerant, ita vt equitare iam assuescant. Per se vero moueri tum primum pueris licet,
cum iam repere cœperũt, magis q; etiam, cum ingredi. Immature vero cogẽdi omnino non sunt,
ne eorũ artus distorqueãtur. Sanè vel hac ætate facile declaratur, quãta sit naturæ nostræ cũ exerci
tijs societas, cum pueros, nec si concluseris loco aliquo, prohibeas, quo minus discurrant, ac pul-
lorum vitulorum q; ritu lasciuiant. Quippe sua cuiq; animanti natura satis est ad proprias conue-
nientes q; excitãdas appetitiones, quibus sanitatem salutem q; tueatur. Verum Asclepiades nihil
horum cogitans, per magnum ocium captiunculas texit, quibus docere conetur nihil ad bonam
valetudinem exercitia conferre. Verum huic postea, quod par est, respondebitur, ceu garrulitate
ad finem potissimum taxanda. Est enim nobis hoc loco propositum non sophistarũ nugas refel-
lere, sed, quod ad sanitatem tuendam cõducat, præcipere. Itaq; ad infantes redeo, qui optimo cor-
poris habitu sunt. Porrò his animi quoq; mores citra vitium esse par est. † Qui enim iusto sunt ad F
irã magis "procliues, aut animo planè demisso, aut sensiles magis, aut insensiles, aut præter modum A.l.1.f.3.d.
guloſi, hos parum idoneo temperamento esse ijs partibus, quibus prædictorum singula admini- c.4.fol.52.
strant, necesse est. Proditum vero de his fusius est in ijs libris, quos de Hippocratis Platonis q; pla
citis scripsimus. Verum, qui nunc in nostra disputatione, propositus infans est, vndecunq; abso-
lutus est. Huius ergo sicut nullum ex animi moribus corrigere, sic eosdem seruare, ne quo vitien-
tur, oportet. Seruatur vero quidq; ijsdem planè generibus, quibus corrumpitur. Corrumpuntur * genere.
autem animi mores praua cõsuetudine cuiusq; horum, cibi, potionis, exercitationis, videndi, au-
diendi, totius deniq; musices. Itaq; peritum horum omnium esse eum medicum oportet, qui sa-
nitatis tuẽdæ curã suscipiet, nec ea opinione esse, quasi ad solum spectet philosophum animi mo-
res effingere. Quippe huic ob aliud omnino maius id muneris tribuitur, nempe animi sanitatẽ:
medico vero, ne corpus facilius in morbos dilabatur, q̃ iracũdia, fletus, ira, tristitia, cura immodi-
ca, & multę super his vigiliæ, febres accendunt, ac grauissimis valetudinibus initia præbent: ve-
luti ediuerso cogitationis mentis q; segnitia, ac animus omnino deses, decoloratos, ac sæpe ex atro-
phia, id est nutriẽdi defectu, graciles, ob naturalis caloris imbecillitatem reddunt. Hunc enim ca-
lorem præter cætera intra sanitatis fines custodire oportet: custoditur autem modicis tum corpo-
ris, tum animi exercitijs. Qui nanq; motus modum non seruant, siue ij ex rationali, siue ex appe- G
titoria, siue ex animosa animi parte cientur, si modum nimiũ excesserunt, bilioſum animans red-
dunt: Si intra modum nimium subsistunt, pituitosum frigidum q; efficiunt. Quinetiam priorem
habitudinem febres, & qui calidiores affectus sunt: posteriorẽ iecinoris & viscerum obstructio-
nes, comitiales morbi, apoplexiæ, in summa, destillationũ fluxionum q; morbi plerunq; excipiũt.
Et nos ob animi mores ęgros q̃otãnis non paucos persanauimus, solis animi motibus ad debi-
tum modum reuocatis. Est vero non spernẽdus huius sentẽtiæ testis, ipsum patrium nobis numen
Æsculapius, qui multas scribi cantilenas, mimos q; ridiculorũ rerum fieri, & melodias quasdam in
stituit ijs, qbus vehementiores aĩosæ partis motus, corporis temperamentum iusto calidius effi-
cerent. Alijs qbusdam, neq; ijs paucis, venari, equitare, atq; armatos exercitari iussit, ijsdem q; sta
tim tum motuum ipsorũ speciem, vtiq; quibus motus iniunxit: tũ armorum, quibus armatis exer-
ceri præcepit, definiuit. Non.n. quo pacto excitetur erigatur q; animosa pars, cum imbecilla sit,
præcipere sat habuit, nisi etiam mẽsurã eius ab exercitationum idea definiret. Non.n. pari modo
excitatur ea animi portio, vbi cum apris, vrsis, tauris, & alijs id genus præualentibus robore bel-
luis agitandis sumus attenti: & cũ leporem, capream, & id genus fugacia ac timida sectamur: Nec
similiter, cũ in leui armatura, & graui exercemur: Nec pariter, cũ citato cursu dimouemur, & cum H
mediocri motu agimur: Nec, vbi cũ alijs cõtendimus, & vbi soli agimus: Iam, clamore, an tacitus
ad labores in horteris irrites q;, non parum sanè interest. Verum de his latius dicetur in sequenti-
bus. Sed infantes, qui optimum sortiti sunt temperamentũ, (de his enim sermo erat) non leui cu-
ra egent, ne quos animi motus immodicos incurrant. Quippe loquelæ adhuc expertes, ploratu,
clamore, iracundia, & inordinato sui motu dolorem indicant. Nostrum igitur officium sit, con-
iectantes, quid desiderẽt, assidue "id suppeditare prius, q̃ auctus dolor in nimium atq; inordinatũ A.ibidem.
motum vnà cum corpore etiam animum ipsum vniuersum conijciat: siquidem dentientes, aut ab
externo quopiam offensi, aut aluum exonerare, aut meiere, aut esse bibere ve cupientes perinde,
ac discruciati, plorant, atq; enormiter mouentur. Fieri etiam potest, vt frigore offensi teporem de-
siderent: sicuti contra æstu immodico afflicti refrigerationem. Est, quando multitudinem instra-
tarum vestium non tolerant. Quippe multos offendit id quoq; non minimũ, maxime vero cum
aut totũ corpus vertere, aut etiã artus mouere cupiunt. Quinetiã ipsa quies, si sit diuturnior, non
parum molesta esse solet: q̃ nulla animans immodico vllo delectatur, sed semper medium mo-
dum expetit. Porrò medius ipse modus non vnus omnibus est, sed omnis mediocritas ex eorum
semper est numero, quæ in collatione ad aliud spectantur. Quocirca, qui curam infantis educan-
di susciPiet,

† Cũ hoc in loco triũ animarũ, qũæ in corde, cerebro, & hepate locant, Galenus afferat exẽpla, nõ inepte quidam putãt voces illas sensiles, & insensiles, & guloſi, aliter vertendas esse, vt dicatur, intelligẽtes, & stupidi, & cupidi, quæ ad animã, non ad corpus referũtur: huic aũt versioni græca etiam lectio subscribit, & Galeni verba inferius circa medium istius capitis id palã ostendunt.

* παθήματα.

* In Aldino codice legitur πολλὰ. in manuscriptis πολλάκις, i. multoties.

A.l.1.f.3.d. c.2.fo.57.

A.l.1.f.3.d. c.2.fo.58.a

A.ibidem.

A.l.1.f.3.d. c.4.fol.51.f

A di ſuſcipiet,hunc planè vt acrem mediocritatis conuenientis q3 coniectorem eſſe, ita hæc ſemper præbere oportet priùs,quàm ex deſiderio cuiuſuis auctus dolor ſimul cum corpore animũ quoq3 in motus immodicos conijciat. Quòd ſiqñ,quod infeſtat,imprudẽtibus inſciẽtibus q3 nobis auctũ eſſe contigerit,corrigere moleſtiam tẽtabimus ilico vel præbito, quod expetit, vel ſublato, quod
A.l.1.f.3.d.1. c.2.fol.57.d offendit,etiã" motu per vlnas nutricis adhibito,ac vocis modulamine,quibus vti prudentiores nutricum cõſueuerũt. Ego nanq3 puello quodam totum diẽ irato, plorante q3, ac immodice ſe inordinate q3 iactante,nutrice ipſa omnis cõſilij inope,deprehendi quod offendit. Quippe vt neq3 papilla ĩ os immiſſa,neq3 à nutrice prolatus, ſi forte meiere, aut aluũ exonerare vellet lenitus eſt, ſed nec cũ ab vlnarũ agitatu reclinari eſt cœptus. aduerti aũt tum lectũ, tũ inuolucra,tum veſtes ipſas ſordidiores,p̃terea puellum ipſum immundum,atq3 illotum. lauare detergere q3 iuſſi, tum lectulũ mutare,ac veſtẽ omnem terſam mundam q3 p̃bere. Quibus peractis,protinus ab immodico agitatu cõquieuit,ilico q3 dormiuit nõ ſuauiſſimũ modo verumetiam lõgiſſimum ſomnũ. Vt vero recte conijcias,q̃ puello officiãt,nõ mõ ſolertia eſt opus,ſed ẽt aſſidua de ipſo,q̃ nutriẽ, experientia.

Quales oporteat Nutrices eſſe. CAP. 9.

A.l.1.f.3.d. c.4.fol.5[illegible]

B HÆc igitur omnia vſq3 in tertium à natali annũ circa puellum peragenda cenſeo. In primisq3 de nutrice ipſa non minimã habendam eſſe curã,quid edat,quid bibat,quo pacto in ſomno, venere,exercitatione ſe habeat: vt videlicet lac eius egregie ſit tẽperatũ, quale certe erit,ſi ſanguis eius quã optimus ſit: porrò is talis eſt,qui nec flaua abundat bile,nec atra,nec pituitoſus eſt,nec ſeroſus,nec aquoſo liquore permiſtus. Naſcitur aũt eiuſmodi ſanguis ab exercitatione moderata,& cibis tum boni ſucci,tum iuſto tempore modo q3 aſſumptis,pr̃eterea potione tẽpeſtiua modice q3 ſumpta. De quibus omnibus in ijs,quę poſt dicẽtur,diligẽter ageſ. A venere" omnino abſtinẽdã eſſe, quæcũq3 lac præbebit,moneo. Nã & menſes viri conſuetudine prouocãtur,& lac odoris gratiã in deterius mutat. Quinetiam aliquę in vtero cõcipiunt,quo nocẽtius puello adhuc lacẽti nihil eſt. Interim enim,quicquid ſanguinis eſt optimum,in fœtum abſumitur. Quippe is, cum proprium in ſe vitę principium contineat,& huius moderamine agitur, & aſſidue conueniens ſibi alimentum trahit, † vtero ipſi veluti radici adhærens,nec vſquam ab eo nocte die've diſcedens. In terim vero nõ minor modo,verumetiam deterior rationabiliter redditur ipſius grauidæ ſanguis. Quo fit vt lac ipſum tum peius,tum vero exiguũ in mammillas colligatur. Quare ſi, quæ infantẽ lactat,vterum gerit,ego magnopere ſuaſerim aliam inueniẽdam nutricem. Cuius etiam lac guſtu, odoratu,viſu conſiderandum explorandum 'que diligẽter ſit. Siquidem,quod optimum eſt,id gu
C ſtãti olfaciẽti 'que planè ſuaue,intuẽti cãdidum,ęquabile,ac liquidi craſſi 'que medium apparebit. Quod vitioſum eſt,ediuerſo aut craſſum & caſeoſum, aut liquidum & ſeroſum, ac liuidum, tum conſiſtẽtia ipſa colore q3 inæquabile videbitur. Idem guſtantibus amarorem, aut ſalſedinem, aut qualitatem quampiam extraneam exhibebit: tale vero nec olfacienti ſuaue erit. Atq3 lactis probi improbiq3 hæc ſunto indicia,quæ coniectans, cum mãter aut iam concepit, aut morbo aliquo eſt affecta,ad aliam q3 nutricẽ tranſire eſt neceſſariũ,lactis iudicium atq3 electionẽ facere quis poſſet.

† ἐρριζωμένον τε τῇ μήτρᾳ.i. inſertis in vtero radicib' adnexum.

De Cibo,frictione,& balneis, quæ puello poſt lactis vſum conueniunt. CAP. 10.

A.ibibem. g TVm vero puellum, quoad" primores dentes emiſerit,ſolo lacte alẽdum. Quo tempore eum ſolidiori quodammodo iam cibo aſſuefacere conueniet,quod etiam experientia planè doctæ mulieres faciunt: primum panem, mox legumina, ac carnem, & ſimilia, omnia priùs commanſa puellorum oſculis immittentes. Corpus autem infantium confricare oportet oleo dulci: ſicuti idipſum recte peragunt nutrices pleręque,ſtatim ipſas corporis partes modulantes atque fingentes. Verum in eo,quem propoſuimus,puero,qui corporis ſtatu eſt optimo, quod ad membrorum mõdulum ſaltem attinet,nihil eſt,q̃ curioſa nutrix ſit,ſed tm̃ fricet quotidie mediocriter, ac lauet: idq3,quàm fieri maxime poteſt,lacte in ventriculo minime adhuc hærente crudo, quippe q̃ perí-
D culum eſt,ne priùs,quàm probe ſit concoctum,in totum corpus infantis digeratur. Multo vero maxime ſiquis ventriculum ipſum adhuc lactis plenum infricet,tum corpus crudo alimento implebit,tum caput onerabit. Quo magis proſpiciendũ in primis eſt,nequid nutrimenti neq3 ante balneum,neq3 ante frictionem puerulo pr̃ebeatur. Id fiet,ſi ad hæc adminiſtranda nutrix poſt longiſſimum ſomnum diligenter tp̃s obſeruet. Id enim maxime temporis eſt,in quo vel inanẽ planè ventriculum inuenias,vel certe cõcoctum iam alimentũ in ſe continentẽ. Quæ autẽ, vt hodie fit, faciunt,ſanè lędunt,aliæ vnum & certum diei tp̃s pręſcribentes, alię,cum ipſæ à negocijs vacent, tum demum curantes. Quo fit,vt ſæpius lædi,q̃ iuuari,puellos neceſſe ſit: Quippe quod à nobis præſcriptum tp̃s eſt,alia's in aliud diei noctis've tempus incidit. Maiorum tamen puerorum, qui videlicet plagis,minis,obiurgationi,monitis parere norunt,ijs duplex cum fricandi, tum lauandi
A.l.1.f.3.d.1. c.4.fol.51.f temporis occaſio eſt: prior ac cõmodiſſima,cum" à matutino ſomno ſurrexerint, deinde luſerint, ac iam cibum petant. Tum enim maxime vocãdi ad hæc ſunt, ac corpus quidem ad ſanitatem pariter & bonam habitudinem,animus ad obſequelam & temperantiam exercendus. Interminandum q3 non aliter nos cibum prębituros,niſi,quantum ipſi velimus,frictioni balneo q3 ſe permiſerint. Atq3 optimum quidem tẽpus hoc fuerit. Quòd ſiqua occupatione,qui puellum alit,auocetur,modico pane præbito ludere permittat,quantum velit: dein, cum rurſus cibum petierit, tum

*εὐρυθμίαν.i. cõcinnitatem.

fricet,lauet q3.Minime tamen bibere ei permittendum poſt cibum eſt,quem balneum excipit: qñ E
ita prę̃cipitatior eorum,quæ ventriculus continet,diſtributio in corpus fiet. Id vero in corporibus prorſus ſanis cauere oportet.Quippe quibus vtilius ſit ante balneum cibum dediſſe, horum planè improbandi tum affectus ſunt,tum corporum ſtatus. De his vero in ſequentibus dicemus. nunc premendum nobis propoſitũ eſt: nempe vt puellum,cui optime affectũ corpus ſit, ſic educemus,vt talis ppetuo ſeruetur: huic expedit,vt cibus balneũ ſequatur. Quòd ſi,quo loco puellus alitur,balnei copia non ſit, (fortaſſe vero nec iſta vnq̃ legẽt,qui ibi habitant) in concha pueros lauant,donec alterum iam tertium've ætatis annũ attigerint. Qui vero hos annos exceſſerint, eos, ſi non quotidie,at certe tertio quoq; die quarto've vngũt atq; infricant. Quòd ſi anni tempus non prohibeat,ſtagna amnesq3 his lauacra ſunt,veluti nobis balneum. Apud Germanos enim planè
* Aliqui legunt nõ οὐδαμῶς, i. nequaq̃, ſed οὐκαλῶς,i.nõ bene.
nẽ nutriri quidẽ infantes contenderim. Verũ nos neque Germanis,neq; aliis agreſtibus aut Barbaris hominibus hæc ꝓdimus,non magis equidem q̃ vrſis,apris,leonibus,aut aliis id genus feris, ſed Græcis,& iis,qui,tametſi genere ſunt Barbari,Græcorum tamẽ ęmulantur ſtudia. Nam quis, quæſo,eorum hominum,qui apud nos degunt,tulerit modo editum infantulum, etiam ab vtero calentem,ad flumen deferre,ibi q3 (ſicuti Germanos aiunt) ceu candens ſit ferrum,in frigidum humorem mergendo,ſimul de naturę vigore periculũ facere, ſimul corpus ipſum roborare? Quip- F
pe,ſi citra noxam id tolerauit,&,cꝫ propriæ naturæ robur oſtendit,& nouũ præterea robur ex frigidæ commercio comparauit,nulli non patet. Cæterum,ſi ab externo frigore naturalis calor ſit victus,cꝫ protinus interire neceſſe ſit,id quoq; neminem latet. Quis igitur mentis cõpos, nec oino ferus, Scytha've proprium pignus in id agere diſcrimẽ ſuſtineat,in quo errorem mors ſequitur,
* πεῖραν, i. experientiam.
potiſſimum cum ex eo periculo non magnũ ſit futurum,quod lucrifaciet? Aſino enim fortaſſis, aut id genus experti rationis animanti vtiliſſimum fuerit denſum ita tergus durum q3 effici,vt citra dolorem frigus toleret,homini vero ratione prædito,cuinam,quæſo,tam magno ſit vſui? Non enim,ſi quis abſolute,citra q3 exceptionem pronũciet cutẽ denſiſſimam duriſſimam q3 vtilem ad ſanitatem eſſe,is recte dicat. Cum nanq; animalis corpori duplex inſtet incõmodum, alterum ab externis,alterum ab internis occaſionibus,quorum certe rara mollis cꝫ cutis eſt, ij ab extrinſecus imminentibus malis facile tentantur: quorũ denſa ac dura, ab internis. Itaq; etiam Hippocrates, vbi de iis præcipit,quæ in nobis ab alimento ad cõmodum incõmodum've cedunt, poſt alia mul-
In lib. de Aliment. ad med.
ta,hęc ſcripſit: ‖ Raritas corporis ad tranſpiratum iis,qbus plurimum aufertur,ſalubrius: qbus mi »
nus, inſalubrius. Pręſtat ergo vtrunq; declinaſſe exceſſum, nec adeo aut denſam reddidiſſe cutẽ, »
vt corporis trãſpiratum prohibeat: aut raram,vt facile à qualibet extrinſecus incidenti occaſione G
lædatur. Tale porrò natura eſt propoſiti nobis hoc loco puelli corpus,cum ſit medium omnis exceſſus. Eſt ergo id ea ratione alendũ,vt ſtatus ſui grãtiam perpetuo ſeruet. Seruabit aũt, ſi primis
* ἀρετὴν.
quidem annis ſolo lacte nutrias,ac balneo dulcis aquæ & calentis vtare: quò videlicet corpus eius molle,cꝫ diutiſſime ſeruatum,ad plurimũ augmẽti pueniat. Ab his annis,cũ iam mitti in ludũ eſt A.l.1.f.3.d. c.4.fol.59.f
habilis,nõ neceſſe erit aſſiduis præterea balneis vti, ſed interim,dũ luctari condiſcit, mediocriter inibi ante cibũ exercitari ſat erit,ac balneo plerũq; abſtinere. Modũ vero ĩ labore exceſſiſſe, quod non nulli pædotribæ pueros cogunt, prorſus alienum eſt: ſiquidem intempeſtiua duritie corporis inhibetur auctio,etiam ſi natura ſit ad auctum quàm maxime comparatum.

De vino puellis vitando,ac de aqua & aere optimo comparando. CAP. II.

SAnè vinum q̃ diutiſſime,qui ea natura puer eſt,ne guſtare quidẽ ſuaſerim: quippe quod hauA. ibidem. A.l.1.f.3.d. c.4.fol.59.g
ſtum & humectat nimiũ,& calfacit corpus, tum caput halitu replet iis,qui humido calido q3 temperamẽto ſunt,quale eſt eiuſmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput eſt vtile, nec ipſos ſupra,q̃ par eſt,humidos calidos q3 fieri: qm̃ eo iam caloris humoris q3 peruenerũt, vt,ſi paululum vtrãuis qualitatem auxeris, iam modum exceſſerint. Cum aũt ſit oĩs exceſſus fugiendus, maxime hunc fugere expedit,ex quo non corpori modo,verũetiam animo damnum accedit. Quare neq; H
iam adultis vinum,niſi modice ſumptum,exiſtimandũ eſt vtile eſſe: cꝫ videlicet ad iram p̃cipites, & ad iniuriam incontinentes facit,& partẽ animi rationalem hebetem turbidam q3 reddit. Cæterum his ipſis ad bilis excrementa vel mitiganda,vel expellenda eſt ſanè non inutile: non minime vero ad eã ſiccitatem,quę in ſolidis partibus aut ex immodicis laboribus, aut ex ꝓprio ętatis temperamento prouenit,idoneũ eſt vinũ. Humectat nanq; ac nutrit, quicquid immodice ſiccatũ eſt: tum bilis amaræ acrimoniã mitigat ac frangit: p̃terea ꝑ ſudores vrinas q3 vacuat. Pueri vero,ceu q
† Aliqui in codice græco legũt nõ ἔξουσιν αὐτοὶ πρὸς τὸ ψυχρὸν, i. affecti fuerint ipſi erga frigidã, ſed ἵξωσιν &c. id eſt venerint ipſi ad aquã frigidam.
talem ſuccum minime colligũt,quiq3 naturalem humiditatẽ plurimã obtinent,vt commodorum, quę vini potio largitur,planè non egent,ita incõmoda,q̃ affert, tm̃ ſentiunt. Nemo itaq; rationis cõpos ea vti potione pueros ſinet,quam,præterq̃ cꝫ nullum affert commodum, immenſum etiam ſequitur incommodũ. A frigidæ potione oĩno prohibẽdos huiuſmodi pueros non cenſeo,quod tm̃ aliqui faciunt: verum à cibo plerunq;,& per calores,† cum ipſis cordi erit,vti permitto,potiſſimum vero (ſi copia eius ſit) fontanæ recẽtis,cui nulla qualitas vitioſa aliunde ſit cõtracta: ea ſi nõ eſt,reliquarum. Cauendę vero ſunt,quę ex ſtagnis hauriuntur,& quę turbidæ,& quæ male olentes,& quę ſalſæ,deniq; in quibus qualitas aliqua guſtu deprehenditur: qñ quę optima eſt, ea penitus non guſtui modo horum, verumetiam olfactui omnis qualitatis expers videbitur. Eadem

quoq;

A quoq; tũ potui iucundiſſima erit, tum planè pura. Quòd ſi præcordia quoq; celeriter tranſit, nihil eſt, q̃ magis idoneam requiras: quando, ſiqua pura lympida q̃; eſt, nec potu inſuauis, nihilo ſecius tamen circa præcordia hæret, hæc † vitio non caret: atq; abſtinendum ab eà cenſeo vtiq;, cũ prorſus eſt frigida: cæterum à calefacta non deterreo. Ac tutiſſimum quidem ſit experientia ipſa de huiuſmodi aqua iudicium fieri. Quòd ſiquis eſt, qui ex notis potius vim eius prænoſſe malit: Cuius fons è petra ſcaturiens, contra Septentriones fluit, Solem q̃; auerſum habet, hanc ægre concoctum iri, tardi q̃; tranſitus eſſe putandum eſt: eadem nimirum calefiet frigefiet q̃; tarde. Contra, cuius ad orientem Solem fons erumpit, quæq; per meatum aliquem mundum, aut puram colatur terram, eadem q̃; calefit ac refrigeratur ocyſſime, hanc omni ætati vtiliſſimam eſſe exiſtimandum eſt. Nõ enim, ſicuti vino, eſcis, exercitatione, vigilijs, ſomno, ac venere, alijs alia à vti pro ratione ætatis expedit, ita de aqua quoq; ſtatuendum eſt, ſed quam nunc optimam indicauimus, hac vti puero, iuueni, ſeni, conducet. Idem de aere iudicandum, quem optimum in pulmones trahere omnibus iuxta ſalubre eſt. Optimum aerem cenſeo, qui prorſus ſit purus. Eiuſmodi vero fuerit, qui nec ſtagni, nec paludis halitu ſit perturbatus, nec ex profundo ſpecu peſtilentem auram ſpirante infectus, qualis circa Sardeis, & Hierapolin, aliubi q̃; terrarum ſæpenumero viſitur. Nec, qui ex cloacis, quæ ma
B gnam aliquam vrbem aut numeroſum exercitum purgent, vitium contraxit. Nec, qui ex animalium, olerum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquinatur. Nec, qui ob ſtagnum vel flumen vicinum nebuloſus eſt. Nec, qui editis vndiq; montibus in cauo loco cluſus nullum recipit perflatum. Suffocans. n. putris q̃; eſt, ſimilis ei, qui in domibus quibuſdam eſt incluſus, in quibus ob putredinem, & perflatus defectum plurimus aceruatur ſitus. Huiuſcemodi ergo aer omni planè ætati eſt noxius: ſicut ediuerſo, qui purus omnino eſt, nulli non ętati eſt vtilis. At vero, quę ex calore, frigore, ſiccitate, humiditate diuerſitas aeris contingit, non perinde ſe ad omnes homines habet. Sed corporibus, quę optimo temperamento ſunt, etiam optime temperatus aer eſt ſaluberrimus. In quibus vero aliqua exuperans qualitas dominatur, ijs vtiliſſimus aer eſt, qui ei qualitati maxime eſt aduerſus, frigidus calidę, calidus frigidæ, humidiori ſiccus, ſicciori, q̃ par eſt, tanto humidior, quanto ſiccitas ipſa modum exceſſit. Atq; hæc quidem hoc loco intellexiſſe ſat eſt. Quemadmodũ vero incommoda, quę ex vitioſis aere aquis q̃; proueniunt, corrigas, alio volumine dicetur. Nunc enim optimum corporis ſtatum, ſimul cum optima victus ratione, ceu ſcopum ac regulam quandam tractare conſtitui. Quæ enim vitioſa in aliquo corpora ſunt, horum varietates omnes vnà cum idonei ipſis victus ratione in ſequentibus libris proſequemur.

* ὑποχονδρίων.

† ἠμιμοχθηρόν i. ſemiuitioſam.

C *Ratio tuendæ ſanitatis ſecundi & tertij ſeptenarij, ac de vijs ſingulorum corporis excrementorum.* CAP. 12.

QVare rurſus ad optimi ſtatus puerum reuerſi, ſecundum ſeptennium eius explicemus, & cuius temperamenti ſit, & quod nam poſtulet victus genus. Ergo temperamentum eius (vt in libris, quos de temperamentis ſcripſimus, euidenter oſtendimus) calidum eſt eodem gradu, quo prius, humidum vero non eodem. Qñquidem omne animans ab ipſo ſtatim ortu ſiccius in dies efficitur: minime tñ per oẽs ætates aut calidius aut frigidius euadit. Sed, quorum optime ſe habent corpora, ijs calor ſimilis quodammodo vſq; ad ſummum incrementum manet: quorum vero humida frigida q̃; ſupra optimæ cõditionis corpus ſunt, horum calor augetur. Sed non eſt nunc de his ſermo. Cui vero optimi ſtatus corpus cõtigit, is ad ″ quartumdecimum vſq; annum iam traditam victus rationem obſeruet, illo tñ in exercitatione ſeruato modo, vt neq; immodice ſe, neq; violenter exercitet: ne corporis id incremento ſit in mora. Lauetur aũt calida potius, quàm gelida: vt qui nondum hanc citra noxam tolerauerit. Hoc ætatis, animum quoq; finxiſſe aptiſſimum eſt, id' q; potiſſimũ probis conſuetudinibus, & grauibus, & diſciplinis, quæ animo modeſtiã pariant. Quippe ad ea, quæ ſequente ætate circa corpus eius moliri oportebit, maximo compen-
D dio ſit animi modeſtia, & ad parendum facilitas. A ſecundo vero ſeptennio vſq; ad expletum tertium, ſi quidem ad robuſtiſſimum corporis habitum prouehere hominem cupis, aut militem eũ ſtrenuum, aut luctatorem, aut aliàs viribus inſignem deſtinans, vtiq; de ijs animi dotibus, quæ ad ſcientiam ſapientiam q̃; pertinent, minus laborabis. Quę. n. ad mores ſpectant, hac maxime ætate perfici abſolui' q; conuenit. Sin corporis membra roborare hactenus cupis, dum ſanum quendam habitum & incrementum ijs compares, animi vero rationalem partem ornare adoleſcentis ſtudes, non eſt vtrobiq; eadẽ victus ratio ex vſu. Quañ etiam tertiam quartam' q; vitę formulam licet inuenire: alijs ſordidarum cuilibet artium deditis, id' q; vel ei, quæ corpus exerceat, vel alienũ ab exercitio id teneat: alijs ad agriculturam, vel mercaturam, vel tale quippiam ſe conferentibus; quæ genera tot numero ſunt, vt difficile certe videatur omnes vitæ ſpecies certo numero complecti. Ac ars quidem, quæ ſanitatem tuendam profitetur, omnibus profecto hominibus ſanitatis tuendæ documenta pollicetur, aut ſingulorum propria, aut omnium communia: aut hæc quidem propria, illa vero communia. Veruntamen fieri nequit, vt de omnibus ſimul differatur, ſed vt primo loco quemadmodum quis ad longiſſimum prolata vita, ẽt bona valetudine perpetuo vtatur. (Sanè hanc vitam ab omni, quod neceſſitate ſe ingerit, negocio liberam eſſe oportet, ac ſoli corpori vacare.) Secundo loco, vt de ijs quæ cum arte aliqua, aut opere, aut ἐxercitio, aut miniſterio

* ἐπιτηδεύματος i. vitę inſtituto, aut viuendi ratione.

rio priuato publico've, in ſumma, quæ cum premente aliquo negocio coniunctæ ſunt. Sic vtique E
fieri poteſt, vt de omnibus differatur. Neq; n. aliter aut dilucidus, aut memoratu facilis, aut certa
methodo traditus ſermo noſter videatur, niſi hũc ordinem ſequatur. Sed ad id, quod primo loco
propoſitum eſt, reuertendum, docendum q3, quemadmodum, qui optimum corporis habitum eſt
nactus, ab omnibus, quæ ad publicum in vita ſpectant, ſecedens, ac ſibi ſoli viuens, nec morbo vllo,
quoad fieri poteſt, vnquam tentetur, nec ante longiſſimum vitæ tps morte occupetur. Immortale
nanque fieri, quod genitum eſt, planè non poteſt: tametſi noſtri temporis philoſophus quidam
† Al. clarius ex antiquis. id vero fieri pro fecto poteſt. in egregio. ſ. opere illo, in quo immortalitatis viam docet, id oſtẽdere ſit aggreſſus. † Vt vero cor
pus in plurimum perduret tempus, id vero fieri poſſe profecto conuenit, præſertim eius, qui op-
tima ſit natura. Sunt enim, qui ab ipſo ortu adeo improſpero corporis ſint ſtatu, vt, ne ſi Æſcula-
pium quidem ipſum ijs præfeceris, vel ſexageſimum annum videant. Sed non eſt nunc de his lo-
cus. Quare ad illum hominem potius, qui optimo eſt habitu, reuerſi, repetamus ea, quæ inter ini-
tia demonſtrauimus: nempe q̃ comeſſe bibere q3 nobis neceſſe eſt propterea, q̃ è corpore noſtro
aliquid ſemper defluit. Cum vero edendum nobis bibendum q3 ſit, neceſſe rurſus eſt excremento-
rum excernendorum curam rationem q3 haberi. Horum vero cum variæ ſint ſpecies, aliæ eorum,
quæ in ventriculo perficiuntur, aliæ eorum, quæ in iecinore, arterijs & venis aliæ, eius, quod per F
ſingula membra diſtribuitur, alimenti, ſanè cuiuſq3 ſuam eſſe vacuationem oportet: ſicuti idipſum
ab initio inſtituiſſe natura videtur, quæ inſtrumenta animalibus contulit, alia, quæ excrementa ip
ſa expurgent ac ſeparent, alia, quæ deducant, alia, quæ in vnum colligant, alia, quæ excernant. De
quibus omnibus tractatatum nobis fuſius eſt in ijs commentarijs, quos de naturalibus facultati-
bus, & quos de particularum animalis vſu inſcripſimus. Nunc hypotheſeos loco hæc præſumen-
da ſunt ad ea, quæ paramus. Primum "nanque excrementum & à ſyncero ſeparatur, & paulatim A.l. rſt. d.
impellitur per omnia inteſtina vſq3 ad ſatis capax ſpatium, quod in eo inteſtino viſitur quod ab ar- c.2. fol.8.f
gumento rectum vocant: ad cuius exitum muſculi quidam ſunt inſerti, qui ipſum coerceant, in-
tus q3 detineant ac ne immature effluat, vetent. Poſtea vero, quàm plurimum congeſtum iam gra
ue animali fuerit, tum foras agi ſinunt, ad celeritatẽ emiſſionis etiã abdominis muſculis vnà cum
trãſuerſo ſepto adiuuantibus. Iecinoris excrementorum aliud eſt, quale quod florem in vino ap-
pellant, aliud, quale quod fex dicitur. Attrahitur alterum à veſicula, quæ iecinori ſubijcitur, alterũ
à liene. In his collecta, excernuntur, alterum in priorem tenuis inteſtini partem, alterum in ventri-
culum: ab his q3 iam per omnia inteſtina vna q3 cum ſiccíori alimenti excremento permeãt. Quod
aũt in venis & arterijs excrementum aceruatur, eiuſmodi planè eſt, quale in lacte concreto ſerum. G
Hoc renes à ſanguine ſecernentes, ad veſicam tranſmittunt. Ea porro id colligit, ſeruat q3 ad eũdẽ
* ἐπιχεῖται. fermè modum, quem de ſicco excremento ſupra retulimus. Quippe adnaſcitur hic quoq3 ad exi-
tum ipſum muſculus quidam tranſuerſus, qui oſculum veſicæ ita ad vnguem comprimit, vt inde
nihil effluat. Poſtq̃ vero huius quoq3 collecta iam copia animal vrget, ilico ſe remittens laxans q3
ſtatione cedit. Velica vero omne excrementum excernit, rurſus hic quoq3, vt ad celeritatem exi-
tus ſiccorum excrementorum, auxiliantibus muſculis ijs, qui in abdomine ſunt ſiti. Reliquum ex-
crementorum genus in ſingulis animalis naſcitur particulis ex ipſo vnde aluntur ſucco: aliud qdẽ
ceu ſemicoctę quępiam reliquiæ, quę aſſimilari nutriendæ parti nequiuerunt: aliud quod prius
tranſmittendi alimenti fuit vehiculũ, nũc functum officio humidũ tenue q3 ſupereſt: quale nimi-
rum ſeroſum illud iam dictũ, quod ex vaſis (i. venis & arterijs) in veſicam defluit. Huic excremẽto
nullus certus à natura pręſcriptus meatus eſt: expellitur tñ partim actũ per ipſa molliora corpora,
quæ fluentis eius violentiæ cedunt, potiſſimum cum à ſpiritu maiore impetu irruente impellitur:
partim ẽt per exiguos oẽs corporeę molis meatus, πόρους Græci vocant: quorum non mõ reliquũ
corpus vniuerſum, ſed, etiã tota cutis plena eſt. Dictum aũt nobis de generatione horum eſt in li-
bris, quos de temperamentis edidimus. Ergo tenuiſſimum huius generis excrementum facile ſa- H
nè eijcitur, partim in ſpeciem halitus ab inſito calore ſolutum, partim violento motu confertim
erumpens. Appellant vero, quod ita excernitur, ſudorem. Alterum vero, cui nullum publice no-
men eſt, quod videlicet nec vulgo eſt cognitum, vt quod conſpectum prę tenuitate effugiat, ab ijs,
qui id ratione contemplati ſunt, ἄδηλος αἰσθήσει διαπνοὴ Græce, id eſt trãſpiratio, vel perſpiratio,
vel perflatus ſenſum latens vocatur. In hoc inſenſibili perflatu ẽt craſſioris excrementi non nihil
excernitur. Huic autẽ & vehementiore deducente calore, & impetu impellente maiore opus eſt:
cum alioqui periculum ſit, ne ante itineris finem ſiſtatur, ſaltem ad cutim. Ab hoc excremento tũ
pilis originem eſſe oſtenſum nobis eſt: tum vero ijs, quę circa oĩum cutim ſemper aceruãtur, ſordi
bus. Ac dicta fermè nobis vniuerſa ſunt tum generationis, tum etiã expulſionis excrementorum
neceſſaria capita: q̃ in alijs noſtris operibus, quorum proxime meminimus, euidenti demonſtra-
tione aſſerta, hypotheſes opportunæ ſunt ijs, quę nunc molimur. Nam, qm̃ eijci hęc oportet, vtpo
te q̃ vitioſa qualitate ſint, tametſi Aſclepiades reclamet, conuenit (arbitror) primum nouiſſe, qui-
bus maxime cauſis remorentur: dein rõnem inire, qua nec in ipſas incidatur: ac, ſiqñ incidatur, q̃
primũ error corrigatur. Atq3, ne incidatur quidẽ, hinc, licet, aſſequamur, vtiq3 ſi, excreta abũde ſint
nec ne, compertum habuerimus; vt vero erratũ iam corrigatur, alia quadam methodo eſt opus.

Cauſæ

A *Cauſæ retentionis ſingulorum corporis excrementorum.* CAP. 13.

Dicamus itaq; primum,à quibus maxime remorentur memoratorum excrementorum ſingula: mox quo pacto,quod retentum eſt,expediatur. Ergo ijs,quæ in ventriculo continentur, excrementis mora contingit,aut ipſius cibi potionis q3 culpa,aut ipſius ventriculi vnà cum inteſtinis. Et cibi quidem potionis q3 vitio, aut propter qualitatem eorum,aut quantitatem: ad hæc ordinem,vtendi q3 modum. Et propter qualitatem quidem, ſi acerba,auſtera,aut ſiccæ naturæ fuerunt. Propter quantitatem,ſi iuſto plura aut pauciora ſunt aſſumpta. Ordinis culpa, ſi, quæ ſicca adſtringentia've ſunt,primo: quæ humida,pinguia,& dulcia,ſecũdo loco ſunt ſumpta. Modi vſus ratione,ſi,cum bis fuit edendum,totum ſemel ſumpſerit alimentum. Quæ vero ventriculi inteſtinorum've vitium ſequitur excrementi mora, vel ob naturalem eorum affectum accidit, vel certe acquiſititium. Ac,quæ quidem naturæ eorum vitio cauſæ proueniunt,ex prauis corporis habitibus ſunt: ſicuti,vbi de his agemus,dicetur. De acquiſititijs hoc loco agemus. Recentium ventris affectionum octo ſunt differẽtiæ,ſingulæ ipſo genere intemperies: & quatuor quidem ſimplices, calor,frigiditas,ſiccitas, humiditas: quatuor compoſitæ,calor vnà cum ſiccitate, idem cum humiditate: frigus adiunctum ſiccitati,idem cum humiditate. Sanè eò creuiſſe magnitudinis harum
B quamlibet oportet,vt iam inualidam reddiderit impulſricem vim,aut ventriculi tantum, aut graciliũ inteſtinorum,aut craſſiorum,aut etiam omnium ſimul,aut ex his quorundam. Creantur porrò eiuſmodi intemperies modo ab ijs,quæ intrò in corpus ſumuntur: modo ab ijs, quæ foris incidunt. Et ab ijs,quæ in corpus ſumũtur,cum in cibo vel potione vis quæpiã medicinalis eſt immiſta ex earum genere,quæ vel calfaciunt,vel refrigerant,vel ſiccant,vel humectant,vel vnà calfaciũt & ſiccant,alia've quapiam connexione harum qualitatum afficiunt. Ab ijs, quæ foris incidunt, vel ambientis nos aeris vitio,(cum is immodice calfacit,aut refrigerat: aut ſiccat, aut humectat: aut copula quauis harum qualitatum ãfficit) vel aquæ,qua lauerimus,vel vnctionis, qua vncti ſimus, vel denique alterius cuiuſquam,quod, cum foris ventriculo adhæſerit, aut calfaciendi immodice hunc,aut refrigerandi,aut ſiccandi,aut humectandi vim habuit. His igitur de cauſis ſupprimitur excrementum ventris. At flauæ bilis excrementũ moratur, aut propter attrahentis expellentis've facultatis infirmitatem,aut propter vaſorum,quibus deducitur atque excernitur, anguſtiam. Porrò infirmitas tum veſiculæ totius,quæ iecinori ſubijcitur,tum eorum meatuum, qui ab ea in iecur ſubeunt,tum eorum quibus in inteſtinum bilis euomitur,ex recenti intemperantia prouenire poteſt,tali vtique,quali inteſtinorum ventris q3 impulſricem vim lædi diximus. Anguſtia vero vaſo
C rum aut phlegmones vitio fit,aut propter ſcirrhos,(hi ſunt durities quædam non ſenſiles) aut obſtructionem,aut circumiacentium partium innixum,aut oſculorum conniuẽtiam. Iam ipſa à proximis partibus compreſſio,aut propter immodicam copiam eorum,quæ in ſe continent, aut propter phlegmonẽ,aut ſcirrhũ accidit. Æque & oſcillorum conniuentia,aut propter horũ quippiã, aut etiã ſiccitatem. Porrò ſiccitatem accidere faciunt,& quæ valenter aſtringunt,& q̃ pariter calfaciunt & ſiccant. Illa nanq; humorẽ exprimendo, & quæ pætebant, contrahendo conſtringendo q3 ac denſando: hæc eliciendo per halitum humore ſiccitatem inducunt. Phlegmone nanq3 & ſcirrhus,qm̃ morbi planè ſunt,ad prę ſentem diſputationem non pertinent,& alioqui de ipſis commodius agetur in ſequentibus. Pari ratione atræ bilis excrementum aliqñ ſiſtetur,ſi lienis ad amaræ bilis veſicam: vena vero,quæ ad illum à porta iecinoris pertinet,ad vaſcula illa, quæ amarum excrementum attrahunt: quæ vero ex liene in vẽtriculum fertur,ad meatum illum,qui amaram egerit, proportione ſit affecta. At excrementum,quod per ſingulas animalis,quæ nutriuntur, particulas congeritur,& copia ſua,& craſſitudine,& præterea lentore remoratur: ad hæc, ob imbecillitatem caloris,qui id diſſecet ſoluatq3: prę terea tranſitus anguſtiam. Ac copia quidem,craſſitudo,& lẽtor vel ex cibi potionis q3 natura prouenit,vel ex recenti quapiam alteratricis facultatis in ea parte, q̃
D nutritur,infirmitate. Imbecillitas vero caloris,non qui id excremẽtum reſoluat ac tenuet, ab exercitandi defectu prouenit. Anguſtia tranſitus aut ob ſcirrhum,aut phlegmonẽ, aut obſtructionẽ, aut compreſſum alicuius, aut conniuentiam euenit. Quorum cuiuſque originis rationem paulo ante retulimus. Sunt tñ partes,quæ præter latentes hos meatus,alios quoſdam apertos & conſpicuos obtinent, ſicuti cerebrum, & oculus. Id autẽ inſtitutum à natura eſt,aut propter ẽminentiam * κύριον. particulæ,aut propter actionem exquiſitius obeundam,aut propter continentiũ corporum ſpiſſitudinem. Eſt nãq3 cerebrum rationalis animæ ceu domiciliũ: quod,cum oſſe ſolido vndiq3 ſit ſeptum,plurimis maximis q3 canalibus expurgatur: primũ per nares,& palatũ: ſecundo per vtranque aurem: tertio per caluæ commiſſuras. Nec abſimile eſt etiam aliquid ab eo confluere ad oculos. Oculus vero ipſe non tanq̃ primãtum aliquem inter partes obtinens, ſed velut qui purus eſſe * κύριον. omnino poſtulet,quò videlicet probe munus ſuum obeat, per euidẽtes meatus eĳcit, quicquid in eo excrementi gignitur,nempe per nares gẽnas q3. * βλέφαραι. palpebras.

Quo pacto educenda ſint ſingula corporis excrementa. CAP. 14.

Ergo excrementorum tum cauſas,tum inſtrumenta iam diximus. Quę quemadmodum quis retenta expediat atq3 euocet,deinceps docendũ, initio rurſus à ventre ſumpto. Ergo illud cõe omniũ excremẽtorum documentum ſit, vt retentionis cauſæ contrariam cauſam ſemper admoueas.

moueas. Speciale vero per singulas, hoc, si comestorum paucitate & siccitate restricta aluus sit, vt E
tum plura, tum humidiora exhibeas. Si siccitate, plura quidem non offeras, sed humidiora. Si austeritate & acerbitate, dulcibus & pinguibus cibes. Quòd si in ordine sumptorũ erratũ sit, vt eum errorem corrigas. Si cum bis edendum erat, semel comedit, vt nõ bis modo, sed etiã sæpius pascas. Eodem planè modo & recens contractas intemperies contrarijs remedijs sarcias: nempe, quod sit catum est, humectans, quod refrigeratũ est, calfaciens, ac reliquos affectus simili ratione corrigens. Quibus vero hæc fiant, in ijs, quæ de medicamentis scripsimus, proditæ materiæ sunt. At flaua bile retenta, si quidem obstructionis culpa id accidat, eo qui extenuet victu vtendum: cuius materia singulari volumine à nobis est tradita. Sin ex compressu id eueniat corporũ, quæ & eius bilis meatibus vicina sunt, & immodice sunt referta: siquidem ex crassitudine succi id incidit, extenuante victu est vtendum: Sin ex multitudine, præsidijs, quæ vacuent. Quòd si ob phlegmonẽ scirrhum've id contigit, iam res sanitatis tuendæ professionem excessit. Sin propter recens contractam intemperiem, quæcunque victa qualitas est, hanc restituere tentandum. Ad eandem formulam, & conniuentiam oscillorum aperire conueniet. Si ab austeris facta est, pinguibus & dulcibus assumi iussis. Sin ijs, quæ calfaciunt & siccant, successit, adhibitis, quæ refrigerent & humectent. Dicetur & talium materia in sequentibus libris. Idem expurgandi modus etiam tertio excrementorum ge- F
nere retento, quod per singulas animalis partes colligi diximus, conueniat. Nam si cõtracta sint, & tanquam conniueant meatuum ora, per aduersa ijs, quæ sic affecerunt, succurrendum est: nempe quæ ex frigidis causis ortæ coarctationes constipationes q3 carneæ molis sunt, veluti quæ ex ambientis frigore corporibus nostris inciderunt, eas calfaciendo. Rursus eas, quæ calori siccitati q3 superuenerunt, veluti quæ feruoribus solis euenerunt, refrigerando & humectando. Pari modo, & quæ astringentium vitio prouenere, cuius generis sunt aluminosæ aquæ, has pingui ac molli fricti one vnà cum dulcis aquæ balneo reparando. Quòd si vel crassitudinis, vel abundantiæ, vel leuioris excrementorum vitio obstructi meatus sunt, tenuatoria victus ratio his apta erit, præterea medicamenta, quæ calfaciunt ac dissecant, quædam intro deuorata, quædam foris admota: ante q3 hæc omnia exercitatio. Nam ea quoque tum soluere excrementa potest, tum per sudoris meatus eijcere, tanto q3 tam cibis, quàm medicamentis tenuantibus præstat, quanto satius est nullo corporis nostri habitus incommodo exigi, quæ redundant, q̃ pariter & carne liquanda, & solidis extenuandis. Hęc nanq3 incommoda calidis attenuantibus q3 medicamentis succedunt. Exercitationibus vero adeo nihil tale succedit, vt etiam firmitas quædam membris accedat, cum & naturalis ipse calor accẽditur, & ex partium inter se attritu duritia quædam indolentia q3 comparatur. Quem- G
admodum vero se aliquis debito tempore mensura q3 exercitet, ac singularum actionum ordine decenti qualitateq3 vtatur, nunc equidem exequi non statui: sicut nec de alimenti ipsius tempore, modo, ordine, qualitate: sed nec de tenuantibus cibis ac potionibus, nec de ijs medicamentis, quæ qualitate immutant. Nullius enim horum hactenus particularem vsum diximus, contenti summatim & per capita tantum attigisse. Verum in sequentibus libris de omnibus fusius agetur.

*δυσπαθείας

*μέτρῳ.

Compendium primorum generum, quibus ars sanitatis tuendæ continetur. CAP. 15.

NVnc enim in compendium redigere totum opus placuit, quatenus nulla materia lateret, cuius esse peritum deceat, qui omnem sanitatis tuendæ artem profitetur: hunc ὑγιεινὸν Græcè voces, sicuti gymnasten, qui tantum, quæ ad exercitationes pertinent, callet: quin Erasistratus quoque ita eum appellauit. In sequentibus vero voluminibus dictarum iam materiarum cuiusque tum tempus quo exhibebitur, tum qualitatem, † tum vsus rationem trademus, ita vt non iam maria tantum sit, sed sanitatis conseruandæ causa. Etenim in tribus hisce primis generibus consistit sanitatis tuendæ studium æque, ac medendi methodus, nempe corporibus, causis, signis. Corporibus quidem ijs, quæ & sana iam sunt, & eo statu seruari debent. Signis vero, quæ ipsis accidunt, ex quibus corpora ipsa dignoscuntur. Causis autem, ex quibus custodia sanitatis perficitur. Ha- H
rum materiã quatuor generibus iuniorum probatissimi sunt complexi, admouendis, educendis, faciendis, extrinsecus incidentibus. Et admouendorum quidem nomine, cibus, potio, † & siquid medicamentorum intrò sumitur, etiam aer attractus intelligitur. Faciendorum vero, frictio, ambulatio, vectio, equitatio, denicq3 omnis motus. Quòd si non quiuis motus exercitatio est, sed solum, qui valentior est, adijciatur motui exercitatio, vt sint facienda tum motus, tum exercitatio. Referuntur ad hoc causæ genus, somnus, vigilia, & venus. Ex foris incidentibus primus est circundatus nobis aer, deinde quæcunq3 lauantiũ vngentium've † cuti propinquant, etiam siquod medicamentum sanitatis tuendæ fines non excesserit, veluti sal, myrta, nitrum, aphronitrum, & aquarum aliquæ sponte natarum, & calentium. Educendorum vero materia prædicta paulo supra est. An vero rectè tribus prædictis causarum generibus simul diuisa sit, non facile dixerim: cum melius fortasse sit admouendis, faciendis, & foris incidentibus alterari immutari q3 corpus dicere: mutationem vero aut in qualitate fieri, aut quantitate. In qualitate, dum aut incalescit, aut refrigeratur, aut siccescit, aut humectum redditur. In quantitate, dum alitur, aut inanitur. Iam inanitionem ipsam duplicem quoque esse, alteram excrementorum, de quibus paulo ante diximus: alteram naturalis substantiæ nostræ assidue defluentis, quæ nutritioni ex aduerso opponitur.

† Addẽdum ex antiquis cod. tũ quantitatẽ.

† ἢ εἴδη τινὰ τῶν φαρμάκων i. et aliqua genera medicamentorũ. intelligit aũt ea, q̃ cibi simul rõnẽ habent.

† Quidã Græci codices addũt ἢ διαπαλαίειν κόνει i. aut exercentiũ se in puluere.

Aponitur. Notasse hoc loco operæprecium fuerit homonymiã, quam Hippocrates in opusculo de
« alimento distinxit his verbis: ‖ Alimentum aliud est, quod nutrit: aliud, quod quasi est nutriens;
« aliud, quod nutriturum est. Quippe ei, quod prima significatione alimentũ siue nutritio est, sub-
stantiæ ipsius fluorem recte opponas: ei vero, quod in secunda significatione accipitur, tum hæ-
morrhagian i. sanguinis profluuium, tum vno verbo omnem sanguinis inanitionem: ei vero,
quod tertio significato dicitur, vomitum, & lienteriam i. intestinorum læuitatem. Verum de tali-
bus diuisionibus statuere pro arbitrio cuiuis liceat. Quisquis aũt propositam artem rite admini-
strabit, hunc omnis materiæ, quæ ad salubrem victus rationem pertinet, vires habere compertas
est necesse: qñ hinc demum dexter eius oritur vsus. Contingit autẽ dexter eius vsus, vbi opportu-
num cuiusq; tempus ac mõdum quis inuenerit. Quare huc potius censeo properandum, q̃ prauis
opinionibus refellendis immorandum. Sed, qm̃ satis verborum primum hoc volumen continet,
claudetur hoc loco. Quod reliquum operis est, in cæteris exequemur.

in lib. de Alimento haud longe à principio.

* μέτρον

GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER SECVNDVS

ARGVMENTVM LIBRI

Differentias omnes ac vires Frictionis, & Exercitationis explicat, ac docet, quo pacto Sanitatem in tertio Septennio tueamur.

Præscribi hæc præcepta homini, qui animo & optione sit liber. CAP. 1.

Rtis, quæ de sanitate tuenda instituitur, summas scopos q̃; proximũ volumẽ edocuit. Nunc singula membratim distinguere tentandum, initio rursus ab ijs sumpto, in quibus proximus liber est finitus. Proponatur itaq; nobis in hoc libro saluberrimę naturæ puer, qui iam tertium ętatis suę septenniũ ingreditur: cuius corpus effingere cõponere q̃;, quoad fieri potest, q̃ optime, propositũ sit. Ac primũ hoc ipsum definiendũ, quid sibi velit, cp adiecimus, optime: vult autẽ nimirum illud. Veluti corporũ ipsorũ numerosa sanè diuersitas tradita est, ita vitæ rationum, quibus viuimus, species sunt diuersæ. Ergo fieri nequit, vt in qualibet proposita vita optimam corporis nostri curã administres: sed, q̃ cuiq; optima sit, hanc vtiq; licet. Quę absoluto sermone optima sit, in omni exequi vita nõ est: nã maxima hominũ pars implicitã negocijs vitam agit, quos etiã lędi ab ijs, quæ tractant, est necesse: nec tamen mutare conditionẽ licet. Alij enim per inopiam in eiusmodi vitę sortem incidunt: alij seruitute, quã autà parentibus hæreditariam acceperunt, aut aliàs per vim aliquam capti raptiue: quas etiã solas seruitutes vulgus existimat. Mihi vero, & qui ambitionis, aut cuiusuis cupiditatis gratia negocijs impeditam vitam delegerunt, quo minus corpori curando vacare queant, ij quoq; seruire vltro dominis, & quidem pessimis, videtur. Quare his optimam prorsus corporis curam scripsisse superuacuũ sit. Verum, siquis planè tum animõ, tum vero optione, sit liber, huic præcepisse fas est, quemadmodum & sanitate plurimum fruatur, & morbis minime tentetur, & commodissime citra q̃; molestiam senescat. Quin etiã sanitatis tuendæ methodus, licut alia planè quelibet ratio via q̃;, eiusmodi docendi initium postulat. Siquidem, quod simplex inculpatum q̃; est in omni genere, id cæteris omnibus, quæ nec simplicia sunt, nec culpa vacãt, ceu regula quędã, pręponi postulat. Sanè simplex inculpatum q̃; in corporibus quidẽ est, quod optimo est habitu: in vitę generibus, quod omnino liberum est. Primum igitur hoc libro duo hæc cõiuncta tractemus. Deinde cuiq; vitioso corporis statui vita libera sit adiuncta. Mox optimę corporis constitutioni, singulæ seruilis vitę species copulentur. Postremo vitiosos corporum habitus cum seruilibus viuendi generibus maritabimus: siquidem plenus nobis absolutus q̃; sermo futurus est.

C

D

Qui differat à labore & motu Exercitatio, tum de eius vsu & tempore, ac præparatoria Frictione. CAP. 2.

QVod nam igitur propositæ artis initium cœperimus ad eius tutelam corporis, quod & optimę sit notæ, & tertium ætatis septennium iam ingressum, & cæteris posthabitis omnibus vni corporis curæ vacet? Mihi sanè videtur id, quod ab Hippocrate traditum est tum in
« Aphorismis, cum ait: ‖ Labor cibum pręcedat. tum in popularium morborum sexto volumine,
« vbi ita ad verbum pręcipit: ‖ Labor, cibus, potio, somnus, venus, omnia mediocria. Nam & modum ipsum singulorum definiuit addito ad finem dictionis epitheto, mediocria: & tempus ęque signauit ipso sermonis ordine. Quippe sanitatis tutelam à labore est auspicandum, quem excipere debent cibus, potio, deinde somnus, mox venus, in ijs videlicet, quibus venere est vtendum. Nam reliqua certe omnia cuiusque ætatis sunt communia: Venus ętate tantum florentium est, vtique quo tempore etiam eius vsus est. Quę enim hanc vel pręcedunt ętates, vel sequuntur, aut planè

Hanc sententiam non legi in lib. Aph. sed 6. Epid. cõ. 4.t.31.3ª.187.e

6. Epid. com. 6.t.3.3ª.195.e

* Interps videt legisse ψυχῆ, verũ emẽdatiora exemplaria hñt τύχῃ i. casu, fortuna, sorte, aut euentu. opponit autẽ Galenus duplicẽ hanc libertatem duplici seruituti paulo ante positę.

* μοχθηροῖς i. prauis.

planè ſemen non effundunt, aut certe infœcundum, aut male fœcundum effundunt. Verum diſceptatio de venere in ſuum locum differatur. A laboribus vero ordiendum, illo ante omnia diſcuſſo, an idem ſint labor, motus, & exercitatio: an labor & motus idem, aliud vero ab his exercitatio: an motus res diuerſa, labor & exercitatio neutiquam differant. Ac mihi quidem non quiuis motus exercitatio videtur, ſed tantum, ſiquis vehementior eſt. Quoniam autem eorum, quæ ad aliquid dicuntur, eſt, quod vehementius dicitur, fieri poteſt, vt idem motus alteri ſit exercitatio, alteri non ſit. Terminus igitur vehementiæ eſto anhelitus alteratio: quando, in quibus motibus nulla fit anhelitus mutatio, hos nondum exercitationes vocamus. Quòd ſiquis maius minus've, celerius aut crebrius iam ex motu aliquo reſpirare cogitur, huic certe tantus motus exercitatio fuerit. Ea igitur communiter exercitatio vocatur. Proprie vero à loco Græce denominatur, quem gymnaſion ipſi appellant. Is locus eſt in publica aliqua vrbis regione extructus, quo vngendi, fricandi, luctaturi, diſcum iacturi, aut tale quippiam facturi confluunt. Laboris appellatio idem mihi ſignificare videtur cum priore ſignificatione nominis gymnaſii: ſiue exercitationis, nempe communi illo, quod prædiximus: quippe cum, & qui fodiunt, & qui metunt, & qui equitant, non labo rent modo, ſed etiam exercitentur, communi ſaltem exercitationis appellatione. Et de nominibus quidem ita nobis determinatum ſit: atque ad hæc ſignificata omnis mihi deinceps ſermo audiatur. Nec tamen, ſi quis eſt, qui aliter vti velit, prohibeo: quando non huc de recto nominum vſu diſputaturus acceſſi, ſed, quemadmodum ſanitas cuſtodiri maxime poſſit. Ad id vero, cum per commodum erat de exercitatione, labore, omni deniq; motu diſtinguere, nominum ſignificatus definire ſum coactus. Atq; exercitationis commoda & ſi in priore volumine tradita ſunt, non inutile tamen ſit hic quoq; paucis ea denuo repetere: quando ea non ſolum ſcopus, ſed etiam veluti iudices ſunt omnium, quæ ſingillatim in exercitationis arte geruntur. Fuere autem (arbitror) genere duplicia, hæc quidem ad excrementorum inanitionem, illa vero ad euexian, id eſt commodam † corporis habitudinem efficacia. Nam, quoniam vehementior motus exercitatio eſt, neceſſe quidem eſt tria hæc ab ea perfici in corpore exercitando, membrorum duritiem ex mutuo ipſorum attritu, genuini caloris augmentum, & ſpiritus citatiorem motum. Sequi vero hæc reliqua omnia priuatim commoda, quæ corpus exercitijs accepta refert: Vtiq; ex membrorum duritia, tum vt minus ex labore afficiantur, tum ad actiones robur: Ex calore, tum deducendorum in corpus validum attractum, tum immutationem magis expeditam, tum nutritionem magis fœlicem, tum vt ſingulæ corporis partes ſint (vt ita dicam) perfuſæ. Cuius fuſionis beneficio & ſolida molleſcere, & humida tenuari, & exiguos corporeæ molis meatus laxiores fieri accidit. At ex ſpiritus valentiore impetu & purgari hos omnes meatus neceeſſe eſt, & excrementa expelli. Atqui, ſi exercitatio "hæc præſtat, haud difficile ſanè ſit tempus vtendæ eius ſtatuiſſe. Nam, quoniam digeſtionem in corpus adiuuat, non debet, cum adminiſtratur, crudi incocti q; cibi aut ſucci multitudo vel in ventriculo vel in vaſis contineri, vnde periculum ſit, ne prius, quàm per maturam concoctionem vtilis ſit, in omnes animalis partes rapiatur. Quoniam vero & exiguos meatus expurgat, & excrementa expellit, vtilius eſt ante comedendum eam adhiberi. Siquidem, quæ impura corpora ſunt, atq; ab excrementis parum purgata, hæc quo magis nutries, magis lædes. Ex his itaq; patere arbitror tum eſſe ad exercitationem commodiſſimum tempus, cum heſternus cibus duplici concoctione iam prorſus ſit confectus, & ea, quæ in ventriculo, & ea, quæ in vaſis ſanguinis agitur, ac iam denuo cibandi tempus inſtet. Quòd ſi aut prius aut poſterius exercitatione vtere, aut crudis humoribus hominem impleueris, aut pallidæ bilis prouentum auxeris. Sanè huiuſce temporis nota, color eſt vrinæ. Quæ enim aquæ ſpeciem præfert, crudum adhuc in venis eſſe indicat ſuccum eum, qui à ventriculo ſubmittitur: Quæ vero rufa biliоſa q; eſt, iam dudum concoctum eſſe huiuſmodi ſuccum: Quæ modice pallet, peractæ modo ſecundæ concoctionis eſt ſignum. Cum nanque bili infecta vrina nondum eſt, aquæ ſpeciem alborem q; præfert. Cum vero plus iuſto eius bilis acceperit, ruffa cernitur. Ergo, cum mediocriter eſt ruffa, mediocriter've pallens, tum eſt exercitatio adeunda, ſed expulſis prius excrementis, quæ vel in veſica vel inferioribus inteſtinis continentur. Verendum enim, ne quid ex his in habitum corporis rapiatur, correptum videlicet caloris vi, qui per exercitationem accenditur. Ergo ſiquis poſita iam veſte protinus ad valentiores motus accedat prius, quàm totum corpus molliatur, & excrementa extenuentur, & exigui carnis meatus laxentur, timor eſt ſolidarum partium quampiam ruptum aut conuulſum iri. Timendum præterea eſt, ne excrementa ſpiritus impetu impulſa prædictos meatus obturent. Sin ſenſim prius calefaciendo & ſolidas ipſas præmollieris, & humores tenueris, & exiguos meatus laxaueris, nullum periculum nec rũpendi alicuius, nec obſtruendi, exercitato impendebit. Vt ergo hæc fiant, oportet linteolo totum corpus mediocriter fricando prius calfacere, mox oleo fricare. Neq; enim protinus accedendum ad pingue cenſeo, ante videlicet, q̃ cutis incaluerit, & meatus laxentur, &, vt ſemel dicam, quàm præparatum aptum q; corpus ſit ad oleum capiendum. Ei rei ſatis omnino ſunt pauci manuum circumactus, qui nullo compreſſu ſint graues, & modice celeres, huc demum veluti ad metam directi, vt corpus citra compreſſum calefaciant, Siquidem peractis his cernere licebit floridum ruborem per totam diffundi cutem. Tum igitur

† Al. ſolidarũ partium.

Exercitationis Cõmoda.

Caloris auctio VSy.

A.l.1.f.3.d.1. c.3.fol.60.g

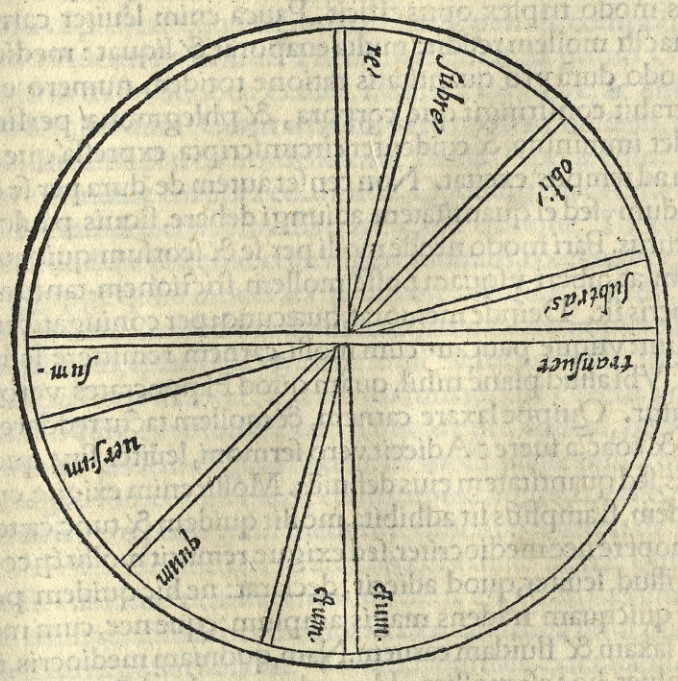
A igitur pingue inducẽdum, & nudis manibus, quæ medium inter molle durumq; modum ſeruẽt, infricandum, quatenus neq; coactum cõſtrictum q; corpus ſit, neq; vltra, quàm par eſt, laxum reſolutum q; fiat, ſed legitimum naturæ modum ſeruet. Infricandum vero primo contrectatu blandius, inde ſenſim paulo fortius, eatenus aucta ſemper ad valentius frictione, quoad iam carnem manifeſte premat, citra tamen læſionem: haudquaquam tamen tam valida frictione diu vtẽdum, ſed ſemel aut bis in quaq; parte: quandoquidem nõ eò ad hunc modum fricatur huius pueri corpus, vt iam duretur, cum id iam ad exercitationem producimus, ſed potius quò tum promptitudo ad actiones excitetur, tum robur colligatur, ac raritas laxitas q;, quæ mollem frictionẽ conſecuta eſt, conſtringatur ac cogatur. Quippe medio temperamento ſeruari huius pueri corpus oportet, nec vſquam durum molleve effici, necubi naturale eius incrementum inhibeatur. At procedente tempore, quando iam nobis ſit adoleſcens, tum vero duriore frictione vtemur, præterea frigida ab exercitando lauatione. Verum de his poſt agendum.

* *Impreſſi habent* ξηρὸν *id eſt ſiccum.*

De Proprijs frictionum differentijs & viribus, ac longe melius de his tractatum fuiſſe ab Hippocrate, quàm à Theone Alexandrino. CAP. 3.

B IN præparatoria vero ante exercendum frictione, quæ huc ſpectat, vt corpus molliat, mollis durae q; mediam qualitatem dominari oportet, ac pro eiuſdem qualitatis ratione, quicquid reliquum eſt, exigi. Variæ autem quàm maxime ex manuum iniectu circumactu q; frictiones eſſe debebunt: nec ſuperne modo deorſum, aut inferne ſurſum adhibitæ, ſed etiam tũ in ſubrectũ, tum in obliquum, tum in tranſuerſum, tum in ſubtranſuerſum. Voco tranſuerſum, quod recto eſt contrarium. Id græce ἐγκάρσιον appello. Subtranſuerſum vero, quod paululum ab hoc in vtranque partem declinat, quod σιμὸν dico. Rurſus ſubrectum, quod à recto paululum vtroque verſus recedit. Obliquum, quod recti trãſuerſi q; planè eſt mediũ. Illud πλάγιον, hoc λοξὸν græce nomino.

C

D QVinetiam τρίψιν aut ἀνάτριψιν græce dicere, nullum diſcrimen faciet, modo ne lateat ἀνατρίψεως nomen veteribus vſitatius, τρίψεως recentioribus magis vſurpari. {Nos latine frictione, frictu, perfrictione, promiſcue legentium venia vtemur.} Varium autem fieri manuum tum iniectum, tum circumactum velim, quò videlicet vniuerſæ, quoad fieri poteſt, muſculorum fibræ omni ex parte fricentur. Siquidem eius ſententiæ eſſe, quaſi tranſuerſa frictio (quam etiam rotundam aliqui vocant) duret, denſet, contrahat, & conſtringat: recta contra rarefaciat, laxet, molliat, & reſoluat corpora, eiuſdem planè inſcitiæ eſt, cuius cætera, quæ pleriſque gymnaſtarum de frictione traduntur. Nam, qui plus de frictionum virtute afferat, quàm quæ Hippocrates in eo libro prodidit, quem κατ' ἰητρεῖον inſcripſit, nemo planè eſt. Ait enim ‖ dura frictione ligari corpus, molli ſolui, multa extenuari, mediocri craſſeſcere. Habent vero ſe eius verba ad hunc modum: Frictio vim habet ſoluendi, ligandi, carnem augendi, minuendi. Nempe dura ligandi, mollis ſoluendi, multa minuendi, mediocris carnem augendi. Quatuor enim hæ genere differentiæ in quadruplici omnis frictionis tum virtute, tum vſu ſunt. Quòd ſi medias quoque harum, quæ vnà cum his intelligendas ſe exhibent, annumeres, ſex in vniuerſum differentiæ exiſtent. Vnde nam igitur plurimis neotericorum gymnaſtarum ſuccurrit tam numeroſas frictionum differentias prodere, quas vel numero comprehendere facile non eſt? Non aliunde certe, quàm quòd logicæ contemplationis planè expertes, cum proprijs frictionum differentijs externa aliena q; imprudentes nonnunquam

de Iis quæ in medicatr. fiunt com. 3. t. 25. 7ª. 218d.

numquam confundunt. Interim ẽt quod cauſas frictiones ſingulas efficientes, adiſciunt. Interim E
tũ iuſtãs ipſas inter ſe frictionũ differẽtias connectunt, tum vero cum his ẽt, quas ipſi perperam ex
cogitarunt. Cum.n.dicant frictiones inter ſe diſtare, ꝙ aliæ ſub dio fiant, aliæ ſub tecto, aliæ in ad-
miſta vmbra: rurſus alię in perflato loco, aliæ in tranquillo: item aliæ in calido, aliæ in frigido, aliæ
in Sole, aliæ in balneo, aliæ ante balneum, aliæ in paleſtra, talemq; catalogum faciant: ſane non pro
prias frictionum differentias afferunt, † ſed ea ſine quibus, qui fricatur, eſſe non poteſt, inculcant:
quippe quẽ neceſſe omnino eſt in aliquo terrarum loco eſſe: præter q; locũ, vel æſtate, vel hyeme,
vel alio anni tempore. Cũ vero ita diſſidere dicãt inter ſe frictiones, ꝙ aliæ cum copioſo oleo, aliæ
exiguo fiant: aut prorſus ſine oleo, idq; vel manibus tm̃, vel etiã cum puluere: vel per linteum, atq;
hoc vel aſperum, vel lene: cauſarũ planè, quibus frictio dura mollis ve efficitur, enumerationem fa
ciunt. Ex quo nimirũ cauſarum eſt genere, & ꝙ ipſæ fricantium manus duræ aut molles ſint: item
valide premant, blande ve ſint admotæ. Tertia ſpecies, quã afferunt ij, qui multas frictionũ diffe-
rentias autumant, inde naſcitur, ꝙ omnia iam dicta inter ſe per coniugationes quaſdam copulant.
Qui itaq; ex his aut externas rerum circunſtantias, aut verarum differentiarum cauſas, inter ſe co-
pulant, facile deprehenduntur parum recte ſentire. Qui vero ex propriis & ſynceris differentijs
coniugationes nectunt, horum non adeo facile deprehenditur error: immo non nulli ſapientiæ E
quoque laudem retulerunt, Hippocrate ipſo plus aliquid inueniſſe crediti: quorum eſt Theon
gymnaſtes, qui rectius, quàm Hippocrates, ſenſiſſe de frictione eſt viſus. Nam, cum is in modo
comprehenſis verbis in ea differentia, quæ ex qualitate ſpectatur, mollem & duram: in ea vero,
quæ ex quantitate, multam & mediocrem collocet: Theon qualitatis quantitatis ve minime facie
dam mentionem ſeorſum cenſet, ſcribens cum alibi, tum vero in tertio Gymnaſticorum, hunc in
modum: De frictione præcipientes placet quantitates ſemper cum qualitatibus coaptandas eſſe: »
per ſe nanque imperfectiores ſunt, quàm vt aliquis ſucceſſus ex ipſis proueniat. Quippe mollis »
* ποσῶς. frictio pro quantitatis modo triplex opus efficit. Pauca enim leuiter carnem remittit, ac facile »
contrectabilem ſiue tactu mollem reddit: multa euaporat, & liquat: mediocris laxa & fluida car »
ne implet. Simili modo dura pro quantitatis ratione totidem numero effectus reddit. Multa »
nanque adhibita contrahit conſtringit que corpora, & phlegmonæ perſimile quippiam relin- »
quit: mediocris implet imminuta, & euidenter circunſcripta, expreſſa que carne: exigua vero in »
ſumma cute ruborem ad tempus excitat. Non cenſet autem de dura per ſe & ſeorſum quicquam »
gymnaſtæ præcipiendum, ſed ei quantitatem adiungi debere, ſiquis paulo commodior ex artis
opere ſucceſſus ſit futurus. Pari modo nec de molli per ſe & ſeorſum quicquam nunc tradendum G
exiſtimat: neque enim adhiberi vſquam poſſe mollem frictionem tantum, & quæ nec multa,
nec exigua, nec mediocris ſit. Deinde memorat, quæcunq; per coniugationem in corporibus no
ſtris naturaliter efficiunt: vtique paucam cum molli carnem remittere leuiter, & tactu mollem
reddere pronuncians. Vbi aliud planè nihil, quàm quod Hippocrates verbo ſoluere ſignificauit,
alijs verbis interpretatur. Quippe laxare carnem, & mollem tactu reddere, quid aliud eſt, quàm,
ſoluere, quæ colligata & coacta fuere? Adiecit vero ſermoni, leuiter, ſiue quodammodo, non ge-
nus actionis immutans, ſed quantitatem eius definiẽs. Mollit enim exigue, cum adhibetur, eiuſmo
di frictio: quandoquidem, ſi amplius ſit adhibita, mollit quidem & tunc, cæterum largius, q̃ antea.
Quòd ergo nec magnopere nec mediocriter, ſed exigue, remittit mollit q; corpora exigua ac mol-
lis frictio, per verbum illud, leuiter, quod adiecit, declarat: ne hic quidem per hoc ſaltem, ijs, quæ
Hippocrates præcipit, quicquam tradens magis amplum: æque nec, cum mediocrem & mollem
addere corpori inquit laxam & fluidam carnem. Nam, quoniam mediocris, idcirco carnem auge-
bit: quoniam mollis, ſoluet, hoc eſt molliet. Id quod tantundem eſt, ac laxam & fluidam carnem
efficere. Erat autẽ huius officium, ſicuti de his recte præcipit, & ſic cum de multa ſimul & molli
diſputat, non id modo dicere, ꝙ halitu digerere ac liquare poteſt, ſed qualem etiam carnem relin- H
quat, apponere. Non enim ritu ignis vniuerſam ſubſtantiam exhaurit liquat q;, ſed aliquid omni-
no relinquit. Id igitur, quod relictum eſt, quale nam demum ſpecie ſit, adiectum (arbitror) ſermo
ni oportuit, neque tantum multæ frictionis proprio effectu poſito, mollis opus omiſſum.
Quòd igitur ‖ multa euaporat, etiam ab Hippocrate prius dictum eſt. Verum non abſolute de
multa Theon ſermonem inſtituit, ſed per coniungationem docendum eſſe cenſuit, vtique à pri-
ma auſpicatus, nempe exigua & molli: poſt ſecundam aggreſſus, mollem & multam: inde ter-
tiam memorans, mollem ſcilicet & mediocrem. Sicuti igitur in prima coniugatione & tertia pro
prium qualitatis effectum non diſſimulauit, ita nec in ſecunda ſuppreſſiſſe eum decuit: quin hic
quoque docuiſſet multam ſimul & mollem frictionem non modo euaporare, ſed etiam mollem
carnem reddere: niſi forte id, quod liquare dixit, pro mollire audiendum eſt. Atque ita quidem
verum ſit, quod dicit. Cęterum ſic non modo Hippocratis doctrinam non accuſat, ſed multo
maxime confirmat. Etenim, ſi mollis frictio ſemper molle tenerum que corpus reddit, ſiue ea
exigua, ſiue multa, ſiue mediocris ſit, † tum illi ex quantitate aliquid accedit diuerſum, } inſepara-
bilis planè à molli frictione erit molliẽdi facultas: ſicuti à dura certe vis durandi, cogendi, cõſtrin-
gendi, ligandi, denſandi, aut tactu duram carnem reddendi, aut quomodocunq; aliter eandem rem

interpretari

* γνησίας, i. legitimas aut veras.

† ſed eas ſine quarũ aliqua.

‖ de Iis quæ in medicatr. fiunt com. 3. t. 25. 7ª. 218d.

† Locũ hũc deprauatum eſſe oportet, q tñ facile reſtituitur, ſi ἐδὲν dictio addat in cũ q-dẽ modũ, προσέρχεται δὲ αὐτῇ ἐδὲν τὶ παρὰ τῆς ποσότητος ἕτερον, i. accedit vero illi ex quãtitate nihil diuerſum.

« A interpretari malis. Quippe primum & proprium nomen ita affectę carnis est duritia, vt eius, quę
« diuersæ afficitur, mollities: quanq̃ etiam reliquorum, quæ dixi, nominum quolibet vti licet. Et ra-
« tionem quidem, cur tam varijs nominibus vnam interpretari rem liceat, paulo post apponemus.
Nunc, qm̃ controuersa res non est, causam eius ad præsens saltem differamus. Quòd aũt mollem
frictionem necessario consequitur, vt corpora molliat, id planè clarum ex iã dictis est. Nam, si nec
qui multa ea, nec qui exigua, nec qui mediocri vsus fuerit, durum vnq̃ corpus reddiderit, perspi-
cuum est molliendi vim nusq̃ ab ea seiungi: sicuti nec à dura colligandi & durandi. quippe cum
hanc quoq; siue paucam, siue multam, siue mediocrem adhibeas, nunq̃ quantitatis vllius ratione
corpus mollias, sed semper duritati plus minuśve adijcias: scilicet vberius perfricans, plus: par-
cius vero, minus. Quòd si paucis omnino duris q; manuũ iniectionibus contentus fueris, duritia
quoq; proportione respondebit. Sicuti enim, qui igni se admouit, semper calefit, siue exiguo tpe
id facit, siue diu, sed magis, qui diutius appropinquat, minus q breui spatio, minime vero, qui tm̃
accessit, ita in frictione quoq; corpus semper pro ratione afficitur, à molli emollitum, à dura du-
ratum, non tm̃ pari semper mensura, sed à plusćula magis: à parciore minus: à plurima maxime: à
minima minime. Theon ergo, cũ de molli simul & copiosa frictione disputans, euaporare, liqua-
B req; eam dixit, si quidem per liquare verbũ, inanire intelligit, aliud planè nihil significauerit, q̃ eua
porare: quare bis idem dixerit, prætermiserit autẽ, quod necessario fuerat addendum, nempe eum
affectum, qui ex molli frictione in corpore relinquitur. Sin mollire, soluere, remittere, aut aliud
quippiam eiusmodi dicere velit, sic sanè reliquerit quidẽ nihil. cæterum, cum ea, quę Hippocratis
sunt, dicit, ob minus idoneã docendi rationẽ in furto deprehendetur. Quòd itaq; eiusmodi docen-
di modus deterior sit eo, quo vsus Hippocrates est, paulo post ostendam. Quòd vero, si liquare
pro eo, quod est mollire, accipit, nihil ijs, quæ Hippocrates ante prædixit, amplius prodidit, planè
manifestum est. Nam, cum ille dicat mollem soluere, multam extenuare, quis non facile colligat,
qui præsertim mentis sit cõpos, eam, quæ ex molli multa q; pariter composita sit, extenuare simul
ac mollire? Verum non videtur ita sensisse Theon: sed quod in primo Gymnasticorum vnico
verbo extenuare dixit, id in tertio duobus extulit, nempe euaporare, ac liquare. Habent vero se
« eius verba in primo ad hũc modum: Contrariarum vero mollem quidem, si multa sit, extenuare
« corpora: sin mediocris, carne implere, vtiq; delicata & fluida. Aperte enim hoc loco mollẽ simul
& multam frictionem extenuare corpora confirmat. Quòd autem necesse fuerat non solũ multæ
frictionis proprium effectum, sed etiam mollis tradere, ipse quoque Theon per ea, quæ subiecit,
C ostendit: in quibus, cum de dura præcipit, cõstringere multam, coarctare q;, & phlegmone simile
quippiam parere ait. Quippe quod moderata quantitate adhibita possedit, id copiosius adaucta,
magis obtinuit. Oẽs ergo durã mediocriter adhibitam, dura carne implere fatẽtur ita, vt ediuerso
mollẽ mediocriter adhibitam, ipsam quoq; carne implere, sed ea molli. * Accidit vero Theoni, cũ * κινδωνέυσι δέοθ θέων.
de molli simul & multa frictione sermonẽ faceret, nullum mollis effectũ prodidisse: rursus, cũ de
multa simul & dura, nullũ dure exposuisse. Nam, si liquare pro eodem, quod est inanire, & dige- * Alꝭ. τῆς πολ λῆς, i. multæ, & melius, vt seq̃n tia mox verba indicant.
rere, acceperimus, de multa quidem aliquid dixerit, de molli planè nihil. quemadmodum etiã in
eo, quod de dura multa q; scribit, duram quidẽ constringere, ligare, & phlegmone aliquid ꝑsimile
facere affirmat, quantitatis vero planè nihil meminit: tametsi par fuerat de hac quoq; aliquid di-
xisse. nam illud confessus est, si mediocriter sit adhibita, obesitatẽ facere. Quid igitur efficiet mul-
ta, si supra mediocrem sit adhibita? prorsus, enim aut illius effectum tuebitur, aut alterabit. Sed, si
quidem seruabit, certe multa frictio supra mediocritatem adhibita nihil plus adijciet. Sin plus ali
quid efficiet, aut minuet carnem, aut adijciet. Verum, si minuet, extenuabit. Si adijciet, carne im-
plebit. Atqui non adijcit carnem: extenuet ergo, necesse est. Verum Theon de hac differentia ni-
hil meminit, sed omnino subticuit, minime planè definiens, extenuet́ne dura copiose adhibita, an
D carnem augeat, an seruet eundem, quem ex mediocri accepit, carnis modum, sed tantum, q̃ con-
stringit coarctat q;, & phlegmone simile quid faciat, confirmans. Conueniebat autem non hoc
modo dicere, sed etiam q̃ emaciat.

Quo pacto Hippocrates, nihil omiserit in recensendis differentijs, & viribus frictionum, quas Theon & reliqui gymnastici imperfecte tradiderunt. CAP. 4.

APparet ergo Theonem aut Hippocratis artem hoc loco non intellexisse, aut hoiem laudare
noluisse, qui tam breui sermone oẽs non solũ differentias frictionum dixerit, sed etiam vniuſ-
cuiusq; opus & vires. Nam, q transeunter (vẽluti canis Nilum) verba eius delibat, quatuor eũ dun * Verba hęc nõ sunt in codic. græcis. sed ab interprete ad-dita.
taxat meminisse arbitretur. Verũ nõ ita se res habet: immo alias duas necessario in ijs, quas dixit,
subauditas insinuauit: in qualitatis differẽtia, duræ mollis q; mediam, quæ nimirũ mediocris est: in
ea vero, quæ à quãtitate accipitur, exiguã: qñ exiguã aliquã necesse est copiosæ esse cõtrariã. Porrò
antiquæ interpretationis formula ita est breuis, vt non pauca sæpe ipsa saltem dictione præterire
videatur, quæ tm̃ necessario dicta ipsa sequuntur. Quamobrem (arbitror) etiã enarrationes scri- * earum.
bimus, quæ veluti preeant ijs, qui parum exercitati antiquę dictionis celeritatem assequi non va-
lent: veluti in hoc ipso loco facimus. Si nanq; dura ligandi, mollis soluendi vim habet, quæ supra
modum soluta corpora sunt, ea duriter planè fricanda sunt: contra quæ constricta sunt, molli-

ter: quę modice ſe habent, nec molliter nec duriter, ſed, quatenus fieri poteſt, vtroq; declinato ex- E
tremo. Egregius vero videlicet Theon primum ī eo fallitur, quòd neque mediocris qualitate fri-
ctionis vires tradidit, neque vſum: ſed ſemper ita præterit, tanquam nulla ſit. verum de hoc paulo
poſt agemus. Sicuti vero in ijs differentijs, quę in qualitate ſpectantur, non ſolum dura mollis q3
conſiſtunt, ſed etiam media, ita & in ijs, quæ ex quantitate dicuntur, nō ſolum multa & pauca, ſed
etiam media noſcitur. Cur igitur in ijs, quę ex qualitate trahuntur, mediam omiſit Hippocrates:
in ijs, quę ex quantitate, exiguam? Temere id feciſſe videri fortaſſe cuipiam poteſt: oportere .n.
in ijs, quæ compendio tradantur, ſummis inter ſe contrarijs res definire: quod horum medium ſit
atque mediocre, tranſire: vtpote quod ex ſummis ipſis vltro ſit noſcendum. Ipſe igitur tum hoc
docere, tum ſenis ſententiam clariorem reddere conabor, rem planè hoc loco non neceſſariam: cū
quęſtiones id genus in enarratorijs libris ſoluere ſoleam. Sed, quoniam ſemel huc deſcēdi, vt pro
Hippocrate imperitis iſtis reſpondeam, in quibus ipſi falſi recte pręcipientem calumniantur, non
pigebit hoc quoque adieciſſe. Cum igitur duo ſint toto genere inter ſe diuerſa atque diſiuncta,
ſi modo id, quod facit, ab eo, quod fit, genere diſpeſcitur, frictiones quidē ex eorum numero ſunt,
quę faciunt, qui vero ab his in corpore relinquuntur affectus, ex ijs, quæ fiunt. Quare contrarie-
tates quoque alias in frictionum genere, alias in affectuum, qui ab his proueniunt, neceſſe eſt ſta- F
tui. In frictionum genere tum duram & mollem, tum multam & paucam. In affectibus vero &
eam, quæ veluti colligatio & ſolutio corporum eſt, & gracilitatem ac craſſitudinem. Ac prior qui
dem affectuum contrarietas ex priore frictionum contrarietate naſcitur, ſecunda non item. Eue-
nit enim in hac, vt gracilitas proueniat ex multa, carnis incrementum ex mediocri: quippe pauca
augendę carni nondum ſufficit, quòd videlicet id, quod carnis incrementum accipiet, & ſangui-
nis moderato acceſſu, & valida virtute eget. Quorum vtrunque mediocris frictio commode præ-
ſtat: pauca neutrum, nec abunde, nec ſatis. Quoniam igitur non in idem coibant frictionum affe-
ctionum q3 contrarietates, coegit vero eum compendiaria docendi ratio per contrarietates poſi-
tas ſermonem abſoluere, vtiliore contrarietate accepta, minus vtilem conſulto omiſit. Porrò vti-
lior ea eſt, quę in affectibus, quàm quę in frictionibus ſpectatur. Id q3 duplici ratione aſſeritur,
vna quidem & prima, quæ ab artis fine ſumitur. quippe frictiones ad corporis affectum ceu finem
diriguntur: finis enim ijs, quæ præ ſe, ſemper eſt præſtantior: quanto nimirum id, cuius gratia, ijs,
quę ipſius gratia fiunt. Altera, quæ à claritatis ratione accipitur. intellectis nanque multæ & me-
diocris effectibus facillimum eſt exiguę opus contueri: non perinde tamen mediocris frictionis
perſpicua vis eſt. Quinetiam tertium hoc ipſo de frictionibus ſermone belliſſime docuiſſe Hip- G
pocratem inuenias. Pręcedere nanque eorum doctrinam oportet, quæ liquido peragi cernun-
tur, ſequi vero eum, quæ minus liquido & obſcure: id q3 ſiue de his expreſſis verbis ſcripſeris,
ſiue lecturis ea intelligenda relinquas. Eſt vero euidens atque in aperto mediocris frictionis
opus, ipſum ſcilicet carnis incrementum: obſcurum vero paucæ, quippe quę nec aũget, nec mi-
nũit: carnem, nec omnino euidens aliquid videtur efficere, † niſi quòd parũ calfacit: at id omnis
frictionis commune opus eſt. Quare, cum neq3 euidēs aliquid efficit, & quod facere videtur, pro
prium eius non eſt, ſed omnis frictionis commune, non ſine cauſa eſt (vt arbitror) omiſſa. Quòd
igitur omnis frictionis calorem accendere commune opus ſit, non ſatis, quod ab Hippocrate pro-
datur, dignum præceptum eſt. Quid vero quęq3 frictio proprium efficiat, id vt Hippocrati ne-
ceſſe tradere, ita nobis certe vtile erat diſcere. Reductis enim, veluti in elementa, ſimplicibus dif-
ferentijs vniuerſam frictionum rationem abſoluit, quemadmodum carnem adijcias, quemadmo-
dum detrahas, quemadmodum corpus mollias, quemadmodum conſtringas. Cum his vnà pro-
tinus ſe promunt tum media earum opera, tum ea, quæ per coniugationem faciunt. Media qui-
dem, cũ neque ligare corpus, nec ſoluere, nec carnem augere, nec minuere ſtudemus: quę vero
per coniugationem, cum, verbi gratia, pariter colligare, & carnem addere. Quis enim non videat, H
cum duram carnem adijcere corpori volumus, frictionem duram vnà cum mediocri modo eſſe
petendam: veluti cum mollem addere ſtudemus, frictionem mollem & quantitate mediocrem
adhibendam, & per alias coniugationes ad proportionem? Quas non nulli gymnaſtarum, tanq;
ſua ipſorum inuenta, tradentes, dum Hippocratem accuſant, ipſi vehementer delinquunt, & q;
eum, qui de his primum præcepit, merita laude fraudant: & q; cum eius inuenta ſibi tribuãt, etiam
(quod atrocius multo eſt) calumniari hominem non dubitant. Accedit, q; nec ſimplices differen-
tias apte inter ſe alternant. Decuerat enim (arbitror) eũ, qui recte ad particulares complexiones
deſcendere voluit, nec vniuerſas ſenario numero comprehendere, veluti Theon facit, nec aliquod
earum proprium vel quantitatis vel qualitatis opus omittere, quemadmodum in mollis ſimul &
multæ, opus mollis: in durę ſimul & multę, effectum multæ prętermiſiſſe eum offendimus: ſed
has quoque adieciſſe, & particulares coniugationes nouem feciſſe. Quippe tres, quæ à qualitate
frictionum ſumuntur differentię, ſi eas tribus, quæ à quantitate ducuntur, iunxeris, nouem con-
iugationes effeceris, ſex, quæ à Theone ſunt poſitæ in ijs, quæ paulo ſupra memoraui, verbis, &
tres, quæ ab eo ſunt prætermiſſæ, dum mediam mollis duræ q3 omiſit: quanquam ne intelligere
quidem neque mollem frictionem neque duram fas eſt, vt non ſimul intelligatur & mediocris.

* augere.
* minuere.
† Niſi parum calefacere.

Cui

A Cui ſi tres quantitatis differentias iunxiſſet, nouem ita vniuerſas frictionum differentias effeciſſet, non ſex. Eas ipſe nunc in dēſcriptione exponam, in qua duorum verſuum, qui ſuperne deorſum pinguntur, priorem qualitatum intelligi volo: ſecundum quantitatum. *ἐπὶ διαγράμματος, i. in tabella.*

Qualitates.	Quantitates.
Dura	Pauca
	Multa
	Mediocris.
Mollis	Pauca
	Multa
	Mediocris.
Mediocris.	Pauca
	Multa
	Mediocris.

Nouem harū, quas deſcriptio cōplectitur, coniugationum, cum Theon ſex primas tradidiſſet, reliquarum trium certe non meminit, ipſe ſecum manifeſtiſſime pugnans. Si.n. exiguæ ac multæ
B media quædam eſt, quam mediocrē vocamus, etiā mollis duræ q3 altera certe media erit, quam mediocrem moderatam q3 appelles. Sanè meminiſſe per omnem ſermonem conuenit, hæc oīa in reſpectu collatiōe q3 dici: qn̄, q̄ huic dura eſt, alteri pro molli ſit: &, quæ mediocris, immodica: &, quę pauca, multa: &, quæ alī multa eſt, aliter quodammodo affecto ſit pauca. Hoc vero & Theon fatetur: nec fieri ſanè poteſt, vt, qui mediocrē in qualitate frictionem præterit, non longe aberret. Ac mihi quidem videtur Theon inde adeo in hunc errorem lapſus, q̄ Hippocrates de ea frictiōe ſubticuit: adeo vt hinc deprehendatur nihil proprium & ſuum de frictione Theon protuliſſe, ſed perperam Hippocratis inuenta tractaſſe. Non.n. à pueris ſtatim orſus, & ſub præceptore, ſenis ſcripta perlegit: cum fateatur ipſe primum athleta fuiſſe, deinde hoc exercitio depoſito ad Gymnaſticen ſe contuliſſe. Atq3 hæc medius fidius non, quò hoiem vituperem, appoſui, quem alioqui inter primos gymnaſtas cenſeo, ſed quò iſta lecturos doceam haud facile eſſe veterum libros intelligentia conſequi, ſi deſint, qui ea curioſe enarrent. Nam, q̄ ex priſcę breuitatis dignitate fuerit durę mollis'que frictionis mediā ſilentio præterire in ipſa enarrationis ſerie, id ante à nobis iam dictum eſt. Quòd aūt talia à nobis præteriri non debeant, id quoq3 & oſtenſum prius eſt, & nunc nihilo ſecius oſtēdetur. Si.n. tàm mollis frictio, q̄ dura, in reſpectu collactione'que nō ſolū ſubſiſtē
C tiam, ſed etiam intelligentiam ſui habet, etiam mediocrem in ſimili reſpectu collatione'que conſtituí neceſſe eſt. Finge ergo tale eſſe corpus, quale ꝓpoſiti nobis in hoc libro pueri eſſe præſumpſimus, ſanum prorſus, & oīs exceſſus medium, ita vt neq3 molliorem hunc effectum velimus, neque duriorem, ſed nec carnis eius modo adiectum quicq̄, detractum've: num igitur ita ſe habenti corpori aut duram aut mollem frictionem admouebimus, aut etiam multam aut mediocrem? Ego planè quālibet harum inutilem cenſeo: quippe cum à dura durius, à molli mollius, à multa graci lius, à mediocri craſſius reddetur: quorū nullo ei eſt opus, immo priſtinam potius mediocritatem ad vnguē ſeruari. [a] † Quare neq3 duriter id, neq3 molliter (neq3 multis frictionibus, neq3 quātitate mediocribus, ſed paucis & qualitate mediocribus) infricabimus, nihil vltra moliti, q̄ vt ad exercitandum præparemus, ac rurſus, cum iam ſatis exercitatum ſit, apotherapia curemus. Vocetur, aūt nobis, ſicuti recentioribus gymnaſtarum, Apotherapia, ea frictionum portio, quæ poſt exercitationem adhibetur. Sanè Theon nullā ex iīs, quas protulit, coniugationibus, eiuſmodi corporis naturę accōmodare poteſt, cū ſex in vniuerſum nominarit, priores tres, mollis: reliquas, duræ: & neq3 mollium cuiuſq3 eiuſmodi corpus egeat, neq3 durarum, ſed eius, quæ harum media ſit, quam ſcilicet mediocrem in qualitate dixiſſe par eſt. Liquido'que patere iā arbitror, quantopere lapſus
D Theon ſit, mediam, duræ mollis'que p̄teriens. Siquidem ad optimum ſtatum corporis nullam harum, quas protulit, cōiugationum, accōmodare fas eſt, nec cum integra planè valetudine corpus fruitur, nec etiam, ſicubi corrigi poſtulat. Quippe, vbi planè valet, ſola præparatoria frictiōe eget: quam exiguam, ac mollis duræ'que mediā eſſe oſtendimus. Vbi iuſto gracilius craſſius've effectū eſt, non tñ in qualitate alterata caro quicq3 eſt, ſed planè mollis ac duræ medium modum ſeruat, ſi quidem emaciare ſtudemus, & multā & qualitate mediocrem adhibebimus: [b] † ſin reficere, tum qualitatis tum quantitatis ratione mediocrē. Has tres coniugationes vltimo loco poſt ſex in deſcriptione expoſui, hoc cōſilio, vt oēs eas à Theone p̄termiſſas, indicarē. Q̄n igitur nō ſolū prætermiſſas ab eo, ſed etiā vtiliſſimas eaſdem prætermiſſas, diſputatio noſtra docuit, deinceps tempeſtiuum arbitror ad ea, quę paulo ante diſtulimus, reuerti: ac primum illud, q̄ doctrina ea, quę per rerum elementa traditur, cęteris ſit vtilior: quippe quæ & ſub cōpendium rem oēm cogit, & memorię affigit, & reminiſcētiæ facile ſuggerit, ac oīum, quæ ſingulatim agentur, rectū vſum prōpte ſuppeditat, ceu ad pauca & certa elementa referens. Quis.n. non facile membratim frictionum differentias, vſum, ac vires inueniat, ſi ſemel intellecta ſenis ſententia, poſtea dictionem eius memoriter teneat, qua videlicet docet conſtringere quidē frictionē duram, ſoluere mollem, corpus adimere multam, augere mediocrem poſſe? Ex horum nanq3 notitia ac memoria, primum ſanè,

A † Ex Græcis oībus, quos viderim, legē dū, Quare neque duriter id neq3 molliter, neq3 multis neq3 paucis, ſed mediocrib⁹ frictionibus infricabimus. Lina cer tamen videtur conſulto ita vertiſſe.

B † Additur in manuſcriptis quibuſdā exemplaribus σαρκοῦν δὲ, τὴν ὀλίγην τε ἄμα καὶ σύμμετρον κατὰ ποιότητα, *i. ſi carnē augere, paucā ſimul & mediocrē, in qualitate. Quæ verba omnino debēt addi, cū mox dicat has tres cōiugationes vltimo loco et c. eſſet. n. duæ dūtaxat.*

quę omiſſæ in verborum contextu ſunt, differẽtias inuenies: mox omnibus inter ſe cõplicatis, no- E uem coniugationes efficies, quas paulo ſupra deſcriptione ſumus complexi: quas neq; inueniſſe, neq; memoria tenuiſſe promptum ſit, niſi, quam Hippocrates tradidit, elementaris doctrina præceſſerit, omnium frictionum ratione in prima principia reducta. Ex quibus prorſus inuentis nõ ea modo, quę nunc ſunt inuenta, nobis ſuppeterent, ſed etiam omnem corruptam doctrinam iudicandi facultas ſupereſſet. Quippe id methodi, id eſt (ſicuti veteres interpretantur) vię & rationis proprium maxime eſt, vt ex paruo elementari principio ad ſingula membratim peruenire poſſis: tum, quicquid perperam eſt dictum, ſcientificis id theorematis, veluti regula quapiam, poſſis iudicare, peruerſas opiniones examinans. Quo'd igitur neq; alius quisquam recte de frictione ſenſit, neq; Theon ipſe gymnaſtes, tametſi eruditius cæteris de ea locutus, ſed Hippocrates, & qui eum ſunt ſecuti, ſatis hæc ſunto.

De Nominum ſignificatione, quibus Frictionum differentiæ & affectus, qui ab eis fiunt, explicantur. CAP. 5.

SVpereſt ex ijs, quæ ad hunc locũ diſtulimus, vt de nominibus ipſis diſſeramus, nequis eorũ numero deceptus pares numero affectus cũ ipſis appellationibus exiſtimet. Duri .n. vocabulum de quadam corporis affectione proprie dicitur, quam nec interpretari quidem, qualis ſit, pluribus F eſt opus, nemine vel ex voce ipſa non ad rei notitiam perducto. Ad eũdem modũ & mollis vocabulum. At rari & denſi vocabula non perinde euidẽter ipſos corporis affectus ſignificant ptopterea, q duplex eorũ nominum vſus obſeruatur, alter eorũ qui proprie loquũtur, alter abutentium. Ac proprie quidem rarũ accipimus, quod meatus, quos græci πόρους vocãt, magnos per totũ obtinet: ſicuti ediuerſo denſum, quod eoſdem paruos. At per metaphorã, ſiue abuſum, ſiue quocunq; alio genere appellaſſe libet, de laxo coacto q; hæc ipſa vocabula dici audias: hac enim ratiõe & aerem & ignem aliquando raros dicimus, aquam & terrã denſas, ſcilicet ad elementa ipſa translatis appellationibus: quæ tñ & vnita ſunt, & ex ſimilaribus natura partibus cõſtant, nec vllos eiuſmodi meatus obtinent. Multo his longius à proprietate receſſerunt illa, quæ per metaphoram ambo ſunt dicta, nẽpe conſtrictũ, & colligatũ. Illud de denſo & duro, modo quidem vtroq; ſeorſum exiſtente, modo in idem conueniente: hoc rurſus de ijſdem dicimus, non tñ eadem metaphora. Nam qm̃ omnia, quæ colligata ſunt, eadem ad motum impedita ſunt: ita nimirũ nominarunt & quę ob ſiccitatẽ aliquam, frigus, phlegmonẽ, ſcirrhum, tenſionẽ, repletionẽ, aut pondus, ægre mouentur. Eandẽ ob cauſam & cõtrarijs nominibus in contrarijs affectibus vtũtur, remitti, aut reſolui, aut laxari dicentes. Oportet aũt non nominũ inſpicere numerũ, ſed affectuum genera duplicia in totũ G eſſe exiſtimare, alterum, quod in ſimilaribus ipſis obſeruatur, de quo molle durum've dicitur: alterum, quod in inſtrũmentalibus meatuũ ratione conſiſtit, quod denſum eſſe vel rarũ dicitur. Hi nãq; corporum ipſorũ proprij affectus ſunt: accerſiti vero, & (vt ita dicam) tẽporarij, q alia's meatus ipſi ſuperuacuo humore impleant, alias ſint mundi: & modo patentes, modo conniuentes.

* Quidã volunt τῶν ὀργάνων falſo additum fuiſſe.

Qualis debeat eſſe Frictio pueri temperati. CAP. 6.

VErum de his affectibus in ſequẽtibus libris agemus. Nunc ad propoſitum redeundũ: ac primum clarius adhuc de frictione ipſa differendũ: nẽpe q hęc ipſa interdũ per ſe corporibus noſtris cõmodum affert: interdũ ijs, quæ cõmodũ afferũt, ad eũ ſanè modum ſubminiſtrat, quem Hippocrates de deligando tradidit his verbis: Dẽligatio partim ipſa ſanat, partim ſanantibus ſub ſeruit. Ipſius igit" frictionis effectus ſunt, & q rara denſat, & mollia durat, dura vero hæc eſſe oĩno poſtulat: præterea, q dura mollit, & denſa laxat. hæc contra mollis ſit oportet. Pari modo, & quæ carnis augendæ minuendæ've cauſa ſuſcepta eſt, vtraq; per ſe vtile aliquid corpori cõfert. Quæ tñ ad exercendum corpora præparat, item quæ poſt exercitationem adhibetur, hæ exercitationibus ſubſeruiunt. Illa modice calfaciendo tenues meatus recludit, ſimul excrementa, quæ caro continet, fluxilia reddens, & ſolidas emolliens: appellãt aũt hi huiuſmodi frictionem, præparatoriam: H Altera ἀποθεραπευτικὴ græce dicitur, {latine recuratoriã ad verbũ appelles:} hęc cũ pluſculo oleo adminiſtrata, ſimul pinguitudine humectat, & ſolidas emollit, † &, quæ in halitus meatibus continentur, euaporat. Verum de hac poſt dicemus, cũ de exercitatione egerimus. Sed p̃paratoria frictio in optimi ſtatus natura calfaciẽdi corporis cauſa ſuſcepta, prout ſupra traditum eſt, fiat mollis primũ, mox vero exercitationẽ aggreſſuro, dura: ita nãq; maxime & mollire poterit, & ad exercitationes excitare, & corporis naturã, qualẽ ab initio accepit, ſeruare. Quo'd ſi quid aberratũ ſit, ad durũ id potius ſpectet. Nã, qui breues à modo receſſus ſunt, ij cute tenus finiẽtur, nullo interiorũ alterato. Minus vero lædetur ipſa cutis, ſi ad durũ ſimul & denſum receſſus a' modo ſint propenſi: quippe ita iniuriæ minus opportuna fiet. Adeo, ſi traſpiratio p huiuſmodi cutim facilis eſſet, denſiſſimam eã duriſſimam q; efficeremus: nũc, qm̃ ad vtrũq; munus probe eſſe cõparatã oportet, & excrementa, q̃ intus cõdunt, p halitũ emittẽda, & foris propinquantiũ violentiã tolerandã, vtiliſſimus ſanè fuerit medius iter vtrũq; exceſſum modus. Qui ſi qñ fortaſſe nõ ſeruabitur, melior vtiq; fuerit, qui ad durius denſius q; pertinebit, q̃ qui ad mollius laxius q;. Nam tranſpirandi defectum exercitio ſarcire licebit: alterius vero affectus vitium, quod eſt ad externorũ iniuriam opportunitas, neq; alia's corrigi facile poteſt: affertq; p̃terea coniunctũ incommodum nõ paruum, euapora-

to ſubinde

De ijs, quæ in Medicatr. fiũt, com. 2. t. 4. 7ª. 206. f

» A.l. 1. f. 3. d. c. 4. fol. 61. a

† *In aliquibus cod. manuſcriptis legitur* καὶ τι τῶν ἐν τοῖς *et c. ideſt* & *aliquid eorum quæ* & *c.*

A.l. 1. f. 3. d. 3. fol. 60.

A to ſubinde non excremento modo, verumetiam ipſius corporis nutrimento. Ergo in ijs differentijs, quæ à qualitate ſumuntur, aberrare ſatius eſt verſus eam, quę durior eſt, q̃ eam quæ mollior. In ijs tamen quæ à quantitate ducuntur, in propoſita ſaltem natura & ætate ſi quid delinquitur, verſus id, quod minus eſt, id eſto. Semper enim eius in præſenti diſputatione meminiſſe oportet, augendi eiuſmodi corpus, haudquaq̃ ſiccandi ſtudium eſſe propoſitum. Quas vero corporum naturas, & quomodo affectas amplius fricandum ſit, poſtea dicemus.

De regione & tempore, fricando & exercitando puero accommodatis, ac de menſura frictionis & exercitij. CAP. 7.

NVnc ad propoſitam materiam reuerſi, de menſura ipſa frictionum agamus ad eundem modum, quo pauloante de qualitate egimus. Conuenit autem hoc loco, vt prius, q̃ menſuram definio, alterius cuiuſdam æſtimandi mentionem faciam, ſine cuius notitia menſuram ipſam nec definiuiſſe recte licet, nec nouiſſe. Eſt vero quod æſtimandum cenſeo, aeris, qui fricandum corpus continebit, tēperies: quam vtiq; in re ipſa monſtrare licet, explicare oratione aperte, ita vt interpretationis euidentiæ nihil deſit, planè non licet, ſed eſt prorſus inexplicabilis. Verum, ſi non adeo multum orationi de rei euidentia deſit, abunde fuerit. Præcedit vero hanc & alia quędam
B conſideratio: nempe quo anni tempore, & in quo′nam orbis loco exercitandum ſtatuemus. Duo enim hactenus de eo tm̃ definita ſunt, corporis ſtatus, & ętas. In qua vero terræ parte aut altus hactenus fuerit, aut exercitandus nunc ſit, aut quo anni diei ve tempore, nihil ſanè conſtitutum eſt: quanq̃ pro harum certe cuiuſq; ratione, mediocritas frictionis eſt varianda. Ergo ad ea, quæ hactenus ſtatuta ſunt, hæc quoq; deficienda ſunt, vtiq; poteſtate inter initia operis iam tradita, non tm̃ interpretationis luce clare explicata. Dicens enim veluti regulam quandam omniū, quæ poſt dicenda erant, poſiturum me hoiem eo corporis ſtatu, de quo queri non poſſit, obiter nimirum etiam regionem hois poteſtate definiui: cum nec optimo temperamento, nec irreprehēſibili omnino membrorum modulo corpus vllum in ijs regionibus, quę à temperamenti modo receſſerunt, gigni poſſit: ſicuti tum ratio docet, tum experientia commonſtrat. Quippe ſicci, graciles, & veluti torrefacti in ęſtuoſis tractibus homines fiunt. Rurſus frigidioris plagę incolæ, inæquali temperamento viſuntur, vt quibus exteriora frigeant: interiora, atq; in his viſcera, immodice caleant. Sanè optimū corpus, de quo nunc ſermo proponitur, veluti Polycleti regula eſt: cui in noſtro ſitū, vtpote probe temperato, non pauca ſimilia videas. Apud Gallos vero, Scythas, Ægyptios, Arabas, ne per ſomnium quidem tale vſquam eſt vidiſſe. Noſtræ aūt regionis, quæ in latitu
C dinem non paruam extenditur, id quod in medio habetur, optime ſanè temperatū eſt: cuiuſmodi patria Hippocratis eſt. Etenim ea tum hyeme tum æſtate mediocrem temperiem exhibet: vere aūt & autūno multo magis. Eiuſmodi igitur locum cum corpori propoſito dederis, anni quoque
A.l.1.f.3.d.2.c.3. fol. 60. h tempus "veris medium ipſi dabis. Eſto vero & diei, in qua nobis exercitandus primum eſt, maxime, quoad fieri poteſt, ipſe meridies: quò videlicet naturalis temperamenti eius vis ab ambiente nullo pacto mutetur. Eadem exigit ratio, vt ne domus quidē, in qua exercitandus eſt, ipſo præſertim die calidior frigidior′ve ſit, q̃ publicus totius vrbis aer. At æſtate atq; hyeme talis vel arte præparandus eſt, nempe hyeme calidior, ęſtate frigidior: quò videlicet exacta temperie corpus frictionis tempore fruatur: quādo, ſi iuſto calidior frigidior′ve domus fuerit, ī calidiore quidem ſudabit prius, q̃ abunde molliatur, in frigidiore neq; calefiet prorſus, nec mollietur vnq̃, nec floridum ruborem oſtendet, nec in tumorem attolletur. Sunt nanq; duo hæc, rubor & tumor, in aeris temperie, & corporis ſtatu temperato, medię frictionis notæ. Veluti enim, ſi calidam infundas, primum quidem corpus intumeſcit: ſi largius infundas, dēcumbit, (ideo q; & Hippocrates de his aiebat: Pr̄imum quidem attollitur, deinde fit gracile:) ita frictio quoque attollit quidem primum, poſtea contrahit, ac molem deponit. Iis ergo, qui carnis augendæ cauſa fricantur, tunc planè finienda fri-
D ctio eſt, cum corpus & intumuit, & prope eſt, vt contrahatur ſubmittatur′ve. Qui autem ad exercitandum iam præparantur, ijs minime id tempus opperiendum, ſed longe prius deſiſtendum à frictione eſt, potiſſimum cum optimi temperamenti ſunt, & ętate adhuc pueri: horum nanque tum humidum corpus eſt, tum tenerum, ac paucis frictionibus molleſcens. Præparatoriæ vero frictionis meta finis q; eſt, vt ſolidę partes molliantur, humida ſoluantur, & corporis exigui meatus laxentur. Quis vero frictionum eſſe debeat numerus, definire ſanè oratione non eſt: cęterum qui his pręficitur harum rerum peritus, hic primo quidem die minus exacta exquiſita q; coniectura vtetur: ſequenti vero die, vbi iam experientiam aliquam naturæ illius corporis eſt adeptus, magis exactam certam q; habebit.) Quinetiam de exercitatione ipſa primo certe die menſuram ad vnguem definire non poteſt, ſequentibus deinceps omnino poteſt. Sunto igitur hic quoq; notæ: Primo quidem die cum adhortanti incitanti q; ad exercitandum, non perinde obſequitur, ſed ſegniores, & minus tum frequentes, tum decentes, ac (vt ſemel dicam) minus valentes tum colluctatoris ſui apprehenſus, tum motus obit. Porrò expedit neq; paulo animoſiorem eſſe, qui exercitatur, vl laſſis iam viribus etiam exercitari aueat: neque ignauum, qui integris adhuc viribus laborem tamen detrectet. Eſt vero profectò talis non corpore modo, ſed etiam animo, quem nunc educandum ſuſcepimus: quandoquidē, quibus frigidus ſuccus in ventre, aut

* σκέμματος, id eſt conſiderationis.

* μέσον quidē ē in impreſſis, at ī manuſcriptis μέτρον, i. menſura.

* χώραν, i. regione.

* καθίςαται. i. cō trahitur aut ſubmittitur, id qđ paulo poſt effert per hanc vocē συςέλλει.

De ijs, quæ in medicatr. fiunt com. 3. t. 16. 7ª. 215. h

in toto corporis habitu collectus est, ij segniores ad motionem sunt. Pari modo & qui plethorici, E
id est, qui succis æquabiliter se habentibus nimium abundant, & quos recens frigus afflixit, ij &
ignaui sunt, & ad mouendum pigri. Iam his etiam magis ita sunt affecti, quicunq; natura frigidio
res sunt: sicuti etiam his ipsis longe magis, quorũ frigiditati etiam humor est adiunctus, hi nanq;
mensurę exercitandi notas corrumpunt. Sicuti e diuerso, qui calidiori temperamento sunt, siue id
ꝓprie naturæ sponte eueniat, siue ab accersito quopiam affectu, hi & animosi sunt, & certaminis
auidi, & ad actionem plus, q̃ expedit, prompti. At, quibus nec corpus calidius frigidius ve est, nec
animus oĩno iacens ac demissus, aut contentionis gloriæ ve præcupidus, & ad actionem præceps
ijs modi exercitationum indicia integra manent, illæsa q; seruantur & primo statim die, & multo
magis procedente tempore. Si.n. quid inter initia suffugit, id experiẽtia ipsa edoctũ, ad exactam,
notitiam pueniet. Non aliter & cibi modus ad certam coniecturam perducit: qui tm̃ ab initio de-
finiri nullo pacto potest: verum quotidiana experientia, cum recordatione quantitatis tum cibi,
tum exercitationum, eo etiam, qui huic præficitur, nihil non solicite obseruante, sed semper vt tm̃
ciborum post tantam exercitationem concoxit, recordante, propemodum ad exactam scientiam
intellectum tẽpore ꝓducit. Hęc igitur oĩa etiam deficientibus ab optimo statibus cõmunia sunt:
de quibus agere nõdum statuimus. Cæterum optima natura, quæ hic nobis est proposita, men- F
suras oĩum manifestas obtinet: vt quæ nec animi moribus, nec corporis intemperie, dictorũ quic-
q̃ obturbet immutet've, sed frictionis, exercitationis, ciborum, ac somni mensuras aperte indicet,
ac tum primum quodlibet horum respuat, cum eius vltra non egeat. Quare fuerit hoc quoque ei,
* μέτρου qui tali corpori pręficitur, non minimus mõdi index: dico autem ipsam ad singula, quę agi debẽt,
alacritatem, ipsa nimirũ natura in optimo corporis statu mõdum sibimet pręscribente. Etenim, q
optima natura sunt, & iam ad exercitationem frictione præparantur, tum demum ad exercitan-
dum prodibunt, cum toto iam corpore abunde emolliti excalfacti q; sunt. Exercitando quoq; tum
primum grauatius mouebũtur, cum satis exercitati iam fuerint. Iam a cibo & potu tum primum
absistent, cũ satis se impleuerint. Quare nullus in hoc homine metus est, nequando aut iusto plus
laboret, aut iusto plus cibis se ingurgitet, si naturæ suę impetus sequatur: quo fit, vt neq; prorsus
peritissimum sibi pręfici is postulet, sicuti oẽs, de quibus postea sermo erit, deterioris notæ homi-
nes: quippe sanũ corpus ipsum sibi ipsi omnia inuenit proprio naturæ suæ impetu directum: ma
xime si in ijs, quæ ad animũ pertinent, recte sit educatum. Nam multi in malis moribus a pueris
educati, in delicia & intemperantia viuentes, bonitatem naturę corrumpunt, sicuti contra non-
nulli vitiosam corporis naturam sortiti, temperantia vitę & appositis exercitijs naturę vitia mu- G
tarunt in melius. Sed de horum quidem {siue exercitationibus} siue etiam operibus sequens li-
ber totus componitur. De ijs aũt, qui optimo corporis statu sunt, & qui sanitatis tutori ausculta-
bunt, in hoc libro agere statuimus. Ac præcedens quidem de his sermo ad exercitationum mem-
suram vsq; est progressus. Supereſt ergo, vt de generibus eius disseramus.

De generibus exercitationum. CAP. 8.

GEnera "exercitationum voco luctam, pancration, pugillatũ, cursum, & alia id genus: quorũ A. l. 1. f. 3. d. 1. c. 2. fol. 60. b
alia tm̃ exercitationes sunt, alia non exercitationes solum, sed etiam opera. Exercitationes
sunt tum hæc ipsa, quæ dicta modo sunt, tum præter hæc quæ græce dicuntur τὸ πυτιλίζειν, τὸ ἐκ-
πλεθρίζειν, τὸ σκιομαχεῖν, τὸ ἀκροχειρίζεσθαι. {Atq; hæc mox descriptione exponentur.} Præterea
saltus, disci iactus, tum coryco, id est folle, pila vel parua vel magna, & per alteres corpus fatigare.
Exercitia simul & opera sunt, cũ fodit quis, cum remigat, cum arat, cum vites putat, cum onus ge-
stat, cũ metit, cum equitat, cum armatus pugnat, cũ iter facit, cum venatur, cum piscatur, cum alia,
quæcunque homes vel opifices vel non opifices in vita vsus causa exercent, facit, seu domos ædifi-
cent, seu naues, seu ferrariam ærariam've factitẽt, seu aratra pangant, seu tale aliquid pacis belli've
instrumentum fabricent. Horum aũt plerisq; est, qñ veluti pro exercitatione tm̃ vtare. Quippe tri H
plex in vniuersum ipsorũ vsus est, cum interim operis tm̃ causa vsurpent̃: interim meditationis,
sed quę ad vsum futuri sit operis: interim pro exercitatione tm̃. Quippe ipse aliqñ hyeme depre-
hensus in agro, tum ligna findere, tum hordeum in pila cõtundere ac deglubere: exercendi corpo
ris causa sum coactus: quę nimirum agrestes quotidie pro opere faciebant. De horum igitur ceu
operum vsu, in sequẽtibus: ceu exercitationũ, nunc tractabimus. Nullum nanq; id genus exerci-
tium aut perpetuum diẽ obitur, aut alio tempore, q̃ ante cibum. Seruari vero tum modum exer-
citationum in his oportet, tum vocatã apotherapian. Quòd si etiam idonea frictione vsus ad ea
quis accedet, iam oẽs exercitationis numeros impleuerit. De his igitur oĩbus scientem esse con-
uenit eum, q sanitatis tuendæ officio vtetur, quem ὑγιεινὸν gręce vocant. Licet enim eum (vt ante
dictum est) aut sic græce, aut gymnasten, aut medicũ voces: prima tm̃ appellatio maxime propria
est, reliquę per abusum. Nam, si artifex quisq; ab arte, quam tractat, deflexum sortitur nomen,
patet eum, qui ὑγίειαν, id est sanitatem tuendã profitetur, merito ὑγιεινὸν appellandum: ita nimirũ,
vt qui γυμνασίοις, id est exercitationi tãtum pręest, gymnasten: & qui morbis medetur, medicum.
Quòd si quis hunc ipsum vel gymnasten vel medicũ pro ὑγιεινῷ appellasse volet, tũ a parte totũ,
tum vero nec proprie noĩabit, sed abusiue, vel ambigue, vel qũocunq; aliter dixisse velis, appel-

lationem

A latione faciet. Huius rei causa est, ꝙ cum vna sit ars, quæ corpori tuendo præsideat, vnicũ ei proprium nomen inditum non est. De ꝙbus oĩbus vberius singulari libro egimus, quem Thrasybulum inscripsimus. Ac genera quidẽ exercitationũ sunt ea, quę diximus: qualitas vero, seu differentia (nam & hanc quoq; vtroq; modo appellare licet) velocitas, tarditas q; mouendi sunt: præterea
A. ibidem. ꝙ aliud "robustum, aliud (vt ita dicam) imbecillum est: ad hęc, vehemẽtia, & leuitas. Vtendi vero rationes omniũ prædictorũ generũ vnà cum differentijs propríjs huiusmodi sunt. Nam aut perpetuus motus est, aut intercisus: & si perpetuus, ęquabilis, aut inęquabilis: sin intercisus, aut certo ordine, aut citra ordinem. Hæ igitur vtendi rationes ab ipso negocio capiuntur. Quæ vero ab ijs, quæ extrinsecus sunt posita, ducuntur, eiusmodi sunt, ꝙ aut sub dio exercitatio fit, aut sub tecto, aut in mista vmbra, quam ὑποσυμμιγῆ greci vocant. Item q; ꝙ aut calens locus est, aut frigidus, aut media temperie: præterea aut plane siccus, aut humidus, aut medio modo attemperatus. Similiter illæ quoq; vtendarum exercitationum rationes quędam sunt, ꝙ cum puluere exiguo multo've vsurpentur: item ꝙ cum oleo exiguo multo've, aut etiam sine vtroq;, administrentur.

Quid omnibus exercitationibus sit commune, quid proprium singulis: ac de eis, quæ robustæ & violentæ appellantur. CAP. 9.

B QVoniam ergo enumerata à nobis vniuersa sunt, quorum peritum esse oportet, qui sanitatem tuendam profitetur, ad ipsa nunc exercitationum genera non intẽpestiue redibimus. Ac primũ docebimus, tum quid omnibus sit commune, tum quid singulis proprium: hinc frictionis ipsius tẽpora definiemus. Ergo omnis exercitationis cõmune illud est, ꝙ animaA. ibidem. b c. li ipsi ex ipsa caloris augmẽtum excitat. Quippe "calefiunt corpora nostra & balneis, & calidarum aquarum lauacris, & cum per calidiores tempestates insolamur, & cum igni fouemur, & cum calidis medicamentis perfricamur. Cæterum ab externo est oĩs eiusmodi calor adscitus, nec de proprio principio, sed aliunde accensus auctus q;. Exercitando vero, insiti caloris augmentũ animalibus ex ipsorum corporibus excitatur. Atq; is omnium exercitationũ communis effectus est, proprius tñ earum effectus nõ est, si modo & iratis, & pẽrturbatis, & pudore affectis, naturalis etiam * ἀγωνιάσι, i. ante certamen trepidantibus. calor augetur: quanq̃ ira haudquaq̃ auctus, sed veluti feruor est caloris in corde. Itaq; etiam essentiam eius vel probatissimi philosophorum talem esse affirmant: quippe accessorium iræ est, non eius essentia, vltionis appetentia. Verecũdis aũt augetur insitus calor, dum primum intro se recipit vniuersus: deinde postq̃ in alto corporis est collectus, & ex ipso inibi congestu, & ex assiduo motu incrementum capit. Non.n. quiescit pudore affectorum spiritus, sed tum ab interno, tum
C citra se, vnà cum toto sanguine, varie circumagitur, ita planè, vt spiritus eorum, qui perturbãtur. Dicetur aũt in progressu latius de oĩbus eiusmodi animi affectibus. Ad pręsens enim, propterea ꝙ commune symptoma tum hos ipsos affectus, tum exercitationes excipit, dum omnis exercitij communem esse natiui caloris auctum ostenderem: id q; de interno, & à se, non tñ solis exercitationibus inesse, sed pariter dictis modo affectibus: coactus sum obiter & de his meminisse. Iam singulas exercitationum seorsum persequi tempestiuum videtur, illo pręsertim prius significato, quòd in his quoq; complures differentiæ inueniantur. Quippe interim aliam partem aliud alio magis exercitium fatigat. Et quędam lente motis fiunt, quędam ocyssime agitatis, & quædam robore ac nixu adhibitis, quędam sine his: ad hęc, quędam cum robore pariter & celeritate, quædam languide. Ac, quod violenter quidem sine velocitate exercetur, ἔυτονον id est valens voco: quod violenter & cum celeritate, σφοδρὸν id est vehemens. Violenter autem, robuste've dicere, nihil refert. Fodere ergo, valens robusta q; exercitatio est. Simili modo & siquis quatuor simul equos habenis coerceat, impense robusta exercitatio est, non tamen celeris. Tum siquis maximo onere sublato aut eodem loco maneat, aut paululum procedat. Iam accliuis inambulatio huius quoque generis est. Attolluntur enim eo motus genere, & veluti onus sustinẽtur ab ijs, quæ primũ mouen
D tur, instrumẽtis, reliqua corporis mẽbra vniuersa. Præterea, siquis per funẽ manibus apprehẽsum scandat, sicuti in palęstra pueros exercẽt, qui eos ad robur præparãt. Quin etiam, siquis fune arrepto, aut etiam pertica, sublimis ex ea pendeat, ac diu teneat, robustum is validum q; laborem exercet, citra tamẽ celeritatem. Ita vero, & siquis manibus in pugnum reductis, ijsdem prolatis, vel in altũ sublatis, diutissime eodẽ habitu cõsistat. Quod si adhibitũ quempiã deducere sibi manus iubeat, nec tñ ipse remittat, adhuc sanè impensius hic tum musculos oẽs tum neruos ad robur comparat, vt quorũ maxime propria sunt oĩa id genus exercitia. Idq; multo certe magis fiet, siquis sum mis manibus, vtraque seorsum, apprehenso pondere (cuiusmodi sunt, qui in palæstra alteres dicũ tur) porrectis his, aut in sublime erectis, eodem habitu persistat. Iam si etiam cuipiã iusseris, vt te violenter detrahat, inflectat q;, dũ ipse nõ manibus modo, verũ, etiã cruribus spina q; constans inflexus q; resistas, nõ leuẽ ad membrorũ robur exercitationem obieris. Sanè hoc genere Milonem ipsum exercitasse se ferũt, dum aliàs conuellere se mouere q; de loco volenti permitteret, verũ hęc crurũ maxime exercitatio fuerit: aliàs vtiq;, si manus exercitãdas curabat, pugnũ aperire iuberet. Idem (vt aiunt) malum punicũ, aut tale quippiam, manibus cõplexus, auferẽdum cuiuis prebebat. Hęc igitur exercitia maximi roboris tum ostentationem tum exercitationem continent. Robur aũt partium tum exercet, tum vero firmat, & si quis alterum complexus medium, aut etiam ipse

* impręsi habẽt δυσαμῶς ἄυξησις, ut Linacer vertit. aliqui cod. habent δυχὰ—πλῶς ἄυξησις ideſt haud ſimpliciter auctus ſeu auctio.

A. l. 1. f. 3. d. 1. c. 2. fol. 60. b

medio comprehenſus, manibus, digitis q3 pectinatim iunctis, aut quem complectitur, abſoluere E
ſe iubeat, aut ipſe ſe à complectente ſoluat. Ita etiã, & ſiquis alterum, qui verſus ipſum ſe inclinet à
latere aggreſſus, ilia manibus complexus, ceu onus aliquod ſublatũ inuicem protẽdat, reducat q3:
ac magis, ſi, dum geſtat, ipſe nutu renutu q3 corporis vtatur: ſic nanq; ſpinam vniuerſam ad robur
comparauerit. Æque vero, qui pectoribus ex aduerſo innixi, magno ſe conatu inuicem retrudũt.
Etiam, qui à ceruicibus pendentes deorſum trahũt, ad robur præparãt. Cæterũ talia omnia exer-
ceri citra paleſtrã aut copioſum puluerem queunt, quocunq; conculcato loco, erectis ac ſtantibus.
Quæ vero luctantes inter ſe moliunt, cum robori augendo ſtudent, hęc aut puluerem altum, aut
paleſtram deſiderãt. Ea ſunt eiuſmodi: Cũ vterq3 luctantium ambobus cruribus alterum alterius
crus complectitur, deinde manibus inter ſe collatis, altera ceruici violenter incũbat, vtiq3 quæ è re-
gione impediti cruris eſt, altera brachio. Licebit & circa ſummum caput manu altera tanq̃ funicu-
lo iniecta violenter retrorſum reclinare ac reuellere. Eiuſmodi lucta, vtriuſq; luctatoris robur exer
cet: quemadmodum & ea, quæ altero alterũ cruribus cingente, vel ambo per ambo mittẽte, fiunt:
nam hæc quoq3 vtrunq3 ad robur pręparant. Infinitę alię eiuſmodi robuſtæ exercitationes in pa
læſtra ſunt. Quorum nimirum omnium peritiam vſum q3 pędotriba callet, ipſe ſanè ſic à gymna
ſte diuertus, vt à medico coquus: quod ipſum quoq3 ad perpenſionem æſtimationem q3 ſe offert. F
At dictum quidem iam de hoc eſt in eo libro, qui Thraſybulus inſcribitur: cæterum dicemus &
nunc, quod ſatis ad præſentem ſit diſputationem, verum ſi prius exercitationum varietates abſol-
uero: quarum quæ robuſtæ ſunt, quas q3 εὐτόνους, græci vocant, dictę iam ſunt.

Quæ ſint Exercitationes celeres, quæ vehementes. CAP. 10.

SVpereſt vt de iis dicamus, quę celeritate peraguntur, citra q3 robur & violentiã. Id genus ſunt A.l.1.f.3. d.1.
curſus, & vmbratilis armorum meditatio, & cum duo ſummis manibus concertant, ἀκροχειρι- c.2.fol.60.c
σμοὺς, græci vocant: tum quæ per corycum & paruam pilam exercitatio fit, vtiq3 cum à diſtãtibus
& currentibus adminiſtratã. Eius generis eſt & quod ἐκπλεθρίζειν græci dicunt, & quod πιτυλί
ζειν. Eſt aũt ἐκπλεθρίζειν, cũ in plethro, id eſt in ſexta parte ſtadij, quis prorſum retrorſum q3 vici-
ſſim, id q3 ſæpe, in vtranq3 partẽ ſine flexu curſitãs, vnoquoq3 curſu breue quiddam de ſpatio demit,
quoad deniq3 in vnico greſſu conſtiterit: πιτυλίζειν vero, ſiquis ſummis pedibus ingrediens, ten-
ſas in ſublime manus, hanc antrorſum, illam retrorſum, celerrime moueat. Hoc vero exercitamen-
to maxime ante parietem ſtantes vti ſolent, quò, ſi quando aberrent, facile pariete apprehenſo eri-
gãtur. Sed ſic exercitatorum vt error magis latet, ita exercitium ipſum fit imbecillius. Celeres ve-
ro motus ſunt, citra tamen violentiam, & qui in paleſtra eduntur, circumuolutis celeriter humi no G
bis vel ſolis, vel cum aliis. Licet autem & erectis, tum circũactis, ac velociter prope adſtantem mu-
tantibus, celerem exercitationem peragere. Poteſt & ſolis cruribus, id q3 erectus, ac vno loco con-
ſiſtens, celeriter exerceri, ſubinde quidem retro tm̃ reſiliens, interim vero in anteriora referens cru-
rum vtrunq3 viciſſim. Quin & per manus exercitatione celeri tantundem valente vti datur, id q3
citra vllos alteres vtiq3, ſi frequentiæ celeritati q3 motus earum impenſe incumbas, ſiue has in pu-
gnum ductas, ſiue explicatas mauis. Ac eiuſmodi quidẽ celeris exercitatio eſt, in quibus dixi ſpe-
ciebus comprehẽſa. Reliquum eſt, vt ad vehementem veniamus. Ea vero, ſicuti prędictum iam
eſt, ex robuſta celeri q3 compoſita eſt: qñ, quas robuſtas diximus, iis omnibus vt vehemẽtibus vti
licet, motus modo celeritatem adijcias. Non in poſtremis vero vehementes hæ ſunt, fodere, diſcũ
mittere, moueri, ſaltare, id q3 continuato ſine intermiſſione opere: ſimiliter graue quoduis telum
iaculari, continuatis ſibi q̃ maxime iactibus: aut graui armatura tectum celeriter agitari. Et qui
aliquo quidem talium exercentur, intermittere paululum ſolent. Atq; hoc loco inter aſſiduam
interpolatam q3 exercitationem differentiam noſcas, licet. Quas.n. modo retulimus, vniuerſæ mo-
rula interpoſita magis vſurpari ſolent, ac potiſſimum quæ labores opera q3 ſunt, nedum exercitia,
vt foſſio, & remigatio. Quæ vero remiſſiores exercitationes ſunt, eæ ſine interpoſita quiete ma- H
gis fiunt, veluti continuatus diu curſus, quem græci dolichon vocant, & iter facere.

Quæ Exercitationes quas partes exerceant: ac de ſingulis Motibus, qui humano corpori conueniunt. CAP. 11.

HÆc igitur omnia exercitationũ genera ſunt, quæ & modo dictas differentias habẽt, & ſupra A.l.1.f.3. d.1.
has, q; alia lũbos magis, q̃ brachia crura ve, exercẽt: alia ſpinam totam, aut pulmonem tm̃, c.2. fol.60.f
aut thoracem tantum. Quippe itatio, curſus q3, crurum exercitationes ſunt: acrochiriſmi, & ſcia-
machię, brachiorum ac manuũ propria. Lumborum aũt, aſſidue ſe inclinare, ac rurſus reuocare:
id q3 aut pondus aliquod à terra tollentẽ, aut aſſidue in manibus ſuſtinentẽ. Sunt & qui depoſitis
ante ſe alteribus, vlnę interuallo diſtantibus, poſtea medij ipſi ſtantes inclinant ſe, atque attollunt
dextra quidem eum, qui ad ſiniſtram iacet, ſiniſtra, qui ad dextram: tum rurſum vtrũq3 in ſuum lo
cum referunt: atq3 hoc identidem deinceps faciunt iiſdem veſtigiis inſiſtentes. Hic vero motus
transuerſas ſpinæ partes magis exercet, ſicuti prior ille rectas. Thoracis vero & pulmonis maxi-
mæ reſpirationes propriæ exercitationes ſunt. Maxima vero vox præter iam dicta, vocis quoque
inſtrumenta omnia permouet: quorum enumeratio in iis, quæ de voce edidimus, habetur. Quo-
niam autem huc producti ſumus, non alienum ſit de omnibus animalis partibus tradere, & quæ

motus

A motus euidentes,& quæ leues & obscuros obtineant: quæ rursus à se moueantur,quæ q3 ab alijs. Quippe eiusmodi discretio non paruam commoditatẽ gymnastæ afferet ad omnia animalis membra mouenda,aliàs à se,& propria virtute: aliàs ab alijs,& per alienam. Quæcunque enim voluntate suscipiuntur actiones, eæ musculorum neruorum q3,& quos aliqui tẽdones, Græci τένοντας vocant,propriæ sunt. Eædem tamen,si maiore vi & celeritate fiunt,primum quidem & maxime dictas iam partes,ex accidenti vero etiã arterias exercent: cum prædictis vero ossa,venæ,carnes, ligamenta,& cæteræ omnes animalis partes vnà mouẽtur. Reliquorum vero motuum,qui in animalium corporibus noscuntur, quicunq; non cõi voluntate suscipiuntur,sed vel naturales sunt, vel pro animi affectibus eduntur, duplices hi genere sunt: alij.n.cordis & arteriarum, alij venarum & iecinoris actiones sunt,atque horum quidem primum & maxime: secundo loco reliquarum omnium partium: qñquidem quatuor naturalibus facultatibus oẽs gubernantur. Ac arteriarũ quidẽ cordis q3 motus nunq̃ sanè omnino intermittitur,cæterum magnitudine,paruitate,velocitate,tarditate,& vehementia{& imbecillitate}varie intẽditur atq; remittitur, id q3 multis ex causis: quas omnes in opere quod de pulsuum caulis conscripsimus,percẽsui: nunc summa tm capita delibasse sat erit. Vna igitur mutandi pulsus causa est naturalis caloris auctio,diminutio q3. Altera causa est, B quæ ex animalis spiritus mutata quantitate spectatur. Tertia,quæ ex firmitate infirmate q3 virtutis accipitur. Quarta,quæ ex instrumenti ipsius malo affectu ęstimatur. Verum de hac differere nõ est huius loci. Iam.n.ægrotet animal, necesse est, in eiusmodi affectibus: cum reliquæ oẽs pulsus mutationes etiam in sanis spectentur. Quæ igitur ex aucto diminuto q3 naturali calore mutatio oritur,ea pro anni tempore,nutrimento,potione,balneo,frictione, somno,& vigilia,itemq3 animi affectibus,& actionibus voluntate susceptis incidit. Quæ vero ex animalis spiritus alteratione nascitur,ea pro motus,qui voluntate consilio q3 initur (καθ' ὁρμὴν Græce vocant,)differẽtijs variatur. Quæ ex virium firmitate infirmitate q3 oritur, pro substantiæ ipsius cordis & arteriarum bono cõtrario've temperamento contingit. Porrò venarum opus vnà cum alijs instrumẽtis vniuersis,quę cunq; natura ad alimenti dispensationem excogitauit,pro cibo potione q3, tum vero pro distributionis in corpus,& cõcoctionis,& nutricationis ratione variatur. Huius vero mutationis arterię quoque participes sunt. Qui vero motus,actiones non sunt,horum triplex diuersitas intelligitur. Alij nanque animantibus ex seipsis insunt: alij extrinsecus aduenium: alios medicamenta prouocant. Et ex se quidem animalibus insunt ij,quos ante memorauí. Extrinsecus vero accedunt, qui nauigando, equitando,aut gestando siue vehiculo,siue lectulo pendente, siue cunis agitatis præ- C stantur,siue per nutricum vlnas, vt infantibus: extrinsecus præterea aduenientium & frictio sit. Non nulli tamẽ motus misti planè sunt, veluti equitatio. Non.n.vt in vehiculis, præsertim in quibus stratus quiescas,ita etiam,cũ equo insideas,accidit,vt à gestãte tantum agiteris,ipse nihil agas: quin spinam erectam sustinere,tum vtrisq3 fęminibus equi costis firmiter hærere,& crura extendere oportet,etiam ante prospicere. In quo non modo visus exercetur,sed etiam collum laborat, præcipue tamen viscera hoc genere agitantur. Porrò ea salientibus quoq3 ęque dimouentur, verum ijs qui vehiculo gestantur,non æque. Quare,si quis viscera,quæ sub septo sunt, mouere violentius velit,& prædictos labores adeat,& præterea ad frictionem,quæ per circuniectam fasciam administratur,accedat. Statuatur aũt,oportet,is,qui fricat,à tergo: qui modo in dextram,modo in sinistrã manus iniiciat,acclinante apprimente q3 has ipsas partes ipso,qui fricatur. Sanè concutiunt non nihil ea,quæ sub septo viscera sunt,& maximę tum respirationes,tum voces: pari modo efflatus & qui per se fiunt,& qui cum cohibito compresso q3 spiritu tum in tibiarum sono tum voce adhibentur. Iam ipsa spiritus cohibitio,exercitatio quædam musculorum est,non minus certe eorum, qui in abdomine,quàm qui in thorace insunt. Verum de hac post agetur,vtpote quæ supra alia,quæ modo retulimus,commoda etiam aliam gratiam nõ leuem pręstat, cuius nimirum causa ad finem D exercitationis eam adhibemus. Verum ad propositum redeundum,nempe q9 nõ pauci ex ijs motibus,qui partibus animalium accedunt,nec partium ipsarum actiones sunt,nec earum actiones sequuntur,sed ab alijs & per alia perficiuntur: veluti in his,qui vehuntur,nauigant,fricantur,& purgantur per medicamenta tum vomitoria,tum aluum ducentia fit. Verum eiusmodi motus, huius de tuenda sanitate artis non est. Reliqui omnes & potissimum ij,qui ex frictione fiunt, imprimis necessarij cognitu huius artis præsidi sunt: quippe ad cuius professionẽ spectat omnium motuum vires nouisse: Sicuti,reor, ad opifices ipsos spectat singulos particulares motus nosse. Hi nanque varietatem,quæ in materia est,norunt: Gymnastes virtutis singulorum scientiam habet. Etenim, siquis me iubeat, vt hoplimachicos i. armorum meditationis motus, vel alium doceam, vel ipse concinne peragam,sanè vnumquemlibet eorum obire commode nequeam. At, sicui me hoplomachicorum,cum agit,adhibeas,non modo quam vim obtineat actionũ quęlibet,sed etiam quam maxime partem exercitet,omnibus illis certius norim. Immo vero (si verum ingenue fateri oportet) hoplomachicus nullius earum vim reddat. Qui exercitationum artem probe callet, is, omnes nouerit,singulas ad certos referens fines. Nanq3 aut violẽtæ quædam sunt, graues'q9, ac robustæ: aut leues,celeres,& concitatæ: aut pariter violentæ & celeres. Has igitur obiter dum agi cõspicit, statim visas facile dignoscit: atque hoc amplius, quæ'nam crura,brachia,vel thoracem actio exerceat:

* Βραχείας. i. exiguos vel paruos.

A.l.1.f.3. d.4. c.2.fol.60.c

A. l.1.f.3 d.4. c.2. fol. 60.f

exerceat: quæ lumbos,caput,ſpinam,vel ventrem: quæ demum aliam q̃uis partem egregie præter E
cætera fatiget. Hoplomachicus.n. apte numeroſe q̃ motus peraget celeres fortaſſe, robuſtos, ac
graues: cæterum, q̃ denſent aut emacient eiuſmodi motus, parum nouerit: pari modo nec q̃ car-
nem augent & rarefaciunt motus tardi. Iam idem robuſte ſimul & tarde & grauiter mouebitur:
nec tñ, q̃ iſtiuſmodi motibus corpori robur & grauitatem acquirit, intellígit. Aurigandi quoque
peritus oẽs motus particulares numeroſe apte q̃ & ad vſum commodiſſime efficiet: ſed, qui horũ
corpus emacient, aut carne impleant, robuſtum, vegetum, molle, durum, dẽſum, rarum ve efficiãt,
omnino ignorat. Ita & qui pila exercere inſtituit, (σφαιριστικὸν vocant) omnem pilæ iactum exce-
ptum q̃ callet: minime tamen, quem corpori affectum hi comparent, nouit. Pædotriba quoque,
quicquid in palęſtra motuum geritur, pernouit: quid quiſq̃ motus efficere queat, ignorat. Et (vt
ſemel dicam) omnes homines, artifices iuxta inertes q̃, quos corpore motus exercent, eorum igno
rant vires, ſaltatores, nautæ, fabri tum materiarij tum ferrarij, piſcatores, agricolæ, ædificatores, ſuto
res, oẽs deniq̃ qui quiduis moliuntur. At gymnaſticus ex ijs, quæ ante retuli, principijs, cuiuſuis
actionis, etiam eius, quam nunc primum, nec ante conſpexit, vim tenebit: veluti ſtatim ſaltantium
præuegeti motus, in quibus nimirum, quàm maxime ſaliunt, ac celerrime circumacti vertuntur,
& genu prius poſito mox emicant, & crura tum attrahunt, tum maxime diuaricant. Et ſummatim, F
in quibus ocyſſime mouentur, gracile, muſculoſum, durum, compactum, præterea vegetum, cor-
pus reddunt: at remiſſi tardi & languidi motus, non ſolum non eiuſmodi corpus, quale nunc di-
ximus faciunt, ſed contra, ſi natura muſculoſum & vegetum ſit, diuerſam omnino affectionem in-
ducunt. Quod igitur paulo ante diximus pædotribam ita eſſe gymnaſtæ miniſtrum, vt medici co-
quum, id nunc quoq̃ oſtenſum eſt. Quippe coquus betam lentem aut ptiſſanam aliàs alia ratione
præparat: nec tamen, quod præparauit, quam vim obtineat intellígit, aut quę nam præparandi ra
tio cenſenda ſit optima. At medicus nihil horum ita, vt coquus, parare eſt potis: verum quicquid
præparatum ſit, eius vires probe callet.

Frictionem, exercitationem, ſomnum, cibum, balneum, & cætera, quæ propoſito adoleſcenti adhibentur, moderata conuenire. CAP. 12.

ERgo gymnaſtes propoſiti nobis adoleſcentis, vtique qui optimum corporis ſtatum eſt ſorti-
tus, omnium quidem exercitationũ vires pernouit: deligit vero ex omni genere, quod mode
ratum medium q̃ inter vtrunq̃ exceſſum eſt. Nam neq̃ celeris tardæ ve exercitationis optimus
ſtatus eget, ſed planè mediocris ac mediæ: nec rurſus violentæ & vehementis, nec remiſſæ & lan-
guidæ, immo in his quoq̃ mediocre optimum eſt: quando non alterare, ſed planè ſeruare optimũ G
corporis ſtatũ conuenit. Siue igitur armis eiuſmodi adoleſcentẽ exercitare gymnaſtes velit, † peri-
tiſſimo totius meditationis armorum adſcito, eum oẽs ſibi promere actiones iubebit: mox ipſe eli
get, ac diſcernet, imperabit q̃, quibus earum ſæpe, quibus raro, quibus mediocriter, quibus aut
nunquam, aut ſemper, exercitari eum velit: quippe quem latere nõ poteſt, quæ quodq̃ membrum
exercitatio magis agitet, quæ ve cuiuſq̃ exercitationis qualitas facultas ve ſit. Siue folli pila ve
exercitare ſtudet, hic quoq̃ rurſus tum genus, tum qualitatem, tum mõdum, actionis inueniet, ip-
ſo follis pilæ ve perito, pro miniſtro adhibito, quò illi omnem eius generis actionum materiam in-
dicet. Nam ipſius propriæ cuiuſq̃ artis materiæ, gymnaſtes, qua gymnaſtes, omnino eſt ignarus:
verum, vbi ſemel inſpexit, nõ ſolum qualitatem, ſed etiam vim eius, protinus intelligit. Quàm plu
rimos enim ipſi ex ijs, quibus imbecilliores quędam corporis particulæ erant, vnde crebris in his
vrgebantur morbis, vnius gymnaſticæ ope reſtituimus: † neque tamen omnes propríjs exercita-
tionibus, ſed, ſiue quis ſaltator erat, ſiue hoplomachicus, ſiue pancratiaſtes, ſiue luctator, ſiue alio
quouis genere exercitatus, iuſſo eo nobis præſentibus artis ſuæ omnes motus promere: mox ap-
poſitiſſimis vnà cum tempore & modo delectis. Verum de correctione id genus, procedente tra-
ctatu agemus, ea ſ. operis parte, in qua de vitioſis corporum ſtatibus diſceptabitur. Nunc optime H
comparato corpori ſuum ſtatũ tueri propoſuimus. Porrò huic ex omni genere mediocritas adhi
benda eſt ex frictione, exercitatione, balneo, cibo, ſomno, ita vt nec durior illi, nec mollior, habitus
corporis reddatur. Quippe hic ab extrinſecus imminentibus facile offenditur: ille corporis inhi-
bet auctum. Preterea nec denſior, ne videlicet in carne excrementorum aliquid hæreat: nec rarior,
ne quod eſt ſalubre, effluat. Simili modo, ſi quidem optimo habitu erat, nec ſolito gracilior, nec
craſſior: cum conſtet gracilitatem externis iniurijs, craſſitudinem ijs, quæ internæ ab ipſo corpo-
re proueniunt, eſſe obnoxiam. Pari modo neque calidius, frigidius, ſiccius, vel humidius, efficere
eiuſmodi corpus expedit, ſi quidem inculpato temperamento erat. Vnum igitur eſt, quod in ita
ſe habente corpore eſt ſpectandum, nempe in omni tuendæ ſanitatis materia quod conueniens
mediocre q̃ eſt. Porrò id eſt inter vtrunq̃ exceſſum planè medium. Quemadmodũ autem huius
maxime ſis compos, ſupra iam dictum eſt. Cæterũ de ijs, quæ maxime neceſſaria ſunt, vel ſępius
meminiſſe non ſit profectò inutile. Prima ergo dies craſſiorem coniecturam præbebit, ſecunda
vero, tertia, quarta, & reliquarum quælibet, pro ratione magis exactam. Quippe in prima die oĩa
tibi pro dictis iam ſcopis ſunt peragenda. Exuat ſe, ſicut Ægimius præcepit, vbi in lotio iam per-
fecta concoctio cernitur. Mox frictionis ratio huc ſpectet, vt membra molliantur. Docebit id

tum

† *Ad verbum fere, peritiſſimum materiæ hoplomachicarum actionum aſſumens, eũ et cæt.*

* μέτρον.

† *impreſſi habẽtoὺχ ἅπαντας ἀπὸ τῶν οἰκείων γυμνασίων. Manuſcripti tamen omnes, quos viderim; habent* οὐκ ἀπαγαγόντες ἀπὸ τῶν *et cæt. i. non abducẽtes ſeu non remouẽtes à propríjs exercitationibus. & ita omnino videtur legendum.*

A.l.1.f.3.d.2.c.3.fol.60.h

A tum floridus color, qui in ſumma cute reſidebit, tum artuum flexibilitas, habilitas q3 ad oẽm motum. Poſt hæc exercitetur, dum & corpus intumeſcit, & color illi floridus apparet, & motus prompte, ęquabiliter, & concinne edit. Inter hæc vero ſudorem cum calido vapore miſtum cernes. Inhibenda vero exercitatio tum primum eſt, cum aliquod horum fuerit mutatum. Quippe, ſi contractior paulo corporis moles videbitur, deſiſtendum ilico eſt: ſi.n. vltra quid pergat, etiam boni ſucci non nihil educetur: atq3 ita tum gracilius corpus fiet, tum aridius, atq3 ad incremẽtum minus habile. Non minus profectò, & ſi coloris gratia vaneſcat, ceſſandum eſt, qñ, ſi exercitationem continues, frigidum, corpus efficies, & nimium exhauries. Iam motuũ alacritas, æquabilitas, vel concinnitas ſi remitti quippiam collabi q3 cernitur, vtiq3 ſtatim deſinere conueniet. Itidem, ſi in ſudore accidat vlla qualitatis eius quantitatis ve mutatio, quippe quem & copioſum magis, & magis incalentem edi par eſt, prout motibus vehementiæ plus acceſſerit. Cum igitur is aut minor intelligitur, aut frigidior, tum ſcias digeri exhauriri q3 corpus, præterea refrigerari ac ſiccari plus iuſto. Quo magis ſolicite attendendum exercitando corpori eſt, vt, cum dictarum iam notarum quælibet apparet, protinus ceſſet. Nec tñ protinus lauatum ablegandum eſt, † ſed ſummam exercitationis intentionem, quam ἀκμὴν Græce vocant, remittere ſiſtere q3 iubebitur. Quòd ſi ilia cohibendo anB helitu implere velit, perfundi oleo, atq3 apotherapia vti deinceps debebit. Porrò, ea cuiuſmodi res ſit, ſimul qui ſint in ea ſcopi, & quæ menſura, præterea quibus abſoluatur tum motibus, tum frictionibus, ſequenti libro monſtrabitur: præſentem enim vtpote ſatis verborum habentem, iam commode videor finiturus: ſi modo illud vnum adiecero, lauacrum, quod omnino medio temperamento ſit, ad propoſitam ætatem naturam q3 eſſe eligendum. Propoſitum nanq3 eſt, ſi recte meminimus, tertium à natiuitate ſeptennium i. quòd inter quartumdecimum ac vnum & vigeſimũ annos interuenit. Quo vtique frigida lauari adoleſcentem adhuc nolim, ne incremento eius (cui plurimum eſt conſulendum) ſit in mora. Vbi vero iuſtam magnitudinem impleuit, etiã de frigida lauatione aliquid diſpiciemus. Simili ratione & de exercitationibus, quæ in puluere obeuntur, exquiſitius in ſequenti ſermone agemus. In præſenti illud nouiſſe ſatis erit, ne puluere quidẽ huic adoleſcẽti opus eſſe: modo illi, in qua exercitabitur, domus ad eum modum, quem inter initia præcepimus, præparata ſit. Verum, ſi calidior ſit, tum puluere vtendum. At eo ſi vtetur, omnino erit lauandum. Sin non vtetur, liceat & illotum dimittere, præſertim hyeme. Poſt hæc vero & quæ ad cibum, potionem, ſomnum, ambulationem q3 pertinent, coniectanda huic ſunt, qui adoleſcenti præficitur: & in ſequentibus à nobis dicentur. Verum fieri non poteſt, vt modi horum primo ſaltem
C die ratio illi exacta conſtet: ſecundo, vbi exploratum habuerit, qũo poſt quot exercitationes nutritus adoleſcens ſit, ſi proprium naturæ habitum prorſus ſeruare viderit, eodem ſeruato modo tum nutriet adoleſcentem, tum exercitabit. Sin non ſeruauerit, quacunq3 ratione à priſtino habitu eſt lapſus, reducere eum mutata menſura tentabit: itaq3 facere non deſiſtet, quoad in ſingulis peragendis exactum modum definierit. Quot vero, & qui ſint præter naturam lapſus, ac quemadmodum quemlibet tum agnoſcere, tum reparare conueniat, in ſequenti opere docebitur.

† *Græci cod. omnes, quos Viderim, & Oribaſius 6 Collect. med. cap. 15. habent,* ἀλλὰ τῆς μὲν ἀκμῆς τῶν γυμνασίων ἐπισχεῖν, καὶ σῦναι κελεῦσαι. *Antiqua autem tralatio hoc in loco habet, Quieſcendum ergo à ſtatu exercitiorũ, & ſtare inbendum.*

GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER TERTIVS

ARGVMENTVM LIBRI

Plenam Laſsitudinum & cęterorum affectuum dignotionem ac curationem exhibet, quatenus exercitationes ſequuntur, & ſunt ſanorum hominum ſymptomata.

Quid actum ſuperioribus libris, quid hoc agendum. CAP. 1.

MEdicorum gymnaſtarum q3, qui de ſanitate tuenda prodiderunt, alij omnium hominum communia præcepta tradiderunt, nihil vſquã cogitãtes de corporũ noſtrorum per ſpecies differẽtia. Alijs diſſidere inter ſe corpora noſtra nõ parvo diſcrimine placuit, eorum tñ differentias, ceu comprehendi planè vniuerſæ nequeant conſultò omiſerũt. Pauci omnino, qui per ſpecies & genera diſcernere ſunt aggreſſi, plura perperam, q̃ recte, ſcripſerũt. Nos primo ſtatim volumine, quot numero ſpecies humanorũ corporũ ſint, indicauimus, promiſimus q3 ſingulis propria tuendæ ſanitatis præcepta ſeorſum tradituros. Orſi autem ſumus ab eo corporis ſtatu, in quo queri de vllo naturæ vitio non poſſis. Quoniam autem is homo negociorum interdum occaſione, vel ſponte, vel inuitus pro ſecundæ valetudinis præceptis viuere prohibetur, ſatius viſum eſt primum eum liberum, ſuæ q3 planè ſpontis, ac vni corporis valetudini vacantem proponere. Ac, quemadmodum quidem educari eiuſmodi hominem cõueniat, primo libro docuimus, ad quartumdecimum vſq3 annum curam eius perſecuti. Secundo, qua ratione ad virilem ætatem duci debeat, indicauimus: vbi longior ſermo incidit, poſtquam in communia ſalubris artis

tis capita deuenit,ſine q̄bus ne de ꝓpoſita quidē ætate natura q̄ exacte diſſerere licebat. Omnes.n. E
tū frictionis,tū exercitationis differentias ēnumerauimus, non mehercle particulares, (niſi ſicubi
has obiter exēpli cauſa,nō neceſſitatis referre ex vſu fuit) ſed q̄ genere ac ſpecie ſunt diſtinctæ. Er
go in frictionibus quidē quā mollis dura q̄,& ante has mediocris,facultatem obtineant,interpreta
ti ſumus. Adiecimus & differentias,q̄ à quantitate ſumuntur, numero tres: mox q̄ ex coniugatio
ne harum oriuntur: oēs in totum numero nouem,etiam poteſtate ſingularum expoſita. In exerci
tationibus vero enarratis,quæ nam acuta velox q̄ vocetur,quæ nam hebes tarda q̄,ac quæ harum
mediæ primæ q̄ natura ſaltem ſint, item q̄ quæ valens ac mollis, præterea grauis leuis q̄, quæ q̄
harum ſint mediæ,ſimili modo tractatis,docuimus optimum corporis ſtatum per omnia, quæ me
diocria conuenientia q̄ ſunt, quæ eadem media planè exceſſuum ſunt,agi debere, id q̄ tum in fri-
ctione,tum exercitatione,tum balneo,tum alimento,omnibus deniq̄,quæ ſalubrem victus ratio-
nem complent: pollicitī q̄ ſumus,ſicuti de frictione exercitatione q̄ fecimus, vbi in genera quędā
communia ſpeculationem reuocauimus,quò ſimul recordatu facilis,ſimul certa ratione via q̄ tra
dita doctrina eſſet, ita & in reliquis omnibus facturos: ac primum quidem de ea, quam apothera-
pian vocant,acturos: quandoquidem ea proximo loco tractanda in ſuperioribus eſt propoſita.
Quippe vbi,quouſq̄ intendere augere q̄ exercitationem oporteat,quod ad ſanitatis rationē per- F
tinet, præcepimus, finem quoq̄ ſequi debere diximus apotherapian,de qua nunc agemus.

De apotherapia, quæ poſt exercitationes tum frictione, tum alijs ingenijs adhibetur. CAP. 2.

EST igitur vnum quidem primum, quòd ea genere duplex eſt. Altera quidem exercitationis ceu pars,altera eius ceu ſpecies. Ac de ea quidem,quæ ceu ſpecies cenſetur, poſt dicemus: de ea vero,quæ vt pars habetur, nunc agendū. Omnis exercitationis probe peractæ poſtrema pars apotherapia dicitur.Et duplici conſilio ſuſcipitur,& vt excrementa expurget,& vt corpus à laſſitudine tutum reddat. † Prior cauſa etiam exercitationi communis eſt: } quando eius quoque duplex omnino propoſitum eſt,& vt ſolidas animalis partes firmet, & excrementa expurget. Proprius tamen apotherapiæ ſcopus eſt, vt laſſitudinem quæ ſuccedere immodico exercitio ſolet,ſum moueat atque prohibeat. Ac athletis quidē, {& alijs qui opere corpus fatigant,} ſicuti qui vel fodiunt,vel iter agunt,vel remigant,vel tale quippiam opus vitæ neceſſariū obeunt: præſtò laſſitudines adſunt, niſi apotherapia deuitentur. Verum, de quo hoc loco agimus,optime comparatum corpus,quod ab omni ſeruitute eſt liberum,& vni ſanitati vacat: raro laſſitudine tentatur. Sicuti enim athletæ,quos labor maximus exercet,nullo alio exercitandi genere obnoxij laſſitudini ſunt, G
præterquam eo,quod ab ipſis ſolutum dicitur,ita nec qui vitam degunt liberam,& qui tantum valetudinis tuendæ gratia exercitantur,vſquam laſſabuntur,propterea quòd huiuſmodi exercitium adire nulla neceſſitate coguntur. Athletis enim neceſſe eſt (quò videlicet ad immodicos in certaminibus labores etiam totum diem aliquando continuatos præparato iam corpore ſint) abſolutiſſimum illud exercitium (ipſi κατασκευὴν vocant) aliquando obeant. Verum,qui tantum tuendæ bonæ valetudinis cauſa exercitantur,ijs nec neceſſum, nec vtile planè eſt immodicos labores adire: itaque his nullus inſtat laſſitudinis metus. Nihilo ſecius tamen ijdem apotherapia vtentur, etſi nullo laſſitudinis timore,at certe exerementorum purgandi cauſa: cui ex † pleniore (vt Græci loquantur) menſura, etiam laſſitudinis ſecuritas accedit. Nam & ſi ipſe exercitationis modus his eſt à laſſitudine quàm maxime alienus,actionis q̄ que omnis ratio planè citra violentiam, fieri tamen aliquando poteſt,vt gymnaſten in vtroque paulum quid ſubterfugiat: quod neglectum,ſi non magnam,certe leuem exercitato laſſitudinem concitet. Cæterum non conuenit, qui ſibi viuat, & vni corporis ſanitati vacet, vt vel minimum lædatur vſquam. Tutiſſimum itaq̄ ſit apotherapia ſemper vti. Quæ qualis adhibenda ſit, ipſa finium, ad quos tendimus, demonſtrabit natura. Nam,quoniam id petimus,vt ſolidarum animalis partium excrementa, quæcunque H
excalfacta extenuata q̄ per exercitationem in corpore adhuc manent, prorſus eijciantur, & frictiones,quæ per alios adminiſtrentur,adhiberi oportebit,& cum his vnà tum ipſarum,quę fricantur,partium tenſionem,tum etiam ſpiritus cohibitionem. At quoniam nec frictionum vnica ratio eſt,nec ſpiritus cohibendi,deligendum ex vtroque genere eſt, quod vtiliſſimum eſt. Atque ex frictionibus quidem,quæ dura eſt,cogere corpora, hoc eſt denſiora ſimul duriora q̄ reddere traditum iam eſt. Itaq̄ hæc ad res propoſitas parum eſt accommoda: ſiquidem quod denſatur, intra ſe cludit: quod laxum fit, liberum excrementis exitum præbet. Ad eundem modum quod durat, ijs,quæ tenſa ſunt, maxime eſt aduerſum,vt quod eorum affectum magis adaugeat: contra quod mollit,id eſt vtiliſſimū. Si igitur ſimul & excrementa digeri,& quæ tenſa ſunt, molliri conuenit, duræ certe frictiones omnino ſunt fugiendæ: nec his minus à lentis cauēdum arbitror. Nam poſt quàm à ſe corpus non amplius dimouetur,periculum eſt,ne frigeſcat,ac denſeſcat, dum nulla ope externa calfit. Hac igitur de cauſa non ſolum cum celeritate eſt fricandum, ſed etiam,quoad fieri poteſt, plurium manibus: quò nulla corporis pars nuda maneat. At ſi nec tardam eſſe frictionem oportet,nec duram,oleum nimirum fricando corpori largiter circunfundi debebit: id.n. ad velocitatem ſimul & mollitiem frictionis multum conducet: & alioqui aliud ſecum non mediocre commodum

† Locus hic & in Græco mutilus videtur. ex antiquo igitur codice reſtitui debet hunc in modū, κοινὸς μὲν ἓν ὁ πρότερος σκοπὸς ὅλως τῷ γυμνασίῳ τῶν ἀθλητῶντε καὶ τῶν ὁτιοῦν ἔργον ἀναγκαῖον ἐν τῷ βίῳ διαπρατ]ομένων, οἷον ἤτι σκαπτόντων, id eſt cōis igitur prior ſcopus eſt omni exercitationi cū athletarū, tū eorū, q opus aliquod vitę neceſſariū exercent, vt fodientium.

† ἐξ ἐπιμέτρου

A.l. 1. f. 3. d. 2. c. 4. fol. 61. b

A.l. 1. f. 3. c. 4 fol. 61.

A commodum affert: qñ & quæ tenſa ſunt, remittit, & quæ inter vehementius laborandum fatigata ſunt, emollit. Atq; his quidem de cauſis dura vitanda eſt frictio, ob alias vero mollis: quippe ea nec alte demittitur, ſed circa cutem ipſam & ei vicinas carnes deficit: nec ea, quæ in anguſtis meatibus contenta excrementa ſunt, elidit. Cuius profectò cauſa tum ipſam fricandarum partium tenſionẽ, tum ſpiritus cohibitionem iniungimus. Media igitur mollis duræ q̃q, quæ eadem mediocris eſt, ab vtriuſq; incommodo abeſſe videtur, & mollis inefficacia, & duræ violẽtia noxa q̃q. Ea vero perficietur fricantis quidem manibus valenter iniectis ita, vt earum impreſſio ad duram frictionem proxime accedat, ceterum pinguitudinis copia, & velocitate mouendi eatenus remiſſis, vt planè euadat mediocris. Nam & pinguitudo ipſa valentioris manuum iniectionis non leue præſidium eſt, & breuitas ipſa contactus tm̃ demit de violentia, q̃tum ẽt de tpe. Porrò tendendas obiter, dum fricantur, partes cenſemus, quò, quicquid inter cutem & ſubiectam carnem excrementorum reſider, per cutem expellatur. Quippe ambabus ijs laxis non magis foras, q̃ intro ferri excrementa continget. Diſtentis vero ijs, quę ſub cute ſunt, omnia foras eliduntur, ceu gemina manu expreſſa: vna foris, eius vtiq;, qui fricat: altera intus, ipſis. ſ. quæ tenduntur, particulis, manus vicem ſupplentibus. Ac propter hæc quidem non exigua portio apotherapiæ eſt ſpiritus detẽtio & cohibitio. Ap
B pellant vero ita, vbi omnibus thoracis muſculis, qui circa coſtas habentur, intentis coactis q̃q expirationem continemus. Accidit nanq; obiter, vt ſpiritus, qui à coſtis premitur, dum efflari, quòd clauſum ſit guttur (λάρυγγα Græci vocant) prohibetur, vniuerſus peſſum ad tranſuerſum ſeptum (quod Græce dicitur διάφραγμα) detur: atq; vt cum hoc, quæ ipſi ſubſunt, oĩa ſimul attollãtur, iecur, lienis, ventriculus, & quædam alia. Oportebit autẽ interim muſculos quoq;, qui in abdomine ſunt (ἐπιγάſτριον Græci appellant) leuiter intendi, vt ab his vnà cum ſepto, ceu gemina manu preſſis, quæ interſunt, partibus, excrementum, ſiquod intra ſe habent, foras elidant. Porrò mediæ inter hæc partes continentur, iecur, lienis, ventriculus, craſſi ac tenuis inteſtini partes, quæ prominẽt. Loca vero ad excipienda, quæ expelluntur, excrementa patent, tum ventris tota capacitas, tum iſthic conſiſtentium inteſtinorum concauitas. Si vero feriari planè abdominis muſculos patieris, nullius prædictorum excrementa vacuabis: quæ vero in thorace ac pulmonibus habentur, ea deorſum transferes. Expedit vero, huc potius transferantur, q̃ in illis maneant: tanto profectò magis, quanto ẽt eorũ, quæ in ventre, q̃ quæ in pulmonibus & pectore continentur, promptior exitus patet. Hæc.n. (nempe quæ in ventre & inteſtinis ſunt) vel euomuntur facile, vel excernuntur: Illa cum conatu et vi per tuſſes eĳciuntur. Verum, ſi quis, perinde vt ſeptũ, ita abdominis quoque mu
C ſculos anhelitus cohibitione intẽdat, exquiſitius planè expurgabit ea, quæ ſub ſepto ſunt, viſcera: non transferetur tm̃ quicq̃ à ſpiritus inſtrumentis ad ea, quæ nutrimento ſunt delegata, ſed totum in ipſo thorace & pulmonibus excrementum manebit. Quare cohibitionem anhelitus id genus nunc non probo: multoq; minus, ſi quis oĩno non diſtento ſepto valide ac vehementer contrahat muſculos abdominis: qñ ita neceſſe eſt venas oẽs partes q̃, quæ circa collum ſunt, ſpiritu ac ſangui ne impleri: excrementa vero ſurſum atq; ad caput, nõ deorſum & ad ventrem ferri. Intueri.n. id tum in ijs, qui tibia inflant, licet, tum qui maximam acutiſſimam q̃ vocem edunt. Siquidẽ his collum omne dilatari, faciem vero intumeſcere, & caput validiſſime impleri videas propterea, quòd in hoc opere, qui in abdomine muſculi ſunt, tenduntur, diaphragmate his cedẽte. Eſt.n. quicquid eiuſmodi operis eſt, veluti in ijs demonſtratum eſt, quæ de voce edidimus, miſtũ ac compoſitũ ex maxima expiratione & ſpiritus cohibitione: vtiq; cum ſimul oĩs ſpũs efflatur, maximo nimirum facto expiratu, id q̃ cum validiſſima muſculorum, tum qui coſtis inſident, tum qui in abdomine ſunt, tenſione: In ſpũs aũt cohibitione, eadem vtrorumq; muſculorum facta tenſione: nullo tm̃ ſpiritu elabi permiſſo: In ijs, qui tibia ſonant, aut acutam vocem edunt, muſculis pari mõ tenſis: expiratione tm̃ nec penitus cohibita, nec tota ſimul emiſſa, ſed mediã rationẽ ſeruante. Ita nimirum fit,
D vt trium operum cõis ſit muſculorum tenſio, propria vero in totius ſimul ſpũs efflatu: velox, eius foras expulſio: in anhelitu cohibendo ipſa eius retentio: in tibiarum opere & voce mediocris emiſſio. Cauſa vero triplicis huiuſce operis in exitu arteriæ eſt: quippe qui in totius ſimul ſpiritus efflatu latiſſime ſe pandit: in ſpiritus cohibitione prorſus clauditur: in ijs, qui tibia ſonãt, aut qui voce acuta ſimul & magna vtuntur, medium quendam habitum ſeruat. Ac de his quidem poſt hac aliquando agere neceſſe erit in ijs, quibus de vociferatione agemus. Cæterum ſpiritus cohibitio, quæ ad apotherapian eſt {maxime} idonea, {iecur, lienem} & ventriculum attollit, tenſis qui in thorace ſunt muſculis vniuerſis: remiſſis, qui ſunt in ſepto & abdomine: ita nanq; deorſum ferentur excrementa: Secundo autem loco habenda eſt, quæ mediocriter eos, qui in adomine ſunt, muſculos tendit, quò videlicet ea, quæ ſub ſepto ſunt, viſcera apotherapiæ fructum ſentiant. His ipſis de cauſis etiam faſciarum (quæ ἄμματα Græci vocant) circumactus fieri conueniet: quos fricantes ipſi, cum à tergo fricandorum conſtiterint, circa totum ventrem adhibent: † cum "ex adA.l. 1.f.3. d. 2. c.4 fol.61.b uerſo ſe collocarint, ceruicibus: alios vero coſtis, & ſpinæ, & pectori accommodãt, id q̃ conuerſo pariter cum his quodammodo eo, qui fricatur. Circa lumbos vero ſimilis faſciarum circumiectio circumactio q̃ fiet, tendente ſe ad ſingulas eo, qui fricatur, non tamen cum omnibus pariter ſe vertente; cum neq; continuos motus nec vehementes contingere ei ex apotherapia conueniat,

† *Alij vertũt ex græco. Alios vero, cum à fronte conſiſtentes, f. ſciarum circa dorsũ circũiectionibus vtũtur, duabus manibus circũagentes. alios autem coſtis, & ſpinæ & pectori, id q̃ conuerſo &c.*

A.l. 1.f.3. d. 2. c.4 fol.61.b

conueniat, ſed certè aliquos, & quibus ex interuallo frictiones ſint interpoſitæ. Quæ nanq; & con- E
tinuæ & vehementes frictiones ſunt, hæ exercitationis, quam præparatoriam vocant, ſunt pro-
priæ: quæ vero non continuę, nec vehementes, apotherapiæ. Itaq; ſæpe quidem reuoluatur, ſubin
de vero etiã repellat: ſępe etiam hoc ipſo tpe progymnaſten mutet: ſępe ipſe à tergo gymnaſtæ in
cumbens, ac crurum vtrunq; per vices ipſi circumplectens, id q̃ cum tenſione aliqua haudquaquã
vrgẽte, ab alĩs, qui cõmode contrectent, fricetur: hac.n. vel maxime ratione & calorem, qui exerci-
tando eſt adauctus, ſeruauerit, & ſimul excrementa proprĩs ipſius tum tenſionibus tum motibus
eiecerit. Ad quod ſanè opus ſpiritus quoque cohibitio non parum mihi conducere videtur: quip A.ibidem.
pe qui vndiq; compulſus, in anguſtos ſe recipere meatus cogitur, eos q̃, ſi amplius truſus propul-
ſus q̃ fuerit, etiã penitus tranſire, atq; extenuati iam excrementi ſecum non nihil arripere. Ad hunc
ſanè modum exilia inſtrumentorum foramina, vehementiore ſpiritus inflatu, expurgantes opifi-
ces videas. Nam, quantum is vlterius per vim coactus impellitur, tm̃ ab ipſo quædam impellun-
tur, quædam trahuntur, totamq; viam peregiſſe properant. Et truduntur quidem, quę ante occur
runt, attrahuntur, quæ ad latus ſunt poſita, impetu ipſo motus vtraq; coacta. Quin etiam inter ip-
ſam exercitationem, ſpiritus cohibitionem interponunt optimi gymnaſtę, atq; etiam, quam ſupra
comprehendimus, ipſam, quæ apotherapiæ debetur, frictionem: ſimul hominem, cum laſſitudo F
incipit, recreantes: ſimul cutis meatus paulatim expurgantes, quò videlicet perſpirabile ſimul pu-
rum q̃ corpus ad ſubſequẽtes labores ſit. Cum alioqui verendum ſit, ne, ſi nihil tale gymnaſta pro
uiderit, obſtruat potius prædictos meatus, q̃ę expurget, propterea q̃ vehementiſſimi materiæ im-
petus diuerſis temporibus ac rationibus contrarios edere effectus poſſunt, obſtruere quidem, cũ
craſſum ſimul ac multum fuerit, quod confertim ac præceps agitur: purgare, cum exiguum te-
nue q̃ eſt, nec præpropere nec violenter cogitur ſimul omne expelli. Apparet enim ita accidere in
omnibus tum externis inſtrumentis, tum vero calathorũ plexibus. Quippe eluitur extergetur q̃
ex his omne ſuperuacuum, non cùm egredientibus adhuc paulatim prioribus alia violenter à ter-
go irruunt (verendum.n. interim eſt, ne, quæ in tranſitu ſunt impacta innixa q̃, inuicem viam ob-
ſtruant) ſed cùm prioribus, {vel iam exeuntibus,} vel planè vacuatis alia poſtmodum vacuantur.
Et quid de exiguis meatibus miremur, cum etiam è theatris multitudo, quæ confertim egredi co-
natur, in exitu hæret? Ob hæc itaq;, qui etiam in mediĩs laboribus apotherapia vtuntur, gymnaſtas
laudo, potiſſimum q̃ in ĩjs, quos grauia (quæ vocant) certamina exercent. Verum de his poſtea.
Qui autem nunc nobis propoſitus iuuenis eſt, non athleticum habitum, ſed ſimpliciter ſanitatem
ſcopum habet, quo minus aut multis exercitationibus, aut coacta comeſtione eſt opus, aut etiam G
ſuillæ carnis copia, aut pane id genus, quo graues athletæ vtuntur. Atq; his omnibus de cauſis ti-
mendum huic non eſt, ne exiles eius meatus obſtruantur, ſi modo probe eſt præparatus, ſcilicet ido
nea frictione, ac laboribus qui ex paruis paulatim creſcant. Graui vero athletę, niſi omnia probe
adminiſtrentur, ob ciborum tum qualitatem tum quantitatem verendum in exercitationibus eſt,
ne obſtruantur potius, quàm expurgentur meatus.

Galeni excuſatio, ſi forte in docenda Apotherapia breuior fuiſſe videatur. CAP. 3.

AC de apotherapia quidem abunde mihi dictum iam eſt. Deinceps ad balnea veniamus, illud
modo de propoſitis præfati, q̃ ſi quis hæc paucioribus interpretabitur, is merito prolixitatẽ
ſermonis noſtri accuſet. Verum, ſi quis aut neceſſarium aliquod theorema, aut, quæ id confirment,
euidentes demonſtrationes præteriens, breuitate ſe vſum putat, hunc non tam de tali breuitate ſibi
placere, q̃ę certe pudore affici, par eſt. Ego vero, & ſi iſtum volumẽ ſcribere de ea, quæ vocatur apo
therapia, potuiſſem, tamen id faciendum non cenſui, vt qui longitudinem huius operis contrahe-
re maxime ſtudui. Si.n. ad ea refellenda, quæ perperã à pleriſq; ſunt ſcripta, me conuertere voluiſ-
ſem, nec paruam nec certe leuem materiam longioris ſermonis habuiſſem. Verum arbitror ex
ĩjs, quę demonſtraui, ſatis me ſeminum dediſſe ĩjs, qui ſaltem non planè hebetes ſunt, eiuſmodi om H
nia refellendi. Cum.n. dicat Aſclepiades ſpiritus cohibitionem caput opplere, ex ĩjs, quæ ipſe pau-
lo ante definiui, cum differentias eius traderem, poteſt, qui volet, hominis ſentẽtiam refellere. Si-
militer in ſecundo quoq; volumine licuit etiam mihi omnibus exercitationibus ſingillatim per-
cenſitis, librum producere: ſicuti cùm alĩ non nulli fecerunt, tum, qui belliſſime totam materiam
eſt executus, Theon Alexandrinus. Is.n. quatuor libros non alia de re, q̃ de particularibus exerci-
tĩjs ſcripſit. Quæ & mihi dixiſſe licuit, vt qui tum melius, q̃ ille, interpretari potuerim, tũ vero alia-
rum meminiſſe nõ paucarum exercitationum, quæ ſunt operibus communia. Is.n. cum illud ſibi
propoſuiſſet, vt, quemadmodum athletę maxime exercitarẽtur, doceret, in his multum verborum
abſumpſit. Poteſt aũt, qui volet, & de ĩjs, quas ſingulę artes pręſtant, exercitationibus diſſerere. At
que hęc quidem ĩjs, qui longitudinem operis parum æquo animo ferunt, dicta ſint.

† Quidã putãt voce illã, quarum, nõ ad ſpõte natas aquas tãtũ referri debere, ſed ad oẽs ſupra enumeratas aquas, vt ad balnea, eſt. n. in Greco ἀὼτῶν generis omnis.

De Balneis calidarum & frigidarum aquarum, quatenus ad tuendam ſanitatem comparantur. CAP. 4.

NVnc de balneis agere tempeſtiuum videtur, Ac primum quidem de aquis dulcibus calfa-
ctis, vt quarum crebrior ſit vſus: mox de frigidis: poſtremo de ĩjs, quas ſponte natas appel-
lant: † quarum alię media temperie, alię feruentes, alię tepidę, alię omnino frigidę ſunt. Dulcium
calfactarum

A.I.1.f.3.
c.6.fol.61.f

A calfactarum aquarum, ſi media temperie ſint, vis calida & humida eſt: ſin tepidiores ſint, humida & frigida: q̄ ſi iuſto calidiores fiant, calida quidem, ſed non perinde humida. Quippe horrere corpora, contrahi q̄ exiles eorum meatus ſubigunt, ita vt nec madeſcere ab extrinſecus accedente humore poſſint, nec excrementi, quod intus latet, quicq̄ emittere. Cæterum ab iis incipiendū, quæ medium temperamentum obtinent, quæ per ſe ſemper calfaciunt & humectant: euenit tñ ex accidente, vt aut per halitum digerant humores, aut ſuperuacua fluxione (ῥεῦμα Græci vocant) corporis particulas impleant, aut molliant, aut concoquant, aut vires firment vel infirment: ſiquidem ad hæc quantitas quoq; earum non minimum cōfert. Quin alios quoq; multos lauationis aquæ temperatæ & potabilis effectus, qui iam comprehenſis ſuperueniant, enumerare licet: quorum qui propoſito nūc operi ſunt accommodi, dicentur, q̄ fieri poteſt, pauciſſimis, dilato videlicet in aliud tempus eo, quem in morbis præſtant vſu. Sed, quod ad ſanitatis tuendæ ſpectat vſum, iuuenis in ſermone propoſitus, iam exercitatus redeat, vt prius eſt comprehenſum. Huic igitur prædicti balnei perexiguus eſt vſus: vt qui omnia iam ex mediocri exercitatione, & iam dicta apotherapia eſt cōſecutus. Nihilo ſecius tñ, ſi probe balneum adhibeas, ipſum quoq; apotherapiæ pars aliqua fit: ſiquidem duras tenſas q̄ partes emollit: excrementum, pūtre q̄, ſi quod intus ad cutim hæret, euo-
B cat: verum neutrius horum egere videtur propoſitus iuuenis: nec vllum aut mollioris carnis aut adipis liquamentum credibile eſt illi inter exercitandū euenire: cum & immodicos & vehementes motus talia ſequebantur: huic vero non ſolum expulſa omnia excrementa, ſed etiam emollitæ ſolidæ partes ſunt, obiter dum apotherapia eſt vſus. Quare elui ſibi in balneo ſudorem & puluerem, ſi quando hoc vtitur, magis poſtulat, q̄ calefieri. Ergo trāſire tm̄ ad ſolium vſq̄, non in laconico immorari is debebit, ſicuti qui citra exercitationem ſeipſos elixant. Sed nec morari in piſcina huic eſt opus: immo lotus, vt comprehenſum eſt, ad frigidam feſtinet: atque ipſa quoq; mediocris eſto, vtpote ad mediī temperamenti corpus. Quibus enim aut vehementer frigida opus ſit, aut molli, et veluti inſolata, poſt dicemus. Cæterum optimum corpus, quoad augeſcit, dictum ſupra eſt non eſſe frigida lauandum, ne eius incrementum moretur. Vbi vero abunde eſt auctus, iam frigidæ quoque aſſuefaciendus: vt quę tum corpus vniuerſum roboret, tum cutem denſam duram q̄ efficiat: quod ſanè tutiſſimum eſt aduerſus noxas, quæ extrinſecus imminent. Quemadmodum vero quiſpiam frigida lauari primum incipiet, ſic vt nullam ex ſubitaria mutatione noxam ſentiat, id vtiq; ante omnia ſciri conuenit. Multi enim cum parum recte incepiſſent, adeo in frigidam lauationē male fuere affecti, vt nec iis, qui tutiſſime eam adminiſtrare potuiſſent, ſe permitterent. Eſto igi-
C tur anni tempus æſtatis initium: quò videlicet ante hyemem in toto interpoſito tempore non ſpernenda conſuetudo, pariatur. Eſto præterea dies, quo auſpicabimur, q̄ maxime trāquillus: &, quod id tempus feret, calidiſſimus: cuius etiam calidiſſimam deligendam eſſe partem nemo dubitet: ſicuti ēt gymnaſterium, quod mediocri maxime ſit temperamento. Et externa quidem præparatio
A.1.1.f.3.d.2. c.6.fol.61.f talis eſt. Corpus ″ipſum, quod vti frigida debebit, ad hunc modū præparabitur. Eſto illi ætas quarti maxime ſeptennij medium, nulla nec ipſo die, nec, quæ eam præceſſit, nocte, noua re alterato, ſed priſtinam ſalubritatem ad vnguem ſeruanti. Eſto vero, qui frigida vtetur, iuuenis, & animo tum præſente, tum planè hilaro, ſi quando alia's, etiā tunc præcipue: ac primum quidem fricetur linteis vberius. Sunto aūt frictiones magis nunc, q̄ ante, vehementes, atq; ēt linteis durioribus adminiſtratæ. Quòd ſi manicas cōſutas manibus progymnaſta circundabit, atq; ita fricabit, quo fiat opus æquabilius, non minime ad rem pertinebit. Dehinc oleo, prout aſſueuit, fricetur: inde exercitetur, exercitationibus multitudine quidem paribus, ſed citatioribus, q̄ ante. Ab his in frigidam deſcendat, non tñ cunctāter, ſed celeriter, vel ēt ſemel totus inſiliat, huc vtrobiq; ſpectans, vt vno maxime tempore omnibus corporis partibus humor circunfundatur: quippe cum, ſi ſenſim his accedet, horrorem concitaturus ſit. Eſto vero & aqua ipſa nec tepida, nec planè cruda & glacialis, alte-
D ra nanque repercuſſum caloris {non} efficit: altera ferit inſuetos, ac refrigerat. Siquidem procedente tpe, tali quoq; aqua vtatur iuuenis, ſi neceſſitas exigat: verum primo ſaltem die omnino cauenda eſt admodum frigida. Exeunti vero ab aqua, fricari oleo, id q̄ à pluribus expedit, quoad cutis ipſa incaleat. Poſt hæc cibum plus, q̄ conſuetum, potionem infra conſuetudinē capiat: quæ ipſe met vel iniuſſus faciet, rite modo omnia ſint peracta. Nam à frigida lauatione & plus appetunt, & melius concoquunt, ac minus ſitiunt, veniunt q̄ ad exercitationes poſtridie planè meliore habitu corporis, mole quidem pari ei, quæ ante, cæterum compacta, & muſculoſiore, ac vegetiore: cute vero duriore ac denſiore. In hoc ergo ſecundo præterea die ſimiliter omnia ſunt peragenda, etiam tertio, & quarto. Poſtea vero procedente tempore ad eundem modum frigidam iterum ingredi iubebimus, videlicet poſt eam, quæ priori ingreſſui ſucceſſit, frictionem, vt prius eſt comprehēſum. Verum tertio eam ingredi, quod nō nullis placuit, non laudo. Nam & iterum id feciſſe, abunde ſatis mihi eſſe videtur: præſertim cum pro arbitrio noſtro immorari hominem iubere liceat: ipſum vero immorandi tempus, hic quoque à quotidiana ipſius experientia eſt coniectandum. Nam, ſi egreſſus frigidam coloratior ex frictione cito redditur, mediocriter moratum indicat: ſin & tardius ei calor redeat, & decolor diutius maneat, plus æquo moratū docet. Si ergo cutis notis intentus ſis, facile intelliges, an par tempus poſtea in frigida morari conueniat, an potius ad maius mi-

nus ve

A. ibidem.

* σύντηγμα i. liquamentū.

* βαλανεῖα.

nus ve aliquid sit mutandum. Et de frigida lauatione, quod ad optimam naturam spectet, abunde E dictum arbitror.

De Lassitudinibus & earum causis. CAP. 5.

SVpereſt, quemadmodum peccata, ſiqua inciderint, commodiſſime corrigas, diſſerere. Vt.n. ꝙ̃ maxime ſtatum corporis irreprehenſibilem ſortitus quiſpiam ſit: ac ab omnibus, quæ in vita contingunt, negocijs liber ſit, & ſibi vni viuens: fieri tamen nequit, vt non aliquando vel ipſe, vel is qui ei præficitur, aberret. Primum igitur non abſimile eſt in id maxime & frequentiſſime peccatum incidere iuuenem exercitationibus deditum, quæ laſſitudo appellatur: de qua multis iam nõ ſolum medicis, aut gymnaſtis, ſed etiam philoſophis eſt proditum, veluti Theophraſto, qui integrum de ea volumen ſcripſit. Ego vero hic quoque longitudini parcens, quæ non nullis parum recte de ea ſunt tradita, ea tranſire ſtatui: quæ vero maxime ſunt neceſſaria ijs, qui ſanitatẽ tuendam profitentur, hæc vnà cum accommodatis demonſtrationibus explicare: ac primũ de notione eius agere, quippe recte ſe habet ab hac orſos, ſic ad eſſentiam eius explicandam accedere. Ergo "laſſitudinis notionem intelligentiam ꝙ̃, ſunt, qui accipiant, dum ũſti extenti ꝙ̃ ſibi eſſe videntur, id ꝙ̃ aut omnibus corporis partibus, aut ijs tantum, quibus laborarint: quidam, dum triſti moleſto ꝙ̃ ſenſu inter mouendum afficiuntur, hunc alij indicibilem dixere, alij vlceroſum appellauere: non F nulli, cum membra ceu contuſa & phlegmone obſeſſa ſentiunt. Non deſunt, & qui ſimplices hos affectus inter ſe miſcent, & qui tenſionis eſt, & qui vlceroſus, & qui phlegmones ſpeciem præfert. Alij duos ex his miſcent, aut eum, qui vlceris emphaſin exhibet, ei, qui tenſioni aſſimilatur: aut eũ, qui phlegmones ſenſum affert, ſeorſum cum vtroq̃: ita vt ſint in vniuerſum ſententiæ de laſſitudinis notione ſeptem. Quæ ſanè omnes vt veræ ex parte ſunt, ita in totum ſimplici abſoluto ꝙ̃ ſermone non ſunt. Nam, ſiue vlceris ſenſus, cum mouentur, ſe exhibet, ſiue phlegmones, ſiue incẽdi tendi'que videntur, ſiue duo quilibet horum, ſiue etiam omnes coeant, κόπος Græce dicitur, id eſt laſſitudo, eorum affectuum vnuſquiſque. Quo fit, vt ſeptem eius in vniuerſum differentiæ ſint, ſimplices tres, compoſitæ quatuor. Corporis vero, quod his ſit affectum, remedia, quædam propria cuiuſque laſſitudinis ſunt, quædam omnibus communia. De his mox dicetur, ſi prius de affectu quodam, qui laſſitudini proximus eſt, dixero, quem decepti non nulli praue laſſitudinem nominant: is qualis ſit, & quas notas habeat, illuſtrius apparebit, ſi cuiuſque laſſitudinis eſſentiam prius diſquiſiuerimus. Hactenus enim ipſa ſymptomata dicta ſunt. Illa enim, quòd incẽdi tendi'ꝙ̃ corpus videatur, & ꝙ mouẽti ſe vel vlceris vel phlegmones ſenſus oboriatur, affectiones nõ ſunt, ſed ſymptomata. Affectiones vero corporum, quibus hæc ſuperuenire ſolent, tres ſimplices G ſunt, quatuor compoſitæ. Et vlceroſus quidem affectus oritur ab excrementorum copia tenuium ſimul & acrium. Quæ nimirum inter exercitandum proueniunt duplici ex cauſa, aut eo excremento, quod craſſius erat, fuſo & attenuato, non tamen toto expulſo: aut adipe, molli've carne liquata. Neceſſe enim eſt abs "tali humore, ceu tenui atque acri, pungi & quaſi vulnerari tum cutem, tum ipſam carnem ſic, vt etiam horror interim oboriatur, immo etiam quadantenus concuſſio commotio'que totius corporis inæqualis, quod Græci ῥῖγος vocant: ſi modo admodum tum copioſus humor is tum acer ſit. Ac talis quidem eſt vlceroſa laſſitudo. Vbi autem tendi ſolum membra videntur, vlceris vero ſenſus non eſt, in hac certe laſſitudine nullum excrementum, de quo ratio vlla ſit habenda, in corpore continetur, ſed reſidet in muſculis & neruis ex nimia tenſione, quam exercitando admiſerunt, affectus quidam effectricis cauſæ poteſtatem teſtificans. Accidit nanque in vehementi tenſione omnes muſculorum fibras tendi, non tamen ſimiliter omnes laſſari, ſed eas maxime, quæ per longitudinem tenſionis porriguntur. Quippe quæ obliquiores quodammodo iacent, minus in directum aguntur: quare his nullum inſtat periculum. In ijs vero, quæ immoderatius ſunt extentæ ita, vt parum à rumpendo abſint, relinquitur affectio quædam ſimilis ei, quæ inter agendum fiebat: quippe tendi adhuc videntur, cum tamen nulla iam tenſio- H ne vrgeantur. Tertia vero laſſitudinum differentia, qua nimirum ceu contuſas aut phlegmone obſeſſas partes ſentimus, tum maxime ſolet incidere, cum muſculi nimium excalfacti attraxere quippiam ex circunfuſis ſibi excrementis. Quòd ſi etiam tum tendonibus, tum neruis idem affectus incidit, ὀδόντον Græce, quaſi oſſium dolorem, eum affectum nominant, ob penitiorem ſcilicet ſenſum, partibus, quæ in alto maxime corpore ſunt poſitæ, nomen tribuentes: quippe ſummum locum cutis occupat: ſecundum ab ea poſitus ordinem muſculi habent, vtique circum oſſa poſiti: at tendones ipſis oſſibus adhærẽt. Quo magis rationabile eſt, cum hi quicquam prædictorum patiuntur, videri in imo ac circa ipſa oſſa affectionem hærere. Atque hę quidem ſolę tres ſimplices laſſitudinum differẽtiæ ſunt: compoſitæ vero ex his, vt iam dictum eſt, quatuor ſunt: de quibus mox agendum, ſi tamen prius ſimplices vniuerſas abſoluero. Eſt nanque affectio alia quoque, quæ, ceu laſſitudo ſit, non nullis imponit: hæc incidit, cum ſupra iuſtum muſculi ſiccantur ſic, vt ſquallens contractum'ꝙ̃ corpus appareat, atque ad motus quodãmodo pigrum: non tamen ei quicquam eorum, quæ modo diximus, ineſt: neque is, qui veluti vlceris aut tenſionis eſt, multo'ꝙ̃ minus, qui veluti phlegmones eſt ſenſus. Quippe diuerſiſſimus aſpectus eiuſmodi affectionis eſt, & eius, quam vltimo loco retulimus. Hęc nanꝙ̃ ſquallens et contractius corpus efficit:

at quæ

* πεπρῆσθαι. *Veteres codices habent* ἐμπλησθαι *et ita inferius. quam dictionẽ quidam vertunt vri, ſeu aduri: alij impleri. Vide li. de venæ ſect. aduerſus Eraſiſtrateos cap. 8: bis & libro de curandi ratiõe per phlebotomiã ca. 4.*

A.l.1.f.3.d. c.12.fol.65.

A.l.4.f.11.v c.6.fo.418.

A.ibidem.

A at quæ phlegmones ſenſum præfert, mole etiam, quàm pro natura, ampliore. Quare quatuor in vniuerſum ſimplices affectiones ſunt: quarum ſingulis ſua ſunt remedia.

De remedijs laſſitudinis quæ vlceris & quæ tenſionis ſenſum repræſentat. CAP. 6.

ORdiendum vero ab ea, quæ vlceris ſenſum inuehit: quam etiam ab excrementorum acrimonia ortam diximus: hęc maxime in ea incidit corpora, quæ & mali ſucci ſunt, & excrementis abundant. Succedit" vero recentibus cruditatibus, cum aut exercitãtur immoderatius, aut in ſole ſunt morati. Cęterum nihil obſtat, quin in corpore boni ſucci citra cruditatem proueniat, vtiq; ob exercitationis nimium exceſſum. Sanè excitare eam ſolent celeres ac multi motus. In hac vero laſſitudine etiam denſa eſſe horrere q3 cutis videtur. Fatentur q3, qui ea ſunt affecti, inter mouendum dolere ſibi vlceris ritu alij cutim tantum, alij ſubiectam etiam carnem. Remedium huius ex ijs, quæ affectioni ſunt contraria, comparatur. Quippe ſi quæ redundant, euapores, malum ceſſabit. Sanè euaporabuntur frictione multa molliq3 cum oleo, à quo omnis adſtringendi vis abeſt: quod genus maxime Sabinum eſt. Aduerſiſſimum vero huic affectioni eſt, quod ex Hiſpania portatur, & ex Iberia: vocant autem Hiſpanum: tum quod omphacinum vocant, vel ὠμοτριβὲς, id eſt crudum. Et, vt ſemel dicam, quod auſterum eſt, omne id alienum eſt. Adeo guſtu ipſo vim eorum diſcernere licet, etiam ſi de ipſis ante periculum non feceris. Sic nanq3 & nos quondam in Macedonia deguſtato oleo, quod fit circa Aulonem, qui eſt ſuper Strimonem, deprehendimus eandem cum Hiſpano vim habere. Quin & reliquorum omnium olei generum ita deprehendas vires, etiam quæcunq; per abuſionem nominant, & quæ ex ſale, ex radicibus, ex herbis, ex germinibus, ex folijs, vel fructibus præparantur. Dictum vero abunde de his omnibus eſt in operibus ijs, quæ de medicamentis inſcripſimus: nihilo tamen minus etiam in propoſito opere dicetur ſuo loco. Illud tantum in præſentia dixiſſe ſatis ſit, quod planè dulciſſimum oleum eſt, id eſſe ad propoſitam affectionem maxime accommodatum. Hoc igitur copioſo cum multa frictione vtendum: primo quidem die, quò ſuſpectam forte laſſitudinem omnino declines: ſecundo vero, vt ſi qua incidit, diſcutiatur. Diſcutit porrò eã exercitatio, quæ apotherapia dicitur: in qua ſcilicet motus adhibeas quantitate mediocres, qualitate tardiores, id q3 cum frequenti interpoſita his quiete: qua vtiq3 fricare hominem oportet pluribus ſimul contrectantibus, quò nec refrigeſcat pars vlla, & ocyſſime excrementa digerantur. Porrò frictionum plus adhibebitur in ijs, qui in cute & ſub cute excrementorum collectam vim habent: motuum vero, quos ipſemet edat, in altera laſſitudine: ſcilicet in qua plus eſt in ipſis muſculis congeſtum. Quæ enim in his coacta excremẽta ſunt, ſola frictio educere non poteſt: his enim opus eſt non ſolum ab aliquo foris attrahi, verumetiam ab altero quopiam intrinſecus impelli. Impellit ea partim calor ipſe, qui per motum accenditur; partim ſpiritus, qui vnà emittitur, partim ipſa muſculorum tenſio: ſuper hæc vero ipſa ſingularum partium excretoria alieni vis. Altera vero laſſitudo, in qua tenſio ſentitur, illud pro remedio poſtulat, quod Hippocrati græce * χάλασις, id eſt relaxatio dicitur. Ea nanq3 tenſioni contraria eſt ad eum modum, quo duritati mollities. Ait enim ita: Cutis duræ mollitio, diſtentæ rẽmiſſio. Ceu duro molle, diſtento remiſſum laxum q3 cõtrarium ſit. Sanè remittitur quod diſtentum eſt, in alijs quidem affectibus, quos in quinto de ſimplicium medicamentorum viribus diximus, alia ratione. Quod vero per exercitationem incidit, tum pauca molli q3 frictione, ea q3 ex oleo dulci, atq; egẽlido, tum intermiſſione omnino, aut etiam quiete, præterea lauatione medij temperamenti, atque in calida pluſcula mora: adeo ſi bis terve lauabis, plus proderis. Hi vero & poſt balneum vngi deſiderant prius, quàm veſtiantur. Quòd ſi propter ſudorem forte aliquem pingue deterſerint, rurſus vngi deſiderant. Quinetiam poſtero die, cum è cubili ſurgunt, vngi his expedit: nunquam tamen oleo vltime frigido, nec dura frictione. Incidit certe huiuſmodi laſſitudo ijs, qui D bus ſalubris ſuccus eſt poſt robuſtas potius, quàm celeres exercitationes: reddit q3 laſſatos ipſos pigros admodum, ægreq3 flexibiles. Non tamen hi denſi horrentes q3 apparent, quemadmodum quos paulo ante comprehendimus, cæterum contracti aridi q3 non minus ipſis apparent: tangentibus vero calidiores videntur non ſolum ijs, quos vlceroſa laſſitudo vrget, ſed etiam quàm ipſimet, cum ſani eſſent.

A.l.1.f.3.d.2. c.12.fol.65.e

A.l.1.f.3.d. c.12.fol.65.c

A.l.4.f.11.p c.6.fo.418.a

In li. đ vſu Humidorũ. iuſta principium. Ibidem.

* χάλασις.

* εἰλικρινοῦς.

De remedijs laſſitudinis, quæ inflammationi ſimilis eſt, & gracilitatis quæ à laſſitudinibus ſeparatur. CAP 7.

A.ibidem.f

TErtia" laſſitudo ex vehementiſſimis naſcitur motibus: ſola q3 ſupra naturalem habitum muſculos attollit ſic, vt phlegmone perſimilis affectio ſit. Itaq3 & leui tactu offenduntur, & calidiores apparent. Dolent vero etiam, ſi ipſi per ſe moueri conentur. Incidit hæc laſſitudo ijs plurimum, qui aſſueti exercitationibus non ſunt, nam exercitari aſſuetis raro incidit vtique ex vehementiſſimis plurimis q3 motibus. Sanationis vero eius conſilium ad tria dirigitur, eadem ferè, ad quæ omnium phlegmone obſeſſorum, nempe ſuperuacanei vacuationem, extenti requiem, & inflammationis refrigerationem. Ergo & oleum copioſum ac tepidum cum frictione molliſſima, & longiſſima in medij temperamenti aquis mora, huiuſmodi laſſitudines emendat.

Quòd si paulo tepidior aqua sit, plus proderit. Ad eundem modũ multa quies, & vnctio assidua, E deniq; omnia quæ id, quod lassatũ est, quiete lenimento q̃; recreent, ac quod superuacuum est, per halitum digerant. Sed putet fortasse quispiam lassitudinem hãc nec simplicem esse, nec à duabus iam traditis tertiam, sed ex his compositam, nec aliunde constantem, q̃; ex neruosarum partiũ tensione, & vlceris sensu: [a] † calorem nãq;, qui in huiusmodi lassitudine sentitur, in alijs quoq; natura liter ineſſe, veluti in memoratarum vtraq;: nec tamen complendæ notionis substantiæ ve partem esse vllam. Verũ illud huic vni egregie prẽter cæteras inest, nempe maior, q̃ pro naturali habitu, tumor, tum q; nec [b] grauitas sensus similis in hac & tensionis lassitudine habeẽ: quippe in illa tendi, in hac contusos esse vsq; ad ossa neruos vniuersos putant, qui ipsa laborant. Quare in his saltem propriũ à reliquis duabus discrimen habet, nec est cõposita tm̃. Tres igitur siue corporis status, siue affectus, siue quid aliud dixisse velis, hi sunt. Est alia quædam super has quarta, similis quidem lassitudini, nõ tm̃ lassitudo, q; neq; vlceris, neq; tensionis, neq; phlegmones, affectum præ se ferat: sed nec horrorem vllum dolorem ve, nec pigritiã ad motus, quemadmodum lassitudines, infert, sed gracilitatem tantũ ariditatem q̃; facit. Incidit quidem hæc in corporibus boni succi, & exercitationi assuetis, vbi immodice exercitata, parum rite apotherapia sunt vsa. Quippe ita & digeruntur excrementa, & quæ tensa fuerant, laxãtur: nec aliud in corpore relinquitur præter siccitatem, F quã ex immodico motu cõtraxerunt. Postulat aũt primo die nihil sanè diuersum ab ijs, quæ prius dicta sunt, præter calidiorem aquã, quæ sensim contrahat, & calfaciat, & roboret cutem: secundo apotherapiæ exercitationem, quæ tum in motu tum frictione & pauca & mollis & tarda sit: præterea solium sil̃ calidum. Verum protinus in frigidam exiliant: quò videlicet ipsis robur in cute vnà cũ calore cõstet. Nam & minus in sequenti tpe per halitũ amittunt, & facile in carnẽ cutem q̃; nutrimentum resumunt: quo maius his cõmodum nullum profectò inuenias, vt qui nullũ notabilem affectum, præter carnis gracilitatẽ ariditatem q̃; habeant. Quippe postulat (arbitror) tale saltem corpus nutriri simul ac madefieri: quorũ vtrunq; ex humido nutrimẽto optime assequetur.

A † Ex antiquis Græcis vertendum, calorem nanque in huiusmodi lassitudine, alioqui quidem naturaliter ieſſe veluti &c. Nam non ἄλλοις ἔν, sed ἄλλοις μὲν habent.

*B * Græci omnes codic. quos videri habent ἀλγηνῆς, i. doloris, et ita videtur legẽdũ.*

De Nutrimento illorum, qui lassitudine correpti sunt: ac de veterum Gymnastarum erroribus in lassitudinibus emendandis. CAP. 8.

QVoniam vero facta semel mentio de victu post balneum est, non alienum fuerit & de eo, quæ ad lassitudines pertinent, præcipere. Vlcerosa igitur lassitudo post legitimã apotherapian consuetum nutrimẽtum desiderat, aut etiam parcius, præterea humidius. Quòd si in ipsa apotherapia in quartum migrauerit affectum, (assolet enim ita plerunq; fieri) pro ipsius ratione tum lauetur, tum nutriatur. At quæ tensionem lassitudo præfert, ea etiam magis, quàm G vlcerosa, parce nutriri postulat. Quę vero phlegmones sensum affert, ea supra reliquas omnes tũ humidissimum, tum minimum, tum vero, quod refrigerãs quippiam habeat, requirit. Boni succi tamen nutrimentum omnes, qui lassitudine grauantur, iuxta postulant: quali nimirum propositus nobis iuuenis adhuc integer vtebatur. Cauendus tamen in vlcerosa, & ea, quæ phlegmones sensum exhibet, glutinosus cibus est, ceu qui excrementorum digestionem moretur. At in tensionis lassitudine etiam exhibendum eiusmodi nutrimẽtũ est, sed minuto eius modo. Quo minus mirum est, si multiplex pugna non plebeijs modo inter se, sed etiam doctis & inter se & cum plebeijs oritur, dum neq; de exercitationibus, neq; frictionibus, neq; balneis, neque victu lassatorum consentiunt. Quippe alios affirmare audias lassitudinem lassitudine esse abolendam: alios laborem quiete sanari: alios parcius nutriendos, qui lassitudine premuntur: alios contra non modo de consueto nutrimento non demendum quicquam, sed etiam tanto plus adijciendum, quanto plus se fatigauerint, ad portionem enim laborum, nutrimentum exhibendum: alios rursus nec adijciendum quicquam nutrimenti modo, nec etiam demendum. Ad eundem modum balneo quoque vtuntur, alij ex aquis medij temperamenti, alij calidioribus, alij tepidioribus. Nam & experientia ad id tantum probandum, quod vsu sępe vsurpauit, quemlibet impellit: & præ- H terea ratio, † vtpote quam quisq; absolutam se habere putauit, vt supra dictum est. Verum, cum vnum tantum lassitudinis sensum traderet, reliquis, ceu non sint, præteritis, eius tantummodo, quam nouit, remedium docuit. Ergo verum est, & quòd lassitudine lassitudo soluitur, cum videlicet hesternis exercitationibus pares postridie adhibendas videtur expediens, & lassitudinis medelam esse quietem. Horum enim duorum primum quidem in ijs, quæ ex congestis excrementis lassitudines consistunt, ac præcipue vbi in musculis excrementa hęserunt: secundum vero in ijs, quæ tensionis & phlegmones emphasim præbẽt, vtile videtur. Iam illud quoq; verum est, qui lassitudine grauantur, eos parcius esse nutriendos: id enim conducere videtur ei, qui phlegmones sensum præfert. Verum præterea est, & ex consuetudine esse nutriendum: id nanq; in vlcerosa lassitudine, vbi recte apotherapia sunt vsi, fieri obseruatum est: sicut etiam vberius cibãdum in eo affectu: quem similem lassitudinibus diximus: in quem ex vlcerosa quoq; non nulli transeunt. Simili ratione & medij temperamenti aquis esse lauandũ in ijs, quę ex redundantia superuacuorum natæ sunt, verum fateor: sed nec illud verum negem, eiusmodi aquis non esse vtendum nec in ea, quæ phlegmones sensum præfert, cum tepidiores hęc desideret: nec in ijs, qui similem lassitudini affectum sentiunt, hi nanq; calidiores volunt. Sunt & qui eum affectum lassitudinem esse putent.

** κοπωδεις διαθεσεις.*

** Artificibus.*

† Antiquus quidam codex græcus habet ὡς ἂν μ[illegible] λειος ὑπαρχων ἐκάστῳ. vt sic postea vertatur, vtpote quæ non absoluta sit vnicuique, vt supra ostensum est: sed vnam quandam affectionẽ lassitudinem docens, alias vero tanquam nõ sint, prætermittẽs, eius tantummodo &c. cõsidera.

A.l.1.f.3.d.2. c.14.fo.65.g.2.

A.l.1.f.3 c.14.fol.6

A puterit. Alij,qui nam affectus sit,non dixerunt.In quibuscunq; vero suspicio futuræ lassitudinis subest,suadent calidiore aqua in balneo vti: causam q; assignant,sicut ipsi supra retulimus, alij distributioni in corpus,alij nutritioni,id genus balnei conducere dicentes. Non tñ rationem vllam afferunt,cuius gratia eiusmodi distributione & nutrimẽto prohiberi lassitudo possit.Sed nec omnino,qualis sit ipse lassitudinis affectus,scribunt. Nam maior eorum pars nihil dixit: qui vero dicere ausi sunt,siccitatem esse definiuerunt. Ac q nutrimentum siccitati medetur,præsertim q; humectans,quam tñ conditionem maior eorum pars non adiecit, est sanè verissimum: cæterum nec remedium id nec cautio lassitudinum est. Sed cum (vti dictum est) membra sicciora sunt facta, nulla tñ nec tensio subest,nec tenue acre q; excrementum,nec phlegmone similis affectus, reficere nutrimento humectante expedit,quæ exhausto humore sunt siccata: qñ,nisi abunde nutrias,& gracilius & aridius,q; fuerat,postero die corpus cernes. Atque hunc affectum non nulli lassitudinem rati,eum existimant calidiore balneo,& pleniore cibo,ne incidat,prohiberi. Illud tamẽ quorundam,sicuti etiam Theonis,demiror,si iam factam lassitudinem similiter sanari non putant. Nam siue,quem modo memorauimus affectum, velit quis esse lassitudinem, nutrimento illum & soluere debet, & ne fiat,phibere: siue reliquorum quemuis eorum, qui verę lassitudines sunt,

B vtiq; parcius in omnibus hominem nutrire,& cum adhuc instant, & cum iam occuparunt. Illud enim dici non potest,tálem saltem affectũ,qui lassitudini similis est, nisi primo die per nutrimentum plenius corrigatur,in trium aliquam migrare solere. Nam,si ipsa solum siccitas in eo visitur, præter gracilitatem nihil sequetur amplius: si vero caloris quoq; quippiam simul adsit,iam febricitare metus est. Verum non idem sunt lassitudo & febris: tametsi maxime eorum, qui lassitudinem senserunt,non nullos febris male habuit. Sanè Theonem mirari subit,hæc in quarto de par

« ticularibus exercitijs,vbi de absoluto exercitio agit,scribentem: Cum lassitudo aliqua eos, qui ita

« exercitati sunt,postero deinceps die ferè sequatur, ζεστολουσία,id est feruentis aquæ lauatio, minus

« lassitudini obnoxios reddit,summa corporis accẽdens. Deinde sic græce subijcit: Ἵνα ἄυτη σινυίας

« τρόπον ἡλῶ λαμβανομένην τροφὴν ἐπιστρωμένην τοῖς κεκμηκόσιν ἀντιδιέληται νεύροις. Is.n. pter alia, veluti ænigma quoddam,verbum ἀντιδιέληται in cõtextu apposuit: possis.n.ita intelligere,quasi summa corporis,cucurbitæ more nutrimentum trahentia,partem aliquam eius neruis quoque dispensent: possis & contra,quasi summa corporis cucurbitæ modo id,quod ad neruos ferebatur, alimentum ad se trahentia participent. Ita nimirum,vt priore intellectu ad eutrophian, id est nutritionem vberiorem refectionem q; neruorum conducat excalfacta cutis, quippe hanc arbitror

C eum per ἐπιφάνειαν,id est summa corporis,significare: posteriore vero ad ὀλιγοτροφίαν, id est parciorem nutritionem. Quantum itaque ex ipsis verbis licet accipere, mentem Theonis non comperias.Ex ijs vero,quæ tum alibi,tum in sextodecimo Gymnasticon scribit,minus nutrimẽti post absolutum illud exercitium dari censet: quanquam ne id quidem, qua ratione inductus suadeat, vsquam docuit.Datur enim minus,q; ex consuetudine,nutrimentum,aut propterea,q; pari opus non est,aut q; concoqui id non possit. Ac prius quidem in ijs,qui plurimum se exercitarunt, verum non est: posterius aliubi verum,aliubi certe falsum est. Sicut enim imbecillior concoquendi vis est,verum: sin secus,falsum.Inaudienda vero concoquendi facultas est nõ ea modo,quæ in ventriculo,aut venis,aut iecinore existit,sed etiam,quę in singulis particulis: veluti in ijs, de quibus sermo habetur,musculis,in quibus vtique vel maxime affectus is, de quo disputo, continet: quippe largius inter exercitandum exhausti, aridiores, & graciliores redduntur. Ergo, si hęc leuiter his contingant, vtiq; conficere,cuius indigẽt,nutrimentum poterunt: sin multum à natura recesserint,non poterunt. Quorum Theon nullum omnino neque intellexit,neq; distinxit. Omnino

« enim non ratione aliqua,sed experientia (sicut ipse fatetur) post absolutum illud exercitium cali-

A.l.1.f.3.d.2. c.14.fol.66.a diorem "aquam vtilem esse obseruauit. Sic enim deinceps scribit: Illud vero,si quidem rationẽ ha

D bet in promptu, fortunæ beneficio ferendum acceptum est: sin minus, quod effecta testantur,

« id non admittendum,nisi quis †certam exactam q; rationem simul se subijcientem habeat.Ergo si planè explorato affectu,in quo calidam laudat,causam fateretur ignorare, merito dignus venia esset: verum,cum citra exceptionem, vtilem esse absoluto exercitio ζεστολουσίαν pronunciat,ita.n. hanc appellat, possunt autem alij quoq; complures affectus id genus exercitationis sequi: accusandus merito est,q; deinceps singulos non discreuerit. Ipse nanque nouit etiam lassitudinem, quæ phlegmones sensum exhibet,huic exercitatiõi superuenire,sub qua nimirum in maiorem, quàm pro natura,molem attolluntur fatigatæ partes: Etiam alteram,quam vnam scribit,vtique generali symptomati attentus, quę moli, quę est præter naturam, contraria existit: quippe graciliores in reliquis duabus lassitudinibus redduntur, atque etiam in eo † affectu, de quo agitur. Cæterum non quemadmodum trium affectuum vnum symptoma commune est, ita & affectus vnus est. Ac in eo quidem, qui ex neruosarum partium tensione consistit, calidiore, quàm ex consuetudine,lauari non oportet. Simili ratione nec in ijs, quos excrementa excitarunt. In gracilitate vero,quę sine his consistit,expedit calidiore aqua,quàm quæ mediocriter se habeat, lauari. Contrahitur nanque hic affectus exhausto vehementius inter exercitandum corpore, eo modo,quo in diutina fame accidere solet. Itaque etiam sic affectorum refectio, in appositione, &

* ἤ τε τοιαύτη, est in ipressis. manuscripti tamẽ aliqui habent ἤ τετάρτη,id est quartum hunc affectum, qui &c.

* Manuscripti habent ἵνα ἤ ἐπιφάνεια,i. vt summa corporis.

*In antiquis legitur non sexto decimo sed tertio.

† ἀνυκείρου i. opportunã, habet antiqu. codex græcus.

†Græcus quidã codex antiquus habet non δ ε sed simplex δ. pũctis clausũ: quæ litera cum apud græcos significet quatuor, æq; pollet huic voci τετάρτῃ,i. quarto.

quod detractum est,reponendo consistit. Id quod certe accidere cute adhuc rara nequit. Cogere ergo hanc densare q3 ac adstringere prius oportebit,si qua plenioris nutrimenti expectanda est vtilitas. Sanè cogit claudit q3 tum frigida tum feruens aqua. Verum à frigida lędi hominem metus est: vtpote qui iam ex multa exercitatione & rarior est redditus, & vacuus. Ex feruenti vt noxa certe nulla,ita secura in cute densitas paritur,ipso,qui in ea derelinquitur, calore non nihil etiã conferente. Vnde nec immorari in frigida nimiũ debet,qui ita est lauatus, sed, veluti id saltem recte à Theone obseruatum est,cauere in frigida moram,vt quæ feruentis lauationis commoda frustretur. Sanè ita errare Theonem,vt,quod vni affectioni conueniebat,omnibus quadrare prędicperet, in causa erat corporum,quæ exercitabat,habitus. Siquidem athletas exercuit, qui ex absoluto illo exercitio ad quartum erant affectum opportuni, in tertium raro incidebant. Itaque, quod sæpe obseruauerat,ceu perpetuum prodidit. Quòd si aut vitiosi succi homines, aut mali habitus, aut laborum insuetos,aut imbecillos,aut minime iuuenes,exercuisset,in eiusmodi quidem raro, in reliquos vero affectus sępissime, incidere vidisset. An & hoc quoq3 dicere fortasse est superuacuum,cum ipse quoque fateatur post præparatorium exercitium feruenti esse balneo vtendum? Id vero exercitationis genus solis athletis in vsu est. Atqui dicat aliquis illos sponte, & quodam circuitu: alios vero multos vel necessitate,vel vincendi studio,vel propter alia id genus, eiusmodi exercitationem suscipere. Verum hi saltem post immodicos labores necesse est, vel vnum,vel plures lassitudinum affectus, prius contrahant. Itaq3 ijs duntaxat corporibus, quæ bona habitudine sunt,quartus affectus incidit: cuiusmodi sunt tum athletarum, qui bene sunt nutriti, tum propositi nunc in disputatione iuuenis. Et quisquis absolute pronunciabit,post vehementissimas exercitationes calidioris solij vsum esse idoneum,is vt in vno certe statu verum affirmabit, ita ĩ tribus planè falletur. Sunt vero per vniuersam tuendę valetudinis artem & alia non pauca, quæ tum medici tum gymnastę falso prodiderunt: quorum vnum omnium caput est confusa indiscreta q3 obseruatio,dum,quod in vnico quisq3 notauit affectu,id multis tribuit.

De Ratione curandi,cum Plures affectus inuicem complicantur. CAP. 9.

QVin etiam [a]† affectio quædam est prędictis proxima, quam ipse græce σύγνωσιν appello, de qua, cum de lassitudinibus disputationem absoluero, mox dicam. Simplices enim earum differentiæ tres sunt,de quibus iam egimus: post has ex binis copulatis aliæ fiunt tres. Ab ijs vero septima est,vbi tres simul in vnum coeunt. [b]† Remedij vero commune in omnibus consilium est,vt ei,quod superat sis intentus,nec tamen quod reliquum est,plane contemnas. Proprium vero cum eo,quod commune est,ab ipsis membratim affectibus accipiendum est. Ac vniuersas quidem cõiugationes percurrere longum sit,sed,quod ad claritatem sit satis, [c] vnico exemplo res peragetur. Si igitur & intumuisse musculi cernuntur,& contusi putantur, præterea vel vlceris sensus, vel [d] tẽsionis lassitudo vnà cum excrementosa hominem male habet, apotherapia vtendum,quæ vtrunque respiciat,magis tamen id,quod est maius. Non est autem in omnibus rebus vnius rationis ipsius maioris natura, sed alibi pro viribus & quasi dignitate rei,alibi pro ipsius propria essentia,spectanda. Ac dignitate quidem & viribus maior lassitudo est,quæ phlegmones sensum præfert,q3 excrementosa: vtraque tamen ipsarum sic propriæ ratione essentiæ magna parua q3 esse potest,vt si vtraque sola seorsum consisteret. Si igitur vtraque pari interuallo à naturali habitu recessit,quę phlegmones similis est,præcipuam curationis solicitudinem ad se cõuertet,vtpote dignitate pollens. Sin exigue,quæ phlegmonen: plurimum,quæ vlceris sensum repræsentat: à naturali habitu recessit, ęstimandum, num tantum superet magnitudine vlcerosa, quantum,quę phlegmonæ similis est,viribus,an minus,an magis: atque ita, quod pollet,explorare. Quòd si æqualiter pollentes videris,pari studio est vtrique consulendum. Atq3 hæc [e]† ratio perpetua } sit omniũ coniugatorum affectuum. Sicuti vero lassitudines ipsę numero tres,si inuicem H coniungas,quatuor coniugationes efficiunt,ita sanè,si quartum his affectum adiungas,multo plures existẽt. Quod dicimus,ex descriptione,licet,clarius intelligas. In ea primum locum vlcerosus habeto: Secundum,in quo tensio est molesta: Tertium,qui plegmonę similis est: Quartum gracilitatis,id est in quo corpus emacuit. Ex his igitur aut primus "cum secundo cõiungetur, aut cum tertio,aut cum quarto: aut rursus secundus cum tertio, vel quarto: aut denique tertius cum quarto: ita nimirum,vt ex binis coniunctis affectibus sex in vniuersum complexiones oriantur. Rursus, cum tres vnà miscueris,quatuor aliæ fiunt. Nam aut primum iunxeris cum secundo & tertio, aut cum secundo & quarto, aut cum tertio & quarto: aut rursus secundum cum tertio & quarto. Postrema omnium complexionum erit, vbi quatuor simul coierint ita, vt vndecim numero in totum fiant. Erant vero & simplices quatuor. Efficiuntur itaque in vniuersum quindecim. Simplices affectus,vlcerosus, A: tẽsionis, B: in quo phlegmones sensus est, C: gracilitatis, D. Cõpositi, AB, AC, AD, BC, BD, CD, ABC, ABD, ACD, BCD, ABCD. Quòd si prętera occlusæ cutis, (σύγνωσιν Græce voco,) differentias tum inuicem,tum vero cum his quindecim,complicueris , alias rursus complexiones effeceris plurimas . Si vero eos quoque corporis status, qui aut à cruditate, aut venere, aut deustione Solis, aut vigilia, aut dõlore incidunt, adiunxeris,

A.l.1.f.3.d.1. c.15.fol.

A.l.1.f.3.d.1. c.12.fol.65.1

Α† καὶ μὲν δὴ καὶ ἔτι τίς ἐσι διάθεσις &c. *Sed manuscriptus quidam habet* καὶ μὲν δὴ καὶ πέμπτη τίς ἐσι διάθεσις, *i. Quinẽt quinta q̃dã ẽ affectio prædictis proxima.*

B† Interps hic omisit aliquot verba q̃ in græcis codicib. habent, scilicet, ἡμὲν διάγνωσις αὐτῶν ἐσιν ἀπὸ τοῦ συνδυάζεσθαι τὰ γνωρίσματα, i. cognitio aũt ipsarum ab indiciorum coniũctione pendet

C† *Manuscripti cod. habẽt* ἐπὶ μιᾶς ὡς παραδείγματος, *i. ĩ vna cõiugatione tã qua exemplo.*

D† *Cod. antiquissimus habet* φλεγμονώδης, *i. phlegmones. et ita videtur legendum omnino.*

E† *Methodus communis.*

* λύπαις, i. tristitia.

A adiunxeris,ne numero quidem vniuersas facile complectare. Prætereo nunc corporis constitutiones illas,quæ secum vehunt vel πληθώρας, id est succorum æquabiliter se habentium redundantiã,vel κακοχυμίας, id est vitiosi succi copiam,vel adstricti vel lubrici ventris, vel vomitus, vel grauati capitis,vel partis cuiusquam alterius affectum,vel in summa quæcunq; in symptomate aliquo consistunt: dicetur enim post de eiusmodi omnibus. Nunc vero idcirco eorum maxime memini,vt complexionum multitudinem,quanta esset,indicarem. Mirari enim licet eos,qui de concursu horum,quem syndromẽ vocant, vel curationem, vel euentorum prædictionem obseruasse se prędicant. Vnica nanq; ratione & pręsagire & commode mederi fas est: vtiq; sicut Hippocrates docuit,ũbi simplicis cuiusq; negocij sciendam vim esse censebat: veluti ipse nunc in quatuor affectibus præmonstraui. Vnusquisq; enim,si per se consistat, simplex remedium exiget: sin alteri sit coniunctus,pro ea methodo,quam paulo supra de omnibus coniunctis affectibus prędscripsimus, {corrigetur.}

In lib. de Natura humana. lege Galeni explanationẽ cõtext. 43. com. 1. 1ª. 33. e f g. & context. 69. 1. Prorrhet. com. 3. 4. 187. h.

De curanda cutis obstructione, quam ἔγνωσιν græci appellant. CAP. 10.

ERgo,cum hæc ita se habeant,redeundum rursus ad simplices affectus est: quorum à iam dictis proximi erant,quos stegnosis excitabat: (voco ita meatuum cutis vitium, quo transmittere superuacua prohibetur.) Incidit "hic affectus aut obstructis meatibus,aut densatis. Sanè densationem eiusmodi μύσιν græci, id est conniuentiam, appellant. Ac obstructio quidem ex lentis crassis q; excrementis oritur, cum cõfertim ad cutim ruunt: densitas tum ab ijs,quę adstringunt, tum quæ refrigerant. Verum obstrui propositi nobis corporis cutis, si ad præscriptam rationem rite agatur,non potest densari certe aliquando potest tum ex valido frigore, tum aluminoso balneo. Fieri autem potest,vt & post balneum sudorem' ve,atq; aliam alioqui ob causam laxatæ prius cuti,auræ flatus incidens obstructionem quampiam densationem q; efficiat. Ac deprehenditur quidem iam dictus affectus protinus,vbi se exuerint,ex colore albo,& cutis tum duritie,tum densitate. In ipsa vero exercitatione ex eo,q; ęgre incalescant: quando nec, vt prius,æque sudant, nec bonum colorem in summa cute ostendunt: immo, siquis eos valentiore exercitatione iuncta sudoris quippiam emittere cogat,& minor hic,quã ex consuetudine,& frigidior exit,minus q; halitui similis. Remedium huius affectus calefactio est: quippe ea frigiditati contraria est. Valentiore ergo exercitatione,ac balneo calidiore vtendum. Magis quoq; ad rem pertinebit, si in prima domo pinguiter in oleo volutetur. Esto vero oleum ex eo genere,quod relaxet, cuiusmodi est in Italia Sabinum: quod vtiq; ad eiusmodi affectus etiam est vtilius,si bimum trimum' ve sit. Id nanq; tum tenuius,tum calidius fuerit. Mora vero in frigido solio diuturna ne sit: sed nec aqua ipsa † frigida. Induendi vero vngãtur aliquo,quod mediocriter calfaciat: oleis quidem,ex ijs,quæ in Ægypto habentur,cicino,& raphanino: in reliquo vero orbe,dulci,tenui,ac modice antiquo: vnguentis vero,susino,gleucino,irino,amaracino,& cõmacino. Atq; ex his gleucinum quidem prorsus acopum est,ac relaxans: itaq; etiam ijs,quos vehemens lassitudo infestat, est vtile: paulo hoc calidius,magis q; relaxans susinum est. Irinum vero,& amaracinum,& cõmacinum, etiam susino calefacere potentiora,ijs affectibus,qui proprie frigiditates dicuntur,sunt idonea. Cutis tamen densitati sanandæ etiam anethinum oleum est satis: maxime si ex viridi anetho fiat. Facit autem & ad tales affectus,sicuti etiam ad vehemẽtes lassitudines,& acopum, quod ex abietis semine componitur: id quemadmodum pręparandum sit,post dicetur. Nunc enim vel hæc mihi supra iustũ apposuisse videor: siquidem qui optimo est corporis statu,& liberam delegit vitam,nec in ea quicq; delinquit,& cui peritissimus tuendæ sanitatis artifex pręficitur,in hunc verisimile est morbosos affectus non admodum incidere.

† *Additur ĩ antiquo codice* ἄγνωσιν, *i. admodum.*

* Cõmageno legẽdũ videtur ex alijs Galeni locis.

De exercitatione & victus ratione post Venerem. CAP. 11.

DRedeamus itaq; ad pensum denuo: relictis q; vstione, refrigeratione, cruditate, ventris profluuio, reliquis id genus, (satius enim est in vnum ea volumen conijcere, quod de morbosis symptomatis inscribemus) in pręsenti de ijs, quæ post venerem adhibentur,exercitijs differamus: quippe cum de his parum conueniat,alijs ita exercitandum ab hac putantibus, vt in exercitatione,quæ apotherapia dicitur: alijs vt in præparatoria. Esto vero præparatoria exercitatio inquantitate laborum intra modum,& in qualitate ipsa incitatior ac celerior. Ac, qui apotherapeutica quidem vtendum censent,sicuti in fatigatis,ij,tum vires diminutas, tum corporis siccitatem suspectas habent: quorum vtrunq; & à concubitu, & ab immodica exercitatione pati consueuimus. Qui vero pręparatoriam adhibendam volunt,ij raritatem atq; ad sudores promptitudinem pręcauent, quę apotherapeutica intendi, ediuerso præparatoria emendari putant. Ipse laudatis vtriusq; propterea,q; veritatem ex parte viderũt,sententias eorum in idem conferam. Nam & instaurandas vires esse,& laxitatem cogendam,nec siccitatem adaugendam fatentur vtriq;. Vna discretio desideratur in vtriusq;,veluti & in compositis omnibus affectibus supra à nobis est dictum, & nunc nihilominus dicetur. Cum enim in idem varij affectus coierunt, hi si vnã medendi rationem indicent,vtiq; intendi magis rationem eam conueniet,q; si singuli seorsum consisterent. Sin contrarij sint,is,qui vincit,affectus prius est corrigendus, ita tamen, ne reliquum omnino negligas. Ac,qui vel propter ætatem,vel ẽt alia ratione imbecilles concubuere, in ijs virium infirmitas,

neceſſe eſt, ſuperet. Qui vero firmiores & iuuenes, veluti qui nunc eſt propoſitus, horum habitus E corporis in raritatem magis, quam vires in imbecillitatem, mutatur. Itaq; etiam corriguntur hi nõ per ea, quæ corpus relaxant, qualis eſt exercitatio, quæ apotherapia dicitur, ſed per ea, quæ cogunt ac contrahunt, qualis eſt præparatoria: [a]† proinde q; hac vtendum, & quandoquidẽ ea non ſolum motus tum celeritate tum robore calorem excitat, ſed etiã habitum cogens ac conſtringens. Illud quoq; fatentur gymnaſtę omnes, ipſa profectò experientia edocti, hanc vnam exercitationem mederi raritati poſſe. Itaq; nulla planè ad propoſitum affectum vtilior eſt. Si vero anni tempus non diſſuadeat, nec à frigido balneo abſtinendum eſſe cenſeo. Cibus copia quidem dabitur minor, in qualitate vero humidior, vt tum probe concoquatur, tum ſiccitas, quæ ex venere contracta eſt, corrigatur. Debet vero nec frigido temperamento eſſe, ſed vel medio, vel calidiore. Nam, qm̃ corpus à venere & laxius, & frigidius, & imbecillius, & ſiccius eſt effectum, debent planè, quæ denſent, & calfaciant, & vires reparent, adhiberi, atq; ad hæc ſtudiũ omne impẽdi. [b]† Cęterum, quòd efficere hæc venus poſſit, id docere ad præſentem diſputationem non pertinet: in qua propoſitum eſt, quemadmodum optimum corpus q; commodiſſime poſt veneris vſum exercitetur, oſtendere. Quod ſanè commode fieri nõ potuit, niſi prius pro hypotheſi ſumpto, cuiuſmodi affectus ſit, qui ſuccedere in corpore à venere ſolet. Verum nunc id concedi nobis poſtulamus. In ſequentibus F cum euidenti demonſtratione dicetur, tum quę veneris facultas ſit: tum prorſus vtenda ſit nec ne: tum quæ nam ex ea commoda incommoda q; pro corporum ſtatu, & temporis anni ratione, & loco, & alijs id genus, quę vtiq; determinare præterea oportebit, eueniunt.

A† Hoc in loco tam in græcis q̃ in latinis codicib⁹ deſunt aliquot verba, nẽpe εἰ δὲ δή τι καὶ ὑγρότης τὶς ὀπὶ τοῖς ἀφροδισίοις ἐγγίνεται τοῖς σώμασι, i. ſi vero aliqua ẽt refrigeratio poſt venerem corporibus aduenit, & pp hoc quoq; ꝓparatoria exercitatiõe vtẽdum erit.

B† *Ex ãtiquis ita uertẽdum. Quænam uero ſint uenereorũ uis, docere etc.*

C * τρόπος. *aliter* τύποσ, *i. typus ſeu forma.*

D † Græci alĩ q̃ cod. hñt non ποτῶ, ſed ποτὲ γιγνομένας i. q̃ ob inediam aliquando ſiccitates fiunt.

E † Hic addẽdũ eſt, q̃ ſunt ĩ habitu corpis, & græce legendũ eſt non κατὰ ταύτην, ſed κατὰ τὴν ἕξιν.

F * σκοπὸς.

G † *Clarius ex ãtiquis. Simile qd Quinti circũfertur apophthegma, tum de urinis, nempe eas noſſe ad fullonem pertinere: tum de calido frigido humido & ſicco, balneatorum eſſe noïa. Quæ quidẽ uerba nequaquã ego mihi perſuadere poßũ, nedũ Quintũ, ſed nec ullum Theſſali ſectatorum ꝓtuliſſe.*

H * *laßitudinis affectione.*

De ratione Siccitatis & Humiditatis ſuperfluæ emendandæ. CAP. 12.

POſt venerem ergo ſpecies exercitationis ea eſto, quam prẽparatoriam vocant. Poſt vigilias autem, vel triſtitiam, vel ambas, quæ apotherapia dicitur, exercitatio idonea eſt, ſi tamen cruditas abſit: nam, ſiqua cruditas ſubeſt, omnino exercitandum non eſt. Quòd autem poſt triſtitiam & vigilias iam dicta exercitatio ad rem pertineat, etiam experientia ipſa oſtendit: cum ab alia qualibet non ſolum lædi cernantur, ſed etiam imperantes, ſi forte dolor adhuc angit, parum æquo animo ferre. Idem ratio ipſa confirmat non minus, q̃ experientia. Nam, quoniam à vigilijs & triſtitia magis graciles, magis q; aridi, ac minus dicto audientes planè cernuntur, ſiccius exiſtimandum eſt his redditum eſſe corpus. Eiuſmodi vero affectus partim molli frictione cum multo oleo, partim temperato balneo ſanantur, partim motu, ſed qui & tardus ſit, & citra valentiorem nixum, ac qui ſubinde quietem interponat. Is vero apotherapeutici exercitij [c] mõdus erat. Ad eũdem modum eæ, quæ ab ira vel [d]† potionis penuria ſiccitates fiunt, corrigendę ſunt. Contraria prorſus à iam dictis ratione [e]† humiditates emendare cõueniet, ſiue hæ nimiæ potionis, ſiue alia quauis occaſione, inciderint, quippe [f] ſtudium in his ad ſiccationem dirigitur. Verum ea communis omnium ratio eſt, membratim enim vnicuiq; differentię ſua eſt. Igitur, ſi ex longiore deſidia, & humectantis alimenti immodico intempeſtiuo q; vſu contracta humiditas eſt, longiore correctione eſt opus: ſin ex liberaliore potione, quæ pridie ſit hauſta, citra vllum capitis aut oris ventris affectum conſtiterit, eam vel vnico die perſanes, licet, ſi ſicca frictione largius, & exercitatione veloci, & parciori potione, & ſicciore cibo vtare. Quippe, quæ immodicę ex vini potione humiditates conſiſtunt, ſi ex ea re noxa capiti aut ori ventris communicata eſt, de his agi hoc loco opus nõ eſt: dicetur enim de ipſis, cum de morboſis ſymptomatis tractabitur. Quæ vero humiditas ex diutina admodum deſidia naſcitur, hęc in propoſitum corporis ſtatum omnino non cadat æque, vt nec ea, quæ ex humectantis natura cibi copia gignitur, quales fructuum plurimi ſunt, item q; olerum, quæ vtiq; acria non ſunt: ſi quando tamen acciderint, ſemel & confertim corrigi non poſſunt. Nam, ſi eatenus ſe fatigabit homo, dum habitum abunde ſiccet, in laſſitudinem incidet, ac febricitabit omnino diaria febri: q; ſi vitioſę prẽterea humiditates fuerint, etiam febri, quę in plures extendatur dies. Tempore vero ſanari poſſunt, vt poſt dicemus, vbi vitioſas intemperies vertere in melius docebimus: quippe ſimilis prouidentia acquiſititij affectus eſt, & naturalis intemperamenti: quare nũc de ipſis diſſerere non oportet.

De matutina & Veſpertina Frictione, quæ propoſito iuueni adhibenda eſt. CAP. 13.

RElíquum igitur eſt, vt de matutina veſpertina q; frictione agamus, nõ ad eum tamen modũ, quo Quintum reſpondiſſe dicunt, cum percontanti gymnaſtę, quam vnctio vim haberet, reſpondit, Veſtis ſubmouendæ: ijſdem enim, quibus nũc vſus ſum verbis tum gymnaſten rogaſſe, tum Quintum teſpondiſſe ferunt. [g]† Simile Quinti apophthegma ẽ, & quod de vrinis circũfertˉ, nempe eas noſſe, ad pictorem pertinere. Etiam illud, quod de calido, frigido, humido, & ſicco aiunt, vtiq; balnearum ea eſſe nomina: quæ ipſe ſanè nemini vel Theſſali aſſectatorum impune dicere, nedũ Quinto, permiſerim: quippe ſcurrarum eiuſmodi facetiæ ſunt, haudquaq̃ hominis tam grauem artẽ profitẽtis. Satius igiˉ lit in propoſito iuuene ad hunc modum de matutina frictione diſſerere. Is nanq; aut ex ſomno aliquid, de quo queri poſſit, nõ ſentit: aut [h] laſſitũdine grauatur aliqua: aut alia quapiam affectione offenditur earũ, de quibus paulo ante ſtatim poſt laſſitudinis affectus hactenus diſſerui. Ac, ſi de nulla quidem re cõqueritur, ſuperuacuum eſt eum aut fricare, aut vngere: niſi ſi quando ingenti frigori occurrendum videtur. Tum nanq;, veluti qui frigida ſunt

vſuri

A vsuri,sic eos quoq; frictione præparabimus. Si vero lassitudinis sensus vllus appareat,iam dictum est hominem tum & vngendum esse,& molliter fricandũ. Simili ratione,si siccior iusto sit,vngendus dulci oleo est, nam id sicca corpora humectat: fricandus q; vt omnino parcissime, ita nec duriter,nec molliter est. Quippe succurrere digestioni in corpus oportet, non cutis carnis ve habitũ mutare,neq; etiam quod in his continetur,quicq; educere: quorum mollis vtrunque,dura alterum facit: siquidem hæc cutem densat durat q;: mollis per halitum euocat,ac corpus laxũ molle q; efficit. Verum,cutis densitatẽ corrigere si studes,vtiq; ei, quæ ex duris tum frictione, tum pertrectatione, præterea vehementi exercitatione,& multo puluere orta est,mollis frictio cũ copioso & dulci oleo medetur. Quæ vero contracta ex frigore est,eam primum frictione sicca ac celeri,deinde cum oleo adhibito calfacientes,naturæ suæ restituemus. Laxitatem vero,quæ & frequens balneum,& mollem frictionem,& veneris vsum consecuta est, paucula frictione,primum quidem sicca, deinde cum oleo quopiam eorum,quę adstringant,sanaueris. Humiditatem vero,quæ nimię potioni successit,sicca frictio,& cum linteo administrata,vel cum manica,quam χειρίδα græce vocant, interdum etiam solis manibus,id q; vel citra omne pingue, vel cum eo planè exiguo,corrigit. Sit autem,& quò per halitum euocet,oleum ipsum dulce,omnis q; adstringentis facultatis expers. Atq; B ita quidem se habet matutina frictio. Vespertina vero ijs vtilis est, quos vel lassitudo valida præmit,vel siccitas male habet,vel atrophia macerat: {ita vocant græci cum corpus ex alimento fructum non sentit.} Verum atrophias symptoma nunc præsertim seponatur vnà cum reliquis morbosis symptomatis: quæ post tractabuntur. In proposita vero natura,cum vel valida lassitudo,vel immodica siccitas,corpus afficit,prãdium minus esto: tum ab eo ad cœnam longius interponatur tempus: plurimum quiescat: exiguum ″tñ quippiam inambulet,quò cibus p erectam agitationẽ concussus subsidat: vtilius etiam sit,si & aluum exonerare possit. His etenim probe peractis securus oleo dulci frices: ventrem tñ ŏmnino non continges, cum alioqui periculum sit, ne & cibum deterius concoquat,& succus quispiam ex eo semicrudus in corpus digeratur, & caput turbetur, & stomachus subuertat. Optimum igitur fuerit oino ventrem nõ attingere. Quod si in musculis ei vicinis vel lassitudinis sensus aliquis, vel siccitas appareat maior,vngi debebunt mediocriter, & blande & suspẽsa manu. Ac,si causas quispiam eorũ,quæ diximus, reddi sibi cupit, proximũ librũ legat,in quo de morbosis symptomatis agemus. Nam hũc mihi videor satis hactenus extendisse.

* Græci aliqui codices habent ἐλαίῳ,i.oleo.

A.l. 1. f.3.d.2 c.7..fol.62.a

* *Græci cod.im pressi,& multi ex manuscriptis, habent μὴ πάνυ τι, ut uertit et uetus interpres & Linacer. aliqui uero μὴ πάνυ τι,i. nõ admodum. paulo tamẽ infra et dicit non oino attingendũ esse uentrem.*

GALENI DE SANITATE TVENDA LIBER QVARTVS

ARGVMENTVM LIBRI

Docet,quo pacto Lassitudines persanandæ sint,cum aliunde,quàm ab exercitatione,oriuntur.

Quid differat hæc à superioris libri tractatione. CAP. 1.

D Vod plerique omnes recentium medicorum faciunt, qui dum tempus sophistarum cauillationibus terunt,quod maxime necessarium est,aut leuiter tantũ attingunt,aut prorsus omittunt,id ipse non faciã: sed (quod ab initio instituí) ei quod necessarium duxi,insistens,quę logicam magis speculationem habent,in aliud tẽpus differam. Statim enim de morbosis symptomatis,de quibus hoc libro disserere statui,non leuis quæstio oritur,ea'ne ad valetudinis tuendę artem spectent: an ad eam,quæ medendi rationem prescribit: an harum neutram,sed tertiam quandam,quam non nulli mediam sanitatis & morbi statuũt, neutram q; appellant. Ego haud ignarus, siue quis in sanitatis tuendæ, siue etiam medendi arte,eorum meminerit, fore, vt æque à cauillatoribus sugilletur: illud quoq; intelligens, etiam si quis tertiam tractationem his dicet,de neutris eam affectionibus inscribens, vel magis irrisuros, contumelioso s q; futuros, præterea quæsituros,de † maribus & fœminis in quo'nam opere præcipiam: in hoc volumine de his agere potissimum elegi. Si enim fieri nequit,vt sophistarum nugamenta deuitem, atq; hac ratione minus erunt importuni,vtiq; sic faciens melius consuluisse videbor. Huc accedit,q; ex speculatione ipsa magis intelliget ipsa doctrinæ cõmunio,si quis illa,quæ dicẽtur,attentius leget. Ea hinc ingrediar. Artis,quę valetudinem tuetur,non leuis portio est ea,quæ de exercitatione præcipit: huius rursus nõ exigua pars est,quę lassitudines præcauet. Porrò monstratum in superioribus est similem rationem esse instantis lassitudinis cauendę, & eius,quæ iam occupauit, summouendæ. Ergo non alibi,quemadmodũ hanc futuram vites,alibi quemadmodum iam vrgentem corrigas, tractandum est. Atq; hac quidem de causa in proximo libro, qui totius operis tertius est, de lassitudine,quę exercitationi superuenit, disputatum erat, simul habita mentione de similibus affe-

† Cũ in hoc loco Galenus nõ substãtiue, sed adiectiue,dicat περὶ τῶ ἀῤῥενι κῶν καὶ θηλυκῶν,videtur potius intelligere de morbis aut symptomatis ad mares aut fęminas pertinẽtibus,non de ipsis maribus aut fœminis.

ctibus, quorũ aliqui exercitationes maxime ſequebãtur. Nunc primum quidem de his, prout citra E exercitationem incidunt, agemus: ſecundo loco de illis, quæ ſimilitudinẽ quandam cũ his habent.

De affectu, ſymptomatis, & cauſis Laſſitudinum: ac de eorum differentijs. CAP. 2.

AC, quæ immodicas quidem exercitationes laſſitudo excipit, ſanorum ſymptoma eſt: quæ vero ſine his conſiſtit, morboſum. Itaq; & ab Hippocrate dictum commodiſſime videtur, Laſſitudines ſponte natæ, morbos nunciant. Atq; vlceroſus quidem ſenſus, ſymptoma laſſitudinis eſt. Cauſa vero, vnde ea naſcitur, affectus laſſitudinis eſt. Porrò huius rurſum ipſius cauſa bifariam ſcinditur: aut enim intra ipſum animalis continetur corpus, vocant q; græce προηγουμένην: aut omnino nõ ineſt, vocant q; προκαταρκτικὴν: {nos illam internam, hanc externam nõ incommode vocemus.} Itaq; tria in vniuerſum genera ſunt, de quibus habẽdus ſermo eſt, ipſius laſſitudinis ſymptoma: affectus, vnde hoc oritur: & affectus ipſius cauſa. Cuiuſq; vero horum ſpecies quædam differentes ſunt. Cauſarum (vt modo diximus) externa, & interna. Affectus (vt in p̃cedente libro docuimus) is, qui vlceris, & qui tẽſionis, & qui plegmones, ſenſum inuehit. Symptomatis vero hę ipſę ſcilicet tres differentiæ: aliter tñ, ſi cui placuerit, nominare licet: nõ licet autem, ſi vera ſaltẽ dicere velit, iam dictis plura tum aſtruere, tum facere, neq; ẽt plures, q̃; dictę ſunt, differentias. Quæ igitur vlceris "ſenſum facit laſſitudo (incipiendũ enim ab hac eſt) motis quidẽ grauẽ F A.l.1.f.3. d. c.12.fol.65.d excitat ſenſum, ceu corpus vlceretur, id q; vel circa cutim tantum, vtiq; cũ eſt moderatior: vel circa ſubiectam illi carnem, cum eſt valentior: vel circa vtranq;, cum adhuc eſt atrocior. Atq; hoc quidẽ eſt laſſitudinis ſymptoma: affectio vero, ex qua id naſcitur, acrimonia eſt tenuis & calidi humoris, qui corpus erodit, ſtimulat, ac pungit. Oritur, hæc aliqñ ex immodico motu, vt in proximo libro oſtendimus: aliqñ ex vitioſo ſucco, qui imprudentibus nobis in corpore ſuccreuit. Tales vero laſſitudines, ſpontaneas Hippocrates appellat. Alterum vero laſſitudinis genus (nempe in quo tenſio ſentitur) quoties ſua ſpõte incidit, plethoris ſuperuenit. Quippe tenduntur [a]† ex hac ſolidæ animalis partes, præcipue in quibus ſucci continentur. Tertium laſſitudinis genus, quod phlegmones ſenſum affert, ex ambobus oritur, tum nimia boni ſucci abundantia, tum prædicto vitioſo ſucco. Non enim quæuis mali ſucci ſpecies, ſed tm̃, in qua rodens acrimonia cõtinetur, vlceroſam laſſitudinem creat: ſed nec eiuſmodi quidem ſuccus, dum in venis cum ſanguine miſcetur, latet enim tum eius vis, vtpote transfluentis, & à ſanguinis bonitate ſuperati: verum, cum ab his translatus, in carnibus, & ad cutem ſolus hæret, vlceroſum [b]† ſenſum tũc ingerit. Qui vero ex abũdantia naſci hanc laſſitudinem putant, ſanè falluntur: nam neq; ex ea copia, quam plethoran dicimus, (hęc enim eam, quæ de tenſione quęritur, gignit) neq; ex ea, quæ vires prægrauat. Non enim eroſio, G aut vlceris phantaſia, ſed vel grauitas, & ad motiones ſegnitia, talis ſunt abundantiæ ſymptomata, vtiq; dum ad animales collata vires, eas ſuperans premit: vel pulſus quædam vitia, ſi quando vi talem vrget: de quibus dictum abunde eſt in iſs, quæ de pulſu ſcripſimus: atque vt in libro, quem [c]† de abũdantia ſcripſimus, ẽt notas & naturalium virium, cum premuntur, & reliquarum ambarum, tradidimus. Non eſt igitur abundantia, eius laſſitudinis, quæ vlceris ſenſum prefert, cauſa, immo humorum, qui in cute & carne continentur, acrimonia. Hæc enim, vt quieta ſenſum latet, ſic agitata protinus ſentitur. Motus huic acrimoniæ primus ac plurimus propriis quibuſdam rationibus accedit, quas mox dicemus: Alter ex incidenti, ſcilicet cum nobis partem aliquam, aut etiam totum corpus, mouere volentibus, cum hoc humores, qui in ipſo continentur, ſimul mouemus. Verum hic minimus eſt, & laſſitudinis duntaxat ſenſum infert: vehementior rigorem excitat: {appello nunc rigorem, nec illum vehementis frigoris ſenſum, nec duritiem, ſed inæqualem totius corporis cõcuſſum & turbationem:} medius inter vtrunq;, horrorẽ. Quòd autem nihil obſtet, etiam ſi calida cauſa ſit, quo minus rigorem horrorem q; excitet, in iſs, quæ de ſymptomatum cauſis ſcripſimus, oſtenſum eſt. Nunc ſatis fuerit ſummas tantum eorum, quæ illic prodidimus, ad præſentem diſputationem quaſi [d] baſim ſubijcere. Cũ in ſenſibili corpore ſuccreuit excre H mentum mordax, duplici id ratione ad motum incitatur: Vna, cum à ſenſibili ipſo corpore impellitur, vtpote quod repellendi alieni vim obtinet: Altera, cum vehementiore [e] mõmento agitur: id quod tum ab exercitando cõquirit, [f] tum frictione, tum balneo. Ergo, quæ ſubcalida & putrida excrementa ſunt, vbi vehementius mouentur, non horrorem modo rigorem ve, qualem diximus afferunt, ſed etiam febrẽ accendunt. At, quæ frigida ſunt, & ex partibus tenuibus conſtant, ea horrorem quidem rigorem q; creant, non tamen febrem excitãt. Porrò effatu dignam aliquam copiam vtriſq; accedere oportet, ſi hæc efficere debent. Quę vero aut planè exigua in ſenſibilibus corporibus excrementa mordacia, aut multa illa quidem, ſed tamen non planè adhuc mordacia ſubhæſerunt, hæc vlceroſam laſſitudinem faciunt, de quibus vtique hoc libro nobis eſt agendum: quando, quæ febrem accendunt, ea ad medendi artem ſpectant [g]

Communis ratio omnium Euacuationum, quæ à medico fiunt. CAP. 3.

SAnatio vtriuſq; generis partim cõmunia curationis amborũ [h] cõſilia recipit, partim vtriuſq; propria. Dicetur vero prius, quæ communis ſanatio eſt. Oportet igitur excrementum, ſiue calidum id ſit, ſiue frigidum, ipſum aut expellas, aut certe alteres. Recipit vero non omne excrementum alterationem à natura[i]. Siquidem nec omnis cibus in cuiuſuis animantis ventriculo concoquitur:

A† Al. ἐν τούτοις, i. in his.

B †Al. διάθεσίντε καὶ αἴσθησιν, i. affectũ & ſenſum.

C† περὶ πλήθους, i. de plenitudine.

D* ὑπόθεσιν.

E* κινήσεως.

F† *Interpres addit hæc verba. in antiquo tamen codice græco hæc habẽtur.* κρὰς θυμοῦ, ἢ κὴ τῆς ἐπ τοῦ περιεχοντος θερμασίας, i. *& ab ira, & ab ambientis caliditate.*

G† *Hæc præterea addũtur in veteri exẽplari,* ὀυμὴν ἀλλὰ κὴ ὅσα φρίκην μὲν ἐργάζεται, πυρετὼς δ' οὐκ ἐξάπτει, κὰι ταῦτα τῆς ἐνεσώσης ἐσίπεραγματείας, i. *verumtamen et quæcunq; horrorem quidem faciunt, febrẽ vero non accẽdunt, & hæc præſentis ſunt tractationis.*

*H σκοπὸς.

A concoquitur: sed cognatio quædam ei, quod concoquit, cum eo, quod concoquitur, esse debet. Quod igitur omnino alienum est, nulla fieri ratione potest, vt id naturæ suæ gratiam recipiat, sed educere id, quàm primum est tentandum, æque certe, vt, quæ in ventre corrupta prorsus sunt, ea vel vomitione vel deiectione expelli profectò est optimum. Non tamen perinde promptum est in carne, atq; alijs corporibus, imbibitum vitiosum succum educere, vt qui in ijs, quorum sensibilis capacitas est, continetur. Interdum nec ipsa laborantis natura medicamentum, quod malum succũ mature vacuet, admittit: sicuti interdum & alius quispiam affectus obstat, qui talem educendi rationem respuat. De quibus mox dicam, si prius, quod reliquum erat in superius posita diuisione, adiecero. Quippe communes scopos qui excrementorum vitijs medentur, iam diximus vacuationem alterationem q; esse. Proprios vero vtriusque generis nunc adijciamus. Neque enim vna tantum ratione educendum alterandum' ve est, sed explorata, quæ ei, quod affligit, maxime sit accommodata, ei est insistendum. Ea vero, vt in summa complectar, ratio est, quæ ex contrario opem molitur: priuatim vero, quæ ex cuiusque contrario. Et summæ quidem totius rei hæ sunt, quæ latius tamen nobis nunc explicandæ sunt vnà cum sua cuiusq; euidenti demonstratione, id q; ab vlcero so affectu orsis.

B *De Curatione affectus vlcerosi, ac de dignotione vitiosorum succorum.* CAP. 4.

QVoniam igitur eiusmodi lassitudo vitio acrium excrementorum oritur, ante omnia considerandum est, in solidis ne tantum corporibus, an intra venarum sinus, malus succus contineatur. De ijs vero, quæ intra venas sunt, excrementis nullum planè nec manifestum nec euidens signum habemus præter solam vrinam: conijcere tamen ex his licet. Primum æstimabimus, quo'nam, qui affligitur, vsus sit victu. Secundo, solitus' ne sit malum succum naturæ sponte congerere. Ad hæc, an naturalis aliqua & cõsueta excretio iam desierit. Quarto, an exercitatione, purgatione per vomitum aluum' ve, gestationibus, aut vsu aquarum sponte nascentium, soliti superuacua expellere, id intermiserint. Atque in victu quidem videndum, an cruditas & crebrior & maior, quàm ex consuetudine, præcesserit: an mali succi cibis copiose se impleuerint: an vinũ pro antiquo mustum, pro tenui crassum, an [a] † aqua marina mistum, } biberint: an etiã prorsus à vino se ad aquę potionem trãstulerint: nec semel bis' ve in quolibet horum peccauerint, sed assidue, bono' q; tempore. Secundo (sicuti diximus) estimandum, num homo is, qui male habet, ex eorum numero sit, qui facile malũ succũ congerunt. Deprehendas id percontatus, an scabie, aut lepra, aut viti ligine, aut pruritu crebro sit affectus. Item an erysipelas, aut herpes, aut elephantiasis, aut ophiasis,
C aut alopecia sis, aut pustulæ crebræ, aut [b] vlcera, aut epinyctides, aut deniq; vllum symptoma, quod ex vitioso succo & natum & auctum est, illum male habuerit. Ab his considerandæ diximus, consueta' ne vlla excretio retenta sit per vomitum, vel hæmorrhoidas, vel fistulam aliquam, vel dysenteriam: vel, si mulier est, per menstruum [c] prõfluuium. Deinde num ipse medicamento se purgare semper solitus, id intermiserit. Non nulli enim sunt, qui deiectorijs medicamentis, alij vomitorijs, aut vrinam sudorem' ve cientibus, aut vsu sponte nascentium aquarum, vtiq; quibus aut sulfuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, vere vel autumno quotannis soliti excrementa vacuare, aliqñ id negligunt. Multi (vt dictum est) exercitationum cõsuetudinem dimiserunt. Alij rursus omnis frictionis, aut balnei, aut à vino dulci post balneum vomitionis, morem prætermiserunt. Sanè cõstat non illorum modo nos, qui optimo sunt corporis temperamento, fecisse mentionẽ, sed, quò nihil in mali succi causarum catalogo sit prætermissum, etiam eos, qui vitiosum succum natura prompte congerunt, sermone comprehendisse: de quibus fusius inter vitiosos corporum status proximis voluminibus agemus. Atq; ex his quidem de mali succi quantitate coniecturam facere oportebit, ac remedium ad mensuræ eius quantitatem proportione inuenire, mediocrius, si omnino sit exiguus, & ad cutem tantum collectus: valentius, si multus, & in profundo. Prius vero eius, qui
D exiguus, & iuxta cutem est, curatio dicetur: deinde eius, qui in carne residet: tertio ab his loco, eius, cui totus sanguis impurus excrementosus q; est. Sed, siquis iam institutum mihi ab initio repetẽs, boni succi iuuenem dederit, qui prius salubri omnino victus ratione sit vsus, nunc necessitate quapiam vrgente longi temporis iter confecerit, in quo nec exercitatus, nec lauatus pro consuetudine fuerit, cibis potione q; mali succi vsus sit, tum à prandio, vel cœna, vel etiam toto die vehiculo sit vectus, nec bene plerunq; dormierit: illud tamen addatur, nihil huic in modo assumptorum erratum esse, proinde q; nec in cruditatem vllam incidisse: talis multum mali succi congessisse profecto nequiuerit: itaque etiam nec correctionem prolixam requirit, immo exercitationem tantum, quæ apotherapia dicitur: quam in proximo ante hunc libro docuimus, vbi pariter de accommodata ei rei victus ratione præcepimus: quò minus est hic multis morandum. Tantum eius meminisse conueniet, huc omne consilium dirigere, qui corpora sic affecta curat, vt excrementa, quæ circa cutem sunt, educat propterea, q affectus in hac vna consistit. Itaq; rursus detur eundem iuuenem præter alia, quæ eadem sint, etiã in cruditates sæpe incidisse: detur & vlceris sensum habere, non cute tenus modo, verum etiam altius in corpore sic, vt totum id malis succis refertum suspicere: huic nec" exercitationem, nec vllum omnino motum iniungemus, sed quiescere ac dormire iussum, in abstinentia totum diem exigere cogemus: dein vesperi pinguiter vncto, & temperato

A.l. 1. f. 3. d. 2. c. 14. fol. 66. b

balneo

Vrina omn. maxim. & omnis syntax

† τεθαλασσιωμένου vt & vetus interpres & Linacer verterunt. quanquã cod. quidã habet τεθολωμένου i. turbidum.

B * In Aldino cod. legitur ἢ ἑλκώδης ἐξ ἀνάγκης. manuscriptus autem ἢ ἑλκώδης ἐξάνθησις i. vel vlcerosa efflorescentia.

C * mulicbre.

balneo mediocriter lauato, pro cibo dabimus sorbitionem aliquã boni succi, sed planè q̃ minimã. E nec tñ à vino eum abstinebimus: cõcoquit enim id semicrudos humores, quantum aliud quiduis: tum sudorem vrinam q̃ promouet, ac somnum conciliat. In ijs autẽ, qui ita se habent, id agendum nobis est, vt, quod mali succi iam planè corruptum est, nec concoqui etiã potest, id sudore vrina q̃ expellatur: quod semicoctum adhuc est, concoquatur, atq; vtile reddatur. Id autem optime quiete somno q̃ confiet. Si ergo his peractis malum constiterit, ad consuẽtudinem rursus paulatim reducendus homo est. Sin in posterum ẽt diem duret, de valentiore iam remedio est cogitandum, maxime si per noctem vel lassitudo magis, q̃; ante, vel fastidiũ infestet, vel peruigilet, vel somnos turbatos & imaginationibus inquietos habeat: his enim, si vires nõ dissuadent, duorum alterum, aut sanguis mittendus est, aut purgatio exhibenda, sed discernentibus nobis, vtrum magis expediat, vt mox dicetur. Sin vires imbecilliores dehortantur, sanguis mittẽdus haudquaq; est, sed deiectio mediocris adhibenda. Cuiusmodi autem deiectio mediocris sit, in sequentibus, docebimus, sed si prius, quæ priora sunt, definiuerimus. Nam, virium robore constante si lassitudo adhuc infestat, æstimandum est, cum sanguinis ne copia, an cum crudis ac minime concoctis humoribus, an per se solus consistat vitiosus humor, qui lassitudinem creat. Nam, si cum sanguinis copia, aut vena incidenda, aut aliquid, quod tantundem valet, agendum. Sanè tantundem possunt hæc: Quibus hæ- F morrhoides sunt retentæ, si has aperueris. Si mulieri mẽstrua cõsuetudo cessauit, hanc si prouoces. Si quibus horum nihil est, si malleolos scalpello incidas. Post hæc aluus eo medicamento deijcienda est, quod maxime accomodatum malo succo sit. Quòd si vitiosi tantũ succi, hi q̃ citra sanguinis copiam subsint, purgatio petenda est, quæ infestanti excremento sit accõmoda. Infestat vero alias bilios um, alias † atræ bilis, alias pituitosum, sed quod vel salsum vel acidum sit: atq; horum quodlibet aut crassius, aut sero propius, aut media quapiam consistentia. De quorum discernendorum notis nunc agamus. Si cum pustulis (quæ Græci ἐξανθήματα vocant) lassitudinis affectus cõsistat, ex his facilis inuentu erit excrementi species. Sin absq; his, in boni quidem succi corporibus tum ex ijs, qui præcesserunt, cibis, tum reliquis, quæ ipsis corporibus inciderunt. In ijs vero, qui malos succos natura colligunt, hinc quoq; non nihil capiendum. Sed de eiusmodi temperamentis vberius post agetur: nunc de reliquis agamus, ex quibus licet de mali succi specie coniecturam accipere. Qui in ocio degunt, ij pituitosum aceruare succum solent. Quos multus labor exercet, ij bilios um vel melancholicum: illũ æstate, hunc autumno gignunt. Quin etiam, an diuturni labores fuerint, inspiciendum est. Quanto enim fuerint longiores, tanto sunt ad atram generandam bilem magis procliues. Præterea, qui cum multo sudore obeuntur, ij crassius excrementum faciunt. Qui G sine sudore peraguntur, magis tenue, veluti qui hyeme & frigido aeris statu suscipiuntur. Considerandum ad hæc est non solum de vrinæ multitudine, & {qualitate} sed etiam de sudoris qualitate: hic "nãq; partim acidus, partim salsus est, partim veluti lutum aut virus planè olet: licet autẽ hoc est strigili deprehendere, cum lauantur. Sæpe nanq; amarus planè apparet, qualis vtique morbo regio laborantibus emittitur. Eius vero dignotio etiam citra gustum facilis est ex solo colore. Quippe pallidus pro eiusmodi bilis ratione apparet. Sæpe tñ post validissimos labores, & vehementem æstum planè flauus conspicitur. Aliqñ medius, atq; ex ambobus mistus cernitur, veluti quodammodo ex pallido flauus, ὠχρόξανθον Græce dicũt. Ad eundem modũ & ipse bilis humor se habet: quando hunc quoq; in vomitu deiectione q̃ aut pallidum, aut flauum, aut ex vtroq; compositum licet intueri. Qualiscunq; vero is in corpore habetur, tale necesse est eius appareat serum. Ac sudor quidem, succorum, qui in vniuerso corpore abundant, nota est: vrina, eorum tãtum, qui vasis continentur. Omnino ergo nihil omittendum: sed sudor quoq; ipse, vt modo diximus, inspiciendus. Aliquando vero ipsum, qui afficitur, gustare sudorem suum, quò certius internoscatur, iubemus. Id quod aliquando sua sponte accidere solet, dum ex fronte & eius partibus in os sæpe delabitur. Æstimare præterea vrinæ tum consistentiam, tum colorem oportebit. Sed nec, quæ in H ea pendent, aut sidunt, prætermittere conueniet, sed omnia perpendere. Cuiusmodi.n. sanguis sit, qui in vasis continetur, ea planè ostendunt: qñ, si is bilios us sit, serum quoq; eius bilios um esse necesse est, idq; ꝑ vtriusuis bilis ratiõe. Simili modo pituitosum, si is sit pituitosus. Ergo, vbi crudus planè is est, vtiq; tenuis aquosa q̃ vrina cernitur, nihil, nec quod sidat, nec quod pendeat, in se habens. At, vbi is concoctus est, hæc in vrina apparent, atq; ẽt nubeculæ quædam desuper tenues superstant, veluti quod in summo lacte colligitur, (Græce γραῦς dicitur) & quod in summo refrigerati iusculi concreuit. Quòd si turbida sit, qualis veterinorum visitur, crudis vocatis humoribus refertas venas indicat, non tñ cessare naturam, sed eos valenter concoquere. Si vero celeris separatio crassi à liquido in ea cernitur, sit q̃ quod subsidit, album, leue, & æquale, iam iam superaturam eos omnes naturam indicat. Sin, cum emingitur, pura sit, protinus vero turbetur, iam crudi succi concoctionem aggredi naturam docet. At, si interposito tempore turbetur, non protinus, sed post aggressuram insinuat. Verum omnium † quæ turbant̃} vrinarum generalis nota esto ipsius crassi à liquidiore separatio aut propere aut tarde facta, aut omnino nulla. Ergo, si protinus fiat, & quod subsidit sit album, leue, & æquale, superiorem longe naturam succis, quos concoquit, ostendit. Sin bonum sit, quod subsidit, sed quod post longius interpositum tempus colligatur, etiam naturam

temporis

† Cũ Galenus multis in locis discrimen ponat ĩter atrã bilẽ & melancholicũ humorẽ, huius vero posterioris tñ mẽtionem hic faciat, tñ ĩterpres atram bilẽ, humoris melancholici loco, cõuertit, id qđ in pluribus huius paginę locis illũ feciſſe ẽ adnotandum.

* πικροχόλος.

A. l. 4. f. 111. c. 70. fol. 445. d

* θολερῶν i. turbidarum.

A temporis ſpatio ſuperaturam ſuccos nũciat. Si vero vel omnino nulla ſeparatio, vel id, quod ſubſidit, malum ſit, imbecillitas naturæ ſignificatur, eget q3 ope aliqua ad ſuccos percoquendos. Sicuti vero vrina, ſuccorũ, qui in vaſis ſunt, qualitatem prodit, ita ſudor, alia q3, q̃ per vniuerſum animalis habitum apparent, eos, qui illic ſunt, affectus demonſtrant. Quippe ſuperantibus in eo calidis ſuccis, inſolito caloris ſenſu vrgetur: frigoris vero, cum frigidi dominantur. Iam albiores pituita ſuperante, pallidiores bili abundante cernuntur. Quòd ſi meracior bilis ſit, etiam planè flauiores. Siquidem color à ſuccis prouenit, non ex ſolidis animalis partibus, vtique cum ſe ſucci in altũ non receperunt. Accidit vero id illis propter frigora, rigores, vel animi affectus, veluti timorem, vel ingentem triſtitiam, vel incipientem verecundiam: quorum nullum ſi adſit, nunquã ſe in altum recipient ſucci. Æque nec in cutem violentius irruentes, hanc adurent vnquam, niſi animus aliquo modo affectus ſit, aut æſtu immodico animal extrinſecus obſeſſum. Ergo vehementer commotis, aut iratis, aut in pudore veluti reciprocantibus ſe humoribus inſpicere colorem non oportet. At, ſi nec ambientis violentia calidi frigidi ve, nec vllus animi affectus, cuiuſmodi iam dictus eſt, ſubſit, certiſſima ſucci animalis cognitio ex colore datur. Tanquam igitur corpus, ſicubi albius ſolito eſt effectum, pituitoſum abundare ſuccum indicat: ſicubi pallidius aut flauius, bilioſum: ita, ſi-
B cubi ad rubicundius, quàm pro natura, eſt mutatum, ſanguinis abundantiam ſubeſſe ſignificat: ſi cubi ad nigrius, nigram ſupereſſe bilem oſtendit. Videas præterea ceu plumbi colorem aliqñ nonnullos habere: rurſus aliqñ ceu miſturam eſſe albi, liuidi q3: aliqñ liuorem ſolum ſine albo conſiſtere. Ergo eiuſmodi colores, crudum dominari ſuccum indicant: qui, cum de genere ſit pituitæ, minus tamen humiditatis habet, q̃ ea, quæ publice vocatur pituita: plerunq3 vero huic nec lentor ineſt. Nam, is, ſi adſit, Praxagoras eiuſmodi ſuccum vitreum appellat, egregie quidem frigidum, craſſum tamen eo, quem crudum per eminentiam vocant, certe minus. Generaliter igitur eiuſmodi ſucci omnes albi crudi q3 ſunt, nomenclaturam vero alius aliam ſortitur. Nec attinet ad præſentem diſputationem eos omnes diſtinguere, quippe ad quam illud tantum commune omnium accidens pertinet, quòd hi ſucci percocti à natura non ſunt, ſed crudi adhuc manẽt. Siquidem ſanguis in medio eſt bilioſorum, atque horum, quorum vtiq3 genus vno vocabulo appellare licet vel crudum ſuccum, vel pituitam. Illi nanq3 ex ſanguine fiunt, vbi ſupra iuſtum modum eſt percoctus: hi vero eo nondum perfecto. Sunt autem vtriuſque generis innumeræ particulares differentiæ, cæterum quæ ab iis, qui in talibus ſunt periti, in numeratas ſpecies ſunt iam deſcriptæ: quarum tamen ipſarum adeo hic omnium meminiſſe neceſſe non eſt, vt etiam ſatis ſit eas ad vnum caput redige-
C re, quod tibi veluti ſcopum agendorum proponas. Nam, quoniam alij prius, quàm ad exactũ ſanguinem nutrimẽtum peruenit, veluti ſemicocti ſunt, alij prorſus incocti crudi q3, alij paulo abſunt à ſanguinis forma, rurſus alij ſanguinis faciendi, ſiue (vt ita dicam) ſanguificationis veluti vltima pars, qui vtique exceſſu caloris prouenium, (quorum alij paululum, alij plus, alij plurimum à ſanguine receſſerunt) vbi paululum vel citra ſanguinem reſtitum, vel vltra proceſſum eſt, audacter mittendus ſanguis eſt: vbi plus, conſideratius agendum: vbi plurimum, in his nullus omnino mittendus eſt. Inſpicere vero & quantitatem conueniet, vt, verbi gratia, ſi bonus ſanguis exiguus ſit, reliquus vero ſuccus plurimus: vtiq3 in his abſtinendum à detractione ſanguinis eſt. Sin is quidẽ exiguus, ſanguis vero copioſus, audacter incidenda vena eſt. Dein deijcere (vt dictum eſt) aluum oportet, ratione habita de abundantis ſucci copia pariter & ſpecie. Quòd ſi quis vel propter ætatem vel timiditatem permittere ſe medico ad ſanguinem vllo modo detrahendum nolit, huic deijcienda largius aluus eſt: aut, ſi id quoque ſuſpectum habet, alia ratione educendum ſuperuacuum eſt. Ac in propoſita nobis hactenus natura alias vacuandi rationes inuenire difficile non eſt: in alijs cum diſcretione & diligenti examine diſquiri eas conueniet. Eam diſcretionem poſt trademus, vbi de propoſita boni ſucci natura tractationem abſoluerimus. Pone enim talem homi-
D nem ex mala victus ratione laſſitudine affectum, deinde ex ijs, quas retulimus, notis, in venoſo vaſorum genere apparere ſubeſſe illi copiam ſemicrudorum ſuccorum, in reliquo vero corpore toto multitudinem horum ſanè mordacium, quos laſſitudo ſecuta eſt, auctus præterea illi quodammodo & ſanguis eſto, maxime ergo (vt dictum eſt) detrahere primo de ſanguine oportet, deinde ſuccum illum educere, qui ſuperare videtur: Non ſuſtinente autem homine ſanguinem ſibi detrahi, augere deiectionem: Si vero neutrum admittat, aliam quampiam rationem iniri, qua maxime ſi nõ breui, at longiore tempore priſtinam corporis habitudinem homo recipiat. Quoniam ergo duo prima ſunt, quibus primum intentus ſit, oportet, qui eiuſmodi affectibus medebitur, crudorum ſiue etiam ſemicoctorum, qui ante ſanguinis perfectionem fuerunt, percoctio & acrium ac mordacium, qui ſecundi ſunt, & ſanguine poſteriores, eductio, abſtinere eos conuenit ab omni valido motu: Blande vero vnctos, atq3 oleo perfrictos, perquam ſuaui lauare balneo: inde in ocio abſtinentia q3 habere, atq3 etiam ſomno, ſi fieri poteſt, minime ignorantibus nihil eſſe, quod æque concoquat ea, quæ cõcoqui poſſunt, & malos ſuccos per halitũ digerat, vt ſomnus à balneo. Cum igitur (vt paulo ante diximus) primo die experti, an facile finita laſſitudo ſit, ſimiliter grauatũ hominẽ cernimus, tum mittendus in balneum ſecundo ẽt die eſt, tum in quiete abſtinentia q3 habendus: æque vero, & ſi iterum & tertio {oportere videris, itidem} ieiunum lauabis, quietem ac ſom-

num

somny

num ipſis lauationibus interponens. Cõducit ad ſomnũ non in poſtremis ipſum quoq; balneum: E ſunt enim, qui eo ſunt vſi, oẽs magis ad ſomnũ propenſi, modo maioris momenti nihil obſtiterit. Adeo tibi ſomnus & cauſa & ſignũ percommodũ ſperatæ vtilitatis ſit: velut ediuerſo non poſſe à balneo dormire, nec cauſa nec ſignũ eſt cõmodum. Quippe plerunq; redundantis ſucci indicia ex ſomno vigilijs q; ceperis: frigidi nanq; ſucci marcorem, quod κῶμα græce vocant, et lõgiores ſomnos inducunt: calidi & mordaces, vigilias: &, ſiqñ dormitur, varijs imaginibus inquietos & turbatos ſomnos efficiunt ſic, vt ſtatim excitent. Sicuti aũt in primo die, ita ẽt in ſecundo ſorbitionem & minimã & ſimplicem illis exhibebimus: quippe large ijs apponere, quibus auferri potius aliquid debeat, planè eſt contrariũ: ſicut rurſus oĩno nõ nutrire, & faſtidia ſtomachi (quas græci ἄσσας vocant) creat, & eundẽ lædit, & vires labefactat, & malũ ſuccũ adauget. Ergo exiguũ, his dandum, ac potiſſimũ, ſi fieri poteſt, ptiſſanę cremor ſimpliciter cõditus: ſi minus, farris eodem, quo ptiſſana, modo præparatus, cum paulo aceti adiecto: præſertim ſi cruditatis abundantiã vel in venis, vel in toto corporis habitu ſubeſſe ſuſpicamur. Quippe, ſi nihil prſus aceti ſit alicę admiſtũ, glutinoſior erit, cꝫ vt propoſitis cõducat: itaq; obſtruet magis, cꝫ detergebit, halitus meatus: quod tñ maxime petitur in craſſis ac glutinoſis ſuccis, cuiuſmodi planè oẽs pituitoſi ſunt. Ac boni quidem ſucci far ipſum eſt, & propterea eiuſmodi, qui a† à vitioſo facile ſecuros præſtet. Cæterũ, niſi lentor eius cor F rigatur adiectis aceto & porri modico, non ſolũ obſtruet, ſed ẽt nutriet plenius, cꝫ propoſitis ſit ex vſu. Hac itaq; de cauſa ptiſſanæ cremor in hoc caſu tutior eſt, vt qui tũ modice nutriat, tum nuſquã per anguſtos meatus hæreat, b† ſed & permeet ipſe, & meatus per totũ detergeat, &, quicquid in ſe micoctis crudis ve ſuccis continetur craſſi, id diſſecet ac reſoluat. Horũ ipſorũ gratia & mulſa his idonea eſt, & oxymeli, & apomeli, & piper, & zingiber, poſtremo oĩa quæ citra vitioſi generationem ſucci, humorẽ craſſum diſſecant ſoluunt q;: quorũ materiam latius in ſequentibus proſequemur. Ad inſtitutũ vero nunc ſermonẽ exempli loco poſita ſint, & quæ iã ſunt dicta, & quæ nũc dicenda. Frugũ nanq; maxime apta eſt ptiſſana: Olerũ, ſola lactuca: Piſcium, qui ſaxatiles dicuntur: Panis, qui & c† furno coctus, & fermentatus, & modice purus eſt: Aues mõticolę: Potio oxymeli, mulſa, vinũ tenue, & album, ſemel q; quæ boni ſunt ſucci; eadem q; detergent, nec glutinoſa ſunt, nec craſſum ſuccũ efficiunt, nec valenter nutriunt. Quæ vero vrinã cient, hoc caſu non probo, maxime quæ prævalentia ex his ſunt, & ſanguinem calfaciunt ac liquant: quippe, quod concoquendum probe eſt, huic tanta adhuc vexatio non conuenit. Hæc itaq; oĩa ſecundo die facienda ad hũc modũ ſunt, atq; ẽt tertio, quarto q;. Ad hæc præterea, ſi tum laſſitudinis d ſẽſus leuetur, tũ corpus coloratius appareat, tum ſomni quieti, & vrinæ cõcoctæ ſint, fricare quidem liberalius, exercitare G vero parce hominem audebis. His ita peractis, ſi nullus laſſitudinis ſenſus prętereã ſuperſit, ad conſuetas ſtatim exercitationes hominẽ reduces: ſin quicquam appareat priorũ aut ſymptomatum, aut notarum, rurſus tu quoq; in id intentus, mutare tentabis ea, quæ particulatim nõ recte habent. Si itaq; ſolius laſſitudinis ſenſus recordatio ſupereſt, cæteris notis omnibus bene ſe habentibus, vtiq; apotherapiæ munere laſſitudinẽ ſubmouebis: ſin aũt turbatæ notæ ſunt, & veluti confuſæ; cæterum laſſitudo abeſt, in quiete maiore ſeruare hominem oportebit. Si vero ambo coierunt, eadem ratione hominis curam ages; qua prius vſus in eum ſtatum duxiſti, quo etiam exercitationis aliquid tentare auderes. Atq; ita quidem iam comprehenſo affectui medendum cenſeo.

* ἠρτυμένον i. paratus.

* χόνδρον.

A † ἐπικερασι κὸς in grẽco legendũ eſt, non aũt ἐπικρατητικὸς aut ἐπικερατητικὸς, ẽ aũt ἐπικερασικὸν cõ temperans, aut mordaciũ humorũ acrimoniã retundens.

B † Greci qdã codices addũt ὥσπερ ὁ χόνδρος, i. quẽadmodum alica.

C † κλιβανῖται i. clibano ſeu teſtu coctus qui teſtuaceus dicitur.

D * Al. διάθεσις.

De affectu Vlceroſo, cui coniuncta ſit cruditas primarum venarum, ac Dioſpolitico & medicamento Trium piperum parando. CAP. 5.

AT, ſi in eodem homine reliqua eadem ſint, cæterum in laſſo corpore ſanguis bonus exiguus ſit, crudi humores plurimi, huic nec ſanguis mittendus, nec alui deiectio, aut exercitatio, aut omnino motus, aut balneum adhibendum: quippe inciſa vena bonum ſaguinem emittit: malum, qui in primis maxime venis cirica iecur, et quod meſenterium vocant, colligitur, in totum attrahit corpus. Deiectio vero in talibus tormina & roſiones creat, animi q; deliquia, cum eo, cꝫ nec notatu H quippiam dignum educit: quando crudi omnes ſucci, pigri, atq; ad motum inepti propter craſſitudinem frigiditatem q; ſunt. Quo fit, vt etiam omnes anguſtas vias obſtruant, per quas id, quod medicamentum deiicit, ferri ad aluum debeat: itaq; nec ipſi educantur, & alijs ſint impedimento. Id quod ſanè Hippocrates illo oraculo præcauit, quo breuiſſime præcipit, ‖ Concocta medicamento tentanda eſſe, non cruda. Eadem de cauſa nec exercitare, nec omnino mouere, ſed nec lauare expedit eos, qui in primis venis crudorum copiam habẽt: ſiquidem omnes id genus motus, ſuccos illos in totum corpus agunt. Seruãdi igitur hi ſunt in omni quiete, danda q; ipſis cibus, potio, medicamenta q; ſunt ſingula eius generis, quæ "attenuent, diſſecent, & conficiant ſuccorũ craſſitudinem, id q; citra manifeſtũ calorẽ: nam, qui excalfacti vehementius ſucci ſunt, ij in omnẽ corporis partẽ feruntur. Ergo nutries hos maxime oxymelite, aliqñ etiã ptiſſanæ & mulſæ exiguo quopiã: ſuſtinent enim hi victũ, ſi modo alij vlli, tenuem, ipſa nimirũ crudorum copia, quos paulatim concoquunt, ad corporis alimentũ abutentes. Quoniam aũt præcordia iſtiuſmodi omnibus turgida inflata q; ſunt, ac facile, quicquid aſſumpſerint, in flatum vertitur, non inutile fuerit longi piperis aliquid cum cibo dare: quippe quod flatuoſi ſpiritus craſſitudinem ſoluit: &, quę in præcordijs pigra ceſſant, ad ventrem inferiorem depellit: & cõcoquendis, quæ ſumpſeris, ſubuenit, pro communi

1ª. Apho. 22. Ext. ord. 10. b

* τὸ ὑποχόνδριον.

A. l. 1. f. 3. d. c. 14. fol. 66.

A muni piperum ratione. Quòd ſi huius copia nõ eſt, vtiq; albo vtendum, quippe quod ſupra duo reliqua gña ventriculum roborat. Sin hoc non adeſt, optimũ nigrum petendum eſt: id vero fuerit, quod pondere præcellit. Sanè vtilius ſit & dioſpolitico vocato medicamento vti, cuius compoſitio duplex eſt: Aliàs ex partibus oĩbus, cumino, pipere, ruta, nitro: põt q; ita magis ventrem ſoluere: Aliàs, cum reliquorum pari põdere miſcetur nitri dimidium. Præſtiterit aũt cuminum eſſe, quod vocant æthiopicũ, piper vero vel longũ, vel album. Macerabitur cuminũ in aceto maxime acri: dein cõtinuo id tunditur, aut ẽt prius modice frigitur in vaſe fictili, quod coctum in camino q̃ optime ſit. Quæ.n. exacte penitus q; cocta non ſunt, hæc lutoſa potius, q̃ figulina ſunt, & qualitatum ſuarũ non nihil medicamentis remittunt. Sunto vero & rutæ folia modice ſiccata. Vt.n. ſi pluſculũ ſiccentur, acria amara q; redduntur, & ſupra, q̃ par eſt, calida, ſic, ſi prorſus non ſicces, excrementitiũ quendã humorẽ retinent, non dũ ex toto concoctum, cuius vitio flatum diſcutere minus põt. Quatuor his aliqñ deſpumatum mel additur, aliqñ nihil, ſed ſola ſine melle reponuntur: ac ptiſanæ cremori, & alijs, quibus maxime conuenire videntur, cibis inijciuntur. Sumitur & per ſe medicamentũ hoc & ante & poſt cibũ. Porrò ad eũ vſum optimum eſt, quod mel admiſtũ habet, quod vtiq; curioſe ſit deſpumatũ: id.n. flatũ maxime diſcutit: ſit aũt, oportet, & mel optimũ, ſi modo, qd
B flatum diſcutiat, quod q; maxime diſſecet, futurũ medicamẽtum eſt. Appoſitũ ſanè remedium ſic affectis eſt, & quod ex tribus piperibus cõficitur, (διὰ τριῶν πεπέρεων græci vocãt) vtiq; cũ nõ admodũ medicamentoſum fuerit, ex varijs q; confectũ, ſicuti à pleriſq; medicorũ cõponitur, miſturæ cuiuſdã ritu, quam καρυκείαν vocant, aut apri à mirificis iſtis coquis cõditi: adeo vt nõ minimũ medicis, aut ijs, qui ſũmpſerint, negociũ ſit immiſta illi medicamenta cõcõquere, ami, ſeſeli, libyſticum, & alia id genus: cruda.n. minime q; mutata ab ijs, qui ea ſumpſerint, longo tempore durare in ventriculo intelliguntur. Hæc igitur ſubtrahenda medicamento ſunt: præter q; hæc helenium, & nardi ſpica: ceu vero nõ nulli cõponunt, ẽt caſia. Expedit aũt præparatũ habere ad manum dupliciter, ſicut ipſe ſoleo: Alterũ ſimplex, quod vtiq; ijs dandum eſt, qui minime cõcoxerunt, & qui recens frigus in ventriculo habẽt, & pituitoſum ſuccum: Alterum, quod medicamentoſum magis eſt, quo maxime vtimur in ijs fluxionibus, quæ à capite deſcendunt ad pectus. Verum, hoc quo pacto ſit præparandum, alibi dicetur. Simplex illud, quo ad cruditatis abundãtiam, quæ in primis eſt venis, vtimur, hmõi eſt: Ad cuiuſq; triũ piperum ʒ quinquaginta, abunde adduntur aniſi, et thymi, & zingiberis, ſingulorum ʒ viij: & ſimpliciſſimum quidem hoc eſt. Etiam hoc ipſo magis ſimplex, à quo detractum zingiber eſt. Alterum vero eſt, quod ex ijſdẽ conficitur: verũ ad cuiuſq;
C trium piperum ʒ quinquaginta, reliquorũ cuiuſq; ſedecim drachmarum inijcitur pondus, nempe aniſi, thymi, & zingiberis: quo etiam ad propoſita vtimur commodiſſime. Debet autẽ, ſi haberi poteſt, aniſum Cretenſe eſſe: thymum aut Atticum, aut planè ex ęditis locis, & ſiccis: cuius quicqd lignoſum eſt circũciſo, coma ipſa vnà cũ floribus inijcietur. Eſto vero et piper, quod longũ qui dẽ eſt, integrũ, minime q; foratum: æque vero & zingiber: nam ambo perforari facile ſolẽt. Quin etiam non ſolum nõ perforatum, ſed & verum illud, quod ex barbaris affertur, piper eſto: hîc nanque, quod adulteratur, duplex eſt, alterũ, quod in Alexandria maxime præparatur: alterũ, quod herbæ cuiuſdã germen eſt. Qua vero maxime rõne internoſci, quod adulterinũ eſt, poſſit, ipſe docebo, tantiſper prefatus, nequis aut miretur, aut cauſam requirat, quamobrem vel cõponendi, vel probandi medicamenti, hic tradere rationem ſubijt, qui in medendi libris non temere id facere ſoleam. Siquidem in illis, cũ medicis ipſis duntaxat ago: hic vero etiam cum alijs vniuerſis, quos aliqui cõi nomine φιλιατρῆς i. medicorum ſtudioſos vocant, qui ſcilicet in primis diſciplinis verſantur, quò intelligentiam ſuam exerceant. Porrò his neceſſe non eſt nec in libris de ſimplicibus medicamentis, nec in opere de medicamentorum compoſitione, eſſe exercitatis, multo q; minus explorandi cuiuſq; medicamenti, peritiam habere. His itaq; perſcribi in plenum talia omnia ſatius
D eſt, ſicut paulo ante de longo pipere tradere occepi. Principio enim experiendũ guſtu eſt, diligenter q; æſtimandum, an piperis qualitates ſeruet: poſtea in aquam mittendum, nam, quod factitium eſt, ſi per diem totum in humore maceretur, ilico liquatur, ac ſoluitur. Si ergo tum piperis ei qualitas planè ineſt, nec maceratum reſoluitur, ſit q; (vt dictum eſt) minime foraminibus pertuſum, piper id lõgum idoneũ iudicabis. Nigrum vero nec exile, nec rugoſum, nec craſſi corticis eſto, ſed ex eo, quod ponderoſum vocant, id, quod tum maximum, tum pleniſſimum eſt. Item q; de albo ſimili modo eligatur, quod maximum eſt atq; pleniſſimum. Deinde oĩbus ſimul tuſis, & per tenue cribrũ trãſmiſſis, mel optimum curioſe deſpumatum admiſcetor. Sanè id odorum flauum q; præterea acerrimum dulciſſimum q; fuerit: tum crãſſitudine nec planè craſſa, nec liquida, ſed, quæ, ita continuitatem ſuam tueatur, vt, ſi digitũ in id demiſeris, poſt in ſublime attollas, quod mellis ab eo defluit, longiſſima quaſi linea ſibi continuatum videas. Coquitur hoc recte, aut ſuper carbones, aut ligna omnino arida, quæ etiam ἄκαπνα græci vocant. Hoc igitur medicamentum dare conueniet non ſemel bis ve quotidie, ſed etiam ſæpe: ſiquidem mane, & ante cibum, & poſt: etiam cubitum euntibus recte datur cochlearij pleni menſura, atque huius quidem, vt paruis corporibus parui, & maximis maximi, ita medijs ad portionem. Præterea etiam zingiber, quod ex barbaris affertur, aceto maceratum aſſumere confert. Eſt id virentis herbæ radix, à collectu

ſtatim

*ἀφυσώτατον i. flatũ minime generans. quę vox bis hoc in loco ponitur.

*Al. apparãt.

*Al. pinſere.

*συςάτει i. cõ ſiſtentia.

A.l.1.f.3.d. c.14.fol.66.

ſtatim in acetũ coniecta. Extinguitur.n. eiuſmodi medicamẽtorum calor circa ipſas primas venas, E
nec in totum perfertur corpus, veluti aliorum quorundam, cuiuſmodi id medicamentũ eſt, quod
diacalaminthes, propterea quòd calaminthen recipit, vocant: de quo mox vberius agemus.

De Parando Oxymelite, ac de Apomelite, & Vino, quæ propoſito affectui conducunt. CAP. 6.

IDcirco etiam oxymeli his vtiliſſimum eſt, vt prius diximus. Id ita præparari debebit. Cum
melli optimo ſuper carbones ſpumam abſtuleris, conijcies in ipſum aceti tantum, vnde guſtan
ti nec acidum nimis, nec dulce videbitur: ac denuo ſuper prunas coques, quoad planè vnitæ ambo
rum qualitates ſint, nec appareat guſtanti acetum adhuc crudum: hinc ab igni depones. Cum q3
vti voles, aquam ei miſcebis, ita nimirum temperans, vt vinum. Ergo qui bibet, ſi nec de acore eius
queritur, nec dulcedine, aſſidue eo vtatur: ſin alterutro offenditur, adiecto quod deſideratur, rur-
ſus id coques. Neq3 enim eos probo, qui ſub vna quapiam menſura id conficiunt, qui mihi ſimili-
ter ijs affecti videntur, qui bibentes omnes ſimiliter aquam vino miſcere cenſent, non aduertentes
quibuſdam vtique, qui dilutiori inſueuerunt, caput ſtatim, ſi vel puſillo meracius hauſerint, ten-
tari: quibuſdam, qui meraciore delectantur, ſtomachum, ſi dilutius biberint, ſubuerti. Cum igi-
tur in vino tam familiari potione iſta incidant, multo ſanè magis in oxymelite, vtpote, quàm vi-
num, tum minus familiari, tum magis forti, ipſa ſequi par eſt. Satius ergo ſit ex ſumentis guſtu, F
non noſtro, iudicium de mõdo facere, id eſſe ſumentis naturæ conuenientiſſimum oxymeli ratos,
quod vtiq3 eſt iucundiſſimum, proinde q3 etiam vtile: contra aduerſiſſimum eſſe, quod iniucun-
dum. Ipſam tamen primam ipſorum miſtionem, quò plurimis conueniat, talem eſſe oportet. Vni
aceti parti, mellis, à quo detracta ſpuma ſit, duplũ eſt miſcendum, deinde ambo in leni igni coquẽ-
da, donec eorum qualitates in vnum coierint: ita enim nec acetum amplius crudum apparebit.
Cum aqua vero ſtatim ita facies oxymeli. Melli quadruplum optimæ aquæ miſcebis, dein co-
ques modico igni, quoad ſpumare deſinat. Ac malum quidem mel multam egerit ſpumam, quo
etiam diutius coqui debebit. Optimum vero vt breuiſſimo tempore coquitur, ita minimum ſpu-
mæ euomit, vnde nec pari ei coctione eſt opus: plurimum certe quartam partem eius quod ab ini
tio eſt inditum, amittit: poſt vero dimidio aceti adiecto, rurſus coquendum, donec qualitatũ om-
nino ſit vnitas, nec acetum crudum etiam appareat. Conficitur ſanè oxymeli etiam tribus ſtatim
ab initio miſtis, ad hunc modum. Aceti vni parti additur mellis duplũ, & aquæ quadruplum, atq3
hæc ad tertiam partem coquuntur {vel etiam quartam,} ſpuma interim detracta. Quòd ſi valen-
tius id facere ſtudes, tantundem inijcies aceti, quantum mellis. Apomeli vero optimũ aqua confi-
citur, bibitur q3 tota æſtate refrigerãtis vice. Poteſt vero, cui id libet, & ad quam propoſuimus affe- G
* ὠφελίμως. ctionem, eo cõmode vti, potiſſimum vbi coacuit: id quod ei ſæpe contingit, alias magis, alias mi
nus, vtpote ex aqua confecto non pluuia, ſicut mulſa, ſed qualibet: quanq3 poteſt, qui volet, & ex
pluuia aqua id conficere, ipſe q3, ſi pluuiam aquam probarem, id ſuaderem. Verum nec ipſam pro
bo, & nihilo eſt deterius, ſi aceſcit, potiſſimum ad ea, quæ nunc ſunt propoſita. Quinimmo medio
criter etiam acet, quod ſaltem non omnino incurioſe eſt confectum. Sanè cura conficiendi in eo
eſt, vt nec fauus admodũ ſit vitioſus, coquatur q3 bene in fontana aqua, quæ & pura ſit, & dulcis.
Oportet enim expreſſum à fauis mel eatenus in aqua coquere, quoad nulla inde ſpuma exiſtat.
Ergo tum hac vtendum potione eſt, tum vero è vinis ijs, quæ leuiter aceſcunt. Nutriendum præte-
rea cibis eſt, qui citra calorem extenuent, cuiuſmodi "capparis eſt ex oxymelite, vel aceto & oleo A.l. 1.f. 3.t.
ſumpta ad duos vel tres dies, vt dictum eſt. Quòd ſi crudos iam ſuccos ſatis attenuatos ſperas, vi- c.14.fol.66.
num dabis, quod & ſubſtantia ſit tenue, & colore fuluum, album ve: hoc enim &, ad ſucci bonita-
tem, & concoctionem facit: illud vrinam mouet. Sunt vero in Italia prioris generis Falernum, &
Surrentinum: poſterioris Sabinum, & Albanum, & Adrianum. In Aſia vero prioris generis Leſ-
bium, & Ariuſium: ſecundi Titacazenum, & Arſyinum. Atq3 hæc exempli tantum gratia protu
limus. Sunt autem & alia multa tum in Italia, tum in Aſia, & cæteris nationibus, quæ his ſunt ſimi- H
* σκοπὸς. lia, ex quibus facere delectum conueniet ad eas, quas diximus, nõtas reſpicientem, nempe colo-
rem ac ſubſtantiam, craſſa vero & nigra reijcere, vt quæ tum malum ſuccum gignant, tum tarde
penetrent. Quòd ſi his adhibitis melius habere ſe ſenſerit, etiam lauare tum hominem debebis,
vngere q3, ac molliter fricare. Vt vero primum in vrina ſubſidentia viſuntur (ὑποστάσιν vocant) tũ
frictiones augere, tum ad conſuetas exercitationes paulatim reducere. Hoc tempore vnguentis
ijs quoque vtendum, quæ per halitum euocent, de quibus & ante mentionem feci, & in ſequenti-
bus faciam. Haudquaquam tamen in eiuſmodi affectibus vomitu vtendum ſuaſerim, ſicut non
nullis eſt viſum tum medicis, tum gymnaſtis, falſis (vt opinor) ex ijs, quæ à Philotimo & Praxago
ra de eiuſmodi ſuccorum curatione ſunt ſcripta. Non enim cum laſſitudinum affectus abundant,
ſed cum ſoli infeſtant, vomitus eos expellunt: quippe, cum nullum periculum ſit, ne intro violen-
tius reuellatur aliquid eorum excrementorum, quæ in carne conſtitere: quemadmodum certe eſt,
cum ambo redundant, & in primis venis cruda, & in ſolidis mordacia. Caueri enim in talibus
ſatius eſt vtrunque reuulſum, & foras crudorum, & intro mordacium. Sicuti igitur in ſuperio- A.l. 2.t.1.
ribus cauimus, ne crudi ſucci foras traherentur, ita nè mordaces reuocentur intro, eſt vtiq3 cauen- 5, fol. 96.
dum. Summæ vero eorum, quorum occaſione foras ferantur, hæ ſunt, exercitatio, & frictio, &

balneum,

A balneum,& fomenta calida,& vnctio calfaciens,tum ex animi affectibus iracundia,& vno verbo omnia,quæ ſuccos,qui alte in animantis corpore ſunt merſi, ad motum quoquo verſus iritant. Quorum vero occaſione intrò ferantur,ea ſunt, quæ vtiq; prohibent foras ferri: talia ſunt ex iis, quæ cuti propinquant,& quæ frigida ſunt,& quæ adſtringunt: ad hæc,quæcunq; ſuccos {introrſus} attrahunt, aut aliàs quoquo modo ipſorum intrò motum excitant: quorum ſunt triſtitia,& horror quacunq; de cauſa ortus, quippe cum & ex calida cauſa & frigida tum horrorẽ gigni,tum etiam rigorem,qualem ſupra deſcripſimus,eſt oſtenſum: præterea quæ auditu viſu ve animo aut ſtuporem aut horrorem incutiunt. Hæc itaq; omnia deuitanda tum ſunt,cum idem homo pariter & laſſitudinem ſentit, & venas habet crudis ſuccis refertas. Nam neq;, qui extra ſunt,recte intrò reuocantur: neq; qui intus ſunt,foras: immo qui foris ſunt,leuiter educendi per halitũ ſuntſi: quidem quæ vehementius id faciunt,etiam eorum,quæ intus ſunt,aliquid attrahunt. Qui vero intus ſunt,ij attenuandi coquendi q; ſunt. Quòd ſi vel vomitu eos vel alui deiectione educere violẽtius tentes,vtiq; eorũ,qui foris ſunt,aliquid intrò rapueris. Neq; accuſandus Philotimus eſt, ſi tali vſus expulſione eſt,vbi citra vllum alium affectũ crudorum abundantia in primis venis conſtitit: quin potius nos ipſos aſſuefacere par eſt,vt veterum ſcripta diligentius inſpiciamus. Ergo,quibus intus
B crudi ſucci copia eſt,& foris laſſitudinis ſenſus,iis hyſſopum in mulſo coquens,non ſtatim,nec primo die,ſed in ſequentibus dabis: vomitu vero abſtinebis,veritus (vt diximus) nequid excrementi externi intrò rurſum reuocetur. Praxagoras vero ac Philotimus rationabiliter poſt eiuſmodi mulſum,vomitum probant,propterea quòd crudos citra laſſitudinem ſuccos curant.

De Vlceroſo affectu,cui cruditas in extremo corporis habitu ſit coniuncta: ac de parando medicamento Dialaminthes. CAP. 7.

CÆterum quoniam de his abunde dictum eſt, tempus monet reliquum aggrediamur affectum, † in quo cum vlceroſo ſẽſu etiam crudorum copia in corporis habitum eſt recepta. Accidunt hæc in iis maxime negociorum circunſtantiis,in quibus aut calor,aut immodicus labor, crudos ſuccos à venis in carnem rapit: idque iis,qui nullam ad præſens recentem cruditatem contraxerunt. Quippe hæc ſi adſit,vniuerſum ita corpus crudis ſuccis occupabitur. Cuiuſmodi affectus curatio etiam poſt à nobis dicetur. Verum,quoniam compoſitum omne poſterius ſimplici eſt,præſtat (arbitror) reliquum ſimplicem affectum prius expedire,ac deinde ad compoſitos venire: quanquam ne hunc quidem omnino ſimplicem eſt arbitrandum, ſed vt inter laſſitudines ſua ſponte ortas ſimplicem. Propoſito nanq; nobis affectu,qui laſſitudinem excitat,adijcimus illi reli
C quos: ſed, quia in miſtione aliàs ſimplex vna q; affectio additur, aliàs cõpoſita, ita ſimplicem appellauimus hanc,de qua nunc agimus. Eſto igitur crudi ſucci copia in ſolidis animalis partibus, non in venis: cui accedat vlceroſæ laſſitudinis in his ipſis affectus: quippe talis erat ea hypotheſis, de qua inter initia ſermonis loqui inſtitueramus. Sicuti igitur, in quorum venis, & præcipue in primis,crudorum copia erat,iis eſſe à calidis cauendum cenſuimus,veriti, ne eiuſmodi ſucci in habitum corporis pertraherentur,ita nunc id timere non oportet. Ergo danda his ſunt, quæ vel ad cutim vſq; calorem ſuum tranſmittant: fricandum q; largiter oleo, quod relaxandi vim habet, ac potiſſimum mane,cum ſurgunt à ſomno: nam ea frictio ſimul concoquit crudum ſuccum, ſimul corpoream molem animantis nutrit. Quieſcendum vero poſt hæc diu eſt, ſiquidem probe ſint ceſſura. Sanè multo euidentius efficiant,cuius gratia fiunt,ſi homo exiguum cibũ pridie ſumpſerit: nec aliud à cœna bibat, quàm vinum, quod ſuluum ſit ac tenue. Nec vero ilico exercitandum aſſidue & vehementer eſt,necubi imprudentes crudo adhuc ſucco nutriri corpus cogamus. Vtilius itaque fuerit mane largius fricare, & poſt id diu quieſcere,ac modice inambulare: tum denuo multa vti frictione,& balneo modice calido,præterea alimentis,quæ & boni ſint ſucci, & minime glutinoſa. Eorum materia ſupra iam dicta eſt, vbi ptiſſanam ad talia laudaui,& piſces ſaxati-
D les,& aues monticolas. Apti cibi ſunt & qui attenuant, de quibus ſcripſimus vno libro. Nec eſt q verearis,ne calorem vehementer accendas: quinimmo medicamen, quod diacalaminthen vocant,audacter dabis. Eſt vero compoſitio eius huiuſmodi. Accipe calaminthes, & pulegij, & petroſelini, & ſeſeleos, cuiuſq; [a] † vncias duas: ſeminis apij,cacuminũ thymi,vtriuſq; [b] † vncias quatuor: ad hæc lybiſtici [c] vncias xvj,piperis vero octo & quadagrinta. Ac piper quidem grauis eſto ponderis: quod βαρύσταθμον vocãt. Seſeli vero Maſſilienſe: petroſelinum Macedonicum,huiusq; præcipue Aſtreoticum: calaminthe & pulegium potiſſimum ex Creta, ſin minus,certe ex regionibus editis & ſiccis: ſimili ratione & thymum. Atq; herbarum quidem,quicquid lignoſum durum q; eſt,id abijciendum: accipienda vero ad medicamentum folia,atq; ex his maxime, quæ ſubtiliſſima virentiſſima q; ſunt,atq; in ſummis herbis nata: ad hæc flores,&,quę cum iis ſunt vnà,minutiſſimas tenuiſſimas q; feſtucas. Hæc omnia ſimul tundẽda cribranda q; ſunt tenui cribro: quippe eiuſmodi medicamenta in totum corporis habitum maxime digeruntur: veluti ediuerſo craſſiora in ventre hærent,vt quæ anguſta venarum oſcula ſubire nequeant. Quam obrem etiam me-
A.l. 2.t.1. cap. 5. fol. 96. f dicamentum,quod dioſpoliticon" vocant,cuius in hoc libro antea mentionem feci, craſſius facere ſoleo,quoties deijcere aluum per id ſtudeo. Quidam vero id non intelligens, cum tenuiſſimum minutiſſimum q; inſtar pollinis feciſſet,vt aluo deijciendæ nihil contulit, ſed vrinam planè multam

† Aliq; græci codices habent καθ' ἣν αἷμὲν φλέβες αἷμα χρηστὸν περιέχουσι σύμμετρον τῇ ποσότητι, τὸ δὲ ἐν ὠμῶν πλῆθος i. in quo venæ quidẽ bonum ſanguinẽ continent quantitate qdẽ mediocrẽ, crudorum vero humorũ copia &c.

* διαθέσει.

A † In græcis codicibus variãt notæ ponderũ, aliq; enim habẽt drachmas loco vnciarũ, ſcilicet loco Γσ: & vbi legit Γο β, hñt ιβ, i. nõ duas vncias ſed xij.

B † *Al. drachm. xvi.*

C † *Al. drachmas.*

tam mouit: mecum rem communicauit, mirans ac ſciſcitans euẽtus eius veram cauſam. Ipſe enim E arbitrari ſe aiebat hominis intẽperãtiam, (nam ita appellabat) eius quod inciderat, cauſam eſſe: vt vero propriam cauſam didicit eſſe compoſitionis rationem, poſtmodum aliter compoſuit, me liore ſucceſſu. Ac huius quidem præcepti in omnium medicamentorum compoſitione meminiſſe expedit: propoſitum vero in præſenti medicamentum, omnia prorſus ſubtilia poſtulat, quò facile in omnem corporis partem digerantur ferantur q3. Miſcendum vero his ita præparatis eſt mel optimum curioſe deſpumatum. Porrò vſus eius erit poſt matutinam frictionem, ante q3 exercitationem & balneum. Licet & ſine admiſto melle ſiccum medicamentum reponere, eo q3 ſalis vice ad obſonia præparati vti. Licet & in ptiſſanã veluti acetum inijcere, vel in eiuſmodi aliquid propipere. Non modo autem ſiccum ipſum medicamentum, ſalis ritu in vario eſt vſu, ſed etiam cum melli eſt admiſtum: ſiquidem id quoq3 poteſt cum aliquo cibo miſtum ſumi, ita, vt iucũdum vendi ſit. Poſt cibum tamen nunquam nec hoc medicamentum, nec aliud vllum, quod ad diſtributionem vehementiorem facit, ſumendum eſt: non enim diſtribui tunc, ſed concoqui quæ ſumpta ſunt, eſt vtilius. Melius itaq3 ſit ijs, qui externo aliquo præſidio ad concoctionem egent, hoc tempore exhiberi dia trion pipereon ſimplex: cuius compoſitionem ante expoſui. Quin etiam ipſum piper potioni inſperſum, percommodum eſt ad ea, de quibus agimus: quòd ſiqua fortaſſe maior E neceſſitas inciderit, etiam quod ex ſucco mali cydonij conficitur: cuius omnem compoſitionem vires q3 diligenter in ſequentibus explicabimus. Verum ad ea quæ nunc agimus, omnium quæ mihi cognita ſunt, optimum medicamentum eſt diacalaminthes: nam & craſſa lenta q3 attenuat, & per halitum educit, & vrinas mouet, & mulieribus menſes. Eſt autem vſu quoque iucundiſſimũ, præſertim cum liberalius mel accepit: quo tempore coqui largius poſtulat. Qui vero auerſantur dulcia, & mel fugiunt (nam eiuſmodi quoq3 naturas inuenias) ijs parum in cõpoſitione miſcebis. Sanè melius his quoque fuerit, ſi largius coquatur: nam & minus eſt eo pacto dulce, & minus ſtomachum eorum, qui à melle naturaliter abhorrent, ſubuertit. Atque omnia quidẽ huiuſmodi vel ante noſtram admonitionem ſibi ipſi quis excogitabit, vnum ſcilicet vbiq3 deſtinans, nempe vt, quoad fieri licet, iucundiſſimum fiat medicamentum, ſed tamen virium eius vtilitate ſeruata: non enim hanc, dum dulcedini ſtudetur, ſolui iubeo. Vbi igitur circiter duos vel tres primos dies ita præparatus homo eſt, non incommodum fuerit etiam conſuetis eum exercitationibus admouere, animaduerſis prius tum coloris bonitate, tum alijs notis, quæ in præcedentibus ſunt comprehenſæ. Nam ſi omnia commode ſe habere videntur, plene exercitandus eſt: ſin minus, etiam ante mediocritatem deſiſtet: ac in prius dictis tum victu tum medicamentis eo die habendus: poſtridie rurG ſus exercitationi dandus, ſuper ijſdem tum notis, tum ſcopis, vt cum omnia ex ſententia, commoda q3 appareant, ad eandem victus rationem reuoces, cui ante inſueuit, quàm laſſitudinis ſymptomate vrgeretur.

* ἀκρασίαν eſt in multis codicib. græcis, vt vertit interpres. ἰδιοσυγκρασίαν eſt in vetuſtiſſimo optimo q3 exemplari, & videtur eſſe melior lectio. quid autẽ ſit idioſyncraſia, vide 3 Meth. med. cap. 2. et cap. 7.

De Acopis ex ſemine abietino, & populi floribus: ac de reliquis medicamentis parandis, quæ propoſito affectui conueniunt. CAP. 8.

QVoniam vero & acopo, quod ex abiete fit, vti expedit ijs, qui in carne & tota corporis mole ſuccos congeſſerunt, qui aut concoqui deſiderent, aut per halitum digeri, non ab re fuerit eius quoque compoſitionem apponere. Eſt igitur abietis* pulcherrimum ſemen circa Arcturi emerſum, quo tempore Romæ September menſis eſt, apud nos vero Pergami Hyperbertæus, Athenis Myſteria. Id ſemen conijcere oportet in oleum quolibet anni tempore: nullum enim in ea re diſcrimen eſt. Melius tamen fuerit, ſi id contundas prius, quàm inijcias: quando ita citius oleum ſua qualitate vi q3 inficiet. Erit id ſpatium dierum minimum quadraginta. Nos vero ſæpe & tres, & quatuor, etiam multo plures menſes, macerari permiſimus: † ſic deinde ſemen abiecimus, humidum vero linteo percolauimus. Eſto vero eius generis oleum, cui relaxandi vis inſit: cuiuſmodi in Italia Sabinum eſt. Conijcies autem in quinq3 & viginti heminas eius, ſeminis abietis modium Italicum. Eſto autem & hemina ipſa Italica: quam vtique & libram nominant. Vbi vero maceratum in eo ſemen fuerit, multo planè minus redditur. Ei igitur quod reliquum eſt, idoneus ceræ modus erit, ſi quatuor libras immiſeris, reſinæ vero abietinæ libræ vnius partem tertiã: id æquat drachmas trigintaduas. Inijcies vero & pinẽæ reſinæ tantundem. Quòd ſi harum copia non ſit, earum loco terebinthina vtendum. Coques vero commodius hæc in vaſe duplici, aut certe igni lento, qualis prunarum eſt: quæ tamen nec ipſæ multæ eſſe debent. Medicamen hoc aptiſſimum eſt ad omnem laſſitudinem, ſeu ſponte ortam, ſeu alia quauis ratione contractam. Vtile ſanè medicamentum eſt & quod ex populi floribus fit. Id tale eſt: Ex floribus populi adhuc cõniuentibus modius Italicus in quindecim aut viginti libras Sabini olei immittitur. Si id præſto non eſt, ſimile aliquod præparandum oleum eſt. Dictum vero in præcedentibus eſt ſimile eſſe, quodcunque tenue eſt, nec vllam adſtringendi vim habet. Magis vero ad rem pertinebit, & ſi modice contritum ipſum florem in oleum conijcies. Quòd ſi quotidie medicamentum dimouebis, idque potiſſimum cum Sol feruebit, ac in domo calida repones, celerius ita magis q3 tum qualitas populi tum vis in oleum migrabit. Itaq3 poſt binos ternos ve menſeos potes flore expreſſo atq3 abiecto habere oleum, quod ſine vlla morſione per halitum digerat, id q3 nihilo minus, quàm abietinum.

* ὠραιότατον

† Græci quidã codices à vulgatis hoc in loco plurimũ variãt, habẽt enĩ, χάπειθ' ἕτω λαβόντες, εἶτα τὴν ὑγρότητα τοῦ σπέρματος ἐκθλίψαντες, αὐτὸ μὲν ἀπερρίψαμεν τὸ σπέρμα, i. vbi deinde ſic accepimus, ac poſtea ſeminis humiditatẽ expreſſimus, ipſum q. dẽ ſeminis abiecimus.

Quin etiam

A. li. 1. t. 3. c. 16. fol. 66
A. lib. 4. f. 1. c. 7. fol. 41
A. li. 1. f. 3. c. 12. fol. 6

A Quin etiam cerę & reſinæ tantundem iniicere licet, quantū paulo ante in id, quod ex abiete confici diximus. Si quãdo vero humidũ id, quod expreſſum eſt, craſſius videbitur, ſat fuerit vel quintam partem ceræ adiici, nedum quartam. Ego vero etiam ſextam me addidiſſe ſcio, vbi & oleum craſſum erat effectum, &, qui vſurus erat, liquidiore medicamento delectabatur. Non nulli diu macerari tum flores, tum ſemina non ferentes, partim ea percoquere in oleo coguntſ, partim aquã iniicere: vtiq; qui cautiores ſunt: quò videlicet nec torreantur, quæ ſunt iniecta, nec oleum vſtionem odore referat. Qui vero his magis ſunt curioſi, in duplicibus ij vaſis coquunt: hoc fit, cum in lebete, in quo ſit aqua feruens, inſeritur exiguum vaſculum, in quod fundi oleum debet. Id quod ſanè nos facimus, non tamen ad ſemina flores ue coquendos, (quippe hac coctione minime egemus, propterea quòd ea diu maceramus) ſed tum, cum in conficiendo medicamento ceram & reſinas liquare in lebete paramus. Qui vero celerius ea præparare cogit, hunc neceſſe eſt &, vt prædictum eſt, præcoquere, &, ne torreantur, aquam vinum ue iniicere. Atq; ad ea quidem, de quibus nunc agitur, vtilior aqua eſt: vinum vero ad podagricos affectus, &, vno verbo, articulares.

Porrò ſufficit tantulum aquæ admiſceri, quantum coquendo totum vaneſcet. Is modus erit, ſi quadruplum eius aut quintuplum oleum ſit. Ergo & hæc medicamenta ſuccos, quicunque non
A. li. 1. t. 3. d. 2. c. 16. fol. 66. g B admodum craſſi nec lenti in carne cute que reſident, euaporant: & ad hæc, quod ex "chamęmelo fit, oleum, tum ipſum ſolum, tum vero cera reſina que adiectis. Quorum modus hic quoque ſatis erit idoneus, ſi ceræ pars quarta, reſinæ duodecima ſit immiſta. Sicui vero nullius horum, quæ memorauimus, oleorum copia ſit, huic anethinum præparaſſe eſt facillimum. Poteſt vero & id medicamentum per halitum digerere, ſiue ſolo eo, ſiue cum cera reſina q; vtare. Danda vero opera eſt, vt in vaſe duplici & anethinum coquatur: vtilius que fuerit, ſi anethum viride ſit. Quod vtique, ſi, quo tempore requiris, competet, maturum id eſto. Iam ſampſychinum oleum hyeme, & regione frigida, ac tempeſtate ſimili, idoneum medicamentum eſt. Habeto vero ceram ac reſinam id quoque, ſi præſertim manere id ſuper vncto corpore diutius ſtudes. Simili ratione ros maris herba oleo incoquenda. Quòd ſi nec ea ſit ad manum, betæ albæ radix, & cucurbitæ agreſtis, & althęæ, & vitis albæ efficaciter euaporãt, vbi ſuam ipſæ qualitatem vires que in oleo aliquo ſimilis facultatis dimiſerunt. Quodcunque vero ſic pręparatum oleum eſt, in id ſi vel ceram ſolam, vel cum ea reſinam iniicere voles, non ſolum pulcherrimum, ſed etiam, quod in loco bene hærebit, vnguentum facies. Abunde autem omnino erit, ſi ceræ quartam partem, reſinę duodecimam inieceris. Si vero etiam duas reſinas iniicies, nempe abietinã, ac pineam, quam προπιλίνην græce
C vocant, aut tertiam ſuper has terebinthinam, aut etiam, hæ ſi deſint, liquidam piceam reſinam, ſic quoq; medicamentũ feceris, quod euaporandi vim habet: iam, hæ ſi deſint, aut ea, quæ in fictilibus habetur, rẽſina miſcenda, aut quam φρυκτὴν græci dicunt, id eſt frixam. Nec ignoro tamen has ſupradictis imbecilliores, cęterum non omnino contemnendas.

"σικύα ἀγρία, id eſt cucumeris agreſtis.

*In græcis legitur nõ ῥητίνη, ideſt reſina, ſed πιτυΐνη, ideſt picea.

De Vlceroſo affectu, cui crudorum ſuccorum copia in corpore vniuerſo coniungatur. CAP. 9.

CVm vero reliquus laſſitudinis affectus ſit, in quo ſupra vlceroſum ſenſum copia crudorum in toto corpore congeſta eſt, de hoc quoq; dicendum eſt. Nec eſt inuentu difficile, quemad-
A. lib. 4. f. 1. t. 2. c. 7. fol. 418. c modum emẽdetur, ſi quis ea, quę dicta ſunt, ſequatur. Si enim, vbi in primis "venis crudi ſucci copia eſt, diſſecandum nobis eum eſſe, concoquendum q; diximus, cauentibus ſemper, ne in habitum corporis traducatur: vbi vero in extremis venis & corporis habitu reſedit, & concoquendũ pariter & per halitum reſoluendum: nimirum quibus ambo inciderũt, in iis ambæ rationes ſunt miſcendę: atq; id, ſi quidem pari noxa vrgere videbuntur, equali vtriuſque reſpectu: ſin alterum
A. li. 1. f. 3. d. 2. c. 12. fol. 65. f "prægrauat, vtique totius curationis ſtudio in id propenſo, nec tamen altero, quod minus eſt, neglecto. Miſcebis autem vtriuſq; curationem ad hunc modum. Non enim ab re fuerit exemplo
D aliquid de hoc egiſſe. Suaſimus iis, quibus in primis maxime venis crudi ſucci congeſta copia eſt, ſimplici dia trion pipereon medicamẽto vti. Ergo, ſi non modo in his, ſed etiam in omnibus venis ſit, ſuper q; in ipſa carne, in principio curationis ipſo dia trion pipereon vtendum, ſed cui admiſtum petroſelini tantum ſit, quantum aniſi, & thymi, & zingiberis habebat: poſt primum vero diem, magis q; etiam poſt ſecundum, miſcendum eidem eſt aliquid dia calaminthes: mox vero partes eque miſcendæ: procedente deinde tẽpore, ipſius dia calaminthes plus addendum: ad extremum vero etiam ſolum exhibebitur. Ad eundem modum & in reliqua omni victus ratione, quoties pares affectus ſunt, miſcendæ eorum medendi rationes ſunt, ſed ita tamen, vt inter initia potiores medendi partes iis præſtentur, quę in primis continentur venis: in fine vero iis, quæ in carne: medio inter hęc tẽpore ambę rationes equabiliter miſcebũtur. Hęc igitur dicta à me ſunt, & patere iam arbitror, qua ratione corrigere oportet, quod peccatum in ſuccis eſt, prius, quam hominem morbus occupet. Ex iis enim, quæ in vlceroſo affectu retulimus, cum adiunctus vitioſo ſucco eſt, ratiocinari licet & de alio quouis, cum ſolus conſtiterit.

† *Clarius legitur in antiquis græcis*, κατὰ πάντα τοῦ ζώου τὸν ὄγκον, *i. vniuerſam animalis molem.*

De curatione Affectus, qui tenſionem, & qui inflammationem refert. CAP. 10.

AC de primo quidem laſſitudinũ genere, in quo punctionis quidem ſenſus † omnes animalis partes infeſtat, ac cęteris vitioſi ſucci redundantiis, quę corpori vel ſolę, vel cũ laſſitudine

accedunt, fermè diximus vniuerſa. De ea vero laſſitudine, quæ à nobis tenſionis eſt appellata, de- E
inceps agamus. Atq; "hanc quidem, cum citra exercitationem conſtiterit, abundantiam indicare A.li.1.ſ.3.d.
aliquam, quę ſolidas animalis partes diſtendat, tum aliis quibuſdam probatis viſum eſt medicis, c.16.fol.47.a
tum non in poſtremis Eraſiſtrato. Vbi vero ſanguinis redundantia grauat, dictum (puto) ſupra
eſt optimum eſſe vel venam incidere, vel malleolum ſcarificare. Reſumendus vero idem & nunc
ſermo eſt vel Eraſiſtrati cauſa, q nec in alio quouis, neq; vero in hoc affectu, ſanguinis detractio-
ne eſt vſus. Ac, q in ſaluberrima quidē natura, de qua ſermo habetur, licet alia quoq; ratione eiuſ-
modi redundantiā emittere, dictum ſupra eſt. In vitioſis nanq;, in quibus videlicet vel cerebro,
vel in ſpiritus inſtrumentis, excrementum ſubſtitit, quantum diſcrimen aditur, ſi ſanguinis detra
ctione omiſſa, alia vacuandi ratione vtare, dicetur alicubi in ſequentibus libris, vbi de vitioſis cor-
porum ſtatibus agemus. Sed & dictum iam eſt in libro, quem de ſanguinis miſſione ſcripſimus
contra Eraſiſtratum: quo minus hoc loco longior de his habendus ſermo eſt, ſed ad reliquum &
tertium laſſitudinis genus, cum ſponte oritur, tranſeundum: quod in ſuperioribus, phlegmones
ſimilitudinem repræſentare diximus & propter doloris magnitudinem, & q cum euidenti ca-
lore etiam muſculos in maiorem molem attollat. Hæc laſſitudo ne paucis quidem horis, nedum
duobus tribus'ue diebus, eodem tenore conſiſtit, prout Eraſiſtrato placet, ſed ſtatim febrē accen- F
dit vehemētiſſimam, niſi ſanguinis "detractione malo prius ſit occurſum. Quin etiā calidiſſimus A.ibidem.
eſt in huiuſmodi laſſitudine ſanguis: eius q; plurimum detrahi poſtulant, qui ea premuntur ferè
oēs. Non pauci vero eorum febricitant, etiam ſi ſanguinē detraxeris. Itaq; nec cunctari, nec parū
detrahere cōuenit, ſed & mature educere, &, niſi quid aliud vetat, ad animi defectū vſq;. Optimū
* λειποθυμῆ- vero fuerit bis eodē die, ſi fieri poteſt, detrahere. Ac primū quidē ita mittere expedit, vt ānimi de-
σαι. fectum homo non adeat: ſecundo vero ne defectus quidē ipſe eſt formidādus. Quippe, qui prio
* λειποψυχί- re detractione reſolutus eſt, ſecundam ſuſtinere haud poterit: in hac vero, ſi quid tale homini in
αν. cidit, facile reuocabitur. Qui vero ſic affecti ſanguinem nō miſerint, hi ſi euaſerint, vtiq; fortunæ
beneficio id acceptum ferent: ſed nec euadent, niſi alia quapiam ratione leuentur, aut ſanguinis
è naribus profluuio, aut largo ſudore effuſo. Porrò æſtimare diligenter oportet, qui ſanguinem
ſunt miſſuri, in thoracē ne, dorſo, & lumbis, tenſio pŭlſans q; dolor figatur, an in capite potius &
* Græca lectio collo. His enim affectis humeralem venā diuides, maxime ſi repletum caput & calidum ſentiūt:
hēt νυγματώ illis vero internā: ſi vero omnino æquabiliter laſſitudo corpus occupat, ambarum mediam. Ac,
δης, i. pungēs, ſi ab inciſa quidem vena febrire cœperint, curandi iam methodi opus eſt his proſpicere: ſin autē
non σφυγμα- tum non febricitent, primo die poſt inciſam venam aut ptiſſanæ cremorem, aut ſorbitionem ex G
τώδης. ālica, ſolum dabis. Secundo vero etiam lauare licet cum copioſo oleo: nutrire vero, tametſi laue-
* χόνδρα. ris, planè moderatiſſime debebis, lactucę, "ſi placet, aliquid offerens, vel (ſi ſit) cucurbitæ & ptiſſa A.ibidem.
nę. Eſt & alica nō inutilis, ſiue hanc aceto, vt ptiſſanam, condias, ſiue etiā ſine aceto. Si cucurbitæ
copia non ſit, malua beta q; & lapatho & atriplice eſt vtendū. Quòd ſi carnē quoq; guſtare velit,
ſaxatiles piſces vel oniſcos in albo iure bene elixos dabis. Voco ius album, cū ſine garo, magis q;
etiam ſine ſuperuacua cōditura, cuiuſmodi καρυκᾶναν greci vocant, prę paratur, anetho ſale q; cū
oleo & porri exiguo in aquam coniectis. Vino autem vtiliter etiā ipſo ſecundo die parcet: tertio
vero, ſi quidem aquæ potionem facile toleret, tunc quoq; vino abſtinebit: ſi non ferat, potiſſimū
quidē apomeli dabis, quippe leuiter refrigerat ea quoq; potio, quo vtiq; indigent, quæ phlegmo
nes ſenſum habent, laſſitudines. Hoc ſi nō ſit, album & tenue vinum offeres: † alia q; pro ratione
† καὶ τἄλλα κατὰ λόγον ἀνακομίζειν, exhibebis, quę vt boni ſint ſucci, ita minime calfaciant. Cauēdum vero præter cętera eſt, ne pro-
id eſt aliſque pere & multum, {ſed ſenſim & paulatim,} renutrias. Quippe qui poſt huiuſmodi exinanitionē
pro ratione re ad priſtinam diętam protinus redeunt, iis corporis habitus crudis ſuccis impletur: quos nimirū
ſtaurabis. Vt ante, q; concocti commode in ventriculo venis q; ſunt, corporis moles ad ſe rapit. Et hęc quidem
vertit vetus laſſitudo cōmodiſſime ad hunc modū curatur. Quam aūt ob rem in iis, qui hac premuntur, itera- H
interpres. ri ſanguinis detractionem iubeam, nec hos multū ac ſimul reficere, ſatis profectò fuerit vel Empi
ricorum cauſam reddere: nempe q & magis iuuantur, quibus ſic eſt emiſſus, & bona valetudine
diutius fruuntur, qui, ſicut cōprehenſum eſt, ſunt tractati. Cęterum, & quæ ex natura rei ducitur,
rationem appoſuiſſe nō ſit alienum. Qm igitur in hac, quę veluti phlegmone fatigat, laſſitudine
vis calidi ſanguinis congeſta in corporis mole eſt, venæ autem ſectio ſuccos è valis emittit, vtile
eſt poſt priorem detractionem tantiſper intermittere, dum aliquid eorū, qui in corpore ſunt hu-
mores, remigret ad uenas. Quod tamen, qm committendum non eſt, ut in his maneat, utpote ex
dimidio corruptum, ſed potius plurimum eius expellatur, idcirco detractionem ſanguinis etiam
ſecundo die iteramus: aliqn uero & in tertio, ubi uidelicet & reuellere, & ex aliis in alia trāsferre,
* διορισμῶν, uiſum eſt conducere. Dictum uero de omni eiuſmodi rātione exactius eſt in iis, quæ de ſanguinis
id eſt diſtinctionibus. detractione ſcripſimus: quæ nunc ideo recenſendi locus non eſt, q & ad medendi artem magis
pertinet, & in hoc ipſo fortaſſis opere plenius de ſanguinis miſſione ſumus acturi.

A ſanguinis detractione non eſſe ſtatim nutriendum. CAP. II.

* πληρῶν. RElíquum ergo eſt, vbi docuerimus nō eſſe à ſanguinis miſſione feſtinātèr reficiēndum, hic
librum hunc finiamus. Prę ſumetur aūt & ad huius ſermonis fidē quiddam, quod in opere

de

A de naturalibus potentiis est demonstratum. Ibi enim ostendimus omnibus iis, quæ propria natura reguntur, vim quãdam esse insitam, qua similes, quibus alant, succos possint attrahere. Demonstratum præterea est, vbi proprio & cõmodo nutrimẽto destituuntur, vrgeri vel eius, quod non cõmodum est, aliquid rapere: tale porrò est, quod non dum in ventriculo venis q3 concoctũ
A.ibidem.b est. Ergo necessum est, cũ homo "largius se cibis per hoc tempus impleuerit, eo casu crudi succi plurimum in corpus animalis rapi, id q3 multis de causis, & q9 deterius in ventre venis q3 concoquitur, quod copiosius est: & q9 multum in corporis molem ideo subit, quia multũ supereſt: & q9 citius etiam, q3 par est, propterea q9 vẽter venis, venę reliquis oĩbus animalis partibus, rapi, quod non dum cõfectum est, permittunt. Quod adeo non facerẽt, si id exiguum esset, quod ipsæ haberent: demonstratum est enim partes ipsas ex alimento primum sua portione frui, mox cæteris transmittere. Ergo vltima præcipua q3 noxæ causa est iis, qui sic sunt affecti, q9, quæ in corporea animalis mole habentur, partes, vbi multum semicoctum q3 attraxerunt nutrimentum, non paruam excrementorum vim ex ea re congerunt: cum neq3 perinde, ac si bonum esset, concoquere
B id omne valeãt, neq3 etiam vt cum corpore coalescat & assimiletur, efficere: immo parũ prospere singulas functiones obire post vitiosum multum q3 nutrimentum par est. Similiter enim his eue nire necesse est, vt ventri, cum abundantia male prępărati cibi est refertus. Male prępărata voco, quę elixari torrerí ue debentia iustum in his finem non sunt consecuta. Ergo, siue panis non satis est coctus, siue caro legumen ue intra modum elixum, fieri nequit, vt hæc venter probe concoquat. Eadem vero ratione se habent, & quæ in ventre male sunt confecta, ad secundam cõcoctionem, quę agitur in venis, qua male prępărati cibi ad concoctionem, quę est in ventre. Quin etiã, quę in venis male sunt concocta, sic se habent ad concoctionem, quę agitur in carne, quemadmodum se habebant cibi ad eam, quę est in ventre: &, quę ex hoc subeuntia, ad eam, quę est in venis. Ergo nec venter externa, quę sumpsit, exacte concoquit, nec venę hęc, quę à ventre excipiũt: sed nec carnes, quę ex venis, vbi probe ante non sunt confecta. Atque interim excrementi copiam in corpore prouenire est necesse. Ac rem quidem omnẽ, vt breuissime licuit, iam diximus. Quòd si quis dictorum cuiusq3 certam ex demonstratione scientiam cepisse velit, is librũ de naturalibus
C virtutibus legat: in quo primum illud liquido demonstratum est, ventrem sua ipsius causa nutrimentum suscipere, vt eo tum fruatur, tum, quod sibi defit, suppleat, eo q3 amplecti id vndiq3, ac retinere totum, quoad se satiauerit. Secundo illud, eundem, vbi ali prętera non desiderat, imam sui partem (πυλωρὸν gręci vocant, id est portam) recludere: ac, quod ciborum superfuit, exprimere, pessum q3 ceu alienum onus trudere. Deinde, q9 in ipso transitu per intestina, ac potissimũ tenuia uenę, quę huc pertinent, alimentum ad se rapiunt, quod ex mora, quam in uentre habuit, & alteratum, & animali magis idoneum, est effectũ: mox in ipsis uenis quoq3 ab alia in aliã traditur ad eundem modũ, quo ex uentre in uenas: hinc uero iam planè confectũ in singulas pertrahitur animalis partes: ubi tertiam concoctionẽ nactum, ipsi alendo corpori assimilat. Hęc si quis ex eo libro colligat, nihil est, q9 causam amplius requirat, cur multi habitu corporis exinanito, nisi sensim renutriantur, plurimũ excrementorũ in toto eo congerant, atq3 ex his non leuiter ægrotent.

* *siue ὁμοίων legas, vt impressi habent, siue ὀικείων, id est familiares, ut manuscripti, utraq3 lectio bona.*

* *ανέρχεται. aliqui tamẽ codices habent ἀνέλκεται, i. attrahitur.*

GALENI DE SANITATE TVENDA
LIBER QVINTVS
ARGVMENTVM LIBRI

Omnem Senum victus rationem absoluit: ac communia Præcepta docet, quibus affectus morbosi omnes emendantur, & intemperies corriguntur.

D

Medicorum Negligentiam tum in aliis instituendis, tum in se ipsis regendis, huius operis prolixitatis causam fuisse. CAP. 1.

QVintum de sanitate tuenda librum ingrediens, si qui forte erunt, qui prolixitate operis nostri grauabuntur, hos primũ solari volo. Non enim nostra id culpa euenit, sed ,ppositę rei natura. Si enim fieri potest, ut, qui breuibus longam contemplationẽ absoluit, nihil necessarium omittat, fateor errorẽ meũ, ceu nulla necessitate ambages secutus sim. Sin clarius simul breuius q3 dísseri de iisdem non potest, nemo nos merito accuset, sed ipsos potius, qui eorũ, quę necessaria sunt, non pauca prętereunt. Est uero illud simul ex maxime necessariis, simul ueluti elementũ totius artis, quæ valetudinẽ tuetur, q9 numerosę hominum sunt naturę, prout in confesso est omnibus tum medicis, tum gymnastis. Quorum tñ plurimi ita de ualetudine tuenda scribunt, quasi de uno homine agant, id q3 ne uno quidem ostenso, quem prius iuuerint: quanq̃ non unum, sed multos, quos morbis prius assiduis implicatos ipsi postea multis annis in sanitate sua opera seruassent, indicasse, ac sic ad scribendum

acceſſiſſe par erat. At nos ipſis rerum effectis id oſtendimus: & iis*, qui prius aſſiduis premebantur morbis, inde adeo, ꝙ ſanitatis præceptis paruiſſent, in omni integritate ſeruatis, ſic demum de ipſis ſcribere ſumus aggreſſi. Quippe alios exercitari in totum vetuimus, iſtis videlicet exercendi corporis cauſa ſuſceptis, ac ſolis vitæ actionibus contentos eſſe ſuaſimus. Aliis de multitudine exercitationum demere aliquid iuſſimus, vt totum ad minimum contraheretur: aliis qualitatem tantum, aut ordinem, aut tempus: aliis vniuerſam earū mutare ſpeciem iniunximus. Æque vero de balneis præcipientes, vtique quòd aut omnino his ſuperſedendum eſſet, aut ſæpius, quàm ante, vtēdum, aut rarius, aut ante cibum tantū, aut etiam poſt cibum, aut calidioribus, quàm ante, aut magis tepidis, aut frigidioribus, prorſus omnis morbi expertes multis annis reddidimus. At nihil horum facere licuiſſet, ſi neque naturales corporum differentias compertas habuiſſem, neq; debitam, cuique ſalubrem victus rationē. Non nulli vero ex iis, qui de ſanitate tuenda literis produnt, aut etiam ſine ſcriptis de ea præcipiunt, ne ſeipſos quidem defendere à morbis perpetuo potuerunt. Itaq; cum à cauillantibus, tum alia quædā, tum vero verſus ille obiicitur, ἄλλων ἰατρός, αὐτὸς ἕλκεσι βρύων, (id eſt, Aliis medens, at ipſe vlceribus ſcatens) alij id negociis imputāt, alij ob intemperantiam ſe ægrotare fatentur: ſed horum magis improba me iudice defenſio eſt, quàm ipſum, quod obiicitur, crimen. Qui vero iis, quæ in vita incidunt, cauſam tribuunt, ſi quidē diaria febri laborant, ex æſtu, frigoribus, laſſitudine, aliiſ́que id genus occaſionibus, hos vindicare à culpa decet: ſin alia qualibet, minime. Quippe nec ipſi omnino ſine febri exegimus, immo ex laſſitudine nō nunquam febricitauimus, nullum aliàs morbum multis iam annis experti. Quin etiā percuſſus certis corporis partibus, vnde alij phlegmonis bubonibuſ́que cōtractis febricitarunt, ipſe nunquam phlegmonen buboneḿue ſenſi, nec febri laborauī, non aliunde certe, quàm ex ſeruandæ ſanitatis arte tanta commoda conſecutus: cum alioquī nec ſalubrem corporis ſtatum ab ortu ipſo ſim nactus, nec vitam planè liberam ſortitus, ſed in qua tum artis officiis ſeruierim: tum amicis, cognatis, & ciuibus, in pluribus inſeruierim: tum plurimam noctium partem, non nunquam ægrotantium ipſorum cauſa, ſemper autem dulcedinis ſtudiorum gratia peruigilauerim: nec tamen vllo ſenſi me eorum, qui è corpore originem ducunt, morbo tentatum multis iam annis, excepta (vt dixi) diaria quādoq; febri: quæ tamen & rariſſime, nec niſi ex laſſitudine incidit: quamuis in puerili ætate, atque etiam tum in ephebia, tum adoleſcentia, morbis nec paucis, neq; his leuibus premerer. Sed poſt octauum & vigeſimum annum, cum perſuaſiſſem mihi eſſe conſeruandæ ſanitatis rationem quandam, præceptis eius per totam deinceps vitam parui ita, vt nec minimo morbo poſt laborarim, niſi forte (quæ tamen rarius incidit) diaria febri: cum alioquī liceat hanc quoque in totum effugere, ſi quis liberam vitam ſit nactus, veluti in ſuperioribus iam oſtendi: fieť que, ſi quis animum aduertat, etiam clarius in iis, quæ mox dicam. Illud enim affirmare auſim, ne bubone quidem laboraturos eos, qui præparati ad ſanitatē ad vnguem ſint, ſi modo eorum corpus ab vtroque excrementorum genere vacet, & eo, quod in quantitate cōſiſtit, & eo, quod in qualitate. Atque ad eos quidem, qui nunc ſanitatis tuendæ præcepta dicto ſcriptóue profitentur, vel hæc ſatis arbitror. Prioribus vero, quoś que nec ſeipſos extra morbum perpetuò, nec eos, qui ipſis paruiſſent, ſeruaſſe aut aliorū relatu audiuimus, aut ipſos in ſcriptis ſuis tale quippiam iactare auſos, ne contradicendum quidem cenſeo. Mirandum certe potius arbitror, ſi quis eorum vniuerſam ſanitatis tuendæ artem vno libro complecti eſt pollicitus, præſertim non (ſicut Hippocrates) in primis & ſummis capitibus methodum indicans, ſed ſicut nos † omnia rationibus firmans. Ac prolixitatis quidem ſermonum noſtrorum cauſa iam dicta eſt. Quiſquis autē honeſti probíque ſtudioſus eſt, ac pro iis, quæ optima ſunt, diligens, hunc decet non tam artis huius longitudine grauari, quàm magnitudinem eorum, quæ promittit, ſuſpicere. Nam quî, quæſo, non magna illa mirandáque artis opera ſunt, ſicui nō ab ipſo ortu imbecillum corpus fuit, hunc & ad plurimam perduxiſſe ſenectutem, & ſenſibus illeſis, ab omni prorſus morbo dolore q; alienum atque integrum perpetuo ſeruaſſe? Ego vero etiam non nullos, quibus ſalubre admodum firmuḿque natura corpus erat, vidiſſe mihi videor permultis morbis afflictos, ac poſtremo immedicabilibus malis in ſenectute ſaltem oppreſſos: quos tamen fas erat, quod ex naturali habitu fuit, tum ſenſibus omnibus illæſos, tum reliquis corporis partibus ſanos ad vltimam vſq; duraſſe ſenectutem. Quónam igitur pacto turpe non ſit, qui optima natura ſit præditus, hunc ob podagram ab aliis geſtari, aut calculo iam cruciatum, & colo, & vlcere in veſica ex cibis mali ſucci contracto, doloribus contabeſcere? Quomodo rurſus non turpe ſit propter † articularem morbum ſuis ipſius manibus vti non valentē, alienis egere, quibus ori cibos admoueat? † cuí que ſedes infirma eſt, eo qui in deiectionibus {ſubminiſtret}. Satius enim ſit, ſicui vllum omnino pectus eſt, ſexcenties malle mori, quàm tali vita viuere. Quòd ſi quis tam impudens ſimul delicatus q; eſt, vt turpitudinem ſuam negligat, at dolores, quos noctes dieśque ex vitiis ſuis ſuſtinet, non aliter, q; qui à carnificibus torquentur, certe contemnendi non ſunt: tametſi certe hæc omnia vel intemperantiæ, vel ignorantiæ, vel vtríque imputent, oportet. Verum intemperantiæ corrigendæ hic locus non eſt. Ignorationi eorum, quæ agēda ſunt, hoc opere (vt ſpero) medebimur, ſcilicet pro quauis corporum natura, propria ſanitatis tuendæ ratione appoſita.

† ἐξεργαζόμενος πᾶν ἀκριβῶς

* νοσάδες, i. morboſum.

† Interpres omiſit vocem θαυμαστὴν, q̄ hic ſignificat deteſtādum.

† & eo qui ſedē abſtergat ĩ deiectionibus.

A. lib. 4. f. c. 1. fol. 5

Summa

A *Summa earum rerum, quæ ad optimi corporis Lapſus cognoſcendos & emendandos faciunt.* CAP. 2.

INitium vero mihi ab optima natura iuſtum erat, ad cuius curationem omne conſiliū dirigīt, non eò, vt corrigaī, ſed vt in ſtatu ſuo ſerueī. Id quod ipſi hactenus fecimus, qui de ea hucuſq3 per ſingulas ętates præter inclinantē (παρακμαστικὴν græci vocant) egimus: cuius extrema pars ſenium propriè dicitur, ipſum quoque in ſuas partes diductum, vt poſt dicemus, vbi ea pars artis tradetur, quæ de ſenibus curandis agit, γηροκομικὴν græci vocant. Verum nunc ſaltem præcipuis eorum, quę dicta ſunt, repetitis ad vitioſas corporū naturas trāſibimus, ac, quemadmodū cuiuſq3 earum ſeruari valetudo poſſit, trademus. Ergo optimum corpus ſcopos habet ad ſui cuſtodiam in qualitate, quantitate, & facultate: In exercitationibus, quę moderatę mediocres q3 ſunt, quæ q3 ſingulis corporis partibus ęquabiliter ſint adhibitę, id q3 oī vitato exceſſu: aut ſicubi in quoquam dictorū ſit erratum, errore correcto. In edendorū uero bibendorum q3 natura, ſimiliter in qualitate, quātitate, & facultate, hic quoq3 ſcopus eſto ipſa mediocritas, ut nec plura nec pauciora capiat, q̄ꝫ quæ, ubi cōcocta diſtributa q3 in corpus ſint, idem bene nutriant: ac, ſi opus ſit creſcentibus adhuc, mediocre quippiam adiicere, nihil relinquant, quod uel ſuperuacuum ſit, uel deficiens. Ad
B eundem modum in ſomno, uigiliis, balneis, animi actionibus, & aliis id genus, mediū omnis exceſſus ſeruari debebi: quòd ſi in aliquo ſit erratum, corrigendus error eſt. Porrò omnis corrigendi erroris communis eſto ſcopus, cōtrarij exceſſus uſurpatio ita, ut, ſi pluſculum pridie fatigatum corpus eſt, demas aliquid de exercitationū modo: ſin minus iuſto ſe exercitauit, ut exercitį modum augeas. Eodem pacto, ſi cōcitatiore motu eſt uſum, ut hunc modice remittas: ſin remiſſiore, ut intendas. Simili modo, ſi robuſtior motus præceſſit, ut pro hoc mitiorem iniungas: pro leuiore contra, qui valentior ſit, & pro languido uehementē, & pro uehementi contrarium: & uno uerbo, ut omnē exceſſum contrario exceſſu corrigens, in ſanitate hominē cuſtodias. Vt autē corrigendo non erres, primū corporis affectus ad unguem ſcire oportet, deinde omniū eorum, quæ priore die facta uideris, meminiſſe. Nam affectus quidem, quod delictum ſit docebunt: recordatio eorū, quę pridię ſunt acta, quantū tibi à conſuetis recedendum ſit, inſinuat. Atq3 in affectibus quidem eiuſmodi exceſſus uideas, q̄ aut gracilius aut obeſius, aut durius aut mollius, aut ſiccius aut humidius, aut rarius aut denſius corpus, q̄ꝫ ante, apparet, cum eo etiam, q̄ nec naturalem coloris gratiam ad unguem ſeruat. Memoria uero factorum, & quod peccatum eſt, oſtendet, &, prout corrigetur, ex præſentium collatione docebit. Nam, ſi gracilius redditum corpus ſit, æſtimare
A. lib. 4. f. 7. t. 4. c. 1. fol. 518. e. f. C oportebit, atq3 ad memoriam reuocare, plusne, q̄ꝫ par erat, exercitando fatigatus homo ſit, aut cōcitatiore motu uſus, aut fricando lauando ue modū exceſſerit. Ab his mox conſiderare, nimia ne cogitatione ſit uſus, aut nimium uigilauerit, aut per aluum longe plura iuſto deiecerit. Expendi etiam debebit, num domus, in qua uerſatus ſit, calidior fuerit, aut parcius comederit uel biberit, aut ueneri liberius indulſerit. Sin obeſius uiſum corpus ſit, num frictio mollior, aut exercitiū parcius, aut tardius, aut ſomnus longior, aut uenter adſtrictus, aut ciborum copia optime concoctorum, præceſſerit. Si uero durius, quàm ante, corpus apparet, primū frictionum meminiſſe oportet, mox exercitationum, an hæ robuſtæ, & cum concertatore duro denſante que, præierint: ad hæc, an in puluere, eo que duro ac frigido, & an citra apotherapiam: Dein balnei, an uidelicet hoc planè frigidum fuerit, an nimium calens: Præterea domus, in qua dormiens uigilans ue uerſatus eſt, num frigida: Item q3 ciborū ſiccitatis, & potionis, penuriæ. Sin mollius, quàm prius, poſtridie corpus uideatur, primum quidem frictionum meminiſſe conueniet, an molles, & cū pinguitudine, & balneis leniter tepidis, ſint adhibitę. Ab his reuocari ad memoriam debebit, an exercitationes tardæ & exiguæ, cum concertatore immodice molli, præceſſerint: Dein an potio uberior fuerit: Mox an cibos plures, aut natura humidiores acceperit: Poſtremo an multum dormie
D rit. Proximus molli corporis affectui eſt humidus, hoc differēs, q̄ mollis ipſorum corporum propria qualitas eſt, humidus, qui in eo cōtinentur, humorum. Diſcernuntur hi tactu. Nam humidus affectus cum madore cutis eſt, mollis ſine hoc: quanq̄ eſt profectò & molle corpus humidū ſuis ipſius partibus. Cęterum pro doctrinæ claritate hoc molle uocetur, alterum humidum. Ac ſiccus quidem immodice corporis affectus habitum ſtatim durū reddit: non tñ cum mollitie neceſſario coniunctus eſt humidus affectus: poteſt nanque durata caro eſſe, & tñ mador ſudor ue è corpore emitti. Atque in humecto quidem corporis habitu, uel ex intempeſtiuo ueneris uſu, uel alia quapiam ex cauſa, de uiriū imbecillitate ſuſpicio eſt, uel corporis raritate ex immodice molli frictione, uel nimio balnei uſu, uel aere domus, ubi uerſatus eſt, q̄ꝫ par erat, calidiore. Habenda pręterea eſt & de potione conſideratio, an ea uberior fuerit: Et de ſomno, an is maior, q̄ꝫ pro natura ratione: Et de aere ambiente, num ſe non ſenſim, ſed ſimul totum in humidum calidum q̄ꝫ mutauit: Et de cibis pari modo. In teneritudine uero ſiue mollitudine (utroque enim modo conſuetudo appellat) cum utique ſine humiditate fuerit, concoctum probe nutrimētum eſſe, & corpus nutritum, ſed exercitatum diminutius eſſe, putandum eſt. Contra in duritie, aut duriter perfrictū eſſe, aut nimium exercitatum, id q3 cum duro concertatore, & in puluere iudicandum. Siccitas uero habitus penuriam potionis cibi ue, aut uigilias, aut uitæ ſolicitudinem, aut multam frictio-

nem, aut exercitationem immodicam indicat. Hęc itaq; conſiderans corrigere errorem quotidie E poteris prius,q̃ inauctus error curatu difficilior euadat. Semper autem memineris exceſſum omnem contrario exceſſu eſſe emẽdandum: quippe omnium, quæ præter naturam incidunt, omne huc conſilium curationis dirigitur. Quare, ſi huic præcepto etiam corporum, quibus præficeris, dignoſcendorum peritiam adieceris, & ſingulorum remediorum facultates adiunxeris, vniuerſæ iam artis, quæ corpori hominis tuendo dicata eſt, peritus fueris: cuius ope non ſanis modo ſuam valetudinem tueberis, ſed etiam iis, qui ægrotant, priſtinum ſtatum reſtitues.

De ratione Fricandi & exercendi Senes, tum qui ualidas & firmas partes, tum qui imbecilliores ſunt nacti. CAP. 3.

† κακῶς κεῖσθαι.

† εἰς τὴν παρὰ φύσιν διάθεσιν, id eſt in affectũ præter naturam.

ATque optimum quidem corpus cuiuſmodi ſit, dictum iam eſt. Quod ab huius perfectione defecit, ſcire licet tribus id de cauſis defeciſſe, aut q̃ ſtatim "in vtero † vitioſo ſtatu fuit: aut quod qualibet de cauſa † in non naturalem affectum poſt conceſſit: aut ætatis ratione. Omnia vero corrigenda per contrarium exceſſum ſunt. Senium enim, vt de hoc primum agam, frigidum ſiccum´que eſt, veluti in libro de temperamentis eſt oſtenſum. Corrigitur id per ea, quæ calfaciũt & humectant. Talia ſunt balneum dulcis & calidæ aquæ, & vini potio, præterea ex cibis quicũq; humectare & calfacere natura poſſunt. De exercitatione vero, frictione, & omni motu (ab his F enim cœpiſſe eſt ſatius: nam recte illud dictum arbitror, ‖Labor cibum præcedat) hæc ſcire licet, poetam ex parte verum dixiſſe,

A.li.1.f.3.d.c.17.fol.173

6. Epi. com. 4 t. 31. 3ª. 187.c

Vt lauit, ſumpſit´que cibum, det membra ſopori,
Nanque hæc iuſta ſeni. »

Ibidem. t. 15. 183.e

non tamen in hoc totum eſſe poſitum. Poſtulat enim ſenum non ſecus quàm iuuenum corpus dimoueri, cum inſitus alioqui calor extingui in his periclitetur. ‖Nam corporum, quæ in florente ætate ſunt, non deſunt, quæ quietem poſtulant, de quibus Hippocrates prodidit: Senum vero nemo quietem ex toto poſtulat, ſed nec exercitium vehemens. Ceu enim ventulo quodam excitari accendi´que calor eorum deſiderat: vehementiore autem motu deiicitur. Ac magnę quidem flammæ, eius, quod ita accendat, minime egent, cum ſatis ipſæ ſibi & ad tutelam ſint, & vt materiæ dominentur. Ergo nec à ſomno mane fricari deſiderant omnes, †qui ęgrotant, ſicuti ſenes: cum eiuſmodi frictionis, quæ cum pinguitudine adhibetur, duplex ſcopus ſit: nempe vt vel laſſitudinis affectum ſanet prius, quàm inauctus, febrem accendat, vel imbecillam diſtributionis vim excitet. Nam multos, quorum corpori longo tempore nihil ex alimento acceſſit, (ἀτροφοῦντας græci vocant) eiuſmodi frictione adhibita facile paucis diebus carne impleuimus. Verum, quod aliis ex affectu certo in tempore incidit, id ſenibus adeſt perpetuo, quippe quorum omne corpus frigidum eſt, nec potens alimentum ad ſe trahere, atque id probe conficere, ex eo q̃; nutriri. Sed frictio, cum & vitale robur excitet, & modice calfaciat, efficit, vt & diſtributio nutrimenti ſit facilior, & nutritio promptior. Hac victus ratione & iuuenes nõ pauci, qui ex eo, quòd alimentum his diſtributum in corpus non eſt, emaciati ſunt, carnis incrementum receperunt: & ſenes planè omnes fructum non paruum ſenſerunt. Atque hęc quidem "vna ſenibus veluti exercitatio ſit mane adminiſtrata, nempe fricatio cum oleo: poſt hanc inambulatio geſtatio´que, quæ tamen ſint intra laſſitudinem, & ex ſenis viribus coniectatę: quarum cauſa de cibis potione´que non pauca prius diximus: nunc de exercitationibus quoque exempli cauſa quædam ponemus, de quibus hæc in ſuperioribus didicimus: Quòd acuta exercitatio (ſic enim vocant, cuius celeres motus ſunt) corpus tenuat, contraria craſſum reddit, multa corpus ſiccat, mediocris obeſum præſtat. Dictum eſt & de cæteris omnibus exercitationum atque etiam frictionum differentiis. Verum exercitationis formæ, quæ ſenibus vtiles ălienę´ue ſint, tum ex corporis totius affectu, & conſuetudine, tum vitiis ipſis quæ infeſtant, intelligentur. Ex totius corporis affectu, ad hunc modum. Nam optimi ſtatus corpus, de quo hactenus ſermonem fecimus, ſicut in iuuentute ad H vehemẽtiſſimos quoſque labores idoneum maxime eſt, ita in ſenecta ſe habet ad omnes mediocres. Quod vero aut craſſis cruribus eſt, aut lato pectore, aut cruribus vltra, quàm par eſt, gracilibus, aut quod exiguo eſt thorace, aut admodum anguſto, aut valgum eſt varum´ue, aut alio quouis pacto à mediocritate recedẽs, id ad pleraſq; exercitationum ineptum eſt. Quippe vitioſę figurę thorax in iis, quæ per vocem adminiſtrantur, offenditur. Crura vero per inambulationem læduntur. Ad eundem modum de manibus, collo, humero, lumbis, coxis, & tota ſpina, mihi dictũ intellige. Quicquid enim ex his parũ rite ab initio conditum eſt, id ſanè exercitando imbecillum potius, q̃ firmum redditur: niſi ſi cui moderatos motus, imbecillis membris modicas exercitationes nominare placet: verum ita de nomine magis, q̃ de re, lis fuerit. Senibus vero, quę pręcipua ad ſanitatem exercitia ſunt, hęc per valentiores corporis partes ſunt obeunda, quippe cum quibus reliquę ſimul mouentur exercentur q̃. Quin etiam conſuetudo maximam vendicat partem ad exercitationis ſpeciem delegendam. Nam, quæ conſueta ſunt, vt minime laſſantia, quos exercent, etiam delectant: ſicuti ediuerſo, quæ inſueta ſunt, tum diſplicent, tum vero laſſant. Porrò quibus operibus arte opus eſt, ea ne attingere quidem ſenes debẽbunt: non tibia, non tuba ſonare, non cithara: non magis, quàm, quæ in paleſtra geruntur, qui luctæ ſunt ignari. Senes igi-

A.ibidẽ.c.6.

* βλαβεραί, i. noxiæ.

* poterunt

tur

A tur omnes consuetis laboribus sunt exercendi, sed tamen vehementia eorum remissa. Tertium, quò dirigit, qui exercitationis formam præscribit, ab affectione sumitur, omnis quidē ætatis commune, non tamen parem vbiq; vim obtinens, cum nec parem vbique noxam neglectum inferat. Quos "enim ex leui causa vertigines, (σκοτώματα græci vocāt) comitiales morbi, grauis ophthalmia, vel aurium dolores male habent, iis inclinato capite dorsoue, aut humi volutatis exercitari nō expedit, immo tum ambulatione sæpe, tum cursu mediocri, tum gestatione in vehiculis, citra fatigationem vti. Simili modo, nec quibus tonsillæ, quas παρίσθμια græci vocant, aut vitia, quas antiades appellant, aut anginæ facile incidunt. Nec quibus prompte in columnellam, gingiuas, dentes, deniq; partem aliquam ex iis, quæ circa collum aut totum caput habentur, fluxiones procumbunt. Quippe non nulli dimidio capite infestantur, græci ἡμίκρανα vocāt. Aliis tendones, quos græci τένοντας vocant, ex leui qualibet causa dolent. Quorum nemo exercitationem sustinet, quæ caput impleat, sed sunt his omnibus, quæ per crura geruntur, vtilia: sicut ediuerso, qui imbecillis sunt cruribus, his superioribus partibus exercitari est satius, chironomiis, acrochiriſmis, disci iactu, alterum vsu: præterea his omnibus, quæ in palæstra humi exercent. At, quorum mediæ crurum brachiorum q; partes opportunæ offensionibus sunt, iis quoduis exercitationum genus idoneum fuerit, modo ne reliquarum considerationum vlla prohibeat. Quæ tamen circa thoracem partes sunt, magis inferiorum exercitatione iuuantur: quæ circa vesicam & renes, superiorum: lienis, ventriculus, iecur, intestina, & colon, sicuti in medio superiorum inferiorum´que sunt, ita se ad exercitationes habent. Frictiones "tamen partibus infirmis, quo tempore laborant, admouere non conuenit: vbi sanę sunt, conuenit vel magis, quàm aliis, & potissimum siccas: quas & per linteum, & solis manibus liberaliter adhiberi expedit. Quin etiam, qui certa periodo redeunt quibusdam partibus dolores, hi ne fiant, non parua ex eiusmodi frictione cautio est, si medio tempore, præcipue q; si duas vel tres horas ante accessionem adhibita sit: firmantur enim eæ partes, & consuetas fluxiones minus admittunt. Atque hęc quidem nō senum modo, sed & qui aliam quamlibet ætatem agunt, omnia sunt communia. Non exercitari vero imbecillis partibus, solis senibus suadeo: ex cęteris, quanto quisque remotior à senio fuerit, tanto illi magis exercitanda pars infirma est. Quod vtique, & quo clariora, quæ dicimus, sint, exemplo prosequi non grauabor. Finge corpus aliquod ex iis, quæ adhuc augescunt, gracilibus esse cruribus, huic picari crura conducet, & modice fricari, & cursu vti potius, quàm alia quauis exercitatione: porrò præfici ei quempiam oportet, qui mŏdum in motu præscribat, quò neque intra, q; expedit, exercitetur, neq; adeo vltra, vt lassitudinem sentiat. Id, tametsi non in exercitationibus modo, verumetiam in aliis omnibus difficile intellectu sit, nos certe facile esse ostendimus in iis saltem, quæ ad salubrem victus rationem pertinent. Neque enim in his præceps occasio est, sicuti in morbis: immo, vbi à tutissima in singulis mensura inceperis, & simul, quod ex ea secutum est, æstimaueris, licet, vel addas aliquid quotidie, vel detrahas, ac, quod omissum est, corrigas: veluti statim de iis, quibus gracilia sunt crura. Ipse nanque, cum aliquando traditum mihi tredecim annorum puerum, toto augmenti tempore ad ea, quæ prædixi, præcepta curassem, reddidi iuuenem concinnum, legitimi´que modi. Nam primo die illitum prius † bis deinceps, vt soleo, pice, iussi currere, nec celeriter, nec multum. Secundo die frictione, quæ in qualitate quidem esset duræ mollis q; media, in quantitate vero exigua, atque hac cum pinguitudine adhibita præmollitum iussi paulo plus currere, quàm prius, non tamen celerius. Ab ipso vero cursu ea, quæ apotherapię debetur, frictione sum vsus. Iussi vero quotidie ambulare, sed inter initia modice, post vero modum augere. Æstimabam quoque in cruribus tum alia, tum præcipue venas, num amplius increuissent, quàm pro crurum bene alendorum ratione. Quippe id graue est, & quod tempore tum fluxiones humorum adsciscit, tum valgos facit, haudquaquam bonum habitum crurum}: Ergo non huic modo notæ te esse attentum conuenit, sed & illud obseruare, num calidiora iusto reddita crura sint: num lassitudinis quippiam sentiant. Nam, si nihil horum apparuerit, augeri tum ambulationis modum, tum cursus oportebit, atq; etiam alternis diebus picari. Sin aliquid eorū cernitur, tum & crura non pro consuetudine deorsum ac prona, sed contrario situ, id est sursum habita in lecto collocare conueniet, & copiam omnium, quæ dixi, minuere, minus in ambulare, minus currere iubere, frictione inferne sursum vti. Hæc faciens, vbi naturalem planè habitū crura receperunt, rursus ad eum, quem cœpisti, remediorum vsum redibis, aut exiguis eorum incrementis vsus, aut etiam eundem perpetuo modum seruans: adhibebis & quas rotundas frictiones vocant) hæ mediæ sunt durarum ac mollium) aliàs à superioribus, aliàs ab inferioribus partibus incipiens. Aliquādo vero & puluere prius insperſis cruribus oleum infundes, mox fricabis. Esto vero puluis, qui appellatur pinguis. Sanè ita appellant, in quo nec asperum quippiam nec acre subest: quippe extenuat potius, quàm carnem auget, quisquis aut pumicosam asperitatem, aut nitrosam salsam´ue acrimoniam in se habet. Sicui vero crassiora quidem crura sunt, brachia vero cubiti´que gracilia, huic omnia quæ per manus fiunt, exercitia sunt petenda: fugienda vero, quæ cruribus obeuntur: frictiones tamē & picationes simili modo fiant, alia q;, quę de exercitiis crurū iam diximus. Neq; enim parua in ipsis differentia est, aliis omnino ad motum inualidis, etiamsi

A.li.1.f.3.d.2.c.2.fol.60.f

A.li.1.f.3.d.c.17.fol.

A.li.1.f.3.d.3.c.5.fol.67.g

A.ibidē.c.6.g

† *In ueteribus codicibus legitur* δὶς ἐφεξῆς *ut interpres uertit: sed in impressis* δι᾽ ἐφεξῆς *ut sic postea uertatur. Nā primo die illū pice inunxi: deinde, ut solitus eram, curari etiam iussi.*

ſeptuageſimum ętatis annum non dum attigerint: aliis multo his robuſtioribus, qui etiam ſupra F octogeſimum ſunt nati. Ergo, qui imbecilliores ſunt, hos geſtatione potius, cꝫ inambulatione, di mouebis: validiores vtroq; genere exercitabis: ages q; ad ſecundam frictionem vtroſque, non tamen ſimiliter, ſed ſemper imbecilliorem citius. Nam id quoq; ex maxime cōmunibus prędceptis eſto, Vbi imbecillę vires ſunt, crebra exigua q; frictione vtendum: vbi validæ, rara multa que.

De Cibandis ſenibus: ac de ratione victus, qua Antiochus medicus, & Thelephus grammaticus, qui longiſsime vixerunt, vtebantur. CAP. 4.

SEd hęc atq; alia vt dixiſſe quidem eſt facillimum, ita prędeſſe ſenis ſanitati tuendę, ſanè eſt diffi cillimum ęque, vt eorū, qui ex morbo conualeſcunt. Porrò hanc artis partem appellant iunio res medici grędce Analepticen, quaſi refectricem dicas: illam, quę ſenum ſanitati proſpicit, Gero comicen. Videntur q; hi ambo affectus non eſſe exacta planè ſanitas, ſed vel morbi & ſanitatis af fectus quidam medij: vel omnino eius ſanitatis non eſſe quę firma conſtans q; ſit, quam καθ' ἕξιν appellant, ſed eius potius, quę fallax incerta q; ſit, quam iſti κατὰ σχέσιν nominānt. Ergo, ſiue mor bum, ſiue morboſum quendam affectū, ſiue mediū quiddam ſanitatis morbi q;, ſiue κατα σχέσιν ſanitatem, ſenium appelles, huiuſmodi quęſtionibus, cum his nos leuiſſimi homines petunt, pro nihilo habitis, ſcire licet ſenilis corporis ſtatum, qm̄ ex leui momento in morbum decidit, ſimili F ratione iis, qui ex morbo conualeſcunt, in victu eſſe curandum. Quare dictu quidē facile eſt, ſeni expedire mane oleo vngi, ac fricari: cęterum apte hæc opere peregiſſe omnino difficillimum eſt. Nam durior paulo frictio laſſitudinem affert: prędmollis vero ineſficax eſt: ſicut etiā, quę exigua omnino eſt: at multa magis per halitum digerit, cꝫ ad nutritionem conducit. Iam locus ipſe, vbi corpus ſenis nudatur, ſi frigidior eſt, non ſolum nihil affert commodi, ſed etiam denſat & refrige rat. Sin iuſto calidior eſt, hyeme quidem, vbi rarius corpus effecit, frigori obnoxium reddidit: æſtate vero & per halitum exhaurit, & vires deiicit. Qui enim καθ' ἕξιν ſani ſunt, iis ne vehemēs quidem cauſa corpus alterat: ſeni vero vel minima cauſa maximæ mutationis occaſio eſt. Simi-

* ποσότητος, i. quantitate.

liter igitur ſe habet in cibi tum qualitate, tum mōdo, quippe in quibus ſenes, ſi breue quippiam tranſgreſſi limites ſint, non leuiter lædunturcum iuuenes vel ex maximis erroribus minimum noxę ſentiant. Ergo tutius eſt imbecillo ſeni exiguum dare ter die, ſicut Antiochus medicus ſo litus eſt ſe cibare, iam quidem annos natus plus q̄ octogínta, ac quotidie ad forum progrediēs in eum locum, vbi concilium ciuium conuenerat, interim etiam longa via ad ęgros inuiſendos per gens. Cętcrum domo in forum quaſi trium ſtadiorum ſpatium pedibus confecit. Quo etiam mo do infirmos, ſi quos propè habebat, inuiſit. Longius vero ſi quò erat eundum, partim geſtatus G in ſella, partim vehiculo, vehebatur. Erat autem ei domi domuncula quędam, quæ hyeme cale bat camino: ęſtate citra ignem bene attemperatum aerem habebat. In hac mane omnino fricaba tur tam ęſtate, cꝫ hyeme, vtiq; deiecta prius aluo. In foro autem loco aliquo circiter horam diei ter tiam, vel ad ſummum quartam, ſumpſit panem cum attico melle plerūq; cocto, rarius crudo. Po-

* Al. ſeptimā

ſtea, partim cum aliis commentans, partim ipſe ſolus aliquid legens, ad ſextā vſq; horam perſe uerabat. Ab hac tum in publico balneo fricabatur: tum vero exercitabatur, aptis ſcilicet ſeni exer citationibus: de quarum forma paulo poſt agemus. Mox lotus prandebat mediocriter, primum

† πελάγιοι.

iis ſumptis, quę aluum deiiciunt: poſt hęc maxime piſcibus, vel quos ſaxatiles vocant, vel † qui in alto mari degunt. Rurſus in cœna à piſcium eſu abſtinuit, ſed boni ſucci aliquid, ac quod non faci

* χόνδρον.

le putreſceret, ſumpſit: vtiq; aut far cum mulſo, aut auem ex iure ſimplici. Atq; hac quidē victus ratione Antiochus in ſenio vſus, ſenſibus illęſis, membris q; omnibus integris, ad extremū durā uit. Telephus autem grammaticus prouectiore, quàm Antiochus, ætate fuit, vt qui centum ferè annos vixerit. Is vero hyeme bis menſe lauabatur, æſtate quater, mediis harum temporibus ter. Quibus vero diebus nō lauabatur, iis circa tertiam horam vnctus eſt cum exigua frictione: mox mel optimum crudum ālicę in aqua coctę permiſtum eſitabat, eo q; ſolo contentus pro ientaculo H fuit. Prandebat ſeptima hora, aut paulo citius, primum oleribus ſumptis, deinde piſcibus guſtatis,

* κεκραμένω

aut auibus: veſpere autem tantum panem ex vino miſtō edebat.

De Vinorum natura, ac qualia ſenibus accommoda ſint. CAP. 5.

SAnè vinum, ſicuti pueris eſt alieniſſimum, ita ſenibus eſt aptiſſimum. Eſto autē id ex iis, quæ calidioris naturę ſunt, qualia ſunt in Grędcia quidē Ariuſium, & Lesbium, & quod Myſium vocant, non ex ea Myſia, quæ ad Iſtrum eſt, ſed ex ea, quæ Helleſpontia dicitur, quæ nimirum in noſtra eſt Aſia, Pergamo vicina: ex Italicis vero Falernum, & Surrentinum. Proxima his ſunt in Italia quidem Tiburtinum, & Signinum, ambo vetera, quando nouella nec deductionem nutri menti in corpus adiuuant, nec vrinas promouent, ſed diu in ventre fluctuantia permanent. Se cundo ab his loco ſunt Adrianum, & Sabinum, & Albanū, & Gābrianum, & Triphylinū: prę terea omnia Amínęa, quę in Italia naſcūtur, & circa Neapolin, & in Thuſcia. Cętcrū Myſiū Sur rentino ſimiles vires habet: Falerno vero, quòd è Tmolitis eſt optimum. At Sabino & Adriano Titacazenū & Ariuſium ſunt ſimilia. Ergo de his modice antiquatis bibēdum ſenibus eſt, vtiq; quibus valentius caput nō eſt: quibus autem eſt, iis & Falernum, & Surrentinum, & Ariuſium, & Lesbium, & Myſium, & Tmolites idonea ſunt. Ergo in omni regione ad prædicta exempla

* Gabianū potius videt legēdū à Gabiis oppido Latinorū, vel à Gabinis populis Italiæ.

* Al. Arſyinū

A. l. 1. f. 3. d. 3. c. 3. fol. 67. f

deligere

A delígere ſibi quiſq; idoneum poterit, huc vídelícet omni conſilío vini pro ſenibus delígendi díre
cto, vt in ſubſtantia ſit tenuiſſimum, colore, quod Hippocrates ‖ κιρρὸν, i. fuluum, appellare ſolet: de Victus ra. in
poterat autem & ξανθὸν, id eſt flauũ, id appellare. Cõmodum vero vinum eſt, & quod ὠχρὸν grę morb. acu. cõ.
ce, id eſt pallídum, dícitur, vtiq; quod medío colore eſt ínter flauum & album. Quippe, ſí flauum 3.t.7.7ª.126.h
albo míſcere líbeat, quod ex ambobus conſit, pallídum euadet. Et ſam aquæ admíſtum flauum,
eíuſmodi colorem reddit: verum pro maíore mínoreue aquæ modo alías pallídum, alías veluti
quod græce ὠχρόλευκον, id eſt ex pallído albícans, vel quod ὠχρόξανθον, id eſt ex pallído flauum,
apparet. Calidiſſimum ergo ex ſam dictís, ſi colorẽ ſpectes, flauum eſt: mínime vero calídum, al-
bum: quæ medía ínter hæc ſunt, prout alterutrí magís accedunt, íta vím eíus exhíbent. Vnum
ígitur illud maxímum ſenibus commodum ex víno accedít, quod omnía eorum mẽbra calfacít:
alterum, quòd per vrínas ſerum ſanguínis expurgat. Itaque etíam optímum íd ſenibus eſt, quod A * παχεῖς, i.
hęc maxíme pręſtat: porrò íd eſt, quod ſubſtantía quídem tenue eſt, (quíppe vrínas mouet) colo craſſę.
re autem flauum: proprius enim ís eſt præcalídorum vínorum color. Itaq;, etíam quę valde ab íni
tío alba ſunt, ſi ínueterauerínt, flauítiem quandam contrahunt: vnde prímum pallídula, mox ve- B * Al. Mar
ro planè pallída fíunt. Quòd ſi longíſſimo tempore ſeruentur, ſum.
C* Al. Aegæ
ſiẽ. ĩ 12 meth.
cap. 4 legitur
Aegeate, &
alibi.
B vt omníno flaua fíant, quæ alba vína ſunt, fíerí certe nequit. Quæ vero ex pallídis aut flauís vínis
ſubſtãtię[a] píngũis ſunt, hęc & ſanguínem augent, & corpus nutríunt: quo fít, vt ea vtília ſenibus
ínterdum ſínt, vtíque quo tempore nec ſeroſam humiditatem in venis habent, & alí líberalíus de
ſíderant. Plurímum tamen, quí hac ſunt ætate, íjs vínis índigent, quæ vrínas cient, propterea, q
aquoſum excrementum in ípſis abundat. Quę vero díu in ventre morantur, eorum ſanè nullum
aptum ſení eſt. Eíus generís ſunt & Amínæũ à Bíthynia, & ex Italícis[b] Mũrſum, & Sígnínum,
& Tíburtínũ, quoad vídelícet ſunt nouella. Verum hęc omnía alba ſunt, nígra vero relíqua: quo
rum craſſa, quæ quídem adſtríngunt, ea longo tempore in ventre manent, & fluctuationes in eo
excitãt, veluti, quod in Cílícía naſcíť, Sybates, & quod in Aſía natum[c] Ægaúſien vocant, & Per-
perínium. Quę vero cítra adſtrictionem nígra craſſa q; ſunt, quod genus ſunt Scíbellites & The-
rę̃um, ea mínus in ventre morantur, vrínas tamen nec ípſa mouent, ſed deorſum properant. Itaq;
etíam ante cíbum ílla ſumunt. Cæterum ea ſenibus vtília non ſunt, nec cum præbíbunť, nec mul
to magís alío quouís tempore ſumpta, veluti nec alíud quícquam, quod craſſum efficiat ſuccum:
quíppe obſtruuntur his ıecur, líenis, & renes. Vnde, fit vt ſenum, quí his líberalíus vtuntur, alíj
aqua íntercute, alíj calculo laborent. Sí quis ergo ſenum dulcí vino vtí à balneo velít, vbí mane
C comederít, ſícutí Antíochum ſolere díxímus, huíc optímum Fauſtíanum Falernum fuerít: aut, ſí
eíus copía non eſt, ſímile alíquod. Porrò ſímílía fuerint, quę dulcía ſímul & pallída ſunt: proxíma
hís ſunt Therenum, & Cyrienum. Non vetem etíam nec íjs vínis, quæ melle condíantur, ſenes
vtí, maxíme quíbus ſuſpícío eſt calculí ín renibus gignendí, aut podagræ alícuíus, artícularís ue
morbí ímpetus futurí. Porrò vínum huíuſcemodí compoſítioní aptíſſímum fuerít Sabínum, aut
ſímile alíquod. Conijcítur autem in íd petroſelínum. Atq; íd ſolum artícularíbus ſatísfacíat: íjs ve
ro, quí calculo laborãt, etíam alíquíd Betonicę, & [d] Cẽſtrí, quí in Gallíjs naſcítur, eſt ímíſcẽdum:
vocant autem herbam eam [e] ſaxíphãgon. Quí vero curíoſíus íd medícamentum componunt, ẽt
ſpícę nardí alíquíd ínijcíunt. Sunt vero & alía quędam, quíbus vrínas mouendí vís íneſt. Verum
ſímplícem potionem pleriq; ex víno melle q; conficíunt, adiecto rutæ píperís q; exíguo. Sí vero
príus, q̃ lotus eſt, comedít quíppíam, nec venter eíus vllo auxílío eget., vínum album, & quod
parum aquæ tolerat, à balneo bíbat. At, quę craſſa, dulcía, & nígra vína ſunt, ea omnía propterea,
quòd obſtruunt víſcera, ſunt fugienda.

D * Galenus
lib. 7 de ſimpl.
med. fac. cap.
de Ceſtro dicit
Ceſtrũ latine
uocari Betoni
cã. hic tñ uide
tur facere diſ-
ferentia inter
Betonicam et
Ceſtrõ: & ita
ẽt in cod. grę-
cis Aety: Ger
manus náq; in
terpres Aety
dicit, Betonica
q̃ & Ceſtrõ ap
pellatur & ſa
xifraga.

E * In ĩpreſſis
græ. eſt ſarxi-
phagon. in ma
nuſcriptis, ſa-
xiphragõ, hoc
eſt ſaxifragã.

Quos vitare, quos ſumere Cibos ſenes oporteat, ne obſtructionibus corripiantur. CAP. 6.

A. lib. 1. f. 3. d. 3. c. 2. fol. 67. c

D VErum obſtructío, quæ ex víno incídit, mediocrís eſt: quæ vero ex cíbís íjs naſcítur, quí ſuc-
cum craſſum lentum q; creãt, huíc non facíle ſuccurrítur. Quo magís cauendum ſenibus
eſt à multo[f] fárrís, aut [g] cãſei, aut [h] ǒuorum, aut cochlearum, aut bulborum, aut lentís, aut ſuíllę car
nis eſu: multo q; magís, ne anguíllarum, aut obſtrearum, aut deniq; eorum, quorum dura caro díf
fícílís q; concoctu eſt, vſum frequẽtent. Ob eandem rationem nec eorum, quę teſta ínteguntur,
(oſtracoderma gręcí vocant) aut chartílagíneorum, aut thynnorum, aut denique cetarij generís
vllum vtíle his eſt. Sed nec ex carnibus ceruína, caprína ve, aut bubula. An hę potíus nec alij vlli
ſunt vtíles? Ouílla vero iuuenibus quídem non malus eſt cíbus: ſenibus vero nec ea eſt commo-
da: atq; etíam hac multo mínus agnína, quíppe quę humída, & muccoſa, & glutínoſa, & pítuíto-
ſa eſt. Hœdína vero ſanè non incommoda ſení eſt. Præterea aues eę, quę extra paludes ac flumí-
na ſtagna q; degunt. Salíta vero omnía, melíora recentíbus ſunt. Ergo, ſícutí díxímus, ante omnía
cauendum ab íjs, quí obſtruant, cíbís eſt. Quòd ſí res cogat alíquando copioſíus his vtí, protínus
ſumendum medicamentũ díacalamínthes eſt: cuíus compoſítionem ſupra ín quarto poſuí. Eíus
ſí copía non eſt, día trion pípereon petendum. Sín ne íd quídem ad manum eſt, píper album tu-
ſum críbratum q; dílígenter, ac ín pollínem redactum, & cum cíbís eſſe, & potioní inſpergere, ſed
& cępas eſítare, tum expediet: quín etíam allíum, ſí huíc aſſueuerít. Antídotus quoque ex víperís,
quam Theríacen vocant, non incommode ſenibus datur, potíſſímum vbí poſt obſtruẽtes cíbos,

F * χόνδρου.

G * πυρῶν, i. tritici. Iterps ãt legit τυρῶν.

H * Aetius li
bro 4 ca. 3, ubi
tractat de Die
ta ſenum, totã
hãc Galeni ſen
tẽtiã ponẽs, ha
bet ὠῶν ἐφ-
θῶν. et ita oino
uidetur legen-
dũ. Qualia aũt
sũt oua ἐφθὰ,
uide potiſsimũ
libro 3 de Ali
mẽtorũ facul.
ca. de Ouis.

ea, quę

ea,quæ obſtructiones liberent, ante hanc exhibueris: tunc enim efficaciſſimum ex Theriace præ E
ſidiũ expectes. Quòd ſi ab iſtiuſmodi ſubducta aluus ſit, vtiliſſime Theriacen poſtridie dederis.
Æquæ vero,& quam Ambroſiam,& quam Athanaſiam vocant, aliaque id genus medicamenta,quæcũq; ex prædictis aromatis ſunt compoſita. Seni tamen,qui accurate ſibi proſpexerit,nuſquam tali medicamento opus erit: ſed, ſiquando extenuante victus ratione egebit, ſatisfacient, quæ alio opere ſeorſum ſcripſimus, in quo de extenuante victu diſſeruimus.

De Pane, & optimo ſenibus Lacte comparando. CAP. 7.

IAm illud patere arbitror, panem "quoq; his exhibendum, qui nec ſalem, nec fermentum, nec ſubactionem,nec iuſtam coctionem delideret,non autem aut iſtam publice laudatam ſimilaginem,aut,quę ex ea fiunt, bellaria: quippe omnia talia non ſolũ coctu difficilia,ſed etiam mali ſucci ſunt,viſcera q; obſtruunt. Ac niſi placentis,quæ ex butyro & ſimilagine fiunt,mel affatim eſſet admiſtum,nullus cibus omnibus hominibus, nedum ſenibus,magis erat aduerſus. Cęterũ quid noxijs ſalubria miſceas, cum liceat melle per ſe vti, partim cocto,partim crudo,cum pane? Cura vero maior habenda eſt de panis bonitate,cq; mellis. Nam mel profectò melius fuerit,quod ſpecie ac viribus Attico ſit ſimile: quòd ſi tale non datur, quolibet vtare, modo ne mali odoris ſit,neue ceræ qualitates aperte præferat, neve præſertim qualitatem quampiam extraneam. Adeo vero F panes id genus, quale modo retuli,vtile quicquam ſenis corpori non conferunt,vt etiam ſint alieniſſimi: atque hoc amplius, quò ſint magis puri. Video autem athletis id genus ſtudio præparari,verum his ad ea, quæ moliuntur, aptum eſt. Seni,niſi multum admiſtum ſit ſalis, niſi multum fermenti,niſi diligentiſſime ſit coctum, craſſum efficit ac glutinoſum ſuccum, qui nec vlli alij eſt vtilis copioſius inauctus. Ergo & obſtructiones in iecinore, liene,& renibus facit, maxime quibus in his viſceribus vaſorũ exitus anguſtiores natura ſunt. Nã,ſicut in ijs venis,quæ palàm oculis ſubijciuntur, non parua amplitudinis diuerſitas cernitur tũ alterius hominis ad alterum, tum in vnius cuiuslibet partibus,ſic in ijs,quæ intus latent,ſe habere putandum: hanc tamen differentiam prius,quàm experimento ſit explorata,internoſcere non eſt. Experientiam intelligo, quam ex eorum,quæ ſumuntur,ſingulis facere licet ita,vt, ſiquis hæc craſſa ſumere ſit aſſuetus, nec tamen offenditur,latas habere prædictorum viſcerum venas ſit putandus: ſin facile offendit,anguſtas. Nouimus enim ſenem quẽdam agricolam,qui amplius,quàm centum annos, rurí vitam egerat: huic plurimum nutrimenti caprinum lac erat: quod aliàs cum mica panis in eo macerata ſtatim ſumpſit: aliàs mel immiſcuit: aliàs coxit, etiam thymi cacumina vnà cum pane inijciens. Hunc quidam imitatus,videlicet tam longæ vitæ cauſam ratus in lacte ſubeſſe,perpetuo lædebaG tur, quocunque in modo ſumpſiſſet: nam primum illi grauabatur os ventriculi: mox tendebantur in dextro præcordia. Alius quoq;,ſimili modo cũ lacte vti cœpiſſet, de reliquis nihil eſt queſtus, quippe qui & probe id concoxit, nec acidum aut fumidum ructum ex eo ſenſit, nec flatum aut grauitatem in præcordijs: ſeptimo tamẽ † quàm ſumpſerat die iecur ſe ſentire manifeſte grauatum dixit,quippe videri ſibi quiddam in dextris præcordijs, ceu lapidem, iacere, ſic vt & deorſum traherentur,quæ ſupra eſſent, & tenſio ad iugulum vſq; pertingeret. Conſtat itaq; huic obſtructum iecur fuiſſe, illi flatu intumuiſſe. Quin etiã noui, cui ex diuturno "lactis vſu calculus in A.ibidem. renibus eſt natus: ſicuti alium quendam,qui omnes dentes amiſit,læſit q;: id vero alijs quoq; multis contigit ex diutino lactis vſu. Alij rurſus citra noxam lacte perpetuo ſunt vſi,imo etiam cum maximo fructu, velut agricola, quem ſupra centum annos vixiſſe diximus. Vbi enim nec lactis qualitas vtentis naturæ quicquam eſt aduerſa,& viſcerum tranſitus faciles propter venarum amplitudinem ſunt, qui ita ſunt affecti, ij commodis lactis fruuntur, omnis eius incommodi expertes. Porrò commoda lactis iam alijs ante me medicis dicta ſunt: nempe ventris moderata deiectio,ſucci bonitas,& nutritio,paſcuis quoq; ipſis animalium,quorum lacte vtendum eſt, non parum ad hęc conferentibus: quanquam ſunt, qui paſcuorum rationem planè pro nihilo habeant, H quaſi nihil parumue ad lactis bonitatem conferant. Cæterum haud dubie videmus animalium, quorum vſuri lacte ſumus,ſi ſcammonia,aut †marinarum lactucarum quapiã, veſcãtur, in lacte quoq; laxandi vires ineſſe. Ex quo patet,quòd ex vitioſo paſcuo acre,acutũm,& auſterum redditur, naturam videlicet herbarum imitatum. Itaque etiam, qui ante nos medici fuerunt, ipſo rei vſu docti,quædam paſcua,vtique quæ lacti eſſent inepta, ἀγάλακτα dixerunt, ita enim græce appellant: de quibus ipſi quoq; alibi tractauimus. Nunc hactenus ſaltem de his intellexiſſe abunde eſt,animalium,quorum veluti optimi ſucci lacte ſis vſurus,neq; acria,neq; acũta,neq; admodum auſtera,debere eſſe nutrimẽta. Illud vero, vel me tacente, conſtare arbitror, animal ipſum & florente ætate eſſe,& corporis habitu planè inculpato,debere. Satius q; fuerit alterum capram,alterum aſinam eſſe,earum q; lacte vicibus vti: quippe aſinæ lac, tenue ſeroſum q; eſt: capræ, mediocris ſubſtantiæ eſt. Itaq; hoc nutriet magis, vbi videlicet nutritione eſt opus: illud omnino tutius eſt. Nam,& ſiquando ſolum † cum pane ſumitur, tum citius ſubducitur, tum minime eſt flatulentum: ſed nec in ventre cogitur,potiſſimum ſi prius ſalis aliquid & mellis immiſeris. Oportet aũt non huius modo, ſed etiam reliquæ omnis auxiliorum materiæ,vires ſeorſum prædidiciſſe, qui ipſis recte ſit vſurus, ne ſępe nobis de ipſis eadem repetere ſit neceſſe. Ac nunc certe mihi videor

longius

A.l.1.f.3.d.1.c.2.fol.67.c

A.li.1.f.c.2.fol.6

*νόσον χύνδρια.

†μετὰ τὴν ἀρχὴν, i. poſtq; eo vti cœpiſſet.

†τῖθυμάλλων ὀξύ, i. acidum

† Aliq; codices græci non hñt ξὺν ἄρτῳ, ſed χωρὶς ἄρτου, i. ſine pane. quæ lectio videt melior,cũ prius dixerit ſolum.

A longius quàm pro re propoſita, de lacte vino q3 diſputaſſe. Siquidem præſtitiſſet commoditate eorum in ſenes explicata, qui iam tum facultates vtriuſq3 publicas, tum priuatas differentias didiciſſet, hunc ad materiæ delectum remittere, vtiq3 de vino tantiſper præfatos, quòd quæ calidiora ſunt, quæque vrinas mouent, ea ſenibus magis conducant. De lacte vero, qp nõ omnibus ſit exhibendum, ſed ijs ſolis, qui id probe concoquant, nec vllum ex eo ſymptoma in dextra præcordiorum parte ſentiant. Sed, quoniam interim propter multorum ad legendos eos libros, in quibus prolixius de præſidiorum materia diſſeritur, faſtidium, longiores eſſe ſubinde cogimur, merito (vt arbitror) nunc quoq3 condonabitur nobis tractationis modus, ſi exacta breuitate in vniuerſali methodo minime vtimur. Illud tamen non ignorandum, fieri nõ poſſe, vt tuto quis comprehenſis materijs ex huiuſmodi ſolum doctrina vtatur, qualem modo de lacte vino q3 tradidimus. Immo, qui his optime vti volet, didiciſſe hunc prius oportet propriam de omni materia tractationem: in qua tum publicas materiæ vires æſtimauimus, tum priuatas eius differentias vſq3 ad vltimas ſpecies. Neq3 enim de cæteris omnibus, quæ ſcire opus eſt ei, qui ſenis ſanitatem tutabitur, expedit hoc opere fuſe tractare, ſed ſatis eſt de quibuſdam, ſcilicet quæ ſenibus maxime ſunt neceſſaria, ita determinaſſe, quemadmodum paulo ante de lacte vino q3 egimus, de quibuſdam etiam
B breuius, quàm de his fecimus, ſicuti rurſus de alijs in totum nihil dixiſſe: quanquam, cui extendere ſermonem cordi eſt, poteſt omnium, quæ in ſenibus abundare ſolent, meminiſſe, atq3 ad hunc modum dicere.

De Victu ſenum pro ratione affectuum, quibus infeſtantur. CAP. 8.

CÆterum ſatius eſt & de reliquis dicere, quæ ſenum pleriſque incidunt: vt ſunt raucedines, quos branchos, & deſtillatiõnes, quas κόρυζας græce vocãt, & calculus in renibus, & articulares morbi, & podagræ, & aſthmata, alia q3 id genus. Atq3 ad raucedines quidem & dẽſtillationes, victus rationem hanc, medicamenta vero hæc comparare oportere: ad calculum vero, & reliquorum ſingula, hæc. Atq3 ad eum modum de reliquis differens, non diligẽs modo videbitur, ſed etiam in ſenum curandorum ſciẽtia doctus. Verum, ſicuti nec horum quicquam ſcribi in tractatione de ſenum curatione conuenit, cum præſertim ex morborum curãdorum methodo, quiſquis in hac ſit exercitatus, ea liceat ſumere, ita rurſus nec, cum ſola communia dixeris, ibi deſiſtere, ſed ipſis propoſitis aliqua mox ex particularibus ſubijcere, quæ maxime propoſitę diſputationi ſunt accommoda: ceu ipſi fecimus. Nam, quoniam in ijs commentarijs, quos de temperamentis ſcripſimus, indicatum eſt ſenium indubitato frigidum eſſe, non tamẽ indubitato ſiccum, vtpo
C te non nullis id humidum eſſe affirmantibus, conuenit ſanè, vt ijs, quæ de ſenũ temperamẽto demonſtrata ſunt, ad hanc artis partem, quam de ipſorum ductu nunc inſtituimus, hypotheſeos loco acceptis, ipſarum rerum ſcopum ab illa ſumamus, ac non nulla particularium tractemus, partim exercendi diſcentis cauſa, partim ad inuentionem eorum, quę conſulto omiſſa ſunt, futura veluti exempla propterea, qp non omnes ita ſunt ſolertes, vt ex ſolo vniuerſali præcepto ipſi particularia inueniant, ſed, qui ad ea veluti manu ducat, deſiderent. Quippe quibus exercitata ratiocinatio eſt, vbi ſenis corpus, quantum ad ipſas partes attinet, frigidum ſiccum´que eſſe audierint, facile autem ſeroſis & pituitoſis excrementis ob viriũm infirmitatem impleri, hæc quidem conabuntur emittere, ſolidas autem ipſas calfacere atq3 humectare. Verum, qui excrementorum copia decepti, indefinite pronunciarunt ſenum temperamẽtum eſſe humidum, ij protinus in ipſo primo agendorum conſilio falluntur, dum ſenum corpora ſiccanda putant. Itaq3 ex cibis eos potius, qui ſiccant, exhibent, veluti ex oleribus "braſſicam potius, q3 maluam, aut blitum, aut lapathum, aut atriplicem, aut lactucam. Ex leguminibus præ ptiſſana lentem, & præ faba milium, & præ zea panicum. Ex fructibus amigdalas, & terebinthi ſemen potius, quàm cucurbitas, & cucumeres maturos, & pruna, & mora. Iam ex carnibus eas, quæ ferarum ſunt potius, quàm cicurum: & ſalitas
D potius, quàm recentes. In tota denique victus ratione, quorum vis humida eſt, hęc fugiunt: quorum ſicca eſt, hæc amplectuntur, quanquam contra prorſus res ipſa poſtulat, cum prolint his maxime, humectantes cibi. Verum quoniam horum etiam frigidi quidam temperamenti ſunt, proinde´que pituitam in vẽtre ilico gignunt, ac primis venis, hinc videlicet noxij ſunt viſi ijs, qui nec vniuerſum ſenum temperamentum nouerunt, nec caput victus eorum ordinandi vident. Quippe nec oleum, nec dulcis aquę calens balneum, nec vini potio his profit, ſi humectationis non indigent. Iam, quòd moderato motu & ſomno indigeant, ſatis magna documenta ſunt, quò victus eorum dirigi cõſilium debeat. Quare, ſiqñ propter pituitam genitam cogimur aliquid ex ijs, quæ ipſam incidãt ac diſſecent, petere, reuertendũ ſine mora ad humectantem victum eſt. Pari modo, ſiqñ propter obſtructionis ſuſpicionem ad cibos medicamenta´ue, quæ obſtructos meatus liberent, conuertimur: quo minus tñ humidi temperamenti cibi ſint, nec illo ipſo die cõmittendum, multo´q3 magis poſtero die eidem propoſito hærendum, ac fãr cum melle exhibẽdum, aceti´q3 aliquid ei miſcendum, vtiq3 cum ptiſſanæ ritu pręparamus, ex mulſo vino´ue falerno ſumere iubendum, aut lacte, vt prædixi, vtendum, aut ptiſſana bene cocta, quæ piperis pollinem accepit. Ita vero & maturi fici prę cæteris fructibus autumnalibus ſunt eligendi: hyeme vero caricæ. Panis quoque ita, vt dixi, pręparatus, aut cum melle, aut cum mulſo, aut cũm vino aliquo idoneo. Ve-

luti

* κοινὰς, i. cõmunes.

* Grauedines, ſic.n. latini κόρυζας vocant.

* ἐναργῶς, i. euidenter.

* χόνδρον.

A.l.1.f.3.d.3.c.2.fol.67.c

A.ibidem.

A.li.1.f.3.d.3.c.2.fol.67.d

luti enim exempla claritatis causa hæc apponimus, vt, qui perlegerit, ad vniuersalem scopũ, quo E calor humectatio q3 petuntur, intentus iudicare de materia simili modo queat.

Quibus Senes vti debeant ad aluum ciendam. CAP. 9.

QVoniam autem tum pituitosum, tum serosum excrementum, in senum corporibus colligitur, & vrinas moueri quotidie conuenit, non tamen per pharmaca, sed apio, & melle, & vinis, quæ id præstare valeant: & aluum soluere, potissimum oleo ante cibum absorpto, sed & oleribus ex oleo garo q3 ante cibum assumptis. Ac quotidie quidem tum per hæc abunde aluus quibusdam soluitur, tum "ex ficis, vtiq3 cum hi habẽtur, & prunis, ac alijs id genus, quæ æsta te autumno q3 vigent: hyeme vero & caricis, & prunis damascenis, ijs q3 aut elixis, aut in mulso, cui plusculum inlit mellis, maceratis. Erit q3 id melius, si mel atticum sit. Longe autẽ ad deijcien dam aluum damascenis hispana præstant. Quin oliuas ex muria præsumere aliqñ licet. Aloen ve ro, quod multos senum, quibus siccus venter est, facere video, haudquaquam sumi suaserim: hãc alij in pilulas fingũt cum brassicæ succo, alij tantum puluerem eius alicui inspergunt liquori, qui alijs aqua est, alijs mulsum. Diuites eam, quæ cum cinnamomo cõficitur, accipiunt: medicamen tum id alij hieram dialoes, alij amarã vocant. Habent vero id alij siccum, quò potioni inspergant: alij melle modice exceptum non cocto. Verum nullo horum senibus est opus, nisi maior aliqua F necessitas vrgeat: quippe, si iam cõprehensis aluus soluitur, etsi non quotidie, saltem alternis die bus, nullum planè medicamẽtosum dari debebit. Quòd si biduo adstrictus "venter, tertio die nõ soluitur, sat eo tempore fuerit mercurialem herbam, & marinam brassicam (græci thalassocrambẽ vocant) & cnicum in ptisana, alia' q3, quæ modice medicamentorum vim obtinent, dedisse: simi liter & terebinthi resinam. Sumitur autem ea aliquando nucis ponticæ magnitudine, aliquando duarum, trium' ue: quippe non modo aluum soluere citra noxam potest, sed etiam viscera om nia, iecur, lienem, renes, pulmonem' q3 abstergere. Porrò ijs, quæ prædiximus, varie vti expediet, neq3 vno tm̃ delecto, id perpetuo exhibere: cui nanq3 assuefacta spatio sumentis natura erit, eius vim contemnet. Ergo variare vices tum prædictis oportet, tum vero eo medicamẽto, quod ex ca ricis conficitur. Sunto autem hæ pingues, auferatur' q3 ipsis ea, quæ foris circuit pellis: pari modo & cnico: mox ambo simul tundantur. Esto autem & carica cum cnico pari põdere. Licebit vero hic quoq3 medicamentum experiri, ac prout se ad sumentis naturam habet, aliàs plus, aliàs minus cnici immittere: sumere vero duarũ trium' ue caricarum magnitudinis modum. Ex ipsa vero (vt dixi) experientia inueniet sibi ipsi quis talium omnium legitimum modum, cum venter alijs ma gis', alijs minus', medicamentis sit obediens. Cæterum nullum eorum, quæ dicta sunt, medica- G mentorum exhiberi admodum copiose debebit. Siquidem non nulli in præsens gaudent, si co piosius desederint: verum, quãto magis sunt vacuati, tanto his venter sequentibus diebus magis adstringitur. Quo fit, vt ipse, si qui sunt, quibus in diuturnis morbis venter sistitur, (quales potis simum hyeme contingunt, quibus' q3 post longam infirmitatem in cõualescentia similis affectus incidit) ijs aluum duco non " acribus per inferiora infusis, sed tãtum oleo. Quod etiam sanis quo- A. ibidem. que, vbi venter adstringitur, securus interdum infundas: quippe quo & siccius excremẽtum ma descit, & transitus efficit lubricus, & corpus ipsum senis emollitur, duris aliàs pellibus similiter ri gens. Non tamen sunt hæc senis, qua senex est, propria: quippe cum etiã sint ijs, qui à longis mor bis conualescunt, vtilia. Quid igitur proprium est senis, qua senex est? nempe, quod tẽperamen to eius conducit. Id enim est, cuius culpa senescimus, alius alio tempore citius serius' ue, prout vel natura ab initio sumus comparati, vel ex vitæ exercitio, vel ex victus ratione, vel morbo, vel solici tudine, vel alio id genus, immoderatius siccati. Est enim id, quod omnes homines proprie sene ctutem appellant, non aliud, cẽ siccum & frigidum corporis temperamentum, annorum multitu dinis ratione proueniens. Accidit autem interdum & ex febrili morbo: atque id etiam ex morbo senium appellamus, sicuti in libro de marasmo diximus: quippe cũ eiusmodi affectus, marasmus H quidam sit: qui non in animalibus modo, verum etiam stirpibus visitur. Tradita vero iam est in primo huius operis volumine prouenientis in nobis senectutis necessitas. Ergo tum ex illo, tum ex ijs, quæ de temperamentis, atq3 etiã ex libello, quem de marasmo scripsimus, instructior quis piam ad eam artis partem, quæ de senum ductu agit, reddi poterit.

Ratio Dignoscendi & curandi omnes Affectus, qui in senum & reliquorum hominum corporibus oriuntur. CAP. 10.

SIquidem omnis affectionis corporalis prouidentia in duobus consistit, nempe propria eius internoscenda essentia, & materiæ præsidiorum viribus: vt statim in proposito nunc nobis senio, qui scienter pernouit affectum eum siccitatem quandam cum frigiditate esse, si quidẽ, quæ humectent pariter & calfaciant, præsidiorum materias norit, is idoneus senum medicus fuerit. Quadruplex vero materiæ genus cum sit, quæ sumuntur, quæ geruntur, quæ educuntur, quæ fo ris admouentur, vtiq3 ex singulis eligere oportebit, quæ calfacere humectare' que possint. Sed ad horum cuiusq3 commodum vsum, exercitatio, quæ per exempla fit, maxime est vtilis. Scio ergo aliquando me pueri thoracem, qui ab reliquarum partium symmetria, id est debita conueniẽtia, non parum aberat, eiusmodi remedijs genere ad iustam perduxisse mensuram. Cinxi illi lato mo

dice

A dice cinctu omnia, quæ ſub thorace ad coxas vſq; ſunt, ita tẽperans, vt tum citra offenſionem hę-
reret, tum nec laxum quicquam relinqueret, nec etiam premeret. Exercitationes vero iniunxi, &
quę per tota obeuntur brachia, & vociferationes, quas phonaſci ἀναφωνήσεις appellant. In vtriſq;
vero cohiberi anhelitum iuſſi. Id fit, cum thoracem ipſum vndiq; valenter impũleris: ἄnhelitum * θλίβόντων.
autem ſic compreſſeris, vt, quem prius attraxeris ſpiritum, totum intus retineas. Itaq; etiam am- * ἐκπνοὴν.
plius inſpirauerit, oportet, qui hoc commode faciet: qñquidem, quo amplius ſit aeris, qui compel
litur, hoc magis thorax diſtentus dilatabitur. Quòd autem ipſæ quoque vociferationes tum ma
gnificiendę, tum in acumen tendendæ ſint, id minime eſt obſcurum, ſi modo vniuerſas thoracis
partes valenter exercitari in animo eſt. Atq; hæc quidem gliſcẽtium adhuc corporum ea, quę na-
tura male condita ſunt, ad iuſtam cõuenientiam ſymmetriam q; reſtituẽt. Eadem modice etiam
ijs, qui perfectam iam magnitudinem conſecuti ſunt, proderunt: verum in ſene nihil tale molien
dum, vtpote cui feriari infirmas partes vtilius eſſe diximus. Vtilius vero his eſt & conſueto opẽre
exercitari, etiam ſi modice noxium ſit. Contra iuuenibus ea mutare, quæ nocent, tentandum eſt, * ἐπιτηδεύ-
etiam ſi à pueris his maxime inſueuerint: poſſunt enim eorum vires moderate factam mutatio- ματι.
nem ſuſtinere, ſperari q; poteſt in reliquo vitæ tempore fructum aliquem eos ex meliore conſue-
B tudine percepturos. At ſenex, ſi poſſet longo tẽpore ſenſim malam conſuetudinem mutare, pro-
pterea quòd, quo tempore meliore frueretur, habiturus non eſſet, fruſtra laborem inſumeret: non
aliter, quàm ſiquis artem diſcere quampiam octogenarius inciperet. Sicuti vero ſenum ipſorum
inter ſe non parua differentia eſt, ſiue id ex ętate ſpectes, ſiue ex corporis affectu: ita & eorum, qui
natura ſicciore frigidiore q; ſunt, ſi ad mediocrem ſtatum compares, non paruum intemperiei di-
ſcrimẽ inuenies tum ipſorum inter ſe, tum vero ad ſenes. Atq; humectare quidem hos profectò
calfacere q; conueniet, cæterum audacius hæc facere in ijs, qui per ętatem maiori exercitio ſunt fe
rundo, ceu quorum validę adhuc vires ſunt. Quippe primum, quò omne remediorum cõſilium
dirigitur, eiuſmodi intemperies corporis eſt, non ſenium, aut ætas aliqua. Verum, quoniam affe- * μέτρον, i. mẽ
ctuum nãturam per coniecturam accipimus, idcirco ætatem quoq; conſideramus. Porrò eadem ſuram.
vtilitas & conſuetudinis noſcendæ eſt, præterea extrinſecus incidentium cauſarum, quas proca-
tarcticas græce vocant: quippe ad certiorem affectuum notitiam talia omnia nobis conducunt:
remediorum tamen inſinũatio ex his non præſtatur. At empiricis talia totius concurſus, quam * ἔνδειξις, i. in
συνδρομὴν vocãt, pars eſſe cenſentur: quæ ſyndrome in ipſa curatione eſt obſeruata, haudquaquã dicatio.
ex ijs, quæ fieri affectus poſtulat, inuenta. Quo rationabilius Hippocrates de agnoſcendo præſa-
C giendo q; plurima ſcripſit, vtiq; in particularibus nos exercẽs: quod etiam optimi medicorũ poſt
eum fecerunt, nõ ignari huic nullo negocio inuentum iri remedia, qui eius, quod curat, corporis
ægri ſani ue affectum exacte norit. Siquidem, vt ſæpe teſtati ſumus, incipiendum ab illo meden-
di præcepto eſt, ‖ Contraria eſſe contrariorum remedia: vbi vero remediorum materiam comper In lib. de Flati-
tam habueris, ac ſimul vires eius intellexeris, male affecto corpori, ſemper contraria: optime ſe ha bus, haud lõge
benti, ſimilia viribus eſſe adhibenda. Quin etiam intemperies ipſas, quęcunq; adhuc intra ſanita- à principio.
tis fines ſubſiſtunt, ſi corrigere ſtudebis, contraria quodammodo victus ratione curabis: quod ta
men per multum fit ocium. Nam, ſi in negocio ſint, ſimilibus vteris: potiſſimum cum ita fuerint
corpora aſſueta. Porrò accidit alterum horum plerunq; magis, ceu naturis ipſis ea, quæ ſibi ſunt
accommoda, ſua ſponte citra q; doctorem eligentibus. Atq; hactenus male affecto corpori con-
traria exhibebimus, quoad priſtinum ſtatum conſecutum ſit.

De Victus ratione, quæ intemperies corrigat, inſtituenda. CAP. II.

CÆterum ea victus ratio, quę intemperies corrigit, lõgius plerunq; procedit propterea, q; ſi-
milibus maiore ex parte morbis tentamur, qui calidiore natura eſt, calidos morbos facile in-
currente: qui frigidiore, frigidos: & reliquis pro ratione. Facilius itaq;, quicquid intemperatum
D eſt, ad propriam naturam redit, quàm ad optimum tẽperamentum venit: quippe id cum in me-
dio omnis intẽperantiæ ſit, quiſquis conueniente naturę ſuæ morbo laborat, ab eo longius abeſt:
qui diſſimili, minus. Ergo nec aſſuetudines ipſæ, tametſi prauæ ſunt, diſplicentibus adhuc ſibi
corporibus mutandæ ſunt. Quin nec per ſummam ſanitatem ſemper id tentãdum, ſed tum, cum
is, cui mutandæ ſunt, à ciuilibus negocijs maxime vacat. Hæc itaque communia omnium tempe
ramentorum præcepta particulatim variantur, prout intemperantia quæuis ab optimo tempera-
mento receſſit. Nec mirum ſanè eſt, ſi intemperatę naturæ, quæ in medio exactæ ſanitatis & mor
bi ſenſibilis conſiſtunt, etiam ad ordinandi victus modum ſint ancipites. Sed nec illud mirãdum,
ab ijſdem adiuuari lædi q; homines videri. Nam cõtra, ſi omnes inter ſe ſimilem corporis ſtatum
obtinerent, vtique mirandum tum eſſet aliquos † iuuari lędi q; ab ijſdem: ſed, quoniam contrarij † Additur in
inter ſe multorum hominum corporis ſtatus ſunt, ratione non caret, quòd ex contrarijs etiam vti codic. græcis,
litatem percipiant. Quo magis de medicis omnibus mirari cupiam licet, quicũq; nullo prius na- ἀπὸ τῶν ἐν-
turarum facto diſcrimine, de ſanitate tuẽda ſcribere ſunt aggreſſi. Sicuti enim fieri nõ poteſt, vt αντίων, i. à
vnum calopodium ad omnes homines ſutor accommodet, ita nec medicus vnam omnibus vitæ contrariis.
ſpeciem, quæ conducat. Hac igitur de cauſa quidam ſaluberrimum eſſe affirmant abunde quoti-
die exercitari: quidam nihil obſtare, quo minus in quiete prorſus degatur. Et ſunt, quibus lauari

maxime

maxime ſalutare videtur: alijs minime. Quin etiã de vini aquę q3 potione, item q3 de alijs ad eun- E
dem modum, non ijs modo quæ ad ſalubrem victus rationem pertinent, ſed etiam morborum re
medijs, pugnantiſſima inter ſe ſcribunt adeo, vt vel vnum quippiam, quod omnibus his inter ip
ſos conueniat, rarum inuentu ſit. Cæterum vſus ipſe docet tum ab ijſdem ipſis aliquos lædi iuua-
ri q3, tum à contrarijs pari modo. Equidem quoſdam noui, qui, ſi triduo ſe ab exercitatione abſti
nerent, protinus ægrotabant. Alios in perpetua quiete degentes, tamen ſecundam valetudinem
tueri. Atq3 horum ipſorum alios minime lauare: alios, niſi lauiſſent, illico febricitare: ſicut Premi
* περίρα. genes Mitylenæus. Atq3, ꝙ hæc quidem ita fieri cernantur, etiam ij, qui ſolo uſu artem colligunt,
nouere. Nemo tñ eorum ita, vt in morbis, notas prodidit, quibus quis intentus, quam quiſq3 vi-
ctus rationẽ poſtulet, inuenire poſſet. Quippe in pauciſſimis inuenias exacte traditas, quas em-
† pleuritide. pirici ſyndromas, id eſt cõcurſus, vocant, quemadmodum in peripneumonia, & †laterum cõpun
ctione: ſed pleriq3 morborum coniecturalem habent dignotionem, vt qui non ex certorum inci
* ſymptomatũ. dentiũm collectu noſcantur, ſed hominem deſiderẽt, qui exquiſite corporis affectũ calleat, qui q3
omnia, quæ eiuſmodi affectui conſonent, inuenire ſingulatim queat. Quippe, quod propoſitum
eſt, nos ipſa ratione ducti adhuc iuuenes inuenimus. Vnde etiam manifeſtum eſt vſum quantũ-
uis longum ſine ratione talia inuenire non poſſe. Nam, de Premigene cum audirem, niſi lauaret, F
omnino febricitare, collegi ratione eum fumida excrementa gignere, quæ tranſpiratu emitti po-
ſtularent: cæterum, cum denſior cutis eſſet, q3 vt ea tranſmitti omnia ſineret, collecta ſub cute ca-
lorem excitare: Itaq3 etiam balneum eiuſmodi naturis vtiliſſimum eſſe non ob id modo, ꝙ fumi
dum euocet, ſed etiam ꝙ humectet, id q3 dulci humore. Ergo placuit explicata quoq3 manu Pre-
migenis thoraci iniecta, cuiuſmodi eſſet caloris qualitas, explorare. Vt vero acrem mordacem q3
comperi, nõ diſſimilem calori eorum, qui cæpas ampliter comediſſent, multo adhuc magis euen
tus cauſam probe coniectaſſe mihi perſuadens percontabar, ecquid ſudoris illi citra balneum in-
cideret, negante q3 id, iam firmiorem habere me affectus eius notitiam mihi perſuaſi. Quin etiã
alios quoſdam vidimus, quibus mordax calor erat ſimiliter, vt huic, non tamen hi vna balnei in-
termiſſione febricitabant, propterea, ꝙ per ſudores excrementa his vacuabantur. Premigeni prę
ter naturalem habitum etiam victus ratio vel ſemel intermiſſo balneo febricitandi occaſio erat.
Nam plurimum domi verſabatur, ibi q3 ſcribens vel legens perſeuerabat propterea, ꝙ Peripateti
cæ diſciplinæ incumbebat: in qua nemini ſuæ ętatis erat ſecũdus. Scimus & ijs, qui minime natu
* φροντίδα. ra tale excrementum aceruant, inſtantem laborum diligentiam, cũram q3, gignendi eius cauſam
eſſe. Itaq3 etiam alteri cuidam, cui æque, atq3 illi, mordax calor erat, tametſi balneum vno die in- G
† φρονтισὴς ἦν. termitteret, contigit non febrire propterea, quòd nec † ſtudijs deditus erat, & negocia ſua per vr-
bem inambulans obibat, emens vendens q3 multa, etiam pugnans ſubinde: in quibus ſudare coa
ctus eſt. Ideo q3 etiam alterum quendam ex ijs, qui ętate quotannis acuto bilioſo q3 morbo labo-
† τελέως ἄνο σον ἐφύλα ξα, i. ſine mor bo ſeu ſanũ pr ſus ſeruaui. rant, multos iam annos † ſeruaui, exercitari vetans. Nam, cum calido ſicco q3 temperamento eſ-
ſet, ſicuti Premigenes, etiam exercitatione vtebatur prę cẽleri, tum vero Sole, ac puluere. Cõtigit
ergo ei & calorem immodice augeri, & cutem denſari, atq3 ad tranſpiratum ineptam reddi: quæ
ambo vbi concurrerunt, nimirũ corpus, cui acciderunt, paratum ad febrem reddũt. Ergo, quod
in medendi arte ſemper vſurpare ſoleo, id nunc dicam. Facillime quidem, quod quęritur ratiocí-
natio inuenit, fidem vero eius experientia comprobat. Quanquam illud multo maxime miran
* συντόνῳ. dum eſt, cum Hippocrates moneat ‖ calidis naturis vtilius eſſe in ocio agere, q̃ exercitari: nõ pau-
6. Epid. cõ. 4. t. 15. 3ª. 183. e cos tamen medicos eſſe, qui ne norunt quidem, cuiuſmodi tales homines ſint, ſed iuxta omnibus
exercitationes iniungant: Ediuerſo non nullos eſſe, quibus nihil ad ſanitatem conducere exerci
tationem placeat: Sed & tertium ab his genus eſſe, qui aſſuetis exercitari, id permittant: nõ aſſue-
tis interdicãt. Quorum nemo planè non errat: minus tamen ij, qui tertio loco dicti ſunt. Quip-
pe, qui cuilibet rei inſueſcunt, magna ex parte naturę ſuæ conuenientem conſuetudinem deligũt H
propterea, quòd ab ijs, quæ non conueniant, ſubinde læſi, ipſa repudient. Aliqui tamen vel dul-
A In Aph. nõ legi hãc ſenten tiã, vt ſuperius etiã admonui pa. 69, lit. d, ſed Epid. 6. cõ. 4. t. 31. 3ª. 187. f cedine victi, vel præ nimia dementia ſe lædi non ſentientes, in malis conſuetudinibus perſiſtunt:
verum hi pauci: plures, qui nõ perſiſtunt. Quo magis rationabile eſt minus errare medicos eos,
qui omnem conſuetudinem ſeruãdam cenſent: qui vero nihil ad ſanitatem intereſſe putant, exer
citatus quis cibum ſumat, an contra: item qui omnes exercitandos putant: hos peius conſulere, q̃
qui prædicti ſunt. Horum vero ipſorum, ſi inter ſe comparentur, minus incommodi ſunt, qui
ante cibum perpetuo exercitandum eſſe putant: quod & Hippocratem præcipere aliqui ſunt rati
(labores ª ‖ enim cibos præcedere, in Aphoriſmis legi) non videntes hoc loco de ordine eum lo-
cutum exercitationis, & cibi, nequaquam illud affirmare, ꝙ omnibus hominibus hæc ambo con
ducant, immo quibus exercitari expedit, præcedere exercitium cibos debere. Quòd autem non
omnibus proſit, & in libro de vulgo graſſantibus morbis aperte teſtatus eſt, vbi ᵇ ‖ calidas naturas
quieſcere cenſet: & in Aphoriſmis ᶜ tẽctius ſub vniuerſali præcepto, vbi ᵈ ‖ contrariorũ contraria
eſſe remedia proponit. Porrò fieri poteſt, vt pugnare aliquando videantur huiuſcemodi præce-
pta, non deficientibus, qui omnem motum ipſi moto corpori conuenientem, exercitationem no
minent: alijs tantum eum, qui vehementior ſit: ita vt priore ſignificato omnes homines exercita

tionem

B Ibidem, t. 15. 183. e

* C δυνάμει, id eſt potentia.

D Et hãc quo que ſententiã non legi in li- bro Apho. qui editi ſunt, ſed ī lib. de Flatib.

A tionem desiderare neminem lateat: secundo vero significato non ita se habere. Eorum nanque, qui in carcere sanitatem suam tuentur, parum apte mihi mẽtionem facere quidam videntur, quippe qui spatio prorsus pereunt, si omnino tum vngi, tum lauari prohibentur. Quòd vero ad paucos dies insalubri victus rationi resistunt, nihil sanè miri. Si igitur exercitationis vocabulo omnis venit motus, & qui inambulauit, & qui perfrictus, & qui lotus est, exercitatus dicetur, dummodo conueniente modo, præsenti corporis statui sit motus. Quòd siquis etiam ab his sit prohibitus, omnino ægrotabit. Qui enim ab his in carcere prohibentur, eos nunc non modo ægrotare, sed etiam mori videmus, si diu sint inclusi. Sin vehementiores tantum motus exercitationes vocantur, eo pacto verum sit nõ egere omnes homines exercitatione. Statim enim Premigenes ille nullum requirebat violentum motum, sed nec in porticu, quæ est ante balneum, exiguam ante lauandum inambulationem: immo vnctũm esse ex oleo, & à balneo aquam detersisse, satis magni motus sunt talis temperamenti homini. Hic vero & ante cœnam ambulabat, & cum amicis disputabat: similiter mane quoq; domi. Nusquam igitur ex ipsa in totum desidia adiutus quisquam est. Sed, cum quietem agere calidis naturis Hippocrates suadet, ‖ vehementi motione vti vetat. Porrò ipse multos, qui propter eos motus, quos per totam ęstatem exercebant, in principio autumni
B quotannis ægrotabant, ipsis vetitis sanos reddidi: quemadmodum rursus alios à vehementi exercitatione prohibui: alios à quiete ad exercitia traducens, cum sępe ante ægrotassent, in sanitate seruauí. Porrò hi frigidiores sunt ijs, qui temperati & mediocres sunt, & affectu planè contrario ijs, qui calidiores sicciores q; sunt. Diximus autem temperamentorum notas non solum in libro de temperamentis, sed etiam in libro de arte medica. Is enim vni ex libris nostris est titulus. Mirandum vero de ijs medicis est, qui ne ea quidẽ, quæ sensui euidenter apparẽt, agnoscunt. Quis enim latissimum esse hominum discrimen nunc non videt, adeo vt eadem ẽxercitia, ijdem q; cibi alios bene, alios male habeant non secus, q̃ in morbis? Quare, sicuti, q̃ non omnes eadem requirãt, eos scire decuerat, ceu manifeste apparens, ita, cum commentarios scriberent, determinare ac docere, quæ quibus vel conducerent vel officerent, par erat. Quid igitur causæ fuit, cur eiusmodi determinationes, tametsi ab Hippocrate proditas omiserunt? Nempe quid aliud, q̃ perdita ambitio, dum dogmatum principes nominari, atq; inde gloriam consequi inter homines studebant? Cuius causa illi non ea quidem, quæ manifeste apparẽt, sed opiniones, quas ipsi vltro ponebant, sequi voluerunt. Posteri vero, qui in hos inciderunt, persuasi pleriq; sunt propterea, q̃ nec quicquã didicissent melius, & simul rudes imperiti q; demonstratiuæ scientiæ omnino essent. Qui nanq;
C hanc sequetur, facile tum vera dogmata à falsis discernet: tum, quæ certis determinationibus scripta sunt, ab ijs, quæ non ita. Idem nimirum insciti am eorum omnium damnabit, qui citra determinationem {de dissidentibus} aliquid scripserunt.

* τρίψασ, i. frictum esse.

6. Epid. cõ. 4. t. 15. 3ª. 183. e

* ὅσα τηδέ ματα.

Duo hæc verba non sunt in græco.

De exercitatione, balneo, & vini vsu pro naturarum ratione, ac de triplici parte senectutis. CAP. 12.

QVo magis, quæ nam esse determinationes debeant, altius repetentẽ, sed breuibus, diligenter audies. Quibus mordax calor natura est adeo, vt fumida gignat excremẽta, ijs balneum salubre est, tum motus, qui & exiguus & lentus sit, multus autem & celer aduersissimus est. Itaque istis non semel modo, verum etiam bis die lauari conducet, potissimum æstate: Esse quoque boni succi nutrimentum, in quo nihil insit acre: In sole autem versari, & irasci, & multum cogitare, his inimica sunt. Qui diuersæ ab his naturæ sunt, (hi autem sunt, qui frigido & humido temperamento sunt) valẽtiores motus desiderant, ac victum, in quo superet, quod tenuem succum faciat. Is cuiusmodi sit, diximus singulari libro. Hi vero, nec si in sole exercites, lædũtur: nec etiam, si balneo abstineant. Ac maxima quidem est dictarum inter se naturarum differentia. Aduersissimum enim est humidum & frigidum temperamẽtum ei, quod calidum est & siccum. Maxima rursus est & calidi ad frigidum, & humidi ad siccum. Porrò frigidum & siccum senum
D temperamento q̃ simillimum est: itaque etiam celeriter senescunt eiusmodi corpora: dictum q́ue de hoc temperamẽto supra abunde est. Humidum vero & calidum fluxionum vitijs obnoxium est. Cæterum, quod omnibus intemperatis naturis commune præceptum est, id expedit in hac quoque seruari. Est autem id, vt eas corrigas quidem contrarijs, sed dum planè in ocio sunt: seruies autem similibus, cum per negocia sibi vacare non possunt. De exercitationibus huiusmodi corporum ita statuendum est, plus quidem his laborandum esse propter corporis humiditatem: præcẽleri motu non vtendum propter calorem. Porrò attendendum diligenter est, cum ex segniore vitæ ratione ad exercitationes se transferunt: ilico enim fluxionum tentantur morbis, nisi prius sint vacuati, q̃ exercitationes adeant. Quicquid enim in corpore concretum & crassum in humoribus fuerit, aut etiam modice frigidum, id statim in spiritum vertitur, ac funditur. Itaque etiam vere tales naturæ maxime ijs morbis patent, qui ex plenitudine oriũtur: quales sunt synanchæ, cynanchæ, destillationes, quos catarrhos vocant, hæmorrhoides, sanguinis profluuia, articulares morbi, opthalmiæ, peripneumoniæ, † laterum compunctiones, reliqui denique omnes, quorum genus est phlegmone. Quare etiam ὁccupare per veris initium sanguinis detractione oportet, aut per incisam venam, aut scarificandis malleolis. Quòd si ita inaniri recusent, purgãdi medicamento sunt non simplicis facultatis, sed quod trahere & flauam bilem & pituitam, & se-

* σωτόνφ.

† *pleuritides.*

* φθάνειν, i. antecedere, prę-uenire, vel præoccupare.

rosa

roſa excremẽta poſſit. Quæ vero de exercitationum ratione diximus, eadem & de balneo dicta F
eſſe putãdum: quippe quod ipſum quoq; non tutum eſt, niſi prius inanitum corpus ſit. Inanito
vero vtile eſt potiſſimum, cuius lauacri aqua potabilis non eſt, ſed in qua vis aliqua per halitũ di
gerendi ſubeſt. Vinum autem frigidis ſiccis q; naturis vtiliſſimum eſſe prius dictum eſt. An ve-
6. Epid. cõ. 4. t.15.3ª.183.e ro calidis omnibus idoneum non ſit, ſed vtilior his ‖ aquæ potio ſit, ſicuti in libro de popularibus
morbis ſiue Epidemion legimus, nunc eſtimandum. Fortaſſis enim abſurdum omnino cuipiam
videbitur iuuenem, qui athleticus, vel militaris ſit, aut etiam foſſor, meſſor ue, aut arator, vel deni-
que qui robuſtum aliquod opus exercet, aquę tantum potione vti: atque in hoc falli Hippocratẽ,
cum calida temperamẽta aquę potionem poſcere, abſolute pronunciet. Mihi vero Hippocrates
non abſolute id, ſed de naturis ſumme calidis, quæ vtiq; propter intemperiem tales ſint, dixiſſe vi
detur, non q̃ plurimum habeant naturalis caloris, quem ipſe augeri in athletarum exercitio con-
firmat. At, qui ex intemperie calidus eſt, is neq; athleta, neq; miles bonus, ſed neq; foſſor, meſſor,
arator ue, aut denique ad ruſtica vrbana ue opera fortis, vnquam euadet. Quippe valentium ho
minum ea ſunt munera. Porrò tales nunquam fuerint, niſi mediocri ſint temperatura. Atqui, ſi
media temperie ſint, vtique plurimis his fuerit naturalis calor. Ac tali quidem naturæ mediocre
profectò dandum eſt vinum, ſicuti ipſa quoque mediocris eſt. Atque hactenus ſaltem mediocre, F
quoad ipſa mediocris eſt temperamenti: quando hanc quoque neceſſe eſt non ſolum in ſenectu-
te, ſed etiam in remiſſionis tempore, media temperatura frigidiorem euadere. Sicui ergo, vt in
intemperie, quæ intra ſanitatem conſiſtat, calidiſſimum temperamentum ſit, huic omnino vinũ
circuncidiſſe prodeſt. Sed, cum triplex genere ſit calidi tẽperamenti differentia, vna, in qua reli-
qua contrarietas (nempe quæ in humido ſicco q; conſiſtit) mediam temperiem ſeruat: altera, in
qua ſiccitas ſubſultat: & tertia, in qua vnà cum calido etiam humidum redundat: vtique in qua al
tera contrarietas medium temperamẽtum tenet, nunquam fuerit vltime calor immodicus, quan
doquidem huic ſiccitas ſtatim ſuperuenit: iſta vero non ſemper iuncta eſt cũ ſicca. At, in qua ſic-
citas calori eſt adiuncta, in hac incidere aliquando plurimus, vt in intemperie, quæ cum ſanitate
conſiſtat, præter naturam calor poteſt, id q; longo tempore. Plurimam vero breui ſpatio, etiam
quæ cum humiditate coniuncta eſt, immoderatam caliditatem, vt in ſanitatis intemperie, fieri li-
cet. Ac ei quidem, quam primo loco diximus, differentiæ tantum diluti vini, quod ὑδατῶδες vo
cant, exhiberi ſinemus, quantum à ſumma intemperie ipſa receſſit: reliquarum autem neutri, præ
ſertim cum ſumma ſit, quemadmodum oſtenſum eſt. Quæ enim tales intemperies non ſunt, iis
dandum vinum eſt, ſed exiguum & dilutum, tale porrò eſt, quod colore quidem eſt album, ſub- G
ſtantia tenue: ſicut ediuerſo frigidis intemperantiis calidiora vina præbemus. At, quod calidiſſi-
mum quidem vinum eſt, id frigidiſſimis intemperantiis eſt vtile: reliquis vero, quod portione re
ſpondet. Neque enim eius tantum meminiſſe oportet, q̃ contraria contrariorum ſint remedia,
ſed etiam quantitatis rationem in ſingulis contrariis habere. Ergo, ſicuti de medicamentis oſten-
dimus, non ſolum æſtimandum eſſe, calidum ne an frigidum quicquam ſit, ſed etiam quoti in his
ordinis ſit: ita & de vinis eſt agendum, non ſolum dilutum aut calidum deligentibus nobis, ſed
quod, vt ad intemperantiæ ſpeciem, calore frigore ue ſuo conuenienter occurrit ac reſpondet.
Hæc vero dicta mihi de iis ſunt, qui mediam ſenectutis ætatem agunt, vtique nec ignoranti pri-
mam eius partem eſſe, quæ ὠμογερόντων, id eſt eorum, qui cruda viridi q; adhuc ſenecta ſunt, di-
citur propterea, quòd adhuc obire ciuilia negocia poſſunt: ſecundam autem, cui apte nomen ip-
ſum inditur eo, quod ipſa ſit, de qua dicitur,

Vt lauit, ſumpſit que cibum, det membra ſopori.

Quod tamen in tertiam non conuenit, in qua Telephum grammaticum bis ter ve menſe la-
uari dixi. Propter enim virium infirmitatem aſſiduum hi balnei vſum non ſuſtinent.
Accedit, quòd per habitus frigiditatem mordacia hi excrementa non pariunt. H
Nominant eum, qui ad hanc partem peruenit, græce πέμπελον, ſicuti
aiunt, qui vocabulorum etymologiis gaudent, ab eo, quod
eſt πέμπειν τὴν εἰς ἅιδης πομπήν, i. mittendo
in pompam, quæ ducit
ad Manes.

Galeni

A.lib.1.f.3
c.1.fol.59

GALENI DE SANITATE TVENDA

LIBER SEXTVS

ARGVMENTVM LIBRI

Monſtrantur præcepta, quæ ad omnes lapſus remouendos & declinandos attinent in ijs corporibus, quæ ab optima labuntur ſanitate.

Summa earum rerum, quæ ſuperioribus quinque libris comprehenſæ ſunt, ac quod nam ſit huius ſexti inſtitutum. CAP. I.

B ALiud huius de ſanitate tuenda ſpeculationis argumentũ hoc libro inchoaturus, repetenda cẽſeo eorum, quæ hactenus tractata ſunt, capita: quæ vtiq; dicendis ſunt neceſſaria. Igitur primum diximus, quid ſit ſanitas: ſecũdo loco generalis eius deſcriptio poſita eſt: tertio, quẽadmodum ſeruari ea poſſit, eſt proditum. Ad hæc illud adiectum, aĩaliũ corpora perpetuo mutari, inde q̃ adeo neceſſe eſt ſanitatem eorum, quę aliàs corrũpi periclitetur, noſtrę procurationis indigere ante, q̃ tam notabilis mutatio fiat, vnde iam manifeſte ægrotent: procurationem vero non aliunde conſtare, q̃ ex cibo potione q̃, quibus, quod de ſubſtantia corporis decidit, reficiatur. Altera incurabilis eſſe demonſtrata mutatio eſt, ſcilicet quæ pro ætatis ratione accedit, propterea, q̃ cuiuſq; animalis corpus à prima genitura ad exitum vſq; toto interueniente tempore ſicceſcat. Cæterum, qui ſalubrem viuendi rationẽ ignorant, credibile eſt hos citius, q̃ pro naturæ ratione, interire. Q̃m autem (vt diximus) neceſſe eſt omne genitum animal nutriri, ſubſtantia ″vero ciborum vniuerſa in nutrimentum non abit, ac proinde vitioſum quiddã ex ſuperuacuo eius relinquitur, quod proprie excrementum vocant, præparatę à natura quædam corporis partes ſunt, quæ id ſecernant atque emittant. Plurima vero cum ſit in naturis corporum differentia, rationabile eſt ſuam eſſe cuique ſanitatis tuendæ prouidentiam. Primum igitur, hominem, qui optimo ſit ſtatu, pro materia tractationis propoſitum, quemadmodum quiſpiam in ſanitate cuſtodiat, tradere ſtuduimus. Cum autem variæ occaſiones ſint, quæ ſalubrem viuendi regulam pluribus modis intercipiant, eum, qui optimo corporis
C ſit ſtatu, {vni ſibi vacãtem} ac ab omni ciuili negocio liberum, in ſanitate ſeruare propoſuimus. Atque hunc quidem, cum in primis quinque libris, quemadmodum quis à prima ineunte ætate ad vltimam vſque ſenectutem in ſanitate cuſtodiat, docuerimus, nunc ad eos veniemus, quibus per negociorum qualitates, eſſe, bibere, atq; exercitari debito tempore non licet: præterea ad eos, qui ſtatim ab ortu valetudinarium corporis ſtatum ſunt ſortiti. Sanè breuior erit de his ſermo, q̃ prior, quamuis ſuapte natura longior ſit, propterea, quòd plurimarum materiarum vires, quibus ad ſecundæ valetudinis tutelam vtimur, prædictæ iam ſunt. Nam, cum frictione, balneo, exercitatione, cibo, potione, calefactione & refrigeratione, veneris tum vſu tum abſtinentia & ſiquid aliud eiuſmodi eſt, mutationes fieri corporis cernamus, vtique horum omnium vires (vt dixi) prius ſunt proditæ.

A. lib. 1. f. 3. d. 2. c. 1. fol. 59. h

De vitioſis corporum conſtitutionibus, ac de ea, quæ ex ætate peruenit, differentia. CAP. 2.

VItioſi autem corporum ſtatus genere duplices ſunt, cum elementares & primas corporis particulas, quas Ariſtoteles ὁμοιομερῆ, id eſt ſimilares vocat, alij æquabiliter, alij inęquabiliter attemperatas habeant. Dico autem æquabiliter temperari, cum ad aliquam intemperiem verſæ æquabiliter corporis particulę omnes aut frigidiores iuſto, aut calidiores ſunt redditæ,
D aut ſiccìores, aut humidiores: aut per coniugationem quædam calidiores ſimul, & ſiccìores, quędam humidiores pariter & frigidiores, & quędam humidiores & calidiores quædam ſiccìores & frigidiores. Quin etiam in inſtrumentalium partium compoſitione quædam æquabiliter, quędam inęqualiter ſunt conditę. Ac primum quidem dicam hic quoque, qui ſtatus corporum ſint maxime vãletudinarij, ſicuti & prius † qui maxime ſanus eſſet} oſtendi. Verum is vnicus erat: etenim in omnium rerum genere, quod optimum eſt, id vnũ eſt: vitioſa vero plurima ſunt. Duplex tamen eſt eorum ſecundum genus diſcrimen, ceu paulo ante dixi, alijs ſimili intemperie omnes partes habentibus, alijs diſſimili. Atque eorum quidem, quę ſimilem intemperantiam habent, ea peſſima eſſe conſtat, quę has validas habent, ac potiſſimum frigidas ſimul & ſiccas. At, quibus inæqualiter ſe habent corporis conſtitutiõnes, horum numerare quidem varietates facile non eſt. Cęterum illa quoque duplici genere ſpecie ue, ſiue quouis alio modo nominare velis, variare licet. Nam maxime quidem ea morbis patent, quorum principes maxime partes contrarijs temperamentis ſunt affectę. Minus obnoxia valetudini ſunt, quibus † diuerſę à principibus partes} ita ſe habent. Equidẽ aliquos iam vidi, quibus venter frigidus erat, caput calidum: ſicut contra, quibus caput frigidum erat, venter calidus. Vidimus aũt & ex accidenti, non primũ nec propria tẽperamenti ratione aſſidue afflictum bili ventrẽ, qui alioqui nõ erat natura calidus:

*νοσωδεςάλαι

†ὑγιεινὴν, i. ſalubrem.

† *Græce clarius* τὰ μὴ κύρια, *i. partes non principes.*

æque vero & refrigeratum alterum, q̃uis non esset natura frigidus: ad eundem modum & caput, E & iecur, & lienem, atq; etiam alias partes, aliarum quandoq; intemperantijs affici, cum aut ipsæ haudquaq̃ læsæ in proprio temperamento essent, aut etiam cõtrarium planè, q̃ aliæ, affectum haberent. Primum ergo de ijs verba faciam, qui æquali sunt intẽperie, id q; ab ijs, qui præcalidi sunt, auspicatus. Sanè dictum à nobis in libro de tẽperamẽtis est fieri non posse, vt intemperies quęli bet sola diu duret: qñ ipsa sibi ipsi alteram ex necessitate adsciscit. Inde q; factum, vt pleriq; medicorum quatuor tm̃ esse intemperantias putarint, eas q; compositas, simplices vero ne esse quidẽ. Nam ″ & calidam, dum humiditates semper consumit, parere siccitatẽ: & frigidam, dum nihil absumit, † humoris incremento quodammodo cõferre. Eodem modo & siccam per eas ætates, quibus augescit animal, calidius ipsum semper efficere: quibus vero decrescit, refrigerare & siccare quidem solidas corporis particulas, congerere vero abundantiam excrementorum. Simili modo, si humida cum modice calida coierit, existere aliquando in vtraq; oppositione mediam temperiem. Vtranq; oppositionem intelligo, & quæ ex calido ac frigido consistit, & quæ ex sicco & humido. Erit autem medij temperamenti (quod ἔυκρατον græci vocant) eiusmodi intemperantia in ipso præcipui vigoris tempore (quam ἀκμὴν græci vocant) sed & in remissionis tempore, prout ipsi conuenit. Optimam nanq; temperiem in adolescentia corpus obtinet: reliquæ omnes F ætates deteriores hac sunt, vt prius est ostensum. Atq; hoc etiam meminisse conueniat, vnum id quoq; ex ijs, quæ dicta sunt. Cum enim duplices actiones in aĩalibus sint, certe corporales pueri præcipuas obtinent: quæ animi sunt, ea, quæ à pueris ad remissionem vsq; succedit ętas. Nec tñ est has ætates annorum numero circunscribere, quemadmodum non nulli fecerunt: nisi forte in latitudine quadam. Ergo pubescere quidem incipiunt aliqui, vbi quartumdecimum annum expleuerunt: quidam vno post anno, aut etiam amplius. Initium præterea remissionis non nulli habent statim à trigesimo anno, nõ nulli post quintum & trigesimum. Ac robur quidem omnibus minuitur post ipsam summi vigoris ætatem: non tamẽ hi sanitatẽ amittunt, tametsi minus hanc, quàm ante, laudabilem habent. Cæterum hanc habent non solum vsq; ad initium senectutis, verum etiam, in ipsa senectute tota: quæ ipsa quoq; quibusdam naturalis esse morbus videtur. Cum enim nec dolore anguntur vllo, nec vllam actionum earum, quibus ad vitæ munera vtimur, aut penitus amiserunt aut omnino imbecillam habent, vtiq; sani sunt, sanitate, quę senectuti sit congrua. Meminisse enim profectò oportet eorum, quæ de sanitate demonstrata sunt, nempe quòd ampla sit eius latitudo. Iam, si tertia quoq; corporis affectio est, quam neutram Herophilus appellat, quę in ijs, qui è graui euaserunt febri, conualescendi tempore cernitur, & senili ętate, omnino G extra morbum senes erunt: actiones tamen perinde, vt ij, qui in flore ætatis sunt, firmas valenteśque non habebunt. Verum, si ad videndum, audiendum, ingrediendum, alia q; facienda, quę seni expediunt, nullo deficitur corpus, etiam hoc rationabiliter senis sanitatem nomines, vtiquè totum hoc iungens, senis sanitatem, non absolute sanitatem. Hęc enim propter ipsam actionum virtutem integra est, & de qua queri non possit: senum sanitas querimonijs non vacat: quamuis enim omnes actiones habet, nullam tamẽ validam habet. Atq; adeo illa pars artis, quæ de senum ductu instituitur, huc tantum consilia dirigit, vt sanitatem eorum, quatenus fieri licet, tueatur. Corpora vero, quę à prima statim genitura † pronum ad morbos } statum sortita sunt, ea planè ad senectutem nunquam perueniunt: aut, siquando peruenerunt, vno saltem diutino morbo penitus laborãt. Proposuimus autem in hoc libro de ijs disserere, qui vitioso corporis sunt statu: atque, hos quemadmodum sanos plurimum tueamur, disquirere.

† ὑποτρέφειν ὑγρότητα, i. humiditatẽ subnutrire.

A.li.1.f.1.d. c.1.fo.5.b

† νοσώδη.

De Regendis corporibus, quæ calidiorem naturam sortita sunt, humida siccá ue, aut harum media adiuncta. CAP. 3.

ERgo initio ab ijs sumpto, qui parem in oĩbus corporis partibus intemperiem habent, primũ de ijs agamus, qui calidius ″ temperamentum sortiti sunt, cæterum in humiditate ac siccitate H modice se habent. Ac talis quidem corporis natura ab initio statim magis apparet sana, q̃ ea, quę in vtraq; oppositione vitiosa est: vtranq; oppositionem intelligo, & quę ex calido & frigido cõsistit, & quæ ex humido & sicco. Eadem dentes edet citius, & citius articulatam vocẽ proferet, & citius ingredietur, & singulis annis ad portionem increscet: postea vero, q̃ adolescẽtię annos cõpleuerit, exinde ad remissionem vsq; manifeste calidior apparebit sic, vt tum morbis, tum symptomatis, quæ à bili oriuntur, facile sit obnoxia. Multus nanq; calor, dum humorem absumit, siccius temperamẽtum reddit. At, cum florens iam ætas item calida sit, nimirum composita eorum temperies calida simul sicca q; erit. In talibus aũt temperamentis bilis abundare tum pallida, tum flaua solet. Ergo, qui hac natura sunt, ad ætatem vsq; adolescentiæ similiter educãdi ijs sunt, qui optimę sunt naturę: de quibus dictum in prędcedentibus est. Postea vero, q̃ absolutum eorum corpus sit, considerare oportet, vtruḿne bilis excremẽtum illis per aluum vnà cũ fęcibus expellat̃, an ad superiorem ventrẽ sit propensum. Si enim deorsum ferat̃, constat nõ debere esse solicitos. Sin superiorem ventrem petat, per vomitũ est emittendum, s. longe valere iussis philosophis ijs, qui vomere ex aqua tepida post exercitationes ante cibum vetant. Nã vino nec ipse sanè tum esse vtendum suaserim, nisi difficulter id faciant ex aqua. Quippe eiusmodi quędã corporum naturę sunt,

A.li.1.f.3.d. c.1.fol.6.a

quibus

A quibus vtiq; vinum dulce, sed vbi aquam præbiberint, est concedendum. Præterea etiam magis, vbi temperamentum eorum ab initio calidius siccius q; fuit, vomitio petenda est propterea, quòd magis etiam hi bilioſi sunt in præcipui vigoris ætate. Quin & exercitari his vtilius est, non acutis exercitationibus & pręuẽgetis, sed potius tardis & mollibus. Sunt enim omnes, qui hoc statu sunt, graciliores. Acutæ vero exercitationes consensu gymnastarum omnium extenuant: sed lentæ contra corpus implẽt. Sunt vero & ex ijs, qui impense calido temperamento sunt, qui exercitari prorsus non desiderant, sed abunde his satisfaciant inambulatio, balneum, & mollis ex oleo frictio. Acre nanq; & mordax calidum id est, quod ab his exhalat, non humectans, quale ἀτμῶδες græci vocant, nec suaue, citra q; morsum: hos vero à cibis quoq; balneum iuuat. Quidam vero eorum, incredibile est, quàm etiam obesi sunt reddíti ex tali victus ratione. Antiquum autem vinum inimicum his est: album vero ac tenue idoneum est. Æstimandum autem in omnibus est, qui à cibo lauantur, num in dextra præcordiorum parte, vbi situm iecur est, dolorem aliquem, aut grauitatem, aut tensionem sentiant. Eiusmodi nanq; corporum status iecinoris vitijs tentari solet, si balneo post cibum vtantur. Ac, si quando eiusmodi aliquod vitium sentiunt, ilico dandum aliquid est eorum, quæ obstructum iecur liberent, abstinendum q; ab ijs cibis, qui crassum efficiunt succum, ac potissimum si ijdem glutinosi sint. De his dictum abunde nobis est in tribus libris, quos de alimentorum viribus scripsimus: præterea in eo libro, quem de euchymia & cacochymia, id est de cibis boni & mali succi, edidimus: item q; in libro de extenuante victus ratione. Quippe, qui dolorem in iecinore sentiunt, ijs tali victus ratione vtendum omnino est, quoad dolor se remiserit, & dextra præcordia leuia quodammodo sentiant. Vtile sanè fuerit & liquorem, in quo macerata sit absinthij coma, offerre: præterea, quod tum ex ea, tum ex aniso & amaris amygdalis conficitur: quod etiam bibere ex oxymelite præstat in eo tempore, quod inter surgendum à somno lauandum q; interuenit. Nam, & postquam confecta sunt, quę ex ventre ad iecur redduntur, talia exhiberi præstat, & temporis aliquid eorum operi ante cibum sumendum dari. Non inutile est & medicamentum, quod dia calaminthen vocant: cuius compositionem in quarto horum commentariorum scripsimus. Verum in bilioſis temperamentis cauere oportet huius assiduum vsum. Sed, & si quãdo horũ quispiam eo propter iecinoris obstructiones vtitur, vtilius est ex oxymelite id bibat. Porrò alimenti species, si quis horum temperamentum vertere in melius studet, contraria esse intemperantiæ debet. Sensim vero id fiet citra noxam, si & præsit medicus: et, qui curatur, ita sit à negocijs liber, vt omnia suo tempore peragat. Nam, qui in rebus ciuilibus versatur, & multis negocijs distringitur, huic tutius est, vt nec tentet temperamentum suum mutare, sed accommoda sibi nutrimenta sumat. Porrò apta sunt humidis quidẽ humida, & siccis sicca. Nutritio enim fit, cum is, qui nutrit, cibus corpori, quod alit, assimilatur. Citius autem assimilãtur sicca siccis, & humida humidis. Quibus vero æquale temperamentum est, ijs quanto iucundius fuerit, quod comedunt, tanto vtiq; fit magis nutriens. At, qui inæqualem temperiem sunt sortiti ita, vt his aliud iecinoris temperamentum sit, aliud ventris, aut alicuius eorum, quæ circa iecur sunt, ijs diuersum est, quod assumptu iucundum est, ab eo, quod cuiq; particulæ est idoneum. Qm̃ autem ostensum est duplex esse, quod singulis conueniens est, aliud, quod secundum simplices qualitates, aliud, quod ſm totam substantiam, quod simplicibus qualitatibus maxime aptum est, id quale nam sit, superius paulo est comprehẽsum, id que seu mutare intemperiem ocium velis, seu cẽdere cogaris propter negocia: quod ex tota substantia idoneum maxime est, sola experientia discernitur. Ac maximam quidẽ vim habet ad ea, quæ eduntur bibuntur que, non in ventre modo, sed etiam toto corpore conficiẽda, totius substãtiæ cõuenientia: cuius ratione nutrimenta animalibus & varia, & speciebus multum inter se diuersa habent: cum nulla similitudo sit eius, quod ex palea & herbis accedit, ei, quod ex ossibus & carnibus: nulla societas eius, quod ex pane est, cũ eo, quod ex cicuta & veratro: nam & hęc animantium quibusdam nutrimẽta sunt. Fiunt aũt & qualitatibus conuenientiæ, vtiq;, si seruare temperamentum studes, humidis naturis humectante cibo maxime quadrante: siccis vero eo, qui siccet: sin alterare placet, contrarijs. In eo autem, qui est in calido frigido ue ad intemperantiam lapsu, cõtraria dare semper expedit, cum & efficacissimæ eiusmodi intemperies sint, & (vt ita dicam) magis, q̃, quę ex siccitate & humiditate consistunt, potentes, quippe cum facile similibus nutrimentis in morbosam intemperantiam abeant. At, si siccius quoduis mẽbrum efficias, nihil manifeste lędes: pari modo nec si humidiori suam humiditatem serues. Euidenti vero argumento tibi & ętates sint. Quæ enim à prima genitura adolescentiã vsq; habentur, humidissima ijs caro est: senili ætati impẽse sicca. Meminisse vero in huiusmodi sermone oportet eorum, quę in opere de temperamentis sunt scripta, scilicet ne quis existimet, qui superuacuis excrementis onerantur, hos humido temperamento esse: quæres eos, qui senectutem frigidam & humidam putarunt, falsos habuit. Non enim ipsæ particulæ senum humidiore temperamento sunt, sed ipsę capacitates, quæ inter corpora patent tum senum, tum eorum, qui humidis morbis laborant, superuacua humiditate implentur. Porrò cuiusmodi siccus morbus sit, certa scientia cognoscet, qui librum, quem de marasmo inscripsimus, diligenter relegerit non semel bis ue, nec transcurrens, sed singulis insistens atq; intentus. Sanè, qui

A li. 1. f. 3. d. c. 1. fo. 5. b

A li. 1. f. 3. d. 4. c. 1. fol. 68. d

A li. 1. f. 3. d. 4 c. 1. fol. 68. a

* συντόνοις.

* σαρκῶσιν.

* ὑπηρετεῖν, i. obseq, seu morem gerere.

hæc commode leget, hunc exercitari prius conuenit in ſecundo de temperamentis libro, in quo E demonſtratum eſt ſenis temperamentum ſiccum eſſe. Verum, quod in præſentia nobis propoſitum eſt, calidius iuſto corpus, ſi quidem in prima conſtitutione medium humiditatis ſiccitatis q̃ habitum habuerit, omnino id in incremẽti ſtatu (quam ἀκμὴν vocant) ſiccum efficitur, id q̃ tum magis, tum celerius, ſi etiam natura ſiccius erat. Sed & ſeneſcet idem citius, quanto vtiq; ad ſummum incrementum peruenit citius. Nam, cum oẽs in remiſſione ætatis ſicceſcamus, ratio eſt, vt qui natura ſit ſiccior, in ſenilis intemperantiæ ſiccitatem citius perueniat. Hi ergo in præcipui vigoris ætate potiſſimum humidam victus rationem poſtulant: cuius formulam proxime deſcripſi
* συντόνων. mus: perficitur enim humectantibus cibis ac balneis, tum exercitationum, & quæ præcẽleres, & quæ multę ſunt, abſtinentia. Hi adeo ęſtatis tempore & citius lauantur, & à cibo iterum: prodeſt
* ὀξὺς. his & frigidæ potio. At venus ſiccis temperamẽtis eſt inimiciſſima. Vitandæ q̃ maxime his ſunt exuſtiones, & laſſitudines, & ſolicitudines, & vigiliæ, & motus omnis cẽler. Iracundia vero, cum biliosas naturas maxime accẽdat, acutas febres parit. Itaq;, quæ victus ratio ijs laudatur, qui ſtatus
* ποσότης, i. quantitas. incrementi tempore temperie ſunt calida, humiditatem tamen ab ortu mediocrem habebant, hęc ijs, qui natura calidi ſunt & ſicci, magis conuenit. Nec dubium eſt, quin mõdus quoq; exceſſus ſuperantis elementi in primis conſiderandus ſit. Siquidem eatenus intendere, remittere, aut augere F victus ſpeciem oportet, quatenus ſupra naturalem habitum aucta diminutaue ſunt tẽperamenti elementa. Quapropter, ſi eorum, qui natura humidiores calidiores q̃ ſunt, mutare temperamentum ad frigidiorem ſiccioremq; ſpeciem libet, cõtrariam his victus rationem exhibeas, oportet: ſin id cuſtodire placet, ſimilem. Sanè eiuſmodi naturę in puerili ætate fluxionum & redundantiæ morbis maxime tentantur, item q; putredinis, quo magis & pluribus exercitationibus & exacta ventris concoctione indigẽt. Quicquid enim in hoc corrumpitur, id toti corpori morborum putredinis occaſio fit. Itaq; & ante cibum bis ter q; hi ſi lauẽt, ac calidis ſponte ortis vtãtur, maximũ inde commodum ſentiunt. Quippe huc dirigitur in his cõſilium, vt ipſas animalis particulas ſeruemus humidas. Quæ res omnis temperamenti communis eſt, ſi modo contraria ratio omnium animantium corpora citius ad ſenectutem perducit, ipſa q; eſt, cuius culpa omne genitum corpus mortale ſit. Quippe, ſi fieri poſſet, vt tẽperamentum corporis humidũ perpetuo ſeruaretur, verus ſophiſtæ, cuius inter initia operis memini, ſermo eſſet, qui ſibi auſcultantẽ promiſit immortalem fore. Sed, quoniam naturę progreſſum, qui eſt ad ſiccitatem, effugere corpori nõ licet, vt ante docuimus, idcirco ſeneſcere nobis corrumpi q; neceſſe eſt. Erit tñ id maxime diuturnum, quicquid minime ſiccatum. Verum, cum humida victus ratio excrementa & ſuccorum abundantiam pa- G riat, difficile eſt ita mediocritatem ſeruare, vt neq; morbi incidãt, neq; ſenectus maturetur. Quod tamen ad ipſius tẽperamenti rationem attinet, qui maxime ſunt humidi, ij maxime ſunt longęui. Iidem & ſanitate, vbi corpus ad robur peruenit, plus cæteris fruuntur, & cæteris, qui parẽ ætatem agunt, valentiores ad extremũ vſq; ſenium ſunt. Ideo q; ferme tum medicis omnibus, tum philoſophis, qui corporis elementa diligenter inueſtigarunt, temperamentum id laudatum eſt. Immo etiam vnum id proinde ſecundum naturam ſe habere quibuſdam eſt viſum. Nam, quanquam in principio ſit deterius, tempore tamen reliquis preſtantius euadit. Quo magis, qui tuendæ huius corporis ſanitati perficitur, ijs, quę ab ipſo defluunt, proſpicere debebit tum exercitatione (vt dixi) tum balneis ante cibum pluribus, tum vero ijs, quæ per ventrem & vrinas redduntur, excernendis. Nec prohibet præterea quicquam, quin & apophlegmatiſmis & purgationibus aliquando vtatur, ante q; omnia cibis boni ſucci, ac vini potione, quod vrinas promoueat.

De regendo corpore frigidiore, quod vel mediocriter ſe habeat, aut excellat altera contrarietate. CAP. 4.

ET de calidis quidem temperamentis abunde dictum eſt: de frigidis deinceps agẽdum. Sunt porrò & horum tres ſummæ differentię. Nam aut modice ſe habent in altero contrariorum H pari ita, vt nec humidi ſint, nec ſicci: aut alterum in his redundat, vtiq; vel ſiccum, vel humidum: peſſima tñ merito ſicca ″temperatura eſt: quippe, quod tpis ſpatio ſeneſcentibus accidit, id his ſtatim ab initio cõtingit. Ergo iſtos humectare calfacere q; oportebit. Id fiet exercitatione modica, & nutrimento humectante ac calido, præterea vini calidi potione, & ſomno liberaliore, illud interim prouidentibus nobis, vt excrementa oĩa, quæ vel ex cibis, vel potione proueniunt, quotidie expellantur. De veneris vſu dictũ ſupra eſt, eam oĩbus, qui ſicco tẽperamento ſunt, inimicã eſſe. Nunc vero ẽt ex hoc numero potiſſimum aduerſa eſt ijs, qui ſupra ſiccitatem frigidi quoq; ſunt. Nã innoxia venus ijs tm̃ eſt, qui calidi humidi q; ſunt: tũ vero, qui genitura naturaliter abundãt: de quibus inter inęqualia temperamẽta mox dicẽt. Malum vero & illud frigidum tẽperamẽtum eſt, quod cũ humiditate coniungitur, maximé q; id fluxionum morbis eſt obiectũ. Succurrit huic & balnei abſtinentia, & exercitio, & tenuiore victu, & vnctionibus, quæ modice calfaciãt: quarũ forma narrata prius eſt, vbi de laſſitudine egimus. At, qui frigidi natura ſunt, cæterũ in ſicci humidi q; tẽperatura modice ſe habẽt, minus ij vel ad ſanitatẽ, vel ad corporis robur ſunt inepti, q̃ q; in illis ſunt intẽperati: horũ igit excitare firmare q; calorẽ expediet. In humiditatis vero ſiccitatis q; ſpecie tota victus ratio media eſt exhibenda. Atq; hęc mihi oĩa de ijs dicta ſunt, quos ęqualis intẽ

A.li. 1.f.3.d.i. c.7.fo.62.c

A.l.1.f. 3.fol.6

peries

A peries premit, hoc est quibus omnes corporis partes ad calidius, vel frigidius, humidius, vel siccius similiter sunt inclinatæ.

De Regendis ijs, qui sunt inculpato corporis statu, & vitam seruilem viuunt. CAP. 5.

DE ijs vero qui inæqualem corporis constitutionem habent, non potest paucis differi propterea, q̃ numerosæ horum varietates sunt: cum alijs alia particula male temperata sit. Sed, & si duas tantum quis intemperatas habeat, harum quoq; varietates non paucæ sunt. Proinde q̃, cum prius docuero, quæ nam ijs exhibenda sint, quibus inculpatus quidem est corporis status, viuunt autem vitam seruilem, siue negocioſam, siue quouis modo aliter appellare placet: ab ijs vero, quę nam ijs, qui æqualem intemperantiam habent in simili viuendi genere: transibimus dehinc ad eos, qui inęqualem in corporis partibus statum habent. Ergo salubris & inculpatus corporis status in latitudine (vt sæpe dictum est) intelligi debet: sicuti etiam ipsa sanitas. Nam neq; sanus esse quisquam nostrum videri potest, ea saltem, quæ omnino inoffensa inculpata q̃ sit, sanitate, neq; inculpabili esse corporis statu. At sanos esse dicunt, qui nec parte aliqua corporis dolẽt, & ad vitæ munera haudquaquã sunt impediti: pari modo & corporis statu illęso esse, cum nec ab
B externis occasionibus facile in morbos incidunt, nec ab internis: Illo nimirum pro re certa prius definito, assidue ægrotare aliquos non ob proprium corporis statum, sed propter vitiosam victus rationem, dum aut in desidia vitam exigunt, aut nimium laborant: aut in ciborum qualitate quãtitate ue, aut tempore, peccãt: aut ἔxercitium aliquod noxium exercẽt: aut in somni modo, aut ve- * ὑπνοδυμά-
neris immodico vsu, falluntur: aut etiam ægritudine animi, curis q̃ parum necessarijs, se macerãt. των.
Quippe non paucos nouimus eiusmodi de causis quotãnis ægrotare: quos tñ non dixeris vitioso corporis esse statu, sicut eos, qui, cum nullo horum, quæ recensui, deliquerunt, tamen perpetuo ægrotãt. Ergo primum propositus sermoni is esto, qui corporis statum in latitudine inculpatum habet, qui que alteri viuens, toto die ministrat, aut maximo magistratui, aut monarchæ: cęterum ad extremum diei liber à domino discedit. Quo loco rursus definiendum nobis est, quem finem diei dicimus: quando aliàs lectori sermo noster imponat, nisi certam limitationem assequatur. Si enim dixero dissolui tum primum hominem ad corporis sui curam, cum Sol occidit, nec adiecero quo die id velim, circa ne solstitium æstiuum an brumale, an circa æquinoctia, an alio quopiam tempore, quod dictis interuenit, non possunt cõmoda præcepta tradi. Romæ enim maximi dies ac noctes, paulo maiores quindecim æquinoctialibus horis sunt: contra minimi, paulo intra nouem. In magna vero Alexandria maximus dies quatuordecim horarum est, minimus decem. Er
C go, qui in breuissimis diebus, & longissimis noctibus à ministerio occidente Sole redit, huic fricari per ocium, et lauari, & modice dormire licet. Porrò nemo est, cui nec in maximis, nec etiã his, non liceat aliqd mediocriter agere: nec ipse profectò quẽquam noui tã infœlici vitæ sorte vsum. Antoninus enim, qui Imperatorum, quos ipsi vidimus, promptissimus ad curam corporis venit, breuissimis diebus Sole occidente in palęstram ingreditur: longissimis autem hora nona, aut ad summum decima. Quare licet ijs, qui illi in diurnis officijs adsistunt, vbi discessere, reliquo diei tempore corporis curam agere ita, vt Sole occidente ad somnum se conuertant. Nam, cum minima nox nouem horas ęquinoctiales æquet, abunde his fuerit, si id totum tempus in somno sumpserint. Ergo videndum est, assuetus ne per anteactam vitam exercitationi talis minister fuerit, an citra exercitationem lauari. Nam sunt, qui ne eousq; sui curam habeant, vt frictionem quidem sibi adhibeant, sed protinus perfusi oleo balneum ingrediantur, aut etiam strigili tantum arrepto, quo sudorem in ipso balneo destringant. Ac non nulli quidem hanc consuetudinem modice ferunt ita, vt aliqui eorum nec assidue ęgrotent, {nec longo tempore,} vtiq; quibus libera corporis transpiratio est: εὐδιαπνευστοὺς græci vocãt: eosdem aliqui tum medicorum, tum gymnastarũ, ἀραιοσυγκρίτους greece appellãt. Quin dictum & ab Hippocrate est huic generi hominum sani-
D tatem magis constare. Ait enim, ‖ Laxitas corporis ad trãspiratũ, quibus plura per cutim feruntur, salubrius: quibus pauciora, minus salubre. Hanc corporis naturam ad aliam consuetudinem trãsferre non oportet, sed nec vllam omnino aliam naturam, nisi, quæ longo iam tempore ægrotat. in lib. d Alimẽ. circa medium.

Quo pacto Prospiciendum sit ijs corporibus, quæ in seruili vita in aliquam ægritudinem facile incurrunt. CAP. 6.

QVòd siqua assidue ægrotet, disquirere in ea causam conueniet. Ea inuenietur, si initium inquisitionis ab ægritudinis specie ceperimus. Quicquid enim eorum, quæ in ipso sunt, corpus affligit, duplici id occasione oritur, aut ‖ redundantia, aut succi vitio. Ac, si quidem redundantiæ vitijs ægrotare videbitur, huc vniuersa tendet victus eius ratio, vt succos ad conuenientem modum reuocet: sin ex succorum vitio, vt pares eos faciat. Prius autem speciali- * ἀριστως. aliter ἀρίστους, i. optimos.
ter dicetur, quemadmodum prospiciendum mediocritati sit, quæ in quantitate spectatur: post, quemadmodum ęqualitati, quæ in qualitate consistit. Itaq; iam de priore agamus, ducto tandem ad principium sermone. Vbi, quod ex corpore exhalat, minus est ijs, quæ accepit, redundantiæ oriri morbi solent. Ergo prospiciendum est, vt eorum, quę eduntur ac bibuntur, respectu eorum, quæ expelluntur, conueniens mediocritas seruetur. Sanè is mõdus seruabitur, si ponderabitur à nobis in vtrisque quantitas. Qui enim balneum statim ingrediuntur, ijs postea frictione * συμμετρία.

A.l.1.f.3.d.4.c.3.fol.68.d

A.li.1.f.3.d.4.c.7.fo.61.c

vti, atq; etiam prius paulum dimoueri: qui vero hæc prius obierint, paululum etiã hæc ipsa inau- E
gere suadebimus, detrahere vero de nutrimenti vel quãtitate, vel qualitate, vel etiam vtraq;. Qui enim celeriter notabilem abundantiam aceruant, ijs de vtraq;: qui non celeriter aut non notabilem, ijs de altera demptum esse sat fuerit, vtra videlicet homo ipse potius voluerit. Ac, quẽadmodum de quantitate dematur, notum est. De qualitate demitur, cũ exigui nutrimenti cibus apponitur. Siquidem nõ pauci suilla nutriti, celerrime copiam aceruãt: cum alias requirat id nutrimentum tum frictiones, tum exercitationes planè vehementes. His igitur olera & legumina, quę nõ multum corpori adijciant, præterea pisces & aues, quę multũ item non nutriant, exhibenda sunt.

Qui vero vitiosos congerũt succos, ij non perinde, vt qui redundãtiam cogunt, vni tantum rei sunt intenti: quãdoquidem nec vnica est vitiosi succi species. Alij enim magis frigidum pituitosum q; eiusmodi succum cõgerunt: alij magis calidum ac biliosum: nõ nulli magis aquosum: alij rursus magis melancholicum, {id est qui magis atræ sit bilis.} Horum ergo cuiq; abstinendũ ab ijs cibis potionibus q; est, qui eum, quẽ colligunt, succum facile gignãt. Porrò dictum abunde de his est in tribus libris, qui de ciborum viribus sunt inscripti: itẽ in alio, quẽ de ijs, qui bonum malum ue succum gignunt, inscripsimus. Est & præter hos alius de ijs, qui extenuãt, cibis, vtilis profectò ijs, qui crudũ congerunt succum, qui crassus quidem omnino est, non tamen perpetuo glu- F
tinosus. Sanè omnibus his commune auxilium est alui deiectio: potissimum vero quibus est naturaliter adstrictior. Communis porrò est & veneris conueniens mediocritas.

De ratione Cibandi & Exercendi eos, qui vitam negocijs districtam obtinent. CAP. 7.

QVibus enim inculpata corporis constitutio est, nõ debent ij (veluti siccis supra præceptum est) à venere oĩno abstinere. Illud tamen considerationem maxime desiderat, semel ne die, an bis sit ijs, qui eiusmodi vitam agunt, comedisse, ex vsu. Eius considerationis caput est & corporis ipsorum natura: & ab hac, in victus ratione consuetudo: & tertio ab his, si mutare victus rationẽ videbit, quo pacto eius mutationẽ homo ferat. Atq; ab ipsa quidẽ natura, eius, quod conducet, significatio datur. Et eorum quidem, quibus bilios us venter est (sicuti dictum nobis in quarto iam est, & nunc nihilo minus dicetur) primi semper ciborum ac potionum sint, qui aluũ deijciant. Ex vinis quidem dulcia, &, quæ mollire ventrem possunt: non enim oĩa eius sunt generis. Ex cibis, olera cum oleo & garo. Vitanda vero ex vinis sunt austera: ex cibis, qui adstringunt, nisi si firmandi oris ventris causa post totam comestionem exhibeantur. Id aũt experientia quoq; discernendum est: sunt enim, quibus adstringentium vsus † adeo aluum non comprimit, vt ẽt ad deijciendam conducat propterea, q os ventris roborat. Quod euidẽtissime in ijs, qui imbecillius G
id obtinent, cernitur. Quicunq; vero palæstræ exercitijs ante balneum sunt vsi prius, cq; districtæ negocijs vitæ se addicerent, ijs vt ab ipsis abstinuisse est incommodissimum, ita, vt similiter vtantur, præter incommodum etiã fieri omnino nequit. Ergo exercitatione, quæ apotherapia dicitur (de qua supra egimus) istis vtẽdum censeo, & simul de suillæ carnis mõdo non nihil demẽdum. Qm vero (vt ante dixi) sunt, quibus ante balneũ elitasse aliquid est melius, dicẽdum deinceps est tum de hora, qua facere id debent, tum quãtitate eorum, quæ sumẽt, ac qualitate. Ergo, quod ipse facere insueui diebus ijs, quibus propter vel infirmos visitandos, vel ciuilia negocia, putaui me serius ad balneum accessurũ, id dicere non grauabor. Ponatur dies, quo id fit, tredecim horas æquinoctiales longus: in decimã vero corporis curandi spem esse. Hoc casu visum mihi est circa "quar- A.li.1.f.3.d.
tam horam simplicissimum sumendum esse nutrimentum, qui vtiq; solus est panis. Atq; ipse qui- c.3.fol.68.d
dem ita feci. Quibusdam vero pane solo vesci sine obsonio non placet, sed eum cum palmulis, oliuis, melle, aut sale sumunt: sunt etiam, qui post eum bibunt. Ego vero nec à tali cibo vnq; bibo, & solum panẽ comedo. Sit aũt cuiusq; eorum mõdus is, qui decima hora concoctus esse possit: quippe, si exercitari cupiant, eo maxime pacto citra noxam se exercitent: siquidem non leue incõmodum non nullis accidit, cum repleti cibo se exercitant: non nullis enim & caput impletur vaporibus: & in iecinore aut ponderis sensus, aut distentionis, aut vtriusq; percipitur. Ergo, cũ tale quippiam incidit, succurrendum ei, cq; primum est: si iecur obstructum sit, ijs, quæ in vijs eius hærentia impedita q; expediant: si caput repletũ est, ambulationibus, sed potissimum ante cibum: nihil tñ vetat, quin & post cibum. Cęterum has cq; maxime lentas esse expedit: illas, quæ ante cibum sunt, magis his quidem citãs, non tñ quales festinabundi vsurpamus opere aliquo vrgente. Quæ vero iecinoris meatus obstructos expediunt, eadem tarditati concoctionis cõducunt: horum optima sunt oxymeli, & dia trion pipereon, in quo nullũ immistũ sit medicamentũ non familiare: ad hęc tenuatorius victus. Hæc enim tarditatẽ concoctionis corrigũt, & obstructiones iecinoris liberãt. Vbi vero corruptio ciborũ in ventre accidit, quibus id, quod corrumpit, in aluum descẽdit, ijs maximum id compendiũ ad sanitatem est: quibus vero nõ descendit, ij prouocandi ijs sunt, quæ leuiter deijciunt: cuiusmodi sunt diospoliticon, vtiq; cum pari cũ reliquis pondere nitrum immistũ habet, & quod ex ficis & cnico componitur, alia q;, quæ ex cnico vel epithymo conficiunt. Porrò ijs, qui ita sunt affecti, ẽt vomitus ante cibum conducit, vomitus aũt vini dulcis potione prouocatus. Consulendũ vero his est, ne quid fumidũ, aut male olens, aut deniq; facile corruptibile nutrimentũ accipiant, sed, quę boni succi sint, (medici euchyma vocãt) potius eligant. Scriptũ vero de

his alibi

† ἓ μόνον ἄλυ πόσ ἐσιν, i nõ solũ iucundus, aut molestia carens.

* πλήθυς, i. copia.

* πλῆθος.

* συντονωτέρας.

* ἔνδειξις, i. indicatio.

A his alibi est in ijs, quę de boni mali q3 succi cibis prodidimus: preterea in illis tribus, quos de ciborum facultatibus inscripsimus. Percõmodum vero ijs, qui ita se habent, hoibus est, & si ex conueniente tpis interuallo aluum subducant p ea, quæ modice purgent, cuiusmodi est dialoes amarũ: sic enim pleriq3 medicorum vocant, quemadmodum aliqui in fœminino genere amaram, græce picram. Si vero longo tpe vitiosum succum augeri sinas, grauis quispiã morbus ipsis incidet. Sanè possunt eiusmodi sibi curam impendere ijs diebus, quibus publicum aliquod festũ celebratur, quo nimirum liberi à seruili ministerio sunt. Verum multi per intemperantiam adeo nihil agũt, quo, quod vitiosum in corpore collectũ est, corrigant, vt ẽt magis ipsum accumulẽt, dum vitioso victu in ipsis festis vtunt. Quo fit, vt alijs eorũ diutini morbi incidãt, à quibus tota vita explicare se nequeunt, cuius generis mala sunt & podagra, & articularis morbus, & cãlculus: alijs acuti, sed qui vel singulis annis infestẽt, vel certe alternis oĩno: aliqui vero ẽt bis ita in vno anno laborant. *νοφρίτις.

De Gracilitate remouenda & procuranda. CAP. 8.

ARs vero, quę sanitati tuendę præsidet, ijs, qui sibi paruerint, constaturã sanitatem promittit: qui vero parere recusant, ijs perinde est, ac si omnino non esset. Recusant autem alij, ab ipsa in presens voluptate victi, quos incontinentes intemperantes q3 nominãt: alij ambitione, quam
B græci hodie κενοδοξίαν, id est vanam gloriã, vocant: quorũ is erat, qui quiduis potius sustinuisset, q3 picem" sibi toto corpore cõtinenter illini, suadentibus id medicis pro gracilitatis remedio: hęc enim non nullis propter totius corporis in sicci frigidi q3 excessu intemperiem oritur: non nullis vero propter digerentis in corpus, vel nutrientis, vel etiam ambarum facultatum naturalem imbecillitatem. Porrò omnibus, qui ita sunt affecti, auxiliatur vnguenti genus, quod à græcis hodie dropax dicitur, vtpote quod & distribuendo in corpus alimento, & nutritioni conducit. Et sanè multos ex ijs, qui prius graciles fuere, videre licet hoc remedio obesos redditos, potissimum quibus digerendi facultas infirma erat, nutriendi vero firma, sed quæ per aptę materiæ penuriam affatim nutrire non potuit: quod ei nimirum ex deducendi in corpus alimẽti defectu incommodum accedit. Verum aliqui per ambitionem (vt dixi) ne, sicut delicati, aut, qui formæ plus satis indulgent, pice vngi videantur, refugiunt eiusmodi auxilium, atq3 aliud quippam sibi à nobis excogitari gracilitatis remedium iubẽt: cum tñ nullum sit, quod huic possit æquari. Prodesse tñ possunt etiam hęc, si ante balneum manu nec adeo molli, nec rursus aspera, corpus perfrices, quoad ruborem contrahat: deinde dura frictione non multa cutem cogens, densam eam duram q3 efficias: ab his, si mediocri exercitatione vsum, ac lotum, citra tamen longam in solio moram, hominẽ absterC geas ad iam dictæ frictionis siccæ formam: mox vngas oleo exiguo, ac cibum offeras. Quippe studium in his est, vbi bonum sanguinem in corporis molem attraxeris, vt tum nutricẽ vim firmes: tum ne, quod attractum est, exhalet, prospicias. Ac firmatur quidem nutriendi vis excitato in carnibus calore. Non exhalabit aũt, qui attractus in has sanguis est, si oleo vnxeris, vtpote, quod emplastici medicamenti vim habet. Quòd si ętas non reclamet, etiam si frigida lauatione vnà cũ prædictis vtetur, magno fruetur commodo. Contra vero in ijs, qui immodice sunt obesi, minuenda digestio est: augenda vero corporis exhalatio. Porrò minuetur digestio assidua vẽtris deiectione, nempe assuefacientibus nobis nutrimenti instrumenta, quæcunq3 continẽt, ea statim pessum impellere. Corporis autem exhalatio inaugebitur cẽleri exercitatione, cuius generis cursus est: prę-
A. li. 1. f. 3. d. 4 c. 3. fol. 68. d terea vnguentis ijs, quę euaporandi vim habent, fricando q̃ plurimum. Sanè frictionem mollem esse conueniet, ac, quæ laxum corpus efficiat. Ipse nanq3 præpinguem quendam paruo tempore ad mediocritatem carnis reduxi, cẽleri primum cursu vti cogens, dein sudorẽ linteo vel molli admodum, vel admodum aspero detergens: ab his, vnguentis euaporantibus, quæ hodie acopa mẽdici iuniores vocare solent, largissime perfricui: ac post eiusmodi frictionem ad balneum perduxi: à quo nõ protinus cibum dedi, sed quiescere interim iussum, aut etiam cõsuetum aliquod muD nus obire, rursus ad balneum secundo egi: postea ciborum multitudinem, qui parum nutrirent, apposui, eo consilio, vt saturarent illi quidem, cęterum exiguum nutrimẽti in totum corpus submitterent. Sed & alias, quę totũ occupant corpus, intemperies simili ratione corrigere cõueniet, primum eorũ, quæ agi oportebit, inuento scopo: mox materijs, quę ea præstare queant. Nã nunc
A. lib. 1. f. 3. d. 2. c. 11. fol. 65. c cõpendio sermo ois" semel peragat ad eos, qui tum frictionum, tum exercitationum, tum balneorum rationes memoria tenent: item q3 ciborũ, et medicamentorũ. Ac de frictionibus exercitationibus q3 in hoc opere supra est dictũ: de cibis vero alibi, atq3 ẽt de medicamẽtis. Quippe doctrina, quę methodo, (id est via ratione q3) traditur, cum cõia generalia q3 cõplectitur, ad multa particularium tum facile recordabilis, tum vero cõpendiaria, efficitur. Ego vero, cum non tm vniuersalia ponam, sed ẽt particulariũ exempla his apponam, absolutissimã me arbitror tradere doctrinã.

Quotuplices sint Inæquales corporis Status: ac qua ratione, cum in capite fuerint, debeant emendari. CAP. 9.

IAm ad inæquales corporum status accingi tempestiuum videtur: hi porrò etiam vãletudinarij omnino sunt. Sanè inæquales status trifariam fiunt, prout compositio corporis nostri triplex est, Vna ex primis elementis, ex quibus constant ea, quę Aristoteles ὁμοιομερῆ, id est similares partes, nominat: Secunda ex his ipsis similaribus: quę ipsa quoq3 rursus sensibilia dissimilariũ * νοσώδεις.

partium elementa sunt: ex quibus instrumentalium compositio consistit: Tertia ab his totius corporis compositio ex ipsis instrumentalibus est: ac facillima quidem tum ad discernēdum, tum vero cūrandum tertia est: difficilior secunda: maxime lubrica prima est. Commodius ergo à tertia incipitur, quæ faciliorem se & ad cognoscendum præbet, & ad custodiam: vt statim in capite (neque enim alienum est ab eo cœpisse,) quod intemperatę naturæ sit adeo, vt multa excrementa gignat, vnde lædi subiecta mēbra contingat, in quodcunque excrementa procubuerint. Ac promptissime quidem in os & nares impetum excrementa faciunt: decidunt vero & in oculos: non nullis etiam in aures. Sed excrementi in os decursum tum gula excipit, tum aspera arteria: appellant hanc græci & βεῦγχον: cuius summa pars, quæ ori coniungitur, (λάρυγξ autem græce dicitur) instrumentum est vocis: vt in libro de voce est indicatum. Ergo is larynx ab ijs, quæ capite decidunt, madefactus, principio quidem raucam" vocem facit, procedēte vero tempore paruam. Si vero longius etiam procedit malum, totam adimit. Quippe cū larynge arteria quoq; ipsa vnà humectatur. Quòd si acris fluxio sit, nō solum ad vocem ineptæ prædictæ partes fiunt, sed etiam grauissima quædam erosio his accedit, quę talis est naturæ, qualis sunt, quas subinde in cute citra externam causam lęsa factas videmus. Id vero & pulmo his exulceratur, & morbus tabes dicitur, græce φθόη. At, si in gulam & ventriculum fluxio feratur, quę quidem frigida est, in frigidam intemperiem corpora mutat: quę calida, in calidam: hęc vero etiā exulcerat spatio, inter initia vero appetentiam & concoctionem labefactat. At frigida quidem fluxio tarditatem concoctionis, & cruditatem, & acidos ructus creat: ꝙ si etiam corrupta sit, alimentum quoq; in corruptelam vertit, quæ vel fumidos, vel acidos, vel alterius cuiusquam dicibilis indicibilisue qualitatis ructus emittat. Si vero inferius se noxa recipiat, & ieiunum, & crassius intestinum, quod colon vocant, affligit. Quin etiam vasa, quæ sunt in mesenterio, & per quæ fit in iecur cibi digestio, tangit. Ac non nullos quidem abolitio appetitus excipit: alios appetentiæ à natura alienæ, quas caninas appellant, aut etiam vitiosi cibi cupiditas, qualis grauidis, quas κιττώσας græci vocant, accidit. Sanè non latet vuam quoq;, & paristmia, & parulides, & antiades, & dentium erosiones, & vlcera & putredines in ore, saniem hanc, quę à capite in ipsa decidit, consequi. Ac pleraq; medicorum pars aut columnellam incidunt, aut medicamenta, quibus expui faciant, quod in pulmonem per asperam arteriam defluxit, exhibent. Alij ventri prospiciunt. Alij dentibus & ori, aut etiam ijs, quæ in naribus constitere, prouident: vt de oculis auribus ꝙ taceam, qui ipsi quoq; in non paucis læduntur: cum satius (arbitror) esset ipsum mali ceu fontē tollere, caput ipsum firmando: aut, si hoc præ magnitudine naturalis intemperantiæ non liceret, saltem illi prospicere, ab ipsa scilicet vitij specie, prouidentiæ indicatione semper accepta: Nec committere, vt, quod nō nulli medicorum faciunt, qui omni capiti medicamentum, quod ex thapsia & sinapi componitur, applicant, id ipsi quoque faciant: quando, si ex calida intemperie caput male habet, talia medicamenta noceant. Expedit igitur hos frequenti balneo potabilis aquæ fouere, quo & calidos vapores, qui in capite sunt, euocemus, & totum capitis temperamentum melius reddamus. Calidarum autē, quæ sponte nascūtur, noxius his vsus est: siquidem, quæ ex his sulfurosæ, bituminosę ue sunt, eę propterea, quòd calfaciunt, inimicissimæ calido naturaliter capiti sunt: aluminosæ vero, quoniam angustos habitus meatus claudunt. Solis autem ijs sponte natis citra noxam vtantur (si tamen ipsis vtendum,) quæ vtiq; dulces sunt: sic enim tuto dixeris: nam, ꝙ vtile etiam aliquid ex ipsis proueniat, id vero non perinde tuto dixeris: quando nec calidæ fortasse forent, si omnis calfacientis medicamentosæ virtutis essent expertes. Satius autem sit eiusmodi aquas experientia discernere: quando etiam raræ inuentu sunt: apud nos stadijs ab vrbe paulo plus centum: in Prusa minus decem. Ergo, quæ apud nos est in Allianis, (ita enim locum appellāt) vnius tota rationis est, atq; ex vno fonte manans: quæ vero in Prusa est, diuersæ. Item diuersus medicamentosæ aquæ fons, æque vt apud nos, in Licetis. Quibus vero caput vehementer calidum æstuansque est, ijs præstat æstatis tēpore rosaceo perungi, quod ex rosis tantū ac sine frondibus sit cōfectum. Atq; in hoc ipso genere illud præstantius est, quod ex crudo oleo, (quod omphacinū & omotribes græce vocāt) iniectis rosis cōponitur: quod longe etiā melius est, si salis omnino sit expers. Sūt capita, quę propter arteriarum tēperamentum in vertigines, (quę græce scotomata vocāt) & capitis dolores incidūt: in quibus etiam arterias incidere solemus. Sed hoc genus propositę artis limites egreditur.

προνόιας τυ χεῖν.

A.l.3.f.10.c.1.fol.26.a

A.li.3.f.c.1.fol.1

A.l.3.f.c.33.fol

De inæquali Statu ventriculi, curando, siue aliunde siue in se ipso, causam contineat. CAP. 10.

QVę tamen ex nimis acuto neruorum sensu assidue dolent, qui à capite orti plurima sui parte os ventris texunt, pars etiam ad reliquum ventrem descendit, his sanè mederi propositæ iam artis officium est: potius tamen consilium est id agere, quò minus hæc vllo modo incidant, cauendo, ne aut bilioſus humor in ventrem prorsus confluat, aut quàm celerrime inde expellatur. Atque, vt ne prorsus quidem confluat, consulueris, si citius cibum exhibeas. Vbi enim totius corporis bilioſius temperamentum est, venter autem imbecillus, vtique cibo, qui ventrem roboret (eustomachum græce vocant) firmari postulat. Vbi enim ita non prospicitur, defluunt in eum, quas corpus aceruat, superuacuæ sanies, quos græci ichores vocant. Ex quarum vapore non solum capitis dolores nō nullis oboriuntur, sed etiam suffusorum, quos

hypocheomenos

A hypocheomenos vocant, ſymptomata: aliquibus vero & comitialis conuulſio. Horum itaque omnium vniuerſa victus ratio ad frigidius potius humidiusque mutanda eſt. Quod autem in ventrem confluit, id vomitione, ac ventris ſolutione expellendū eſt. Stomachus vero cibis quidem quotidie prius, quàm bilem contrahat, firmandus: purgetur vero medicamentis ex maiore interuallo, abſinthij coma, & compoſitione ex aloe, quam picran vocāt: quippe hæc, quod altius in tunicas bilioſi ventris ſe recepit, expurgat, abſinthio parum id præſtare valente. Eſt enim abſinthio vis tantum detergendi, adſtringēdique, ac talis, quæ (vt ſic dicam) ſordes tunicarum ventris detergeat, non, ſiquid altius in eo imbibitum eſt, foras extrahat atque expellat, ſicut aloe. Quæ autem poſt hanc ventri extrinſecus admouentur vnctiones, eæ modice aſtringentes ſunto, vt melinum, maſtichinum, & nardinum, & alia id genus. Ac æſtate quidem potius melinum: hyeme nardinum: vere maſtichinum, nam id medium eſt inter melinum & vnguentum nardinum: hoc enim calfacit, potiſſimum cum amomum liberalius immiſtum habet: illud refrigerat. Eſt autem opulentis mulieribus, & quod præſtantius nardino vnguentum ſit, nempe foliatum: præterea, quæ ſpicata vocant, quæ ventrem & roborare poſſunt, & calfacere. Si vero non modo caput calidam ſaniem ventris partibus tranſmittit, ſed etiam venter ipſe calidam intemperiem habeat,

B vtique, qui frigefaciant, tum cibo, tum potione ſemper vti conueniet, atq; eam qualitatem in his pro temporum anni ratione intendere varie, ac remittere, nuſquam tamen ad contrariam peruenire: id quod in iis, qui medij temperamenti erant, fecimus, hyeme calfacientes, æſtate refrigerantes. Ad eundem modum, ſi vtraque pars frigida intemperie ſit affecta, ſemper calfacientibus tum cibis, tum potione, tum vnctione vtendum eſt: varie tamen ea pro temporum ratione intendenda remittendaque ſunt. Porrò "difficilis connexio eſt, quoties vel in calidum ventrem frigida & pituitoſa ſanies ex capite defluit, vel in frigidum calida. Atq; harum duarum alteram ſemper expertus ſum magis ad curandum rebellem, nempe in qua frigidi pituitoſique ſucci in calidum decidunt ventrem. Peſſimus vero is ſtatus eſt, cum homo ea compoſitione natura q; eſt, vt nec ventrem facile ſolubilem habeat, nec vomere ex facili poſſit. Corrumpūtur enim pituitoſi humores, ſi diu ſint in ventre morati, adeo, vt & ipſum erodant, & ſimul vitioſos interim halitus ad caput ſubmittant. Nam, ſi pituitoſus ſuccus à capite in frigidum natura ventrem decurrat, facile his ſuccurritur, ſi mane aliquid ſimplicis medicamenti ſumpſerint, quod dia trion pipereon dicitur. Sed & piper ſolum ad exactum contritum leuorem aquæ miſtum bibere his licet: ad quem vſum melius ſtomacho q; aptius album piper eſt. Porrò abſinthij potio his eſt aduerſiſſima, vt quę pituito

C ſum ſuccum ipſorum ventri affigat, cum detergendi vim non habeat, quæ adeo ſit æſtimāda. Sed nec aloe valde his conducit, cum ei bilioſi trahēdi humoris facultas ſit: eoque excogitata ſalubriter eſt compoſitio, quam picran vocant, quæ acrimonia calore q; eorum, quæ in ſe habet, craſſos & lentos ſuccos diſſecat ac deterget, cuius generis cinamomum eſt. Verum aſſidue vti hoc medicamēto non licet, ſicut dia trion pipereon, aut dia calaminthes: quibus etiam ſi quotidie vtatur, quem frigidus venter infeſtat, nihil incommodi ex his ſentiet. In totum ergo ad aloes drachmas centum, reliquorum cuiuſq; coniiciuntur drachmæ ſex, quæ ipſa quoq; ſex ſunt. Atque hęc eſt picra, quam Romæ omnes præparant. Ego vero etiam alias duas compono, atque in altera, eorum, quę calfaciunt, plus: in altera minus coniicio. At plus quidem reliquorum immiſcebimus, ſi de aloes ſolius pōdere detrahemus ſic, vt in illius drachmas octoginta, reliquorum cuiuſq; addamus ſex: Minus vero, cum aloes modum augebimus, viginti drachmis adiectis ſic, vt centumuiginti eius drachmis cæterorum cuiuſque adiiciamus ſex. Minime vero latet, & quod in penuria cinamomi ponendum pro eo ſit optimæ caſiæ duplum, quam aliàs ea eſſe virtute non nulli putant, vt nihil ab inualido cinamomo abſit: nam à generoſo etiam talis caſia longe ſuperatur. Verum, ſicuti in boni panis inopia vel viliſſimo veſcimur, ſic in cinamomi penuria, exquiſitiſſima vtemur

D caſia. Ac, in quibus quidem venter aut frigidus eſt, aut etiam temperatus, cæterum ad frigus propenſior, iis aptum medicamentum eſt, quod dioſpoliticon vocāt. Quod ipſum quoq; dupliciter confici aſſueuit, iis, qui aluo ſunt adſtricta, nitro, quod Bernicārium vocant, cū cumino, ruta, & pipere, pari pondere admiſto: pro iis, qui ſoluta ſunt, dimidio. Conuenit nanq; inter omnes ab hoc medicamento & pituitam extenuari, & ſpiritum flatulentum expelli. Grauis "autē nec facile tractabilis complexio eſt ventris, qui intemperāter calidus ſit, cum frigido capite. Quę enim in ventrem defluit pituita, dia trion pipereon ac dia calaminthes eget, etiam cuius modo mentionem fecimus dioſpolitici. Os autem ventris ab iis, quę calorem accendunt, offenditur. Ergo in iis, qui ita ſunt affecti, id agendum, vt pituitam diſſeces detergeas q; iis, quę haudquaquam calfaciūt: quod genus oxymeli eſſe nouimus. Iam lubrica atq; ad curationem difficilis connexio eſt, vbi tales partium affectus coierint, in quibus os ventris (quem ſtomachum vocāt) imbecillum eſt ac nauſeoſum, venter autem ipſe retinetur. Quippe, quæ hunc laceſſunt, ſtomachum omnia ſubuertunt ita, vt in ſummo eius cibi natent, & nauſeam ſubinde excitēt. His neceſſario incidit, vt cibum parum belle concoquant. Quòd ſi contra illis ea, quæ ſtomachum firmant, exhibueris, etiam in tertium quartum q; diem ipſis venter ſiſtitur. Huiuſcemodi igitur hominibus vnicam victus rationem conuenire animaduerti, nempe vt primo loco olera cum oleo & garo, alia q;, quæ ventrem mollire

A.l.3.f.10.t.1. c.1.fol.161.a

A.l.3.f.1.t.2: c.1.fol.189.d

A.l.3.f.13.t.1. c.33.fol.290.h

* βερενίκιον, aut βερενικάριον legēdū eſt

lire ſolent, ſumerent: poſt iuſtum autem cibi modum, aliquid eorum, quæ ſtomachum roborent, E acciperent. Ea ſunt mala cotonea, & pira, & punica. Quippe aliqua ſunt horum generum, quæ citra acorem adſtringant. Ipſe autem, qui affligitur, omnibus ſeorſum vſu exploratis, quod minime noxium iucundiſſimum q3 inuenerit, eo vtitor. Non multum autem de horũ ſingulis eſt ſumendum, ſed quantum (vt dixi) imbecillitatem ſtomachi reficiat: nam eiuſmodi horum vſum ventrẽ ſoluere experientia comperi. Atque in totum magis, qui ita ſunt affecti, deſident, ſi quid adſtringens poſt cibum ſumpſerint, quàm ſi eo prorſus caruerint, propterea, quòd os ventris iam roboratum & trudit deorſum, quæ in ſummo natant, & cum his vnà, quæ in toto ſuperiore ſunt ventre: tum vero ipſum ciborum momentum inteſtina quoque exceptum ſeruant, ipſa quoque impellentia, quæ à ſuperioribus acceperũt. Videtur enim ipſa tum impellendi, tum expellendi vis, etiam ſi à ſede ipſa aliquid ſurſum impulerit, ipſum motum longiſſime tueri, quanuis præter naturam ſit eiuſmodi in animalis corpore tranſitus. Cæterum ita ſe habere, vt dicimus, intelligere licet, ſi, quod ſæpe nobis accidit, ad memoriam reuocet. Nam mordax interim humor in locum aliquem ſedi vicinum receptus, ad expulſionem ſui nos irritat: quem tamen cohibere propter ciuilia negocia coacti, nec ab his expediti eum expellimus, a† & facta conuerſione eius, caput inde dolere ſæpe numero ſentimus. Optima igitur ratione, tametſi lubricantes cibi ſtomachum innatant, auſtera ſumpta, vbi ſuperioribus ventris partibus robur addiderint, principium deorſum ferendi iis, quæ in eo continentur, ſuppeditant. Id ferendi principium inteſtina tum excipere, tum ad imum vſque exitum ſeruare ſolent. F

A† Locus certe in græco deprauatus. Interpres ſequutus ẽ veterem tralationem, quæ habet. & ſentimus ex hoc multoties capitis dolorẽ, recurſu fiente. Alij pro ἀναπρεπόμενοι, legunt ἀναπρεπομένης, dicuntq3 in antiquis addi τῆς γαστρὸς, vt poſtea ſenſus ſit, & ventriculo ſubuerſionẽ patiente, caput inde.

B† In græco codice legit κατιρὸν, vel vt alij putant κατιςὸν, q̃ vox ſignificat ſuffumigatũ aut à fumo exiccatũ

C* νομάδων,

De Cuſtodiendis iis, qui vel Renum calculo, vel Articulorum vitiis laborare ſolent. CAP. II.

ATque, cum ſatis de his hactenus ſit dictũ, ad aliam inęqualem compoſitionem tranſire par eſt, quæ nulli dictarum in malitia cedit: vtique in qua renes calculum gignunt, aut tophos, quos græce πώρους, aut quomodocunq3 aliter vocant: totus vero corporis habitus gracilis eſt: hi nanq3 medicamenta victum q3, quæ extenuare poſſint, requirunt. At ea gracili corpori ſunt inimiciſſima adeo, vt quidam, qui propter renum vitiũ vſus his fuerat, vbi digitos deterius moueri ſentire que ſenſit, &, vt ipſe locutus eſt, veluti b† cauum quiddam ſonantes, cõmunicauit rem medicis, primum in Campania, vbi ipſe agebat. Hi, tanquam eo affectu laboraret, qui paralyſin, id eſt reſolutionem neruorum, minaretur, medicamentis, quæ ex euphorbio & limneſi (quam etiam ἄδαρκην vel ἄδαρκον græci vocant) vtebantur. Vt autem affectus ei in deterius ceſſit, & ſymptomata cum vehementi dolore ad ſuperiores partes ſemper aſcenderent, mihi, qui id temporis in Campania forte eram, rem indicauit, opem q3 rogauit. Ego vero eum ex iis medicamentis, quæ G memorauit, ſiccatum, in hunc affectum veniſſe intellexi: quærenti q3 qua maxime victus ratione ſiccitati ſuæ citra renum noxam mederi quis poſſet, ptiſſanæ cremorem excogitaui, & piſces tum ſaxatiles, tum qui in alto mari degũt, alios q3, in quibus nihil eſſet glutinoſum. Simili modo & ex volatilibus, quæcunque ſimilem carnẽ habent. Porrò multæ ex montanis vocatis volucribus tali ſunt temperamento: quas nanque in vrbibus concluſas caupones, qui eas venditant, humido ac copioſo nutrimento impinguant, aduerſiſſimæ his ſunt. Optima vero iis, qui ita ſunt affecti, caro eſt, vt ex auibus, perdicum: proxima attagenarũ, & ſturnorum, & merularum, & turdorũ. Quòd ſi montanarum auium copia nõ eſt, de iis, quæ in agro victitant, & c grẽgalibus columbis, qui in turribus nidificant, ſumere licebit: item q3 paſſerculos, qui ſimiliter in turribus nidificant, Pyrgitas græci vocant: ſunto autem in editis locis eiuſmodi turres. Ita nanq3 & gallinis & gallinaceis, qui in corte aluntur, vti licet. Lac vero ſic affectis reliquorum quidem animalium eſt prohibendum, vnum vero aſininum concedendum propterea, quòd cæteris omnibus eſt tenuius. Ac, vt vno verbo dicam, mediam eſſe conuenit inter extenuantem impinguantemque, victus eorũ rationem. Particularem vero, quæ his conueniat, materiam tum in iis libris ſcripſimus, qui ſunt de ciborũ virtutibus editi: tum in eo, in quo de euchymia & cacochymia præcepimus. Adeo ſuperuacuum eſt hoc loco pluribus morari, cum id tantum dixiſſe ſit ſatis, de toto horum corpore nutriendo curam habendam per eam, quam ſupra comprehendi victus rationem, vbi de eo ſermonem feci, qui quid uis potius ſufferre voluit, quàm pice illini. At, ſi obeſus ſit, quem calculus infeſtat, audacter huic tenuem victum iniungito. Eadem & iis, qui articulorum vitiis laborãt, conuenire præcepta cenſebis. Quippe ipſi quoq3 medicamentis arthriticis podagricisque ebibitis, ſi carnoſi, & craſſi, & pingues ſunt, nullum ſentiunt incommodum: ſin graciles, non modo totum corpus, ſed etiam pedes ipſos, interim vero & manus, ſi hæ quoq3 prius male habebant, in grauiſſimum ſtatum ſiccando perducunt. Scire tamen licet podagrica hæc antidota multum à nephriticis diſtare, non in eo modo, quòd craſſos glutinoſos q3 ſuccos attenuent, verum etiam, quòd calfaciant & ſiccent: nam calculoſis, quæ valde calfaciant, dari nullo modo conuenit. Quoniam vero dictum abunde de talibus omnibus eſt in opere, quod de medendi ratione conſcripſimus: præterea in iis libris, quos de medicamentis edidimus (qui ipſi duplices ſunt, qui priores ordine ſunt, de medicamentis ſimplicibus: qui poſteriores, de cõpoſitis:) profectò nec omnino nihil, nec prolixius, meminiſſe de his conueniebat propterea, quòd eiuſmodi corpora inter ea, quæ exactam ſanitatem habent, & quæ iam ægrotant, medium ſtatum obtinent: ſiquidem ea pars artis, quæ inſtantem

A stantem morbũ declinat, (prophylactice græce dicitur) affectis ad hunc modum corporibus consulit. Nemini enim ex iis, qui corporis habitum inculpatũ habent, aut medicamenta bibenda, aut tenuante victu vtẽdum, censemus. Sed, qui pro naturali imbecillitate, aut corporis totius, aut partium quarundam, ex leui causa læduntur, hos ad prædictæ prospicientis partis victum traducendos censemus, atq; à suspecto submouendos: quem tamen nemini esse noxium videmus eorum, qui naturali corporis bono sunt habitu, & modice laborare non grauantur.

De Defluxione, quæ à capite fit in subiectas ei partes. CAP. 12.

A.li 3. f.5. t.1. c.11. fol.241.c

VErum, qui ex leui causa male afficiuntur, vt magnis morbis assidue vexentur, veluti comitiali, vertigine, (quod scotoma græce dicitur) capitis doloribus: item aliis, in quibus caput subiectis partibus symptomatum occasio est, quarum sunt dentes, gingiuæ, columella, vno verbo omnes, quæ in ore & faucibus sunt, partes: ad hæc aures, & oculi, & stomachus, & venter, & spirandi partes, nempe summa arteria, quæ larynx dicitur, & aspera arteria, & pulmo, & thorax: his victus communis scopus est, caput ipsum ante omnia, et quàm accuratissime, minus opportunum ad vitia reddere: mox etiam afflictis partibus prospicere: modo tamen ne ignoretur hoc ipsum quoq; alia determinatione egere, vtique hac, Non omnes, quæ læsæ sunt, partes esse roboran
B das. Optima vero determinatio est, quæ ex vsu earum petitur: quippe oculorum & aurium permagnus est vsus. Iccirco decidentibus in has à capite excrementis, deriuatio {per vicinas partes} (parocheteusin Hippocrates vocat) molienda est: ac ad nasum potissimum trahenda, quæ in has partes feruntur. Sin ad nasum non sequuntur, in os ipsum, vtiq; per ea, quæ pituitã eliciunt, apophlegmatismata græci vocant: sicuti ad nasum tum per ea, quæ sternutamenta mouent, tum, quę eius obstructiones aperiunt. Oculis vero ipsis robur adiicies, si sicco collyrio, quod ex phrygio lapide componitur, vtare, ac sic palpebris specillo inducas, ne oculi membranam intus contingas: ita nanque mulieres quotidie faciunt, cum stibio oculis gratiam conciliant. Ad aurium vero robur, vel glaucium solum super cote tritum cum aceto, mox tepidum per specillum blande infusum, aut etiam per instrumentum illud, quod publice in vsu est, & oricularium clysterem, græce ὠτέγχυτα vocant: vbi vero satis firmatæ sunt, ita, vt nihil in has cõfluat, assidue instillandum optimi nardini vnguenti aliquid: id olim duntaxat Laodiceæ in Asia præstantissimum fiebat, nunc vero & in aliis sit vrbibus. Robur autem auribus vel magis afferet, iisdem q; proficiet collyrium, quod diaglaucium propterea, quòd glaucium recipit, vocãt: pręterea dia rhodon, & crocodes, & nardinum, & quod διὰ ὄινυ græce dicitur: præterea ex vnguentis ea, quæ Romæ opulentis mulie
C ribus conficiuntur, quæ foliata & spicata vocant. Quòd si larga fluxio & sanies assidue in aures à capite feratur, & exulceratio iam facta sit, sanè exulcerationi Andronis medicamẽto & similibus medeberis. Inter autem id agendum auertere materiam ad nasum & os debebis: quo facto iam comprehensis veteris.

In lib. de Humorib. iuxta principium,

De communi ratione Fluxionis sedandæ, & Particulæ imbecillis roborandæ. CAP. 13.

VEluti autem ex iis, quæ à capite defluunt, identidem læduntur aliqua eorum, quæ illi subiecta sunt, sic ex iecinore, & renibus, vel liene, in alias partes, quæ ipsis sunt imbecilliores, morbi incidunt. Siquidem demonstratũ in iis commentariis est, qui sunt de naturalibus facultatibus inscripti, singulas partes trahendi facultatem habere proprij sibi ac conuenientis succi: quem alterantes assimilantes que abutuntur ad nutrimentum: Rursus aliam facultatem habere, qua, quod superuacuum est, expellere in vicinum desiderent. Ac, si quidem ipsa, quę vicina particula est, corporis habitum firmum habeat, quod sibi obtruditur, vtiq; non admittit, facit q; vt in ipsa solum, quæ primum affecta particula est, dolor vsq; subsistat. Sin imbecillior sit, quàm illa, vnde excrementum mittitur, admittit illa quidem, cęterum ipsa quoq; ad imbecilliorem quampiam à se rursus transmittit: atque hæc rursus ad aliam, donec in eam procumbat, qua imbecillior nulla sit reli-
D qua. Atque ad hunc quidem modum, quorum nulla victus sui cura est, alius alia parte assidue vexatur. Qui nihil colligunt superuacui, iis manent imbecillæ partes semper in tuto. Cuius rei euidentissimum argumentum est, quòd aliqui sex mensibus pluribus ue infirmis partibus laborãt: cum, si sola imbecillitas ipsa id efficeret, perpetuo laboraret infirma pars, ceu cui ægrotationis causa nunquam abesset. Nunc, quoniam perpetuo nõ laborat, manifestum est aliud quippiam interuenire, quod eius affectus gignendi sit occasio. Quod certe aliud non est, quàm quod vel quantitate, vel qualitate redundat. Atq; hoc ipsum, quod redundat, aut per totum colligitur corpus, vocant q; eum affectum græce plethoran: aut in parte aliqua principe, sed quę alioqui natura sit imbecillior. Id vero aut in ipsa manens, aut se in imbecilliorem quampiam natura recipiens, noxam ingerit. Illud ergo ante omnia considerandum definiendum q; est, propter ne semetipsum perpetuo laboret membrum, an propter aliud, quod prius ipso sit affectum. Atque extrinsecus quidem non nunquam imbecillæ parti noxa incidit ex eo, quòd refrigerata, aut cõtusa, aut vulnerata, aut lassata est, plurimum tamen ex victus ratione, quæ redundantiam vitiosum ue succum contrahit. Attendere itaque magnitudini naturalis infirmitatis membri conueniet, hac prius discretione vsum: ac tenuiorem quidem homini victum, quàm prius, exhibere: tum idoneam exercitationẽ iniungere: cauere vero, nequid ab externis caulis noxæ incidat. Postea, si ab his nec ipse gracilis

fiat,

fiat, nec imbecilla eius pars affligatur, insistendum "eidem victus rationi est. Sin autem aut omnibus membris fiat gracilis, aut male afficiatur, quod vitioso est habitu, mutare tale victus rationem debebis, vtiq; si affligitur, duorũ alterum faciens, aut victum hominis in tenuiorem mutans, aut certo anni tempore purgatione vtens. Ac aliis quidem vna quotannis purgatio vere incipiente satisfacit: aliis altera quoq; post hanc autumno est opus. Ac, si sanguinis quidem abundantiã corpus accumulauit, mittendus is est: sin vitiosum succum, vacuandus hic medicamento est, quod superantem humorem purget. Quòd si ex tenui victu pars afflicta leuatur, sed corpus emaciatur, pícatione vtendum, sicut antea est comprehensum, ad extenuati habitus refectionem. E A.lib.1 f.c. c.13. fol.

De iis, qui plurimum genitalis Seminis colligunt & excernunt. CAP. 14.

SAnè pessimus corporis status est & ille. Sunt enim, qui genitale semen copiosum calidum q3 gignunt, quod eos ad expulsionem sui proritat, post quam & vẽtris os illis resoluitur, (quod stomachus non à medicis modo, sed etiam ab aliis hominibus vocatur ita, vt à veteribus græce καρδία) & ipsi toto corpore non solum relaxantur, imbecilli q3 fiunt, sed etiam sicci, graciles, pallidi, cauis q3 oculis cernuntur. Quòd si propterea, q9 ex concubitu sic vexantur, ab hoc se retrahant, non modo capitis molestiam, sed etiam stomachi offensionem fastidia q3 sentiunt. Sed nec ex continentia magnopere iuuantur: accidunt enim ipsis per nocturnas imagines non minora incommoda iis, quæ à concubitu senserunt. Horum cum quidam mordax præcalidum q3 semen inter F emittendum sentire non solum se, sed etiam mulieres, cum quibus rem haberet, referret, suasi homini abstineret à cibis, qui semen genitale augerent: sumeret "autem nõ cibos modo, verũ etiam medicamenta, quæ id extinguerẽt, (quorum tradita nobis materia est in iis libris, quos de alimentis, item q3 quos de simplicibus medicamentis, conscripsimus) tum vero exercitationibus vteretur, quę supernas partes potius exercerẽt, cuiusmodi est, quæ parua pila, & quę [a]† folle fit, & quę per alteres: à balneo vero lumbos totos vngeret vnctione quapiam frigida. Talia sunt & crudum & acerbum oleum, quod ὠμοτριβὲς & omphacinum vocant, & rosaceum, & melinũ, vtiq; quod ex eiusmodi fit oleo. Ipse vero crassioris substantię vnctiones non nullis compono, ne facile à corpore defluant. Est autem compositio earum ex cera, & aliquo eorum, quæ refrigerent. Primum autem, vbi ceratum, quod à medicis græce κηρωλαῖον dicitur, feceris, dein in mortario manibus affatim subegeris, infundes refrigerantem succum, quem etiam quàm maxime cum cera sic permiscebis, vt vnitas fiat. Succorum vero id genus descriptam materiam habes in simplicium medicamentorum libris. Quorum obuij maxime facillime q3 parabiles sunt & semperuiui, & solani, & vmbilici veneris, & psylij, & polygoni, & tribuli, & portulacę: hæc vero succum nõ remittit, nisi, G dum in mortario tunditur, affusum sit humoris quippiã, qui tenuis aquosæ q3, non lentæ & crassæ substantiæ sit, qualis vuæ immaturæ est, & rosarum. Verum hi æstate, reliquorum non pauci etiam aliis temporibus habẽtur, veluti lactucæ: qui ipse quoq; ex refrigerantibus est. Quin etiam lini semen, si in aqua coquas, refrigerantem cremorem efficit. Porrò gymnastarum quempiam vidimus ex iis, qui athletis præfuerat, qui athletæ cuiusdam renibus "plumbi laminam superposuit, A.ibidẽ.c.33. fol.376.b quò nocturnis veneris imaginibus careret. Id q3 cum è plebe cuidam, qui sic esset affectus, indicarem, adiutus gratias egit. Alter vero, cui carnis natura imbecillior erat, nõ tulit plumbi duritiam: huic ergo suasi earum, quas supra dixi, herbarum aliquas substernere, ac cum ipsis molles amerinæ frondes, & rutæ: sensit q3 ilico ex his fructum: itaq; vsus deinceps assidue est. Quin, vbi amerinæ semine assidue vesci suasi, etiam ob id gratias egit, sicuti etiam pro ruta. Ac talium quidem materia tum in opere de simplicibus medicamentis, tum in libris de ciborum viribus, tradita est. Nunc illud visum est sermoni necessario adiiciendũ, cauendas esse vnctiones frigidas, quæcunq; ex papauere mandragora ue fiunt. Neq; enim horũ quippiam admouẽdum: [b]† neq; etiam, cum in summo virium sunt, herbæ ipsę substernendæ: nam, sicuti prędictis, ita his quoq;, substratis vti licet. Quin rosas experiri cuidam suasi: sensit q3 ex his substratis leuamen citra vllam renum noH xam. Sed & aliud excogitaui iis, qui ita sunt affecti non insalubre, veluti ex ipso vsu comperi. Quippe experiẽtia [c] nórmę vice semper habenda est eorum, quæ excogitaueris: nec scribendum pro vtili quicquam est, quod non sis expertus, nisi tamen hoc ipsum testeris non esse tibi adhuc expertum. Quid ergo est, quod à me excogitatum magnæ esse vtilitatis sum præfatus? Nempe seruare oportere, qui hoc corporis vitio vrgentur, quando maxime genitalis seminis abundantiam, quod excerni postulet, collegerint, ac die quopiã, postquam boni succi cibis in cœna se modice impleuerint, ad somnum conuersos, concumbere: postero die, cum satis dormierint, ac surrexerint, linteo fricari, quoad rubor per cutim appareat: mox aliqua ex oleo frictione modice vti: tum exiguo interposito tẽpore, panis aliquid [d]† bene fermẽtati, & [e]† furno cocti, ac puri, ex vino misto gustare, atq; ita ad opus consuetum redire: medio tamen tempore frictionis ex oleo, & panis gustandi, siquis locus in vicino sit, in eo ambulare, excepto si hybernum frigus sit, tum enim intus manere satius duco. Non dissimilem roborandi per cibum stomachi rationem & grammatico cuidam, quem comitialis spasmus assidue vrgebat, suasi: ac mirifice cõtulit. Maxime vero in fiduciam veni hominis iuuandi, vbi didici tum spasmos incidere, cum diutius à cibo abstinuisset: magis q3, si dolor interim ira ue interuenisset. Quin etiam habitũ corporis eius cõtuebar [f]†: scisci tanti q3

A.li.3.f.20.2. c.35 fol.377.a

A.li 3.f. c.4. fol.2

A† διὰ τῆς μεγάλης σφαίρας, i. magna pila, quæ inflat & follis à latinis dicitur.

B† Locus hic ĩ manuscriptis codicibus græcis ita legitur, μήτε ὅταν ἀκμάζει τὰ φυτὰ, καθάπερ τοῖς προειρημένοις, οὕτω καὶ τούτοις ἐστὶν ὑποσρώμασι χρῆσθαι· αἱ γὰρ σφοδραὶ ψύξεις τῶν ἐπιθεμένων, τοῖς κατὰ τὴν ὀσφὺν χωρίοις ἀδικοῦσι τοὺς νεφρούς, id est Neq;, cũ ĩ summo vigore consistunt herbæ, quẽadmodum p̃dictis, ita etiã istis, substratis ẽ vtendũ, vehementes. n. refrigerationes eorũ, q̃ sup lumbos imponũt̃, renes offẽdũt.

C* κριτήριον

D† Quidam legũt in græco, ñ εὔζυμον, sed ἄζυμον, id est minime fermẽtexturi.

E† κλιβανίτην ideſt cliba no, i. testa aut cocti.

F† Manuscripti codices addunt ἰσχνὴν, i. gracilem.

A tantíque de hac ípſa re,ſtomachum aſſidue bili vrgeri eſt faſſus. Omnibus vero, qui hæc legent, communiter illud ſuaſum vélim, præſertim, qui, tametſi medicinę artis ſunt ignari, cogitationem tamen habent exercitatam, ne veluti vulgus, ita ipſi quoque pecorũ ritu victus ratione vtantur: quin potius vſu explorent, quínam ipſis cibus potuśue ſit noxius, quæ præterea quantáque dimotio. Pari modo & de venere obſeruent, num noxia ſibi innoxiáue ſit: tũ ex quanto interuallo vtentibus noxia innoxiáue ſit. Nam, ſicut retuli, non nulli immodice læduntur: alij́ citra noxam vſu eius ad ſenium vſque ſufficiunt. Verum hæc ambo genera rara: nempe eorũ, qui magnopere læduntur, & qui nullum ſentiunt incommodum. Totum vero, quod in medio eſt, id cum maioris minoriśq; diſcrimine ad magnum hominum numerum ſe extendit: quorum, qui non rudes ſunt, ſed ratione probe exercitata, (non enim quorũlibet eſt hæc noſſe) iis ſuadeo, obſeruent, ex quibus lædi ſe iuuaríue ſentiant: ita enim fiet, vt in pauciſſimis medicorum opera indigeant, quouſque in ſanitate fuerint.

De medicamento ex malorum ſucco. CAP. 15.

Actenus quidem ſcripſeram, cum amicorum quiſpiam toto opere perlecto, vnum omnino reſtare dicebat, quod ſuperius à me relictum, poſt erat dicendum, nempe medicamentũ,

A.li 3.f.13.t.2. c.4.fol.293.f

B quod ex malorum ″cotoneorum ſucco conficitur: quod tum ad appetentiã excitandam iis, quibus ea languet, eſt vtile: tum ad concoctionem iis, qui parum fœliciter cibos concoquunt: & in ſumma ventri robur conciliat. Laudato igitur homine, quod admonuit, appoſui & compoſitionem ipſius, quæ ad hunc modum ſe habet: Accipies ſucci malorum cotoneorum, quæ dulciora maioráque ſunt, ac minus acerba, quǽque noſtrates in Aſia græce ſtruthia vocant, ſextarios romanos duos: quibus mellis optimi tantundem miſcebis, aceti ſextarium vnum & ſemiſſem: hæc cum ſuper prunas modice coxeris, & ſpumam detraxeris, immittes zinziberis vncias tres, piperis albi duas: dein rurſus in ſimile igni recoques, donec mellis craſſitudo exiſtat: qua vtique craſſitudine ſtomachica medicamenta præparari ſolent. Hoc vero medicamẽtum etiam iis, quibus inualidum iecur eſt, ſalutare in primis eſt. Illud vero latere non debet, ieiunis id maxime dandum eſſe, mediocris myſtri modo: quanquam nec, ſi à cibo ſit ſumptum, quicquam lædit. Commode quoque dabitur etiam, ſi prius pranſus quiſpiam ante cœnam id ſumpſerit. Maxime tamen tempeſtiue id duabus horis aut tribus ante cibum obtuleris. Quod ſi id adſtringere magis voles, etiã ex cotoneorum ſucco conficias. Cęterum, ſicui venter intemperie caloris laborat, aut etiam bili quouis modo abundat, huic auferri & piper & zinziber debebit, ac ſuccus malorum cum aceto

C & melle tantum ad præſcriptam craſſitudinem coctus dari. Qui vero medio temperamẽto ventres habent ita, vt nec bilioſum excrementum, nec pituitoſum congerant, iis piperis & zinziberis dimidium eius, qui prędictus eſt, modi, ſat erit: ita nimirum, vt ſit piperis vncia vna, zinziberis vna & ſemis. At, quibus frigiditas temperiem vitiat, iis quatuor zinziberis, piperis tres aut duas & ſemis vncias iniicies: licebit &, cum ad medium modum præparaueris, in ipſo vſu piper addere. Atque ad hunc modum iis, quibus in diuerſis membris pugnantia temperamenta ſunt, conſulendum cenſemus. Quibus vero in vna qualibet ſimilari inſtrumentalíue parte imparitas temperamenti viſitur, de his alio opere agetur.

Galeni

GALENI ARS TVENDAE SANITATIS

NVM AD MEDICINALEM ARTEM

SPECTET AN AD EXERCITATORIAM

LIBER AD THRASYBVLVM

Iunio Paulo Crasso Patauino interprete.

Præfatio, & Quod nam sit cuiusque rei inuenicndæ Principium. CAP. 1.

NOn alia quidem ò Thrasybule de proposita à te quęstione ex tempore disserui, alia vero in præsentia hisce commentarijs traditurus sum: id enim prorsus haud ignoras, me semper eadem de iisdem asserere, neq; quicquam tractandum suscipere, cuius neque methodum didicerim, neque in ea me aliquandiu exercuerim. Inuentionis igitur initium nō in hac sola nunc proposita cōtemplatione, sed etiam in aliis omnibus, fuerit, ante cognoscere, quid nā est id, quod quęritur. Huiusmodi vero notitia gemina est, aut enim solam rei notionē, aut essentiam quoq; percipimus. Sed quo hæ discrimine separētur, ampliter in libro de demonstratione proditum est, vbi & alias omnes methodos explicauimus: quin & iam in præsentia ex ipso vsu patescet. G

Quomodo præsens quæstio proponenda. CAP. 2.

HOc enim in dubium reuocato, vtrum medicæ artis, an exercitatricis pars, ea facultas sit, quæ salubris vocata est, te q; meam iccirco hac de re sententiam efflagitante, cum plerunque ad medicos gymnastas q; de hoc ambigentes te accessisse diceres, te mihi prius respondere dignum censui, quam cuiusque istorum nominum, medicinæ videlicet, exercitatoriæ, & salubris, notionē habeas: ne forte de aliis rebus tu narrationem cupias, ego de aliis tibi sermonem faciam, atque ita ad nomen tantum, non ad rem ipsam, nostra dirigatur oratio. Tu quidem ad hoc subticuisti, me ipsum existimans de omnibus omnia dicere debere: sed non ita rei veritas habet, multa enim, nō vnum proposuisses: primum quid sit medicina, secundo quid exercitatoria, tertio post hæc quid salutaris facultas, aut &, id ipsum, quod potissimum quæritur, ad vtram prædictarum artium ista pertineat. Atqui istud ipsum quartum non ita simpliciter debere proponi affirmabam, ad vtram duarum artium reduci deberet, sed ita statim addendo an propria, an affinis, an pars esset, aut quo modocunq; aliter quispiam dicere velit, futurum enim & inde aliquod inueniendi quæsiti principium. Namque, si ita perfecte proponatur, ac per Iouem interrogetur, Nunquid medicinæ, an gymnasticę, affinis sit salubris: cum trium quoq; illorum nominum significatum exposuerimus, H medicinę videlicet, gymnasticæ, & salubris: post hæc etiam quartum explicare oportebit, affine quid significet, & quæ sit eius dignoscendi ratio. Sed hoc proprium quidem ipsius propositi est: at medicina quid sit, declarare, quid gymnastica, quid salubris, non est ipsius propositi proprium, hæc tamen in confesso esse necesse est. Quare, cum vnum id, quod & tu proposueras, explicare tunc velles, cum q; te in respondendo periclitantē hæsitantem q; viderem, virum quēdam inter philosophos in rationali speculatione versatos nō ignobilem sermonibus nostris fortuito occurrentem respondere mihi voluisti: quod ille cum prompte fecisset, & ad omnia probe respōdisset, facile (vt nosti) proposita quæstio enucleata fuit.

Quomodo ad hunc librum scribendum accesserit. CAP. 3.

AT qui & tunc confestim ex sermonum illorū artificio, magnam te voluptatem cępisse præferebas, & expectatione celerius quæsitum inuentum est, & postea tu me semper magnopere precatus, tandem non admodum promptum ad hos sermones scribendos impulisti atque coegisti: neq; enim vnum id propositum tantummodo exquisite discussum literis commendandum esse putabam: reliqua vero omnia perinde examinare tempus nō supererat. Quam ob rem, quod ipse in me ipso facere consueui, id satis erga vos amicos fore putaui, si viam ostenderem,

quam

A quam quis ingrediens non id solum, sed etiam reliqua omnia proposita explicare valeat.

Quanta sit rationalis facultatis necessitas. CAP. 4.

VOcatam enim à philosophis rationalem contemplationem quicunque satis diligenter exercuerit, quodlibet iste quæsitum æque discutere poterit: at sine illa propositorum commentarios euoluere, nihil aliud est, quàm operam atque oleum perdere: cum neque distinguere sciat, quæ vere in ipsis, quæ falsò dicta sunt, neque omnia inibi scripta memoria complecti valeat. Cæterum quoniam semel propositum, cuius paulo ante mentionem fecit oratio, declarare aggressus sum, iam incipiendi tempus aduenit.

Modum definiendæ Medicinæ examinat. CAP. 5.

SIquis à quopiam interrogatus, quid sit medicina, artem eam esse ægrorum curatricem, sanorum q3 conseruatricem, respondeat, non ne per louem iste, quod controuersum est, tanquam manifestum accepisse videatur, medicinæ partem, salubrem esse pronuncians? Quemadmodum rursus, si quis medicinam laborantium tantum curam habere cõfirmet, alio modo & iste id, quod in quæstione versatur, pro concesso accipiet, à medicina salubrẽ abstrahens. Ita, & exercitatoriam si quispiam sanitatis seruatricem statuat, quæsitum pro comperto habuerit. Quemadmodum, &
B qui boni habitus eam opificem tradat, diuerso modo & ille ambiguum pro certo asseueret: siue enim quis artis definitionem, siue descriptionem, reddere tentat, quod dubium est, neque confutare neque asserere sine demonstratione audit, sed aliunde ex concessis incipiens demonstrare conetur. Nunquid igitur ita medicinam definire melius fuerat, eam videlicet esse, cuius finis est sanitas: gymnasticam vero, cuius finis est bonus habitus: atq3 huiusmodi descriptiones principia inuestigationis statuere? At sic etiam gymnasticæ salubrem, tanquam nihil sit dubium, detrahemus, in medicina vero adhuc obscurum & quæsitum accipiemus. Nam, si sanitas artis huius finis est, forsitan poterit ad distinctionem sermo assumere, non præsentis custodiam, sed creationem adeptionem q3 absentis, eius finem esse constituens: hinc enim inductionibus vtenti in vtranque partem argumentandi facultas suggeritur. Nam, si eiusdem artis officium esse, quod prius non erat, efficere, incolume q3 quod factum sit, conseruare, ostendere voluerimus, ædificatoriam, naualem, fabrilem, atq3 ferrariam, memoria repetemus. Quòd si ad aliam opus facere, ad aliam id integrum seruare, pertinere declaremus, textoriam, sutoriam q3 in exempla adducemus, & ad has coriorum dissectoriam, cerdonicam q3 seu veteramentariam (sic enim eam vocant, quæ fracta calcia menta restituit) adiiciemus. Siquidem alterius esse videtur artificis vestem facere, alterius eandem
C dilaceratam integrare: quemadmodum & calceum facere ad coriorum dissectorem spectat, fractum autem emendare ad cerdonem veteramentarium ue. Verum in libris meis de demonstratione probatum est ad demonstrationes scientiam gignentes inductiones adhiberi nõ oportere. Quare, quicunque in illis versatus fuerit, huiusmodi viam aspernabitur, & alteram meliorem vestigabit: qui vero in illis sese non exercuerit, alterutram, quam voluerit, partẽ tuendam suscipiens totum diem altercandi materiam habebit.

Quomodo Artes circa humanum corpus multiplicantur. CAP. 6.

MEdicę nanq3 arti sanitatis creationem, non seruationem custodiam q3, gymnasticę vero bonum habitum, finem esse statuentibus, alia rursum difficultas non exigua vltra prædictas exoritur: cogetur enim, puto, aliquis, quẽadmodum sanitatis, ita & boni habitus, artem vnã seruatricem, alteram opificem, constituere. Id si fuerit, duas alias artes necessario disquiremus, vnã à medicina diuersam, sanitatis conseruatricẽ, alteram à gymnastica, boni habitus custodẽ. Cum q3 duplex sit bonus habitus, vt alibi ostẽsum est, vtrius ipsorum gymnastica effectrix erit, distinguere admodũ difficile fuerit, nũquid naturalis, an athletici, boni habitus. Non ne iã constat & duas alias nobis artes quærendas esse? atq3 ita omnes sex numero fuerint, tres finium effectrices, tres q3
D seruatrices: tribus enim finibus positis sanitate, bono habitu naturali, bono habitu athletico, ad tantum numerum artes ascendere necesse est. Verum enimuero, cum diuersis artibus opus sit, eo, q3 boni habitus inter se, & à sanitate differant: ita, & gemina sanitas cum sit, vna scm habitum, altera secundum affectionem appellata: geminas & artes esse necesse fuerit: neque enim plus sanitatem secundum habitum, minus sanitatem secundum affectionem, bonus habitus excellit.

Exemplo declarat Sanitatem in habitu, in affectione, & bonum habitum esse. CAP. 7.

HViusce autẽ rei notitiam euidentem habueris, istorũ singulorum diligenter naturam contemplatus: contemplaberis autẽ ad hunc sanè modum. Ægrotantium alicuius, eorũ, quos sępius videris, tibi in mentẽ veniat, qui grauiter morbo laborauerit, proxime vero cõualuerit: iste emaciatus consumptus q3 esto, & ad motiones imbecillus, vt aliis ipsum adiuuantibus egeat: iste medelam planè amplius morbo iam solutus nõ requirit, sed refectione ipsi viribus q3 opus est, vt robustus pariter ad eas, quę secundum naturam sunt, actiones obeundas euadat, & externas iniurias illæsus sustineat. Nihil enim dubij est, quin ita affectus, vt modo afficitur, nunc primum ægritudine liberatus ęstum, frigus, vigilias, cruditatem, aliud ue quicquam ferre non valeat, sed quantumuis leui noxa pulsatus, vt pote non dum tutum firmum q3 salubrẽ statum adeptus, in ęgritudinem sit relapsurus. Cum vero stabilior atq3 in habitu fuerit, non dum tamen in bonũ habitum

euasit

euasit(hanc enim particulam,bonus,accipiens,tunc bonus habitus efficietur)sed iã mendosa affe E
ctio inutilis q3 esse desiit: non posse enim satis pro vitæ cõmodis agere, ac facile quibus q3 iniuriis
violari,mẽdosa inutilis q3 affectio est. Quòd si neq3 actiones impediant, neq3 sit iniuriis facile cor
pus obnoxiũ (talis vero est secundũ habitum sanitas) nõ amplius mendosa est, atq3 ad humanas
actiones inutilis,sed illud laudabile atq3 perfectũ non dum adepta: adepta vero tũc fuerit, cũ non
solũ haud debiliter operabit,sed ″robur prẽterea quoddam insigne acceperit. Sanitas nanq3 secun A.li.1.f.1.d.1.
dum habitũ inter sanitatem ℈m affectionem,& bonũ habitum, actionibus media est: nam sanitas c. de def. med.
in affectione debiles actiones producit: bonus habitus robustas: sanitas autem in habitu nõ dum fol.3.c
quidem robustas,non amplius autem debiles. Atq3 ita manifestum est, cum media sit in habitu sa
nitas,ipsam ad oẽs vitę actiones magis,cẽ℈ sanitatem in affectione, licet summam virtutẽ non ha-
beat,conducere: soli enim bono habitui ea concessa est. Atq3 tu secundum ordinẽ quendam ista
cogita,primum actionis noxam,quod in morbo fit: alterũ extra noxam quidem positũ, sed pro-
pter imbecillitatem inutile,quod in sanitate secundum affectionẽ consistit: tertium imbecillitate
liberatũ,non tamen adhuc robustum, quod sanitas in habitu possidet: post id quartum ceu quæ-
dam actionũ virtus, bonus habitus,& summitas,ipsarũ q3 perfectio,exquisite bonus habitus est.
Ars igitur ad salubrẽ habitum hominẽ perducens altera vtiq3 ab ea, quæ ipsum curauit, fuerit,se- F
mel scilicet hoc concesso,diuersorũ finium artes esse diuersas: & singulorũ geminam,effectricem
vnam, alterã cõseruatricẽ. Ex quo patefactum est finis notione vniuersam prẽsentẽ quẽstionẽ cõ
prehendi: quo circa & quęcũq3 definitiones à fine cõstituunt,nõ exiguas ambiguitates pariunt.

A definitione per finem,præsentis quæstionis difficultatem soluere tentat. CAP. 8.

ITaq3 melius forsitan fuerit ad ipsam artis essentiam transeuntẽ,illam inquisitionis principium
facere. Quid igitur est medicina? salubriũ insalubrium q3 scientiam quis esse respõderit. Verũ
& iste nimis audacter salubre,tanquã scilicet medicinę partem accepisse videbitur: vnde cõtrariæ
factionis non nullos ęgrotabilium tantũmodo scientiam medicinã esse dicturos existimo. At isti
primũ ignorant contrariorum omniũ vnam esse scientiam: &,quicũq3 ęgrotabilia nouerit,hunc
& salubria non latere necesse esse. Istud vero eorũ captu maius omittatur: & secundum eorũ,quę
ignorant,explicemus,cẽ℈ fortasse certe cõsequitur intra medicinę definitionẽ non necessario quę-
situm includi: siquidem alicui ęquiuocationẽ distinguenti,postea medicinam corporum sanitate
fruentiũ,notarum indicantium, causarũ facientium, scientiã esse demonstranti,nõ tamen iccirco
ipsam etiam conseruantia tradere atq3 complecti ostendere licet, contra, atq3 propositũ postulet.
Quã ob rem huiusmodi sophistica adducentes, neq3, quod quęritur, exactẽ percipere videntur: G
neq3, quod nã salubre signũ appellemus, quod scilicet ęgrotantibus aduenies futurã sanitatem
portẽdit: neq3 causam,quę corpori ęgro adhibita sanitatis est procreatrix,qualia nimirũ sunt vni-
uersa remedia: neq3 cẽ℈ corpus sanitate prẽditũ salubre vocamus: quorũ omnium nulla cũ propo-
sito,prẽterq3 nominis societate iunctorũ, medicus scientiam habet. Etenim sanorũ custodię medi
cus ne,an dumtaxat gymnasta prẽsideat,ab initio nobis proposita quẽstio fuit,quod quẽadmodũ
pauloante declarauimus,iudiciũ in finis exploratione habere diximus. Sanitas enim an simpliciter medicinę finis sit ipsam absentẽ acquirentis, an prẽsentẽ conseruãtis, nihil refert: neq3 si acqui
rere quidẽ medicinę sit,conseruare autẽ gymnasticæ: sic & de gymnastica proponi in quẽstionẽ
poterit,num bonus habitus,aut sanitas,eius finis sit,aut horum alterutrius creatio,siue custodia.

Quomodo Septem Artes circa humanum corpus reperiri possunt. CAP. 9.

PEriculum enim fuerit,vt proxima demõstrauit oratio, ne, si vnam excedamus, septem circa
humanum corpus artes constituamus, primam & manifestissimam & penè solam cõtrouer
sia carentem,eam scilicet,quę morbos expellit: duas alias,vnam à sanitate secundum affectionem
ad eam,quę est in habitu,ducentem, alteram in ea conseruantem: duas item alias circa bonum ha
bitum pariter sese habentes,effectricem vnam, alteram,quæ conseruat: præter has,etiam duas cir H
ca bonũ habitum athleticum versantes,simpliciter enim alterum naturalem bonum habitum ap
pellamus: non simpliciter autem eum,qui non naturalis est,athleticum inquam,sed cum adiectio
ne semper,quẽadmodum & Hippocrates inquit non nunquã, sic loquens: ‖Affectus athleticus ″
non naturalis,habitus salubris melior. interdum vero sic: ‖In his, qui corpora exercẽt,habitus ad ″
summum boni,periculosi,in athleticis videlicet,ac gymnasticis corporibus. At de athleticis gym ″
nasticis q3 vocatis corporibus nunc te intelligere oportet,non de illis,qui quõlibet exercent,vt de
fodientibus, remũ pellentibus, metentibus, aut quippiam aliud ex naturalibus hominũ officiis
præstantibus,sed de illis,quibus id ipsum studiũ est,vt contra athleticas aduersariorum vires exer
cẽdo sese muniãt. Quare aũt huiuscemodi affectio naturalis nõ sit,alio loco exposuimus. Ex hac
igitur oratione,quod optime ad præsens negociũ facit,id ipsum est, quod proxime diximus,cir-
ca humanũ corpus septem artes futuras, vnã prętereuntibus,vel per louẽ & nouẽ: cur enim non
conuenit duas alias artes statuere,alteram quidem exquisite boni habitus effectricem,alteram ve-
ro eius ipsius custodem,quod q3 altera est exquisite bonum habitum efficiens,altera conseruans?
Quòd vero gymnastici boni habitus summitatẽ fugere vereri q3 oporteat, ab Hippocrate clarissi
me testatũ est: sed simpliciter boni habitus appellati,qui ℈m naturã est, summum nõ solum vitare

In li. de Alimẽto, paulo post dimidium.

1. Apho. 3. Ext. or. 3. c

non

A non conuenit, immo totis viribus ad ipsum niti decet. Itaq; omnes circa corpus nostrum artes nouem fuerint: quarum septē quis laudare poterit, reliquas duas potius vitiosas artes appellauerit: qualis & illa est, quæ Cōmotica græce dicitur: Latini comptricem vocāt. Has igitur, si placet, dimittentes iterum septem reliquas enumeremus, omnium primam, quam morbos pellere dicebamus: alias vero deinceps, duas circa sanitatem in habitu, duas circa bonum habitū, duas circa summe bonum habitum. Iam sanè & ex his patet, quod nili quis circa corpus artem vnum habētē finē statuat, eum ad septem vsq; artes accedere necesse esse, nihil q3 aliud hunc finem esse, q̄; sanitatem.

De bonis malis q3 Artibus. CAP. 10.

SEd melius forsitan fuerit exquisitiorem sermonem facere, illud in primis, quod nemo ignorat, memoria repetētem, improbas artes apparēs bonum vnicuiq3 eorum, quæ sunt, artes autem verum ipsis inhærens bonum comparare: ac deinceps dicentem, si vocata cōptiua adulterinam pulchritudinem conciliat, hæc vtiq3 ars vitiosa adulatrix q3 fuerit: altera verò quædā ars circa legitimā veram q3 prorsus pulchritudinem versabitur, quę in vegeto colore, carnis moderata copia, mēbrorum q3 cōgrua proportione consistit, quæ naturalem bonum habitum cōsequuntur. Sed de gymnastico bono habitu alibi seorsum verba feci: nunc autem & fortasse de eodem per capita loqui
B melius fuerit id sermoni principium statuentem.

Nullum membrum ignauum aut praue agens à nobis desiderari. CAP. 11.

SIue enim ſm naturam operari vnicuiq; membrorū idem, quod bene valere, est: siue id necessario naturalem corporis apparatū consequitur, ipsum q3 bene valere nihil est aliud, q̄; ſm naturam instructum esse: istorum vtrūuis sanitatem constituens, (nihil enim nostra interest) sequētem orationem ita animū aduertens accipito. Nunquid naturali cuiusq; membri apparatu, an eius opera, indigemus? Mihi profectò ita persuadeo, neminē mēbrū ignauum officio q3 proprio carēs habere velle: neq3 igit̄ cæcutientes oculos, neq3 nares odorari nequeuntes, neq3 crura torpentia, neq3 aliud quodpiam membrorū, aut nihil penitus, aut deprauate agēs, habere cupiat: nullo enim eorū omniū, quibus egemus, imperfecto egemus, neq3 domo, neq; calceo, neq3 scamno, neq3 veste, sed simul egemus, & perfecto egemus. Itaq; infirme debiliter q3 ambulare non petimus, neq; obtusecernere, vel audire: neq3 aliud quicq̄ deficiens mācumq3 expetimus. Quis enim coloris bonitatem, carnis molem, aut absolute corporis pulchritudinem, robur ve, imperfectas discupiat? Quocirca, si actionē non deprauatam, sed perfectam requirimus, neq3 corporis structuram, vnde hæc pfluit, mendosam labantem q3 votis exposcemus: atq3 ita, cum horum alterutrum sanitas sit, nullus pro-
C culdubio mutilam sanitatem, sed, q̄; fieri potest, absolutissimam firmissimam q3 exoptauerit.

Quòd perfecta sanitas & bonus habitus idem sunt. CAP. 12.

IGitur, si aliud quoppiam bonum habitum à perfecta sanitate quis autumet, aliam sanitati, aliam bono habitui artem præficito: sin vnum atq3 idem vtrunq3 est, vnam & vtriq3 artem presidere necesse est. At quomodo vnum idem q3 bonus habitus atq; absoluta sanitas fuerit? Primū, si apparatum huiusce causam, eundem & boni habitus esse crediderimus, ambo idem erunt. Secundo ex ipsa essentia id percipiemus: bonus siquidem habitus nihil est aliud, q̄; bene se habens habitus: habitus aūt affectio stabilis est: quare cuius est habitus, eius est etiā bonus habitus: ambo vero ad aliquid sunt. Dicitur itaq; aliquis in grammatica habitum habere, alius in arithmetica, in geometria alius, alius in astronomia: & in re qualibet, cum affectio bene adhærens altius q3 defixa fuerit, habitus nominatur. Nihil aūt in præsentia referat affectionem aut habitudinē appellare. Quā ob rem, si & eius est bonus habitus, cuius est habitus, alicuius aūt habitus est, alicuius ergo & bonus habitus erit, & eiusdem, cuius habitus. At nobis in præsentia non de geometrico, musico, aut grammatico, sed de salubri habitu, sermo proponitur. Cū bonum igitur habitum dicemus, non grammaticū, musicum, aut geometricum, sed salubrem habitū dicemus. Atqui statim id ipsum vulgares ne
D gligunt, & boni habitus sanitatis q3 nomina idem significare arbitrantur: cum tn̄ sanitatis nomen affectionis cuiusdam nomen sit, boni vero habitus nomen nō affectionē simpliciter, sed, quod in ea optimum permanens q3 est, manifestat: quandoquidē eius affectionis, quam sanitatē dicimus, prestantissimus habitus est bonus habitus. Non igitur (idem enim iterū atq3 iterum inculcare necesse est, cū quis multorum inueteratam ignorantiā stirpitus euellere cupiat) non, inq̄ affectionē, non structuram, non actionem, boni habitus nomen significat, quemadmodum neq3 simpliciter habitus, sed habitus quidem solam ipsam permanentiā stabilitatem q3 affectionis ostendit: bonus vero habitus nihil ei plus, q̄; bonitatē adijcit. Igitur ex hoc nomine, habitus, & ex hac adiectione, bonus, componitur, quam oībus, quæ laudamus, apponere consueuimus, quæcunq3 probe & secū dū propriā suā virtutē cōstituta sunt. Quid igit̄ appetimus, aut quid nostro corpori prorsus inesse precamur. Nunquid salubrem affectionē id ipsum solū? An hoc idem est, ac si queras, nū infirmas ædes ac propediē ruituras expetimus? aut vltra vsum, cuius causa structę sunt, elegantissime quoq3 cōpositas, & q̄; longissimo tēpore duraturas? nemo profectò reperiatur, qui non integre, & nō longi temporis spatio sanitate frui percupiat. Quin etiam nulla omnino ars est, quæ sibi id, quod deterius est, ac breuioris temporis, proponat, sed quod in eadem materia ē valde optimum, atq3 longissimo temporis curriculo permāsurum. Id sanè omnibus effectiuis artibus ꝓpositū est:

neq3 etiam finis planè aliud quippiam, quàm propositi consecutio fuerit. Atq3 iam ex dictis aper- E
tum est artis circa corpus versantis finem esse vnum, propositum q3 vnum: siue propositum hoc
quispiam integritatem nominet, siue bonum habitum, siue sanitatem, siue naturalem corporis stru
cturam, siue naturalem actionem, aut affectum, aut structuram, per quam integre atque absolute
has naturales functiones obimus, nihil in præsentia distinguere opus est.

Quis sit omnium artium finis & propositum. CAP. 13.

SIquidem vnum mihi ostendendum proponitur, oēs videlicet artes propositum finem q3 appe
tere, finem vero vniuscuiusq3 rei vnū esse, qui nihil aliud sit, cū ſm illam substātiam bonum. In
vite igitur non aliud quidem perfectio est, aliud vero bonum, neq3 aliud, præter id, quippiam ars
vitium cultum tradens sibi speculandum proponit. Itidem & ars oleas excolere docens olearum
naturæ perfectionē sibi propositum statuit. Verū enimuero vna quædam res est humanum cor-
pus: & quædam quoq3 huiusce omnino perfectio est, quam & præsentem custodire, & absentem
reuocare alicuius artis officium est. Huius aūt si alterum quendam inferiorem finem constituam,
antedictus nos excipiet sermo: erit enim hæc boni habitus: illa summe boni habitus: alia salubris
habitus: & quarta insuper ars salutaris habitudinis opifex: & præter has athletici boni habitus esse
ctrix quinta. Quòd si alijs quidem artibus fines inducere, alijs autem eos cōseruare permiserimus, F
non has modo, verum etiam alias totidem circa corpus artes vestigabimus, constituemus q3.

Vnum tantum esse corporis bonum, eandemq; esse opificem artem & custodem. CAP. 14.

EX quo efficitur neq3 multa corporis bona esse ponenda, neq3 aliam eiusdem opificem, aliam
vero custodem artem esse statuendā. Potenti sanè omnia per capita contemplari nō pluribus
opus est: qui vero id facere nequeat vel & omnia ex animo delere, quæcunq3 ex male ab ipso perce
ptis sequuntur, opus habeat, longiore, puto adhuc oratione indiget. Illa sanè confutanda sunt, q3
nō vnū sit corporis bonū, sed omnia hæc, sanitas, robur, & pulchritudo, quod q3 ars vna id procrea
re possit, altera conseruare, & quæcunq3 alia ab his orientia non nulli perperam decreuerūt: atq3 in
primis vnum esse corporis bonum primarie & proprie dictum, ad quod reliqua omnia referūtur,
explicare melius est: alia vero corporis bona vocata, non nulla, vt partes illius, dicuntur: alia vt cau
sæ: alia vt fructus quidam. Quemadmodum enim pulchritudinem iucundus color, congrua caro,
membrorum cōmoderatio, & alia quædam integrant, quidni & corporis bonum ex sanitate, ro-
bore, & pulchritudine confletur? Item quid prohibet ipsius corporis bonum esse sanitatem, sed ve
luti fructum quendam eius pulchritudinem & actionem? Quid obstat præterea primum corpo-
ris bonum actionem esse, eius vero causam sanitatem? Neq3 enim per alia exquisite saneſcet cor- G
pus, per alia robustum aut pulchrum euadet? statim vero id etiam exacte salubre est.

Vnam omnium corporis bonorum artem esse, vnumq; esse princeps corporis bonum. CAP. 15.

QVare & ex hoc vnā circa corpus artem esse conuincitur: eadē enim facientes simul & robu
sti ad agendū erimus, & visu pulchriores, & salubriores, melioris q3 habitus efficiemur: quē
admodū contra, siqua in corpus noxa inciderit, & actionū firmitas labascet, & pulchritu
do marcescet, & bonus habitus tolletur, sanitas q3 ipsa violabitur: hæc enim oīa merito simul augē
tur, simul q3 decrescūt. Naturalis etenim actio naturali corporis eget apparatu, à quo rōnem causę
erga ipsam habente producitur. Quocirca illud fieri non potest, vt istorum alterum adsit, alterum
vero absit, ambo præterea hæc simul augentur atq3 decrescūt: cum q3 in melius proficiunt, hic bo-
nus habitus, illa robur appellatur, eadem nanq3 ratione robur actioni, qua bonus habitus sanitati
cōparatur: vtrunq3 enim ab vtroq3 producitur, sicut q3 alicuius bonus habitus est, ita & robur: na-
turalis nanq3 siue apparatus siue affectionis, vtcunq3 vocare libet, virtus quædam est bonus habi-
tus, actionis vero naturalis virtus robur est, idē aūt est virtus, perfectio, & cuiusq3 rei bonū, quod
illius primum atq3 simpliciter bonū nominatur. Ambo sanè & propter eadem deteriores melio-
res reddūtur, bonus nanq3 habitus salubris, vt ante dictum est, affectio nominatur. Si quis item ma H
nifeste debilis sit, roboris infirmitas imbecillitas q3 dicetur: pulchritudo præterea priora, poste-
riora deformitas necessario comitatur. Hæc planè omnia simul crescunt, simul minuuntur, & per
ficiuntur simul omnia, simul q3 delentur: quod q3 istorum vnum læserit, quicquid fuerit, statim &
reliqua oīa lædit: contra, quod iuuat, pariter & omnia iuuerit. Atqui ex dictis iam vnam circa hęc
omnia artem necessario versari eluceſcit: quod istorum autem princeps simpliciter q3 corporis bo
num sit, nihil in præsentia attinet dicere. Sed tamen, ne id quoq3 sermoni deficiat, subiungam. Cor
poris bonum absolutissimum atq3 primarium, quo egemus potissimum, actionum perfectio est,
quod sanè robur vim q3 defectiue enunciantes nominant: siquidem eos oportebat nō robur sim-
pliciter, sed actionū robur, neq3 vim simpliciter, sed actionum vim nūcupare. Deinceps verò post
hoc ſm non simpliciter, neq3 per se corporis bonum, sed, qm primo & per se huiusmodi bono ad
sui creationem actionū robur indiget, sanitatis est bonus habitus, quem & ipsum iterum curte no-
minantes cauillationibus ansam præbuere: sanitatis enim bonum habitum cum dicere debeant,
non ita, sed absolute bonum habitum vocant: hunc necessario pulchritudo sequitur, aliud quod-
dam ab illis & tertium corporis bonū. Quare corporis bona æque, ac animæ, neq3 vnius generis
sunt, neq3 similiter omnia dicuntur, sed vnum quidem, vt primū atq3 per se, alterum tanquā illius
causa,

A causa, tertium vero, vt necessario consequens. Igitur cuius horum trium ars corpus gubernans primarius opifex est? num sanitatis, an actionis, an pulchritudinis? Supra enim iam patuit, etiã si istorum vni tantum, quodcunq; malis, profueris, necessario cunctis tribus profuturũ. Nam, si actionẽ iuuabis, & sanitatem & pulchritudinem necessario iuuabis: quandoquidẽ ea sine causa ipsam producente consistere nequit, pulchritudo vero necessario subsequitur. Item si sanitati proderis, ilico & actioni & pulchritudini proderis, etenim vtraq; ab ea profluit: qui vero pulchritudinẽ creat, iste proculdubio & sanitatem ante creauerat: si eam, itidem & actionem.

Quod inter corporis bona primum à medico expetatur. CAP. 16.

VErum, quod primum ab artifice fiat, sermo noster vestigare cupiebat. Atqui iam ex supra positis manifeste ars sanitatem efficere videtur, hãc vero naturalis pulchritudo actio q; sequat, necesse est: quod enim primum artifex cum fecerit, acquiescit id eius planè finis est: at naturali affectione, per quam agimus, restituta conquiescit, ea vero sanitas erat: quam cum induxit, nihil vltra circa actionem pulchritudinem'ue laborat, accedunt enim hæ vel inuito artifice, ipsis q; aditum intercludere, cum semel sanitatem creauerit, prorsus nequit. Ipsam planè sanitatem impedire in ipso artifice positum est: quòd si ipsam corruperit, naturales actiones, aut pulchritudinem corpori adi-
B piſci, nullo vnq; pacto valebit. Artem itaq; corpus tractantẽ, qualiscunq; sit, circa sanitatem omniũ primam atq; per se negociari asserendum est, deinceps accidit, vt de actione pulchritudine q; curã habeat: neq; vero vllum istorũ imperfectũ mancum q; est, sed perfecta, cumulata, ac summa sunt. Quomodo igitur plura sint corporis bona, quomodo vnum, quod q; non omnium æque ars corporis curam habeat, sed vnius per se, ex accidenti aliorum, abunde dissertum est.

Quòd in nulla materia Ars vna finem efficiat, altera conseruet. CAP. 17.

IAm vero & illa ostendere conabor, quare in nulla materia ars vna finis effectrix, altera cõseruatrix reperiat: statim q; ab initio neq; illorũ exemplum, qui in hac fuere sententia, neq; rerũ prętearum ipsarũ naturam, ipsis fauere declarabo. Si alterius.n. artis est calceũ conficere, alterius labefactatum resarcire, non dum tertiã hic artem conseruatricem nobis ostenderũt: pariter & in vestibus, si alterius quidẽ artis est eas resarcire, alterius aũt cõficere, quæ'nã & in his tertia sit ars conseruatrix, explicare nõ poterunt. In nostris profecto corporibus, vniuersim q; in his, quę à natura reguntur, veluti effectrix vtiq; natura est, textorię coriariæ q; proportione respondens. Vitiosum aũt corpus instaurant agricola & medicus, q & ipsi vestes sarciẽti & veteres calceos instaurãti similes sunt. Vestem aũt calceum'ue in conclaui reponendo custodire, ne aut à quopiam surripiat, aut à muribus
C erodat, id neq; vllius forsitan artis, sed solius est diligẽtiæ. Quòd si horũ cõseruatricẽ artẽ esse qdã velint, tales apud hoies artes sunt imperatoria, rei q; publicę gubernatoria, & præter has, si placet, ostiariorũ, cæterorum q; custodum: vt enim ne inter hostes, aut prorsus ne inter sceleratos hoies feras q; bestias versaremur, ædes ciuitates q; cõstruximus, & muros circundedimus, imperatores ac principes creauimus. Sed non istarũ similem sanitatis conseruatricẽ artem conquisiuimus, sed eã, quæ (vt puto) in humanũ corpus aliquid agens nõ ex accidenti, sed p se incolume ipsum valens q; præstet: at proxime dictæ singulæ non ipsæ p se sanitatẽ custodiũt, sed eo, quia homini nõ iugulato, neq; à fera discerpto, sanitatem seruari, quemadmodum & totã vitã, cõtigit: idcirco ex quodam accidenti, non primo, neq; ex sua ipsius ratione, harum vtraq; artium sanitatem conseruat.

Quibus Ars tuendæ sanitatis contineatur. CAP. 18.

A.l.1 f.3. d.1. c.1.fol.56.f g.

IGitur sanitatem" præcipue ex sui ratione conseruans quibus continebitur? Vt mea quidẽ fert sententia, neq; illis, quæ non necessario corporibus nostris adhærent, neq; illis, quæ nullã in partem necessario corpora nostra permutant, sed illis, quibus, velimus nolimus, corpus nostrum oĩno vtitur: & eorũ illis, quæ iuuare aut officere valeant: in ijs, inquam, & circa hęc tuẽdæ sanitatis artẽ versari arbitramur. In gladios enim, aut feras, aut laqueos, aut præcipitia, non necessario corpora
D nostra incurrunt, sed in ambiente aere duplici rõne versanť, & qm̃ corpori vndiq; circunfusus est, & qm̃ per inspirationẽ ducitur. Atqui somnus & vigilia, quies item & motio, in horum numero ponitur: necesse nanq; est aut dormire aut vigilare, quiescere aut motu exerceri. Perinde esurimus & cibum capimus, sitimus ac bibimus, aut inter hæc medij agimus. Cubilium aũt discrimina ac vestimẽtorum non oĩa necessaria sunt. Eburneis nanq; pedibus lectulus, aut grabatus ignobilis, nihil sanitati prodest aut officit, neq; vilium aut sumptosarũ vestium vsus: non vitrea vasa, aut aurea, aut argentea, aut lignea possidere: non formosorum seruorum aut deformium turbæ domi nari, aut seruis planè carentem ipsum sibi ipsi ministrare. Ista mehercule prodesse nobis vel obesse ipsorum ratione atq; primario, aut ex accidenti, neutiq; apta sunt. At calidus aer aut frigidus, esca & potus, requies & motio, vigilæ somni q;, suis ipsorũ viribus necessario corporibus nostris vtilitatem aut noxam afferunt. Vestimẽtum autem lacerum ac leue hyeme, graue autem æstuosum q; æstate, lędit quidem ex necessitate, ex accidenti vero frigore & calore diuexat.

Quid à sanitatis custode agendum sit. CAP 19.

A.ibidem.

HÆc itaq;, quæcunq;" per se lędendi iuuandi q; potestatẽ habẽt, sanitatis curã habens speculať. At quomodo, qua've ratione? Posteaq; satis abunde corpus inanitum est, sensilis q; nocumenti discrimen impendet, alimentum sumere iubens. Postquam vltra modum exaruit, atq; hinc

ſam noxæ periculum inſtat, potum accípere pręcipiens: ítem & corpus exercens, cũ noſtri mode- E
ratrícem facultatem robuſtam præſtare, excrementa q̃ anguſtis meatibus intruſa eruere voluerit:
quietem vero imperans, cum exercitatione corpus laſſari, aut vltra, q̃ conueniat, digeri ſenſerit:
aluum præterea ducens, cum ſuppreſſa eſt: nimis aũt citatam cohíbens: alia q̃ in hunc modum oĩa
agens, & in ſumma id ante oculos habẽs, vt in corpore exacte ſano ac valído nihil nouare audeat.
Cum vero aliquantulũ exquiſitam moderationẽ tranſierit, continuo, quod deficit prius, q̃ latius
malũ ſerpat, reſarciat, perinde, ac ſi ſubtegminis fila ex aliqua veſte non ſimul oĩa, ſed ſingulis die-
bus ſingula excidentia, q̃ huic rei præeſt, aſſidens íllico reponat adeo, vt huiuſmodi correctío atq;
emẽdatío multorũ notitiam præ exiguitate ſubterfugiat. Talem mediuſfidius & beneualentibus
prędectum artificem eſſe opus eſt minimę cuiuſq; differentiæ ac noxę obſeruatorem iuxta atque
emendatorẽ. Verũ, ſi ex toto integrũ illęſum q̃ corpus duraret, tale q̃, quale ipſum ab ínitío crea-
tor fabricatus reliq̃t, nequaq̃ correctore ſemp eguiſſet. At nunc, cũ diffluat ſemp, atq; diſpereat, ali
quo p̃ſente obſeruatore indiget, q̃ &, quod diſſi pat, quantũ quale q̃ ſit, cogniturus eſt, ílico q̃ tale
ac tm̃ viciſſim reponẽs inſtaurabit. Inſitũ humidũ dilabitur, tantũdem humoris, potũ exhibẽs, irri
gato. Calidũ digerit, tantũdem caloris addito. Aridũ cõſumit, iã alẽdi inſtat occaſío. vt ſemel dicã
qd̃ diſcutit atq; euaneſcit, ingeri paulatim atq; reponi ante, q̃ in multorũ notitiã veniat, opus eſt. F

Quo differat ars curatrix à conſeruatrice per pulchram doliorum compara-
tionem declarat. CAP. 20.

IGitur, quẽadmodũ, ſi duo cogites dolia multis in locis foraminíbus terebrata, ambo æque ab íni
tío plena, pariter q̃ p illa ſpiramina hac atq; illac pfluẽtia, horũ q̃ alterius quidã curã gerẽs ſem-
per q̃ aſſidens tm̃ viciſſim ingerat, quantũ elabitur, alterũ verò ante, q̃ valde inanitum eſt, nemo
cuſtodiat, poſtea quiſpiã repẽte ſuperueniens ſemel totũ impleat, clariſſime cõſtat doliorũ iſtorum
primũ neq; inaniri, neq; repleri vnq̃, alterũ vero ambo hæc pati à multis inſpectantibus teſtatum
iri, ita quoq; in ſanis ægrotis q̃ corporibus res habet. Vtrũq; enim vitiũ ars vna modo vno emen-
dat, quod deficit ſcilicet, inſtaurans: in quãto vero, nõ in quali, emendationis differentia verſatur.

Quòd differentia in quanto ad vnam artem ſpectet, in quali ad diuerſas. CAP. 21.

ATqui ſecundum quantum in his, quę fiunt, differentia ad vnam artem pertinet: q̃ ſi alterius
artis eſſe debeat, prorſus qualitate differat, oportet: q̃ ſi propterea gemínum eſſe correctio-
nis modum arbitraris, q̃ ab vno dolio multum prius effluxerit, q̃ artifex cuſtos acceſſerit: alterũ,
cuſtodem ſemper aſtantem, quæ ſua bona fortuna fuit, nactum plenum conſeruatur, haud recte
ſentis. Neq; enim alia ars vnum ſubtegminis filum, quod exciderit, reponit: alia, tria aut quatuor G
aut quingenta. neq; alia ars parietis particulam ruentem fulcit communit q̃: alia magnã eius par-
tem collapſam reſtituit. quo enim modo res vnaquęq; à príncipio cõſtructa eſt, eodem etiam cor-
rupta inſtauratur. Subtegmen ſtamini intertextũ veſtem facit. num igitur præter hęc veſtis pati,
aut pręter hæc emendari poteſt? opus planè eſt, ſiquid veſtis damni faciat, aut ſtamen, aut ſubteg-
men, aut vtrunq; pati, vnaḿque eſſe emendandi viam, quæ ſubtegmen ſemper ſtamini implicet,
quo eius ab ínitio compoſitionem imitetur.

Quàm errent logica methodo carentes. CAP. 22.

SEd ſingulares actiones multis imponunt vniuerſale contemplari nequeuntibus. Id enim ra-
tionalis methodi munus eſt, quã neq; didicerunt neq; pertractarũt iſti, qui quotidíe de propo-
ſitis blacterantes diſputare audent. Satius enim, ſi quidem eã nouiſſent, ipſis foret, eam ſemel diſci-
pulos docere: nõ infinita propoſita diſcutere. nã, qui eam rite percepit, non amplius infinitis eget,
ſibi ipſi oĩa recte diuidere valens. At eã methodum ignorans, præterq̃ q̃ infinita, perperaḿne di-
cta ſint, haud dignoſcit, permultorũ adhuc propoſitorum, quæ non audiuit, inops eſt. Verum hęc
obiter aduerſus eos dicta ſint, qui quotidíe in propoſita diſcipulis audientibus ediſſerũt, neque ip
ſi, quid dicãt, intelligentes, quouſque imperiti inexercitati q̃ in iudicatorio inſtrumẽto fuerint. Nã H
& hoc loco, quo inter ſe artes diſtinguendę ſint, ſingularibuśne actionibus, an vniuerſalibus, an
non ita, ſed propoſitis finibus q̃, aut neque his, ſed materijs, inſtrumẽtis, principijs, & contempla-
tione, minime conſiderantes de his nugantur, quæ ignorant. Igitur & nos forſan melius fuerit,
poſtquam ſemel id certamen conficere tibi pollíciti ſumus, quam breuiſſime poterimus, aliquid
& de ante dictis omnibus diſputare, iterum à ſingularibus actionibus incipientes.

Quæ ſint ſingulares in medicina actiones. CAP. 23.

ESt igitur quædam ſingularis actio, qua vtentes oculorum palpebras conſuimus: altera vero
huius minime aſſimilis, per quã ſuffuſiones detrahimus: aliæ quoque tertia & quarta, neq; in
ter ſe vlla ex parte, neque harũ ſimiles ſunt, per quas cõfractũ os de capite excindimus, ſed in alía
corporis parte, vtpote humero atque cubito, in aduerſum tendentes atque conformantes deliga-
mus. Ab omnibus vero alijs actionibus longo interuallo ea diſſentit, quę circa herniã fit, manua-
ria operatio: à qua illa, quę circa varices: ab oĩbusq̃ ſimul antedictis veſicę calculi extractio: atque
horum multa ẽt ſcalpello abſoluimus: at oculum ſublinere, articulũ in proprium ſitum reponere,
†aut alicui mẽbro propriã formã reddere, fiſtula, quam cathetera græci vocant, rite vti, cucurbitulã
affigere, ſine ſcalpello quidẽ omnia præſtant, ſed inter ſe longiſſime & à proximè dictis euariant:

†Al. conforma realiqđ membium.

quemadmodum

A quemadmodum & venam ſoluere,& arteriam ſecare, cutem ſcarificare, & hydropicos perforare inter ſe & ab omnibus antedictis diſtant. Atq; hę quidem ēt ac præter has aliæ infinitæ manuariæ actiones per ſe fiunt: medicamētis aūt vtentium porrò alterū genus eſt,& ab ſeipſo,& ab his, quæ manu fiunt,diſcrepans. Siquidē veratri potio,ciborum q; eſus nulla ſocietate participant: neq; inedia clyſteris q; vſus,neq; frictio & lauatio: ab his vero longius diſtant vlcus eluere ac purgare, & medicamentū liquidum,itē & aridū imponere: geſtari præterea,deambulare,luctari,ſcammoniū, aut mulſam bibere. Quorum omnium neutiq; ſimilis eſt pulſatus arteriarum caloris q; dignotio, quāuis extremis manibus agamus: quemadmodum (vt reor) & humorum abſcedentibus ſedibus contentorum perceptio,aut tumorum hydropicorum,aut gangliorum, aut atheromatū, aut meliceridum,aut ſteatomatum {vt græcorum nominibus vtamur,qñ latina deficiunt} neq; enim eo dem digitorum iniectu,aut eadem motione & traductione & preſſione,ſed nō nunquam longe differente in modo enumeratis vtimur. Quamobrem periculum eſt,ne totum diem abſumamus, nihil aliud,q̄ actionum differentias recenſentes,adeo ipſarum numeroſa multitudo eſt.

Per ſingulas actiones Artes non diſtingui. CAP. 24.

B VErum iā & ex his abunde quis nouerit, quanta illi erroris nebula caligent,qui per ſingulas actiones artes eſſe diſtinguendas arbitrent. Nullus igit̄ adeo fatuus, adeo q; attonitus eſt,qui à medicina modo propoſitas actiones diducat,& aliā quāpiam artem ſingulis ipſis præficiat, aut hernię diſſectoriam (vt nunc quidā nomināt)aut calculi detractoriam, aut perforatoriam (quam paracenteticen vocant:) etſi enim q̄ maxime hunc herniæ diſſectorē, illum perforatorem, alium calculi detractorem eſſe dicant,oēs tamen iſtos cōi nomine medicos appellant perinde, vt eos,puto,qui à quibuſdam membris,quorum præcipue curam gerunt,vocitantur: hos nanq; ocularios, auricularios,dentarios(ita dicere liceat)medicos nominant: non nullis vero à materia noīa indiderunt,dieteticos,& medicamētarios,aut per iouem,ēt herbarios vocantes: quidam præterea & nō nullos medicos vinidatores & veratridatores appellarunt,q̄ eos crebro talibus remedijs vtentes cōſpexerunt. Omnibus enim (vt reor) hoibus rōnalis diſciplinæ principia naturaliter inſita ſunt: cognoſcunt q; hi quidē magis,illi vero minus, in actionibus aliquid eſſe idem, aliquid diuerſum. Id quidē,cuius cauſa fiunt,idem eſt,ſanitas videlicet apud oēs cōe propoſitū: modus aūt non omnium vnus,ſed in numerū ingentem excreſcit. Verū enimuero,ſi quiſpiam (vt facit Plato) vniuſ cuiuſq; modū & vniuerſalem ſcopum vnam artem ſtatuēs,deinde in ſpecies,differentias q; ipſam diducens,rurſus illas partes ſingulas artem appellet,perinde & ipſe aliquam dieteticam,& medica C mentariam,& manuariā velit artem appellare,nihil ſanè fuerit, quod ipſi vitio vertam. Ita etiam, ſi modo propoſitas ſingulas partiens,vt diætā in ea, quæ aſſumuntur,euacuantur, & bibuntur, & exterius incidunt,iſtorū ſingulis propriam quandam artem præficiat,neq; iſtum accuſauerim. Iterum,ſi hæc quoq; eadem multiformiter vſq; ad particularia partiatur, minime ipſum impediam, quin in his,quę aſſumuntur,aliam medicamentorum artem eſſe dicat, aliam ciborum, aliam potionum: quin etiā in iſtis ſingulis huius illius q; cibi,huius illius q; potus,atq; huius illius q; medicamenti propriam eſſe artem dicere conceſſero. Verū,ſi has inter ſe artes, quēadmodum arithmeticam,exempli cauſa,ab oratoria,aut hanc ab ędificatoria & fabrili differre autumet, non amplius iſtud conceſſero,cum iſtæ nullum cōe propoſitum habeant: paulo ſupra vero enumeratis vnū eſt cōe propoſitum,ſanitas ſcilicet. Quemadmodum igitur in oratoria, quæ vna eſt ars,aliquam qdē exordij,narrationis aliam,argumentationum perorationum q; aliam eſſe artem dixero,ſi mihi ſolum id vnum,vnius eſſe artis ea,ſiue ſpecies dixeris,ſiue partes cōceſſum fuerit: Ad eundem,arbitror,modum,& in medicina res habet,aliā enim artem manuariam dixero,aliam diæteticam,aliam medicamentariam,vnum id modo mihi ſeruetur,harum omnium vnū eſſe propoſitum, pp quod D vnius eſſe artis particulæ cogūtur: res enim diſſimillimas id iungere,atq; connectere,cogere q;, vt in vnam omnes artem conſpirent,manifeſto videtur. Excindit aliquis, aut abſcindit putrem particulam,alius autem reficit,carnem q; in cauo vulnere procreat: contrariæ quidem res,tota q;, vt aiunt,diametro diſtare videbuntur, actiones enim longe differunt, ipſarum q; effectus contrarij ſunt: ille enim eorum,quę ſunt,aliquid perdit,iſte vero nouam aliquam ſubſtantiam gignit: ſed neutri id ipſum per ſe proponitur,aut illi quicq̄ deſtruere,aut huic generare: quēadmodum neq; vrere aliquid,neq; ſecare, neq; aliud quicq̄ ipſum propter ſe facere quiſpiam aggreditur,ſed tanq̄ ſine hoc ſanitatem aſſequi non valens,ad quam oēs diuerſis tñ itineribus ingredientes properant, ob cōe vtiq; propoſitum omnes medici vocati,ſed propter actionis,aut materię, aut membri differentiam, hic manuarius,iſte medicamentarius,ille ocularius appellatur,manuarius ab actione, medicamentarius à materia, ocularius à mēbro. Cum enim,quæ curantur membra, non parū inuicem differant,curatores q; ipſi actionibus ac materijs diuerſis vtant̄,ideo non nulli ab actionibus, alij à membris,à materijs alij cognominantur,ocularij,manuarij,ac medicamentarij,vniuerſim q; oēs à fine medici. Supra enim explicatū eſt omnes artes in ſubiectæ ſubſtantiæ bono verſari, ei q; operam dare: & in ſingulis ipſarum vnum, quoddam primum bonum reperiri. Cęterum, q; quiſpiam palpebras,exēpli cauſa, bene ſuens perperā medicamenta propinet, alius medicamētis optime vtens rationem victus non rite præcipiat,in hoc alius egregie verſatus manus non bene

exerceat,ſi diuerſas propterea ac penitus ſeparatas artes opinemur,ſtatim ſanè non tres modo,verum etiam trecentas ſic artes ſtatuemus. Iſte nanque fiſtula perite vtitur,ille clyſtere,alius venam ſecare eſt idoneus,arteriam alius: deinde,cum aliquis hæc omnia inſigniter adminiſtrans inuentus fuerit,rurſum omnes illæ artes in vnam coibũt. Atqui vtrunque vitioſum eſt, aut propter artificũ inſcitiam artem vnam in multas diſcerpere,aut propter eorundem excellentiam multas in vnam coniungere. Prior nanque ſermo neq; orandi,neq; numerorũ,neque terræ metiẽdæ, neque canendi,neq; aliam quampiam illuſtrem artem,vnam eſſe concedet,quas multi tractantes propter earũ magnitudinem totas complecti nequiuerunt. Secundus autem artes interdum nullius cognationis participes in vnam aceruabit. Nam,ſi idem homo arithmeticus ſimul,grammaticus,atq; philoſophus fuerit,poterit quiſpiam vnius artis has omnes eſſe particulas exiſtimare.

Quo Artes diſtinguendæ ſunt. CAP. 25.

ITaq; ne agentiũ multitudine,ſed propoſitis cõſideratis,artes diſtinguamus, neque in ſingulas actiones ſed in vniuerſas inſpiciamus. Cõmune.n. quoddam in ſingulis cuiuſque artis actionibus inuenies,per quod,quãuis longo interuallo diſtare videantur, nihilo minus tñ eas vnius eſſe artis particulas nihil impedit. Veſtes igitur texere nihil aliud eſt,q̃ ſubtegmen ſtamini implicare: num igitur,q̃ iſtud,aliud eſt ſuere? neutiquam, verum & in ſuendo ſubtegmina ſtaminibus inter texuntur: nam ſi & ab initio ſtatim quiſpiam ſine textorio opere aliter ſubtegmina ſtaminibus innectere voluiſſet,aut eo modo,quo nunc lacera indumenta ſarciunt, aut quo ciſtas aut ſportulas aut retia fabricantur,nihilo ſecius veſtimẽtum,ſed multo longiori tẽpore cõfeciſſet. Finẽ itaq; nõ ſimpliciter collimantes,ſed celerius ad ipſum peruenire ſtudentes,hanc telas cõficiẽtem artem,textoriã ſ. excogitarũt,nõ vniuerſim,ſed ex parte à ſupra poſitis differentẽ: idem & in medicinali arte contingit. Innumera ſanè (vt ita dixerim) ſingularia ſunt,ſed generale quoddã opus omnibus cõe eſt: nam & corpori aliquid,vt ſuperuacuum, detrahens,aut aliquid, quod deficiat,adiiciẽs,vnumvterq; in vniuerſum præſtat,corpori ſcilicet naturalem modum comparans, qui nihil aliud eſt,q̃ ſanitas,perinde vero & calfaciens,& refrigerans,& ſiccans,ac madefaciens.

Exemplo naturæ probat Artem, quod facit, etiam conſeruare. CAP. 26.

QVemadmodum enim,ſi ab initio nos confeſtim animal creare potuiſſemus, non alia quidẽ vlla ratione eius primam formationem inſtituiſſemus,alia vero emendationem adhiberemus: haud ſecus poſtea,q̃ neutrum horum nos primi efficimus,ſed natura eſt & primaria animalis opifex,& in præſentia ægroto ſanitatem cõparat,nõ alia profectò ratione carnẽ prius generauit,alia vero nũc: neq; alia qdẽ rõne fętui,alia i pſentia in lucẽ edito, alimẽtũ ſuppeditat,verũ ẽt ſimiliter nũc operat̃,alit,digerit,excernit,omnia q̃ (vt ſemel dicã) in præſentia,vt prius,eadẽ ratione miniſtrat. [a] Mędicũ aũt naturæ eſſe miniſtrũ,primariã́que eſſe illius artẽ quandã, acrite celebre eẽ dictũ illud,[b] Nat̃ura in oĩbus auxiliat̃: quin ẽt naturã morbos iudicare,[c] natũras morborũ eſſe medicatrices,à priſcis ſapientibus abũde tradita,quid ego iterũ ſupuacue repetam? quod.n. in pſentia vtile eſt,in memoriã tm̃ reuoco,nõ alterius artis eſſe opus facere, alterius vitiatũ corrigere, ſed eiuſdẽ. Quòd ſi & nõ eiuſdẽ,at ſupra,medicinã oſtẽdimus nõ artis veſtes faciẽtis,æmulã quicq̃ quod prius nõ eſſet,pcreare,ſed artis laceras tritaśque veſtes ſarcientis aſſimilẽ. Explicauimus itẽ cõſeruationẽ eẽ duplicẽ,alterṹque ipſius genus,ſub quo & pſens de tuẽda ſanitate tractatio reponitur,parum labefactata corrigere: id́que multos ſubterfugit, tanq̃ ſit à curatiuo differens genus.

A 1. Epid. cõ. 2. t. 51. 3ª. 112. f

B In lib de Alimento. nõ longe à principio.

C 6. Epid. com. 5. t. 1. 3ª. 187. f

Quis Finis effectiuarum artium, atq; actiuarum. CAP. 27.

CÆterum id ipſum alicui finem eſſe putare,domum extruere aut veſtem aut vas,aut ſanitatem facere,hoĩs eſt non potentis actionem fini pręuiam ab ipſo fine diſtinguere: quandoquidem non domũ extruere id ipſum ipſius ædificatoriæ finis eſt,ſed domus,quẽadmodum neque,veſtem texere,aut nauẽ coagmẽtare,aut grabatũ alioruḿve vnũquodque fabricari,ſed ipſum opus,quod quieſcẽtibus iã à labore artificibus adhuc permaneat. Atque ita effectiuæ artes ab actiuis tm̃ diſſentiunt: actiuę nãque cũ ab agendo deſierint,finis quoque vnà deſiit. Nihil itaque in ſaltatoria pter ipſam actionẽ oſtẽdere poſſumus, vt in fabrili grabatũ,in ędificatoria domũ,in medicina ſanitatẽ. Non igitur ędificatio,quemadmodum ſaltatoriæ ſaltatio, ædificatoriæ finis eſt, ſed domus, res ab actione diuerſa: itidem textoriæ neque textura,neque texere,neque veſtis cõfectio, aut generatio, ſed veſtis. Pari rõne neque ,pductio,neque generatio,neque correctio ſanitatis,medicinę finis ẽ,verum hæc omnia actio quædã artificis cõis eſt, quemadmodum ,particulares erant ſecare, vrere,arti culos & extrema,quæ græci cola vocãt,in aduerſum trahere, effingere,deligare: & ſupra has etiã, atque cõmuniores manu operari,medicamento vti,& rationẽ victus præcipere: verũ ſanitas ipſa finis eſt,quẽ iam quieſcente artifice demonſtrare valemus. Quare neque ſanitatẽ cuſtodire,aut vitiatam emendare,aut prorſus amiſſam recuperare,finis eſt,ſed oĩa hæc actiones ſunt, finis autẽ eſt ſanitas. At cõem generalẽ́que ſupra omnes haſce particulares actionẽ alius ſanè alio appellat nomine,oẽs tamen vnũ ideḿque ſignificãt: & qui ſanare dicit, & qui ſanitatẽ facere,& qui ſanitatis effectionem,& qui ſanationem, hi quoque idẽ,quod proxime poſiti ſed alio modo dicunt: & medicationem morborum dicentes,aut curationem,aut ægrorũ medelam, aut mediusfidius mederi, aut morbos extirpare,aut ſanitatem morbo pulſo inducere: item omnia, quæ conueniant, facere dicentes,

A dicẽtes, & qui morbificas cauſas ſe expellere aiunt. Nemo.n.iſtorũ finem,ſed quæ finẽ præcedit, actionẽ dicit,perinde atq; ſi circa corpus ars quædã actiua ſaltatorię hiſtrionicæ q; ſimilis verſaret.

Non per materias,nec per præcepta Artes diſtingui. CAP. 28.

VErum enimuero poſteaq; multis rationibus artes non ex particularibus actionibus eſſe iudicandas aſſertum eſt,ſed in vniuerſales ac proxime ad finem eſſe recurrẽdum, deinde q; ab illis ipſis fines diſtinguere eſſe tentandum,in ſequenti diſputatione ea eſt difficultas excutienda, nunquid & de ipſarũ materijs eadem ſit ratio habenda. Itaq; materia vna pluribus artibus ſubijci, vna q; ars permultis vti materijs videtur: quandoquidẽ lignum nauium artifici,& carpentario,& machinarũ ſtructori,& ædes fabricanti,infinitis q; alijs cõmunis materia eſt: creta quoq; multarũ eſt artiũ materia,& lapides,alia q; vniuerſa. Itẽ verò medicæ artis,vna cum ſit,infinitę materię ſunt, & corpus ipſum ſanitatem accipiẽs,& cibi ac potus,& medicamẽta oĩa, & vocata diætemata. Hæc igitur mẽdicorum materiæ: corpus aũt tanq̃ id,ex quo finis,aut in quo. Conſtat igitur non ex materijs artes eſſe iudicandas: neq; enim,ſi quiſpiam alias cões materias,vt que aliqs dixerit,per accidens,alias vero proprias atq; propinquas ſingulis artibus ſubijciens,quatenus corpus noſtrũ naturale eſt,phyſicæ ſcientiæ ſubiectum eſſe dicat,quatenus ſalubre,medicinæ, quatenus euecticum, B id eſt bono habitu præditũ aut boni habitus capax exercitatoriæ,propterea alio quopiã,q; fine,artes diſtinguit. Nã corpus aliquod ſalubre dicere eius,qui iã finẽ cognoſcat,officiũ eſt. Neq; ẽt,ſiqs pceptis artes diſiungat,aliunde,q; à fine poteſtate ſumit initium: propria nãq; cuiuſq; artis præcepta finis cõſtituit atq; dijudicat. quippe hęc artis propria ſunt,quæ dignoſcens aliquis ad finem aſſequendum proficit. Siquidem grãmaticæ,muſicæ,fabrilis,& aliarum cuiuſq; artium quæcunq; pręcepta aut finem ipſum euidenter,aut quod in ipſo melius, celeriusve eſt, prębere valent, hæc artis ,ppria ſunt,quę vero ad finẽ aſſequẽdum conferũt nihil, ea nequaq̃ artis propria dicẽda ſunt.

A fine Artes omnes diſtingui atq; conſtitui. CAP. 29.

ITaq; omni ex parte ad finem properare,ab eo que artes iudicare pcipit ratio: propter hũc enim & communibus actionibus,& proprijs pręceptis atq; principijs differunt: nam hęc & ſecundũ artiũ fines euariant,Quandoquidẽ ſanitas finis eſt: hęc vero in calidis,frigidis, humidis, ſiccis que conſiſtit. In iſtis planè & materiæ,& contemplationis circa huius cognitionem principium verſatur: ſed diſſimili ratione medicus phyſicus q; id tractat. Quod ipſum diſſimiliter ſcilicet à ſcientiarum fine cognitum eſt atq; diſtinctum. Neq; ab re ſemper finem ratio inuenit,omnium, quę in artibus continentur,regulum atq; iudicem. Nam cuiuſq; artis cõſtitutio inde ſumit initium. Quis C enim medicinam conſtituere properaſſet,niſi ſanitatis bonũ prius optauiſſet? aut ædificatoriã,niſi & hic domum? aut textoriam,niſi veſtem prius expetiuiſſet? Quin & ars reliquas oẽs conſtituens hinc & ipſa accepit initium. Alibi vero à nobis oſtenſum eſt, quo quiſpiam modo propoſito fine ſuam ipſius artem per methodũ comperiat. Eũ que,qui præſentẽ librũ exacte intelligere cupiat, in illo prius verſatum eſſe neceſſe eſt: ita enim euidenter cognouerit ſub vnam eandẽ que contemplationem vtranque partẽ incidere, ſalubrẽ videlicet,atq; curatricem. Verum, ſi ego,quæ in alijs voluminibus à me latiſſime diligenter que explicata ſunt,in hunc omnia librum conferre velim, Menemachi Menodoti que libros me huius prolixitate ſuperaturum ignorarem.

Artem circa humanum corpus correctricem eſſe probat, eius q; partes enumerat. CAP. 30.

CÆterum artem circa corporis bonum verſantem prorſum vnam eſſe ex antedictis (vt arbitor) ſatis declaratum eſt,atque ex dicendis in poſterum nihilo ſecius declarabitur, non tamẽ, quo ipſam nomine appellare oporteat,iam adhuc manifeſtum eſt. Neque .n. forſan medicatiua, neque exercitatoria,ſed aliud quippiam appellanda eſt,forſan autem & in totum ars iſta, quemadmodũ & pleræque aliæ,nomine caret,ſed hoc quidem paulo poſterius ſpeculabimur. Verum vnũ eſſe humani corporis bonum,quicquid illud ſit,ſicut aliarum etiam omnium ſubſtantiarum, eſſe D autem & de ipſo artem vnam,ſiquid vnquam aliud, & id quoque verũ eſſe confirmo,nec non & eandẽ vtrique methodum ineſſe. Vna igitur circa humani corporis bonum arte verſante, in præſentia oẽs eius particulas ſpeculemur: nam ſic & eius,quæ ſalubris vocatur, quę ſit poteſtas, prorſus dignoſcemus,vt in hac etiam parte methodo aliqua vtentes ſectionem faciamus, genus artis corpus noſtrum tractantis contemplaturi: At non in ſola ipſa contemplatione finem eius ſitum eſſe,ſicut arithmeticę,aſtronomię,ac phyſicę,ſed quiddam etiam & circa corpus ipſam facere, neminem præterit: quòd neque verò in ipſa actione deſinat,quemadmodũ ſaltatoria,poſtquã agere deſiit,nihil oſtendere valens,& id quoque omnibus conſtare arbitror. Igitur in cõfeſſo eſt eam inter effectiuas aut acquiſitiuas eſſe collocandam,poſtquã neque inter contemplatiuas, neque inter actiuas inuẽta eſt: ſed neque inter acquiſitiuas numeratur,qualis eſt ars illa,quæ harũdine, & quæ hamo piſces captat,vt que in vniuerſum dicam,qualis eſt venatoria: aliquid enim eorum, q̃ ſunt, iſtæ capiunt,ac poſſident: nihil autem,quod prius non eſſet,ipſę faciunt. Inter reliquas igitur eſſe ſtrices humani corporis ars reponitur. Iſtarum vero duplex officium eſt: aut enim aliquod integrum,quod prius non erat, efficiunt, aut ex parte vitiatum corrigunt. At, quæ nunc quæritur, ars totum hominis corpus moliri nequit,ſed per partes inſtaurare poteſt perinde, vt veſtium ars ſarctoria,neque ad eundẽ,vt hęc,penitus modum. Natura nanque & corpus fabricatur, & ipſum

* Codex græcus habet αἰτιῶν i. cauſarum.

imbecillum rursus confirmat, vt ars vestiaria: ipsius vero naturæ ministra est ars, quæ in præsentia E
vestigatur. Concedatur igitur, vt procedat oratio, nos ipsam correctiuã appellare: sed aut multum
corrigit, aut pauxillum: quæ eius pars multum semel corrigit, medicatiua curatiua q3 nuncupetur:
quæ vero pauxillum, cõseruatiua. Eius ipsius quoq3, quæ multum semel instaurat, permultæ sunt
differẽtię: omnis enim quantitas in multitudinem innumerabilem secari potest. At, quia, de ipsis
dicere non est nobis in præsentia propositum, hæc sanè pars dimittatur, illa vero, quæ pauxillum
emendat, diuidatur. At hęc quoq3 insignibus differentijs tripartitò distingui videẽ: aut enim exa-
cte perfecte q3 valentem accipiens in hoc ipsum gradu conseruat: hanc autem partem euectícen,
id est boni habitus seruatricem, vocant: alterã eorum, qui iam morbum euaserũt, refectricem, quã
sanè & non nulli recentiorum medicorum analepticen, hoc est instauratricem, seu resumptricem
appellant: inter vtranque pars ea collocatur, quę ab ipsis proprie salubris nominatur, nã vulgo &
conseruatiua simul & salubris dicitur. Tres igitur hæ partes conseruatiuæ modo enumeratę, ana-
leptice, salubris, & euectice, sunt quidem omnes sub ea medicinę parte, quæ exigua vitia tollit: in
ter se autem ratione maioris minoris q3 dissentiunt, magis enim parua castigat euectice, minus
vero salubris, hac adhuc minus parua emendat analeptice. Quidam vero & quartã particulã adie-
cerunt, in hac conseruatiua, quæ ab ipsis proprie prophylactice, id est pręseruatoria, vocata fuit, fa- F
cultatem ei oppositam habentẽ, quę à morbo proxime liberatos recreat. Hasce aũt ambas ancipi-
tis quodã modo esse naturæ inter contrarias totius artis partes nemo ambigit, dico aũt inter eã, q̃
magna vitia, & eam, quę parua dissoluit. Curatiua sanè pars q̃ magna vitia, euectice autẽ atq3 salu-
bris q̃ parua discutiat, id quoq3 perspicuum est: in medio vero ambarum interstitio instauratiua
nominata atq3 pręseruatoria positæ sunt, si ad salubrem euectícen q3 comparentur, non exigua vi-
tia emendantes: si ad curatiuam, non magna. Propterea, & quicunq3 ambas has partes neutras ap
pellauerunt, haud male mihi sensisse visi sunt. Sed de his alia est habenda oratio.

Ab initio positæ quæstionis solutio. CAP. 31.

IN præsenti autem contemplatione de conseruatrice artis humanum corpus gubernantis parte
tria diuisionis membra supponantur, vnum de corporibus secundũ habitudinem valentibus:
alterum de ijs, quę in habitu sana sunt: tertium de bono habitu præditis. Primum q3 instauratiuũ
appelletur, nihil enim in pręsentia cum illis de nomine digladiemur: scdm salubre: tertiũ euectí-
cum, hoc est boni habitus conseruatiuum: duo priora in melius ducentia, in optimo statu tertium
conseruans. Atq3 his ita positis ab initio agitatæ quæstionis meminerimus: erat aũt (vt existimo)
huiusmodi, vtrũ ad medicatiuam, an ad gymnasticã, pars salubris vocata pertineret. Non absq3 ra- G
tione igitur inter initia sermonis nostri diximus omnem quæstionem sub definitionẽ cadere: nã,
quid sit medicina, quid gymnastica, cũ nouerimus, non amplius difficile fuerit inuenire, ad vtram
ipsarum salubris referatur. Ipsa quidẽ salubris quid'nam sit, iã mihi manifeste explicauisse videor:
aut enim tota pars cõseruatoria, aut ex illis tribus partibus vna, quæ in medio versatur inter eue-
ctícen, s. vocatam, atq3 analepticẽ, & est circa sanitatẽ in habitu: mihi quidem reliquum nihil aliud,
q̃ de noïe, controuersia esse videtur, res ipsa aũt minime in obscuro versari tantisper, dum superius
declarata concedantur, ac fixa permaneant. Atqui cũ ipsa strictim atq3 per capita recensuero, mox
ad nominum interpretationem me conuertam. Quemadmodũ igitur bonorum vestimentorum,
ędium, atq3 calceorum, perinde & corporis vnã quandam artem esse constituo, cuius duas has esse
partes, vnam efficientem, corrigentem alteram, ambo q3 hęc naturæ prius ineſſe, sed ipsarũ alteri,
corrigenti scilicet, humanã artẽ opitulari: quæ & ipsa bipartito diuiditur, in curatricẽ partem seu
medicatricem, atq3 in alteram conseruatricẽ, quæ & salubris vocatur. Ipsius vero tres partes sunt,
analepticæ, euectice, ac toti generi cognominis salubris. Itaq3, siue de tota conseruatrice parte, siue
de eius particula, quispiam quærat, ad vtrã artẽ pertineat, ad medicatricem'ne, an ad corporis exer
citatoriam, totam rem prius (vt nunc ego feci) perstringentem, ita deinde ipsum explicare opus H
est, Quòd, vna corporis ars cũ sit, licet volenti eam medicinam appellare: sin hoc non placeat, exer
citatoriam: sin id quoq3 displiceat, totam artem nomine carere dicens vnam eius partem medici-
nam, alteram exercitatoriam, appellato: si neque id probas, salubrem quandam artem curatiuę ex
diuerso oppositã, eius'que partes (si velis) diæteticam gymnasticam'que dicito. Singula enim no-
mina si interpretabere, ita vniuersum, quod quęrebas, indeptus fueris.

De Nominum significatione. CAP. 32.

AT his auditis quidã, heus vir bone, dicẽt, nõ quẽadmodũ tu statuere volueris, distingẽda sunt
noïa: sed vt recte habet, partitio faciẽda est. Iterũ igit istis ita respõdedũ est: heus tu memini-
se debes nostrã non amplius de rebus esse contẽplationẽ, sed nominũ explanationẽ nobis esse pro
positã, neque id nos ẽt tergiuersamur: ac de nominibus nõ his solũ, sed & de alijs oĩbus illud ĩ vni
uersum pronuncio, nihil eruditũ in mediũ adduci posse. Sed, siue Assyriorũ linguæ vocabulũ sit,
ab ipsis Assyrijs res discenda est, cui nomen illud indiderũt: siue sit Persarum linguæ, aut Indorũ,
aut Arabum, aut Æthiopũ, aut oĩno aliorũ quorũcunque, illos pcunctari oportet: nomen enim ip
sum per se solum prolatum nihil indicat. Meam igit sentẽtiam accepisti. Cęterũ non nulli asserũt
ipsis nomen aliquid significare, vnde huiusce rei causa ego permulta Celtarũ, Thracum, Mysorũ,
Phrygum q3

A Phrygum q3 nomina colligens iussi, vt à singulis rem significatã manifestarẽt: illis aũt in sola Grę corum lingua id se posse facere dicentibus, hoc vocabulum, λιμένα (latine portum dicas) proposui: illis vero locũ, vbi naues in statione quiescunt, significare affirmãtibus, at Thessali, respondi, quod à nobis forũ rerum venalium dicitur, ita nominãt. Sed isti Thessalicã linguã scire se negabãt, tanc3 sanè illud ipsum nõ confitẽtes, quod ab initio dicebatur, nullũ nomen, cui rei inditũ sit, aliter posse cognosci, nisi ab ipsis impositoribus edoctus fueris. Cæterũ aduersus ita demẽtes alia mihi oratio seperatim scripta est: res ipsas vero discere volenti, & præcipue ac maxime huic veluti optimo ope ri studenti, rerũ præterea nomina mutuæ locutionis causa percipere cupienti, vsum grecorum interpretabor. Neq3 id in horum oĩum noĩbus oĩbus faciam: id nanque enarratoriæ cuiusdam, aut grãmaticæ peritiæ, munus est: sed Attica potissimũ nomina, secundo & Ionica me cognoscere fatebor, nõ nulla etiã Dorica atq3 Æolica: sed in hisce linguis plura me ignorare, c3 scire, in Attica vero plura me scire, q̃ ignorare concedã. Quòd si tu & de noĩbus loqui velis, Homerus vtic3 canit,

Vir medicus multis alijs tibi dignior esto,
Dira venena trahens, & pharmaca mitia fundens,
Multa salubria miscens, & læthalia multa,
B Doctior est cunctis medicus mortalibus vnus:
Vtpote arte medica languida corpora medicamentis manuaria q3 opera curante.

De Diætetica: & quo tempore gymnastica & athletica exortæ sint. CAP. 33.

AN vero, & alia tertia medicationis pars diætetica appellata Homeri temporibus extaret, ego nulla id coniectura assequi possum. Sed me vetustior, & quem magis græcorum res nosse verisimile est, Plato philosophus antiquos Asclepiadas hac medicinæ parte non admodum vsos esse asseuerat. Verum medicinæ tres has esse partes, artem q3 male habentia corpora curantem ab vniuersa græcia iatricen, hoc est medicinam, appellari, nemo ferè est, qui eat inficias. Gymnasticæ autẽ artis nomen Homeri seculo non dum repertum erat, neq3 quisc3 omnino gymnasta (sicut medici nomen inuenies) vocabatur. Quemadmodum neque etiam apud Platonem gymnasticę nomen frequenter reperire licet, sed pędotribam magis, c3 gymnastam, huiusce artis professorem appellat: nam paulo ante Platonis tempora gymnastarum ars exorta est, quo etiam tempore & athletarum exercitatio emersit. Priscorum.n. seculis vir vnus operarius naturalia munia exequens, vere bono habitu robustus in certamen descendens non lucta modo, sed etiam cursu certauit, atque etiã duobus his, & iaculo præterea, & arcu, & disco, & curru, alios vnus superauit: postea vero hæc disiunC cta sunt, qualem q3 Homerus vnum Epeum fecit ad cuncta quidem secundum naturam munia obeunda omnium ignauissimum, sed strenuum pugilem, cuius artis in solis certaminibus vsus est, tales omnes euaserunt, neque arare, neque fodere, neque iter facere, neque aliud quicquam pacis, ac multo minus belli opus, egregie præstare valentes.

De Bono habitu athletico & salubri, quatuor q; materijs corpus nostrum alterantibus. CAP. 34.

HOrum hominum bonum habitum in superioribus vituperauimus, artem q3 pariter gymnasticam ipsos instruentem: alium que bonum habitũ laudauimus tutissimum iuxta & ad oẽs naturales actiones maxime idoneum: cuius materiæ effectiuæ simul & conseruatiuæ duæ sunt, & salubris vocata victus ratio, & exercitatio. Quatuor nanque genere cum sint omnes materiæ, à quibus corpus nostrum commutatur, manuaria functio, medicatio, exercitationes, ac victus ratio, vna est ęgrotis inutilis, duæ vero secundum naturam sese habentibus. Ægrotans nanque in multis medicamina, manuum operam, victus que rationẽ postulans, nulla ex parte exercitatione eget: exquisite vero sanus corpus exerceat, & certa quadam victus ratione vtatur, necesse est, sed medicamenta, aut manus ministerium, non requirit.

Salubris artis partem esse Gymnasticam, & quid de ea Hippocrates & Plato scripserit. CAP. 35.

DSAlubris igitur artis pars est gymnastica: abunde que de vtroq3 prȩcepit Hippocrates, q̃cunc3 de aeris natura, locorum, aquarum, ventorum, anni que temporũ noscenda sunt: item de cibis, potibus, atq3 vitæ institutis, accuratissime oĩa perscribens: ex istis.n. victus ratio, quam diætam grȩci vocant, integratur: haud secus & de idoneo tempore, magnitudine, ac qualitate nõ exercitatiõis tm̃, sed ẽt frictionis, satis disseruit. Plato à parte totum cognominare visus est, non salubrem artem, sed exercitatoriam appellans, cum quia exercitatio beneualentium prȩcipua ac propria est, tanquã nullo pacto ipsa ægrotis vtentibus, tum q eam solam moderatore egere iudicauit: q̃quidẽ exquisita sanitate fruens corpus naturalibus appetitionibus vtẽs, neque in quali, neque vsus tẽpore, qcq̃ sumẽdis cibis erroris cõmittet: sed de hoc alibi sermo habendus est. Quòd aũt & Plato aliã gymnasticam vt artis corpus regentis partem nouerit, aliam vero, quam nunc homines celebrant, ex his quispiam cõprehendere poterit: tibi.n. eius verba subijciam, prima que ea, quę in Gorgia ad hũc modũ se habent. Duæ res cum sint, duas esse artes dico, vnam animæ, quã ciuilem appello: alteram « corporis, quã & ipsam vnam quo nomine appellem, non habeo: sed, vna cum sit corporis curatio, « duas partes nomino, gymnasticam vnã, medicatricem alteram. Hoc loco vnam esse artem corpus curantẽ, q̃ duas principes partes habeat, dilucide Plato mõstrauit: partes que ipsius esse noĩatas, to tã vero noĩe carere, in optimum q3 respicere, qui & bonus habitus dicit, ex hisce declarat. Quorum

singula

ſingula in eodem libro explicauit. Corpus ſanè vocas aliquid & animam? quidni igitur & iſtorũ E »
amborum quendam eſſe bonum habitum non putas? Ego quidẽ. Quid vero, apparentem bonũ »
habitum, ſed non vere bonum? quod autem dico, tale eſt: Pleriq; corpore bene habere videntur, »
quos haud facile quiſpiam non bene habere ſentiat, niſi medicus, aut gymnaſticorũ aliquis fuerit. »
Et in ſequentibus, optimum iſtos intueri. Quòd vero ſit iucundiſſimum ab obſoniorum condi- »
tore eo q3, qui græce commotes, latine comptor dicitur, ſpectari, ipſe late declarat.

De vitioſa gymnaſtica, eius q; bono habitu vocato Platonis Hippocratis q; ſententia. CAP. 36.

SEd gymnaſticam illam, qua inſtituuntur athletæ, graui quidẽ noĩe decoratam, ſed flagitioſam
artẽ, non dũ eouſq; extra naturæ limites progreſſam, quouſq; eam nunc protulerunt, iam vero
non optimũ finem, ſed abſolute viriũ, quibus aduerſarij proſternantur, incrementũ ſibi propone-
re incipientẽ, in tertio de re publica libro vituperauit in hunc modũ differens: Profecto per louem »
inquit ille oĩum ferè potiſſimũ, ſi quidẽ vltra gymnaſticã ſuperuacua iſta corporis diligentia pdu- »
catur: nã & domui gubernandæ, & militiæ, & ſedentarijs magiſtratibus in ciuitate gerendis, incõ- »
moda eſt: præcipuũ vero ac maximũ, q̃ ad oẽs diſciplinas, cogitationes, ac meditationes capeſſen- »
das, per ſe ipſam difficilis eſt, capitis ſemper aliquas diſtentiones atq; vertigines reformidans, ſapiẽ »
tiæ q3 ſtudium eorũ ortus cãm aſſerens. Quare vbi ipſa adeſt in virtute exerceri, atq; probari, vndi- F »
que impedimentum obijcit: efficit. n. vt homo ſemper ſe ægrotum opinetur, neq; de corporis ha- »
bitu queri vnq̃ deſinat. Adhuc inferius euidentius gymnaſticæ finem non vires aduerſarios pro- »
ſternentes, ſed vſum ad naturales actiones, eſſe confirmauit ita dicens. Ipſas quidem exercitationes
ac labores ad animoſam naturæ partem reſpiciens, illam q3 excitans, ſubibit potius, quàm virium »
rationem habens, nec, quemadmodum alij athletæ roboris cauſa cibos potuśque adhibebit. »
Vndique igitur Platonis ſententia perſpicua eſt Hippocratis mentem de huiuſmodi arte gymna
ſtica exquiſite obſeruantis, cuius finis eſt athletarum bonus habitus: ipſam enim tanquam ad om-
in lib. de Ali- nia ciuilia negocia inutilem vituperat: quod breui oratione ille complexus ita pronunciauit. ‖ At-
mento paulo fectio athletica non naturalis ſalubris habitus melior eſt: quòd ipſorum vero maxime excellens af »
poſt dimidiũ. fectio, ad quam potiſſimum properant, ad ſanitatem periculoſa eſt, quod q3 id Hippocrati Plato-
ní q3 ignotum non fuit, & alibi à nobis dictum eſt.

In gymnaſticam vitioſam rationibus Galenus inuehitur. CAP. 37.

CÆterum, qm̃ ſemel de hoc nõ vere bono habitu, dé q̃ vitioſa gymnaſtica ſermonẽ inſtitui, &
hæc de his q̃ pauciſſimis potero, perſtringã. Cum in quadam moderatione ſanitas ſita ſit, hu
iuſmodi gymnaſtica intemperiem exceſſuḿ q̃ molitur, multam & ſolidam carnem procreans, ſan G
guiniś q̃ copiam q̃ tenaciſſimi adaugens. Neque. n. vires tm̃, ſed etiam molem ponduś q̃ corpo
ri adijcere conatur, vt hac ẽt ratione aduerſarius opprimi valeat. Neq3 igitur amplius reperire diffi
cile eſt artem hãc omnibus naturalibus actionibus ideo eſſe inutilem, & alioqui periculis obnoxiã.
Quod. n. in omnibus veris artibus maximum ſtudium eſt ad ſummum eius, quod appetitur, perue
nire, id in iſta peſſimum eſt, cum eam affectionem, quæ ex ſententia Hippocratis præter naturã eſt,
tanq̃ naturalem adipiſci contendat. Siquidem naturæ bona, quo procedunt magis, creſcũt atq; au
gentur, eò meliora euadunt: nõ naturalia vero omnia tanto deteriora ſunt, quanto maiora. Vnde
iſtorum non nulli repente obmuteſcunt: alij ſenſum motuḿ q̃ amittunt, ac penitus attoniti fiunt,
mole iſta præter naturam ac multitudine inſitũ calorem extinguẽte, liberuḿ q̃ ſpiritui tranſitum
intercludente: quicunque autẽ ex ipſis mitiora patiuntur, effracto conceptaculo ſanguinem vo-
munt aut expuunt. Huiuſce igitur boni habitus opifices, quorum hæc mirabilia ſunt volumina,
que à corruptas aures habentibus in præſentia circũferuntur, iam prorſus ab hoc noſtro libro able
gemus, ſiquidem tu quoq3 chariſſime Thraſybule cognoſcis, iſtos neque dignos eſſe, putari, vt à
me reſponſionem accipiant. Quid enim iſtis plus erit, qui heri aut nudius tertius præter naturam
crapulari atque dormire deſierunt: ad tantuḿ q3 audacię peruenerũt, vt de rebus illis temere impu H
denteŕque cõtendant, de qbus neque illi facile pronunciare audent, qui iamdiu earum cohęrentiã
pugnanteḿque naturã aſſequi ſtuduerunt? Quod́nam iſti profundũ eruditum grauéque pręce
ptum audientes condiſcere poterunt? Mirandum eſſet mediusfidius, ſi, cum neque illi omnes, qui
à primis pueritiæ temporibus in optimis diſciplinis verſati ſunt, boni contẽplationis huiuſce iudi
ces eſſe valeant, illi, qui ſeſe in certaminibus ad vincendum exercuerunt, degeneres autem & ibi vi
ctoria caruerunt ac repente gymnaſtię effecti ſunt, ſoli mentis acumine pręcellent. Atqui vigilia co
gitatióque non rudis, magis, quàm ſomnus, perſpicax ingenium reddunt: id́que ab omnibus fe-
rè hominibus, qm̃ omniũ veriſsimum eſt, adagium decantatur, Craſſus venter ſubtilem mentem
non parit. Forſan igitur puluis adhuc ſolus ſapientiam ipſis cõparauit, nam lutum, in quo crebrius
volutati ſunt, quis ſapientiæ conditorem eſſe arbitretur, & ſues cernens in ipſo cõuoluí? at non in
latrinis, inter quas quotidie vitam traduxerũt, par eſt ingenij ſolertiam procreari: atqui præter hęc
nihil aliud ipſi prius agebãt. Oẽm. n. ipſorũ vitã in hoc circo verſari cõſpeximus aut edentiũ, aut bi
bentium, aut dormientium, aut ventrem exonerantium, aut ſeſe in puluere lutóque voluentium.

De veræ gymnaſticæ authoribus, & ſub qua parte medicinæ ſit. CAP. 38.

HIs itaque dimiſſis (veras. n. artes & non ſceleratas contẽplaturi in hunc ſermonẽ incidimus)
legitimæ

A legitimæ gymnasticæ authores iam accersamus Hippocratẽ, Dioclem, Praxagoram, Philotimum, Erasistratum, atq; Herophilũ, & quicunq; alij totã artem ad corpus pertinentẽ didicerunt. Proxime vero Platonem loquentẽ audiuisti, eius nullũ esse proprium nomen. Ne igitur totius artis corpus curantis vnum nomẽ quærito: neq; n. inuenies. Verum, si forte de ipsa sermonem habere instituetis, cõtentus sis Platonem imitatus ita disserere: Vna cum sit corporis curatio, duas eius partes appello, vnam gymnasticen, alteram curatricẽ: sanorum quidem gymnasticen, ægrorum vero curatricem. Sed illud magis consideratione dignum, Platonem non salubrem artem curatrici in partitione opposuisse, quemadmodũ antedicti oẽs viri fecerũt: quorum vnius (si placet) meminero, qm̃ [a] ẽius volumina passim celebrantur. Inquit igitur Erasistratus in primo de tuenda sanitate: Neq; n. medicus inueniri põt, qui sese ad tractanda salubria cõtulerit. Deinde subiungit: Crudita tes. n. ab aliquo affectu ꝓuenientes, & ipsarũ curationes, ad [b]† medicatiuorũ non ad salubriũ tractationẽ rediguntur. Deinde iterũ ꝓgrediens addit: Siquod vero in corpore vitiũ extiterit, ꝓpter qđ assumpta semper corrumpentur, [c]† neq; in æque malos succos, ac sunt priores, conuertuntur, hmõi affectionẽ medici est, non tuendæ sanitatis magistri, dissoluere. Itẽ paulo post: Præcipere de his, aut has discutere, medicos, nõ salubres decet. Videtur. n. iste nõ artẽ quandã solum, perinde vt alij oẽs, B sed ẽt eius professorẽ salubrẽ appellare: quẽadmodũ, vt censeo, & medicatiuæ professorem medicum vocat: vt artis corpus curantis, cuius nullum proprium apud græcos nomẽ erat, in duas principes partes distributæ, sicut ipsas partes medicatiuam salubrem q̃; ita & earum professores medicum salubrem q̃; appellemus. Eodem modo autem & plerique alij medici nominibus vsi sunt.

Cur Plato salubrem Medicinæ partem gymnasticam dixerit. CAP. 39.

CÆterum, vt videtur, Platonis temporibus non dum græci aut artem ipsam, aut eius professorẽ salubrem appellare consueuerunt. Neque. n. Hippocratis liber salubris, salubris inscribitur, sed alter de rõne victus, alter de aquis aere & locis inscribitur. Forsitan aũt (vt proxime retuli) neq; sanis opus esse rõne victus Plato opinabatur, sed ipsis gymnasticã solam sufficere: neq; n. instaurationem partem, aut præseruatiuam, ad gymnasticã fortasse pertinere existimat: medias. n. ipsas (vt dixi) collocatas, vtri volueris, adiũgere potes. Quòd si & ipsas medicatiuæ adiũgas, exigua erit salubris portio de aere, aqua, locis, exercitationibus, cibis q̃; tm̃ considerans: atqui neq; de cibis oĩbus, sed de illis tantum, qui ad secunda fruentes valetudine pertinent. Quin etiam fortasse, cum aeris regionum aquarum q̃; notitiam medicus præoccupasset, vtpote curatiua parte ante constituta, nihil amplius de ipsis non solum medicis, sed etiam salubribus instituendis, præter artẽ exercitationum ra- C tionem tradentem discendum supererat. Quamobrem neque absurdum fuit & à parte nomen habente totum appellari. Verum hæc de nomine est, non de re, disputatio.

Quomodo sit recte Medicina partienda. CAP. 40.

ATsi quispiam (quod & supra posui) id ipsum perspiciens non de re, sed de vocabulo, institutũ esse sermonem, me & de hoc aliquid dicere præcipiat, melius eos facere dixero, qui duas totius artis principes partes salubrem curatiuam q̃; appellant: quãdoquidem in diuidẽdi methodis didicimus eiusdem gñis res ꝑ oppositas mẽbra partiri. Exẽpli nãq; gratia de aĩalibus dicẽs alia esse aerea, alia aquatilia, si addat, alia rationalia, perabsurdum euidenter faciet: nam prior partitio ignea terrestria q̃; adijci postulat, hæc. n. proportione aerijs aquatilibus q̃; respondent: secunda vero in diuidendo rõnalibus irrationalia opponi requirit, ac eadem rõne mortali quidẽ immortale, fero mansuetũ, pedestri volucre natatile q̃; opponitur: extremæ nãq; absurditatis est aĩalium aliqua immortalia esse dicere, aliqua pedestria, aliqua bipeda: Ad eundẽ sanè modũ in arte corpis ꝑside siqs eã partiens inuenire partes quærat, & ægros curantẽ medicatiuã, sanis cõsulentẽ salubrem, appellabit. Quin immo ẽt melius, vt & nos antea dicebamus: Ars corporis curã hñs emẽdatrix cũ sit, qua parte magna vitia corrigit, medicatiua seu medicatrix nominabitur: qua vero exiguas noxas tollit, D ideo q̃; prę exiguitate, nũ ẽt ab initio corrigat, sensũ subterfugiẽs, cõseruatrix dicet: quin ẽt aptius à materijs has partes morbidã, siue ægritudinalẽ (vt ita dicã) vnã, salubrẽ alterã appellaueris. Quòd si rursus velis salubrẽ seu cõseruatiuã partiri (vtroq;. n. mõ licere appellare dictũ est) à subiecta ipsam materia in tria diduces, vt supra retulimus, in refectricẽ vocatã, & in salubrẽ ſm spẽm præterea, & in boni habitus effectricẽ: nã singulis dictis partibus ꝓpria materia subijcitur, vni ſm habitudinẽ valens corpus, alteri ſm habitũ, tertiæ bono habitu præditũ: accidit. n. ipsa corpora eodẽ cum partibus artis noĩe appellari. Quòd si ſm auxiliorũ materias artẽ hanc salutarem, cõseruatricem q̃; distribues, in quatuor partes secabitur, vna siquidẽ in assumptis: altera in ijs, quæ fiunt: tertia in ijs, q̃ euacuantur: quarta in forinsecus occursantibus versatur: per hæc. n. sanitas custoditur. Pars igitur salubris artis in ijs, quæ assumuntur, versans, ciborũ potionum q̃; ad sanitatis custodiã pertinentiũ scientia est: quæ vero in ijs, quæ euacuantur, sudores, deiectiones, vrinas, in vniuersum q̃; omnia, quæ corpus nostrũ excernere debet, considerat: quę exterius incidentiũ est, aerem, aquam, salsuginem, mare, oleũ, alia q̃; huiusmodi oĩa speculatur. At quarta pars artis, quæ supereſt, in ijs, quæ aguntur, posita, exercitationibus, appellatis q̃; græce epitideumatis, hoc est studijs, cõtinetur: insomnietas nanq;, & vigilia, somnus, venus, ira, curæ, lauatio, ex hoc genere sunt. Atque singulorum enumeratorum salubrium quantitas, qualitas, occasio, dignoscenda est.

Quænam

A * aliq codices hñt αὐτῶν id est ipsorũ. aliq vero αὐτὰ id est ipsa.

B † *medicatinam.*

C † In græco codice ea lectio videtur eẽ melior, q̃ hẽt ἕτως, non aũt ἓκ. vt legendũ sit, atque ita in æque & c. & tm̃ codices manu scripti hñt ἓκ.

Quænam vera ars gymnastica dicenda sit, quæ vitiosa. CAP. 41.

QVantula igitur salubris artis pars est de exercitationibus scientia? rectius.n.puto gymnasti
ca ars appellabitur, quæ oium ~~exercitationum~~ facultatis cognitio est. Nam, quæ ad palæstrã
solum pertinent, cognoscere, perquam exiguum est, oĩbus q3 mortalibus minime vtile.
Quandoquidẽ nauigare, fodere, metere, iaculari, currere, saltare, equitare, venari, armis certare, li-
gna findere, baiulare, & agrum colere, omnia q3 alia ſm naturã facere, cq3 lucta exerceri, melius est.
Vnde tibi iam intueri licet non modo salubris artis portiunculam esse gymnasticã, sed ẽt gymna-
sticę minimam esse particulã luctandi studiũ, huic q3 cognata athletarũ professio & affectionis cu-
iusdã non naturalis effectiua, ~~vitiosam q3 artẽ sibi propositã hns~~, optimum qdem boni habitus fi-
nẽ præ se ferentẽ, sed oĩa alia potius, cq3 bonũ habitũ producentẽ. At huius improbæ artis isti mise-
re luctati repente scientissimi euaserũt: veræ aũt legitimæ q3 gymnasticæ Hippocrates & nuper cũ
ipso enumeratus illustriũ virorũ cœtus peritus est. Quẽadmodũ vero ad curatiuã partẽ pertinen-
tia non rite oĩa ab oĩbus simul tradita sunt, perinde & de exercitationibus non vera oĩa præcepta
tradidere: verum in præsentia perperã de ipsis locutos castigare propositũ non est, sed gymnasticæ
nomen declarare, cp scilicet hæc facultatum in exercitationibus positarum, quemadmodum & me-
dicamentaria facultatum in medicamentis repertarum, scientia quædam est: ambæ enim hæ partes
à materijs denominationem sortitæ sunt, sicut & aliæ, quas paulo ante recensui.

Reprehendit malam medicinæ diuisionem. CAP. 42.

ATq3 hinc eos male sentire constat, qui in diuidenda tota arte gymnasticam medicatiuæ oppo
nunt: illa nanq3 à materia, hæc à generali cõmuni q3 actione appellationẽ habet: nam prime
actiones singulares sunt, veratro aut scãmonio, exẽpli cã, purgare, venã soluere, os, excidere, inediã
indicere, cibũ exhibere: post has aliæ cõiores, ac iam vles, medicari, manus opera, vti, rõnem victus
instituere, oĩbus q3 istis cõe mederi. Quemadmodũ, vt puto, iterũ actionibus circa sana corpora ac-
cõmodatis oĩbus cõis est conseruatio: ac, quisquis p diuisionem medicatiuo conseruatiuum oppo
nit, cognatorũ oppositionẽ facit: vtrũq3.n.ab actione noiatum est: quẽadmodũ rursum à subiecta
materia morbosum atq3 salubre: ab auxiliorũ aũt materia medicamẽtarium ac gymnasticum, hoc
est exercitatorium: illud enim morbosi & medicatiui pars est, hoc salubris & conseruatiui.

De proportione artium seruientium & dominantium. CAP. 43.

CÆterum hoc loco diligenter mentis acies excitanda est, ne gymnasticum palæstræ q3 præfe-
ctũ eundẽ nos efficere, totius q3 gymnasticæ particulã quandã luctatoriã (vt ita dicam) consti
tuere nos ptereat: quandoquidẽ, & qui luctas oẽs & frictionum singillatim oẽs actiones rite obire
valeat, iste panifici, coquo, ædificatori proportione respondet, facere quidem panes, obsonia, ædes
scientibus, minime tñ, quid in ipsis optimũ sit, quid non optimũ intelligentibus, quam ve faculta-
tẽ ipsorũ vnũquodq3 ad sanitatẽ habeat, non dignoscentibus. Nempe ars, q corpus humanum cu-
rat, vt crebro ante repetitũ fuit, vna est, aliæ vero huic materias cõparant: neq3.n.alutarij cerdones,
quibus calceatis, qbus sine calceis ambulare melius sit, nouerunt, sed neq3 quibus calceari quidem
melius est, quo tñ calceorũ gñe vti debeant, cõpertũ hñt. Id aũt Hippocrati haud ignotũ est: cuidã
enim ‖ arbylis lutũ calcantibus calceari pcepit, non tñ ipse arbylas conficeret. Quẽadmodum neq3
imperator galeã, loricã, hastã, clypeũ, gladiũ, aut ochreas conderet. Præterea neq3 ædificator de ex-
celsa aut humili ~~domo quicq3~~ nouit, aut de conuersa ad occidentẽ, aut orientẽ, aut ad aquilonẽ ver
gente & frigida, aut ad austrũ & calida, aut tenebricosa, aut illustri, aut de humili eius parte, siue su-
periore, aut de humida, vel sicca, sed quã vtilitatẽ ista singula, quam ve noxã afferãt, prsus ignorat.
Perinde vt panifex etiã, cuinã purissimus panis, cui furfuraceus, cui multus aut paucus, quo ve tpe
sit dandus, ignorat, ipsos vero panes egregie conficit. Eadẽ rõne & coquus lentẽ, hordeũ, alicam,
betã, aut aliorũ aliqd, nullius ipsorũ vires cognoscens, esui tñ apta reddere peritus est. Id genus ar
tes materias oẽs arti corporis curatrici subministrant, quẽadmodũ his ipsis aliæ, panifici qdem fru-
mentũ agricola, furnũ furnifex, arborũ succisor ligna, carpentarius abacum, carpẽtario aũt ipsi rur-
sum alius ascIã, amussim alius, itẽ alius ligna: at alutario cerdoni itidẽ cultrũ fabrilis ars, coria pelliũ
concinnatrix, pedis effigiẽ, calopoda græci vocant, carpentaria: ædium quoq3 structori sculptores,
lapicidæ, laterũ figuli, & carpentarij, illi quidẽ lapides, isti lateres, hi vero ligna idonea præparant.
Oẽs igitur id genus artes mutua ope indigent, & perfectioribus materias ipsas, ex quibus finem
suum assequuntur, suppeditant: & instrumenta optima, per quæ illas adornant, efficiunt.

Quomodo alijs artibus Medicina præsit. CAP. 44.

OMnibus his aũt, ceu quædã architectonica ars, corporis curatiua præsidet: siquidẽ ędificato-
riæ, vt tales quasdã ædes extruat, præcipit, cerdonicæ calceũ, panifici panem, culinariæ obso-
niũ, alijs q3 singulis, vt quæq3 apta est, quid actura sit, imperat. Sed huiusce artis corpus curantis, sa-
lubris appellata pars est, cuius quadripartito diuisę partis vnius gymnastica particula est. Ea igitur
tot artium veluti quædã princeps habetur, equestri sanè, qñ equitare oporteat, venatoriæ similiter,
& vniuersim cuilibet alij aialia captanti, cũ ipsarum vsus postulat, modũ, occasionẽ, qualitatem q3
demonstrans: haud absimili rõne & fodientibus, & metentibus, & ligna cædentibus, & naviganti-
bus, & saltantibus, & quodcunq3 aliud agentibus præsidens ipsa dominatur atque imperat.

De arte

CAP. 45.

De arte Pædotribica.

A VNa quædam inter id genus artes & illa est, quæ in luctationibus versatur: appellemus autẽ eam, si lubet, græco vocabulo Pædotribicam. Hæc.n. eorum nihil intelligens, quæ ad vtilitatem noxam q3 corporis faciunt, decentes, varias, sternendi vim habentes, faciles q3 ac minimo labore apprehensiones simul ac motiones, haud minus, q̃ saltatoria, comperit. Verum hæc corporis curationẽ non vsurpat: at ista pędotribica, nescio quomodo, præ nimia sensus hebetudine, veluti seruus attonitus, in optimum herum, gymnasticam scilicet, insurgit. Quemadmodũ si quis grauis armaturæ miles, aut eques, aut sagittarius, aut funditor, aut iaculator, Imperatori aciem struenti, armanti, & in prælium educenti, rursum q3 receptui canenti, pertinax aduersetur: insaniret.n. & iste, si Imperatorem ad priuatas actiones prouocans atq3 lacessens, in ijs q3 præstantior inuentus, aut cõmunicari sibi imperium dignum putaret, aut suam ipsius artem imperatoriæ partem existimaret: nihilo secius, arbitror, & pædotriba insaniat, aut gymnasticam scire se, aut eius partẽ possidere persuasus, cum minister tantum sit: vt enim miles artis imperatoriæ, sic pędotriba gymnasticæ minister est. Ipse nanq3, quatenus exercet, exercitatoriæ: quatenus vero luctandi artem exercet, alterius cuiusdam professionis minister est, quã ego prostratoriam {recẽti vocabulo} appello. Non solũ B autem eos ita appellant, qui athletas exercent, sed etiam gymnastas: nihilo minus secundum rei veritatem aliud est ars pædotribica, quemadmodum sagittaria: prostratoria vero, qualis est imperatoria: at gymnastica, qualis est medicina: duabus q́ que artibus præpositis hæ singulæ deseruiunt. Ita enim & alutaria, vt militi alicui optimum calceum paret, ab arte imperatoria docetur: vt ad sanitatem vero idoneum struat, ab arte corporis gubernatrice admonetur. Nec non & culinaria salutare obsonium medico salubri q3 concinnat: gustatui vero iucundum ac voluptarium non amplius id arti cuipiam, sed adulationi potius cuidam finem sibi non sanitatem, sed voluptatem proponenti. Igitur & luctatoria id, quod ad sanitatem optimum est, salubribus & gymnastis vocatis adipiscitur: quod autem ad affectionem athleticam pertinet, illi vitiosæ arti sæpius à me repetitæ, se ipsam quidem gymnasticam appellanti, rectius autem prostratoriæ nuncupatæ nancisci tur. Lacones vtique & ipsam Cabbalicen, id est vim sternendi habentem, nominant: eum q3 magis cabbalicum, nõ qui robustior, sed qui magis in hac arte versatus fuerit, nominant.

CAP. 46.

In Vitiosam gymnasticam inuehitur.

VErum enimuero omnis bene instituta respublica hoc genus artis odit, ac detestat̃, quæ omnem vitæ robur vim q3 prosternat haud in bonam affectionem corpora traducens. Ego vtiq3 ple C runq3 multis athletis, qui præstantissimi esse videbãtur, qui q3 multas in certaminibus coronas meriti sunt, me ipsum valentiorem esse expertus sum: quandoquidem in oĩbus itineribus faciẽdis, in militaribus actionibus, magis præterea in ciuilibus atq3 rusticis negocijs inutiles prorsus reperiebantur. Siquando vero & amico ægrotanti assistere vsu veniret, in consulendo, simul speculando, auxiliando omnium erant ignauissimi, atq3 hac ratione à suis quidẽ minime ingenio differunt. Nihilo minus tñ inter hos infœlicissimi nulla q3 vnquam victoria insignes repente se ipsos gymnastas nominant: deinde (vt arbitror) inconcinna barbara q3 voce non minus, quàm sues, vociferantur. Non nulli autẽ ipsorũ & de frictione, aut de bono habitu, aut de sanitate, aut de exercitationibus volumina scribere aggrediuntur: deinde de illis agere contradicere q3 audent, quæ nullo vnquam tempore didicerunt, vt quidam proxime in Hippocratem inuectus, tanquam non recte de frictione tractantẽ. Verum nõ nulli, qui aderant, medici & philosophi ad me venientes, vt totam ipsis huiusce rei rationem explicarem, à me petiuerunt: quod cum feci ssem, omnium primus Hippocrates hunc locum optimẽ tractasse visus est. Tunc gymnasta ille sponte nullo docente eruditus in medium repente prodiens, puerum q́ exuens nos eum iussit fricare atq3 exercere, aut de frictione exercitationibus q3 tacere: deinde clamans dixit, Quando enim vnq̃ Hippocrates in caueã D ludorum, quando in palæstram descendit, qui neq3 forsan rite oleum infundere sciebat? Ad hunc sanè modum iste vociferabatur, & alioqui neque tacens audire, nec, quæ dicebantur, intelligere poterat. At nos præsentibus per ocium dissere bamus improbum illum hominem perinde facere, vt coquus ac panifex de ptissana ac pane disputare audentes, deinde clamitantes, quando Hippocrates in culina aut pistrino versatus est? Paret igitur mihi placentam, aut panem, aut iusculum in olla † condiat, atq3 ita deinde de ipsis sermonem faciat.

Cur tota Ars humanum corpus regens Medicina, eius q3 professor Medicus vocati sunt. CAP. 47.

IGitur fortasse dixeris, cur Hippocratem omnem q3 ab ipso manantem sectam medicos nominamus, si non vniuersæ arti corporis gubernatrici, sed soli eius parti, quæ laborantibus opitulatur, id nomen indidimus? Videtur enim totam artem complecti, vt neque eam partem, quæ de exercitationibus est, negligat. Hanc huiusce rei fuisse causam suspicor, quoniam, cum prima totius artis pars curatiua, quod & maxime necessaria esset, constituta sit, deinde per multum ocium conseruatiua salubris que vocata ei adiecta fuerit, totam artem à parte denominari contigit, quemadmodum & in alijs pleriſque fieri assolet. Quandoquidem & geometras appellamus non circa planas solum figuras, verum etiam circa solida versantes: nullus q3 his temporibus inuenitur, qui, vt geometra, sic & stereometra nominetur, sed nomen defecit. Vt etiam salubrium non corporum,

† *Aliter, aut ostreum.*

porum,non ciborum dico ſalubrium,ſed virorum iſta ſcientium ab Eraſiſtrato medicis ex aduerſo diſtinctorũ. Pariter & trierarchas veteres græci triremium principes nuncupabant: nunc vero iam omnes vtcunq; naualis exercitus duces,etſi triremes non ſint naues illæ,eo nomine appellant. Huiuſce rei quoddam ſimile circa medicinam atq; medicos euenit: à prima enim conſtituta parte, vt & ipſa tota corporis gubernatrix ars,medicina,ipſe artis profeſſor,medicus nominaretur, tempore procedente effectũ eſt. Quam ob rem neq; ab re nunc quiſpiam interrogatus,cuiuſnam artis pars ſit illa facultas,quæ tuendæ ſanitatis notitiam tradit, medicinæ reſpõdere poterit: latius nanq; fuſo & amplificato vocabulo neq; dum partem,ſed integram humani corporis artem ſignificante,Hippocrates,& omnes,qui hac tempeſtate florent,iure medici nomen inuenerunt, artis q; ipſius duas maximas partes agnoſcunt,curatricem ſcilicet atq; ſalubrem: item q; ſalubris ipſius partem eſſe gymnaſticam ſciunt,quemadmodum à nobis ſupra diſſertum eſt. Itaque, ſicut Hippocrates, Diocles,Praxagoras, Philotimus,atq; Herophilus totam corporis præſidem artem, vt ipſorũ teſtantur volumina,callebant,ita ſanè ediuerſo Theon,atque Trypho vitioſam illam athletarum artẽ tractantes,quemadmodum item & ipſorum libri declarant, præparationem quoddam exercitium nominantes: rurſum aliud partitionem, aliud vero perfectum, item aliud apotherapiam, quærentes q;,num ſecundum talem circuitum fatigare,atq; exercere athletam oporteat, aut ſecundum aliũ modum: profectò & eorum me capit admiratio,qui hoc tempore athletas exercẽt, quando eos ſalubrem facultatem ſuę ipſorum artis partem eſſe,dicere audio. Quando enim hæc neque veræ gymnaſticæ pars,ſed contra ſalubris facultatis illa pars ſit,quid opus eſt de flagitioſa iſtorum arte dubitare? Quæ cum neque artis corpus curantis vllo modo pars eſſe poſſit, cuidam præterea exercitationi præſidet, quæ non ſolum à Platone atq; Hippocrate, verum etiam ab alijs omnibus medicis atque philoſophis contemnitur.

FINIS SECVNDÆ CLASSIS.

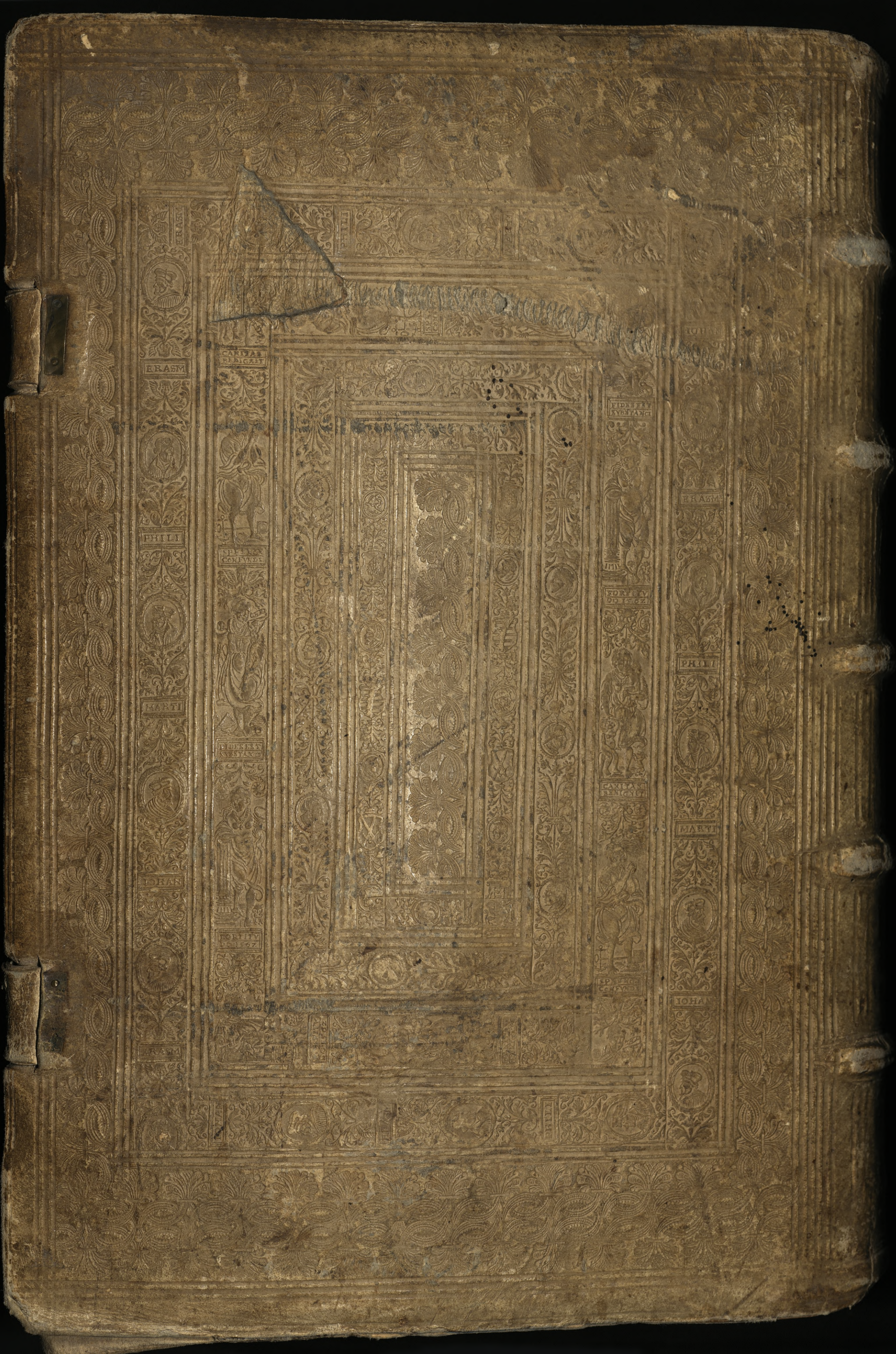
aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm nn oo

Omnes ſunt quaterniones præter aa, qui eſt ternio.

VENETIIS, APVD HÆREDES
LVCAEANTONII IVNTAE.

ERASM
CARITAS PERICAET
ERASM
PHILI
SPES NON CONFVNDIT
MARTI
FIDES EST SVBSTANTIA
IOHAN
FORTITVDO IVSTOZ
ERASM
FIDES EST SVBSTANTIA
FORTITVDO IVSTOZ
ERASM
PHILI
CARITAS BENIGNIT
MARTI
SPES NON CONFVNDIT
IOHAN

